This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND OF
CHARLES MINOT
CLASS OF 1828

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

КЊИГА VII.

СВЕСКА XXIV. СТАРОГА РЕ́ДА.

СА 9 СТРАНА ФОТОГРАФИЈСКИХ СНИМАКА.

1868.

У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

~~IX. 227~~
~~Slav 150.1~~
Slav 8101.33.40

Minot fund.

ГДЕ ЈЕ ШТО.

Страна.

1. Школе у Србији. Од Милана Ђ. Милићевића. . . 1.
2. Историјски развитак гимназије београдске од њеног постанка до данас. Од Ђ. Малетића. . . . . 136.
3. Типик или устав царске српске лавре Хиландара у Св. Гори, који је написао њезин основалац св. Сава. Прилог архимандрита Леонида. . . . . 166.
4. Стара српска писма. Из руског манастира св. Пантелеимона у Светој Гори. Прилог арх. Леонида. 231.
5. Радња Српског ученог друштва. . . . . 296.

ШКОЛЕ У СРБИЈИ

Поменоухъ дни древнике, и поучихъ се.

Пс. 142, ст. 5.

Наша отаџбина прослави[1] по века своје унутрашње самосталности. За то време ми бесмо сами домаћини у својој кући, бесмо сами ковачи среће своје. Вредно је данас обазрети се на тај низ минулих година, те разгледати шта смо, као народ, урадили за своју садашњост и будућност. Такав рад, ако би био срећно извршен, могао би нам, може бити, донети и радости и поуке.

Остављајући другима друго, ми смо ради прегледати постање и развитак свију наших школа, од почетка овога века до краја школске 1867. године. Кад велимо свију, разумевамо све школе које су се, ма за најкраће време, јавиле у Србији и макар од које врсте биле. А то су: *I. основне школе; II. недељне школе; III. земљоделска школа; IV. виша женска школа; V. реалке; VI. гимназијске школе; VII. богословија; VIII. војна школа; IX. војна академија; X. инџинирска школа; XI. велика школа (академија).*

[1] О тројицама, 1865., у Топчидеру.

I.

Основне школе.

Шкôлâ је морало бити доста у Срба још у старо доба. То сведоче толики споменици њихове књижевности и културе, који се, поред толиког робљења, паљења и затирања, могоше до данас сачувати. Ову мисао г. Вукићевић врло путно тврди и тим, што је законик Јустинијанов о школама преведен и стављен пред законик Душанов.[1] Али кад Турци притискоше српске земље, морала им је међу првима бити брига та, да српске школе униште. Колика је њихова мрзост увек била спрећу српских школа, најлепше исказа бесни Фочић-Мехмед-Ага, кад, у тренутку отпочињања последње крваве драме, овако севаше:

„Док погубим до два игумана
„Хаџи Ђеру и Хаџи Рувима,
„*Који знаду злато растапати*
„*И са њиме ситне књиге писат*',
„Нас дахије цару опадати,
„*Око себе рају световати.*
„— И попове српске учитеље
„Само луду ђецу оставићу,
„Луду ђецу од седам година
„Пак ће оно права раја бити
„И добро ће Турке послужити.“

Код такве турске мрзости и познатих свих средстава на њиховој страни да школе српске затиру, није никакво чудо што су оне дошле биле у стање, у коме их памти пок. Вук Ст. Караџић. Па још и при оцени

[1] Први извештај о јавном учитељско-приправничком заводу српском у Сомбору 186²/₃. Штампано у Сомбору 1863. страна 16.

таквога њихова стања ваља се сетити, да оно пада у доба аустријских ратова с Турцима, кад су Срби, ценом крви своје, већ откупљивали колико толико слободније дихање. Ево како пок. Вук описује стање наших школа на крају прошлога и првих двеју десетина од овога века: „У данашњој Србији, вели он,[1] од прије, до године 1804. ни у сто села није било свуда једне школе, него (који су мислили бити) попови и калуђери учили су се по намастирима код калуђера или по селима код попова. Код свакога намастира било је по неколико ђака, па који су мањи, они су љети чували козе, овце, јариће, свиње, садили и пљели лук, ишли уз плуг, купили сијено, шљиве и т. д.; а већи су ишли с калуђерима по писанији; а зими, по што би сви ујутру донијели дрва, и по том већи напојили калуђерске коње, а мањи почистили собе, скупили би се у каку собу (која се у Троноши звала *Цагара)* те би им какав калуђер или ђакон показивао да уче *чатити*, или би сваки учио код свога духовника. Многи љети забораве што зими науче и тако су гдјекоји учили по 4 по 5 година па још нијесу знали читати. Попови су обично имали по једнога или два ђака, који су такође чували стоку, радили све послове домаће и носили водицу по селима. Ако ли би гдје у нахији била (или постала) школа, онда људи из околних села воде ђецу *мађистору* и плате му на мјесец те их учи. У школи су дјеца морала сједити и учити од јутра до мрака (само што отиду те ручају), а кад уче и чате морала су (сва у глас) тако викати (чатећи свако своје) да се у школи ништа није могло раза-

[1] Рјечник, стр. 841.

брати. У школи се је учило по мало и писати, колико је учитељ знао, а остале све науке биле су као и по намастирима. Како по намастирима и код попова тако и по школама дјеца су почињала учити из рукописа (јер буквара није било), на пр., учитељ напише дјетету што ће данас учити, па кад оно научи, а он му напише друго и т. д. Кад који ђак тако из рукописа научи *бекавицу*, онда узме (словенски) *часловац*, кад изучи и пречита неколико пута часловац, онда узме *псалтир*, а који изучи и пречита неколико пута псалтир, онај је већ изучио *сву књигу*. Онда је могао бити, ако је хтио, поп, калуђер, мађистор, прота, архимандрит, а ако је имао доста новаца, и владика. Како год што је учитељ по својој вољи школу отварао тако ју је и затварао кад му је била воља, па је ишао на друго мјесто или се примао какога са свим другога посла..... За владања Црнога Ђорђија у Србији биле су постављене школе готово по свим варошима и градовима а и гдјекојим селима.[1] У Београду осим двије мале школе (једна за варошку дјецу а друга за турску, која су се била искрстила) била је *велика школа* какове Срби никад до онда нигдје нијесу имали. Она је постала 1808. У тој је први учитељ био пок. Иван Ју-

---

[1] Г. Љ. П. Ненадовић достави ми, из хартија оца својега, ово писмо:

„Пречестнѣйши оче протопрезвитеру Матеи валѣвски, и особито господине величайшій, вама се препоручуемо мы священици и прочи кметови за сего учителя Андреа, и ево има два реда како е био кодъ нас и ниедан редъ ние свршио, него васъ молимо и вама одписуемо да му вы контракт свежете вашею милостію. То мы священици и кметови инак шилѣмо попа Добровоя шъ ньимъ. Иза тога послали би из три села три кмета него су се затревили у госпоцком послу.

говић (или Јован Савић), после кога Миљко Радонић, Лазар Воиновић, Глиша Н. и Симо Милутиновић. У велику су школу примали момчад, која су већ знала читати и помало писати, па су ондје учила на српском језику историју свију народа од постања свијета до данас, географију цијелога свијета и статистику свију држава, права (чини ми се римска), нешто мало из физике, начин како се пишу писма (свакојака), рачун, њемачки језик и „нравоучителна преподаванија.“ За све те науке била су три учитеља и раздијељене су биле на три године. Са владом Црнога Ђорђија пропала је 1813. године и ова школа и учење књиге било се повратило са свијем на старо. С почетком владе Милоша Обреновића 1815. године почеле су се школе у земљи опет множити и подизати.“

Познато је, да је кнез Милош, у својој молитви, имао речи: „Бог да прости учитеља, па родитеља.“ Према томе он је и гледао сваком приликом да отварање школа и учење младежи унапређује чим је боље могао. Како се ратна ватра утишала, одмах су се почеле овде онде у Србији отварати школе и деца у њих слати.[1]

„Особито васъ молимо, да намъ вы уредите вашомъ заповести за чколу, да му чколу начинимо с вашимъ изуномъ зашто свакъ человѣкъ незна што є чкола нити пакъ наука. Свјященици и прочи кметови остаємо на служби, кои мы желимо вама всяко добро 1806. год. Въ Орашцѣ и Ушће: Марко Богићевићъ, Добровой Єремићъ парохъ; Петаръ Милисавлѣвићъ и проч. На овомъ писму записано є протиномъ рукомъ ово: „Видите да су и онда люди за школама наглили и села се подписивала.“

[1] Но плодови од тога нису брзо доспевали. Г. Стеван Магазиновић прича ми, да је некако око 1830. године, кад је он служио у канцеларији кнежевој у Крагујевцу, кнез Милош писао у Београд Панти Х. Стојилу, „да распита по дућанима у трговаца,

Међу другим наредбама кнеза Милоша находимо под 5. фебруара 1827. В№ 124. ову: да и Бугари, и Грци и Цинцари у Београду морају светковати св. Саву, ког је он још раније био огласио за заштитника српских школа.

Наредбе кнеза Милоша не одликују се систематичношћу. Он је наређивао где је кад била потреба и могућност да се што уради, не имајући када најпре законодавно постављати начела, па их после изводити у живот. Такве су биле његове наредбе и о школама. Али кад је видео да је опстанак земље колико толико обезбеђен,[1] онда је већ више пажње могао поклонити унутрашњему развитку, те тако делу народнога обучавања даде он навласитога настојника, који, да би боље успевао у своме раду, ваљаше да је и народу познат, за то кнез Милош народној скупштини, држаној о духовима, 1836. године, у Крагујевцу, међу другим важним својим наредбама, објави и постављење пок. Петра Радовановића *за директора школа.* Овоме директору дао је упутства, међу којима ова су два најважнија: а) „остаје и даље у снази лањска одлука, да се у сваком округу по две школе о правительственом трошку издржавају, и б) да свака општина, где има црква, и школу о своме трошку обдржава.“[2]

Ствар ова није морала бити баш скупштини објављивана, али је кнез Милош добро знао, да ће тим

нема ли какав писмен момак, па да га пошље к њему у Крагујевац, да га узме за писара.“ Сам овај акт нисам могао наћи, при садашњему стању ондашње архиве; али факт не подлежи сумњи.

[1] После акта од 1830. и 1833. године.

[2] Србске Новине од 1836. год. бр. 22. л. 170.

поступком знатно облакшати напредак школа, за то је то и учинио пред скупштином, како би целој земљи напред било познато, какву дужност и позив има директор школа, који ће по народу пролазити и радити да се школе подижу и обдржавају.

Те исте године похођене су све школе, које су се у Србији находиле у то време. Посетом том добивени су ови резултати: У свој Србији било је свега 72 основне школе са 2,514 ђака. Школе те беху од три врсте: „правитељствене“ (т. ј. којих учитеље плаћала је држава, по 100—150 талира годишње) њих 26; општинске, које су издржавале општине (одсеком по 400—1500 гроша год.); њих беше 27; и приватне (т. ј. којих учитељи добијали су од сваког ученика по 60 пара до 4 гроша на месец, колико с кога родитељем погоде); њих је било 19.

На 26 правитељствених учитеља издато је, за ту годину,	3200 тал.
На 27 општинских	1496 т.
На 19 приватних једва	382 т.
Свега	5078 талира.[1]

Постављење директора за школе било је знатан корак у школскоме напредовању. Обилазећи собом све школе у Србији човек је овај настојавао да учење колико толико буде правилно и једнообразно; јер је оно дотле, а Бог ме и после, било толико разнолико, колико је разнолика била способност, воља и могућност оних који су оживљавали школу.

[1] Гледај. чланак Дра М. Спасића у IX. и XIV. Гласнику српског ученог друштва.

Године 1838. Августа 11. П№ 193.[1] Попечитељство просвете расписа свима учитељима шта да предају у основним школама, које се онда зваху: *„нормалне школе.“* Тај акт вредно је изложити овде цео, а његов је садржај ово:

„А) У МЛАЂОЙ НОРМАЛНОЙ ШКОЛИ:

Прве године: Мала деца, коя одъ 7 година млађа быти не могу, нека се найпре и найпре, у молитвама маньимъ и већимъ, као: отче нашъ, богородице дѣво; вѣрвю, десетъ божи заповеди и пр. и у познаваню гражданске србске а и славенске азбуке поучаваю, тако, да за полъ године добро срицати, и цифре познавати науче; а за друго полъ године букварь савъ да прочитаю и да повтораваю, повтораваюћи у овомъ теченію христіянске молитве восточногъ нашегъ вѣроисповеданія; и да се утврде у познаваню цифри и по већи чисала. У овомъ полгодишнѣмъ теченію да се почну поучавати у написиваню найпре писмена, пакъ по томъ и цѣлы рѣчій србски и у броєню у глави. —

Друге године: Истимъ ученицима да се предає 1, читанѣ часловца (или читанке[2]) до половине; 2. священа исторія на паметь до половине, съ повтораванѣмъ научены већь молитви; 3, може се и малый катихизисъ почети на изустъ учити; 4. писанѣ србско

[1] Под истим даном и нумером издато је и *наставленіе* учитељима како да се владају и како да предају у школи. На крају се прилаже овај акт под бр. 1.

[2] Онда никакве читанке није било ни српске а камо ли словенске. Каква се овде читанка мислила не знам.

у целимъ речима и сложеніяма; 5. написиванѣ већи чисала и ньиово точно произношеніе съ прва два вида численія, и то првогъ школскогъ теченія. Второгъ теченія да се сврши и повтори како священа исторія, тако и читанѣ часловца (или читанке), и да се сва четири вида численія сврше повтораваюћи; да се цео символъ вѣре на изустъ научи; да се упражненія у писаню повећа задаю.

в) У СТАРІОЙ НОРМАЛНОЙ КЛАСИ:

Прве године: Наука христіянска (катихизисъ малый) одъ II части до края III-ће части; чтеніе псалтира до края; веће упражненіе у писаню, а другога теченія и у правописанію и диктандо. Изъ численице: сва четири вида првогъ теченія у ненареченимъ числама разрешаваюћи и редуцираюћи; а другогъ теченія у нареченымъ числама. Граматика србска до сочиненія, са упражненіяма.

Друге године: Катихизисъ савъ да се повтори одъ почетка до края; читанѣ псалтира да се повтори читаюћи и друге общеполезне кньиге са гражданскимъ писменима печатане; упражненіе у писаню прописа и диктандо (диктираюћи и неке предмете учебне и друге разне за младежь полезне текстове); изъ численице вообще о разбіеніяма и онда сва четири вида разбіенія и правило тройно просто; граматика србска одъ сочиненія до края съ упражненіяма; исторія србска одъ почетка до деспота србски; непрестано упражненіе у пѣнію црковномъ како у овой тако и у предидућимъ двема годинама.

„За обе године у овой школи да се почне предавати немачкогъ взика читанѣ и писанѣ и ако къ тому нуждны књига неима, нека се учитель постара набавити, а те су букварь немачкій и читанка (Лешебиф).“

Немачки се предавало и после, у свима четвртим разредима по Србији, све до године 1844., а тада преста, по што међу предметима за предавање, не би и тај језик помснут. Но доцније, 24. Фебруара 1845. II.№ 161., дозвољено би опет да се само у IV. разреду основне београдске школе предаје. На је и то престало око 1860. године. Ето тако се прекиде служба германисању, које и нехотице свуда собом доношаху наши први учитељи, не могући се отрести од навике, да у знању језикâ поглавито виде језгру образовања.[1]

Велика без сумње услуга народној просвети би и то што кнез Милош, у Јулу 1838., одреди самог „попечителя просвештенія и врховногъ надзирателя карантина, Стевана Стевановића,“ те он собом походи школе у свој Србији и карантине. Готово од сваке школе шиље он кнезу извештаје и предлаже мере за поузданије напредовање школа. Кад се вратио с пута, кнез му изјави своје задовољство и „посла једну кесицу (чини ми се са 500 ⌗) *„за накнаѓеніе трошкова нѣговы кое е учиніо путујући по дужности на ползу народну.“* [2]

---

[1] Свима нам је позната реч: *„Амице, он је добар Немац, добар Латин, добар Маѓар.* Ово нарочито наши први учитељи изговараху гласом, пуним значаја. Долазећи из онако полиглотске земље, као што је Аустрија, а изучени у заводима, у којима су језици били прва врлина, они све мишљаху да ће тек така школа моћи подмирити и Србијине потребе.

[2] Проток. мин. просв. № 80, 1. Јула, 1838.

Уверивши се и сам како је тешко школи напредавати без школских књига, попечитељ Стеван Стевановић, 25. Септембра 1838. године пише митрополиту Петру, да се, преко вештих људи, постара саставити за школе бар *катихизис и малу свештену историју*.

Априла 15., 1839. год. П № 366. издана би заповест да престане предавање „старог, из Немачке доношиваног буквара, него да се предаје нов у Србији печатан и нека *мања читаоница*.“ [1]

Иза тога находимо 18. Јула 1839. Б № 924 предлог од Попечитељства Совету: да се уреди надгледање школа: два директора да буду за сву Србију, и над њима један врховни надзиратељ. Она два да походе школе и јављају за стање какво где нађу, а овај је као њихов старији и поглавиту дужност има, да израђује књиге за основне школе, за гимназију и за лицеј.

Овим истим актом наређује се, да се сви учитељи са слабијим способностима сазивљу сваке године од половине Августа до краја Септембра на једно место

[1] Дакле се тада јавио, први Буквар, у Србији штампан.

Г. А. Јовановић, управитељ двора њ. св., прича, да је 4.000 екземплара буквара, по заповести кнеза Милоша, морало се наштампати за 14 дана, и „ја сам, вели, сам резао она рукописна слова, која су до скора била у букварима.“

И ако не иде са свим у наш разговор, ипак ћемо рећи реч две кад и како поста у земљи нашој типографија. Ево шта дознајемо из једне записке: кнез Милош, преко депутата својих Аврама Петронијевића и Цветка Рајовића, купио је 1831. год. у Петербургу за 3158 дуката: „два преса, 2885 матрисса руски, француски, немецки и словенски“ а и друге потребне ствари. Типографија та већ се находи у јесен 1831. године смештена у Београду, и прво дело што у њој би наштампано 9-тог Септембра те године: то је „упутство како се ваља чувати од холере.“ Другом приликом ми ћемо казати што више о томе корисноме заводу.

те ту да их директори, колико је могуће, обавесте о бољему вршењу „тешког и важног званија учитељског, док се, по времену, и педагогичке или предуготовителне школе за изображеније будућих учитеља у Србији незаведу.“ [1]

Те исте године, 23. Септембра (В№ 1338), постављен би још један директор за основне школе, *Ђорђе Зорић*, и Србија се тога ради подели на два круга: „источни од Београда к Тимоку, и западни од Београда к Дрини идући.“

Путујући по народу ради школа директори су ови, колико је који умео, могао или хтео, старали се приклањати људе на веће жртве у корист школа. Тако се без сумње родила и ширила мисао: да се у целом овом или оном округу, или бар у целом срезу, сабира неки прирез, из кога су после учитељи целог округа или среза плаћани. Где се и толико за онда могло да уради узимало се да је много урађено, премда све то беше веома недовољно. Али кад године 1840. 14. Септембра (В.№ 1576. Зб. II. 10) би наређено, да и оних 26 „правитељствених школа“ падну на терет општинама: онда се још живље осети потреба, да се како год изнађе и уреди сталнији извор учитељској плаћи.

Да би се тој невољи помогло изиде, 13. Јануара 1841. (В.№ 58 Зб. II, 17—29), законъ „о прибору главног школског фонда.“

У овом закону позива се народ на добровољне жртве у корист својих школа; одређује се св. *Сава*

---

[1] Учитељи су сазивани у Београд и обучавани по акту Попечитељства просвете од 1. Јула 1846 П№ 785. и одређена им је била нека сума новаца у име путнога трошка.

као права школска *слава*; поставља се да се на тај дан (14. Јануара) у свим црквама прочитавају имена приложника на школски фонад, а да се и стање његово објављује у скуповима и преко новина. Али како све то стајаше на доброј вољи свакоме: тако се главница тога фонда врло лагано увећавала, нити је представљала изгледа, да ће скоро бити у стању узети на се издржавање свију школа, којих се број сваким даном приметно умножавао.

Међу тим у владајућим круговима није била заборављена ни мисао о бољем унутрашњем уређењу школа и свега што би се тицало јавног народног образовања. У то име, још у Фебруару 1840., састављена би нека *школска комисија*,[1] да се договори и да напише пројект закона за све јавне школе.

Не знамо је ли и колико је унапредила народно образовање ова комисија; али има у „Србским Новинама“ од 23. Марта 1840. (бр. 12) један чланак из кога се види, да је неко нападао ту комисију, као да она хоће да остави стара ћириловска слова па да у српске школе уведе латинска. Чланак овај, бранећи комисију од тога нападања, каже, да је она задржала стара српска слова, али признаје да је усвојила *за сricање саме звуке а не имена слова*, на прилику, место аз-*аъ*, м. *буки бъ*, м. *веди въ* и т. д.

---

[1] Ови су људи били у тој комисији: Митрополит *Петар*, председник; *Стеван Стевановић*, попечитељ; *Лаза Тодоровић*, саветник; *Јован Хаџић* (Светић); *Стеван Марковић*; *Димитрије Исаиловић*; и *Ђорђе Зорић*, директор, чланови; а *Василије Лазић*, деловођ. (Глед Србске новине од 7. Фебруара 1840. године).

Новембра 7., године 1841. В№ 1544. (Зб. II, 152—155) јави се „Устав друштва србске словесности“ ком задатак беше: образаванѣ србскогъ езыка и распространяванѣ наука на србскомъ езыку.“ Ово не беше школа, али ваљаше да буде школама јак помагач.

Друштво ово добило је, по том, 8. Маја 1847. (В.№ 624 Зб. IV. 26) други устав, готово као и први; а 17. Јула исте 1847. год. (В.№ 1030. Зб. IV. 36) би наређено да се *Гласник* — орган тога друштва — са свим бесплатно, а све друге књиге без процента, штампају у државној штампарији.

Најпосле 29. Јула 1864., кнежевим указом, то се тело преобрази у „*Српско учено друштво*,“ које стоји и данас.

У почетку скуп овај показиваше мало плода и у књижевности и у школама; али доцније, нарочито од 1848. године, он је, према средствима којима располагаше, доста урадио, а понајвише за народну историју и за познавање наших земаља, тако, да бисмо се огрешили, ако не би, говорећи о школама у Србији, и ово тело поменули, не као школу већ као чињеницу која је имала утицаја и на школе.

Но да се вратимо годинама 1841. и 1842-гој. Тада наступаху за Србију тешки дани. У њој се, тада, развијаше стање, које, да се о њему најблаже изразимо, беше веома неповољно за школе и за тихо народно образовање. С тога ми и находимо тек 1844. године 23. Септембра,[1] као плод онолике претходне радње:

[1] Зборник II, 315—345.

„Устровніе явногъ училиштногъ наставленія.“

„Да бы се нараштай србскій воспитати изобразити и полезнымъ наукама за свою и отечества свога срећу (речи су закона) обогатити могао, решилисмо, тога ради, поставити слѣдуюће устроеніе за училишта, коя су: а) *основна*; б) *послено—трговачка;* в) *гимназіялна*, г) *лицеумъ* или *велика школа.*

„У основнымъ училиштама, вели закон даље, предаваће се првоначална знаня, коя су свакомъ Србину нужна, и коя осталимъ училиштама за основу и преправу служе.“

И овде се повторава, да ће се све основне школе издржавати о трошку општина, докле установљени школски фонад не буде у стању, по својему опредељењу, одменити у томе општине.

Школска година (§. 9.) почињала се 1. Септембра а свршавала 30 Јуна, те су цео Јул и Август били одмор школски. Година се делила на два течаја.

Посебно за основне школе каже се у овом закону, да им је циљ „воспитати и научити оне отечествене синове, кои не ће имати прилике далѣ се учити и изображавати, како бы съ временомъ могли бити добри христіяни, поштени люди и полезни грађани.“

Изриче се жеља да се „съ временомъ, у свима местима у Србіи, такве школе заведу, како бы деца свію жителя србски могла бити участници овогъ првоначалногъ воспитанія.“ (§. 10.)

У тој цељи особито се живо „препоручуе началничествама и свима окружнымъ старешинама,“ да народ уверавају о користи од школа, да се труде њих подизати, и да у свакој прилици општинама буду од

помоћи у таким пословима. Даље, јамачно због ондашње оскудице општина, изриче се жеља, да се школе граде на средокраћи, и здруженом снагом више општина (§. 12.)

Школске зграде ваљало је да буду, по могућности, удобне, простране и на чистом и здравом месту[1] (13). У њима је ваљало да је и стан учитељу, коме је општина још морала дати и неколико земље за школску градину.

Чланак 18. наређује, да се женска деца, после навршене своје десете године, не могу дуже држати у школи; јер, ваља ми похитати да кажем, тада још није било у Србији ни једне школе за саму женску децу, него су девојчице ишле заједно с мушкарцима. За вароши помиње закон да ће се, где затреба, отворити и женска школа.

---

[1] Дана 1. месеца Јуна, 1854. П№ 442., Попечитељство просвете, на основу овога 13. §. а по предлогу Дра М. Спасића, пошље Попечитељству унут. послова ова правила за грађење школских зграда:

а) да школска соба буде са источне, или југоисточне стране;

б) да прозора не буде с две стране, да се не би светлост укрштавала, те ученици не би могли на табли у свако време и са сваког места видети шта им учитељ казује.

в) да школска соба буде дужа него шира.

г) да се скамије тако постављају како ће видело долазити деци с леве руке.

д) да скамије не буду одвеђ дугачке, са стране уз дувар припрте и једноставне, већ да су на одељења подељене, како учитељ од свуда сваком ученику може прићи.

е) да се скамије за седење и држање књига удесно граде и да стражње од предњих постепено тако буду више како један ученик не би морао другог заклонити.“

24. Фебруара 1855. Г№ 501. Попечитељство унутр. послова јавило је, да је иницинирима разаслало ова правила, да се по њима управљају при грађењу школа. —

За предавање прописано је (чл. 19) ово:

У првом разреду: Познавање слова грађанских и црквених, сricање и читање из буквара српско и словенско; писање слова на табли и по прегледалици, познавање и писање бројева; и најобичније молитвице, десет заповести божјих, и то српским језиком.

У другом разреду: Читање српско и словенско; писање по прегледалици; свештена историја (на изуст); из рачунице наречени бројеви; општа знања сваком Србину нужна.

У трећем разреду: Читање српско и словенско; писање по краснописy и диктирању; први део катихизиса; математички и природни земљопис; рачуница, и општа знања сваком Србину нужна.

У четвртом разреду: Српска граматика; историја српских краљева и царева; стилистика; рачуница; земљопис; катихизис.

Црквено певање предавало се у сва четири разреда.

Од свију горе побројаних књига штампан је био само: *буквар*, *свештена историја*, *катихизис и мања читаоница*. За словенско читање школа се служила црквеним књигама: *часловцем* и *псалтиром*. За све друго домишљали су се учитељи сами, како је који умео, а понајчешће није се предавало, и ако је било прописано.

Овом приликом да речем, што ћу можда још имати потребе да повторим, како ми се види да је закон овај радо постављао одредбе не држећи великог рачуна од тога: шта се могло онда извршивати шта ли није.

У „настављењу“ које по овоме закону би издано учитељима 24. Октобра 1844 (П.№ 1.526. тач. 9. под

I.), заповеда им се, да деци не казују слова именом *аз, буки, веди*, и т. д., већ само звуком: *аъ, бъ, въ, гъ* и т. д.; па и то се није могло увести у све школе до најновијег времена.

У предавању рачунице наређено би, да се начине табле с 12 гвоздених жица и са 78 покретних куглица да би деци појамније било оно што им се казује. Но доцније се видело да је то непрактично, па су се учитељи просто помагали зрнима од кукуруза или од пасуља (тач. 14).

Закон је овај управо запретио примати у основне школе децу док не наврше 7 година (чл. 21).

За учитеље основних школа могли су се постављати (чл. 22.) само они који су свршили богословију. А доцније, каже се у закону, могу се узимати и они, који сврше гимназију, по овоме закону уређену, у којој ће се нарочито „ради учитеља предавати педагогика и методика“.

Уз гред нека је речено, ови предмети, за свих девет година, док је важило ово „устроеніе,“ нису како ваља ни предавани у гимназији.

Учитеље су бирале саме општине и предлагале на потврђење директору, кога овај закон прозва „*главни управитељ основних школа*“, а некад би и он сам по које лице упутио општини за учитеља.

Тако се добијало место учитељско, а губитак учитељства могло је изрећи тек министарство просвете (чл. 27).

Надзор над школама вршили су управитељи *местни* и *главни*. *Местне управитеље* бирала је општина а *главни управитељи* били су ниржавд чиновници, ко-

јима је дужност била сваку школу у својем округу, походити бар једном у години; а на концу школске године о свима њима подпети извештај с примедбама министарству просвете.

Кад су главни управитељи, на концу школске 184⁴/₅, обишли све школе у Србији, онда је нађено, да у нашој отаџбини, за ту годину, има 213 школа (са толико учитеља[1]), међу којима беху њих 12 приватне. На плату тих 213 учитеља издато је из општинских каса, из среских или окружних прирезних фондова,или из приватних погодба 14.328 талира, а течај школски свршци 6.201 ученик.

Школе су се, ако и лагано, множиле: учитељи су, где није било богослова, узимани са стране, од Срба аустријских; плата им је, истина, била мала, али народ у стварима за живљење није био ни оскудан нити је тврдовао,[2] те тако је та страна била, како тако, подмирена.[3] Но најосетнији недостатак у школама беше што оне не имаху школских књига. Да би се та оскудица подмирила, изиде 3 Јула, 1845.

---

[1] Узимам ове бројеве из рада Дра Спасића у IX., и XIV. Гласнику. Ваља ми јавити, да је г. Спасић узимао увек колико учитеља толико и школа, а ми данас рачунимо у једну школу *три* или *четири* основна разреда, па било да је у њима један учитељ (као у селу) било да их има више т. ј. за сваки разред по један (као што је по варошима).

[2] Госп. Јован Обреновић крстио је кћер своју Љубицу 7. Новембра 1840. и том приликом поклонио је учитељу чачанском целу годишњу плату (90 талира). Глед. „Српске Новине" од 1841. број 2.

[3] Може бити да је ова несталност и недовољност учитељске плате облакшавала и правдала прве наше учитеље из оне стране што заведоше изнуђавања од деце под именом: *леграције* (recreatio?), која некад и негде иђаше одвећ далеко..... Сад је то забрањено законом; али стара навика по негде још траје.....

(В № 1010 Зб. III. стр 77—79), „*Устровніе одбора просвѣштенія.*“

Одбор овај, састављен од 9 чланова,[1] међу којима један беше председник, имао је да помаже министарству (попечитељству), да се у дело изведу одредбе закона о школама од 23. Септем. 1844.

На по се, за основне школе, одбору је била дужност:

а) да одређује и израђује општу школску систему;

б) да избира основе, по којима ће се посебне науке предавати;

в) да прегледа и израђује школске књиге;

г) да испитује кандидате за учитеље основних школа; и

д) да буде суд у тужбама против учитеља.

Овај одбор имаше и право иницијативе у свему што год би се тицало школа. Ако предлоге његове не би усвојило министарство (попечитељство), морало му их је „съ изложенѣмъ побуђенія, вратити;“ а ако одбор, и после ових побуђења, остане при својему, онда је министарство (попечитељство) морало представити ствар кнезу „ради коначног решења“ (§. 7.)

Но баш ова наредба, којом се можда ишло на то, да се што више охасни народно обучавање, дајући одбору власт да притискује и само министарство, би

[1] Ови су људи постављени за чланове поменутом „Одбору просвѣштенія:“ *Димитрије Исаиловић*, *Атанасије Николић*, начелник у мин. унут. дела; *Петар Радовановић*, директор школа; *Исидор Стојановић*; *Сергије Николић*, и Др. *Јанко Шафарик*, професори у лицеуму, и др. *Милован Спасић*, и *Василије Лазић*. Плате годишње имао је сваки по 180 талира за то што је члан у „одбору.“

узрок његовој раној смрти, која га снађе 30. Октобра 1847.

Одбор је, за кратка својега века, покренуо многа школска питања, и поједини патриоти живо су наваљивали,[1] да би школе стекле своје књиге, али од свега тога мало што би урађено док се год. 1848. не вратише у отаџбину младићи, који су се на страни изучавали,[2] и док они својом јаковном снагом не покретоше напред много које шта што се већ беше устајало. С њи-

[1] Као карактерску црту за одношаје међу управним круговима онога времена, вреди прочитати кнежево решење од 3. Септембра 1848. (В№ 826 Зб. IV. стр. 168—170.)

[2] Ово су имена младића који први бише послани 1839. у Октобру, о државном трошку на науке: Димитрије Црнобарац, Ф. Христић, Д. Данић, Стојан Јовановић, Димитрије Томић, Стеван Грубоpовић, Коста Магазиновић, Иван Матић, Васа Божић, Ђорђе Бранковић, и Стеван Павловић, првих седам одишли су у *Беч* а други у *Шемницу* ради рударских и шумарских наука. (С оним првима отишли су, о својему трошку, Коста Цукић, Сретен Поповић, и Глиша Божић).

Забавно је прочитати упутства, која попечитељство просвете даде својим „питомцима.“ Тамо им се притврђује „да се добро уче и владају, да се не поведу по странским обичајима, да не заборавe своју народност, и да дужности вере своје уредно врше.“ Не мање пријатно дира и она патријархалност, што веје из преписке ових питомаца са својим попечитељем, који своја писма к њима почиње овако:

„Предрага отрасли србска, и надеждо отечества свога, здравствуйте! и т. д.“

25. Авг. 1846. (В№ 1080). послано је опет десет младића на разне науке у западну Европу. Њих је тамо одвео Др. М. Спасић.

Од тога доба све до данас Србија је имала сваке године по неколике десетине младића на страни, који су се бавили изучавањем разних грана наука. Мисао та донела је огромне користи нашој отаџбини. На концу 1867. године беше у разним службама у Србији, осим чисто војне, преко 85 лица, која су се, по свршетку школа у отаџбини учила и на разним европским вишим научним заводима, а неколико таквих има и ван државне службе.

ховим доласком опажа се промена како у школској и управној области, тако и у књижевности отачанственој.

Новембра 25. године 1849.[1] изиде закон, којим се уређује „код попечитељства просвѣштенія єдна школска комисія,“ којој је поглавит задатак: „да књиге за школе, нарочито основне, израђуе и израђене да прегледа, и у обште да помаже реченоме попечитељству у делу явнога училиштногъ настављеня, где бы годъ оно потребавало тога помаганя комисіє.“

Ово је васкрсла мисао „одбора просвѣштенія“ само с мање власти, и без права иницијативе.

Школска комисија састављена би најпре из 12 а после из више чланова,[2] који те дужности бесплатно врше. Није прошла пуна година од уређења ове комисије а министарство просвете (попечитељство) поднесе, (уза своје писмо од 11. Септембра 1850 п.№ 1125) по један егземплар од свију до онда израђених и у школе уведених књига кнезу Александру; дајући му извештај о стању основних школа. На крају тога писма каже се, да је: *србски буквар*, *свештену историју* и *катихизис* израдио архимандрит Гаврило, доцније шабачки владика; *сриску историју*, Љубомир

---

[1] Зб. V. стр. 62. В№ 1595.

[2] Ови су људи у први мах ушли у школску комисију: *Димитрије Исаиловић; Јован Гавриловић; Јован Мариновић; Филип Христић;* др. *Јанко Шафарик*; *Димитрије Матић; Милован Спасић; Коста Цукић; Гаврило Поповић*; *Коста Бранковић; Ђорђе Ценић; Љубомир П. Ненадовић* и *Василије Вердиш.*

Доцније пак ушли су: *Лука Павловић; Емилијан Јосимовић; Јосиф Панчић;* архимандрит *Сава; Рајко Лешјанин; Никола Крстић;* и *Платон А. Симоновић*, који као главни инспектор школа, беше јој и председник по §. 21. закона од 17. Јуна 1853. године В№ 566. Зб. VII. 64.

Ненадовић; *српску граматику*, Коста Цукић; *земљопис Србије и Турске* Јован Гавриловић; *писмене саставе*, Коста Бранковић; *а прву читанку, прва знања, другу читањку и рачуницу*, Филип Христић.

На ово писмо кнез Александар, под 16. Декембра 1850. (В № 1.772), изјави своје задовољство „како комисији школској тако и њезиним члановима,“ који написаше или саставише поменуте књижице за школе.

Према овако израђеним књигама,[1] издано је, уз највише решење од 30. Јула 1850. (В № 1013. Зб. V. 264-269), ново „расположење“ предмета, који да се предају у основним школама. По томе предавало се:

У првом разреду: Штица и буквар (читање српско и словенско); бројање и писање бројева до сто (100); писање (на табли и по прегледалици); молитве: *оче наш, богородице дјево*, и *вјерујy*.

У другом разреду: Читање из читанке прве: читање из часловца; прва знања (на изуст); свештена историја; четири проста вида рачуна с таблицама; писање; молитве, на српском језику.[2]

У трећем разреду: Читање из друге читанке; читање из псалтира; прва знања (на изуст); катихизис;

[1] На захтевање аустријскога министарства просвете и јавнога настављења од 17. Јан. 1851. № 584 Попечитељство просвете посла му 13. Јануара 1851. П№ 41. по два егземплара од свију наших школских књига, зарад спремања школских књига за иностране српске школе. (Глед. у мин. просв. и црк. дела Ф II. 1857. АР№ 94).

[2] Ове молитве нису преведене, него су се учитељи довијали како је који могао и умео да их објашњава деци, па још године 1864. министарство просвете, по примедби г. митрополита, Михаила (Е№ 556), заповеди шабачком учитељу г. Данилу Орелу да и у томе буде штедљив. (Глед. фас. IX, мин. просв. за 1864. Ар№ 1348).

земљопис; из рачунице разнонаречени бројеви; писање из писмених састава.

У четвртом разреду: Читање из друге читанке; повторење свештене историје; повторење катихизиса; српска граматика; српска историја; земљопис Србије, и Турске; из рачунице правило тројно просто; писање из писмених састава, по казивању.

Црквено певање предаје се у сва четири разреда.

Године 1855. Јула 19. (П № 768), Попечитељство расписа учитељима да се у предавању, и у опште у својему раду у школи, управљају по „педагогичко-методичком наставленію“, које написа г. Спасић а одобри и награди школска комисија. Књига је та два пута штампана, и у многом је и данас једини руковођ учитељима.

К ранијим књигама бише додане доцније израђена *„трећа читанка“* за четврти разред, и *„практична рачуница“* за учитеље од дра Спасића. Доцније су *часловац и псалтир* искључени из школе[1] а у *прву читанку* и у *другу читанку* узето је из св. писма и из црквених књига доста комада, те је то као *словенска читанка* за основне школе. Не мање измењена је садржина и другима школским књигама: у читанке су узете српске пословице и народне приповетке; у прва знања узети су многи појмови о стварима, које се најближе тичу српства; у земљопису поправљен је језик, који је био доста рапав, а и сам садржај је удешен према садашњему стању земаља; у српској граматици измењена је терминологија и удешена према оној у гимназији. И свештена историја и катихизис не осташе

[1] Расписом од 15. Августа 1863. № 2311.

без измена, премда језик у њима још много оставља да се жели.

Али ипак распоред научне грађе у нашим основним школама још нас не може да задовољи. У књигама нема хармоније, јер разни писци радили су не подешавајући увек свој рад један према раду другога, те с тога често по нешто има на два места, а по нешто ни у једној књизи.

Па има још једна тегоба у тим књигама. Мислим о закону од 23. Јануара 1860. В № 207. (Зб. XIII, 10 и 11), којим се наређује да се књиге за основне школе штампају старим правописом, докле се књиге за све више заводе печатају новим. Од овога излази та незгода, што се вештина читања не може да предаје деци најлакшим методом (због двојних слова), што деца при прелазу у гимназијске школе морају да уче са свим противно ономе што су учила у основнима[1] и т. д.

Да пођемо даље за радњом законодавства о школама. У том реду ваља поменути, да је министарство просвете (попечитељство) још на крају 1849. предлагало да се одреде новчане казне за родитеље, који децу задржавају од школе, или их неуредно шиљу; но тај предлог није „совет“ уважио претпостављајући моралне мере, међу које, у своме акту, броји: световање од стране старешина, свештеника, прота и епископа, кад ови по епархији путују.[2]

[1] Срећом овој незгоди учини се крај. На предлог министра просвете и црквених дела, г. Д. Црнобарца, изиде 12. Март 1868. № 742. закон, који огласи потпуну слободу правопису, коме је тек наука једини законодавник. (Гледа. број 27. „Србије,“ од 1868. стр. 106).

[2] Збор. V. 60—61.

Остао бих дужник истини ако не бих, после толикога својега осведочења, казао да наши сељаци радо дају децу у школу, а што то по негде иде теже, имају узроци, *које никако не ваља тражити у њиховој одвратности од школе.* Мој отац је био сељак као сви други сељаци, па је из *Рипња* слао дете у школу у *Палеж — Обреновац*, јер ближе није било школе. Има, на нашу радост, доста оваких примера, само се нико не стара да их разгласи, као што по неко има потребу проглашавати оно прво да би увећао своју заслужност.

Године 1850. Декембра 4. Вр 10140. изиде кнежево решење, које вели да је на предлог школске комисије, о том: да се школски одмор скрати и да траје само: од 20. Јула до 1. Септембра, од туцина-дне до нове године, од велике среде до светлог петка и три дана о тројицама (ово је само за основне школе).

Године 1851. Марта 17.[1] изиде законодавно овлашћење, да се нека сума новаца, сваке године, може потрошити на печатање књижица, које би главни управитељи основних школа давали, као дар, добрим ученицима. У то име наштампане су, колике се сећамо, ове књижице: *Лагњенце*, *Ускршња јаја*, *Две повести из светога писма*, *Дар добром ученику*, *Дар доброј деци.* Осим тога од оних књижица, које штампа „друштво српске словесности“ разношен је и раздаван, скоро сваке године, по велик број *„забава за децу,“ „историје Грка и Турака,“ „антропологије,“ „логике,“ „физике,“ „разговора за образовање срца и душе,“ „физичког земљописа“* и др. а у најновије

[1] Зб. VI. 14—15.

време, разнето је и поклоњено неколико хиљада комада *„поука о чувању здравља“* од Дра М. Розена и *„наука о чувању здравља,“* од дра Валенте.

Ми још раније рекосмо да школски фонад, с изворима који му беху у почетку означени, не даваше изгледа да ће моћи подмиривати трошкове око школа. А немогуће бејаше живље кренути ствар народнога образовања докле се год не би нашли стални, поуздани извори за издржавање учитеља.

Да се једном, после много свакојакога довијања, та потреба подмири, како пристоји и ствари рад које се чини и народу који је извојевао физичку па хоће и моралну слободу, ево находимо под 14. Декемвра 1855 год. В.№ 1413)[1] закон: *„да свака пореска глава, па и чиновници, пензионери, свештеници, учитељи, кметови и сви други житељи нашегъ отечества, кои стално пребиванѣ и известанъ начинъ живлѣня имаю, плате по 2 цванцика годишнѣ на издржаванѣ основны школа, а да престану сви други прирези у име школа до сада куплѣни.“*

Овим је актом дело народнога обучавања у Србији обезбеђено на начин праведан, достојан: народ дакле од сада дугује сам себи за своје образовање.

По што је уређено то, природно је долазило правично подељење учитељске плаће и, према новоме извору за издржавање, ново уређење школа, међу прве бриге онима, који беху на челу струке просветне. И доиста, не дуго после тога, 22. Августа 1857. јави се: *„Устровнів основны школа у княжеству Србіи.“*[2]

---

[1] Збор. VIII. 97—100. И за ове резултате ваља с хвалом поменути име дра М. Спасића.

[2] Збор. X. 61—75.

Незгодно је, а мора нам бити прва реч о овом закону, како се чудимо, да је он често силазио у ситнице, као, на прилику, да каже у којој ће канцеларији учитељи примати плату (§. 27.) а *шта ће се учити у основним школама*, дакле шта ће им бити циљ, оставио је са свим на вољу министру (попечитељству) да он сам пропише (§. 37.).

Закон овај (§. 3.) тражи 400 домова да има у општини, па онда она има право да јој се учитељ издржава из школскога фонда.

Отварање нових школа по селима било је у власти самог министарства (попечитељства), а по варошима и паланкама одобравао је „Советъ и князъ“ (§. 9.).

За школске зграде наређује се (§. 11.) да морају бити „од тврдог и доброг материјала, по плановима, за ту циљ одобренима,“ а планова је начињено и литографисано од три врсте, према имућности општина и броју ученика. Зграде те подижу се и оправљају о трошку општина, којима су својина.

За учитеље закон допушта да се примају само који су свршили богословију или гимназију, а за доцније помиње се и педагогијска школа (§. 19). Но без испита нико није могао добити учитељство, а испит се полагао пред одбором, састављеним у самом министарству (§. 20.).

Наређено је како да се пречисте до ондашњи учитељи, којих је, по способностима, било свакојаких (§. 22.).

А „да би се учитељи, вели закон (§. 28.), по важности места и по *величини општина*, справедљиво наградили, деле се на шест класа, и то:

„*У прву класу* долазе учитељи општине београдске, од којих ће учитељи IV. разреда имати плате по 200, а остали разреда по 180 талира годишнѣ. Учитељке пакъ женске деце имаће, III. разреда по 180, а осталы разреда по 160 талира годишнѣ.

„*У другу класу* долазе учитељи главны окружны варошій, као: шабачки, валѣвски, ужички, карановачки, крагуєвачки, ягодински, смедеревски, пожаревачки, неготински и крушевачки. Учитељи IV-ты разреда у овимъ варошима имаю по 170, III-ћи по 160; II-ги по 150, а I-вы по 140 талира годишнѣ.

„Где су у овимъ местима три учитеља, па найстаріи има III и IV. разредъ, то ће имати плату IV. разр. одъ 170 талира, а где су само два учитеља и свакіи има по два разреда, старіи имаће плату за учитеља IV. а млађій плату за учитеља II. раз. одређену.

„Учителька женске деце, где є єдна, има 150, а где су две, старія 150, а млађа 130 талира годишнѣ.

„*У трећу класу* долазе учитељи осталы окружны вароши и найвећих паланака, као: чачански, параћински, свилаиначки, великоградишки и милановачки. Где су три учитеља, найстаріи, III и IV. разред, има 160, II. 150, а I. 140 талира. Где су два, старіемъ *остав* 160, а млађем 150 талира; а где є єданъ, имаће такође плату за учитеља II. раз. опредѣлену.

„Учителке женске деце, у овим местима, где є єдна, има 140, где су две, старія има исту, а млађа 120 талира плате.

„*У четврту класу* ставляю се сви учитељи средњи паланака, као: палешки (обреновачки) убски, кру-

паньски, иваньички, пожешки, рачански, текійски, кладовски, баньски и трстенички. Где е у овимъ местима еданъ учитель, има 140 талира плате; а где су два, старіи исту а млађій 120 талира плате годишнѣ.

Доцније, 17. Октобра 1857. (В № 1525) додани су к овој класи и врбички и паланачки.[1]

„Учитељке женске деце имаю такође 120 талира годишнѣ плате.

„*У шету класу* спадаю учитељи найманьи паланака и оны општина школски по селима, кое преко 500 домова бое. Учитељи овы школа имаю по 120 талира годишнѣ плате. И

„*У шесту класу* долазе сви остали учитељи по селима съ платомъ одъ 100 талира годишнѣ.“

Као што се види, закон у почетку огласи да само 400 домова (који плаћају у фонад) имају право држати школу о трошку фонда, а доцније, дајући варошима и мушке и женске школе и веће учитељске плате, без питања о броју домова, појави се недоследан према пређе постављеному начелу.

Поред овако уређене плате, сваки је учитељ имао од општине, у којој се находила школа, бесплатно обиталиште, огрев и још школску економијску градину (§. 32.).

Кад је овај закон ступио у живот, било је опште уверење да је материјално стање учитеља у Србији знатно унапређено; само се, с извесних страна, могло чути да се поступа веома оштро према дотадашњим учитељима, који су се већ били онеспособили за своју службу; па и то је било неумесно.

[1] Зборник X, 85.

Обавезност учења није изречена, него се тражило да у свакој школи буде најмање бар 25 ђака па да она сме опстати на рачун фонда. Свака општина од 250—500 домова, морала је имати 40, а преко 500 домова најмање 60 ђака у школи.

По селима деца су узимана у школу по што наврше 7, а по варошима кад напуне 6-ту годину; старија пак од 12 година, ни поселима ни по варошима, нису примана у школу (§ 33, 3).

За неуредно долажење у школу за децу су одговарали родитељи, за што су могли бити и новчано кажњени (од 1—3 цванцика §. 33. 5).

Исто тако одређене су биле казне за оне родитеље, који не би хтели својој деци набављати књиге, хартију и друго што за учење ваља. Ове су казне биле веће од оних првих (од 3—6 цв.)

Течај школски почињао се 1. Августа а свршавао 30. Јуна, месец Јул је служио за главни одмор. (§. 37.). Овом одредбом замењена је она од 4. Декембра 1850. В № 1014. о школском одмору.

Пред овим „устроєнієм“, али истога дана кад и оно (22. Августа 1857), издан је закон, којим се укидају „главни управитељи основних школа,“ а наређује се, да се надгледање школа скупи у само министарство просвете (попечитељство), коме се, тога ради, дају *два секретара прве*, и *два друге класе*, којима је главни посао похођење и надгледање школа.

За најближу, месну контролу, бирани су у свакој школској општини „*школски надзиратељи*“ (§. 41.), које је потврђивало само министарство (попечитељство).

Дужности ових надзиратеља изложене су врло пространо у овом самом закону (од §. 42—1—13).

Августа 20, године 1860. П № 2415. попечитељство просвете опазивши „да учитељи и учитељке највише настојавају да деца изуче оно што се на памет учи а остављају читање, писање и рачун занемарен,“ расписало је свима учитељима и учитељкама да „поред вере, читање, писање и рачунање сматрају за најважније предмете и да највише настојавају, да деца то троје, као сваком човеку најнужније науче, и да се кроз све разреде у истима непрестано упражњавају“.

Биће на своме месту поменути да сами изршивачи школских закона нису били сагласни у том: шта је цељ основној школи; једни су хтели да она и учи и васпитава, наравно колико може; а други само да учи. Наредба од 20. Августа 1860. (П № 2415.) јасно показује, да је мишљење ових последњих било јаче, а да ли и боље?

Видеће се.

Напоменуто је раније, да године 1844. није било у Србији ни једне оделите школе за женску децу, него су женска деца, где их се находило у школи, учила се за једно с мушком.

Тек од године 1845. почеше се појављивати по варошима у Србији и школе за женску децу оделито од мушких.[1] То би узрок те министарство просвете

[1] У I. Гласнику друштва србске словесности стр. 201—205. има један чланак од г. Јована Мариновића по коме би се могло рећи да је прва девојачка школа отворена у Србији 1847.

(попечитељство) 3. Јула 1846. П № 834. издаде акт, који назва:

„УСТРОЕНІЕ ДЕВОЈЧКИ УЧИЛИШТА.“

Цел је тим училиштима, вели тај акт, „да девојчице найнуждніја знаня у умном смотренію получе, да се, поредъ нравственогъ изображенія, са определенѣмъ своега пола упознаду, а узъ то да се и у найнуждніимъ женскимъ пословима обуче.“

За оваке школе „приставляће се лице женско,“ по што покаже испитомъ способност, а сведочанствима добро владање.

И ако је ово акт тек једнога министарства, и ако оно вели да хоће у дело да изведе одредбе закона од 23. Септембра 1844; опет се у њему течај учења у женским школама развлачи чак на 6 година и раздељује на три разреда а сваки разред на два одељења.

Женска деца овде се примају после навршене 5. године, а за мушку је закон одредно чак после 7. да се могу примити.

Време пре по дне одређено је за учење, а после по дне за женски рад.

За свих шест година прописано би да се учи оно што и у мушким школама, осим *српске граматике, земљописа, српске историје* и *стилистике.*

Од женског рада учило се: плести, шити и вести оно што је понајнужније.

За доказ ономе што једном већ рекох за закон од 23. Септембра 1844., занимно је прочитати и у овоме „устроенію“ како се учитељке упућују да замењују граматику, да попуњују то што нема српске историје,

земљописа и стилистике. Или писац ових наређења није знао коме их управља, или је миловао показати шта уме да напише, остављајући извршење чак потоњим појасима?[1]

Ово „устроєніє“ оста у снази до 26. Јула 1860. П № 2105, а тога дана министарство (попечитељство) просвете замени га наредбом којој су ово главне одредбе:

1, „да се деца у женске школе не примаю док не наврше 6 година, а да се не држе више у школи како наврше 13 година (!).

2, „ученѣ у женским школама да трає 5 година, и да се дели на 5 разреда.

3, „испити да се држе само єдномъ у години а не двапутъ, као у мушкима.“

4, „предмети за предавање нешто су ближе удешени са онима у мушким школама; али још нема српске граматике и земљописа, а српска историја учила се на изуст.

---

[1] Ево те саме наредбе: „Ако граматика србска и ніє за ово училиште прописана опетъ ће дужность учитељке быти ученице своє, особито у найстаріємъ разреду, *на строй и свойство єзыка* чинити внимателенима, толкуюћи имъ како се речи образую, и како ставови постаю“ (!).

„Тако ће им исто при писаню (навластито диктандо) протолковати найглавнія правила правописаня и стараће се, да се дѣвойке, колико толико, по ньима управляю.....“

„Будући є кодъ женскогъ пола *чувство* поглавита черта значайна зато ће се старати учителька, да и у самомъ предаваню на ово дѣйствує, особито у предаваню обшты знаня, гдѣ разни предмети изъ повеснице, земльописанія, исторіє природе, правословія и т. д. долазе и кое ће предмете она са свакимъ прилѣжаніємъ предавати“ (!).

5, за женски рад је јасније казано који у ком разреду да се учи.

Пада у очи што и ова наредба, божем истицање из закона за основне школе од 22 Августа 1857., присваја власт законодавну, одређујући течај учења на 5 година место 3—4 и одбацујући полугодишње испите, који су прописани тим законом. Још се ова наредба разликује од старог „устроенія,“ што свуд место пређе *девојачких* училишта даје име *женске* школе (?).

Међу тим још је 27. Септ. 1857.[1] (В № 1296.) изашао био један закон, да се женска деца не само не смеју учити за једно с мушком, него и зграде школске за женску децу да не смеју бити у једној огради!!

Године 1859. Новембра 6. П № 2931. попечитељство просвете расписа свима начелствима, да упитају народ: како жели да му се основне школе уреде? Само пак оно састави једну велику комисију (од 25 чланова), која изради један пројет за све школе у Србији, но тај није доцније остварен, него је просто остављен у архиву. Одговори начелништва већином садрже мишљења за мѣсна питања, а за општа начела народ са свим оставља влади како да уреди школе.[2]

После свега што поређасмо да је рађено у просветној струци за основне школе, вреди разгледати какви су последци били од тога рада. То пак најбоље можемо видети из извештаја који министар просвете и црк. дела, г. К. Цукић, поднесе кн. св. Кнезу 30. Априла 1863. П № 1230.[3]

---

[1] Збор. X. 79.

[2] Сва ова акта находе се у Ф. X. 1863. арх. № 1743. к. 88.

[3] Српске Новине од 1863. број 72. 73. и 74.

Ево података, које находимо у том министарском акту, и то за годину 1862:

Број	Где	школа		учитеља	учитељака	ученика	ученица
		мушк.	женс.				
1	У округу алексин.	10	1	14	1	429	31
2	„ вароши Беогр.	5	4	11	7	577	381
3	„ београдс. окр.	28	—	28	—	504	—
4	„ ваљевском „	21	2	22	2	484	45
5	„ књажевач. „	9	1	11	1	500	30
6	„ крагујевач. „	24	1	28	2	774	74
7	„ крајинском „	20	3	22	3	652	86
8	„ крушевач. „	9	1	12	1	334	60
9	„ подринс. „	13	1	14	1	347	39
10	„ пожарев. „	30	2	35	3	1048	139
11	„ рудничком „	12	1	15	1	182	22
12	„ смедеревс. „	14	2	17	3	443	96
13	„ ужичком „	12	1	15	1	523	33
14	„ црноречком „	13	1	15	1	502	35
15	„ чачанском „	10	2	13	2	317	50
16	„ шабачком „	22	1	25	2	819	102
17	„ ћупријс. „	10	3	15	3	515	80
18	„ Јагодинс. „	11	1	15	2	399	38
У	Србији свега	273	28	327	36	9349	1376

У истом извештају даље стоји ово: „данас у Србији има 92 зданија школска тако лепа и целисходна, да не само како ваља одговарају намењеној цели, него још свакој земљи на понос служити могу; 68 њих је која су такође добра, али нису од „тврде грађе“ начињена, остале пак школе слабије су.“

Находећи да је за многе сеоске општине теретно подићи школе тврдо зидане, министар примећује да би било боље, „не тражити да те зграде буду од тврде грађе, него је довољно да представе довољне гарантије за здравље и за удесан смештај ученика и учитеља, па ма биле и од слабог материјала.“

Не дуго после овога извештаја, на име 11. Септембра 1863, јави се *„законъ устройства основны школа,“*[1] који данас важи.

У првом §. овога закона каже се, да се у основнымъ школама има учити, као главно: *наука христіянска*, *читанѣ*, *писанѣ*, *рачунанѣ* и *поянѣ*. А ако би, окром тога, још што требало предавати, из којих књига и како, одредиће министар просвете и црквених дела.

Још није написан шири програм предавања у основним школама, већ се највише ради по ономе од 30 Јула 1850. В№ 1013 (Збор. V. 264—269), који је, ето, преживео[2] два школска устројства па влада и при трећему, иако би му се имало забавити да је веома оскудан за данашње доба. У оном закону од 23. Септ. 1844. прописано је било за предавање у основној школи много, према ондашњим предавачима и средствима за обучавање. Доцније се то увиде у делу, и овим се законом (30. Јула 1850) смањи. А већ је сада време, да се опет увећа научна грађа у школи према садашњој могућности. Но нови закон о том не наређује ништа а настављења нема.

Основне школе, вели се даље у закону, могу бити по селима са три или са четири разреда а по варошима су свуда са четири (§. 3.).

Ово је голема добит за све варошке и имућне сеоске општине, које би желеле и могле да имају и IV. разред у својој средини.

---

[1] Зборник XVI. 54—63.

[2] Реч *преживео* не би се смела употребити за закон од 23. Септ. 1844. за основне школе, будући да он ни до данас *није формално ни једним законом оглашен као укинут.*

Да се где нова школа отвори овај закон не тражи 400 домова, већ јемства, да ће у њој бити увек најмање 25 ученика; премда се министру ставља у дужност да нигде не остави 400 домова бар без једне школе (§. 4.).

Овим је замењена она недоследност претходнога закона, који за села тражи 400 домова па да жртвује из фонда 100 талира на просвету, а према варошима допушта дати по 140—160, 180 до 200 талира не обзирући се на број домова. Но на министру лежи дужност, да бди, како би сви крајеви отаџбине колико је могуће равномерно били уживаоци народнога обучавања према своме плаћању у то име.

Дати дозвољење да се отвори нова школа може сам министар, како му се испуне ови услови: да је сместиште за школу и за учитеља удобно, да су све потребе за учење подмирене, и да се да уверење да ће у школи бити увек бар 25 ученика. Буџет пак за издржавање школа вотира, сваке године, законодавна власт, докле је по старом закону отварање школа по варошима зависило *„одъ совета и кнеза“* а буџет је склапало само „попечитељство“.

Ни у овом закону није изречена обавезност учења, него та дужност или, можда боље, право припада имућним и задружним кућама (§. 5.). Али су задржане пређашње таксе за неуредно слање деце у школу и за ненабављање школских потреба (§. §. 6 и 7.).

Сиромашној деци, која у школу иду, дужна је општина набавити што им треба за учење (§. 9.).

Школска година дели се на два течаја; а за главни школски одмор одређује се месец Јул цео.

§. 13. овога закона ставља у изглед да се доцнијим законом уреди питање о надзору основних школа. До сада још стоји на старом, т. ј. секретари министарства походе школе, и разлика је данас само у том, што их је пре било четири, а сада су тек двојица.[1]

Мѣсну контролу овај закон веома олабави, оставивши да мѣсне *старатеље* бира и утврђује сама полицајна власт, и да се они старају једино за материјалне потребе школске. Ово је једна од најслабијих страна овога закона.

Испити над онима који траже учитељство остали су и даље, но министар је овлашћен да може лица, која су свршила с добрим напретком педагогијску школу, или лицеј, или семинарију, или гимназију, ослободити од испита, ако је иначе уверен о њиховој способности (§. 14.).

Учитељске плате подељене су на десет класа, од којих

Прва	има	300	талира,	и	може	у њу	бити	постављено
						њих	10	учитеља
Друга	има	275	и	може	бити	њих	15	„
Трећа	има	250	„	„	„	„	20	„
Четврта	„	225	„	„	„	„	25	„
Пета	„	200	„	„	„	„	30	„
Шеста	„	180	„	„	„	„	40	„
Седма	„	160	„	„	„	„	50	„
Осма	„	140	„	„	„	„	70	„
Девета	„	120	„	„	„	„	100	„
Десета	„	100	„	„	„	„	неодређен.	

[1] Међу тим школе се походе сваке године; те још године 1862. 1863 и 1864. многе су биле по два пута виђене, јер су, по наредби министра, секретари и у јесен излазили те се уверавали о стању, у каквоме се започињу школе. То је било од врло добрих последица за учење.

Ове класе нису везане за места, него се дају према лицу, које заслужује унапређење, не гледајући где је оно учитељ, у селу или у вароши.

Окром тога, учитељи и учитељке добише, овим законом (§. 20.) и право на пензију за себе и за своју породицу, после десет година своје службе, и то за себе од 30—60, а за породицу од 15—60 талира годишње. Ни за једну ни за другу нису дужни ништа од своје плате за живота улагати. Но ова ствар скоро ће се моћи боље уредити; јер је још в. господјинска народна скупштина (1864.) одлучила, да се повећа сума новаца из државне касе одвоји на основање фонда за пенсије удовица и сирочади свештеника и учитеља. Сад се очекује само закон о тој ствари. К томе ваља додати и право на посмртну плату, које им је било још раније дато.[1]

У опште за овај закон могло би се рећи да је сувише лаконичан: није се хтео пуштати у појединости као претходници му, а није ни општа начела сва срећно подухватио, тако да се, при извршивању, веома често тегобе представљају. Чему би се можда и помогло да су написане опширне инструкције за његово вршење.

Ми смо раније видели какав је распоред предмета био учињен за основне школе још 30. Јула 1850. Он је остао у снази све до данас, само су неке измене учињене веће или мање посебице, а цео распоред од једном још није мењан, као што и рекосмо мало пре.

За женске пак школе под 18. Августа 1865. П.№ 2496. прописано је да се предаје ово што иде:

---

[1] По решењу од 15. Дек. 1859. В№ 5436. Збор. XII. 114. И за учитељке по решењу од 18. Јануара 1860. В№ 150. Збр. XIII. 4.

У првом разреду, I. течаја: Штица и буквар; познавање слова, изговарање појединих слова и лагано читање; писање слова и слогова на табли; бројање и писање бројева до највеће стотине (999); молитва *оче наш*. — *II. течаја:* Читање из буквара српско и словенско; писање речи на табли и по прегледаоници; писање бројева до највеће хиљаде (9999); молитва *богородице дјево*. Од женског рада: плетење разно (с једном и с пет игала).

У другом разреду, I. течаја: Читање из прве читанке: писање по прегледаоници; прва два вида простих рачуна, с таблицама; мала црквена историја (стари завет); прва знања, глава прва на изуст, а глава друга само да се често чита, но из те главе §. 2. „о чувствима“ да се учи на памет; *вјерују*. — *II. течаја:* Читање из прве читанке; продужење писања; друге два вида простих рачуна с таблицама; из свештене историје нови завет; прва знања, глава трећа на памет а глава четврта да се чита до §. 9., одатле на памет; десет божјих заповести; бели вез.

У трећем разреду, I. течаја: Друга читанка; писање по прегледаоници и по казивању; из рачунице преобраћање и прва два вида разноимених бројева; катихизис до 7 чл. вере; прва знања; земљопис математични и природни (с маном). — *II. течаја:* Продужење тих истих предмета. Од женског рада: шарени вез (с вуницом, перлама и т. д).

У четвртом разреду, I. течаја: Читање из српске историје, и из треће читанке (до пола у обе књиге); писање по казивању (из писмених састава); повторење сва четири вида разноимених бројева; мала срп-

ска граматика до глагола; земљопис Србије (с мапом), катихизис: други део до трећег. — *II. течаја:* Продужење читања из истих књига, а тако и писање; просто правило тројно; катихизис: део трећи; српска граматика до синтаксе; земљопис европске турске; кројење и шивење кошуља (а где је могуће, и хаљина).

Место четвртка, бива одмор у суботу после по дне.

Овим је замењена она наредба од 25. Јула 1860. П № 2105.

Да видимо какве бројеве показује статистика школска у Србији после издања закона од 11. Септембра, 1863. који је у велике олакшао отварање школа. А то находимо опет у извештају министра просвете који он даде народној михољској скупштини, држаној у Крагујевцу ове 1867. године (№ 2948):

Број	Где	школа		учитеља	учитељака	ученика	ученица.
		мушк.	женс.				
1	У округу алексин.	12	2	15	2	497	73
2	„ вароши Беогр.	6	6	13	10	617	521
3	„ окр. београд.	34	1	34	1	1035	22
4	„ „ ваљевском	24	2	26	3	882	100
5	„ „ јагодинс.	15	1	19	3	580	124
6	„ „ књажев.	11	1	13	1	607	45
7	„ „ крагујев.	31	2	39	4	1394	141
8	„ „ крајинс.	22	3	27	4	1005	119
9	„ „ крушевач.	13	2	18	3	721	88
10	„ „ подринс.	10	2	11	2	335	52
11	„ „ пожарев.	57	2	65	5	2334	190
12	„ „ рудничком	15	1	16	1	569	27
13	„ „ смедеревс.	19	2	24	4	885	136
14	„ „ ужичком	12	1	19	1	832	48
15	„ „ црнореч.	15	1	17	1	711	57
16	„ „ чачанском	11	2	15	2	546	46
17	„ „ шабачком	26	1	30	3	1085	109
18	„ „ ћуприја.	10	3	16	3	724	150
У	Србији има свега	343	35	417	53	15359	2048

Дакле за четири године отворено је нових 70 школа мушких; 7 женских; и заучило се 6010 ученика и 672 ученице више.

Од садашњих 417 учитеља и 53 учитељке на крају школске 1867. године беху 3 у првој класи (по 300 талира), 2 у другој (по 275 т.), 2 у трећој (по 250 т.), 9 у четвртој (по 225 т.), 12 у петој (по 200 т.), 36 у шестој (по 180 т.), 45 у седмој (по 160 т.), 58 у осмој по 140 т.), 77 у деветој (по 120 т.), а сви остали су у десетој класи (по 100 талира).

Ако бисмо хтели поделити учитеље одакле је који родом и шта је учио, добили бисмо ове бројеве: њих 141 су из Аустрије који су се врло различито спремали у својој младости; 13 њих су из Турске, али су се, већином, учили у нашим заводима, у Србији; 1 из Пруске, а сви други су из Србије родом а по спремању овако се деле: 162 изишли су из београдске богословије; 106 из гимназије или из тргов. школе; 10 из земљоделске топчидерске школе; 7 из велике школе; а 26 њих стари су учитељи, који су само основне школе учили.

По пропису, у свакој школи ваља да имају: црне краснописне таблице за прегледање при писању; земљовиди (српски наштамнани у Београду) општи, од свих пет делова света и од српских земаља; по две велике табле (једна с линијама за писање, а једна за рачун); велика штица, мале штице; сахат; орман; два протокола (један за уписивање ђака и оцену њихова напредовања, а други за преписивање школских наредаба). —

Примедба: Буџет за основне школе прилаже се на крају овога дела, као део целога буџета просветне струке

Биће праведно поменути све оне људе, који су, вршећи непосредан надзор над основним школама, и путујући кроз дуже или краће време, сваке године, по Србији, имали више или мање утицаја на стање тих народних учионица.

Од таквих људи на првом је месту:

1. *Петар Радовановић,* који умре у Београду, 3. Марта 1857. године.

Он је постављен за директора нормалних школа још 21. Марта 1836. године и са малим променама,[1] готово до смрти, остао је у том послу.

После њега долази:

2. *Ђорђе Зорић,* који би постављен за другог директора, 23. Септембра 1839. и оста у том до смрти.

3. *Димитрије Исаиловић*, поста директор основних школа године 1843. али није путовао никако по школама, него је место тога израђивао школске књиге (управо речнике).

У књигама министар. просвете находи се записано, да је неки

4. *Тимотије Милашиновић*, из Нов. Сада постављен 24. Јуна 1841. В № 832., за директора основних школа. Године 1842. оставио је службу и отишао натраг у Аустрију и тамо умрьо у Н. Саду.

Од 22. Фебруара 1845. поста директор

5. Др. *Милован Спасић* који је које као директор, које као секретар I. класе које као начелник попечитељства просвете, остао у тој служби, т. ј. имао

---

[1] Био је неко кратко време професор у лицеју, неко време секретар у попечитељству, неко време председник чачанског суда.

непосредан утицај и надзор над школама, до 23. Фебруара 1859. године.

6. *Милан А. Симић*, као секретар I. класе 1. Новембра 1857. но он није путовао.

7. *Димитрије Атанацковић*, секретар II. класе, и I. класе од 1. Новембра 1857. до 2. Маја 1862.

8. *Љубомир П. Ненадовић*, најпре секретар II. од 1. Новембра 1857. И од 1. Новембра 1859. као начелник (а неко време као привремени заступник управитеља просвете) све до сада.

9. *Сава Сретеновић*, као секретар II. и I. класе од 18. Априла 1858. до данас.

10. *Димитрије Нешић*, од 23. Фебруара 1859. до 26. Септембра 1862., као секретар II. класе.

11. *Никола Новаковић*, као секретар II. класе, од 23. Фебруара 1859. до 27. Јула 1863.[1]

12. *Милан Ђ. Милићевић*, као секретар I. класе од 2. Маја 1862. до данас.

Окром ових, којима је похођење школа било нарочита дужност, још су, по потреби, одређивани били те школе обилазили ови људи:

1. *Коста Бранковић*, у два маха; године 1838. и 1839. (П№ 1016)

2. *Јован Туцаковић*, (П№ 1817) 1839.

3. *Алимпије Васиљевић*, године 1858.

4. *Коста Црногорац*, 1860.

5. *Коста Јовановић*, 1861. и

6. *Милорад Поповић*, 1867.

Свако овако путовање по школама, колико год је за визитатора обавештавање о стању у коме их на-

[1] Тога дана умре у Београду.

ходи, исто је толико било за школе прилика када им се усмено објашњава дух и правац, кога треба у своме раду да се држе.

По чему била би нека празнина, ако ми, у својему говору о школама, не бисмо споменули и те чињенице.

II.
Недељне школе.

Неколико родољуба, а на име Сава Јовшић, синђео; Теодосије Мраовић, професор у богословији; Атанасије Николић; др. Јан. Шафарик; Коста Бранковић; Исидор Стојановић; Димитрије Томић; и Срђ Николић, 12. Јуна, 1845. године, замолише се писмено попечитељству просвете, да им дозволи да отворе у Београду *недељне школе* „у којима ће момчад, као научници (чираци), калфе, занатлије и слуге, у дане недељне, после по дне, од два до четири сахата, најпотребнија знања присвојити моћи.“ Уз ову молбу они су приложили и пројет уређења те школе и план за предавања. По овоме, речена би школа била од три класе од којих

У првој се имало предавати читање, писање и катихизис;

У другој: читање, писање, рачуница и „правоучение.“

У трећој: о дужностима српског грађанина, рачун, и нешто о свету и о природи.

Овај предлог попечитељство „похваљујући одобри“ под 5. Јула те исте године (№ 671). Уз то одо-

брење, оно прописа и уређење те школе користивши се основима, које су му именовани патриоти поднели.

По овоме, школе су ове отворене, по свој прилици, 1. Септембра те 1845. године, јер се тим даном започињала њихова година.

Ради те школе написао је Исидор Стојановић свој „*Брзоукій Букварь*,“ [1] који је наштампан и постао имање наше књижевности. Саставио је и Атанасије Николић *недељна предавања*, т. ј. оно што им је читао о дужностима грађанскима, поделио је на недеље и спремио за штампу; али не знам да ли је тај састав угледао света.

Не зна се колико се ђака у почетку уписало, колико ли се њих користило од овога родољубачког труда, као што се није могло наћи ни кад су баш престала та предавања. Но г. др. Шафарик каже, да су трајала до васкрса, следеће 1846. године.

Године 1859, Декембра 2, попечитељ просвете, др. Д. Матић, предложи кнезу Милошу, да се, „заведе у Београду *недељна школа за шегрте и калфе*, и да се та школа, ако буде потребно, раздели на два разреда, а време за учење да буде само недељно и то по што се служба у цркви сврши, па до по дне или после по дне. Мајстори и трговци да се управитељством вароши Београда позову да своје шегрте и калфе у то и тако нерадно време на обучавање шиљу; за место, где ће та школа бити, као и за лица, која ће предавати у њој, да се остави попечитељству просвете да оно то нареди.“ [2]

[1] Гледа. Гласник I. стр. 247—258.

[2] Пр. 8507. од 1859. год. Предавања примили су се, чини ми се: гг. Љубомир П. Ненадовић, Димитрије Нешић, Алимпије Васи-

На ово, кнежево представништво 9. Декем. те исте године (В № 5377.) одговори, да кнез Милош одобрава предлог попечитељства просвете, и да је оно наредило да попечитељство унутрашњих дела заповеди управитељству вароши Београда, да позове трговце и мајсторе да своје шегрте и калфе шаљу на учење.[1]

По овоме *недељна је школа у Београду* отворена с великом свечаношћу 17. Јануара 1860.[2] године. Деце, или већ оних који су хтели учити се, било је, у први мах, доста, а после је све ишло на мањак, докле у пролеће те године не бејаше ни једнога у школи.

Осим Београда, јављано је из више места у Србији да хоће неки и неки да се приме тога труда да отворе недељну школу, а на име: у Шапцу, Ваљеву, Јагодини, Текији, Лозници, Ћуприји, „Књажевцу“ Ужицу, Смедереву, Обреновцу, Алексинцу, Свилајинцу, Ивањици, и у Крушевцу. Г. Д. Матић је, докле год беше попечитељ, живо настојавао да се учитељи и свештеници свуда по Србији примају труда да предају у недељним школама. Не зна се време кад је та мисао са свим престала бити дело, тек у књигама минист. просвете, за 1860. годину, говори се о крушевачкој недељној школи најдоцније, и то од 23. Марта до 19. Маја. А ево шта:

23. Марта 1860. пише нечелништво крушевачко попечитељству просвете, да општина крушевачка жели да отвори *недељну школу*, у којој су се примили пре-

---

љевић, свештеник Станко Димитријевић, но то је било по непосредној наредби попечитеља Матића а у актима нема о том ништа.

[1] П № 8620 у архиви минист. просвете.

[2] Србске новине од 1860. бр. 8.

давања бесплатно учитељи и свештеници мѐсни. Попечитељство, 26. Марта П№ 980. одобри ту намеру и изјави своју захвалност свима онима који су помогли ту ствар.

19. Маја, те исте године, јавља[1] начелништво попечитељству, да је изјавило захвалност општини крушевачкој и њезиним учитељима и свештеницима, а за саму школу вели ово: „У недељну школу уписано је било неколико ученика, па и ови су сада, при свему настојавању овд. полиц. власти, престали посештавати школу, и тако за сада ништа не може бити од недељне школе; за то што се нико не може да намора, да свога слугу даје у школу, и што се сваки изговара, „да је слугу узео да га служи, а не да га даје у школу.“

III.

Земљоделска школа у Топчидеру.

Године 1853., Јануара 10, (В№ 22.)[2] изиде закон о уређењу једне школе у Топчидеру, којој беше намера „да поправи и узвиси пренебрегнуто земљоделије и скотоводство[3] нашег отечества.“

Школа ова издржавала се најпре из особитог фонда, који се купио прирезом од сваке пореске главе

---

[1] Акт начелништва крушевачког од 19. Маја 1860. № 1875; — у архиви минист. просв. и црк. дела П№ 1747. од 1860. год. Ф. V. арх. № 746.

[2] Зборник VII, стр. 2—12.

[3] Код лепе речи *сточарство*, не знам коме паде на ум, да овако назове нашу стоку. Ми у скотове бројимо само оно што се *коти*, и што је *скотно*, а никако овце, козе, краве, свиње и т. д.

по 1 грош чар. на годину; а доцније, кад би установљен општи прирез од 2 цванцика на фопад школски, прекраћен је овај прирез од 1 гроша, па се и ова школа издржавала из школскога фонда.

Течај учења трајао је две године, а предавало се, осим науке о земљодељу и сточарству, нешто из хришћанске науке, читање, писање и рачун. (2 и 7).

У школу су се примали младићи, који су навршили бар 16 година, који су били телом крепки и здрави, и који су добро свршили основну школу у селу (1. §.).

Ученика је примљено прве године из свакога среза по 1, те према ондашњем броју срезова, излази равно 55; а сваке следеће године по два пута толико. Они су сви живели и хранили се заједно.

Окром другога, сваке недеље су се и у војној вештини обучавали.

По свршетку испита, најбољи ђаци добијали су награде у новцу; доцније су им давани у награду и добри бикови и друга стока и земљоделска оруђа.[1]

Управитељ и професори ове школе имали су сва права која су дана била професорима других школа у Србији.

Учење се почело о Ђурђеву дне 1853. године, и продужено је до у зиму године 1859., када ученици бише распуштени кућама и школа се затвори са свим.[2]

---

[1] У Србским новинама од 1855. године, под 19. Фебруара, има један допис о земљоделској топчидерској школи, где се помиње нека наредба кнежева, да се на испите у тој школи о Ђурђеву дне, 1854. дозову кметови из три округа. И тако је урађено.

[2] Актом кнежева местозаступника Г. Стевче Михаиловића, од 9. Јануара, 1859. М № 15.

За трајања овога завода учило се у њему, од прилике до 350 младића, од којих су неки сада учитељи, неки су отишли и у друге државне службе, а неки су се вратили кућама где, већином, црпући благо из недара мајке земље с благодарношћу помињу земљоделску топчидерску школу, на коју су можда по некад и викали као ђаци.

У овој школи највише је радио а и највише вике повукао *г. Атанасије Николић*, ондашњи начелник а доцније помоћник министра унутрашњих дела. После њега ваља поменути: *Радојицу Шарчевића, Владимира Јовановића*, као управитеље; а *Јосифа Пецића, Милана Миловука, Јована Димовића,* и *Стевана Поповића*, као професоре те школе. —

Под 18. Марта, исте 1859. год. № 307., државни савет беше позвао попечитељство просвете да му јави мисли ли, да се може сјединити *педагогијска и земљоделска школа*, па да даје и образоване земљоделце и добре учитеље за основне школе?

На то попечитељство одговори, под 31. Марта 1859. год. П№ 679, и изрази свом живошћу жељу за подигнуће педагогијске школе; али одсечно одбија мисао да се педагогијска и земљоделска школа споје.

После тога ствар се стишала и о земљоделској школи не находимо спомена.

Могуће је, и веома је вероватно, да је у школи овој било недостатака, но свакојако би било боље попунити недостатке, него, затирући мише, сагорети кућу. Но у тренутцима брзога народнога рада, кад је страст најближи саветодавац, често се уради нешто што доцнији појаси жале и тешко могу да поправе.

Може бити да није било свих услова, без којих овака школа не може да опстане, а то је оно што обично речемо, до јој још није било време у нас; но свакојако већ сâм покушај тај, да су брижљиво сабирани и чувани њиме стечени опити, могао нам је бити од велике користи.

После земљоделске тончидерске школе биће најприличније да се помене

ЗАНАТЛИЈСКА ШКОЛА У КРАГУЈЕВЦУ.

Која је, по наредби кнежевој од 30. Августа 1862.[1] године, отворена уз крагујевачке војне радионице, за све ковачке, дрводељске и сарачке занате.

Ово су главне наредбе за ту учионицу:

1. У ту школу примају се младићи не млађи од 13, нити старији од 20 година;

2. Младићи ти остају у школи као шегрти 3—4 године, па постају калфе;

3. Војни министар наређује шта ће они још, осим дотичнога заната, учити и какве ће испите полагати;

4. Они живе и држе се као сваки војници;

5. Кад постану калфе плаћа им се за прве две године од 1—5 талира месечно, спрећу заслуге у радионици; друге две године, може плата, према заслузи, доћи и до 8 талира. После тога они постају слободни и сваки ради по погодби.

Сад их тамо има од 96—120. И летос ми управник тополивнице показа једнога од тих млалића за ког рече, да би оно што он на једном топу за дан уради, кад би се плаћало по погодби, стало неколико дуката.

[1] Збор. XV. стр. 147—149.

IV.

Виша женска школа.

Остављајући основне школе и прелазећи к средњим заводима находим да је приличније овде проговорити о овој школи.

Ја раније казах да све наше основне женске школе не иду у старину даље од 1846. године. Но и ако су скорашње постањем, ипак су се оне брзо раширилe по свима варошима у Србији, а у Београду се све живље осећала потреба дати женскињу и више образовање.

Да попуни ту оскудицу јави се закон од 17. Јуна 1863 (П.№ 1579.)[1] у коме је „Устројство више женске школе у Београду.“

Закон тај овако одређује намену те школе: „Поради образовања женске младежи у знањима вишим него што се у основним школама учи, а нарочито поради припреме одраслијих девојака за учитељке основних женских школа оснива се у Београду виша женска школа“ (§. 1.).

У почетку школа ова би отворена са три разреда; но доцније, 20. Априла 1866., додат јој и четврти разред, те тако сада цео течај учења траје четири године.

Као редовно у овој се школи предаје: Хришћанска наука; српски језик с литературом; општа и српска историја и земљопис; јестаствене науке; рачуница; педагогика с методиком и дијететиком; краснопис; женски рад; играње и вештина готовити јела (§. 3.).

[1] Зборник XVI, 35.

Но министар просвете и црквених дела може дозволити (§. 4.) да се предају још неке полезне науке и вештине, као ванредни предмети, за које ће ученице, које их узуче, плаћати по нешто. Равним начином може зе дозволити да се неке ученице, о својему трошку, издржавају у самоме том заводу; али мисао та још није извршена, с тога што довољна сместишта нема. То је узрок те школа ова за сада подмирује готово тек потребу самога Београда а не целе земље.

Школа се ова издржава из школског фонда.

Прве године по установљењу (школске 1864. г.) уписало се у вишу женску школу,

	у	I разред	93	а свршило	74
Године 1865	„	I разред	78	„	65
	„	II „	53	„	46
Године 1866	„	I „	73	„	54
	„	II „	35	„	34
	„	III „	45	„	41
Године 1867	„	I „	38	„	33
	„	II „	32	„	30
	„	III „	27	„	22

Од 15. Авг. школске 186⁷/₈ године отворен је и IV разред, и за ту годину уписало се у I раз. 40, у II 24, у III 29, и у IV 21 = 114 ученица.

Година школска и овде се дели на два течаја: зимњи и летњи. Одговори ученица бележе се, као и у свим вишим школама, бројевима: 1, 2, 3, 4, 5 = рђав, слаб, добар, врло добар, одличан.

Предаје се:

У I разреду: Пространија свештена историја;

српска граматика (до синтаксе); математички па по том физички земљопис (онако како се и у гимназији предаје); јестаственица; минералогија. Из рачунице: сабирање, одузимање, множење и деоба равноимених количина; таблице; мере; и сва четири вида разноимених бројева; краснопис; цртање, играње и гимнастика.

У II разреду: Пространији катихизис, који је и за гимназије; српска синтакса (правила данашњег правописа, претварање слова, знаци препињања, производство речи); земљопис општи целога света; јестаственица: зоологија; рачун; општа историја стара; краснопис; цртање; играње и гимнастика.

У III разреду: Катихизис II и III део; српски језик: грађанска стилистика теоретично и практично; политички земљопис Европе; рачун; популарна физика с опитима; општа историја средња и нова; дијететика; краснопис; цртање; играње и гимнастика.

У IV разреду: Наравствена богословија; српски језик: теорија поезије; политички земљопис свих делова света осим Европе; рачун: почетци алгебре; општа историја најновија; популарна хемија с опитима; педагогика; српска и општа литература; историја Срба са земљописом; домаћа технологија с опитима; методика; цртање; играње и гимнастика.

Осим тих редовних предмета предаје се још: свирање на клавиру, певање, и језици: немачки и француски и то само оним ученицама, које то желе и плате, а плаћа се: за клавир 60 гроша, за немачки језик 6, за француски 9 гр. а за певање 12 гроша месечно. И за цртање плаћало се по 20 гроша, но по наредби ми-

нистра, која је са свим на своме месту, ова вештина долази у редовне предмете од 1. Новембра ове 1867. године.

За предавање језика узима се најмање три часа на недељу а поред тога три часа и за конверзацију. За певање два а за клавир опет три часа на недељу.

Из оних предмета који би дозвољавали задатке без помоћи учитеља, такви ће се и задавати, које ће ученице, мимо прописаних у школи часова, израђивати било у школи било код куће.

Школски часови преко целе године ово су:

Пре по дне од 8 — 12 сахата.

После по дне (од половине Октобра до половине Фебруара) од 2 — 4, и (од половине Фебруара до половине Октобра) од 3 — 6 сахата.

За цело време школских часова имају се налазити у заводу све ученице, све класне учитељке, помоћнице и управитељка.

Распоред радова на школске часове удешава се тако, да предавања која више видела потребују као писање, вез и цртање падају у сахате, који су довољно видни, а с друге стране да предмети који не потребују душевнога напрезања, или који дозвољавају телесно кретање, а и сам одмор и забава, падају на средње часове, како ученице не би никад више од два часа с душевним напрезањем у школи седети морале.

И поред тога после сваког часа деца се пуштају на 5 — 10 минута бар у ходник, а у лепо време и у парку, те послужитељи за то време прозоре отварају и школе проветравају.

Од женског рада учи се: *У I разреду*: сваковрсно плетење и бели вез; *у II разреду*: шарени вез; *у III разреду*: просто шивење; а у IV: кројење и фино шивење, прање и глађење перива.

Најмање часова за женски рад ваља да буде у сваком разреду по 6 на недељу.

Управитељци се изреком ставља у дужност да мотри да ученице науче оно што уче, да ученице које слабо напредују одвраћа од ванредних предмета, а ако ни то не помогне да их и из завода искључи.

За успевање у страним језицима потребно је повторавање и разговор с ученицама, што ваља да чине учитељи и учитељке. Све што би томе сметало управитељка ваља да отклања или да и министру јави, ако сама не би била власна.

Играње и, на неугодном времену, гимнастика (шведска) држаће се у соби за то угодној; иначе шведска гимнастика с гвожђем или без њега и полу приличећа слободна гимнастика у парку, на каквој рудини, где и нужне справе ваља да буду намештене. Гимнастика се не сматра као вештина већ више као средство, које здрављу гове, те се у виду забаве и има омилити ученицама. Справе за гимнастику набављају се и обдржавају из канцеларијских трошкова.

Помоћнице учитељака зову се ученице, које се ту спремају за учитељке. Неке од њих имају од министарства и новчану награду за труд у име „благодејања.“

Дисциплина у заводу поверена је управитељци и врши се, за сад, по аналогији школских закона за ученике гимназије прописаних.

Казне које се могу којој ученици више женске школе одсудити, ове су: укор, стојање ван клупе, замена игре радом, одлучење од јавног или приватног учења до годину дана и искључење из школе. Мање казне одређује сама управитељка, веће у договору с учитељкама; но казна искључења извршује се тек по одобрењу министра.

Управитељка је дужна свакад, на питање, извештавати родитеље и старатеље о напредовању и владању женске деце и пупила; а и, без питања, у случају кад би деца у владању или учењу, мимо очекивање, почела заостајати.

О новцима, који долазе од предавања ванредних предмета, има се водити тачни рачун, и они ће се трошити на потребе заводне, по претходном одобрењу министра.

Све што довде побројасмо о унутрашњој управи више женске школе, узето је из акта Министра просв. и црк. дела од 9. Септембра 1866. № 2107.

Школа ова има већ приличне збирке оруђа за олакшавање у предавању природних и математичких наука.[1]

Виша женска школа, одмах по својему постању, добила је за управитељку *Катарину Ђорђевићеву*, која се доцније удала за *М. Миловука*. Она се учила у Николајеву у Русији, а положила је испит и добила диплому на Ришељевском лицеју = сада универзитету

[1]. Акт. Мин. просвете од 4. Дек. П.№ 3708, 1866; и по П.№ 1241 од 1867.

— у Одеси. Она и сада има управу тога завода у својим рукама и предаје француски језик, певање, педагогику и методику.

Науку хришћанску предавао је, у почетку, архимандрит *Теодосије Мраовић*, а сада ђакон *Милутин Стокић*.

Српски језик и литературу *Владимир Вујић*, професор *у богословији*.

Општу и српску историју предавао је пређе Др. *Јанко Шафарик и Јаникије Поповић*, а сада *Стојан Бошковић*, професор у београдској гимназији;

Јестаственицу предаје *Коста Црногорац*, професор у београдској полугимназији;

Физику, хемију, дијететику предаје др. *Милан Јовановић*;

Краснопис директор *Ђ. Малетић* и *Петар Рерих;* последњи предаје и цртање.

Земљопис је предавао у почетку *Димитрије Балаитски*, професор у београдској гимназији, а сада *Стојан Марковић*, професор у реалци, који предаје и рачуницу у вишим разредима; а у нижима *Евица Векецка*.

Немачки језик и српску стилистику *Перса Пинтеровићева* а

Клавир *Антоније Шулце*.

Примедба: Буџет ове школе наћи ће се на крају, као део буџета за сву просветну струку.

V.

Реалке.

Пре него што кажемо како данас стоје у Србији школе од ове врсте, умесно је загледати у прошлост њихову.

Године 1844., као део оног закона о школама, изданога 23. Септембра,[1] јави се прва законодавна наредба, да се у Београду отвори „послено трговачко училиште“. Цељ овој школи, као што се из самог имена види, бејаше: да спреми ваљане трговце и занатлије у земљи.

Течај наука трајао је три године, а предавало се ово: српски, немачки и грчки језик, рачуница, земљопис, књиговодство, економија и технологија, геометрија, цртање и хришћанска наука (§. 34).

Професори[2] су примали плату из државне касе а нису се бројали у ред чиновника, по што је била намера владе да ту школу стави на терет београдској општини, но само за прво време узела је била на се трошкове.

Управу над овом школом сâм закон даде једном од главних управитеља основних школа, који за онда у Београду беше Петар Радовановић, доцније 14. Децембра 1848. (П № 1223) по својој молби, постављен јој би за управитеља г. Јован Гавриловић, ондашњи начелник промишљености у мин. финанције. Он је остао у том заводу до 13. Марта 1853. (П № 168). За то време старао се свакојако да уведе поредак у

---

[1] Збор. II. 328—330.

[2] Звали су се учитељи.

школу и да је унапреди што се за онда боље могло.[1] Но не могав се сложити са Платоном Симоновићем, који, међу тим, поста главни инспектор свију школа, он остави дужност, коју је без икакве накнаде толике године вршио. И 1. Априла 1853. П № 419. постављен би за управитеља трговачкој школи, Лука Павловић, директор београдске гимназије. Тако је управа те школе прешла на гимназијског директора и остала при истоме све до године 1858.

Године пак 1858. неке прилике доведоше овамо неког Ф. Нигриса, који изради нов план за ову школу. План овај би предложен савету, али комисија, која га тамо прегледа, изрази се против њега. Међу тим утицај Нигриса на решавајуће личности беше толико јак, да 11. Августа, 1858. В № 967. изиде кнежево решење, у којему је главно ово:

„Нигрисов план прима се привремено, да он по њему школу уреди те да се види какве ће плоде донети;

„Заведењу томе даје се директор, четири професора, два помоћника и два учитеља (за краснопис и за религију). Директори и професори чиновници су као и гимназијски професори; а помоћнике и учитеље поставља само министарство.

„На научна средства одобрава се из државне касе 1500 талира, али да се сума та изузме тек у течају две године. И

„од предложених језика да се предају само: италијански и немачки.

---

[1] У акту мин. просвете од год. 1853. П № 168. виде се све услуге и поправке које је г. Гавриловић трговачкој школи чинио из једине ревности и жеље да је унапреди.

Цељ ове Нигрисове школе означавала се самим његовим програмом, у ком за предавање беше прописано: наука хришћанска; трговачки земљопис; историја трговине; наука о трговини; познавање робе; трговачка аритметика; природна историја; физика; хемија и технологија; законодавство за трговину и радиност; стенографија, по Габелсбергу; историја заната и изналазака; енциклопедија вештина и наука; практични трговачки контоар; краснопис, по американском начину и језици: српски, немачки и италијански.

Течај учења био би четири године, али због малог броја ученика (њих 41,) 1862. године беше само три разреда.

Управа је била предана самом Ф. Нигрису.

Није трајало дуго а већ се опази неудесност тога Нигрисова плана, те попечит. просвете 13. Авг. 1859. П № 2116. предложи савету нов пројект за уређење трговачке школе; но предлог тај оста без одговора.

Доцније, 10. Септембра 1863. П № 2703, министарство просвете поднесе државном совету и други пројект за преустројство те школе, која све једнако стојаше о оном привременом решењу од 11. Августа 1858. В № 967; па и тај предлог не би примљен на законотворноме месту.

Беше јасно да ту школу ваља преустројити, но при свему томе, протеже се та ствар све до 9. Јуна 1865., када, на предлог министра просвете и црквених дела од 8. Маја 1865. № 1081 изиде:

„Закон о устројству Реалке“, који дотадашњу „трговачку школу“ претвори у Реалну.

Цељ овој новој школи закон овако одређује: „да се у њој младеж обучава у полезним знањима за грађански живот, и да се спрема, у исто време, за слушање виших техничких наука“ (§. 11.).

Реалка има шест разреда и сваки се разред учи за годину дана, а година се дели на два течаја (§ 2.).

Директори и професори реалке заузимају, као државни чиновници, онај исти положај, који имају директори и професори у гимназијама.

Предаје се: хришћанска наука; српска граматика са стилистиком и коресподенцијом; рачуница; земљопис математички, физички и политички; јестаственица; историја српског народа, с погледом на земљопис Србије; књиговодство; језици: немачки и француски; експериментална физика елементарна; основи хемије с општом технологијом најобичнијих заната; познавање најобичнијег рукоделског материјала и трговних еспапа; алгебра; геометрија; механика; елементарна хемија; наука о машинама; популарна народна економија; наука о земљоделству са шумарством и сточарством; архитектура; наука о трговини с трговачким закоником и занатским редом; општа историја с погледом на земљопис; историја трговине и других заната; краснопис; цртање геометријско, и слободно; топографијско, и перспективно с цртањем машина; моделирање:

Окром тога још, као ванредни предмети, певање, музика, и гимнастика, према способности и вољи ученика (§. 5.)

Овлашћен законом (§. 6.) министар просвете и црквених дела расположио је предмете тако да се у

два најнижа разреда реалке предају оне исте науке, које и у два најнижа разреда гимназије. За то и нема два прва разреда реалке за се, него ученици кад сврше два најнижа разреда гимназије ступају право у трећи разред реалке.

Професор у реалци може бити „који је у Србији или на страни“ који факултет или вишу техничку школу изучио (§. 8.).

Даље одредбе овога закона највише су онаке као и за гимназије, на прилику, деоба године на течаје, ред испита, оцена ученичких одговора, казне за ученике и т. д. и т. д. истоветне су с онима и у гимназијскоме закону.

Истога дана, (9. Јуна 1865. II № 1431.) изиде и други закон, којим се у Алексинцу, у Крушевцу и Ужицу отворише по два разреда реалке или гимназије.

На крају школске 1867. године беше ученика:

а) у алексиначкој	70—67.
б) „ крушевачкој	81—81.
в) „ ужичкој	64—64.
г) „ београдској (III. и IV. р.)	47—35.
Свега	262—247. ученика [1]

Реалке ове т. ј. ова у Београду а и оне три, у Алексинцу, Крушевцу и Ужицу, добиле су доста потпуне збирке оруђа за предавање географије математике и природних наука [2].

---

[1] Први број показује колико се уписало, а други колико их је свршило школу.

[2] Акти минист. просвете од 3. Декемвра 1866. № 3708. и № 1240. од 1867. године.

VI.

Гимназијске школе.

Приступајући гимназијским нашим школама, мораме се одмах пожалити што им је постање покривено тамом. Не мислимо да баш нема у државним хартијама спомена о постању сваке такве школе, али се акт тај не може да нађе, при оваком стању државних архива. За то смо, с великом хвалом, примали и усмена казивања људи, који свако веровање заслужују.

Тако за прву *велику школу* у Београду, која није ништа друго него гимназија, казује се овакав почетак: [1]

Године 1830, у месецу Октобру, на позив кнеза Милоша, прешао је у Србију *Димитрије Исаиловић*, и у Београду отворио, тако названу за онда *велику школу*, [2] а то је управо први гимназијски разред. Као што смо извештени, у ту школу ишли су и њ. њ. св. св. кнезови Милан и Михаило; даље: Дим. Црнобарац, Ф. Христић, Д. Данић, Срета Поповић и многи други. По свршетку прве године, Исаиловић је пошао са својим ученицима у другу и после у трећу.

На концу године 1833, по заповести кнеза Милоша, премести се Исаиловић и та школа у Крагујевац, где се већ почне и званично називати гимназија. Године 1836 Исаиловић је већ био добио друго опредељење, а његови, јоште београдски ученици,

[1]. Глед. и надгробно слово Димитрію Исаиловићу 1853. у Београду говорио Јаков Живановић.

[2] Најпре је била смештена у оној кући, где је до пре неке године био прим. вар. суд, до куће пок. Ђурића, на пијаци, а после онде, где је данашња Богословија.

довршише тада последњу годину обучавања, и то је било оно што се сада зове цела гимназија. Онда у Србији није било веће школе.[1]

Године 1835. 17. Декембра кнез Милош је био собом на испитима у два старија разреда гимназије, а у ниже је послао вицепредседника совета, Стевана Стевановића. Том приликом поднели су кнезу ученици писмену адресу, у којој кажу, како се радују, што га *првог први* виде у *првој гимназији* у Србији, која је, веле, као и све друго, његово дело. Он је испитом био задовољан, захвалио је професорима „и даривао их".[2]

По што смо на чисто да већ стоји у Крагујевцу гимназија, којој како тако означисмо постанак, онда да проговоримо коју реч о другим школама ове врсте.

Године 1838. находимо таквих школа свега три, осим Крагујевца, у Шапцу, у Чачку и у Зајечару. Све те три школе зову се „гимназијалне класе." Кад су ове школе постале, нисмо могли наћи; тек године 1838. шабачка таква школа имала је, две класе са два професора (*Радован Пантелић* и *Адам Обрадовић*); чачанска такође две класе и два професора (*Јована Туцаковића* и *Живоина Керечког*); и у Зајечару било је две класе и два професора (*Исак Облучаревић* и *Ђорђе Гашпаровић)*; но попечитељ просвештенија Стеван Стевановић, походивши собом ту школу, 15 Септембра 1838. год. № 375. нареди, да се ове две класе. због малог броја ђака, саставе у једну, којој да остане професор *Исак Облучаревић*.

---

[1] Србске новине од 1834. бр. 1. стр. 3.

[2] Србске новине 1835. број 51.

Крагујевачка гимназија, у то доба, имала је већ пет разреда и шест професора, на сваки разред по једног професора, а један је био за јелински језик (*Петар Радовановић*, директор и професор: *Исидор Стојановић*, *Коста Бранковић*, *Глигорије Новаковић*, *Петар Николић* и *Вукашин Радишић*).

Плата годишња свију професора, у ова сва четири заведења, износила је свега 2.750 талира.

Године 1839. В.№ 929. заведена је у Београду нова гимназија с два разреда и са сваком годином имала се увећавати још једним разредом док не би изишло равних шест разреда.

За професоре у овој гимназији дођу: у први разред, *Михаило Поповић*, ђакон, а у други *Василије Берар*, сада инспектор државне типографије.

Кад године 1842. наступи оно, што су најскромнији људи назвали „народно волненије“, тада находимо под 17 Септембра № 7. одлуку „привременога правленија,“ да се *крагујуевачка гимназија са свим укине, а ужичка полугимназија да се пресели у Чачак.* Кад је пак нестало оне у Чачку гимназијске школе, и да ли није од ње постала била ова у Ужицу, не може да се нађе за сада у архиви министарства просвете, осим онога што је наштампано у I. Збор. стр. 246.

Доцније, 1. Августа 1845. В.№ 1218. чачанска полугимназија би пренесена у Крагујевац, где кнежевим решењем од 3 Септембра 1861. В.№ 1760. би подигнута на ступањ целе гимназије.

Зајечарска полугимназија, године 1839. у месецу Септембру,[1] би пренета у Неготин; одатле је вра-

[1] Збор. I. стр. 246.

ћена у Зајечар, по наредби кнеза Милоша 1860. В№ 947, 22. Фебруара; а по другом кнежевом решењу, од 2. Новембра 1866. год. П№ 3479., враћена је опет у Неготин (које је извршено у Јулу месецу год. 1867.)

Све ове школе, које данас имају једно име и једнако унутрашње уређење, онда беху различите једна од друге. Министарство је под 18. Септемб. 1838. г. предложило, а кнез Милош под 26. ис. м. В№ 2947. одобрио, да се у гимназији предаје, и то:

I. *У првом разреду:* „Славенска граматика; всемирна історія *стара*; землѣописаніе математическо и по наособ Србіе; изъ естествене історіе, царство животны; изъ численице одъ почетка до разбіеня (заключително), упражненія славенскогъ языка, немачкій языкъ.

II. *У другомъ разреду:* Србска граматика; ауторъ за етимологическо разчленяванѣ и употребляванѣ правила граматически; всемирна історія *средня*; землѣописаніе вообще, и изъ политическогъ о Европи; изъ естествене історіе царство растѣнія и ископаемы. Изъ численице одъ разбіенія до правила тройногъ сложеногъ; нѣмачкій языкъ.“

III. *У трећемъ разреду.* Синтаксисъ србскій за прво теченіе чистъ а за друго украшенъ; ауктор; історія *нова* цела, изъ земльописанія: Азія, Африка, Америка и Аустралія; човекословіе обширно; численица, одъ разбіенія до правила промѣне; нѣмачкій языкъ.“

IV. *У реторици*; Реторика; ауторъ; древности грчке; історія славенски народа; аритметика (до пра-

вила верижногъ), упражненія реторическа; нѣмачкій езыкъ."

V. *У поетици:* Поетика, аукторъ; древности римске; србска историја цела; численица съ повтореніємъ пређашньи правила; упражненія у поетическим сочиненіяма.

„У свима гимназиялним класама, осим изложены наука, предаваће се катихизис, а у реторици и поетици старый грчкій (елинскій езыкъ)." При свему томе, не имајући школских књига, и због различите способности професора, предавање се у тим школама једно од другога, више или мање, разликовало. Ваља, међу тим, казати у хвалу ондашњему попечитељу Стевану Стевановићу, да је он, походивши собом основне и ове гимназијске школе, старао се, колико се више могло, да их унапреди. У тој цели издао је 15. Априла 1839. № 364. професорима заповест, да сваки мора у петнаест дана јавити какав су напредак учинили ученици у његовом разреду; а 25. Апр., те исте године, № 435., поставио је он и разаслао гимназијама *закон* за ученике њихове.

На том оста, како се затекло које заведење, до године 1844. А тада, 23. Септембра,[1] јави се целокупан закон о јавноме обучавању у Србији, који прописа једнолико предавање у свим гимназијским школама.

Гимназијске школе су, вели се у том закону, (§. 4), „да се узводи младежь къ вишемъ изображенію, и да получава вишу науку, коя ће іой служити и за пре-

[1] Збор. II. стр. 315—345.

праву къ вишимъ наукама, кое ће се предавати у лицеуму.

Оваково опште опредељење гимназијских школа још је више помагало, да се не сазна чисто циљ тих завода. Све потоње предавање и учење доказ је томе. И ако се живо осећала потреба у Србији за више школе, ипак су прве те учионице биле више копија у најближем суседству постојавших школа него примерено подмирење осећених потреба нове српске државе. За то је доста, ако погледамо на наредбу, која онако топло препоручује латински језик деци шумадинској, као потребу од прве врсте.[1]

Казавши да ће се ове школе издржавати о државноме трошку (§. 8.) закон повторава ранију наредбу државне власти, по којој све основне школе падају на терет општинама.

Година школска почињала се 1. Септембра а свршавала 30. Јуна: Јул и Август били су одмор. Година школска делила се на два течаја.

Одређено се каже, да ће полугимназије имати четири разреда, са четири професора, међу којима један је директор, а гимназија шест разреда и седам професора и обашка директора. Професори, овим законом, бише подељени по предметима, а не по разредима, како су дотле били. (§. 38).

---

[1] „У смотрењу латинског језика, будући се езикъ и књиге класичне древности сматраю као основъ сваке учености, и као средство не само душевне силе младића покренути и изоштравати, него њега и за све остале науке предуготовити: зато се овай предметъ, после српскога езика, *као найглавніи у гимназіи сматра.*“ (Глед. настављења од 29. Јануара 1845. П № 100, тачка 2.)

Ко је хтео да буде професор у гимназији, морао је доказати (§. 39.) „да є баръ философске науке свршио съ добримъ успехомъ, да осимъ србскога и другій кои одъ учены єзыка зна, и да є примернога владаня.“

Професоре је постављао кнез својим указом, и плата им је одређена била, за гимназију 350, а за полугимназију 250 талира.

Предмети за предавање побројани су ови:

У првом разреду: Катихизис о вери; српска граматика; земљопис; јестаственица: животиње; рачуница и краснопис.

У другом разреду: Катихизис; српска граматика (синтакса); латинска граматика; немачка граматика; земљопис (о Србији, Црној Гори и о аустријском царству); историја народа Србије, Црне Горе, и аустријских земаља; рачуница; краснопис на недељу.

У трећем разреду: Историја библијска; латинска граматика; немачка граматика; земљопис (о Србији, Црној Гори и о аустијском царству); Историја народа Србије, Црне Горе, и аустријских земаља; рачуница; краснопис.

У четвртом разреду: Историја цркве хришћанске; латинска синтакса; немачка синтакса; земљопис о Русији и Грчкој; рачуница; историја Руса, Пољака и Грка; цртање.

У петом разреду: Опет катихизис о вери; реторика општа и оделита; латински класици; немачки класици; митологија грчка и римска; земљопис; историја римска; древности грчке; математика; цртање.

У шестом разреду: Из катихизиса о љубави и надежди; поетика и српски класици; латински класици;

немачки класици; древности римске и словенске с митологијом; земљопис о Америци и Аустралији; историја Француске; математика; човекословије; наравословије; цртање.

Окром тога наређено би да се гимнастика предаје кроз свих шест разреда; а ванредно за оне који би хтели бити учитељи, предаваће се, вели се у закону, педагогика с методиком. Но ово није остварено било како треба, докле је год важио овај закон. Узгредно се предавало нешто алгебре, педагогике, методике и етике тек од 1848, славенске старине од 1849, а цртање тек од 1850, па и ово последње је било за трговачку школу, а за гимназију тек колико се може.

Према томе закону издаде министарство (попечитељство) просвете 29. Јануара, 1845. П № 100, „наставленіе за професоре гимназіе и полугимназія“, којим се ближе одређује све што је у закону изречено.

Учебника није било штампаних, него су их ђаци писали све по казивању професора. На латински језик обраћала се особита пажња (IV, 2,).

Телесне казни за ученике, особито у нижим разредима гимназијским, биле су дозвољене, премда се чинила јасна напомена, да се оне смотрено и ретко употребљују [1]. (VI. 3.).

Мисао да се постави „главный надзиратель училишта“ (§. 6.) остала је не извршена у то време,

---

[1] Поред свих ових напомена на хартији, у ствари је било другојаче. Први наши професори и учитељи у велике су криви што је школа у нас лагано постајала популарна, јер су већином имали несрећну слабост *бојем васпитавати*. Њихова та каштига још је више осудна начином извршивања, него самим телесним трпљењем! Но, поменуло се, а не вратило се!....

него је само министарство (попечитељство) просвете водило надзор над тим школама изашиљући сваке године по једнога својега чиновника да походи полугимназије у унутрашњости земље (§. 47).

Од тога доба, т. ј. од 1844., кад први пут изиде закон овако пространа о школама, гимназија и полугимназије наше продужише напредовати свака према саставу својих професора. Где су се скупили били способни и устаоци људи, ту се више радило и боље напредовало; а где није било оног првог, није се могло наћи ни ово последње. Рекао би човек, да су и ове школе очекивале повратак првих својих ученика, па да живље крену из неке своје чаме. Но ако се може пустити овако оштра реч на рад професора докле важаше овај закон, на непојављивање школских књига, на неувођење у живот онога што тако раскошно стоји расписано у §. §. закона, на начин опхођења и у опште одношаја многих између њих према својим ученицима — не може се рећи, да је са свим заборављена била награда професорскоме труду у владајућим круговима нарочито још од онога доба, када су „отачаствени синови“ доспели до утицаја у те кругове. Године 1851. 20. Октобра В № 926. изиде закон о периодском повишавању професорске плате. По томе закону, после 10те 15те 20. 25те године службе, добијали су професори гимназијски по 50, а полугимназијсви по 30 талира повишења.[1]

Године 1856. повишена би плата свима професорима са 50 талира (10. Априла В № 930); а 15. Фе-

[1] Збор. VI. 214; и VII, 134.

бруара,[1] 1858. В № 141. изједначена је плата и полугимназијским и гимназијским професорима на 400 талира и периодско повишење од 30 и 50 подигнуто је за све њих на по 100 талира.

— —

Има у архиви министарства просвете[2] једно писмо кнеза Александра, писано у Јагодини 24. Јуна 1851. В № 525. у коме кнез одобрава, да се позове из Русије Платон Симоновић, Србин, који је био професор на Ришељевском лицеју у Одеси, па у то време, у пензији, живео на своме добру, не далеко од Одесе.

Тај позив отправљен је Симоновићу преко мини-

---

[1] Збор. XI, 47—50.

[2] У овом саставу негде ће се наћи *попечитељство просвештенија*, негде *управа просвете*, а негде *министарство просвете*. Да се читалац не би забуњивао путно је казати од куда та различита имена за један појам:

У оном ефемерном уставу од године 1835. би наређено да бригу о просвети прими за време „попечитељ внутрењих дела.“ Власт дакле, која је била на врху просветнога рада звала се *попечитељство просвештенија*, а власник *попечитељ*. Доцније се томе дода још: *и врховно надзирателство карантина*.

Име *попечитељство просвештенија* задржи и онај несрећнога спомена султански устав од 1838; само што он власт ту предаде *попечитељу правосудија;* јер је Турцима лакше мило у главу, да министар правде има посла са просветом и црквом, као њихов Шеих-ул-Ислам.

Кнез Милош, Бог да му душу прости, 21. Октобра 1859. (В № 4795.) раздвоји те две власти и просвети даде *попечитеља* за себе.

Године 1860., Новембра 4, В № 263. та се власт назва *управа просвете*, а власник *управитељ просвете*.

Закон од 10. Марта 1862. В № 299. назва ту власт: *министерство просвете и црквених дела*. То име стоји и данас.

старства иностр. дела. И већ 16. Јануара 1853. (В.№ 39.)[1] отворено би место „главног инспектора училишта“, а 22. дана, истога месеца, (В.№ 58) постављен би на то место Пл. Симоновић. Доцније, 17. Јула, 1853. (В.№ 566.)[2] издата су „наставленія“ за тога инспектора, по којима он заузе средње место међу министарством и свим дотадашњим школским властима. Као главно беше му у дужности, да надгледа лицеј, гимназију, полугимназије и трговачку школу; али и главни управитељи основних школа бише непосредно њему потчињени Он је овим самим законом дошао за председника школске комисије.

Главно дело из службе Платона Симоновића имамо: устројства гимназије и лицеја, која, као закон, бише издана 15. Септембра 1853. В.№ 884[3] I. и II. но ми ћемо, за сада, проговорити о оном првом.

Овим законом, гимназија би продужена од шест на седам година, а полугимназије осташе са 4. разреда; међу језике узет је да се предаје још и јелински језик црквено-словенски и француски; место историје о појединим народима, уведена би историја свега света; к математици је придана геометрија и тригонометрија, још је узета физика и историја српске књижевности, а од пола антропологија и етика, која се последња, као што напред рекох никад ни предавала није.

Година школска није, по овоме закону, подељена била на течаје него су само једном у години држани

---

[1] Зборн. VII. 24.
[2] Зборн. VII 59.
[3] Збор. VII. 83—112.

испити. Одговори ученика бележили су се бројевима 1, 2, 3, 4, и 5, — рђав, слаб, добар, врло добар, одличан.

Ученици су прелазили у старије разреде по општим резултатима, изведенима из бележака учења за целу годину, и из бележака испита, при деоби чега половина се узимала за цело. Ко је у овом резултату имао *јединицу* или *двојку* није могао прећи у старији разред, а на вољи му је стајало да исти повтори.

Знатан добитак од овога устројства имаше све наше више школе (од §. 13.) на име, тиме, што су сада места професорска у гимназији могли добити и они младићи, који сврше наш лицеј, а то пре није било, него се у ред професорски увек доводио приновак са стране.

Колико је ово порадило на понос слушалаца лицејских, толико још више било је од користи самим гимназијским школама, које се, за мало времена, могаху већ похвалити многим својим професорима, који њима подизаху глас а светљаху образ месту, где добише своје образовање.

Ваља поменути да је овај закон доста јасно одредио дужности директора и професора, ови да уче и васпитавају а онај да управља и држи запт у заводу.

И на спољашњост ученика Симоновић није жалио обраћати своју пажњу, наређивао је како да се шишају, чешљају, и прописао им је особиту неку ношњу, што је било, поред неких других новина, повод да се увећа вика против свега што он предлагаше или увођаше у наше школе.

Уз гред да речемо још једну реч: као год што је

рђава услуга одеви, кад јој род даје науку како ће судити у дому, у који се одводи, како ће тамо своје мудрине обелоданити, исто тако ўде и реформаторима странцима пријатељи, кад, дижући њихов значај не воде рачуна од осећања оних, којима се реформе спремају, и од самога стања ствари, која се жели преобразити.

То је било, у неколико, узрок да је Симоновић, у први мах, успевао у свима својим предлозима, а доцније су му одбијани и они, који би очевидно били умесни и својевремени.

Године 1855. 19. Октомбра, В № 1247. Симоновић би одпуштен из државне српске службе, и све оне дужности, које он имаше као инспектор школа, пренете бише на попечитељство просвете.

Међу тим извршне школске власти често су се тужиле да осећају тегобе при извршивању закона од 15. Септембра, 1853, В № 881. Поглавито су тужбе управљане на то, што се умноженим седмим разредом не постизава ништа, а време се много у залуд губи; што се многим ситним одредбама самога закона отежава управа завода; што се узимањем половине за цело, при превођењу ученика у више разреде, иде на руку многим слабијим ђацима да прелазе из разреда у разред ништа не учећи и т. д.

Дана 22. месеца Јула 1857. П № 912. попечитељство просвете позове све директоре гимназија, да јаве шта находе неудесно у устројству од 15. Септем. 1853. Које одговори, добивени на то питање, које мишљење школске комисије, убедише попечитељство, да је преображај потребан, те оно под 26. Авг. 1857.

П№ 1295. предложи савету *пројет преустројства гимназије*, који тамо и оста без одобрења, све до год. 1859. а тада, 21. Августа, № 1587., би просто враћен на нову студију министарству просвете.

Године 1859. 5. Новембра, би састављена једна велика комисија, која изради потпун *пројет за све школе у Србији.*[1] Но тај и не долази до законодавне власти, а незгоде у гимназијама не престајаху.

Све те тегобе бише узрок да се 16. Септем. 1863. јави нов *закон о устројству гимназија*, који је данас у важности.

Задржавши све што се вршењем претходних закона показало као корисно, закон овај донесе неке новине у гимназијске школе. Цела гимназија од седам сведе се на шест разреда (§. 2.); година се школска подели на два течаја (§. 2.); учењу гимназијскоме одреди се јаснија циљ (§. 1.), и одобри се, да се може после и приватног учења, полагањем испита, прелазити из разреда у разред (§. 17). Казни за ученике у гимназији одредише се јасно, међу којима телесне, хвала Богу, не добише ни спомена (§. 21),[2] и ди ректорство поста чин, који се може давати на неодређено време најспособнијему за управу професору (§ 6).

---

[1] У архиви минист. просвете Ф. Х. А № 1743. К. 88.

[2] Ево §. 21. о казнима: „ученици гимназиє казниће се укоромъ, стоянѣмъ ванъ клупе, или клечанѣмъ, затворомъ, у празной школи или соби за то одређеной, до десет дана, али свагда само даню; одлученѣмъ одъ явногъ редовногъ ученя, при ономъ, или свима училишнымъ заведенама, безъ губитка права на полаганѣ испита; забрана ученя у земальскимъ школскимъ заведеняма съ губитком права на полаганѣ испита све на време одъ годину дана, и на послетку изгнанѣмъ изъ овогъ или изъ свію земальски училишта на свагда.“

За предавање пак бише прописани ови предмети (§. 5.):

У *првом разреду*: Историја библијска; српске граматике до конца етимологије; немачки језик до глагола; земљопис најпре о главним деловима света осим Европе; рачуни прости, разнонаречени и прости разломци; цртање геометријско без оруђа (доцније помоћу лењира и шестара); краснопис.

У *другом разреду*: Катихизис, део први; српска граматика до краја; немачка до краја етимологије; француски језик до помоћних глагола; земљопис: шест великих сила, по том остала Европа, особито Грчка, Турска, Црна гора, Румунија Србија; рачуница: прости и десетни разломци, размере и сразмере, правило тројно просто, сложено и верижно; цртање геометријско; краснопис.

У *трећем разреду:* Катихизис, продужење; немачка синтакса с преводима; француски језик до краја етимологије; латински језик до глагола, повторење тројног правила са свим рачунима на њему основаним; зоологија и ботаника; цртање геометријско и слободоручно; словенски језик; математика и физични земљопис.

У *четвртом разреду*: Историја цркве до V периода; историја Срба; немачки језик (превођење); француски језик, синтакса с превођењем: латински језик од глагола до синтаксе; популарна физика; алгебра; минералогија с геогнозијом; практична геометрија с геометријским цртањем.

У *петом разреду*: Историја цркве до II периода новог завета; историја општа стара и средња; ла-

тински језик, превођење Салустија и Руфа; немачки језик, из Мозартове читанке; француски језик (превођење); проза: виши описи, тежа приповедања, речитост; математика: корене количине, квадратна уравњења до постепености; експериментална физика до светлости.

У шестом разреду: Историја цркве од II периода до краја; теорија поезије; историја српске литературе; општа историја нова и најновија; немачко превођење; латинско из Цицерона и Хорација; француски језик (превођење); геометрија; експерим. физика: о светлости, о електрици, галванизму и магнетизму; литургика.

Као што се по предметима види овим се хтело постићи двоје или, боље рећи, колебало се између две цели: поставити гимназију да даје класичко образовање, или да подмири потребу више практичних, реалних знања. Наравно да се у таком колебању није за доста учинило ни једној ни другој, и то је, поред других од устројства независећих, највећа незгода у нашим гимназијама.

Осим редовних предмета, закон овлашћује министра просвете и црквених дела (§. 5.), да може, према околностима, наредити да се у гимназији предаје црквено појање, музике и гимнастика.

Према овом закону и почела се предавати у београдској гимназији:

Музика од 30. Декембра 1863. П № 3956;[1]

---

[1] 40 ученика уче се о трошку владином, а други плаћају; но плаћање то не може изнети више од 60 гроша за течај (Глед. Срб. Нов. од 1864. број 5).

Гимнастика од 1. Декем. 1863. а *црквено појање* је и пређе предавано, но сада се предаје по нотама и то од 30. Декем. 1863. П№ 4002.[1]

Све су ово вољни предмети, и предају се онима, који драге воље хоће да их уче.

Цртању техничком, место пређе предаваног слободоручнога, дато је по 2 часа непрекидно сваки дан.

По издању тога устројства, на име, 6. Фебруара 1864. № 435., министар просвете и црквених дела, издаде, у 25 тачака, законе за дисциплинарне погрешке гимназијских ученика, разуме се на основу §. 21. закона од 16. Септембра 1863.[2]

Доцније, године 1865 и 1866. по наредби министра просвете, набављене су за све гимназије и полугимназије, истина још не са свим потпуне, али ипак дотле не чувене *збирке оруђа* за предавање: земљописа, физике и математичких наука.

Најпосле, у жељи бољега јемства да само добро спремни ученици прелазе из разреда у разред би нарећено овим законом (§. 19.) да се у резултату резултата разломак, ако прелази половину, рачуни као цело, а сама чиста половина да се и не узима у рачун.

Осим оних гимназијских школа, којих постање беше у почетку предмет нашега разговора, отворене су и у новије време неке школе од те врсте. Да видимо како и оне посташе.

Године 185$^{6}/_{7}$, због множине ученика, подели се први разред београдске гимназије на два одељења и

[1] И за певање је уређено као за музику (Срб. Нов. од 1864. бр. 5).
[2] Српске Новине од 1864. бр. 19.

у друго одељење дође за професора г. Коста Вујић. С тога што беху смештена на Теразији ова два одељења прозваше се *теразијско одељење*, али свему томе беше име *београдска гимназија*. Тек 8. Јануара 1860. В№ 8. доби то одељење за себе директора и поста независна школа с именом *београдска полугимназија*.

Те исте (1860) године, 18. Августа В№ 1916., би отворена у Београду и друга полугимназија, која би названа: *савамалска*, и оста у Београду до 1862. Тада пак, кнежевим решењем од 25. Авг. № 2045., би укинута; а решењем од 24. Септ. 1862. № 2372. на њено место би отворена у Пожаревцу нова таква школа и назва се: *пожаревачка полугимназија*, где се и сада находи.

Према свему што казасмо довде, види се, да на концу 1867. школске године беху у Србији ове гимназије и полугимназије:

Београдска гимназија, са 12 професора, 4 учитеља за вештине и 571 — 397 ученика;

Крагујевачка гимназија, са 9 професора, 2 учитеља за вештине и 294 — 240 ученика.

Београдска полугимназија, са 6 професора и 185 до 150 ученика.

Шабачка полугимназија, са 5 професора 106 до 84 ученика.

Неготинска полугимназија са 5 професора 80 до 71 ученик; и

Пожаревачка полугимназија, са 5 професора и 139—113 ученика.

Примедба: Буџет ових завода прилаже се на крају.

VII.

Богословија.

Покојни *Петар Јовановић* посвећен би за српског митрополита, у Цариграду, лицем на св. Николу, 6. Декембра, 1833. године, после чега одмах се вратио у отаџбину и предузео управу српске цркве.

Први посао био му је да се постара за изображење свештенства, а то се није могло урадити без богословске школе, које тада у Србији не бејаше. Нема сумње, да је он одмах почео спремати све што је било од потребе за такву школу, но нама није по танко познато шта је претходно рађено у тој цели. Тек 1836. год. находимо, да кнез Милош јавља народној скупштини, држаној о духовима у Крагујевцу *„опредѣленіе, да се училиште богословско при митрополиту подигне“* [1].

Кнез је за цело врло *смотрено урадио*, *што* је овако свечано објавио народу, кроз његове представнике, у којој се цели заводи ова школа, те тако јој, још напред, признао потребу и утврдио важност, која би за онда у Србији тим лакше могла доћи у сумњу, што многи од оностране наше браће, прелазећи нам овамо за учитеље, и не могући како ваља појмити земљу и прилике у које долажаху, беху већ јако побили цену науци и просвети која овој земљи од њих долажаше [2].

---

[1] Српске Нов. од 1836. бр. 12. стр. 170.

[2] За потврду тога, исписујемо садржај № 155 протокола попечитељства просвете од 1839 год. где се каже: „Люди они, кои бы се изъ Немачке за начальника или секретара позвали, ма да су

Богословија дакле би отворена у јесен 183⁶/₇ школске године, у Београду, и у њу се одмах уписало и кроз сву годину учило 43 ученика. За предавање бише одређени ови предмети: *словенска граматика, историја цркве с литургиком, догматика, пастирска и морална богословија.*

Професори беху: *Гаврило Поповић*, данас шабачки владика, у пензији, и неки *Ликоген Михаиловић*[1].

4. Фебуара, 1837. беху први испити у тој новој богословији, на које дођоше светли кнезови Милан и Михаило, митрополит Петар и све свештенство, а и директор основних школа Ђорђе Зорић, и сви бише задовољни одговорима ових првих ученика.[2]

Године 183⁷/₈ додан је богословији још један разред и ови предмети: *методика, реторика и објашњавање јеванђеља.* Уписало се 63, а свршило је последњу годину 26 ученика.

Године 183⁸/₉ додан је и трећи разред и међу предмете узета је *педагогика*, а за овај нови, *преду-готовни разред, општа историја, земљопис и рачуница.*

Међу професорима, ове године, находимо *Дими-*

иначе како научени и способни не бы никоимъ начиномъ кадри были наложена имъ и вручена дѣла по жельи нашой одправляти збогъ тога *што они незнаю обичая земальски а и начина писаня србскогъ*".

Ово показује да се тада већ опазило како се, у писању службених акта, далеко било отишло од пређашње српске простоте.

Ми се журимо да и овом приликом изјавимо како све ове терете не стављамо толико на личности, колико на места и услове, у којима су оне рођене, научене и одрасле, па је многима било тешко, с променом места, изменити и своје навике, бар у неколико.

[1] Умрьо је у Раковици.

[2] Србске Новине од године 1837. бр. 5. стр. 33.

трија Поповића, (доцније архимандрит раванички Дионисије), *Пахомија Будића, Пајсија Поповића*; ученика је изишло ове године свега 28.

Од тога доба, до 1844. године, богословија је остала са три разреда: један *предуготовни* а два чисто *богословска.*

Године $18\frac{39}{40}$ међу професоре дођоше *Ђерасим Стојковић*, доцније бивши, и *Јевђеније Симоновић*, садашњи, *неготински владика.* Од пређашњих пак остао је на месту само *Пахомије Будић.*[1]

Ученика је било 102, а свршило њих 23.

Године $18\frac{40}{41}$ беше 104 ученика, а сврши њих 25; к предметима пак би додано, *као редован предмет*, а и пре је предавано, црквено правило и *појање.*

Године $184\frac{1}{2}$ уписано је 111. а свршило 29. ученика; место *Пахомија Будића* пак, дође за професора *Сава Јовшић*, сада горњачки архимандрит.

Године $184\frac{2}{3}$ уписало се 82 а свршило 27 ученика, међу професоре пак дође *Теодосије Мраовић*, садашњи ректор у том заводу.

Као што је већ више пута помињано, година 1844 донесе закон за све јавне школе у Србији, али страховање митрополита Петра за власт, и његов утицај у ондашње решавајуће кругове учини, да у том закону само оволико би поменуто за београдску богословију: „— — — постои у Београду при митрополіи србкой єдно богословско училиште, коега є управленіє и изборъ нуждны за то професора повѣрено митрополиту, или нѣговомъ мѣстозаступнику,

[1] Умрьо је, као игуман, у мру Шишатовцу.

и у овомъ ће се младежь богословскимъ наукама за чинъ свештеничкій сходно приправляти“ (§. 7).

Но поред свега тога ова је годнна донела и богословији један разред више, те тако се тад јавише четири разреда, од којих два прва беху „*предуготовна*“ а два последња *разреди богословије*. За сва четири разреда беху четири професора, два старија са по 400 и два млађа са по 350 талира. Ово је отпочело важити од 1. Септембра 1844. (Гл. кнежево решење од 5. Августа 1844. В.№ 1021. (П.№ 1116).

Те 184⁴/₅ уписало се у богословију свега 114 ученика а свршило 23.

Год. 184⁵/₆ уписало се 123 ученика а свршило 22.

У ову школску годину пада једно дело митрополита Петра, које је данас од големога значаја, и које не смемо ни ми прећи ћутећи.

Још од 1839. године, кад су први младићи из Србије послани на страну рад науке, митрополит је Петар почео настојавати да се и за црквену управу почну изображавати млади људи. Али где? У Србији се то није могло онда извршити. На оној страни, у Аустрији, ништа га није могло да задовољи. Сам је знао све недостатке тамошњих завода и неудесност духа њиховога са духом ове земље. Куда, дакле, да се окрене ако не браћи и по крви и по вери, Русима, — к Москви и Кијеву. Тако и уради. Његово настојавање буде најпосле уважено и руски конзул, г. Данилевски, у Нов. 1845. јави, да ће по царевој заповести, шест српских младића бити примљено у руски духовни завод, у који се одавде зажели. Митрополит Петар од-

мах одреди њих шесторицу,[1] које у Јулу 1846. *Сима Милутиновић* одведе у Кијево, и смести у тамошњу духовну семинарију. Ово беху први младићи, који из Србије одоше у Русију науке ради. Овако је првице пробијен пут узајмичном познавању и зближењу два братска народа, који су већ раније знали заједно стајати на бранику вере и имена против мусломанске силе. Последице овоме делу митрополита Петра за сада се још све ни догледати не могу.

Да се вратимо опет богословији:

Године	$184^{6}/_{7}$	упис	153.	свр.	18.	ученика.
„	$184^{7}/_{8}$	„	129.	„	22.	„
„	$184^{8}/_{9}$	„	118.	„	25.	„
„	$184^{9}/_{50}$	„	126.	„	33.	„

У почетку ове школске године дођоше два руска професора: *Димитрије Алексијевић*, *Рудински* и *Василије Вердиш*. Они су били професори руских семинарија, и са својом платом, послани су овамо. Али ваља почети мало из раније. *Сима Милутиновић*, кад оно одведе прве српске питомце у Русију, изјављивао је тамо, код многих важних особа, да би добро било кад би у Београду имао који руски професор ради предавања руског језика. То буде примљено где треба и, по царевој заповести, ова двојица дођу у Београд. Ондашња српска влада а и велики део јавнога мишљења беше непријатно дирнут доласком руских професора у наша заведења.[2] Митрополит Петар и с

[1] Ово су имена тих младића: *Милоје Јовановић* (сад. митрополит *Михаило*), *Сава Сретеновић*, *Василије Николајевић*, *Димитрије Нешић*. *Милосав Протић* и *Гаврило Милићевић*. (Гл. акта митроп. од 17. Новембра 1845. и потоње).

[2] Глед: Slaves du sud, par Jankovitch et Grouitch, Paris. 1853. p. 84.

тога је доста неповољности морао претрпети. Међу тим је то било од големе користи. Тек из уста ове двојице, нарочито *Рудинскога*, који беше родом из воронешке губерније, зачусмо ми чисти и пријатни руски говор. Њему и писац ових редова има да захвали што не давно, у једној историјској прилици,[1] с једним од највећих владалаца на земљи, с царем Александром II, би срећан говорити језиком Пушкина, Лермонтова и Гогоља. Ова два професора много урадише да се у богословији нашој уведе и достојанственији одношај између ђака и професора, што је дотле заслуживало сваки прекор.[2]

У то исто време, у Септембру 1849., вратила су се већ из кијевске семинарије и двојица од оних првих наших питомаца: *Сава Сретеновић и Димитрије Нешић*, и они су одмах ушли у број професора богословије, а други су били остали да сврше и духовну академију.

---

[1] О московској етнографској изложби, 14. Маја 1867, у царскоселском дворцу, кад словенски гости имаше част бити представљени њиховим величанствима цару и царици.

[2] Поред све своје жеље да захвално помињемо имена првих наших професора учитеља, међу којима има их веома светлих, ипак нам се не може на ино, него да осудимо зао обичај који многи од њих донеше па на многа места и пресадише. Многи од ондашњих ђака најбоље сада могу проценити какве су неприличне казне вршене у крагујевачкој гимназији и у новоме лицеју. Овде пак, у богословији, било је професора који би већину свога часа провели *својом руком лемајући по кога ђака и церекајући се минама, какве показује лице јадне жртве!!!* Ја управ не знам, како да назовем осећање овакога човека. А каквим не чувеним именима нису ђаци крштавани од својих професора?!! Али .... хвала милостивоме Богу, ово је већ поодавно отишло у област историје... И ја га помињем овде само за то да се не би могло никада ни повратити.

И предмети су били у неколико измењени: Рудинскн је отпочео предавати *руски језик* а *Вердиш црквену историју с библијским земљописом.*

Године	$18^{50}/_{51}$	упис.	учен.	138.	свр.	20.
„	$185^{1}/_{2}$	„	„	160.	„	30.
„	$185^{2}/_{3}$	„	„	162.	„	24.
„	$185^{3}/_{4}$	„	„	163.	„	36.
„	$185^{4}/_{5}$	„	„	145.	„	31.
„	$185^{5}/_{6}$	„	„	143.	„	27.
„	$185^{6}/_{7}$	„	„	161.	„	38.
„	$185^{7}/_{8}$	„	„	161.	„	25.
„	$185^{8}/_{9}$	„	„	171.	„	20.
„	$185^{9}/_{60}$	„	„	168.	„	34.
„	$18^{60}/_{61}$	„	„	166.	„	37.
„	$186^{1}/_{2}$	„	„	192.	„	38.
„	$186^{2}/_{3}$	„	„	200.	„	37.
„	$186^{3}/_{4}$	„	„	192.	„	39.

Ова година чини епоху у скромној историји београдске богословије. После толиког с једне стране наваљивања а с друге одупирања, тада се једва јави први државни закон (од 27. Септембра 1863.) „*Устройство богословіе*“, те школа та дође у ред осталих научних завода у земљи. Но и о томе ћемо доцније говорити.

Године	$186^{4}/_{5}$	упис.	208.	свр.	31.	
„	$186^{5}/_{6}$	„	214.	„	57.	
„	$186^{6}/_{7}$	„	194.	„	42.	ученика.

Осим ових, у богословији се учи и неколико младића из оних српских крајева који су још пода Турцима.

Тих младића било је:

Године	$185^{1}/_{2}$	свега	5.
„	$185^{2}/_{3}$	„	5.
„	$185^{3}/_{4}$	„	5.
„	$185^{4}/_{5}$	„	12.
„	$185^{5}/_{6}$	„	12.
„	$185^{6}/_{7}$	„	13.
„	$185^{7}/_{8}$	„	13.
„	$185^{8}/_{9}$	„	13.
„	$185^{9}/_{60}$	„	13.
„	$18^{60}/_{61}$	„	14.
„	$186^{1}/_{2}$	„	14.
„	$186^{2}/_{3}$	„	19.
„	$186^{3}/_{4}$	„	19.
„	$186^{4}/_{5}$	„	23.
„	$186^{5}/_{6}$	„	25.
„	$186^{6}/_{7}$	„	35.

Још кад поста богословија, уређено би да се хране о државном трошку неколики младићи сиромашног стања а и да бораве у државној згради. По времену и могућности број оваких младића, који су се звали, а и данас се зову, „*правитељствени благодјејанци*“ увећавао се, а на скупоћи и смањивао.

Кад године $18^{49}/_{50}$ богословија пређе у нов стан, иза велике цркве, онда се ту сместе и отпочну хранити сви ученици богословије за једно, с том разликом, што је за *благодјејанце* давала држава потребне суме, а остали су, сваки за се, плаћали у касу завода по 3—$3^{1}/_{2}$ талира месечно и из тога су сви издржавани. Тако стоји готово и данас; само је влада, због умноженог броја ученика, дала за смештај бого-

слова још једну своју зграду, где некад беше београдска гимназија.

Награда професора и њихов положај, као државних чиновника, у почетку није веома привлачио. Митрополит Петар није био лењ заузети се у владе да им изради и приличну плату и слободан смештај у државним зградама; али им никако није хтео допустити да буду „указом постављени“, што се, по појмовима из тумачења *устава од 1838. године* изведенима, сматрало тако тврдо као имаовина њиве или ливаде. Макар да су Бог зна како чезнули „за декретом“ сви професори богословије, макар да су многи од њих имали доста свеза с личностима од снажнога утицаја у управи: ипак је митрополитова реч остала старија све опет докле се „*домородци*“, не вратише с науке и не заузеше места и у богословији и у круговима где се решавало.

Овде ће бити на своме месту споменути, да су, осим Сретеновића и Нешића, доцније дошли и заузимали катедре у богословији најпре садашњи митрополит *Михаило*, после Никола Новаковић,[1] и Никанор Зисић.[2]

Године 1854. 22. Децембра В № 1167. изиде закон, којим се богословији даде неко средње место међу ондашњим лицејем и међу гимназијом, и њезиним професорима одреди се плата по 400 талира (гимназијским је тада било по 350 тал.); даде им се право

---

[1] Постављен за професора у јесен 1854. г. А 1859. оставио богословију и прешао у министарство просвете за секретара II. кл. где је умрьо 27. Јула 1863.

[2] Умрьо у Београду 21. Октобра, 1866.

на пензију, и премда нису били постављени кнежевим актом, закон призна постављење од митрополита као да је и од самога кнеза учињено.[1]

Године 1858. 15. Фебруара, В № 141. даде се и њима периодско повишење, које тог дана добише сви гимназијски а и лицејски професори.[2]

Овим, истина, они бише уједначени са професорима гимназијским, од којих, по ономе ранијему решењу, бејаху са 50 талира одликовани, тек при свему томе, закон овај донесе им голему радост, а који беху прешли преко 10te године службе, и материјалну добит од онога часа.

Све ово што поменусмо да је обухватано државним законом, тицало се само професора богословије и њиховога положаја, а сва друга уредба у заводу, како за предавање, тако и за дисциплину и остале услове била је на вољи митрополита, који је, истина, био написао неко „устројство за семинарију“ (тако се онда звала богословија) и то се читало у почетку сваке године јавно пред свима школама; али је било лако прекорачити преко тих правила као год и по правилима.

Но ево нас у години 1863. и тако богатој законима о школама! Дана 27. Септембра месеца те године, јави се и

---

[1] У архиви мин. просв. П № 2. од 1855. А № 1. од 1855. Ф. VI. забавно је прочитати ову гомилу акта, и видети како влада, желећи богословију уредити државним законом, белајише с упорношћу митрополита Петра, који то одлаже све на неко удесније време и прилике.

[2] Зб. XI. стр. 47—50.

„Законъ о устройству Богословіе“ [1]

„Богословија је (вели се у §. 1. закона) вишег реда духовно училиште, у коме се спремају ученици у духу православља и христијанског благочестија за свештенички чин.“

Богословија као научно заведење духовног реда, стоји под управом архијерејског сабора а под врховним старањем и надзором министра просвете и црквених дела. Архијерејски сабор може у томе своју надлежност од чести или са свим и на митрополита пренети. А непосредна управа овог заведења поверена је ректору богословије (§. 2).

Богословија има четири разреда, сваки разред учи се за годину дана, а година се дели на два течаја (§.4.)

Предаје се у богословији и то *у I. разреду:* Словенски језик; општа реторика; општа историја са земљописом; психологија с физиологијом; пољска економија; руски језик; појање и црквено правило.

У II. разреду: Читање и тумачење св. писма; деона реторика; општа историја са земљописом; логика; физика; вежбање у слов. језику; руски језик; пољска економија; и појање и правило

У III. разреду: Догматика; хомилитика; историја црквена с библијским земљописом; читање св. писма; херменевтика; каноничко право; обредословље; појање и правило.

У IV. разреду: Пастирска богословија; догматика; морална богословија; историја цркве; учитељски

[1] Овај закон усвоји за тај завод име *Београдска Богословија* којим се и пре тога у опште звао у народу.

метод с практичном рачуницом; дијететика с домаћим лекарством; хомилитична вежбања; појање и црквено правило.

Професоре богословије и супленте поставља кнез, мирске по предлогу министра просвете и црквених дела, а лица свештеног чина такође по предлогу министра, но по претходном представљењу архијерејског сабора. Њихов правни положај у држави одређен је другим законом (§.) 5).

За ректора поставља се један између професора, свештеног чина, свагда на годину дана (§. 6.)

Главни послови ректора ово су:

1. да гледа да у богословији у свему буде добар ред;

2. да надгледа и жури професоре у вршењу њихове дужности.

3. да држи запт над ученицима богословије (може их сам каштиговати до 8 дана затвора) а за веће кривице јавља богословијском савету.

4. да сазива и руководи световања у богословијском савету.

5. да издаје ученицима сведочанства.

6. да подноси извештај о богословији на концу године преко архијер. сабора министру просвете.

7. да заступа, или наређује ко да заступи, болнога професора.

8. да управља имањем богословије и заједницом богословијских ученика (§. 1—11.)

За професора или суплента у богословији може бити постављено свештено лице, које је више богословско училиште с добрим успехом свршило; а за

предавање наука, које нису богословске, може се поставити и мирско лице са својствима гимназијских професора. (§. 8.)

„Богословијски савет састављају сви професори и супленти богословије (§. 9.)

Посао савета у главноме је ово:

1. да прегледа и дотерује програме.

2. да размишља о средствима за напредније предавање наука.

3. да прима ученике у богословију;

4. да бира најбоље између њих за државно благодјејање;

5. да одређује дане испитима, и

6. да буде суд у већим кривицама ученика (§. 12. 1—7).

У Богословију се „за сада“ примају, који су свршили четири разреда гимназије (§. 13).

Министар просвете и црквених дела, видећи да наши манастири с дана на дан све већма остају без образованих духовника, обрати се још 8. Декембра 1862. г. митрополиту „да сваки манастир избере по једнога, а имућнији и по више ђака, те да их пошље о своме трошку у гимназију, а после у богословију, па да по времену и тако образовани људи могу ступити у монашки чин.“ Г. митрополит (писмом од 15. Декем.) примети „да се ти младићи по што науке сврше, не ће хтети калуђерити, него предложи да се млади духовници, ма и не били свршили 4 раз. гимназије, из манастира примају у богословију.“ Министар и на то приста. И тако се сада у богословији находи по неко-

лико младих монаха, који се изучавају о трошку манастира из којих су.[1] Но ово се не може веома хвалити; јер духовници ови истина се науче лепше служити у Београду, али неспремни пре ступања у богословију, а у том заводу пропуштани да не уче ништа осим чисто богословских предмета путно је бојати се да многи од њих не изнесу из богословије само веће претензије од других манастирских духовника.

Одговори ученика бележе се, као и у осталим школама, бројевима: 1, 2, 3, 4, 5, = рђав, слаб, добар, врло добар, одличан (§. 15.).

У старије разреде прелазе ученици под оним истим условима који су казани за ученике гимназије.

Ако ученик богословије скриви, ове су му казне: укор, затвор у одређеној за то соби, до месец дана, искључење из школе за годину дана, и изгнање из завода на свагда. Министар просвете и црквених дела, по саслушању архијерејског сабора, има право, оваке пресуде преиначити или ублажити (§. 17.).

Година школска почиње од 15. Августа, а свршује 30. Јуна.

Испити бивају два пут у години, јавно, по програмима, које су професори још у почетку течаја дали (§§. 20. 21).

По издању овога закона, на име 11. Фебр. 1864. П№ 497. министар просв. и црк. дела издаде у 27 тачака законе за ученике богословијске, по којима се сада суди, кад би који што скривио против реда у заводу.[2]

---

[1] Акт Мин. просв. од 1863. П№ 893.
[2] Српске Новине од 1864. број 20.

Богословија има своју библиотеку, која броји до 830 дела, већином црквеног садржаја.

Горе бејаше реч о младићима странцима, који се уче у нашој богословији. Ваља нам казати да и влада Њ. В. цара руског Александра даје помоћ на име њихова издржавања. Дана 23. месеца Марта 1863. И № 1002. министар иностр. дела г. Гарашанин, по ноти овдешњега, царско-руског ђенерал конзула, од 17. Марта и год. № 144, јави министру просвете, да је по царској заповести наређено, да се у напредак ни један младић из српских крајева, који су под Турцима, не прима у руске семинарије него у београдску богословију; а царска ће влада оне суме, које је у својим семинаријама давала на те младиће, пренети на београдску богословију,[1] у којој се на тај рачун, имају обучавати четрдесет младића. Од тога доба почео се број таких младића увећавати тако да је за школску 186⁷/₈ годину уписано њих 45. Међу безбројним другима и овај факт је камен спотицања за оне, који у сваком руском поступку виде намеру да завлада нашом земљом и народом.

У Београдској богословији учили су се: данашњи митрополит српски Михаило; два секретара у министарству; један професор у великој школи и неколико гимназијских; 13 судија по окружним судовима, и 27

[1] Архив. Мин. просв. П № 957. од 1863. Ф III. А № 328. К. 1.

нижих чиновника у правосудној струци; један игуман; четири проте председника конзисторијска; сви данашњи чланови козисторија; петнаест окружних прота; 17 намесника и мало не сви мирски свештеници, који данас у Србији служе, а и у другим државним службама биће доста чиновника, који су изишли из београдске богословије.

Примедба: Буџет се прилаже на крају.

VIII.

Војна школа, у Пожаревцу, 1837.

Године 1836. крагујевачка гимназија бејаше највиши научни завод у Србији. Тек на две године доцније видимо тамо и први српски лицеј.

Кнез Милош бејаше, још раније, послао неколико младих момака у Бесарабију, у руску војску, да се практично изуче војноме реду, али је он желео, да српској војсци дâ и теоријски изучене вође. За ту цељ најудесније му се видело, да у земљи подигне школу, која би била као расадник за официре. И доиста дозове из Аустрије неког *Стефана Хркаловића*, човека образована и у своме послу вешта, те он уреди у Пожаревцу, и у јесен 1837. године, отвори прву *војну школу*, у Србији.

По наредби кнеза Милоша у ту школу буде уписан 31 питомац. Они су већином били свршили неке

разреде гимназије, а неки целу гимназију и већ у државну службу ступили.[1]

Хркаловић добије управу над том школом, а за предавање дођу му у помоћ: *Танасије Тодоровић, Аврам Гашпаревић,* неки *Лазаревић и Мићић.*[2]

Предавала се: свеопшта историја, географија, виша математика, француски и немачки језик.

Из Пожаревца, где је била у кнежеву конаку, школа та буде пренета у Београд, у касарну, а одатле опет пресели се у Крагујевац где, у пролеће године 1838., буде затворена.

Како казују људи из онога доба, школа је ова имала све оне тегобе, које предстоје сваком новом заводу, кога користи тек у будућности могу да се осете, а кога новина дражи и против себе подиже осетљивост пријатеља стања какво се затекло.

То учини да велика мисао кнеза Милоша оста не извршена. И лицеј се отвори, а војска српска тек године 1850. виде да се на ново јави ова пре 12 година напуштена мисао.

Но о томе тек идемо да говоримо.

---

[1] По што је војна школа затворена написан је 1838. године списак „оны ученика войне школе, кои су способни да пређу у новозаведеный лицей. Ово су та имена: Димитрије Црнобарац и Данило Данић, из Београда; Милан Давидовић, из Беча; Петар Стојковић, из Крагујевца; Александар Ђурић, из *Кишењева*; Арсеније Милићевић, из Луњевице; Јован Димитријевић, из Крагујевца; Петар Јовановић, из Страгара; Симеун Весовић, из Крагујевца; Стеван Петровић, из Никшића; Јевта Весовић, из Крагујевца, и Димитрије Матић, из Руме.

[2] По једном списку, који се находи у министарству просвете и црквених дела под П№ 11. од 1838. године, плата Хркаловићу, Тодоровићу и Гашпаревићу износила је свега 1400 талира (првоме 700, другоме 400, а трећему 300).

IX.

Војна академија.

Ми смо видели колико кратак век би оној војној школи, коју отвори пок. кнез Милош у Пожаревцу 1837 године. Но ако и неста те школе, ако у потоњим годинама и наступише велике измене у управним круговима у Србији, и пак се тим више осећаше потреба за школу, која би била расадник за официре српској војсци. Без сумње у тежњи да се та потреба подмири, јави се године 1850,[1] у Београду „*Артилеријска школа.*“ Судећи по имену, школа је ова имала да спреми неколики број младића за *артилеријске официре.* У њу је примљено прве године 24 младића, а радило је три професора, међу којима је један био управитељ, као артилеријски капетан, један официр за администацију и један артилеријски потпоручник.

Године 1851. одустане се од првога устројства у толико у колико се дода још један разред. А и цељ школи се промени наредбом, да се у њој младићи спремају за официре свију родова војске, а понајпре за артилеријске, инцинирске, и ђенералштабне, те тако само у званичним актима оста име „Артилеријска школа,“ а свет умесно учини што је прозва „*војна академија,*“ како је ево и ми у својему говору именујемо.

Умножењем наука за предавање јави се потреба да се увећа и број професора од војнога и грађанскога реда. Но нешто не достаје и овоме устројству, на име, нема деобе на специјалне струке, него сваки

[1] Глед. законотворно решење од 6. Марта 1850. В № 262.

питомац мора све учити у целом пространству, дакле и оно што не спада у његову струку, а то је од штете за ону, за коју се навластито спрема.

Да би се ове незгоде одклониле, године 1859. би састављена комисија од управитеља те школе и неколико професора те изради пројект за „војну академију,“ којој би, по томе, био задатак да изображава младиће

1, за официре свију родова војске,

2, за грађанске инцинире,

3, за полицијске чиновнике.

По том пројекту, академија би имала два течаја (курса): нижи и виши. Нижи течај за полицијске чиновнике, за пешачке и коњичке официре трајао би чечири, а виши, за ђенералштабне и артилеријске официре и за инцинире у опште три године.

Пројект овај не би усвојен од владине стране може бити за то што се не би могао извршити без знатне суме новаца.

Године 1861., позван од главне војне управе, управитељ школе састави нов пројект за уређење тога завода, у многоме сагласан с оним од године 1859. Па ни овај не би примљен нити у дело изведен.

На крају године 1865. управа војне Академије предложи војноме министру, да се школа та преобрази по пројекту од године 1861. с том разликом, да се питомци, по свршетку нижег течаја, произведу у чин потпоручика, па који су слабији били у науци и нису за више изображавање, да се узму за пешачке и коњичке официре, а остали, који би имали ступити у виши течај, да пређу у линејну службу и то артиле-

ристе у артилерију, инцинири код пионерских и понтонерских трупа а ђенералштабни по могућству код свију родова војске, редом, па тек по што би, као официри, две године практично службу вршили, да онда у виши (специјални) течај ступају и т. д.

Разне сметње не дозволише да више пута предлагано устројство војне академије постане државни закон. Ничим мање школи тој у њезину развијању чине се све могуће олакшице од стране владе. И са свим је упутно надати се, особито после већ довољно осведочене користи за српску војску од те школе, да влада Његове Светлости не ће пропустити ни шта што би год могло бити од утицаја на поузданије достижење цели војне академије.

Војна академија стоји непосредно под војним министром, она је као какав део војске, а њезином управитељу, за унапређивање и каштиговање, дата су она иста права, која има *начелник стајаће војске.*

Данас течај предавања у том заводу траје пет година а има само два разреда. Из тога и излази незгода та да се питомци у две године једно за другим примају и излазе из школе, а после, за четири године, нити се примају нити који свршавају школу.

У ту се школу младићи примају такмицом, која се на неколико месеца раније објави у званичним новинама.

Да би који младић могао бити примљен у ту школу, тражи се

1, да је рођен или по закону прирођен Србин;

2, да није старији од 19, ни млађи од 16 година;

3, да је здрав и добар за војника;

4, да је свршио најмање пет разреда гимназије; и

5, ко све то има, опет мора пред комисијом, која се тога ради саставља, положити испит из математике, земљописа, немачког и француског језика и добити оцену *добар*.

Од овога испита ослобођавају се који су с оценом *одличан* свршили пет разреда гимназије или који више.

Течај предавања теоријски и с полагањем испита преко године траје десет месеца: од почетка Октобра до краја Јула. Испити се држе два пута у години, у другој поли Јануара и целог месеца Јула, но ови су последњи важнији јер се на њима пита из свега што се преко године учило.

Август и Септембар намењени су за практичка вежбања питомаца: за изучавање правила службе разних родова војске; за топографско премеравање; за путовање кроз Србију у различитим правцима у тој цељи да сазнају путове, реке и брегове; за прегледање војнотехничких завода у Крагујевцу и у Страгарима и т. д.

У војној академији предаје се

Прве године: Алгебра; општа историја (стари, средњи и нови век); правила за службу у сва три рода војске; хришћанска наука; језици немачки и француски; гимнастика, и пливање.

Друге године: Теоретичка геометрија; планиметрија; стереометрија; тригонометрија равна и сферна; општа историја најновијег времена; историја српског народа; пионерска служба и правила екзерцира артилеријског, пешачког и коњичког; војна стилистика;

наука о оружју; цртање; немачки језик; француски језик; хришћанска наука; гимнастика; борење сабљом и рапиром; и пливање.

Треће године: Виша математика; практичка геометрија; виша географија; физика; основна тактика; артилерија; пољска фортификација; нацртна геометрија; хришћанска наука; цртање; немачки језик; француски језик; јахање; борење сабљом; и пливање.

Четврте године: Аналитична геометрија и теоријска механика; физика; артилерија; анорганска хемија; нацртна геометрија; хришћанска наука; пољска фортификација; географија; историја ратне вештине; цртање топографијско, артилеријско и фортификацијско; немачки језик; француски језик; јахање; борење сабљом, и пливање.

Пете године: Теоретичка и практичка механика и виша геодезија; ђенералштабни послови с војном администрацијом; ратна историја и начела стратегије; стална фортификација; физика; органска и аналитична хемија; артилерија; хришћанска наука; хипологија; цртање топографско, артилеријско, фортификацијско и цртање машина; француски језик; немачки језик; јахање, борење и пливање.

Недељом и празником управитељ школе нарочито одређује послове питомцима: пре по дне се обично држи смотра над свима ученичким стварима и чистотом зграде; један део питомаца иде у цркву а остали прочитавају своје лекције. Тек после службе божје допушта се питомцима изићи у варош. Преко недеље

могу поједини питомци само онда добити допуштење да изиду у варош ако управитељ школе нађе да им је то преко потребно.

Питомци војне академије заклињу се на барјак у другој школској години, и тек после тога узимају на се права и дужности војничке; но при свему томе само се они питомци, који се са рђава владања отпуштају из завода, преводе у редовну војску докле не отслуже равно три године, а сви који са слаба напредка у науци не би могли остати у школи, отпуштају се на вољу куд хоће.

Питомци се прве године броје као редовни војници, друге године, по што се војнички закуну, производе се за капларе, треће године за поднареднике, а четврте или пете за наредника. Немарност у учењу или погрешке у школској дисциплини могу како да спрече питомцу унапређење у чину, тако и да одузму већ стечени чин.

Кад и пету годину сврше, на предлог управитеља, производе се за потпоручике различних родова војске и прелазе сви у редовну војску да се с практичком службом бар неко време упознају.

Дисциплину у заводу одржава управитељ с једним официром и два наредника. Ако би се јавила потреба, управитељ узима у помоћ официре, који су и професори у тој школи.

Из војне академије изишло је до конца 1866. свега 77 официра. Од њих је умрло 8, те тако остаје свега њих 69.

Од тих официра *ђенералштабни су:* 1 мајор, 2 ка-

петана I класе, 1 капетан II класе, 3 поручика и 5 потпоручика = 12.

Артилеријски: 6 капетана I класе; 6 капетана II кл., 4 поручика и 16 потпоручика = 32.

Инжинирски: 4 капетана I класе, 3 поручика, 8 потпоручика = 15.

Пешачки: 3 капетана I класе, 1 капетана II кл., 3 потпоручика = 7.

Кавалеријски: 1 капетан II класе, 1 поручик и 1 потпоручик = 3.

Од ових, њих 35, по што су овде свршили течај наука, слани су у стране земље: у Француску, Аустрију, Пруску и Русију, те су неки од њих специјалне науке довршили а неки у практичној служби по неко време провели.[1]

Многа важна места у војној управи већ заузимају официри, који су ову школу свршили или барем неколико година у њој били. Тако, на приливу, један је мајор и врши дужност начелника опште-војног одељења у војноме министарству, један управитељ те саме школе, један командант баталиона, један заступник начелника артилеријске управе; а и сва техничка одељења при истој управи имају за управитеље офифире, који су свршили ову академију.

На хвалу овоме заводу пријатно нам је казати, да је он до сада давао питомце најозбиљније спремљене.

---

[1] Из прве две класе, по потреби, авансована су за официре четири питомца не довршивши течај. Од њих данас је један мајор и командир баталиону, два су артилеријски капетани прве, а један капетан друге класе.

Истина се за војну академију и бирају понајбољи младићи, али свакојако та околност, што питомци њезини, готово сви из реда, излазе темељно изучени, у свему што им се ту предавало, сведочи да у заводу влада добар поредак и сви услови за напредовање.

За шеснаест година, од како је ова школа отворена, у њој су се изменила три управитеља. Први, под којим она би заведена, коме ваља признати заслугу што је она подигнута и одржана, бејаше артилеријски капетан, Фрањо Зах. Године 1859. њега заступи штабни мајор Ранко Алимпић;[1] но 1861. дође опет Зах за управитеља војној академији. У јесен 1865. Зах добије друго опредељење[2] а за управитеља постављен буде дотадашњи професор у истој школи штабни капетан М. Лешјанин.

Данас у војној академији има: 1 управитељ, 10 професора, 1 административни официр, 2 наредника од којих је један писар, 16 питомаца старијег и 24 млађега разреда, 1 лабоpанат, 1 кухар и 5 слугу.

Од професора неки су стални а неки привремени.

Стални су:

1, За математику у старијем разреду и за физику *М. Ѣ. Паниħ;*

2, За цртање, нацртну геометрију и војну грађевину *Ф. Вшетечка;*

3, За историју и географију штабни поручик *Јеврем Марковиħ*;

4, За артилерију артилеријски поручик *Лазар Чолак-Антиħ;*

---

[1] Као штабни потпуковник сад је у пенсији.

[2] Сада је артилер. потпуков. и начелник артилеријске управе.

А привремени су:

1, За тактику и ђенералштабне послове управитељ, штабни капетан *Милојко Лешјанин*;

2, За фортификацију инцинирски поручник *Јеврем Радојкић*;

3, За математику у млађем разреду инцинирски капетан I класе *С. Здравковић;*

4, За немачки језик професор београдске полугимназије *Љ. Шпаник;*

5. За француски језик *Ј. Мајснер;* и

6, За гимнастику, фехтовање и пливање *Ф. Миоковић.*

Осим ових професора, који данас у тој школи раде, заузимали су, кроз шеснаест година, дуже или краће, професорска места ова лица:

1, За тактику и ђенералштабне послове Ранко Алимпић;

2, За фортификацију Ј. Бели-Марковић, сада инцинирски потпуковник и инспектор инцинирских трупа; Димитрије Карађић, инцинирски капетан I класе, сада командант пионерског полубаталиона.

3, За хемију и физику Јован Ламбла из Чешке; Нићифор Јовановић, артилеријски капетана I класе (сада командир I пољске батерије), и Стеван Пантелић, артилеријски капетан II кл., сада управитељ лабораторије у Крагујевцу.

4, За историју ратне вештине и стратегију управитељ Фрањо Зах.

5, За општу историју и географију Вранешевић и Јован Драгашевић.

6, За артилерију Петар Протић (умрьо 1863). Пе-

тар Видаковић; Тихомиљ Николић артилеријски капетан I кл., Светозар Гарашанин, капетан II кл., командир IV. пољске батерије, Васа Јанковић, артилеријски капетан I класе.

7, За гимнастику Јован Замастило.

8, За математику Емилијан Јосимовић, сада на расположењу министра грађевина.

9, За фехтовање Јован Марковић.

10, За француски језик Карло Арен.

Војна академија има своју библиотеку са преко 4.200 комада књига, карата, и планова у којима су све науке како чисто војне тако и помоћне у великом избору заступљене.

Осим тога, може се рећи, да та школа има потпуне збирке оруђа и других ствари за математику, физику, хемију, војну грађевину, фортификацију и артилерију.

Годишњи буџет овога завода како за плату персонала тако и за набавку других школских потреба није увек једнак, већ неке године већи а неке мањи; може се од прилике узети да редовно износи суму од 10—12.000 талира.

X.

Инжинирска школа.

Године 1846. 19. Јуна[1] (В № 643), изиде закон, којим се отвори, „при попечитељству внутрених дела“, *једна инџинирска школа.*

У овој школи имало се учити: „практическо зе-

[1] Зборник III, 114 и 115,

млѣмеріе, механика, архитектура, начертаніе и немачкій езикъ.“

Течај наука у овој школи трајао је три године; за које су се време означене науке имале свршити и питомци до тог степена изобразити да ће моћи, речи су закона, „маня инцинирска дѣла одправляти.“ (§ 5.)

Науке су у овој школи предаване теоријски зими, а лети су питомци били уз инцинире при пословима.

У ову школу примљено је свега 9 питомаца и то из *друге године филозофије.*

Учење у овој школи започело се у Септ. 1846, а престало је у пролеће 1849. на свакад.

Ово су имена питомаца ове школе:

1, Андрија Стевановић
2, Јован К. Ристић,
3, Коста Спасојевић
4, Милан Миловановић
5, Милан Шукић
6, Никола Јовановић
7, Никола Марковић
8, Стеван Ћирић
9, Светозар Максимовић.

Први је умрьо у Бечу; *други* је сада начелник у мин. грађевина; *трећи* служи у судској струци; *четврти* је умрьо још као ђак; *пети* је у полиц. струци; *шести* је инцинир I. кл. у мин. грађевина; *седми* је умрьо; *осми* је сада у правосудној струци, а и *девети* је умрьо још као ђак.

Док су били ђаци они су имали сваки по 120 талира у име „благодејања.“

Професори су им били:

1. Атанасије Николић, који је предавао целе једне године практичку геометрију и немачки језик.

2. Игњат Станимировић, за две године предавао је немачки језик.

3. Август Церман предавао је: рачуницу, алгебру, геометрију, механику за све три године; и

4. Неволе предавао је цртање у опште.

Све су ово били чиновници који су дужности вршили поред својега сталнога занимања, те им је свакоме и давано у име додатка за тај труд по 100 талира годишње.

Кад су ови ученици довршили своје учење у пролеће 1849. године, онда је и школа та затворена и више није ни отворана.

XI.

Велика школа (академија).[1]

Садашња наша велика школа (академија) јавила се први пут у Крагујевцу године 1838. и име јој је било *лицеј*. Тешко је показати баш дан, у који поста тај највиши научни завод, јер онда није било овако као данас с актима владе и њезиних органа. Но има писмо од кнеза Милоша, писано 19. Јуна 1838. ондашњему „попечитељу просвештенија,“ Стевану Стевановићу, у ком кнез каже, да је у намери гимназију „на степенъ лицеја возвысити,“ па му с тога и запо-

[1] Пок. К. Бранковић написао је историју овога завода (Гласник I. XVIII. стр. 1—24.) која нас ослобођава да се не упуштамо у велику опширност.

веда, да се постара набавити човека, способна за професора.[1]

За тим, 2. Августа 1838. под № 313. попечитељ Стеван Стевановић, по горњему кнежеву овлашћењу, одређује новоподигнуту зграду „у чаршији“ за ту школу, позива учене људе „из Немачке,“ набавља физикална и математичка „инштрумента“ и библиотеку, а у исто време наређује да се „из типографије у Београду пренесе у Крагујевац библиотека, која је тамо била скупљена.“

Одмах иза тога, попечитељ Стеван Стевановић предложи кнезу да се за ученике гимназије и лицеја заведе „конвиктуално благодѣяніе,“ где би се издржавали сиромашни ђаци, којих је онда било доста.

И доцније се помиње овај предлог, али се не види извршена та мисао нигде осем у богословији.[2]

Доцније, 11. Септембра 1838. П№ 353. находимо предрачун за сва „правительствена школска и воспитателна заведенія,“ и сума целога тога предрачуна износи једва 9.500 талира на годину.

Ово се бележи тек ради упоређења с доцнијим стањем.

За тим. 21. Септембра 1838. П№ 409. надзирање над новозаведеним лицејем би поверено Димитрију Исаиловићу, а под 23. истога месеца № 415. дата су „наставленія професорима лицея.“

---

[1] В№ 1851. 10. Јуна 1838. а под П№ 54. архиве нум. 21. од 1838. г.

[2] Т. ј. само у богословији ученици живе и хране се за једно и у војној академији; али за то влада помаже новцем у свим заводима почињући од другог гимназијског разреда врло велик број ученика. На те ученике издато је, н. пр. за шк. годину 1866. 34.986 гроша пореских (гл. извештај скуп.).

Кнежевим решењем од 26. Септембра 1838. В.№ 2.947. наређено је, да се у новозаведеноме лицеју предају за ону прву годину ове науке:

„1, Све части философіе редомъ и постепено;

2, Всемирна исторія одъ почетка, обширно;

3, Математика чиста;

4, Природно право,

5, Штатистика Европе;

6, Художество начертанія;

7, Нѣмачкій езыкъ у већой обширности;

8, Почетакъ француског езыка;

9; Толкованѣ евангелія.“

Доцније, 15. Априла 1839. године П.№ 364. „попечитељ просвештенія“ незадовољан што не зна како напредују у науци ученици највишега завода, заповеди професорима лицеја а и гимназије, да му сваких 15 дана подносе извештаје о владању и напретку својих ученика.

А 25. ист. месеца № 435 послани бише закони за ученике лицеја и гимназије из министарства (попечитељства) просвете.

Пред јесен 1839. године, отворен би и други разред лицеја и додате бише ове науке: физика и практичка геометрија.

У ову школску годину пада и оно кад светли Кнез Михаило М. Обреновић, 16. Маја 1840. походи овај највиши научни завод, и дарова 90 # да се на 40 најбољих ученика разделе.

Школске 1841. г. заведен би први разред права с два професора, а к предметима бише додани: грађанска архитектура, и, ванредно, пољска економија.

Године 1842. би отворена још једна катедра за науке политичке.

Још 24. Фебруара 1839. В № 451. (П № 94.) кнез Милош каже, да се „на идућу есень пресели лицеум изъ Крагуєвца у Београдъ;“ и то је извршено наредбом попечитељства просвете од 3. Августа 1841. П № 804.

Године 1844., 23. Септембра, лицеј, као и друге школе, доби редовно устројство, кога су главне одредбе ево ове:

Лицеум или велико училиште (вели се у закону, §. 48.) има два одѣленія, єдно за науке философійске, а друго за правословне. По времену и потреби ове ће се и другимъ родовима наука умножити.

Ко може бити професор у лицеју закон (§. 49.) одређује веома лабаво, ваљда због ондашње оскудице у способним људима.

За предавање пак ово би прописано (§. 51.) у философском одељењу:

У првој години: наука хришћанска; основна философија — логика; општа историја; из математике: алгебра и анализа; — и чиста и практичка геометрија; естетика и општа филологија; франц. језик.

У другој години: наука хришћанска; метафизика; и етика; општа историја и отачанствена; виша математика; архитектура; филологија словенска с обзиром на естетику; физика и франц. језик.

У правном одељењу предавало се (§. 52):

У првој години: природно право; полиција и народна економија и финанција; статистика поглавитих европских држава, а особито Србије; јавно право

Србије и каноничко право источне цркве; француски језик.

У другој години: српско грађанско право; криминално право; судски грађански поступак „с образцима“; и криминални поступак; јавно право народа позитивно.

За лицеј је одређено (§. 53) 9 професора: 1 за веру и каноничко право; 1 за франц. језик; четири за науке у философијском одељењу, а три за науке у правном оделењу, међу којима делило је науке само министарство просвете.

Даље се заповеда професорима да предавања своја подносе на одобрење „училиштном засѣданю“ и преко ректора министарству просвете (§. 54); да предмет који предаје сваки и за штампу спреми (§. 54. 2.) и да на часове прилежно долазе.

Ректора је бирао на годину дана збор професорски, а утврђивало министарство (§. 55).

Успех ученика оцењивао се онако по нахођењу, а у случају кривице казне за ученике биле су: „изобличенѣ приватно или явно, ово последнѣ или у засѣданію или у присуству свію ученика; затвор, до осам дана, исключенѣ из училишта.“ Ова последња казна извршивала се тек по одобрењу министарства просвете (§. 56, 7).

Година 1848. порадила је, да и у нашему лицеју предавање буде пуније. 28 Јула, В № 1004[1] те године, би отворена катедра за науке политичке и народне економије, финанције и трговине.

За тим 4. Фебруара 1849. отворена је још једна

[1]. Зборник IV, 162.

катедра за науке правословне и течај је тога одељења продужен од две на три године.[1]

Најпосле, 18. Декембра, 1851. В № 1091. отворена је катедра за историју и књижевност српског народа.[2]

После тога долази нам „устроеніе к. срб. лицея“, које спреми Платон Симоновић, и које, као закон, изиде 15. Септ. 1853. В № 881.[3]

По овом новом закону лицеј имаше три одељења наука: „правословно, естествословно-техничко и обште“ (§. 2.).

Течај наука у лицеју трајао је три године (§. 4.).

Одмах за тим помиње се (§. 6.) да је закон овај издан као *оглед, те после шест година овлашћује се „лицејски совет“ да чини предлоге за измене, које би време обележило као нужне.*

У лицеју су предаване ове науке. (§. 7.) и то:

У општем одељењу: наука хришћанска, психологија, логика, теорија словесности, т. ј. филологија (са својим деловима: философијском граматиком и критиком), естетика, историја словесности српске, словенске и најглавнијих европских народа, свеопшта историја, историја српског народа, статистика, државна економија, финанција, политичка рачуница, француски и немачки језик.

У правословном одељењу: енциклопедија права и историја законознања, римско право, административно право, међународно право, јавно право Ср-

---

[1] Зборник V, стр. 8—10.
[2] Зборник VI, 73.
[3] Зборник VII, стр. 98—112.

бије, грађанско право, криминално право, грађански и криминални судски поступак у Србији:

У јестаствено-техничком одељењу: физика, физичка географија и метеорологија, јестаствена историја, минералогија с геогновијом, ботаника, зоологија, хемија, технологија, грађанска архитектура, наука о трговини с књиговодством, агрономија, кратки преглед права административног и јавног права Србије.

Као вољни предмети још су били записани ови: виша математика, практичка геометрија, механика и педагогија (§. 10).

За предавање свих предмета подусловљава се 13 а може бити и 14 професора и 2 учитеља за језике.

Савет лицејски, који састављаху ректор и сви професори, био је скуп, који је утицао у све што се те школе тицало и у свему је могао дати *саветнога гласа.*

Ректора је савет бирао већином гласова, између професора, на три године, а утврђивала га је у томе највиша земаљска власт (§. 24).

Ректор је био непосредна власт у заведењу и односио се ван овога вишој школској власти.

Професору се, ако не би дошао на час, одбијало онолико плате колико је на тај час долазило (§. 28, 2,). Сваки професор морао је предавати свој предмет не мање од 6 сахата на недељу (§. 28, 4.).

Професорима се утврђују права која су им дата законом од 20. Октобра 1851. В № 926, и која су доцније јасније одређена законом од 15. Фебруара 1858. В № 141. (Зборник XI, 47.).

У лицеј су примани они ученици који су добро свршили гимназију у Србији или у оним државама, у којима влада узајамност наспрам Србије, а могли су бити примљени и из оних држава где нема те узајамности, само ако испитом из гимназијских предмета, пред лицејским саветом, добију право да ступе у лицеј (§. 30.).

Одговори ученика бележили су се бројевима 1, 2, 3, 4, и 5, као и у гимназији (§. 32). А тако су се исто и у старије разреде преводили (§. 33.).

Казне за ученике лицеја бејаху ове: укор, затвор, изгнање. Суд ђачки је савет лицејски. Пресуда на изгнање подносила се преко гл. инспектора министарству ради одобрења. (§. 37).

Преко године било је више краћих одмора, а цео Јул и Август био је велики одмор; година пак не беше подељена на течаје (§. 71.)

Уз овај закон, заузимањем Платона Симоновића, лицеј је добио средства за умножење библиотеке, физичког кабинета, хемијске радионице, за кабинете: минералогијски, ботанички, зоологијски, технологијски и збирку машина и модела за практичку математику (§. 47.).

Попечитељство просвете, после многих изјава да устројство лицеја ваља прерадити, под 25. Јуна 1857. П№ 932. позва ректора лицеја, да договорно с професорима поднесе своје примедбе на устројство тога завода. То би учињено, и попечитељство, саслушавши о томе и школску комисију, под 26. Авг. 1857. П№ 1295. поднесе савету пројет закона за устројство лицеја. По овоме лицеј би имао шест разреда а делио

би се на два одељења: *„на философично-камералистично и правдословно одделенів.“* Међу осталим, предложено би да се у њему предају: статистика на *немачком* језику, а међународно право на *француском.* И јелински језик је стављен био у ред вољних предмета. Савет ово не уважи, а и не одговори ништа све до 21. Авг. 1859. № 1587. када, на искање попечитељства (П № 499) врати акта просто, без икаква решења.

Године 1859. 5. Новембра II № 2931.[1] би састављена једна велика комисија која изради пројет за уређење свију школа у Србији. Рад овај оста у области предлога; а од стране лицеја опажало се све једнако да, нарочито јестаствено одељење, трпи од неких недостатака које би час пре ваљало попунити. Најпосле дође до тога да се слабо ко од ученика и јављао за то одељење. Ваљаше дакле час пре проучити стање тога завода и исправити и отклонити све што напретку његову сметаше.

Кад године 1863. добише основне и средње школе ново уређење, онда и највиши у земљи завод не оста као што беше дотле.

24. Септембра 1863. јави се *„закон о устројству велике школе (академије).“*[2]

У закону се томе овако одређује обим тога завода „велика школа научно је заведење за вишу и стручну изображеност“ (§. 7.).

Школа та стоји под врховним старањем министра просвете; непосредно пак управља њоме њезин

---

[1] Ф. X, А № 1743. к. 88. од 1863. год. у мин. просв. и црк. дела.
[2] Зб. XVI. 75—88.

ректор и академијски савет (§. 2.). Сама пак она има три факултета: философијски, технички и правни (§. 3.)

За философијски факултет прописане су ове науке: сви делови философије; филологија; општа историја с особитим погледом на Словене; историја Срба; општа историја литературе с нарочитим погледом на литературу Словена и Срба: објашњавање латинских класика; литература и објашњавање француских класика; народна економија; финанција и политичка рачуница, с државним књиговодством (§. 4).

Слушаоци овога факултета дужни су слушати још и ове науке из друга два факултета: елементарну математику, физику, зоологију, ботанику, минералогију с геогнозијом, административно право и јавно право Србије (§. 5.).

За технички факултет: елементарна математика; физика; зоологија; ботаника; минералогија с геогнозијом; пољска економија; хемија; дескриптивна и практична геометрија; виша математика; механика; наука о грађевини на суху и на води; и хемијска технологија.

Они који походе овај факултет ваља да слушају из друга два факултета ове науке: логику; народну економију; финанцију; политичку рачуницу (с државним књиговодством), административно право и литературу и објашњавање франц. класика (§. 7.)

За правни факултет: римско право (Јустинијанове институције); грађански законик; грађански судски поступак; трговачки законик; криминални законик; криминални судски поступак; судска медицина; ад-

министративно право; јавно право Србије; и међународно право (§. 8.)

Слушаоци овога факултета још ваља да слушају из других факултета: логику; психологију; философију права; народну економију; финанцију; објашњавање латинских класика; литературу и објашњавање франц. класика; зоологију; минералогију с геогнозијом и хемију (§. 9).

Сад се ближе одређује власт академијскога савета, коју он има у изналажењу начина да се вел. школа унапреди (§. 15.—23.)

Ректора поставља кнез на годину дана између професора вел. школе (§. 24.).

Ректор, док је то, не ослобођава се од предавања, а за ректорство има, уз професорску плату, још 100 талира додатка на годину.

За професоре и супленте казано је само (§. 37.) да их поставља кнез, а предлаже их министар просвете, по што претходно саслуша академијски савет.

За доценте, који по §. 33 овога закона могу добити дозвољење да предају какву науку језик или вештину, министар просв. и црк. дела, прописа 22. Јануара 1864. П№ 84. правила.[1]

Година школска дели се на два течаја и испити бивају два пута у години. Испити су јавни и трају по 15 дана (§.§. 46 и 47).

Одмор школски је различан од онога у гимназији јер траје од 23—27 Декембра од великог до светлог четвртка и цео Јул и Август (§. 45).

Ученици вел. школе, ако скриве, могу бити каш-

[1] Срб. Новине од 1864. бр. 11.

тиговани: укором; затвором у празној соби, на то одређеној, до месец дана; одлучењем од јавног редовног учења, без губитка права на полагање испита; забраном учења у земаљском школском заводу, с губитком права на полагање испита, и једно и друго на време од годину дана, и на послетку, изгнањем из завода на свагда.

Министар просвете, по молби родитеља или тутора, има право ублажити пресуду академијскога савета (§. 39).

Према овој одредби закона и оној у §.41. истога устројства министар просвете и црквених дела, по саслушању академијскога савета, прописао је 17. Марта 1864. № 858. дисциплинарне законе за ученике велике школе. [1]

А под 3. Декембра 1866. № 3617. правила за испитивање ученика ево ова:

1, „Ученик вел. школе, који испит полаже, седи за истим столом, за којим и професор, који испитује. Потказивање са стране забрањено је;

2, „Ученик је дужан одговарати на сва питања, која му професор из три различна дела науке устмено предложи; досадашње вучење цедуља укида се;

3, „На испиту бива, осим испитујућег професора, још и испитни одасланик владе, или, у одсуству овог, који други професор, као председник, који ученика прозива, али само испитујући професор оцењује одговор ученика;

4, „Од испита не сме нико без оправдавајућег важног узрока изостати а да то истог дана ректору вел.

[1] Српске Новине број 36. од 1864.

школе не јави. Ко тако не учини, и свој изостанак легалном сведоџбом не оправда, губи годину;

5. Сведочанство констатује факт и није никакво одликовање; за то га, на захтевање, сваком издати треба верно истини. Само онај који одсуђену му дисциплинарну каштигу или другу обвезаност према академијској власти није испунио, на прилику, није платио таксу, не добија никакво сведочанство.“

На предлог академијскога савета, мин. просвете је, 11. Марта 1867. № 586. наредио: да се белешке учења у вел. школи рачунају за сваки течај обашка, а не за целу годину у скупа, као што се то ради у гимназијским заводима, реалкама и у богословији.

После издања најновијега закона о устројству вел. школе — академије, кабинети су тога завода знатно обогаћени, као што се види из извештаја мин. просв. и црк. дела, који чита народној скупштини у Крагујевцу ове 1867. године.[1]

У вел. школи, уз технички факултет, има хемијска радионица, која је за то, да се техничари и практично изуче у ономе што им се предаје. Радионица је ова, благодарећи професору г. М. Рашковићу, тако уређена, да не само како ваља подмирује школску потребу, него је једина за све анализе, за које се потреба осети у држави.

Година 1863. знатна је за вел. школу, и у опште за просвету у Србији, и великим пожртвовањем, којим племенити Србин *Миша Анастасијевић*, овековечи

[1] Српске Новине од 1867. бр. 129.

име своје у историји српске просвете. У Септембру 1863. велика школа, гимназија, ондашња трговачка школа, библиотека, музеј и српско учено друштво биће смештени у величанствену палату на великој пијаци, коју он подари „своему отечеству.“ [1]

Ево нас на крају својега посла. Прегледасмо постање и развитак свију наших школа. Признајући им као сваком људском створу потребу и желећи услове за усавршавање и дотеривање, ми смо ради да последњу своју реч управимо узданици српској, младежи школској, која сваки дан походи освештана места гдé се гласи науке разлежу, где се зраци видела разасипљу. Радисмо јој напоменути оно, што нама, у своје време, нико не напомену, те данас јако жалимо, а то је: *да ниједнога дана не прекорачи праг своје школе докле не научи ма колико више него што је јуче знала.* О, она можда и не помишља колико јуначке снаге борави у ње, и колике напретке може она учинити само с нешто мало постојанства и распореда у занимању. Имена Стојана Бошковића, Стојана Новаковића, Јована Драгашевића, овај најлепши накит наших школа, довољна су да је о томе најочевидније убеде.

М. Ђ. Милићевић.

---

[1] Акти у мин. просв. од 1863. П№ 454. и други, у Ф. I. арх. № 95. од 1864.

ПРИЛОЗИ.

ОВО ШТО САД ДОЛАЗИ ЗА ТО ЈЕ, ДА ПОТВРДИ, ОБЈАСНИ ИЛИ ДОПУНИ ОНО ШТО ЈЕ НАПРЕД КАЗАНО.

1. Наставленіє

УЧИТЕЛЬИМА ПРАВИТЕЛЬСТВЕНЫ И ОБЩЕСТВЕНЫ ШКОЛА У КНЯЖЕСТВУ СЕРБІИ.

1. Дужность учителя вообще єсть та, да повѣрену себи младежь, како у прописанымъ предметима наука, обучаваю, тако и у нравима човека христіянина достойнымъ изображаваю. Зато мораю особито прилѣжни быти у предаваню прописаны имъ предмѣта. А изображаванѣ нрава састои се у прилѣжномъ поученію найпре маньи и већи молитви христіянскогъ закона, восточногъ нашегъ вѣроисповѣданія; онда у обширніємъ и точніємъ изясненію катихизиса, кое све одъ метода и начина зависи, коимъ учительи предаю. Овай начинъ уреданъ, ясанъ, лакъ и кратакъ быти, и кога сваки учитель по мѣрилу снискане науке знати мора, но кои є врло различанъ. Найболый є методъ онай, кои духу полезны наука, возрасту и множини дѣце соотвѣтствує.

2. Катихизисъ даклемъ тако исто као и друге учебне предмете мораю учительи предавати (изузимаюћи само она мѣста гди способны священика има) и найвише о томе настоявати, да дѣца добаръ основъ у закону христіянскому положе. Єрбо отудъ и изображеніє и поболшаванѣ у нравима извире.

3. Осимъ тога што учительи прилѣжни быти мораю, мораю и доброгъ владаня и примѣрногъ поведенія быти; да бы се и дѣца, имаюћи живи примѣръ доброгъ владаня и

поведенія учителя своїъ предъ очима, болѣ и брже къ тому пооштравала, и у нравима изображавала.

4. Учительи мораю три сата пре, а три сата после подне съ дѣцомъ у школи забавляти се, и за све то време прописане, и разумно на часове раздѣлене учебне предмете са свакомъ ревносћу, и изясняваюћи по разуму и дарови дѣце предавати.

5. Учительи несмѣду у школско време изъ школе на полѣ трчкарати, дѣцу саму оставляти, да имъ се небы тако прилика дала празнословити, кавцити или бити.

6. Докъ су годъ деца у школи, треба да ій учитель непрестано предъ очима има, и прилѣжно пази, да небы ученицы безчинствовали или занимаюћи се у скаміи или узалудъ проводили, но да еднако наставленію учителя внимаю, и учебне предмете кои су за онай данъ одређени, еднако у уму и предъ очима држе.

7. Учитель нетреба прописане науке само механически дѣци да предае, т. е. да деца предаване имъ предмете само на изустъ одъ речи до речи науче, и у вѣтаръ говоре, а стварь саму неразумеваю, нити ю временомъ на свою ползу употребити могу. Но на противъ тога дужанъ е учитель сваку найманю стварь дѣци добро истолковати, да имъ совршено ясна и разумителна буде, па да ю, колико е годъ могуће, и своима речма исказати, и да се у свакомъ случаю наукомъ ономъ ползовати могу.

8. Стидно бы доиста было кадъ учитель небы све оне предмете и науке, кое у школи деци предае найпре и найпре самъ добро и совршено разумѣвао, кадъ ій небы точно изяснити умео, а и на узустъ знао. Смешно е заиста видити, кадъ учитель или приватно или на испыту изъ книге децу вопрошава, а деца му на паметь одговараю.

9. При раздаваню казни и награжденія, при укораваню или похвальиваню, треба учитель свагда умѣренъ, правдолюбивъ и безпристрастанъ да буде, да се одъ ве-

лике ярости, непристойни псовки и соблазнителни речи чува и удалява. Особито некъ се чува, да у ярости кое дѣте яко и незгодно неудари, или безмѣрно некаштигуе чимъ бы дете осакатити и здравлю нѣговомъ навѣкъ шкодити могао. Казни треба свагда да су учинѣной кривици соразмѣрне, и да се као и похвале безъ свакогъ атара и пристрастія раздаю. Вообще пакъ съ маломъ, слабачкомъ, болешльивомъ и страшльивомъ децомъ треба да учитель много терпѣнія, и призрѣнія да има.

10. Учитель е дужанъ постарати се да дѣца несамо у школи, но и изванъ школе прилѣжна и трудолюбива буду, да се добро владаю, и да све оне дужности, кое имъ онъ при наставленію препоручуе и у срце уселява, у самом дѣлу чине и извршую. Зато треба да съ родительима ученика свои у споразумленію буде и препоручи имъ, да на дѣцу свою кодъ куће пазе, да ій къ науци и трудолюбію пооштраваю, и ако кривице или пороке какве на ньима примѣте, такове учителю одма одкрію и саобще. Ако ли учитель своє собствене деце има, дужанъ е найпре ньи добро воспитати, да бы другой деци на угледъ служити могла.

11. Учитель треба не само деци у школи но и осталима людма и цѣлой обштини примѣръ и образацъ доброгъ владаня, нравственогъ и цѣломудреногъ живота да буде, да бы се и сви остали на нѣга угледати, и одъ нѣга у свакомъ случаю совѣта поискати могли; будуѣи да после свештеника прости люди найвише на учителя гледе, и одъ нѣга добре примере нравственог поведенія очекую.

12. Будуѣи да се црквено богослуженіе нашега благочестія по найвише у пѣнію састои, тако е дужанъ учитель, не само пѣніе црквено самъ за себе добро разумѣти, у недельне и празничне дане свима црквенымъ обредима присудствовати, и свештенику у одправляню богослуженія свагда на руци быти и пѣніемъ своим содѣйствовати; него е дужанъ такоѣеръ и ученике своє у

церковномъ пѣнію поучавати, и у таквоме съ њима толико успѣти, да и они совокупнымъ поянѣмъ своим богослуженіе красити и на ектеніе и возгласе священоврея пристойно одговарати могу.

13. Учитељи валя да љубавь и страхопочитаніе кодъ своє дѣце снискаю; како бы га дѣца и љубила и почитовала, и бояла га се. За то имъ се особито умѣрена и разумна строгость и препоручує.

16. Учитељи мораю дѣци законе школске преписати, по коима се дѣца владати имаю. Ови закони преписиваћеду се по обстоятельству и положенію мѣста у коме є школа по возрасту дѣце и по нужди времена.

15. Стараћеду се учитељи о томъ да дѣца сва прописане нуждне школске књиге, потребанъ папиръ, и записанѣ сва нуждна у своє време набавляю и имаю и ако небы коє дете хотѣло набавити речене собствене потребе ово да му подъ казню наложи, да се одма съ таковима снабдѣ.

16. Стараће се и о томъ, да потребе школске, као: таблу за рачунъ, сунђеръ, креду и т. д. общества или родитељи дечіи, (сирѣчъ какова є гди уредба) у своє време школи набаве; да скаміє и пенцери школски оправни буду, и пр.

17. Наблюдаваће чистоту како у школи, тако и кодъ дѣце. За то ће настоявати да се школска соба свакп данъ по єданпутъ брише, да деца са чистомъ одећомъ и обућомъ у школу долазе, да су очешљана, и да су имъ сваке суботе нокти обрезани.

18. Учитељи ћеду іоштъ и о томъ настоявати да дѣца и у школу смирно и чино долазе, у школи мирно сѣде, кући тако исто, невикаюћи, натрчаюћи одходе, свакогъ старієгъ смирно поздраве и идући у школу, и излазећи изъ школе.

19. Ученике раздѣљаваће учитељ на класе тако да много класа (тако названи разреда) небуде. А то ће лако моћи по тому што ће млађе класе учитељ само двапутъ

у години а не у свако време дѣцу у школу примати. и одма редъ овай моћи наблюдавати. А старіе класе учитель примаће ученике из млаће класе по способности ньіовой само єданпутъ съ почетка године школске, и то оне ученике, кои за старію класу буду.

20. Учительи мораћеду сваке полъ године испитъ съ децомъ сверху совершены прописаны предмета предъ директоромъ свію школа или у одсутствію овога, пред мѣстнымъ директоромъ, држати, да бы се одтудъ успѣхъ у наукама, кои є съ децомъ учинѣнъ, дознати могао; и да бы се прилѣжаніе и ревность учителя увидила.

21. Дужни су учительи и списакъ дѣце држати. Млаће класе учитель примѣчаваће и време доласка ученика у школу. (Овай долазакъ опредѣлиће се одъ главны директора свію школа.) Тако исто и старіе класе учитель примѣчава ће кадъ су дѣца изъ млаће класе у старіе прешла. У томъ списку мораће назначено быти име и презиме, време долазка, вѣроисповѣданіе, године, мѣсто роћеня, отацъ мати или туторъ дѣтета и є ли доонде штогодъ, и колико є учило.

22. Списакъ оваковый предаваћеду директору сваке полъ године о држаню полгодишнѣгъ испыта, заєдно са класификаціомъ ученика у успѣху, и съ осмотреніемъ предмѣта, кои су и докле су за теченіе и прво и друго предаваны.

23. Учительи мораю у любави и согласію са священствомъ живити, священике почитовати, овима подчинѣни быти, осотито цркве што се тиче. Но и

24. Съ людма мирскима мораю у согласію и любави живити, сваке распре избегавати; велика дружства и части непосѣщавати; у меану неиѣи, неопіятисе; не блядословити и вообще примѣрногъ владаня и поведенія быти.

25. Надъ испунѣніемъ ньіовы дужности надзираваће изабранъ мѣстны школа надзиратель; хотя да се у томъ призрѣнію и свако старѣшинство подразумѣва. Такоћеръ мотриће, да ли се учительи по пропису наставленія овогъ

владаю, и ако бы кои противъ єдиногъ єдиственогъ пункта у наставленію овомъ изложеногъ погрѣшіо, то ће онда директору народны школа рапортирати.

26. Учительи су сви обвезани свима пунктовима наставленія овогъ, подъ казньомъ лишеня званія свогъ, удовлетворавати.

П. № 193.
11. Августа 1838.
у Крагуевцу.

Попечитель Просвештенія
и верховный надзиратель Карантина
Генералъ-Маіоръ

Стефанъ Стефановићъ с. р.

2. Стање фонда школског за 1866. год.[1]

I. ПРИХОД

1. редовни прирез	965.378	гр.
2. наплата дуга за разне прош. године	31.448	„
3. интереса	300.759	„
4. на дугу остало	3.391	„
5. интереса на интерес	35	„
6. новчане казни	348	„
7. добровољног прилога	2.795	„
8. ванредног прихода	4.943	„

II. РАСХОД.

1. на просветне цели исплаћено за 1865. г.	139.436	гр.
2. на просветне цели за 1866. год.	777.042	„
3. повраћено као неумесно примљено	80	„
4. штета новчана	25	„

По овоме приход школског фонда преко расхода у 1866. години износи 392.515 гроша или 14.018 дуката. Кад се ова сума дода капиталу школског фонда, који је био у 1865. години онда цео капитал фонда износи — 6,546.423 гроша или 233.800 дуката цесарских.

[1] Српске Новине бр. 10. од 1867.

3. Буџет

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ДЕЛА

за рачунску 1867. годину.

ШКОЛЕ.	У НОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	гроша	гроша	гроша
А. ВЕЛИКА ШКОЛА.			
Професор Јосиф Панчић		10.800	
Професор Михаил Рашковић		9000	
14. професора по	7800	109.200	
Професор фр. језика К. Арен		7200	
На предавање судске медицине . . .		1440	
Ректору велике школе.		1200	
Декану велике школе		1200	
Надзиратељ		2400	
Осмотритељ и лаборант		2160	
Три послужитеља		3240	147.840
На мање и веће екскурзије питомаца технич. факултета . .			600
Б. БОГОСЛОВИЈА.			
Професор Архимандрит Савва		10.800	
Професор Архимандрит Теодосије . .		9000	
Професор Владимир Вујић		7800	
два професора по	5400	10.800	
Ректору богословије.		1200	
На предавање пољске економије . .		1440	
На предавање дијететике		1440	
Економ богословије.		1440	
Учитељ пјенија.		960	
На служитеље		2600	47.480
В. РЕАЛНА ШКОЛА.			
Професор М. Миловук		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На 1. професора за послед. 3. мца .	5400	1350	

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Вероучитељу		1200	52.578
Директору		1200	
Један послужитељ		1008	
Г. ГИМНАЗИЈА БЕОГРАДСКА.			
Директор и професор Ђ. Малетић . .		12.000	
Професор А. Чварковић		9000	
Професор Д. Валантски		9000	
Професор Ј. Дерок		7800	
Професор С. Бошковић		6600	
Професор Јев. Ђорђевић		6600	
Шест професора по	5400	32.400	
Три учитеља, т. ј. певања, музике и гимнастике по	3600	10.800	
Учитељ краснописа		1440	
Два послужитеља по	1008	2016	
Један послужитељ		864	98.520
Д. ГИМНАЗИЈА КРАГУЈЕВАЧКА.			
Директор и професор Ђ. Ћирић . . .		10.800	
Професор В. Паштрмчевић		6600	
Седам професора по	5400	37.800	
Два учитеља по	3600	7200	
Учитељ гимнастике		1200	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	65.472
Е. ПОЛУГИМНАЗИЈА БЕОГРАДСКА.			
Директор и професор		6600	
Професор Л. Шпанић		7800	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и краснор. . . .		1440	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	33.912

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Ж. ПОЛУГИМНАЗИЈА ШАБАЧКА.			
Директор и професор Д. Нешић . .		9600	
Професор Д. Протић		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красн.		1440	
Један послужитељ		1008	
Један послужитељ		864	35.712
З. ПОЛУГИМНАЗИЈА НЕГОТИНСКА.			
Директор и професор		6600	
Професор В. Абжић		6600	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красн.		1440	
Један послужитељ		1008	31.848
И. ПОЛУГИМНАЗИЈА ПОЖАРЕВАЧКА.			
Директор и професор Д. Тодоровић .		10.200	
Професор А. Васиљевић		6050	
Три професора по	5400	16.200	
На учитеља цртања и красн.		1440	
Један послужитељ		1008	34.898
Ј. ГИМНАЗИЈСКЕ РЕАЛКЕ АЛЕКСИНАЧКА, КРУШЕВАЧКА И УЖИЧКА.			
Шест класних професора по . . .	5400	32.400	
Три учитеља цртања и красн. . . .	1440	4320	
Три вероучитеља по	576	1728	
Три послужитеља по	720	2160	40.608
К. ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА.			
Управитељка		4800	
Три учитељке по	3000	9000	

	У ПОРЕСКОМ ТЕЧАЈУ		
	ГРОША	ГРОША	ГРОША
Помоћ учитељу цртања		720	
На учитеље наука, на недељни час по 25. гр. месечно		10.440	
Слуга и слушкиња		2160	27.120
Л. ОСНОВНЕ ШКОЛЕ.			
На плату учитеља и учитељака свију основних школа мушких и женских, и на повишицу по класама, као и на ново отворити се имајуће школе и разреде, и на плату оних лица, која привремено врше учитељску дужность, кадъ учитељ умре или се касира, или се премести или се разболи, а други се не постави све то у течају године.	740.000		
На пензионирање учитеља и на издржање учитељских породица по смрти учитеља као и на посмртне плате учитеља све то у течају године	8000	748.000	
Пензије учитеља и учитељских сирочади свега		7536	
Сума . .			1,346.504

ИСТОРИЈСКИ
РАЗВИТАК ГИМНАЗИЈЕ БЕОГРАДСКЕ
од њеног постанка до данас.

Историјско расматрање наше гимназије, од постанка па до данас, са свима променама, које су је у различним временима пратиле, не може нам не бити од користи, једно што ће нам показати, колико је труда и муке стало, док се ова мала свећа запалила, те да таму колико толико разсветли, а друго, што ће нам, упоређивањем различни мāна и недостатака, олакшати поправке на путу нашега напредовања.

Ради лакшега прегледа и оцењивања поделићемо ово разсматрање на четири периода: први се простире од постанка гимназије до године 1844, кад је печатано прво устројство за сва училишта; други заузима време од 1844-е до 1853, дакле до печатаног *новог* устројства, трећи од 1853-е до најновијег устројства, печатаног године 1863-е, и четврти од те године до данас.

Период I.

Гимназија београдска заведена је године 1839-е[1] по решењу „Намјестничества књажеског достоинства

[1] Пре ове гимназије било је у Београду још две школе, налик на садашњу гимназију, које су се звале „велика школа“; но оне не стоје ни у каквој свези са овом гимназијом. Јер прва „велика

и Совјета“ од 26 Августа под В№ 929. и почела је са два разреда, тако, да после сваке године с једним разредом прирашћује. За први разред био је постављен покојни Михаило Поповић, ондашњи ђакон, а за други, Васа Берар, (садашњи управитељ книгопечатње) а после кратког времена и управитељ тога училишта. Министарство просвете, да би се својој дужности одазвало, послало је 4-г Октобра исте год. овим професорима упутство, и то је *прво* писмо у гимназијској архиви, а имало је свега 10 точака, које опомињу професоре, да своје дужности „ревностно“ извршују, да у деци више развијају силу размишљања и да своје предмете са страни језика по најновијем методу преводе, предпостављајући јамачно, да ће професори и сами знати, какав је тај новији метод, и какве су то књиге на „страним језицима“, које им ваља преводити. Ово само због тога спомињем, да би се видло, колика је разлика између овог упутства и касније, после пет година изишавшег „наставленија за професоре гимназије и полугимназије“, о ком ћемо на своме месту говорити.

У оба разреда предавала се: наука христијанска,

школа“, која је постала још године 1808, пропала је заједно с владом Црнога Ђорђа год. 1813-е., а другу је завео кнез Милош Обреновић I. год. 1830, дозвавши за учитеља Дим. Исаиловића; но и ова је год. 1833 премештена у Крагујевац, где је после претворена у Лицеј, данашњу велику школу. Као узгред споменућу, да је она прва (као што нам казује Вук Стефановић у своме речнику), имала три разреда, и ове учитеље; Ивана Југовића (или Јована Савића), а после њега Миљка Радоњића, Лазара Војиновића, некога Гашу —, и Симу Милутиновића. Учило се пак у тој школи: историја свега света, земљопис, статистика свију држава, право римско, нешто из физике, начин како се пишу свакојака писма, рачун, немачки језик и етика.

српска граматика, историја целог света, јестаственица, земљопис, рачун и немачко читање, а у II још: славенска граматика и нешто из немачке граматике II-г течаја.

У I-м разреду учила се историја *старог*, а у II-м историја *средњега* века.

Судећи по споменутом упутству министарства, у ком се професори опомињу, да су „дужни ученике поучавати ревностно и точно *у прописаним за сваку по особ класу наукама*, предпостављам, да се по наредби *министарства* предавала историја свега света у I-м разреду гимназијском (и ако нема у гимназијској архиви оваквог писма), дакле деци, дошавшој из III-г разреда основни школа. Да је оваквo предавање историје у I-м и II-м разреду неразвијеној и неспремној деци било без сваке користи, па да би им је онда и сам *Шрек* предавао, мислим да не треба доказивати.

Кад се сетимо, каква је била прва, за гимназијске ученике у Београду године 1847 е печатана Захаријевићева српска граматика (но која није у школе уведена), лако ћемо себи представити, какви су били и други предмети, који су се сви у школи *писали*.

Нема томе неколико година, како се у наша училишта уведоше печатане школске књиге, и већ нам је чисто невероватно, како су могла деца, нарочито она у нижим разредима, бележити из уста професорови научне предмете, кад нису умела честито ни писати. Да је такво писање морало бити пуно погрешака, које су после прелазиле и у изустно учење, разуме се по себи, а с каквим је тегобама то скопчано било, може само онај потпуно сватити, који је онда професор-

ску дужност вршио. Како се пак земљопис предавао, објасниће нам најбоље предлог споменутог управитеља гимназије од 29-г Септембра 1841 године, *„да се набаве мапе и папирни глобус, да неби деца учила земљопис насумце као до сад.“* Тако је исто било и са јестаственицом без сваки слика.

Друге године добила је гимназија III. разред, а треће и четврте године два виша разреда, који су названи *„разреди човечности“* (humaniora), по старом заоставшем обичају. Предавала се пак у III-м разреду: наука христијанска, славенска граматика с излагањем ауктора, историја општа новог века, човекословије, земљопис и рачун. У I-м разреду човечности, названом и *„реторика“*, осим науке христијанске, немачке граматике (с речником) и рачуна, предавала се риторика, с излагањем ауктора, митологија грчка, историја Славена и „украшено словосочинениј е“ (syntaxis ornata), а у II-м разреду, названом *„поезија“*: осим катихизиса, рачуна, и немачке граматике, теорија поезије с ауктором, историја србска и славенска и старине римске и грчке.

Ако је слободно од *неки* познати, извести суд и о осталим *непознатим* предметима, онда могу рећи, да су сви ови предмети, на којима је њи више радило без плана, подпуно одговарали времену детињства просветног. Таква је била теорија поезије и прозе, таква је била историја Славена, да остале и не спомињем. О слабој животној сили ови први умни чеда сведочи и то, што су била врло кратког века; ни једна од ови неколико књига није печатана, осим, много касније антропологије, али са свим прерађене.

Шта ће *антропологија*, ова пространа наука о духовној и телесној природи људској, у *трећем* разреду? Анатомија и физиологија с дијететичким и лекарским поукама, ова тако огромна наука за децу у III-м разреду, и то јошт у *оном* времену! — Представили себи ту антропологију како му драго, или као подпуну, или као скраћену — свакојако је била за децу сувише узвишена, па с тога су јој касније учени људи друго место одредили, одлучивши је од њени друга у гимназији.

Најпосле, шта да рекнем о грчкој митологији, овим чаровним сликама поезије на окићеном небу старога класицизма, а у исто времѐ о овом заслађеном отрову за млада, безазлена срдца? — Каква се лепа наука и морална и природна у њој огледа оку зналца и изпитача, док усијана фантазија у омладине само нескладне мисли разпаљује! *Венера* на пр. излази из морске пене као савршена лепота, богови се на Олимпу упрепастише и узпламтише, те је Јупитер, да би такву буру утишао, уда за ромог *Вулкана*, који му је стреле ковао. Да су Грци у овоме сматрали оличена два природна елемента: *влагу* и *топлоту*, за произвођење бйља прѐко нуждна, данас је сваком познато; али без овог правог тумачења, као што се некад предавало, шта је та приповетка по себи за омладину, ако не разврат? Тако се предавала цела та митологија, која је по несрећи од најстарији времена због омирове Илијаде и касније због виргилијеве Енеиде дошла и до нас као *наука*, али само у својој *љуски*, без *језгре*, док је најпосле зрео разум из училишта потиште.

Завршујући овај период правога школског детињства не могу пропустити да не споменем, како нигде по гимназијама није било вишом влашћу прописани школски закона, већ су их само *професори*, по своме знању, према ондашњој потреби, кројили, шта више и само *изгнање* из училишта зависило је просто од професора. Истом године 1843. дана 24. месеца Фебруара изискало је министарство на прегледање, а 20. Октобра и одобрило законе школске, у 10 тачака написане, само с том изменом, да се ученик не може изгнати без одобрења министарства.

Ево у малом нацрту подпуне слике наше гимназије у њеном детињству, по којој ће сваки лако моћи себи представити жалостну слику и остали полугимназија са прозорима од артије.

Период II.

Година 1842 учинила је крај оваквој, тако рећи независности и самоуправи гимназија, и с годином 1843 наступила је нова епоха у просветној струци. Јован С. Поповић, који је у књижевности нашој онакав леп спомен после себе оставио, стекао је и у министарству просвете толико заслуге, да му се историја мора хвалом одужити. Као ондашњи професор права у лицеју обратио је својом разборитошћу и неуморним трудом на себе пажњу министра просвете, покојног Пауна Јанковића, те га узме за начелника у министарство. Прозревши све мане и потребе у школској системи, спремао је из темеља преустројство свију училишта; а међу тим, да би се преке потребе у гимназијама подмириле, радио је сâм на школским књигама.

— Тако је јошт на свршетку године 1842 министарство просвете препоручило гимназијама печатан земљопис, под именом „изчислително и јестествено земљописаније за I. р. гимназије“ (које је Јован Поповић написао), с овом примедбом: *„како би се потребно бивше за диктирање време уштедило и на толковање предавајеми предмета обратити могло“*, а 20. Октобра године 1843 препоручена је писмом под П№ 1262. печатана рачуница *„за народне нормалне школе и гимназије до реторике.“* Тако је и немачка граматика (Поповићем написана), печатана године 1844, препоручена гимназијама писмом од 1. Септембра под П№ 1227., *латински буквар* за II. р. писмом од 9. Новембра исте године под П№ 1599, а латинска граматика (опет Поповићем написана), без синтаксе, печатана године 1845, писмом од 23. Фебр. под № 231.[1]

Ово су била, тако рећи, крила за напредовање према некадашњем тромом кретању, док су професори сами себи остављени, без књига[2] своју прву потребу с муком и непоуздањем подмиривали, а на небу српске просвете били су ово први зраци који су оплодили прво бачено семе.

---

[1] Кад овако *већи део* заслуге приписујем Ј. С. Поповићу као начелнику министарства, што је по наредби највише власти написао пројект за устројство свију школа, — не одричем ни другима (као: *Јовану Хаџићу*, митрополиту *Петру* и другима) заслуге, који су у оно време више или мање својим примедбама, допунама и поправкама допринели, те је ово устројство у оваквом облику угледало света.

[2] С каквим је тегобама онда скопчано било набављање књига, а особито школски, према новом напредовању у науци, моћи ће лако сваки себи представити, кад се сети, да у Београду није било никаквог књижара, поред онако скученог саобраштаја са Земуном због постојавшег контумаца.

Крепка воља неколицине умни радника остави години 1844 важне последице у историји, које јој неће спомен изгладити. — Душанови закони изгубише своју силу у грдној промени наступивши времена и људски одношаја; али им спомен остаде у српској историји на свагда због важности своје у оном времену. — Тако је и са првим устројством школа у нашем оташтву, које је године 1844-е 23 Септембра под $\frac{\text{В № 1318.}}{\text{С № 1074.}}$ печатано под именом: *„устројеније јавног училиштног наставленија.“* Сматрајући га као први појав у својој струци, мислим да нећу погрешити, ако му одредим прво место у историји нашега духовног развијања. У њему је прописан круг радње сваког учитеља, од најмањег до највећег, заједно с предметима, који ће се предавати, почевши од основни школа, па кроз све разреде гимназијске и кроз факултете у великој школи. Но као свако људско дело носи и оно на себи печат својега времена, дакле и мâне.

Да би нам лакше пале у очи и врлине и мане овога устројства, колико се оне тичу гимназије и полугимназија, пропратићу важније његове тачке кратким приметбама, с обзиром на „упутство професорима гимназије и полугимназија“, печатано 29. Јануара 1845-е под П № 100.

По овоме овом устројству добила је полугимназија 4, а гимназија 6. разреда, а одређено је, да се ови предмети предају:

у I. разр. катихизис, српска граматика, земљопис. јестаственица, немачки језик, рачун и краснопис;

у II. р., осим горњи предмета, латинска граматика и историја турског царства;

у III. р. историја библијска,[1] латинска и немачка граматика, земљопис, историја Србије, Црне Горе и аустријски земаља, рачун и краснопис;

у IV. р. историја цркве христијанске и све друго, као и у III. разреду;

у V. р. риторика, митологија, латински језик, наука христијанска, земљопис, историја народа, алгебра и цртање;

у VI. р. наука христијанска, поетика, тумачење певаца, старине славенске, грчке и римске, земљопис, алгебра, антропологија и етика, цртање.

Осим ови наука биле су прописане за ванредно предавање: гимнастика у свима, а педагогија с методиком у V. и VI. р. с црквеним појањем онима, који су се желели посветити учитељској служби.

Истина, ово устројство није одма у почетку по целом свом пространству ступило у живот, као што није ни могло бити, шта више неки предмети нису никако ни до најновијег времена у гимназији предавани. Тако је н. пр. шести разред заведен истом школске год. 184⁶/₇; алгебра, етика, педагогика, методика почеле се предавати истом год. 184⁷/₈; славенске старине год. 184⁸/₉, а цртање 1850, пошто је за трговачку школу био набављен учитељ цртања и краснописа, — као што нам најпоузданије сведочи „протокол класификације“[2] гимназијски ученика; а гимнастика једва

[1] Ова је касније премештена у I. и II. р., а на њено место у III. р. дошао је катихизис, по наредби митрополитовој, коју је министарство разписало 7. Септ. 1849.

[2] Овај протокол само због тога спомињем као најпоузданију сведочбу од други министарски или законски наређења, да се неби помислило, да су та наређења, као што се често догађа, могла остати само као прост предлог, без свакога остваривања.

год. 1863. Најпосле црквено појање није се никад друкчије предавало, већ као и *данас*, т. ј. само ђачко, а не богословско или учитељско. Али то опет не побија цену самом устројству, у ком се огледа подпуно знање о правој потреби у школској струци према ондашњем времену, у ком је дакле положена основа у даљој радњи.

На први поглед видимо у овом распореду предмета, да је славенски језик са свим *избачен*, а на његово место уведен *латински*, који се до онда у гимназијама није никако предавао.

Но у примању или избацивању славенског језика нити лежи врлина, нити мана гимназијском устројству, почем је његова потреба у гимназији релативна, како кад сматрамо тај језик. Једна само важнија или према околностима претежнија мисао може *за* њега или *противу* њега на мерилу претегнути.

Друго је, што овом устројству даје праву вредност у ономе времену, а то је, што се јошт *онда* увидела важност и корист, да професори буду по *предметима*, а не по разредима, како би се сваки, дужим предавањем и спремањем у свом предмету могао усавршити, дакле и ученицима користнији бити. Каква је даље била корист у томе, што је у сваком разреду за сваки предмет казано, *шта* ће се из ког предмета, и по колико часова преко седмице предавати (н. пр. из Цицерона: „писма у избору и његов разговор о пријатељству, његова избранија слова и о природи богова; избрана места из Светонија, Цезара и Тацита. Од стихотвораца пак избор елегија овидијеви, тибулови и проперцијеви, II. песма из виргилијеве енеиде, избор

из овидијеви метарморфоза, једна комедија од Плаута и избор из орацијеви ода и писама“ и т. д. „У смотрењу немачког језика (у V. р.) толковаће се избрани састави од Хердера, Виланда, Енгла, Гете и Лесинга, у поетичном слогу пак: избор песама од Клајста, Фоса, Шилера и теже оде од Клопштока; гетеов епос „Херман и Доротеа“ и трагедија каква од Шилера у изводу“), дакле, што је према владајућој самовољи уведен прави ред и једнообразност у свима школама, мислим да није нуждно доказивати.

Земљопис предавао се у сваком разреду, почевши од другог, увек *уз историју* каквог народа, а не одвојено, те се тако ученик у једно исто време и у једном и у другом утврђивао. Тако се н. пр. почињала у II. разреду историја турска, а у исто време и земљопис о турском царству, и тако се продужавало кроз све разреде. Но од историје *свега света* предавала се само историја *важнији* народа, и они, који се нас из ближе тичу, као: историја турска, српска, грчка, црногорска, босанска, чешка, словачка, угарска, немачка, руска, пољска, италијанска и француска. Овако подељена историја на *пет* година могла је оставити у памети ученика доста велико вештаство, као грађу за историју свега света, која је у ондашњем лицеју све то склопила у једно цело, међу собом свезано. Овако спреман ученик могао је лако у великој школи за две године добити *општега* прегледа свију они царства и народа, која су се на лицу земном од постања до данас измењали. Само тако могла је постати историја *правом поуком*, а не простим набрајањем владалачки имена и година.

С уведеним *латинским* језиком ступила је гимназија наша у ред училишта по другим земљама, које су тај језик од најстарији времена због важности његове пригрлиле, а с уведеном алгебром положена је основа важним математичким наукама за онога, који је хтео науке продужити.

Изучавању немачког језика, не само због богате његове литературе, него и због суседства нама толико нужног, остављено је *шест* година, да би га деца могла што боље научити.

О цртању није пређе ни спомена било, без којег реалне науке не могу обстати и коме данас ученици и сувише часова преко седмице посвећују. Што ово није могло бити одма уведено, почем нису имали стручна човека, то не побија цену устројству, као што смо већ једном споменули. Најпосле није се ни на гимнастику заборавило, која је у новије време, као главни услов телесном развијању и здрављу праведно онолику пажњу целе Европе на себе привукла и ако је истом с најновијим устројством ступила у живот.

Уз ове врлине првог устројства гимназијског немогу пропустити да с хвалом не споменем и оно „ванредно“ предавање *педагогије и методике* у VI. разреду. Сви се догађаји и наређења оцењују само по времену, у ком се појављују. Ако погледамо и *данас*, после 22 године на оскудицу у учитељима за основне школе, лако ћемо погодити, шта је владу натерало, да себи и у *гимназији* спрема будуће учитеље. Кад је министарство и данас, према потреби принуђено, да за учитеље прима и ученике из *нижи* разреда гимназијски, онда

се по себи разуме, да је ова тачка у устројству била права благодет за умни наш напредак.

Завршујући овим побројавањем одлични црта у овом устројству, морам јошт споменути, како је на предлог министарства указом од 3-г Јулија год. 1845 постављен „надзиратељ гимназијални“, покојни Димитрије Исаиловић *„да гимназије чешће пооди и на часовима кадшто пробави, да се уверава, да ли се све наредбе подпуно врше, да на испитима председава“* и т. д.

Но поред ови врлина морале су се, као што смо већ споменули, и неке мане из онога времена увући у устројство, што се човек, код свега поправљања свога, опет мучно отрêса своји стари навика. Митологија је имала у поезији свију народа до скора толику важност, да готово није било спева, у ком се не би ма какво име из ње споменуло. Као наука дакле, која се непрекидно у лепим вештинама просвећени народа понављала, која је онолике лепоте поезији придавала — мучно је могла у први мах из реда остали научни предмета одпасти, те тако је остала и у овом устројству, и ако се из упутства, даног професорима, види, да је министарство професорску пажњу на тугаљивост у предавању оваквог предмета обратило. Јер на страни 13-ј точка 3-а овако гласи: *„Тако исто чуваће се професор, да толковањем не зарази уображеније младежи нечистим мислима, и у колико буде принуђен у старијим разредима наводити таково што, које би споредно фантазију разрдажити могло, то ће озбиљно и са сваком важношћу чинити.“* То је исто

било и са старинама грчким и римским, које су, као особити део историје, у оно време своју важност по гимназијама од најстарији времена доводиле, док их најпосле не одпратише тамо, где им је место и било: у *историју*. Тако је најпосле било и с антропологијом и етиком.

Не мања је мана у овом устројству, што се у I-м разреду онако неразвијеној и неспремној деци предавало из рачунице: *„подизање на достојинство и извлачење квадратног и кубичног корена“*, које је истом године 1849-е Новембра 23-г министарство укинуло, наредивши, да се место тога предају рачуни с нареченим бројевима

Период III.

По овом устројству предавало се до године 1853, кад је влада позвала из Русије покојног Платона Симоновића, да наше школе преустроји, те тако исте године, 15-г Септембра, изиђе друго устројство под $\frac{\text{В. К. № I. 881.}}{\text{С. № I. 979.}}$, пошто је раније, у Мају месецу, Симоновић постављен за главног инспектора свију школа.

Ако ово устројство упоредимо с првим, наћи ћемо, 1, да је сад гимназија добила још један, *седми*, разред; 2, да се у њој, осим дојакошњи језика, почео предавати елински, црквено-славенски и француски језик; 3, да је место историје народа заузела историја *свега света*; 4, да је математика умножена *геометријом* и *тригонометријом*; 5, да је на место митологије, старина грчки и римски, методике, антропологије и етике примљена *физика* и *историја српске књижевности*. Све

друго остало је по старом устројству, што се тиче научни предмета с придоданим јошт војним учењем. У другоме пак наступила је јошт и та промена, што су по'годишњи испити укинути, што је свако предавање трајало по $1^1/_2$ часа, што су се одговори ученички оцењивали бележкама, које су и до данас остале, т. ј, са 1, 2, 3, 4. и 5 = рђав, слаб, добар, врло добар и одличан, и што су се најпосле ученици преводили у старије разреде по обштим резултатима, изведеним из месечни резултата учења за целу годину, и по резултатима из испитни бележака, у ком је рачуну половина важила као цело. Ко је у оваквом обштем резултату резултата имао *јединицу* или *двојку*, морао је и друге године остати у истом разреду.

Из овог кратког прегледа види се, да су све оне мане, које смо у првом устројству побројали, одпале у овом другом и да су нови предмети: геометрија, физика и историја србске књижевности, заиста одговарали потреби; но с друге стране види се и то, да је са *нова три језика* поред доондашња *три*, гимназија постала училиштем за изучавање *сами језика*.

Да су нам туђи језици, код наше готово *никакве* књижевности, од велике потребе и користи, о томе нема сумње; али кад се та потреба у данашње доба може постићи знањем само *једног*, ма каквог важног европског језика: онда се по себи разуме, да је изучавање оволики језика било само отештавање, и то по већој чести безуспешно, на путу напредовања ђачкога уобште, у толико више, што деца, у толикој множини језика, нису ни свој матерњи језик темељно изучила.

Што је *седми* разред придодан гимназији, види се јасно, да је у почетку преустројавања била намера, дати гимназији *осам* разреда, као што је нова европска система у школама са собом донела; по почем су таквом преустројавању неке важне личности на путу стојале, које би се морале из велике школе у гимназију, дакле у *нижи* завод, преместити: то се нашао средњи пут, како ће се гимназија у разредима *попунити*, а да опет велика школа остане без сваке измене. Тај је пут био: да се гимназији дода само још *један*, *седми* разред, да би се у њему ученици за велику школу *боље спремили*.

Тако је овај седми разред био не само на штету државној каси, него, као просто развлачење времена, још и на штету сиромашним ученицима, који су с тешком муком могли издржати и они *шест* година у гимназији, те да сад готово *оно исто* у великој школи, али само пространије, за годину дана прогрушају.

Гимнастика је и *сад*, као и пре, остала само на *папиру* заједно са *„војеним учењем“*, нити се је могла остварити до најновијега устројства гимназијског. Но музика, и ако није ушла у устројство, била је боље среће, почем је одма с првом годином имала приличан број ученика и одржала се до данас.

У осталом важан је овај период за гимназију београдску, што се у њему почела радња њени професора на школским књигама, која је у кратком времену дала деци у руке: печатану србску граматику, збирку поетски састава, теорију прозе и поезије, славенску, немачку, грчку и француску граматику, латинску читанку и за више и за ниже разреде, земљопис, јеста-

ственицу, историју општу, а касније рачуницу и најновију историју свега света и србске књижевности.

Пошто је године 1855, највишим решењем од 19 Октобра под В. № 1247. инспектор школа одпуштен, изиђоше после године дана, највишим решењем од 7 Јунија 1856 под В. № 747, неке незнатне измене у споменутом устројству, које су само неке предмете из једнога разреда у други пренеле и трајање прелекције по $1^1/_2$ часа на старо свеле. Међу тим, на предлог народне скупштине од 16-г Октобра 1859 е, почело се озбиљно радити на преустројству свију наши школа, те тако год. 1860. писмом министарства просвете од 15 Јануара под П № 121. позову се изабрани чланови нове велике комисије, која ће радити на том преустројству.

После дуге радње, пошто је од 26 чланова на последку остало само неколико, почем је већина самим изступањем из те комисије ћутећки показала, да се са предузетим правцем не слаже, сведе се гимназија на *нижу* и *вишу*, тако да је нижа одговарала ондашњим *полугимназијама*, а виша је имала бити права *војничка* школа. Но од целог овог пројекта не би ништа.

Период IV.

Године 1863 изиђе најновије устројство гимназије, те се укиде *седми разред* и *елински језик*, а славенски се ограничи на трећи разред, ради спремања они ученика, који би желели учити богословске науке и који би из училишта изступили, да неби остали без знања овога црквеног језика нашег.

Осим тога уведена је поред експерименталне фи-

зике у V-м и VI-м разреду, популарна физика и практична геометрија у IV. раз. Место слободоручног цртања ступило је сад геометријско цртање, и сведено је само на четири године, од I-г па до IV-г разреда, али са 6. часова преко седмице у сваком разреду, тако, да свако предавање ове вештине траје по 2. часа непрекидно, а не као пре по 1. час.

Да су с овим најновијим устројством нарочито заступљене *реалне науке*, према садашњој потреби и према устројствима школским у другим просвећеним државама, мислим да ми није нуждно спомињати, што је то свакоме познато.

Но у хвалу г. министра просвете и црквени дела морам споменути, да су *сад* истим гимназијама набављени физикални апарати, без који се физика пре тога предавала онако недотупавно, као некада земљопис без земљовида.

Најпосле укинута је овим устројством једна велика мāна, која се, према земаљској потреби, морала трпети у школама, а то је, да се у I. разред гимназијски не примају деца старија од 15. ни млађа од 10 година. Залуд се од 1848-е године противу тога вијевало, да се безазлена деца од 10 — 12. година не мешају с момцима од 20 — 22 године, што ови (да ожењене људе и не спомињем[1]) и неотице са собом доносе у училиште отров разврата међу децу — тај се обичај због оскудице у писменим људма одржао до најновијег времена, и ако такви пунолетни ђаци нису ону земаљску потребу ни у колико подмирили, ако

[1] Први година мојега професоровања (од 1848-е год.) било је у I. разреду гимназијском и *ожењени* момака.

нису земљи, с другога гледишта оцењени, као такви можда од штете били.

Пропративши овако историјски развитак гимназије београдске у њеном унутрашњем строју, морам се хвалом одужити члановима њеним на полаганом труду у вршењу њиове дужности. Гимназија је београдска и стара и млада, стара, по толиким изменама у строју своме и у покретним силама, а млада, оцењујући је по годинама од њеног постанка. Млађа од крагујевачке гимназије преотела је на скоро свима важност, поставши угледом полугимназијама у оташтву нашем. Због премештене престолнице из Крагујевца у Београд бивши непрестано под непосредним надзором министарства просвете, остали су чланови њени у непрекидној удвојеној радности у кругу своје дужности. Други је узрок њеног одликовања, што је влада, обдаривши професоре београдске бољом платом него остале по полугимназијама, дала овима прилике, да се усавршавањем својим у дужности професор свој отимљу за професорску службу у Београду, а тим истим и за једито онда побољшање свога материјалног стања. Тако је после министарство просвете одличније професоре из полугимназија заиста и премештало у београдску гимназију. Таквим понављањем духовни сила понављала се и воља за радњом, која је толике користи принела. Јер пошто је министарство године 1849, по највишем решењу од 3. Септембра В № 826, заповедило, *да сваки професор за годину дана спреми за печатање свој предмет*, те да га или влади уступи за известну суму новаца, или га сам о свом трошку печата и ученицима по прописаној цени

продаје, изиђоше печатане школске књиге за гимназију и полугимназије готово све самим *гимназијским* професорима написане.

Једно овим поводом, а друго и то поглавито због тога, што су у то доба владини питомци, као важнији владини чланови по различним струкама, добили решавајући глас, окренула се судбина професора на боље. Јер док су пре професори гимназијски, за своју службу привезани, без сваког изгледа на бољу будућност, морали на свагда бити задовољни с платом једном истом, а професори по полугимназијама морали онима у Београду желети смрти, да би се само један помакао и једанпут за свагда нешто бољу плату добио, поклонила им је влада године 1851. своју пажњу, те 20 Октобра $\left(\frac{\text{К. В. № 926}}{\text{С. № 892.}}\right)$ изда уредбу, по којој су професори по полугимназијама добили периодско повишавање плате по годинама службе по 30 талира, а професори гимназијски по 50 тал. сваког периода[1] Овим је био прокрчен пут к још бољој будућности професорској; јер године 1856. Априла 10 (В № 930), пошто је преовладало уверење, да је с горњим повишењем врло мало унапређено стање професора, повишена је *плата* са 50 талира годишње свима професорима и гимназијским и полугимназијским од 1. Новембра, а године 1858-е, највишим решењем од 15-г Фебруара (В № 141.) изједначена је плата професорима гимназијским, семинаријским и полугимназијским са 400 талира, и *повишено* им је периодско повишавање плате од 50 на 100 талира.

[1] Први период после 10, други после 15. трећи после одслужене 20, четврти после 25 године, а 30-е подпуна пензија.

Професори у гимназији београдској.

Године 183$^{9}/_{40}$ постављен је *Васа Берар* за професора у II-м, а покојни *Михаило Поповић*, ондашњи ђакон, за професора у I. разреду;

Године 184$^{0}/_{1}$ месеца Септембра постављен у II. разреду покојни *Михаило Ваљевац*, на место *Васе Берара*, премештеног у III. разред;

Године 184$^{1}/_{2}$ постављен *Васа Берар* за профес. у I. разред човечности (иначе IV. разред), а у исто време за привременог управитеља, но без повишене за то плате; на његово место покојни *Павле Стојановић*;

Године 184$^{2}/_{3}$ за управитеља привременог покојни *Илија Захаријевић*, на место Васе Берара, премештеног у државну књигопечатњу за управитеља, а у исто време и за професора појезије у II. разр. човечности (V. разреду); за професора риторике покојни *Пера Зарић*; за III разред *Лука Павловић*, а за II разред покојни *Милан Мијатовић*, премештен из укинуте крагујевачке Гимназије на крају 1842 године, на место Михаила Ваљевца, што је овај био подпао под суд;

Године 184$^{3}/_{4}$ постављен покојни *Владислав Поповић* на место разрешеног од дужности Михаила Поповића; за вероучитеље *Гаврило Поповић* и *Сава Јовшић*, које је 4. Фебруара исте године заменио у дужности *Теодосије Мраовић*, онд. јерођакон;

Године 184$^{4}/_{5}$ постављен за вероучитеља опет Сава Јовшић, синђел и Евгеније Симоновић, архиђакон (16 Септембра 1844); за професора риторике *Дим. Балаитски*, на место Пере Зарића, који је дао

оставку, а касније примљен је „на пробу“ *Димитрије Тодоровић*, пошто је Дим. Балаитски премештен у неготинску полугимназију за управитеља;

Године 184⁶/₇. Пошто је 31 Авг. године 1846 под П № 970 зеведен VI раз. на основу новог устројства, постављени су 7. Септембра год. 1846 *Ђорђе Ћирић* и *Сава Гаиновић*, а Тодоровић премештен у крагујевачку полугимназију; уз споменута два вероучитеља постављен и трећи *Живоин Марковић*, ђакон;

Године 184⁷/₈ постављен *Аћим Марковић* (30 Августа 1847);

Године 184⁸/₉ постављен за директора Лука Павловић, на место Илије Захаријевића, који је дао оставку, а за професора *Љуб. Ненадовић*; за вероучитеља у више разреде (пошто су споменути разрешени) наново Михаило Поповић, а за ниже разреде покојни *Никола Димитријевић*, сврш. богослов; најпосле на место Аћима Марковића, премештеног у политичку службу, постављен сам *ја* за професора немачког језика (26 Окт. 1848 В № 1411);

Године 184⁹/₅₀ постављен *Тома Матејић*, на место одпуштеног Гаиновића; но почем је Матејић на скоро оставио службу, дође на његово место Аћим Марковић (16 Септ. 1849);

Године 185⁰/₁ постављен за заступника Љуб. Ненадовићу на годину дана, професор крагујевачке полугимназије *Александер Чварковић*; 11-г Септ. 1850 примио се поучавања у цртању и лепом писању *Јован Дерок* из послено-трговачке школе који је 22 Маја 1855 г. постављен за професора у гимназији; 19 Септ. 1850 за професора немачког језика *Антон Шулц*;

Године 185$^{1}/_{2}$ постављен за вероучитеља Никола Димитријевић (на место Мих. Поповића, постављеног за члана конзисторије), а на овога место *Милош Сушић* из послено-трговачке школе;

Године 185$^{2}/_{3}$ постављен за професора лат. језика Дим. Балаитски, на место Аћима Марковића премештеног у лицеј, а за инспектора свију школа покојни *Платон Симоновић*. Те године, почем је заведен *седми* разред, био је пети разред *преполовљен*, те су бољи ученици одма прешли у седми, а слабији у шести;

Године 185$^{3}/_{4}$ постављен *Обрад Михаиловић* на место упокојеног Николе Димитријевића (11. Септем. 1863); 16-г Септ. исте године *Владимир Вујић* премештен из шабачке конзисторије, у којој је био бележник, а раније у ондашњој полугимназији професор, за професора српског језика; 15. Новембра 1853 саобштено највише решење: да ће професор франц. језика у Лицеју, *Матија Бан*, предавати тај језик и у гимназији, али је исти у Марту 1854 одказао предавање; 28. Јануара 1854 постављен за професора грчког језика, др. медицине *Панајот Папакостопулос*; 16. Јулија исте године постављен *Карл Арен* за професора франц. језика, с том дужношћу, да исти језик и у лицеју предаје; но 12 Априла 1856 премештен је у лицеј за професора, задржавши предавање и у гимназији; на место упокојенога М. Мијатовића премештен 5. Авг. 1854 из крагујевачке полугимназије *Дамјан Маринковић*; 11. Авг. исте год. постављен по трећи пут за вероучитеља у V, VI и VII разред Сава Јовшић, а у ниже разреде јереј К. Аћимовић;

Године 185$^{4}/_{5}$ постављен за професора грчког је-

зика *Јевтимије Аврамовић*, професор у послено-трговачкој школи (15 Септем. 1854), на место Панајота Папакостопулоса, који је отишао у своју постојбину; за вероучитеља исте године 27 Септембра протођакон *Данило Поповић*;

Године 185⁵/₆ постављен за вероучитеља ђакон *Коста Илијић* (30 Јунија 1856); 7. Јулија исте год. највишим решењем под В № 966 подељен је I. раз. на два одељења, те због тога за друго одељење премештен је из шабачке полугимназије

Године 185⁶/₇ *Јован Илијић* (3. Септем. 1856); 1. Октобра, поводом дугог боловања Влајка Поповића премештен је из послено-трговачке школе за суплента *Јевт. Ђорђевић*, а месеца Септем. 1857 за професора математике, пошто се Влајко Поповић 2-г Окт. 1856 упокојио; 28-г Марта 1857 постављен за директора *Ђорђе Ћирић*, што је Лука Павловић захвалио на служби;

Године 185⁷/₈ постављен за професора у II. раз. II. одељења *Коста Вујић*; 30. Окт. 1857 Панајот Папакостопулос на ново за проф. грч. језика, пошто је Аврамовић премештен у политичку службу; 28. Нов. за вероучитеља покојни *Никола Зисић*; 14 Дек. исте године за професора историје *Стеван Каћански*; 27 Авг. 1858 за вероучитеља јереј *Јован Јовановић*, на место Зисића;

Године 185⁸/₉ постављен сам *ја* за директора;

Године 186⁰/₆₁ постављен Гаврило Витковић на место упокојеног Дамјана Маринковића, 1. Септембра 1860;

Године 186¹/₂ постављен за учитеља француског

језика покојни *Јосиф Поповић* (1. Окт. 1861); 1. Децембра исте године за суплента у I. разреду II. одељења *Димитрије Гавриловски*; 31. Јануара 1862 за вероучитеља *Никола Стајевић*, који је 6. Септембра исте године од дужности разрешен; поводом премештаја витковићева у крагујевачку гимназију премештен је за професора директор зајечарске полугимназије *Стојан Бошковић* по молби;

Године 185²/₃ постављен за вероучитеља архим. *Евгеније*, а касније *Дим. Исаковић*; за професора *Јован Бошковић* из крагујевачке гимназије; за суплента *Аћим Чумић*;

Године 186⁸/₄ постављен за суплента француског језика *Венијамин Рубрициус*, на место одпуштеног Јосифа Поповића; 1. Децембра 1863 постављен *први* учитељ гимнастике *Асканије Седлмајер*, а 1. Јануара 1864 *први* учитељ музике *Милан Миловук* и учитељ нотнога певања *Корнелије Станковић*, којега је у Фебруару заменио *Петар Димић*, а 1-г Новембра 1864 *Витомир Фриз*; 1-г Јулија исте године премештен је из крагујевачке гимназије за професора франц. језика *Милутин Стојановић*, на место В. Рубрицијуса, премештеног у крагујевачку гимназију;

Године 186⁴/₅ пошто је 26 Новембра 1864 Аћим Чумић премештен у суд вароши Београда за секретара, премештен је из крагујевачке гимназије Гаврило Витковић; месеца Авг. 1865 год. премештен је Дим. Исаковић, вероучитељ у београдску полугимназију, а из полугимназије у гимназију вероучитељ *Никола Поповић*. У исто време придан је учитељ краснописа *Коста Јовановић* из београдске полугимна-

зије, професору цртања и краснописа у гимназији у помоћ.

Године 186⁵/₆ постављен за суплента *Стојан Новаковић*, на место Јована Бошковића, премештеног у велику школу; 7. Септ. исте 1865 год. *Стеван Тодоровић* проф. цртања у гимназији и полугимназији, али је па скоро премештен у реалку; 15. Окт. исте год. премештен из крагујевачке гимназије *Милош Зечевић*; 24 Јануара 1866 поводом премештаја Милутина Стојановића у министарство унутрашњи дела постављеп за професора франц. језика *Михаило Остоја*.

Не могу пропустити да не споменем једну важну приметбу, коју ми намеће не само општи преглед ученичког успевања од почетка ове гимназије до данас, дакле за 28 година, него и само моје дуговремено искуство, а то је: да наши ученици већином слабо успевају у математици и у језицима, дакле у обште у ономе, што изискује већега умног напрезања. Једно на друго узевши, може се рећи, да се једва *десети* део наше омладине *умно напреже*, а сви други траже олакшице и *забавне* поуке. Да ли је то до *природнога дара* или до нашег *живљег* темперамента, који се неда на дуже време за столицу привезати — то остављам, да други познавачи реше.

Јошт ми остаје да нешто о броју ученика споменем. (види стр. 164 и 165.)

Вредно је приметити, да се у оволикој множини ученика редко које године догодило, да је по који ученик умрьо, и ако се и данас већина послуживањем издржава.

На први поглед у горње бројеве мора сваком па-

сти у очи, што је до скора од онолике множине у I-м разреду онако мало ученика последњи разред гимназијски свршавало. Но кад помислимо, да је гимназија са осталим полугимназијама подмиривала не само богословску и артиљеријску школу; него да су се све власти у земљи, због оскудице у писменим људма, за ученике отимали, онда нам то неће бити чудно. Ово изступање из школе припомагало је још и сиротно стање ученика, тако да су ови због борбе своје са свима незгодама ради издржавања свога, сваку прилику, па и учитељство и практиканство, радо пригрлили, да би могли доћи до известне коре леба у јавној служби.

Осим ове приметбе види се даље, да је број ученика сваке године био већи. До године 1842. била је у Крагујевцу још једна гимназија, па је опет број ученика у Београду растао. И да није те године, месеца Септембра, „привремено правленије“ укинуло крагујевачку гимназију, опет се број ученика у београдској гимпазији не би умалио, нарочито због тога, што се сиротна деца послуживањем и поучавањем туђе деце лакше издржавају у великој него у малој вароши. Тако видимо да се год. $184^{7}/_{8}$ само у I. раз. уписало 140, године $184^{9}/_{50}$ 124, а $185^{2}/_{3}$ 167 ученика. Оволика навала принудила је владу, после дуге борбе и колебања,[1] те је године $185^{6}/_{7}$ поделила I. разред на два *одељења*, преместивши, као што смо већ споменули, из шабачке полу-гимназије Јована Илијћа за професора у ово друго одељење. Идуће год., $185^{7}/_{8}$ добио је и *други* разред два одељења, а за професора Косту Вујића, те тако од та два одељена разреда по-

[1] Године 1851, поводом директоровог предлога, да се I. разред због множине ученика подели на два одељења, те тако још један професор постави, одбила је влада предлог министерства писмом од 10. Новембра под В № 992. *„да неби правителственој каси пало на терет.“*

стаде садашња београдска полу-гимназија под именом *„одељење теразијско“*, али је остала дуго под управом гимназијског директора, док није најпосле године 1860-е највишим решењем од 8. Јануара под В № 8., после многи основани жалба, да гимназијском директору није могуће обе гимназије надгледати, постављен и тамо директор. Но и та полу-гимназија није умалила број ученика у гимназији, те с тога је највишим решењем од 18-г Августа године 1860 под В № 1916. заведена у Београду и *друга полу-гимназија*, под именом *„савамалска“*, која је касније год. 1862, после бомбарданог Београда, укинута, а Септембра 27-г (П № 2373) исте године премештена у Пожаревац.[1] Пошто је те године, Августа месеца, на молбу крагујевачке обштине, основана и у *Крагујевцу* гимназија, мислило се да ће се тиме олакшати београдској гимназији; али све то и данас, поред толики гимназијски реалка, не може да уклони велику навалу ученичку, тако да се ланске године уписало 562. ученика, дакле толико, колико по другим местима нема ни у *три подпуне гимназије са 8 разреда.*

Ове околности приволеће по свој прилици владу, да ради бољега напредовања у науци смâњи број у свима разредима гимназије београдске, оснивањем *још једне гимназије и полу-гимназије у Београду*, те да буде један драги камен више у круни нашег светлог господара.

У Београду на петров дан 1867.

Ђ. Малетић.

---

[1] Узгред морам приметити, да је 18-г Августа исте године и *београдска* гимназија премештена била у Пожаревац: а пошто се на скоро питање о београдској тврдињи и о Турцима у вароши београдској разправило, то је и гимназија 27 Септ. опет враћена у Београд, оставивши одвојене ученике за четири разреда у Пожаревцу уз касније послану тој полу-гимназији архиву некадашње „савамалске полу-гимназије.“

ГОДИНЕ	у разред	уписало се	прешао у старији разред	у разред	уписало се	прешао у старији разред	у разред	уписало се	прешао у старији разред
183⁹/₄₀.	I.	44	36	II.	27	26			
194⁰/₁.	„	28	28	„	25	23	III.	15	15
184¹/₂.	„	51	44	„	26	20	„	41	38
184²/₃.	„	46	45	„	59	39	„	37	26
184³/₄.	„	63	37	„	37	30	„	36	32
184¹/₅.	„	71	54	„	39	31	„	42	35
184⁵/₆.	„	55	33	„	43	37	„	23	22
184⁶/₇.	„	87	76	„	31	27	„	28	19
184⁷/₈.	„	104	100	„	56	56	„	26	22
184⁸/₉.	„	107	85	„	66	56	„	44	37
184⁹/₅₀.	„	124	71	„	69	47	„	47	30
185⁰/₁.	„	80	44	„	49	36	„	44	38
185¹/₂. . . .	„	151	65	„	40	18	„	26	19
185²/₃.	„	167	64	„	75	62	„	21	15
185³/₄.	„	146	85	„	74	57	„	47	40
185⁴/₅.	„	130	86	„	98	64	„	59	34
185⁵/₆.	„	154	84	„	97	58	„	71	20
185⁶/₇.	„	181	122	„	112	77	„	83	43
185⁷/₈.	„	150	52	„	144	66	„	96	51
185⁸/₉.	„	122	82	„	71	54	„	74	57
185⁹/₆₀.	„	147	72	„	101	42	„	59	42
186⁰/₁.	„	99	64	„	92	61	„	58	41
186¹/₂.	„	164	59	„	91	40	„	77	40
186²/₃.	„	91	67	„	104	73	„	78	56
186³/₄.	„	214	91	„	99	53	„	127	67
186⁴/₅.	„	138	84	„	106	59	„	64	34
186⁵/₆.	„	166	84	„	115	56	„	71	46
186⁶/₇. . .	„	189	65	„	100	43	„	79	44

у разред	уписало се	прешао у старији разред	у разред	уписало се	прешао у старији разред	у разред	уписало се	прешао у старији разред	у разред	уписало се	прешао у старији разред
IV.	27	27									
„	45	37	V.	29	29						
„	27	20	„	37	27						
„	34	27	„	19	17						
„	35	33	„	24	22						
„	9	9	„	15	14	VI.	25	23			
„	22	16	„	15	14	„	11	9			
„	23	20	„	28	23	„	17	11			
„	27	23	„	28	22	„	15	14			
„	29	24	„	30	16	„	20	13			
„	44	31	„	34	25	„	25	24			
„	22	21	„	45	31	„	26	24			
„	17	10	„	46	38	„	15	9	VII.	17	16
„	41	28	„	24	19	„	38	34	„	9	9
„	35	11	„	40	15	„	20	10	„	34	17
„	38	17	„	39	20	„	17	11	„	11	10
„	53	28	„	42	38	„	23	20	„	12	12
„	58	39	„	61	46	„	39	32	„	20	20
„	65	41	„	77	52	„	50	35	„	32	28
„	60	32	„	84	54	„	57	41	„	36	31
„	69	22	„	74	40	„	63	36	„	51	40[1]
„	72	56	„	51	40	„	46	39	„	38	35
„	87	57	„	95	44	„	47	44			
„	78	69	„	89	55	„	47	43			
„	41	35	„	111	72	„	58	51			
„	52	32	„	78	39	„	79	51			

[1] Ове су године због бомбарданог Београда многи отишли у друге заводе.

ТИПИК ИЛИ УСТАВ.

ЦАРСКЕ СРПСКЕ ЛАВРЕ ХИЛАНДАРА У СВ. ГОРИ.

КОЈИ ЈЕ НАПИСАО ЊЕЗИН ОСНОВАЛАЦ СВ. САВА.

Најстарији споменици српско-словенске књижевности који се сачуваше до нашега времена налазе се ондје, гдје је била управо колијевка црквеног живота српског народа, у атонској обители Хиландару. Ту обител основа праотац грађанске и црквене славе српскога народа свети Сава и отац му Немања (св. Симеун), а основаше је зарад инока својега народа. Смирености ради уступајући сву част овога догађаја, тако родом обилата у пошљедицама, својему родитељу, св. Сава говори о њему у својем уставу овако: „**онь блаженны, ѣко и тамо** (у својој земљи) **опракда свое царство, тако и ѕдѣ вьждѣлѣвь ѕа вы** (Србе) **обрѣсти вы мѣсто спасенїꙗ, испроси оу цесара мѣсто поустое и поеть мене грѣшьнаго изь Катопеда и вь мѣсто сие вьселїѥсе.**“ У истој задужбини коју они својим трудом основаше, они сами почеше српску (право рекавши) црквену писменост, од које се обрасци на срећу сачуваше и до наших дана. То су: прво, хрисовуља коју даде цркви Хиландару њезин не заборављени ктитор „**Мнихь Симеонь**“ са својим ручним потписом и печатом; друго, типик карејске ћелије од св.

Саве који је такође својом руком писао и потписао св. Сава и на коме је назначена година (1192) и на пошљетку треће, типик или устав св. Саве за црьву Хиландар, који писа, по предању манастирскоме, својом руком један од првих ученика преподобнога и који се на срећу сачувао и до данас (и ако не у цијелости) као драгоцјени завјет цркви од својега првоначелника који дочека радосни догађај, да се братство црквено врати на задружни устав, послије лутања по безуставним путима својељубива живота за толико вријеме.[1] Она два прва споменика српске писмености што их споменусмо падају на крај XII, а пошљедњи у прву четвртину XIII вијека; од њих је до сад штампан само први[2] (хрисовуља св. Симеуна) у „Описанію св. атонске горе" српскога живописца Д. Аврамовића, а два пошљедња на жалост нијесу до сад још нигдје изашла на свијет; а како је и онако мален број споменика српске писмености, то за то и нема тачног изучења разлика старога српског језика од других сродних му (бугарског и руског) и ако су главни знаци напоменути међу трудима научничким о опћој словенској филологији.

Оно издање Типика св. Саве у XX. Гласнику Српског ученог друштва (1866) није штампано по пријепису учињеном с оригинала него по пријепису учињеном с пријевода на црквено-словенски језик, урађена 1788 године. Тај је посао, како држим, извршио познати трудољубац и богољубац Пајсије Величков-

---

[1] Види „Вилу" 1866 стр, 756. *Ур.*

[2] Види се да није било познато г. писцу да је и други (прем да не по оригиналу) штампао Ђ, Даничић у Književniku II. *Ур.*

ски (потоњи архимандрит Њамецкога и осталих молдавско-влашких манастира) и тај је труд био драгоцјен дар манастиру, којему је требао јасно изложен устав пошто се вратио у задружни живот, и којему је пријетио и тај случај, да ће се тај први типик или заборавити или изгубити, нарочито што у њему већ нема четиријy страна којих је нестало на скоро иза Аврамовићеве походе. Штета што је Аврамовић упустио прилику те није снимио тачну копију с оригиналнога рукописа мјесто што је извео просте наслове од 43 главе устава. Љубав к старој словенској писмености у опће и мене је побудила да обзирући се на то што мало час рекох и бавећи се на Атону, скинем тачну копију с оригиналнога рукописа; к тој копији приспјеше мало по том, а по љубави стараца рускога манастира, фотографски снимци с неколиких листа оригиналнога рукописа. Приносећи све то на поклон Српском ученом друштву ради штампања у његову раду, на опћу корист словенску, надам се да ћу тијем послужити и Србима и свјема пријатељима старе словенске књижевности, додајући им у руке грађу за најпуније изучавање разлика старога српског дијалекта од бугарског и нашег црквено-словенског из најстаријега периода (како је познато, нијесу се сачували никакви споменици старе српске књижевности прије краја XII вијека, и ако није сумње да их је било). На пошљетку да речемо коју и о самом оригиналном рукопису, остављајући потанко изучавање језика српским и руским филолозима. Рукопис је писан на осмини, полуставом, на пергамену, без растављања ријечи и без сваких знâкâ смисла вап тачке, тако да ми није на ино

било, него сам преписујући морао дијелити ријечи (да би се разумио смисао) и то ми је дало доста посла; али подјела ријечи и пометани знаци смисла чине те се ријечима може разумјети смисао особито кад се пореди с каснијим пријеводом овога устава, већ наштампаним у Гласнику. Одвајајући ријечи, ја сам пажљиво поредио оригинал с оним црквено-словенским пријеводом који је радио човјек под једнако вјешт, као што се лако домислити, и у црквеном послу и у знању црквено-словенскога језика и његових дијалеката. Прича каже да је он наш земљак (Рус) знаменити старац Пајсије Величковски (првочеоник малорускога атонског скита св. Илије пророка) који је год. 1788 јоште живио на Св. Гори посвећујући свеколики свој труд „васпостављању“ (по језику) старијех словенских пријевода списа светијех отаца, чега ради је он и поредио те пријеводе и међу собом (бугарске са српскима и обратно) и с оригиналом, па их по том излагао црквено-словенским језиком, који једнако разумију све три народности, руска, српска и бугарска. Те прекорисне и силних пошљедица труде (јер се њима подржавао на Атону и обновио се у Русији дух истинитога иночкога труда) наставио је старац Пајсије и архимандритом Њамецкога и осталих молдавсковлашкијех манастира гдје је био руководећ и наставник „мноштву монаха“ из свијех племена која улазе у круг православне цркве.

Али наштампавши оригинални рукопис тога устава св. Саве, по свему горе реченому, Српско ће учено друштво учинити знатну услугу словенској филологији; Рјечник из књижевних српских старина г.

Ђ. Даничића, рад који је по правди заслужио опћу пажњу и захвалу и у наших учених филолога, добиће лијеп приновак, ако се г. писац потруди те испише нове ријечи из овога типика, у којем многе ријечи долазе у облику далеко старијем него у оним познијим изворима којимасе користио писац рјечника, како смо ми се поређењем увјерили. И ако на оригиналном рукопису нема назначене ни године кад је писан, ни имена пишчева, ипак довољно је, просто споредити овај типик с карејским уставом св. Саве да се види како је уркопис готово истога времена, велимо „готово“ за то, што по животу св. Саве хиландарски је типик писан позније но карејски т. ј. мало прије него што ће се растати са својом драгом лавром гдје је послије смрти блаженога му родитеља пробавио јоште 8 година. Како сам већ напоменуо, манастирска прича вели да је рукопис писао сувременик св. Саве и од првих му ученика, те наравно рукопис је по причи и по историјском и филологијском поређењу писан без сумње у почетку XIII вијека, те по томе и чини заједно с хиландарском хрисовуљом св. Симеуна и карејским уставом најстарији споменик Српско-словенске писмености.

У Цариграду 17 Јануара 1868.

Архимандрит Леонид.
ред. члан императ. опш. истор. и древн.
Рус. при Московск. универс.

НАПИСАНИЕ И ОУКАЗАНИЕ ЖИТИЈА

СОУЩЕЕ ВЬ МАНАСТЫРИ ПРѢСТЫЕ БЦЕ НАСТАВНИЦЕ. ПРѢДАНОЕ МНОЮ ГРѢШЬНЫМЬ И СМѢРЕНЫМЬ МНЇМЬ САВОЮ. ВАМЬ ОГѢ ВЬЗЛОУБЛЕНА ЧЕДА И БРАТИЕ. Ѡ. БЛЕН:

Красна ѣко Бо҃у приѣтьно. и квашей немало сьнабдѣемо пол҃зѣ. ѻ Гдѣ їс хѣ. братиѧ моѧ лоубимаѧ и чеда дх҃овнаѧ понеже оубо многи науеше повѣсти чиниїти. ѻ извѣстьныхь сихь вещехь. слоучисе и мнѣ хоуѫьшоумоу. всѣхь. паче и грѣшнѣйшоу. вьспѣисати вамь по редоу. ѣко болещоу и желающоу. вьспрнетї вамь лоубїмїци мои. оуставленї вамь оуставь сн. Бг҃опрѣданьныхь пѣни, и оумилениѣ, и молитвь и покоренїиѧ и трьпѣниѧ. ими же г҃а молитва створиль саве. Бг҃оносни и прѣпо҃бни и прѣблаженни ѿци наши. все мироу свѣтила ѕамальни анг҃ли и небни чл҃ци їреврьва ѿ ст҃аго дх҃а прѣданиѧ. иночьствовати.[1] навыкше и благодатию Божиею отноудь просвѣщени бывше и Христа вселївьше въ прекрасне ихь доуше, чистаго ради житїѧ ихь, на дїавола побѣдоу показаше и тою многимь искушанїемь ражнаеми и одолѣвше емоу, паче ѕлата сиѧють и ѣснѣе снѣга оубѣлишесе и нежещьствьна ѕлата крилѣ мысльнѣи оупервше на небеса вьзлетѣша, ѣко богопарни орли, нань оуказавше хотащиимь послѣдовати ими и желающимь тещи къ рекшемоу: жежден да градеть къ мнѣ и

[1] Довде траје прва страна оригиналнога рукописа, која се штампа у свему вјерно по оригиналу. У осталом се уводе промјене које су напријед споменуте и скраћене се ријечи исписују цијеле.

пиеть оть истоуника живота моего, и паки рекшаго: лоубей отца и матерь паче мане нѣсть мене достоинь, лоубей женоу или дѣти или села или имѣнїа паче мене нѣсть мене достоинь; сиѣ слышеща вса оставлѣта и вслѣдь его повѣлеи ем тещи, прїемлоуще крьсть послѣдоуюшоу Христоу дѣюще и наоучати прѣзирати пльтьскаа, оуподоблати же се дѣлоу доушевному безсмрьтноу. Сїе бо дѣло безсмрьтно: искоуще его послѣдоують рекшоумоу: придѣте к мнѣ вси троуждающесе азь вы покой, вьзмѣта на се иго моюе и наоучитесе отъ мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь и вьзмѣте образь мои на се, иго бо моее благо и брѣме моюе лько есть; и паки: блажеща смѣреные доухомь и тѣмь обѣща видѣти лице свое, алчоуще же и жеждоуще обѣща насыщенїе, плачоуще же се обѣща оутѣхоу безконьчноую; сихь бо обѣтованїи желающа сладькаго и благаго пастыра и оучителѣ Христа вьслѣдь текоуще, страждоуть его ради и многие моуки трьпеть, ѣко да скрьшаные вѣнце примоуть на небесѣхь, распинающе се жили соуще, отьмѣтающе свое волаа, закалающе себе можемь своволнымь закалавшемоуса нась ради; вса же вь мїрѣ оставльша глаголюще дроугь кь дроугоу: любен мїра и ѣже вь мирѣ врагь Божїи нарицетьсе, мирь бо си преходить, а твореи волоу Божїю пребываеть вь вѣкь. Тѣмже азь грѣшны и лѣнивы и послѣдни всѣхь минихь Сава молоу се припадаю, вьпию глаголе, о Христѣ любимаа и доуховнаа братїе моа и отцы, оуподобимьсе прекраснымь симь коупцемь, иже коупише себѣ предивноую сїю коуплю, вса бо имѣнїа своа отдаше и единою коупише безцѣнинаго

бисера Христа, порекноуйта моудрымь дѣвамь, иже испльнише свѣтильника своє малости и готови изидоша противоу женихоу своємоу въ радость; блоудѣте себе ѡ лоублѧнцы мои, боюбосе и трепещоу и страхъ одрьжить ме, да не нѣкто оть вась останеть вьнеоудоу двьрей, ѣко и петь дѣвь и страшныи грьды откѣть онь неслышить; отьидѣте оть мена не вѣть вась кто есте сего же отвѣта боющесе, онаго же прекрасиаго гласа желающе слышати: придѣте благословени отца моего вьнидете въ радость господа своего, сынрнмь себѣ здѣ, да тамо вознесемсе, плачимсе здѣ, да тамо оутѣшимсе, алчемь и жаждемь здѣ, да тамо насытимсе, оумиланмсе здѣ, да милостива Бога тамо обрещемь, аще и скрьбь ны придеть, всаку радость имѣите братїе моа, или егда въ напасти впадаете радѧнчные вѣдите, ѣко искоушенїе вѣры вашеє сдѣваєть трьпѣнїе, дѣло свръшено да имать, блажень бо моужь, иже претрьпить напасть, ѣко искоушень бывь, приметь вѣньць животьны, иже господь оуготова лоубещимь й, изрече бо: оутрьпѣвы до конца спасень боудеть, мельстите бо се братїе моа глаголюща нѣци оть вась, ѣко аще дѣль не твороу, нь вѣроую оу Бога и спасоусе, то и бѣси вѣроують оу Бога; вѣра бо чиста и несквръньна оть Бога и отца си есть; да разоумѣете, ѣко вѣра безь дѣль мрьтва есть, Авраамь отьць нашь не оть дѣль ли оправьдисе вьзнесь Исаака сына своего на олтарь; видиши ли яко вѣра поспѣшьствова дѣломь его, и оть дѣла вѣра свръшисе и сьбышесе книги глаголюще: вѣрова Авраамъ Богови и вмѣнисе емоу въ правдоу и дроугъ Божей нареческа; видите ли оубо, ѣко оть дѣль оправ-

дасе чловѣкь, а не оть вѣры единє. Сиѣ бо ѣже слышахь повѣдахь вамь, да и вы причестиє имате, и причестиє жа наше сь отцем и сыномь его Інсоусь Христомь, и се пишоу вамь, да радость ваша исплнана боудеть и есть сиѧ свѣсть еже слышахь оть него и повѣдаю вамь, ѣко Богь свѣть есть и тьмы вь немь нѣсть, аще речемь, ѣко причестиє сь нимь имамы и вь тьмѣ ходимь, льжемь и не творимь истины, аще ли вь свѣтѣ его ходимь и заповѣди его сьблюдаемь, ѣко и самь есть свѣть, причестиє имамы сь нимь и кровь Інсоуса Христа сына его оцѣщаеть ны оть всѣкого грѣха; о семь разоумѣхомь лоубовь, ѣко онь доушоу свою за ны положи, и мы дльжьни есмы по брати доушоу полагати, аща заповѣди его сьблюдемь и оугодна предь нимь створимь; и есть заповѣдь его, да вѣроу имамь вь сына его Інсоуса Христа и лоубимь дроугь дроуга, и сблоудаю заповѣди его вь немь пребываеть и тъ вь немь, боѣзни бо несть вь лоубви, свершена бо лоубы боѣзнь изгонить а боейсе не свершаетьсе вь лоубьви; мы лоубимь его, зане онь прежде вьзлюби ны; аще кто речеть, ѣко лоублю Бога, а брата своего ненавидить, льжь есть, не лоубай бо брата своего его же видн, Бога его же не видѣ, како можеть лоубити, и сію заповѣдь имамы оть него, да лоубей Бога лоубить брата своего, и всакь вѣроуен, ѣко Інсоусь есть сынь Божен, оть Бога рождень есть и вьсѣкь рождьшаго лоубен, лоубись и рожденаго оть него; о семь разоумѣваемь, ѣко лоубимь чеда Божїа, егда Бога лоубить, и заповѣди его сьблюдаемь, заповѣди бо не соуть тешьке, ѣко всакь рождейсе оть Бога по-

бѣждаеть вьсь міръ, и се есть побѣда побѣждающеѩ вьсь миръ: вѣра, надежда, кротость, трьпѣніе, алчьба, моленіе тепло сь слѣзами, мнѧчаѧ же надь свѣмь симь, Ангельскаѩ лѣпота смиреномоудрьноеѥ послоушаніеѥ и любавь еѥ же ради сьнеде вь намь сынь Божеи, и вь семоу же прилагающе и беззлобіе: не дѣти бывайте оумомь нь злобою младенчьствоуита, оумомь же свершені; и вѣроую вь сына Божіа, обрещете животь вѣчны и здѣ неоскоудѣемоу пищоу, аще сьхраниша сиѩ заповѣдана и проповѣданаѩ мною сьвѣренныь, се бо есть истинны Богь и животь всѣмь и аще чесого вьспросите оть него вы послоушаеть вась; чедца моѩ, сблюдѣтесе и храните се оть непріазни, да нѣкто не останеть внеюдоу чрьтога, аще ли есть кто братіе лѣнивь, ѣко же и азь свою похоуленоую обличае немощь и окаѩньноую лѣность и сьньноую тегготоу, нь обаче вьспреми о любиѩе, помысли дары, еже обѣща Господь даровате лоубещемь его и троуждающемьсе, сего ради вѣща бо Божьствьнны Апостоль: ихь же око не видѣ, ни оухо слыша, ни на срьдце человѣкоу вьзидоше, ѣже оуготова Богъ любещимь его, тамо бо желають и Ангели приникноути, и паки вѣща: нѣсть слава мира сего подобна боудоущаго вѣка славѣ, такоже оубо и моуки сего свѣта ничтоже соуть при онѣхь, трепещеть бо ихь вѣща, и самь сотона; вѣси же лоубимиче, ѣко пострадавшимь чьсть и слава, а лѣнивымь, нитрѣбымь по покои тѣлѣснѣмь моука вѣчнаѩ, и сіа вся разсмотрѣвше о Гѣ оукрѣпивьшесе станѣте крѣпко на лѣность, открьгше всякоу грьдость избытьк злобѣ, вь кротости примѣте истое

слово могоущеи спасти доуше ваше, боудете же творци словоу, а не тьчию чтьци, помышлающе вь себѣ, ѣко иже есть послоушаеи слова, а не творе повелѣнаꙗ ими, си подобьнь есть моужоу гледающоу лица своего вь зрьцало, позна бо се и отиде и абиꙗ забы какь бѣ, а приникн в законь свръшень свободьнь прѣбывь, си не послоушаꙗ словесь забываеть ихь, нь творьць дѣлоу есть блажень тъ;— како бо подобаеть творити вамь написахь вы положити ѣко некакоѥ мѣрила образь не тькмо вамь, нь и по вась пребывающимь вь семь житиї, доуши же оуказано вы есть и тѣлоу подобна, да имате вь не гледающа Бога помощника и прѣчистоу его Матерь и мою аща и грѣшьноую молитвоу, несблазно исправлѣющие прѣити житїе ваше, подвизаеми вь доброу пребоудете ни на десно, ни на лѣво, нь по силѣ елико мощь имать кто, царскимь поутемь тьщѣтꙗ, поменоующе еже есть: троудь плодь своихь снѣси, блажень еси, добро тебѣ боудеть, тьщещесе, сквозѣ оузкаꙗ врата и тѣскьнымь поутемь вьходещимь вь животь вѣчьны, дроуга любеще, дроуть дроугоу покорающесе, дроуть дроуга теготы носеще, покорающе себѣ единомысльно вашемоу предстателю Игоуменоу; молю же вы братїе именемь Бога нашего Їисоуса Христа, да сиꙗ дрьжеще заповѣданаꙗ вамь и да не соуть оу вась распре, нь да есте свръшени вь тои мысли коли, коупь себѣ прекоупоующе, ѣко и прекрасни коупци поминающе вь прѣподобныхь вашихь молитвахь Богопочтившаго Отца нашего и наставника Симеона мниха, и мое недостоинство незабывающе, сиꙗ творещие истиноу глаголоу о Христѣ

послоушствоующими вамь, ѣко непостыдни обрѣщетесе на страшнѣмь соудищи вьспріемлюще вѣчныхь благь. Благодѣть и мирь ѿ н Бога Спаса нашего Іисоуса Христа и люби Бога и отца и причестие светаго Доуха боуди всегда оу вѣкы сь всѣми вами. Аминь·—

Слово 2-го О наслѣгении светаго сего манастыра преподобнымь отцемь нашимь Симеономь и Савою умиленымь. Отче благослови!

Нашь светыи монастырь сіи, ѣко оувѣдѣти вамь, ѣко опоустѣло бѣше мѣсто сіе оть безбожныхь разбоиникь; пришьдьшоу же вь мнѣ преблаженномоу настаникоу отцоу нашемоу Симеоноу мнихоу, еже иномоу оть земльныхь неприложитьсе, занеже добродѣтель си есть любве ради, еже теплотою снискаша оть всѣхь и нашь хотещоу почести образь, вь неже теплою прободьсе любовию, и божьствьнымь подвигьсе доухомь, слышавь пресладки глась глаголющь: иже не оставить всѣхь и вь слѣдь мене не идеть, нѣсть ми достоинь, царство своего очьства оставивь и вса ѣже на земли и доушоу порабощающаго мира избѣгь вь сию приде поустыноу мца Моемврїа вь 2 дни вь лѣто ҂ѕѯиг [1]) и вьсхотѣ онь блаженны, ѣко и тамо ѡправда свое царство, тако и здѣ вьжделѣвь за вы обрѣсти вы мѣсто спасенїа испроси оу ѿца мѣсто сие поустоие и поеть мене грѣшьнаго изь

[1]) Т. j. 6706=1198 што и јест истина; а у пријеводу је овога устава преводник промијенио годину погрјешно, и очевидно је како се ту служио другим изворима да поправи тобожњу погрјешку.

Катопеда и въ мѣсто сие въселїѣсе, нѣколико мало прѣбывъ съ мною, келикиждь же и непрѣестьствьны подвигъ прѣшьдь ѝ (8). мѣсець прѣбывъ, къ вѣчномоу прѣложи се блаженствоу.

О времениѣи съмрьти прѣподобнаго ѡ҃ца Симеона мниха, слово 3-е —

Въ лѣто ҂ѕ҃ѯи [2]) мц҃а Фєвр҃а въ г҃і дн҃ь въ вѣчномоу прѣложїсе блаженствоу отьць нашь Симеѡ҃нъ, завѣтомъ ѡ҃ставивъ манастырь си на мнѣ, велию тоугоу и божьнь приехъ: єдино отъ поустошьства, а дроугоу и отъ божьии безбожьныхъ разбоиникъ, ѡ҃ставивъ манастырь мнѣ въ малоумь и смѣреномь образѣ въ немь же ми ѡ҃тиде и прьвога игоумена прѣподобна моужа Меѳодиѧ мнїха самогодесетаго, [3]) нь како лоубви изволи се наставиице, и ѡного свѣтыми молитвами, како отъ неѣвленаго и малаго вельлѣпно възнесе се ѣвлениѥ, си оубо храмъ бѣ ко Богомати и наставиице господи — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

овдје у оригиналном рукопису нема једне стране Она се може наћи у Гласнику XX, гдје је штампан у предговору спомињати пријевод из прошлога вијека.

— — — — — — — — — — — — — — —

реченые молбы, по тѣхь же метаніѧхь, молитвоу сию,

---

[2]) Т. ј. 6708 (1200) што је истина.

[3]) И ово је мјесто у пријеводу овога устава погрјешно проведено; а смисао му је јасан. Св. Симеун је оставио у манастиру првога игумна св. Методија са деветорицом братије. а није Методије оставио манастир и св. Саву па отишао од њега са деветорицом братије како тамо стоји.

ѣко достоить вьзьгласити всѣмь вь вьздвиженіе роукоу: ґе бе вѣчьны, все тварї сдѣтелоу.... приложїмти же и по молитвѣ и отчьскихь мало словесь оглашанїе игоуменомь проучитаемо, ѣко же и отпрѣдних наставникь прѣесмы коую же аща снаксарь не вьзбраниить коли, не подобаеть ѡставити никогдаже; вь симь же и вьзаконеное вамь трсто быкати; емоу же по утенї прилагати и сию молитвоу: посилаеи свѣть свои и походїт, ніне же причитаемо и га уте ѡглашенїе, аще ли не уте ѡглашанїа, да ѡстави трсто, а сию молитвоу примѣ кь прьвои молитвѣ и рьцї; все же молитве глаголати роуцѣ вьздѣвьшимь, ѣко же глаголеть: вьздвигнѣте роуцѣ ваши на стаа блгте га, и еже глаголеть: вьздѣвание роукоу моею жрьтва вечернѣ, и еже на всѣкомь мѣстѣ вьздвизати прѣподобнѣи роуцѣ развѣ гнѣва и помышленеи, сконьчавшежесе речено молитвѣ, нерею ѡбычанноу молитвоу рекьшоу, вь тои час падати на лице всѣмь и послоушати игоумена, а ѡномоу сико молитвоу просити ѡ вась: помолитесе за ме ѡ господѣ братие, да избавлоу се оть страстїи и оть сьблазнь непрѣтазнинаго, а вамь отвѣтоующимь: Богь да ти спасеть утьны отче; и паки вамь ономоу сь оумиленїемь вѣщающїмь: помолисе ты за ны отца утьны, да избавимсе оть страсти и оть сблазнь непрїтазнинаго, паки игоуменоу молещоу се и глаголющоу: Богь молитвами светыхь отьць нашихь, да спасеть вась, и тако вьставше вь келие ваше пойдета, всѣкомоу оставивьшоу сьхожденїа и соуетьнаго отвѣта и празднословїа же смѣха неуьстиваго, оть нихь же сьгаждаетсе и вь скврнословие вьпасти, и

ѣ оукореніе и ѣ осоужденіе, ꙗко сего ради оумъ
раслабдѣ есть и ꙗкоже пріемлеши соущимъ бла-
гымъ и оумывъ теготоу обрещеши ѣ своимъ ке-
лиѣмъ оумывѣнымъ сномъ абыѥ погроуꙁнишисе, и
мнитьтисе вьсь дьнь праꙁдьныѥ и непрочестьныѥ киѥ
годѣ полꙁе, на се посадетьте, ѣко же рече великы
Василие, еже есть отпасти оть подобнаго ихъ со-
тава, оудобь есть доушн ѣ смѣхоу иставающе и
растакающа и добромъ печаловати и ѣ скврьносло-
віе вьпасти оудоблѣ есть, еже да не боудеть моимъ
отцемъ и брати, нь да пондеть ѣ своѥи келии кіи-
жде дрьꙁновеньно же коупно и моудрьно и бьдрно,
и ѣ Богоу лоубовьнаꙗ дѣюще повсегда. Аще ли кто
по грѣхоу обрѣтаютьсе ѣ томъ тако плѣмени волѣ
юни соуть, волѣ стари, волѣ и ꙗматорѣли ѣ образѣ,
или соуть новаци, лоубве ꙗконоу да поочуетьсе
оть еклисіарха, или аще се не исправеть, да се ꙗ-
кежоуть, не оубо новаке лѣніевно имоуще ꙗвеꙁо-
вати доходить, нь и многа бо прѣбывьшихъ годища
ѣ образѣ, лѣнивно же и дрѣмаиьно пребывающеѥ,
ѣкоже ѿ сихъ рече льстивчьны; градоущимъ ѣ келіи
ваша, подобноу свръшати всоу слоужбоу; по обы-
чанныхъ же молитвахъ и колѣнопоклоненіе по выше-
реченнѣмъ ꙗконѣ .г. рекохъ пѧ́мъ н. г. годиноу и ше-
стоу, оударяемоу билоу по обычаю, г҃-ши і оубо ко-
лѣнопоклоненіи ѣ црькви, тьмо хранити егда Богъ
господь поетьсе, ѣко и свыше пісахомъ, а ѣ ке-
ліахъ вашихъ вниоу колѣнопоклонение ѣ црькви,
тьмо хранити егда Богъ господь поетьсе, ѣко и
свыше пісахомъ, а ѣ келіахъ вашихъ вниоу коле-
нопоклонение молещесе боуди вамъ; хранимьсе же и

поѣ въ келиѩхъ ига агрининѩ есть, ꙗнеже троудь сѥ ради есть, въ семоу же и 12 дни оть Христова Рождьства и праꙁнои инделѣ и въ отпоустьные дни годиѩа тако имѣнта. —

СЛОВО ѕ́

О светои литоурги и безъ Игоумена да се не причещаеть никтоже, ни пакы пребывати емоу бесь причещениѣ нь съ Игоумеиовою свѣстию. —

Рещѥ бо подобаеть и о божьствьнои литоурги, ѣже по дльгоу повсегда подобает свръшати се въ цръкви, нь въ тои сьблоудьно вамь въ себѣ братне и твръдо, ѣко же света въ нѣи съвръшаема и страшна соуть, ѣко сиѩ паче од инѣхъ страшнѣѩ и прѣвеликѣѩ правовѣрные дрьжитьсе и свръшаетьсе тайна, божьствьна и прѣчьстнаѩ, рекохомь, литоургиѩ прѣчьстнаго тѣла же и крьви господа и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа въ сеи бо . . . . (Сынъ Божїи ꙗкалаетсе и жрьтва бываеть Богоу и отцоу), ѩко рече, но съблоудати себе исплытьно нѣко паче всѣкаго помышленїѩ трьновнаго нечистаго и недостоиннаго, въ страшнои онои слоужбѣ оть вась отганѣти, нь всакомь образомь себѧ очищати, тѣмь же божьствьнымь светынемь пречещатисе, оть Игоумена прощенїе прїемьшимь; нѣсть бо подобно вамь комоуждо без божьни бесь соуда ни повсегда причещатиса, хотѣли бисмо се многїѩи божьствьнымь причещатисе светинѣмь многаѩи бо есть и причещатисе и животоу, ѣкоже рече и самь Христось: ѣдеи мою пльть и пиеи мою крьвь въ мнѣ пребива-

есть и азъ въ немь; и паки: аще не ѩсте плъть мою, ни пиета кръвь мою, не имата живота въ себѣ, и божьственныи Апостоль: прилѣпленсе Господеви единъ плъть есть, ѩко и оудалѣющенсе тебе погибноуть, Давыдь реуе кротьки; да хотѣли бисмо оубо, ѣко и реуено сиѥ, нь уловѣуе ради немощи и за дѣла стоужениѩ не повелѣваемы: не достойно бо ѣдеи тѣло и пиеи кръвь господ҃ноу, повиньнь есть тѣлоу и кръви, реуе Божьственныи доухъ глаголивы и прьвы въ Апостолѣхъ Павьль; страшьнь есть братїѩ мои глаголь и трепетати приуещениѩ, не тькьмо ѣко мене грѣшнымь, нь и много оуздрьжающихъ се оуказоуеть; тѣмь оубо г҃.-ци въ недели приуещатїсе, елико себе свѣдеть очистївшїхьсе оть скврьныхъ помышлаиеи, оть сихъ сложенїѩ: гнѣва же и рпта, печали и обиды, лъже и смѣха, безъ оуставы, и еще же зломысльства, паче и ѣрости и скврьнословиѩ и сиѩь подобныхъ, да иже же въ реуемые вьпадоше страсти, да исповѣданїемь же и покаѩнїемь оть сихъ поспѣшетьсе отстоупити, единоуцїи или двацїи въ недели, да преуеститьсе; аще ли, да ни единоуцїи, но игоуменовоу оуказано хотѣнию, томоу бо есть печали о сихъ; неприуестьнымь же пребывати безъ онаго свѣденїѩ непохвально; сиѩо творѩ нѣкои спльнаѥ волоу свою осоудитьсе, а иже хотеть приуещатисе, подобно есть възаконеноу на приуещение пѣти слоужбоу общиньноу и обыщиньно колѣнопоклонение дроуть дроугоу творѣще, дающе прощение, толи же въ животворещимь похвалоѩь приуещатисе свещенеи, боуди вы оубо и си образъ имѣти. —

ГЛАВА ѕ.

О сказаніи д҃ гоне и о вечерни, и о панихидѣ, и о полоунощьнїци, и о оутрьнїци.

Въ девятоу же годиноу ѣко и прѣдне године подобаеть пѣтї, клепалоюе оудреніе на сиѥ васъ зовоуще, ѣко обычан, а на вечерьноу же нѣтиѥ сиаксарево оуказаніе, како подобаеть бывати, ѣвленьно прѣдставлѣеть и панахидоу по редоу коупьно, ѣкоже и павечерницоу по вечери; въ нихъ же и колѣнопоклоненіе бываеть по законоу, егда нѣ празднїка; праздьникъ же глаголемь Богъ господь на оутрьноу имоуще, егда павечерница поетьсе, нерѣю рѣкшоу обычанноу молитвоу подати вамь на колѣноу, ѣко и на коньцї прьве, гоне, и къ Игоменоу оухо приклонѣти добро глаголающоу: простите мане о господѣ братиѥ, съгрѣшихъ бо дѣломь и словомь и помышленїемь, и вамь давати емоу прощение, глаголоуще: Богъ простить те отче. Мы и вамь просите сие отъ него приложивьше: прости и намь ты чьстны отче, съгрѣшихомь бо и дѣломь и словомь и помышлениемь; потомь же оумиленно онь къ вамь глаголеть: Богъ молитвами святыхъ отьць простить вамь вьсѣмь. Потомь же вьставше и подобно емоу поклоненїе подавьше въ келие ваше пошьдьше, нощьноую вашоу слоужбоу по законоу съвершївше, и тако всѣмь въ похвалѣ бывшимь и въ веселї доуховнѣмь, и къ сноу обратитесе, дондеже подклисїархъ чл҃вьникъ слышавъ бїющь и подобное креме онамо оувѣдѣвъ, къ Игоуменоу пришьдь, и подобноу отъ него молитвоу приемь, тажь тихомь гласомь: благословите святые, кротко вѕыкае, въдарикъ же тогда въ клепалце, подвизаеть

и вы на полоунощьноую слоужбоу, юже и ть самь поеть, твореи подобное цркви свѣщьное вьжизаниие, толи же вь велико клепало клеплеть, толиже и мѣдѣное и вьзоветь вьсѣхь васъ на оутрьноие словословіе, емоу же поуниание тако подобаеть творити: по звоньномь же оударені, благословѣнть се Богь оть дневнаго нмоуща нерѣ тьгда, по образоу чьстнаго крьста, предь светою трапезою сь Божіею похвалою сь кандильницею; вы же: аминь, чающе трьсветое пѣти; абіе по ді и к-омь псалмѣ и по обычайныхь тропарихь и по Господи помилоуй, сьблоудающе потонькоу, ѣко подобно сихь пѣті, и самомоу нерѣю обити вьсь божьствьны храмь, и всѣхь покадити, и тогда прѣдь светыми ставь двьрьми, образомь чьстнаго крьста кадильницею знаменоуеть и коупьно сь знаменіемь славоу вьсилати Пресветой Троици, сице глаголе вь оуслышаніе вьсѣмь: слава светой единосоущной, нераздѣлимѣй, животворещи Троици, и нынѣ и присно и по аминь зачющоу екансіархоу г҃ ѯл҃мь, абие поучти ослабно же и тихо и смотрьно, мало по велми вьзглашати глаголы великие, да оть сего нмають вси непритькновеньно и незаблоудно сихь прѣити, и по сконьчаніі г҃ ѯл҃мь, по редоу всоу сьвершаемь оутрьноу слоужбоу, ѣко снаксарь оуказоуеть. Не оубо ѣ҃ы о дневнои слоужбѣ вашѣи и о нощьной оуказано, рещи же намь и о доушаспасномь исповѣдании, а о трапезѣ слово сьгада пождить. Подобаеть оубо Игоуменоу, аще приемлеть дѣцоу доуховноу наоучавати братию, паче и по единомоу наоучавати и направлати на доушепользное спасение, аще ли не приемлеть, то избирати единаго

цѣломоудрьно жиноущаго имати га отца прьво Игоуменоу и по немь всѣи брати, а ни единомоу же оть вась инога отца имати повелѣваемь, аще ли не обрещетьсе тако подобны оу вашемь чинѣ, да и оть нѣкихь инокихь благовѣрьно жиноущїхь прїемати вамь отца, нь вьсѣмь едїнаго, и наоучаватисе оть него, послоушати хотещихь исповѣдатисе, и всѣкомоу подобноу цѣльбоу прилагати; быти же повелѣваемь едьномоу времени, по егда поуметьсе оутрьне славословие, вь немь же еже ѕавсе пребывають вь монастыри, а ины работе не печалоующе, да се браноують, а по пакеуерницахь, иже су вьнѣ и вьноутрь работници, боуде же и сие, аще како не испраѕьдь есть игоуменъ, понеже оумножилосе есть братьство, да повели комоу годѣ оть ерѣи или оть нѣкихь говѣйние братие, многихь и нераѕоумныхь помышленїи прїемати; помышленїи же, иже вь дихь и вь часѣхь нась моутать, сиь доходить паче отноущеннымь быти, а не смоущение твердѣйше створьшїмь оставлѣти сиь пращати о господѣ, а о-нїх же есть браневати ни ѣко оупращати и приложенїи вь игоуменоу приемлоущимь да приповѣдаю и онь подобное исцѣление да дѣлаеть. Исповѣдающисе, да минесоже скрнють боещїсе нѣкако, да не свѣдѣней просещї оубоютьсе, нь вса чисто сгодивьшоумоусе, да открнють, паче мьни к тѣмь рещи подобнаи намь добро: что оубо вамь, братие, игоумена ѕрещи на добро сие и ѕѣло на доушеполѣѕьноую слоужбоу поспѣшающесе, потьцѣте и вь тихое се доушеспасительное пристанище поспѣшно пристанѣта, и всѣкь

оума вашего подвигъ и доушевредное помышленїе чьстно и непокровено открїта, ѣко предъ Богомъ, а не прѣдъ чловѣкомъ, твореще исповѣданїѥ Богоу же вѣдѣ льгать емоу пьроу вьспрїеть емоу: погоубиши бо, рече, ѯлаины нѣвьць, вся глаголоуще лъжоу; не лоукавно бо исповѣдающе се свѣдѣныѥ ради, вьсакаго нечистьства, всѣки скорбы и сьмоущенїѥ свои помышленїѥ прѣмѣнѣюще, радости боудете ми и веселн, ѣко вь надежди прїобрѣтьше непогрѣшенїѥ спасенїѥ, исповѣдантѧжесе не дроугъ на дроуга виноующе вь расрьченне мало оупадьша или етере дроуге преклоне и себе неповиньне полагающа и соуда паче ищоуща, то нѣсте исповѣдаеми нїже припадающїмь вамь, о потребѣ бо глаголѧ тѧлесной; сиць бо всако есть врѣме, а нынѣ же време исповѣданїѥ, исцѣленїѥ доушевныхь страстей; да аще о коемь расрьчени глаголати хощете, все пороуганне и вины сьгрѣшенаго коего лоубо есть, на се писати потьщитесе а намѣтати, аще ли о етерѣхь инѣхь страстей и тѣхь чести исповѣдѧта, да имате плодитисе и ѯдѣ двою польѯоу: вь чистомоу же доушевномоу прити ѯдравию и вь высокотворено смѣренне облѣщисѧ, еже имоуще подобии вь истиноу воудемь Богоу рекьшоумоу: наоучитесе оть мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь, глаголющоу, что мї есть дроугаѧ истина ѣвлена кроткаго и смѣренаго срьдцемь; на нѣго оуказано принести всоу скрьбь храбрѣньно и себѣ вьѯдѣ пороугатисе; толико оубо добрыхь вина истиньно есть исповѣданїе, безь него же не мнимисе никомоу же спасенїѥ вьлоучити.—

ГЛАВА 3.

О доушеспасительномь исповѣданїи.

Не исповѣдающоу бо се непрестестьноу быти оть господа Бога вседержителѣ повелѣваемы: доньдѣже вь себѣ быть и вь отцоу вса сьгрѣшена же и врѣдь наш исповѣсть сьгрѣшенїа, аще ли ни, подобаеть оубо семоу и оть манастырѣ изринованоу быти, ѣко изгоены отьрѣзати оудь, и ѣко строуть, оусильно исцѣлѣюми или отнюдь неисцѣлѣемы, отнемати же и отмѣтати, ми боудоущаго неоуказаннє, и нѣкако иногда вь разоумѣнїе своеє надежде сего свѣта отьвратисьмо, подлежати же оубо емоу не преуеспѣшающихьсе осоуждению и зѣло на пользоу есть, ѣко неразоумноу; что бо моу есть польза здѣ пребыкающоу, а не ли паче врѣд и погибѣль, и повсегда злоу поученїе, и все еже прїносить се погибѣль доушн быкаеть, ѣкоже болещоу нѣкомоу или строупьн имоущоумоу оустающоу браучеви, неоудобь вь здравию прити семоу подобаеть, а или паче оусильнѣйше доушї здравиа напрнети не исповѣдающемоусе; и семоу свѣдокь божьстьвны Василїе, сиє сицѣ глаголе: подобаеть покарающоумоусе, аще или хощеть подобнаи напр стоупаниє оуказати, се вь навыученїе по повелѣнию господноу живота, инбиже храмить покрьвень подеть дше, нь обнажена вса представѣти покрьвена срьдца игоумеиоу своемоу; сиє оубо твореще братиє не токмо оть своихь прѣгрѣшеми избавлѣюмсе, нь и проуче твердѣє имамы. Рече оубо льстьнуиы: ѣзвы оубо обличаемыи не идоуть на горшеє, и паки: доуша исповѣданїи разоумѣющаи, ѣко бразде оудь неє дрьжитсе несгрѣ-

шати; тако вельми мась пользоуеть своихь прегрѣшеней обличеніе, проуеіе дрьзновеніе, дрьзновенно к немоу тьщѣмь и вседневеіе исповѣданіе, сице оуказоуемь быті, томоу же, ѣко реченно игоуменоу, елико соуть подобни пріемати помышленіїа вьсхотѣль есть; а еже есть великоіе и прьвоіе исповѣданіе, еже мирскіїе отложити власы, исповѣдатисе подобаеть отцоу единомоу, а не иномоу никомоу же дроугомоу или игоуменоу, ѣко же сьвыше писахомь, да имать всѣхь отьць вѣдѣти и подобно исцѣленіе подати комоуждо, и сиіа оубо подобаіоть сицѣ. —

А еже о светыхь постѣхь слоужбы сиаксарева испытьно предложить, ѣко есть подобно вь инхь всегда. —

ГЛАВА ѝ.

О Агрипиніихь како подобатъ бывати.

Агрипніїе же по законоу подобающоу быти: вь неделе же, и вь владыуне праздники и вь проуихь светыхь паметехь, ныже оть сиаксаръ наоучнмьсе. —

ГЛАВА д҃.

О трапезѣ и о санѣ како подобаетъ.

Времє бо есть проуеіе и о трапезѣ помеиоути, о ѣдении и о проуихь, елико бо сьставоу телесному оуказоуетьсе, ѣко же бо и мы оть двою сьложени есмы, доушею же глаголоу и тѣломь, такожде иже соуть манастыроу, да доуша бо емоу подобно разоумѣетьсе, еже вь пѣхь вса боголѣпнаіа слоужба, тѣло же тои самь манастырь и елико намь на потребоу телесемь; понеже доволно се сь Богомь о доушѝ са-

мои рѣкосьмы, лѣпо есть и о телѣсемь прилоучено
рещи, и о пищи оуѕаконити и о иномь жити, еліко
манастырѣ сьстакоу доволно помиваютьсе испытно
и сказати намь, еже есть не мне радити о потре-
бахь, вьѕращати хотещоуму свои манастырь, да рекоу
оубо и сие и мнѣ оубо вьѕлоублениымь отцемь и
брати, подобно прѣдати: По быкьшемоу диоклиѕмоу
вь папрьтѣ, еже есть по анафорѣ снѣсти по малоу
и испити; божьствьнѣи скончавшисе литоурги, подо-
бает сьбравьшимьсе всѣмь тоу сѣсти, чающимь на
трапезоу позвания оударенїемь трапезьнаго вьхода,
быкшоу абие сь литоургисавшимь нерѣемь, коупно
изьшьдшимь, поклоненїе Игоуменоу творити, то-
лиже обычаны пѣмь почети вь оуслышание всѣмь,
толїже поити на трапезоу, томоу же Игоуменоу и
всѣмь, еліко на прьвое ѣдение на трапезѣ сѣсти
оуказани соуть неоскоудьно; вь сию же трапезарию
вьходещимь и ѣсти но чиноу игоуманомь оуказан-
номоу и прѣдьложеное сь похвалою оукоушати, и сие
боуди вамь вѣдѣти, аще кто оть пѣма и молитве оу-
лишитьсе, да вьвѣстить трапезарь игоуменоу, рещи
же емоу и виноу оулишенїи, да аще благословно
простити емоу, аще лї ни, да матание творить,
еліко игоумень повелить. Быкати оубо и обычаимь
чтениемь на обѣдѣхь по обычаю, не рьпщоущоу ни-
комоуже, ни матоущоусе, ни смѣшати оноу польѕоу
сь мирскими бесѣдами, ни праѕьнословьми, единь же
игоумень що велить, глаголюще оумидено, да аще
кто оупрашаеть его, отьвѣть такожде творити, аще
вьможьно малыми нѣкыми и сьвькоуплениыми гла-
голы; аще ли кто есть сьмоущае и метесе рьпьтьнь

же и рьнтесе, и ѵтенїе сьмєтаѭ безврѣменьныї и неподобными бесѣдами, да его оутѣшаєть оуставлѣе трапезарь; аще ли его послоушавь не оумлкнєть, нь саоко творить рьнтьно и єще, оть трапезы без харида подвизаєтьсе, и вь неѭденнѭ запрѣщеннѭ да вьнидєть, аще ли да инано єго смѣрити како игоуменоу годѣ. Сѣданиѭ оубо ради никако же рещи трьпаоу, господоу да боудет прнєтьно, братиѭ по Бозѣ живоуще и николиже закидѣти о сѣдалищи, равьно сь мирьскыми, и здѣ сами себѣ оть инѣхь оуказати, сами себѣ тьщиньсе прѣвьзнашаєми, ѣже соуть о соуєтнои славѣ, а Богоу мрьзнма. Бонньсе мрьзость оть г҃а вьсакы высосрьдѣ, рєчє божьствьное писаниє и г҃ь грьдымь противитсе, а смѣренымь даєть благодѣть, да н҃ѣ оубо сиѭ оу вась, да н҃ѣ, да не оубо николиже скрьшены имѣюще оумь, изволите єже мрьзость быти прѣд г҃дємь, нь паче прнємати благодать оть него и близь вась имѣти єго, ѣко єже срдце смѣреныхь, или да истиноу рекоу, храмомь сконьмь быти вьзлоублєнньмь, аще ли кто, о горе, обрєщєтьсе оть вась сего ради гнѣвадєсе, лѣть сьлоучєнию или дѣло прѣдлагаѥ, не ждєть повелѣнїѭ игоуменова и не стоить на оуказанномь мѣстѣ, повелѣваю о господѣ, посѣдьнєє мѣсто да оукажєтьмоусе, да наоучитьсе мирскаѭ оу мирѣ оставлѣти, аще ли єже єсть неподобно бѣзѣ и неѵисто, и єще боунтьсе и притьсе, и по оуторомь и третиємь пооучєнии неисправлєнь прѣбоудєть, да изгонєть єго из манастырѣ, ѣкоже нѣкоу фалагєденоу, єже єсть погибєльнаѭ єза, далєчє нѣкамо оть вась отринноути, да и проуним оть вась на прѣдаєть свое дзе, вьзлоубиль

бо є ꙁлобоу паче оть добродѣтели приемати, ѣко же
нѣкто рече премоудры. И обѣдоующимь вамь, да не
подаєть дроугь дроугоу ѣдєнїꙗ никоєго или питїꙗ ни
до малы капле сьмѣсити сь водомь, нь кто потребоу
имать и многащи сихь нѣчеса слоучитьсе, да под-
вигнєтьсе малмѣ, паче же чьстно и сь говѣнїємь, и
да просить в игоумена сице глаголе: благослови отче,
потреба мї ѥ семоуꙁи, аще оубо онь повелѣ, прими
добрѣ трѣбованїе, аще ли не да, да оумальчи паки
кь себѣ и сь мльчанїємь сѣди и благодаренїємь, сиє
бо творимь не милованиꙗ ради нѣкоюго, ѣко се инѣмь
мнить искоупы не ради, нь да не боудеть то вь нась,
толико оудрьжавати сиꙗ паче братиѥ нашеѥ покоꙗ,
кого бо ради сиꙗ стꙗжавати тьщимьсе, аще нѣ на
баше оугождениѥ, братиѥ моꙗ, ѣко же рѣхь, нь
говѣйно помѣ сиѥ и благоучьстивно вамь вьспомина-
ниѥ, да не мѣста ꙁдѣ оть многихь оуныней приимамь
вьсоу трапеꙁоу раꙁмѣси, да нѣ що оть ненаказань-
ыхь и неговѣйныхь, да не боудемь раꙁанчьни, еже
егда пиють дроугь дроуга поучитають, претварающе
прежде пити же и отьпїꙗвати, нѣ тако, нь вьхотѣниѥ
прѣсѣцаѥ поучениѥ, кь симь же и многихь искорѣ-
моуемь несытьство и наоучаемь вь малѣхь довольнѣмь
быти и вь потребныхь, коуино же и вьꙁдрьжанїꙗ,
ꙁдѣ пастоу вамь вѣньца, нь отаи боудоущоумоу
тьмноумоу дѣлоу и неѣвленномоу, да не рекоу и
оукраденомоу вь вась оуведемь; аще ме нѣ ли тьмно
дѣло еже отай бываєть вьꙁдѣ явлено и сиѥ, и оть
Іоанна божьствьноѥ ѣсноуєть Євангелїѥ сицѣ глаго-
лєть: всакь покрьвенаꙗ творе не исходить на свѣть,
да на обличетьсе оть свѣта дѣла єго лоукаваꙗ и

Апостоль глетъ: всѣко обличеное свѣть есть; ѣко слово оуказоуеть, ѣко нешвленоюе тмѣ соупротивоуеть, коюй благодати брата мои свѣта оставлѣюши дѣло, а тьме творюши, боюбосе, рече, просе, злаш оубо творе, а еже Гл мрьзи не боишиансе, да о добрѣансе боиши? ми прѣмлаѣми молоутисе, нь сиюе многе скеде творещае и свои попирающіе разоумь и оутаитесе миеть, еже ми вьжизаютьсе вь срдѣ срьдца и плакати ихь не отмлатоуса, понеже сиюе зло имоуще не разоумѣють, оубы мнѣ и грѣха не открывають, имже милостивь боуди Гдь, и кь пользѣ подобной сиш сьматраю тѣхь наставлѣа, намь же быти отноудоуже изидосмо: обѣдовавшимь оубо и обычуне молитвѣ рекшимь и вьставшимь пѣти по законоу; по молитвѣ толиже кь своимь понти калиимь. А на вьчероу же, ижь хоще вечерѣти и отстанеть оть молитве и тъ вь тожде осоуждениюе да вьпадеть, ѣко и на обѣдѣ лишивьсе, да се оупрашаеть итой и вниоу не имѣюе благословноую ли, си есть одрьжаніш ради не шьль на вечероу неповиньнь есть. Хлѣбь оубо вамь хотащимь вечерѣти тькмо единь прѣдлагаетьсе и того по малоу, аще ли соу и нѣкого по малоу овоша, по хотѣнію Игоуменовоу, и то сь благодареніюемь примете, питие же обычаннымъ храсоволемь по законоу да подаетьсе Аще ли оубо слоучитьсе праздьник, нѣкимь братшмь праздноуюемь слоучитьсе, сь свѣстию Игоумена, дд не хранитса сіе исправленіш вечери, нь ѣко поучтающемоу годѣ тако творите. И да вьходить подьикономь на вторашѣденіа и да испытаеть кимь достошло вь прьвыхь ѣсти и остали соуть, и чесо ради остание было имь, да

аще имь есть вина бл҃на, то неповинни соуть, аще ли бесловесна, то не остаклати ихь повелѣваемы ѥсти, ни сие бо есть хвалимо, еже безблагословные вина остаѥти оть ѣденїи и семоу паче помоуноу быти и изьгнаноу аще мощьно. —

Слово ї. о светыхь постѣхь великыхь и о малыхь двоихь постѣхь: светыхь Апостоль и Христова Рождьства.

Глава ї.

Мынѣ оубо вь простые дни годища, а вь ст҃ые посте не сико, прьвоие же всѣхь вь прьвые великїе посте, вь нихь же а҃ дьнь понидѣльникь прьве недѣла, ни антоургие поемь, ни трапезе печаловати ѣдениѥ, а вь прочеие дни сие неделе и о трапезѣ печаловати ѣденїѥ хотещимь вькоушати, еже есть оть соуика квашена водою и сырока нѣкоего зельнѥ и овоща, а питие оукропь вода сь киминомь смѣшена, снѣзи же до петка и вь петкь ѣсти вамь кашоу и вина по чашї за праздникь радость светаго и великаго моученика Ѳеодора. Прьва же оубо сиѥ света неделѣ светыхь великихь пость сико вамь да прѣбываеть, а вь соуботоу и вь неделоу сихь светихь пость два ѣдени варенѣ сь масломь и октаподи, давати же и на питїе обичайны велїи красоволь, тогоже да бываеть вамь, а вь оуторникы и вь четвркь иные два ѣдени да прѣдлагаетсе вамь, нь не обѣ сь масломь, нь тькьмо едино, вина же малы красоволь мѣреще, еже есть велнега оу половиноу. А вь дроуге дни ние понедѣльникь рекоу и средоу и петькь, николиже вамь варена ѥсти, ни вина пити,

нь тькьмо соуньно квашано и нещю овоща по малоу и оукропь водьмь сь кьминомь; аще ли сихь єдинь слоуучитьсе: праздникь учьныє главы Прѣдтєчєвы обрѣтєнїє или свєтыхь .м. мїнькь, разкѣ прьвыє недєлє всє и паки разкѣ срєд. и пєтк. боуди вамь раздрѣшєно: хоботьницє и два варєни сь масломь, а вино сь вєликимь храсоволємь, рыбь жє николиже ядмы. На праздникь Благовѣщєнїꙗ станиє свѣтло и праздновати вьмощь, и рыбы вамь вькоушати, нь разкѣ срѣд. и пєтк. и вино пити сь вєликимь красоволємь нє єдиоуци, нь и заоутра, єже єсть останькь вьчєрашьнїє трапєзы ѣдитє и вино пїитє, такожде и рыбє аще останоу и два варєни сь масломъ закончанїꙗ ради праздника, ѣко проучєє вь отпоущєныє дни; ѣсти жж рыбы, ꙗко рєчєно вь си свєти праздникь, аще ли пєк. или вь срѣд. и понєдѣлникь или вєлиєй нєдєли слоуучитьсє, тогда бо октаподи ѣмо, паче жє оутолимьсє праздника ради, понєжє три дни сєꙗ нєдєлє, єже єсть понєдѣльникь срѣд. пєтькь тьчно прьвоꙗ нєдєли жити подобаєть соуньны мѣкыми квашєны и зєлнємь сыровѣмь и овощємь обрѣтаємымь довольни боудѣтє и сь кьминомь водиь оукропь пиюща. Аще ли си прєжде рєчєны праздникь прєспѣєть волѣ вь вєликы учєтвркь, вола вь вєлики пєтькь или и вь самоу вєлию соуботоу, да аще вь вєлии учєтвркь, то ѣко и вь отпоущєнїє дни свєтыхь пость ѣдєнїє вамь боуди вь ѣдєни и вь винѣ, а вь вєли пєтькь николи жє варєнїꙗ ѣдитє, соуньно жє квашамо и зєлнє нѣкоє сыровo и овощє, а питїє оукропь сь кьминомь, а вь свєтоую соуботоу да отстоупаєть всака пєчаль сьхождєнїꙗ на ѣдєнїє, нь тькмо два-

канѯмо да бывает предь церквию по обычаю. Сенѯи оубо образѣ вь светые великие посте житию имѣйте, а о немощныхь печаль на волоу игоуменовоу налагаю. О светыхь апостоль пость ѯдѣ образоуемь; по окончании ксеие слоужби часже и божьствьныи литоургіи, ѣко снаѯарь оуказоуеть, приѯываеть вась трапеѯа, по горѣ сказанномоу образоу з҃ часоу настающоу, вь немь же в҃ ѣдени сь маслоимь да ѣсте, разѣ срѣд. и петкь. вь та бо дни николиже масла не вьвоушамо, ни вина пиемь. А вь оутори. и четврькь и хоботьнице ѣмы, а вь соуб. и недилоу рыбоу ѣмы и питие сь великимь красоволемь да пиете, а на вечери предлагають жлѣба по малоу, а вина такожде сь великимь красоволемь ѯанеже соу ѯноеве и соуша времене. А на Хва Рождьства пость такожде боуде вамь, ѣко и светыхь Апостоль вь ѣдени же и вь пити, ѣко ономоу оуказасмо, по сконьчании же ѣко оуказано все слоужьбе вь снаѯари двое сие иѯьмѣною, еже не по все дни литоургисати егда пость есть, не доблѣють бо дьнь мали боуде, неже в҃—ци дием не ѣсти, вь б҃ бо чась обѣдь вамь представлѣютьсе вьги бывает пость, ѣко речено. пость есть вѣдѣ, егда вѣгь гь на оутрени не поетьса, нь когда аллилоуиѣ поетьсе, тьчи есть пость, тако бо и сиа имѣйте. —

ГЛАВА а҃і.

Како подобает праѯдьновати владычие праѯдники и Пречистые Богородице.

Кьсвоу оубо божьствьниїи ключи пресвете же Владычице Богородицы наставницы нашѣй да праѯдноу-

ютьсе инѣхь прѣвыша вь пѣнихь рекоу и вь свѣщахь и вь вашемь ѣдени. А светоюе Вьведенїе праꙁь, еже света светымь глаголемь свѣтло вами да праꙁдноуетьсе, свѣтло и много тварно: праꙁдникь бо есть праꙁдникомь и трьжьство трьжьствомь, вь томь же да оуводими боудоуть на трапеꙁоу колико мощьно, и паче и на врата подадите вь хлѣбѣ и вине колико боудеть братїе довольно, боуди сїе о сихь рекше, и о инихь проуихь вьспоменѣмь.

ГЛАВА кі.

О свободноу быти монастыроу.

Ꙁаповѣдаю оубо вьсѣмь вамь оть Господа Бога вседрьжителѣ свободьноу быти светомоу семоу монастыроу оть всѣхь моу влькь и оть прота и оть иныхь монастырь и оть особныхь влькь, и ни подь кими же, да есть правдами, ни царскими, ни цр҃ковными, ни инѣмь инцѣмре. Нь подь единою прѣсветою Богороцею наставницею и преблаженнаго и светаго отца нашего молитвою игоуменоующаго вь немь сьблоудати же и исправлѣти и крьмити и обвладати и еще же хроусоволи блаженныхь царь, вь нихь же свободьно и вьсѣкою властию непорабощено имамь, приꙁеꙁоуютьсе твьрдѣюе непоколебимоу свободоу и всѣкоюдѣ непогибаемоу и неизмѣньноу, да имата. Аще ли кто вьсхощеть нѣкогда вь нѣкоюе лѣто коимь образомь поработити сие, или подь властїю нѣкоюего створити: или кто оть цр҃ковникь, или оть лоудьскихь, или самь игоумень, или оть вь немь братие, искоушенїемь демонскимь подвиꙁаемь, не ткьмо повиньнь да есть божьствьномоу тѣлоу и крьви Господа

и Бога Спаса нашего Їисоуса Христа и Богоуматери Госпожи нашеѣ благодѣтелници, нь анаѳема емоу боуди, ѣкоже реуе божьственный Апль и клетва на немь т҃ и҃ г҃ светыхь отьць и наслѣдникь боуди прѣдателю Їюдѣ и преуестьникь рекьшїмь: кьзми, кьзми, распьни его, и кьпиющихь: кръвь его на нась и на уедѣхь нашихь, да нмь есть приуестьнь, ѣко много пота и троуда мѣсто сиѥ запоустѣлоѥ обновисе и сьврьшисе и сими поставивьшими свободно имѣти заповѣдѣно; той злообразною волею лоукавою подь власть уавки тьлѣньныхь сьгодитсе и лоукавыхь, ни на ино уто кьзирающихь тькмо на корысть погибелноую оканьно оканьны сьтворить, и не тькмо сиѥ, нь и блаженыхь царь крсти, ихь же они боголюбивою волею своею написаше хроусоволе, свободоу подающе монастыроу, трьоканьны онь и трьклетьи, кто годѣ есть, поправы же и инцюре нарицаѥ, о немь же ещо аще издѣвы послѣ, да нѣсь повиньнь; да боудоуть сиа симь образомь повелѣна. —

ГЛАВА ѯ҃і.

О поставлении Игоуменовѣ, како подобаеть ваставити Игоуменовѣ.

Подобаеть же проуеѥ и о поставлении Игоумена и иконома и о црьковницѣ прьвомь вашѣи лоубви творити непрѣложьно и непрѣстоупно ако же здѣ назнаменихь: сице хощета Игоумана поставити, ѣко нашь си светы монастырь пресветыѥ Госпоже наставнице нашеѥ Богородице поутень бы҃ оть благовѣрныхь царь, да есть оу поути монастыра Игоумань, ѣко ини царстии монастирниѥ игоуманиѥ иниже забѣлѣжа-

ютьсе оть царя. Азъ же смѣрены пагоубоу монастырьскоу поразоумѣхь оу златѣ и оу коних и оу троудѣ, еже вь поути, но оумолихь благовѣрные оне царе, ѣко да не ходе игоумение кь нимь назнаменаниꙗ ради, нь вѣхь оть нихь стапь, да есть оу монастыри мѣсто знаменїꙗ царѣ, да егда преставитьсе игоумань оть вась кь Гу, или своимь хотѣниемь оставить игоуменьство, то да избираеть Иконом и клиснѣрхь одь братие до г или и до в иже соуть старѣйши и да вьиидоуть вь црьковь и да промыслеть себѣ игоумена, нжь имь хощать не тькмо телесьнѣи очи отвръсти нь и доушевнѣи, нжь боудесть знаемь всею братиею кь добродѣтели и правдѣ и прѣподоби, имоуцюумоу дрьзновеньно рещи: придѣте чеда и послоуцанта мене страхоу Господноу наоучоу вы, вьзмѣта иго мое на се и наоучитесе оть мене, ѣко кротькь есмь и смѣрень срьдцемь и обрещате покои доушамь вашимь, а да не боудеть наговореннꙗ ради, похотеи телесныхь на испльнение, и сего излѣзьша и всѣмь ѣвлениие боу — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

овдје у оригиналном рукопису нема једног листа —

— — — — — — — — — — — — — — —

ка себѣ подь иконома, и тако о Господѣ неизмѣньно и непоколѣбимо добрѣ пребывающа, сьблоудающа и оуправлѣющаꙗ ѿ всѣкой вещї, аще ли что погибне и оть малихь вещї, не сблоудемь ию, то истезана боудета и за малоую вещь ежа погоубиста вь лѣности своеи, вь дьнь испытанїꙗ, глаголеть бо Апостоль: всѣкь створен работоу сь оусрьдиемь, ѣко приме вьзданнꙗ мьздоу противоу троудомь; и пакы:

проклеть чловѣкь творен работоу сь лѣностню; подобаеть оубо сихь слышеще: зльхь отбѣгати и кь добрымь паче подвизатисѧ. Аще ли же непоспѣшьна и не на пользоу боудоущоу врѣмѧ его обланчить, ѣко вь слоужбѣ лѣнива и нерадьно имоуща, или своимь оужиномь отдавающа, или оть монастырѣ крадоуща или разбращающа братию, разве оустава оуказанаго и кь игоуменоу православныхь повелѣни отрицающасѧ, или манастырскоую нѣкоую тайноу проповѣдающа, или что кь оуставѣ раздроушающа всѣкоюдѣ и своѭ поставлѣюща хотѣніѭ, или пльтскихь нѣкихь страстеи обьѣвлено сьмѣшаеемѧ, и аще бь тѣхь нѣконхь вещехь пребываеѥ не отвращаеесе ихь, нь паче сихь вьздрьжаеть, то лоубо игоумань есть или икономь, вы же единосвѣщанта и вь едино волите на лоучаго и тогда и онаго неподобнаго прѣставита оть предстательства вашаго, а вами избраннаго вьведѣта, а сего да оставита да паки покоритьсе, и аще игоуменоу слоучитьсе излѣсти, либо своюю волею, или бо сихь ради нѣконхь вещи, то да поучитаеть сь монастыри, ѣко и прьвы брать по игоуменѣ, вь стани же и сѣдалищи, вь цркви же и на трапезѣ и вь прочихь сьхожденихь, ѣдени же и пити, и вь семь житии обьще жиноущимь, и аще боудеть поработаль нѣколико доволно емоу подавати иного нѣкоего оть мьньшихь работающа ѥмоу; боуди же вамь и сиѥ оувѣдано либо игоумань либо икономь, аще что прїобрѣть живы оу монастыри и речеть: сиѥ моѥ есть, не повелѣваю томоу тако быти, нь всѣкомоу доволна емоу потреба оть монастырѣ да бываеть. —

ГЛАВА ѐі.

О поставлении клисиѣрѣ.

Клисиарха же вамь подобаеть поставлати брата изъбравше по глаголоу Давыдовоу: Блажень моужь боеисе Бога и вь заповѣдехь его вьсьхощеть зѣло, и да полагають оуставь црьковныи прѣдь прѣсветою Владычицею нашею Богородицею и сь клоучи црьковными и да иметь трьсвето и по бывшоу трьсветомоу, вьзимають наречены клисиархь оуставь и клоуче, ѣко и оть саме Пресветые Владычице наше Богородице и приходить вь игоуменоу и благословлѣеть его игоумень, по свышеписанномоу благословенїю, ѣко икономма того, тѣмже образомь, да свръшаеть тькмо прѣвращае на ниме клисиархово. —

Си же заповѣдаю не быти емоу облѣнецюусе на исправлание слоужбы црьковные нь исправлѣющоу бьдрьно и помнимающоу блажаннаго пророка вьпиюща: работанта Господеви сь страхомь и радоуитасе емоу сь трепетомь, и та сьблоудающоу емоу имоущоу и подьклисиарха мьншаго себе и блоудьно и сьмотрьно сьгледоующа вь нѣтїихь и вь чтенїихь, да нѣщо не остане вь вашемь облѣнени, паче же и вь свѣщьномь оужежени и кандїльномь очищени и оужежени, или о поминании жывыхь и оумьрьшїхь, иже соу оуписанї, да се поминають, паче и панахиде по прѣданомоу чиноу, ѣко и вь снаѯари повелѣваеть и о оумьрьшихь светыхь отьць и брати нашѣи, ига се комоу слоучить или сьмрьть или поменоутие прежде почившихь братиихь нашихь, оуписаны емоу дьнь. Аще ли сие речены паметы нѣкомоу ѡ бра-

тие прилоучитьсе въ дьнь недельны или оу праздникь Господьнь, то не мозѫ оставити праздника ради, нь пой или прежде праздника, или по праздницѣ. Аща ли въ велики постѣ прилоучитьсе паметь сих речених братие ише, тогда бо мысмо къ соуботоу поемь панахиде за мрьтве, о тѣмь слоучившихьсе въ постные дни подобаеть имь прѣжде месепоуста отпѣти панахиде за оупокой. —

ГЛАВА 51.

О поучении къ братїи и къ Игоуменоу чьсть имѣти.

Нь молоуса чада моа о Господѣ възлоубленаа, молоуса, паче же и заповѣдаю и свѣдѣтели словоу призывае, ѣко дѣлоу сьблоудники и послоушьники, къ Игоуменомь и къ икономомь дрьзновени еже и поучение оть вась да быкають, къ вамь бо и паки слово, еже о семь соудитеса, да отстоупаеть оть вась зависть, да отстоупить соуетна лоубы и дарь неслоукесны, соудь же праведны, сьблоуденїе испытьно и мѣрила правды, истины испытанїю, да разоумѣютьсе, ѣко самомоу призирающоу всевидещаго окоу, срьдца же и утробы испытающемоу, сице же оть вась си соудьба испытанию да бикаеть; аща ли что въ вашемь чловѣчьстве, не могоуще расоудити самї себѣ сьгрѣшенїа въ себѣ, притьнѣмь къ иномоу могоущемоу намь расоудити злые обычае, твореще намь пагоубоу доуши, ихь же слово аще праведьно, праведьни и непрѣстоупны соудь-е, годѣ юмь есмь вами, доумѣю секи отвѣть, аще сьтворивьша и осоуждения отбѣжати можемь. Оби же о горѣ зломоу

и погибельномоу, прѣжде суда ѕлаго избрасте, нь толикь приносите врѣдь, нь тькмо ономоу, нь и сами себѣ и сь вами проуїими, ѣко ономоу же самомоу семоу и самѣмь вамь погибель и сь инѣми оуказавша; не оустрьмитесе оубо оу рать и вь свою волоу сьвръщающіе, нь выдїномысльство и вь єдїномоудрьство, изьбраньнаго избрати, паче же Игоуменоу живоущоу и хотещоу избрати из братіи избраньнаго, аще вь єдино сьтечетесе соугласїе и волоу, да вамь не отречеть Игоумень: гредоу же по вась паче же и сьвлоудаю вашоу сьходещоую волоу и єдинь свѣть. И га не хощета моего поучєнїа добраго вь пользѣ вашѣй послоушати, да иного изберѣте наставника себѣ, ижь ниє по волѣ вашѣи ходити, и вамь се покїновати, а не вы томоу. Тѣмь же и таковымь соупротивнословникомь ѕаповѣдаеть моє сьмѣраньство, не быти соупротивно разлучной грьдыні, глаголеть бо: горе отрицающимьсе и несмѣренымь, ѣко Господь гнѣвомь своимь сьмѣрить ѥ; да сего ради изволите и сами вь себѣ расоуждающе сьмѣрающіесе непротивословїа вздавающа. —

ГЛАВА 51.

О поучєнїи Игоуменоу вь брати и о исповѣдании.

Полагаю же вьсѣмь братїе, егда поставитьсе вамь Игоумань, поспѣшитесе о доушахь вашихь, емоу же наложите похожденїа всѣ и помышленїа ваша доушевредьна исповѣдати, да обоудоу же вьнимаю вашоу лоубовь вь себѣ вь вамь каа єсть, и наложенїе вьображаеть; помышленїа же не ихь же си исповѣдаль, прѣжде рѣсьмы, нь єлико вь днїи и вь часе

стоужающеѥ вамь, не бо есть нї есть ѵлкомь соуцїїмь вамь и не помысленьше нѣщо лоукаво нїколиѫ; и не отложенїѥ доброу боудете дающе, еже не подобаеть, нь сь хотѣнїемь всѣуьскнмь и сь потьщанїемь кь семоу притѣкающе, да бисмо кь едно были вси, тожде моудроующе, тожде помышлающе, по дьнѣнь томь пастыри оупасаемї же и наставлѣеми, нь ѣко же нѣкаѩ ꙁлатаѩ вернга, единна сь дроугою свеꙁаны, другь дроуга имѣетесе, и кь единно сьоудитесе тѣло, подь единою главою, по божьствьномь Павьлѣ, начало кованїѩ доухоу. Аще ли боуде кто непреклоньнь, непреклоньнь же и непристаемь, свою же творе волоу, а кь Игоуменоу испокѣданїѣ не творе или кь общемоу Отцоу, ѣкоже сьвыше пїсахомь, нь онь иного себѣ, а не сего написоуеть отца доуховнога и ономоу помышленїѩ малагати постираеть, вьнѣ и далеѵе оть вашего стада да боудеть тогда отганѣемь, нї милости прїемлѩ, ни помилованїѩ; о Божї всевидащї оуи, ꙁьлѣ и ꙁѣло напастьно свѣщаль есть, да отганѣетьсе оть монастыре и да отлоуѵаетьсе и тоуждь да бываеть оть ѩше ѵестї, житиѩ же и бесѣдь, ѣко и отторьгноутиѩ и раꙁвѣшаниѣ и всѣкого иного несьставїѩ и смоущенїѩ и крѣдоу повиньнь, тамоужде подобьнь сын. —

ГЛАВА ѩ.

О ꙁаповѣдь кь брати, пооуѵенїѥ.

Си же да к вамь паки ꙁаповѣдѣ: боудете ми вь всоу ѵесть, и вь все добромысльство, вь всѣговѣнїѩ, вь всепокорсниѥ несоуменьно, вь всепослоухи кь Игоуменоу вашемоу сьвершающе, ѣкоже нѣкомоу оть сва-

тыхъ Отьцѣ реченно есть. И рече бо: аще о васъ, иже васъ ради родеще и слово изъдати хотеще како мы всѣкоудѣ сиѣ не покинемьсе и поработаемъ, и божьственыи же и великїи Апль Павлъ, сицѣ же къ Єкраиѣ его къ посланї глаголеть: покиноуитесе къ Игоуменоуи вашїмъ и покарѣитасе, ти бо бьдѣть о доушахъ вашихъ, ѣко слова изъдати хотеще. Нъ дроугъ къ дроугоу єдиномысльство и лоубовь и мїръ сьхранещеми прѣбываніта, дроугъ о дроугѣ ражизаеми лоубьзною волею, дроугъ дроуга оутерьждающасе, поочтавающе, молещесе, трьпеща, разоумѣюще дроугъ дроугоу къ поощренї лоубьве и добрыхъ дѣлесъ, ѣко рещї вся еже благо и еже спсьно, еже добродѣтель, похвала, тьщещасе исправлѣти елико мощь, рече бо гь нашь Їисоусь Христосъ сицѣ: заповѣдаю Вамъ, да лоубите дроугъ дроуга, ѣко же и Азъ васъ излоубихъ и дроугондѣ: въ семь разоумѣють ви, ѣко мои оученїци еста, аще лоубита дроугъ дроуга; вѣдїте чего ви боудемъ оученицї сиѣ сьхраняще, видїте кою славоу и веселїе лоучитї хощемъ, чловѣколоубцемь владыкою наоучаеми, тѣмь же съ всѣмь потщанїемь и съ всею силою и съ всею дрьзостию заповѣди его вьньмемь. —

Пооученїе къ Игоуменоу глава ѯі.

И ты отче доуховны, свещеньнаго сего стада и наставниче сьмѣраесе боуди брати и милостивъ все отьско ихъ сьврьшае добромысльство, ей молоусе о всѣхъ печалоуй, всѣхъ сьблоудай, и вьсѣхъ трьпи, помоганъ пооучае, наставлѣи наоучаваеи и оутѣшае,

недоужные исцѣлѣе, немощьные оутвьрждаѥ, малодоушьные толе, сьгрѣшающеѥ къзкращаѥ, седмьдесети и седмию пращаѥ по Господноу глаголоу, подобно бо есть томоу подобнѣшимьсе Господоу ослабно намь соудити и що подобныхь оставлѣюще а не кран хранеще правинѣ, ѣко немилостивоу и ненавїдеще ѥ осоуждати, да ина оставлоу, реуе святыи Василїе. Той же Игоумень, ѣко отьць дѣти присны да сьблоудаѥть, посѣщаѥ единого когожде потрѣбоу и подобное помощи приносити исцѣленїе и сьнабдѣнїе, еже по истинѣ немощьны оудь наї талесьно наї доушевно, сь лоубовию и сь отьчьскыимь добромысльствомь приносити. Снкоже вамь имоущїимь нѣ игоуменовати или икономовати недостойно, прѣскакаѥ, лѣтомь сьслоучение прѣдлагаѥ или дѣло наї доброродие, или поучисло, ли принесенеи сель, ли добытка, нь оно да есть поутень вь сихь, иже оть вась вьсѣхь еже есть вь свѣть и вь посѣщение, и самѣмь тѣмь Игоуманомь, аще есть и вь новѣсе постригль, аще есть и некнижьнь и оть кнѣшьнїихь дѣтнен приходнмь, ни єдинь бо врѣдь манастыроу оть того бываѥть, можать бо Богь и оть камене вьздвигноутї чеда Авраамоу, и слѣпымь дати прѣмоудрость, и слово несловьнымь подати, и еже и вещї всѣхь благоволиеемь паче оть хвалещїихь се своею силою и прѣмоудростию и богатствомь и доброродиемь, и сиь свидѣтель есть божьствьнынь вь истиноу и великы Апостоль святый Павьль, сице велми вьпие: боуи мироу и немощьна и изъгнанаи избра Богь, да прѣмоудрые и сильные и высокие посрамить, и несоущїе, да соущаи разроушить; сиа оубо оу по-

ставленыю Игоумань и икономь мало нѣщю приложоу къ реченымь и вельмї потрѣбьно же и подобно. —

ГЛАВА к҃.

О ѣко да не порицоуть братиѣ игоуменомь, еже въ одаваніи гостомь монастырскимь.

Да не соудить братиѧ игоуменомь ни словомь нѣконымь да трѣбоуюють, о немь же ѩже вьносить или издаеть потребы ради и монастырские, недостойно бо сиѥ и вредьно и немало раждаеть неверьство, разлоучеміѥ же разврашеніѥ, еже едино сьблажненіѥ творить. Ни ты паки игоумане оужикамь или дроугомь своимь иже не боудоуть на потрѣбоу монастыроу, немозї раздавати, или паки сьбїрати и оузимати себѣ, глаголе: аще не боудоу паки игоумань, да сиѥ имаю, да боудоуть оубо сиѧ творещіи непреченїї божьствьнымь тайнь о светомь доусѣ, аще и брати неповиноватїсе о вьпрашаніѧхь и сьговореніи дѣющїхь имь или паки брати безь егоже воли творещимь, то на тѣхь и прѣждьнаѧ заповѣдь и сиѥ прилагаемь: непрѣсловномоу соудїи свѣденїѥмь обличиталоу въ истиноу не оубѣжить, тѣмь же боудї имь и не вьнїтї въ роуцѣ Богоу живомоу, ни оть божьствьнаго же страшнаго соуда не оубѣжеть, безь правды и неподобающемоу изданиѥ сьтокь и добытька, его же прицитающіе сими сиѧ пишемь, аще ли толико несоумнѣни и несрамны ѣвлѣютьсе, ѣко ни Божїѧ боѧщесе соуда, нь нелѣпо ѣже монастырскаѧ растаклоуть неприцестьни да боудоуть, доньдеже оть сиковыхь отстоупеть.

О ськазаніи завѣсь, иконь и книгь црьковныхь.

ГЛАВА ка.

Непрѣтворномь быти келїмь стажанїемь свещеныхь сьсоудь, иконь и завѣсь и книгь и иного всего стежанїа црьковнаго, не тькмо же да не прѣтворна боудоуть, нь и отьноуда неподвижима, и ни оть кого и николиже всѣкоюдѣ кьзимаема; да иже оть сихь нѣкто отимаѥ кьзимаеть вины ради нѣкыие, црькве покраденїа, да кьпадаеть кь грѣхь, и о сихь закоиь напоньства осоуждень есть; иноу праведьныхь виноу оукеѕноути и сихь творити или прѣтворити ни мы ни инь нѣкто добро моудроуе, да повелить; тькмо кь годь напасти оть запаленїа манастыроу слоучившоусе пожещї или оть троуса пастисе или ино що, еже боудеть манастыроу на помощь; а иного ничесоже не имѣть имѣти помощи; тогда да подвижима боудоуть сиѣ нь непотаено единѣмь игоуменомь, нь всею старѣйшею братїею, да есть оугокорено и оупраклено.

ГЛАВА кв.

О изложени нь всѣмі, еже подобаеть излагатисе.

Нь то и еща вамь заповѣдаю, еже вамь вьсѣмь излагатисе оть манастырские правьде; еже вьношенїа слоужещїмь, по малоу да приписоують; издаванїа, когда и камо, а вьношенїа кьгда и откоудоу; си вьсѣмь заповѣдь есть; дохьѣроу, икономоу и парикономоу, или вьнѣшьнемоу икономоу или иноу

коую годѣ работоу прѣдрьжещихь вь сие наставаю вы да вси излагаетесе, да боудете непороуьни и непоговорьнї. —

ГЛАВА кг.

О соуетнословныхь и празднословныхь.

Проуеие и вь инѣмь слово избраньно и вѣдомо онѣхь подобно, аще соу кто оть вась вь роукодѣлаанї коемь или вь инои слоужбѣ сьходещесе и соуетьные твореще бесѣды: навыкноули бо соуть сиа сьждение, таже и вь скврьнословиа вьпадають, оть многословиа бо реуе не оубѣжеть грѣха; наоууатисе оть большего да не отмѣтаютьсе, заповѣдаю оубо семоу сие творитї оть лоубьве и творещоу и доушевредьныхь оставлѣти оть божьствьньныхь писмень, ѣко доушеполезно бѣседоующа, или мльуати, оудрьжаю бо оустьнѣ разоумьнь еси и моудрь реуе притоуьникь, и вь поутї же быкше, тождѣ болеще, тѣмждѣ исцѣлевайтесе, подобаеть оубо никакоже сиь сега бьдѣти о оумѣ сьблоуденїа вѣдоуши, ѣко оудова есть соупостатьномоу льстьно на нихь нантї и вь надежде низвести, еже да не боудеть, ѣко и огради стадоу и пастыроу изьгнаныь, вь сиь же нї вь досаждение дроуть дроугоу вьнїтї, нлї вь гнѣвь, ибо сие творе вь отьлоуучение вьпадеть, аще не каятьсе и прощанїа просить и ськроушенѣмь срьдцемь, мирь оубо и лоубьве имѣти волиь дроуть дроугоу вась всегда и мѣсто гнѣванїа наоуучитесе: благослови и прости брата; а сьхожденїа же соуетьна твореще и приходеще бес правды дроуть вь дроугоу и бес нїкоеже потрѣбьные вины и сь игоуменовою свѣстїю

наоучаеми и оть зла не отьстоупає и да емоу се заповѣдаєть.

ГЛАВА к҃д.

О не имати никомоуже въ келии ѣдениѣ, ни питиѣ, ни вещь и до мѣдиниче едне.

И стежаніе нѣкоє имоуще лихо заповѣді манастырьскиє, аще и до мѣдьніце, или овоціє безъ вѣсті игоуменове, въ заповѣдь да въпадеть, искрь же сихъ отаи ѣде и пиє, не покаєтьсе и поочєніѣ пріємає оть дроугь и оть оужикь и отписоує имь, а оукрадає оть манастырѣ нѣшо и неисправлаєсе, да отганаєтьсе, тоу тако да приложітьсе и сиє въ речеными. —

ГЛАВА к҃е.

Ѣко не колимо чисдоу въ васъ быти, нь аще и мало, нь съ лоубовію.

Числа въ васъ неколимь быти, толико да вы боудеть елико довольно имате прѣпитанию и елико говѣніе и лоубовь и единомысльство и інѣхъ вьсѣхъ исповѣдетьсе поутена въ игоуменомь ихъ и въ трьпѣні, смѣрені срьдца повиноуютьсе и тѣмі заповѣданаа боголоубьно исплньѣти тьшітьсе, а дроузи да отсылаютьсе, аще и въ малѣ подобаєть остати ка҃: лоуче бо единь творе волоу Господноу, паче оть множьства безаконьныхъ. —

ГЛАВА к҃ѕ.

О брати не имѣті работьніка.

Отровь недостойно имѣті камь, быти же по в҃ въ келіихъ, паче благо, быти же въ едино и коупно

дыхающа лоубовию, ꙁакономь доуховьнымь, тожде моудроующа и ѣко единодоушьна брата, вь истиноу сьвькоупившасе, тожде иго Господне влекоуща вседоушьно и дроуть дроуга вь мирѣ и вь подобномь послоушьствѣ и говѣни покарающасе, да и вь вась мѣсто имать Давыдовоу испльнитисе глаголоу: коль добро и коль красьно, ѣко жїти брати вькоупѣ, подобаеть же и сие расоуждение створити, да повїноуютьсе вь новѣ пришьдь прѣжде пришьдьшомоу, беськнїжьны словесьномоу, нераꙁоумьны наказаномоу и младѣи старѣюмоу; аще ли соуть кто по едномоу вь келїихь да соудить игоумень и то и да свѣсть житїи ихь. —

ГЛАВА кз.

О како подобаеть давати одеждоу и обоушоу.

Подобаеть проуеие оуказати о одежди братї: повелѣль бихь да имь даю расе шьвени, ни видѣхь ненавистїю диаволею рьптаниа бише вь инхь многа, гаще дроуть дроугоу: тебѣ больше дано, а мнѣ поꙁлѣе, да сего радь повелѣваемь ига приде новакь, да моу се подаеть раса и кошоулѣ, а на годище вьсѣи братї да се подаеть по перперѣ, да си коупоують одеждоу, и вь обоуѧи на игоуменѣ и на икономѣ та остаю вь калигиихь и вь ини кои, да его же вїдеть неимоуща, да подають емоу, наипаче же црьковьнїкомь, да есть неоскоудьно вь калїгиихь, а вь нощьномь расѣ, ѣко боудеть мощьно манастыроу и се и еще по лїтрѣ масла да имь се даие на годище ꙁа калїинаго ради просвѣщенїи и вьлие комоуждє

на годище да подасть се по роуноу, аще и коупивьше; а иже соуть црьковници избрани игоуменомь иже имоуть и келиины оуставь дрьжати, то да имь се даю по .г. литре масла на годище, нь да еста по ѯ̃ въ келіи сьвыуьна, да единѣмь каньдиломь, сьврьшаета свою слоужбоу, да има и свѣща-сьтесе на годище. —

ГЛАВА ѯ̃и.

О невьстающихь въ црьковь, како ихь подобаеть наказовати.

Нь тѣмь же и заповѣдаемь вьноу неослабьнѣмь быті на всѣкоу црьковноу слоужбоу молещесе о себѣ и о мїрѣ и о слоужещеи брати; аще ли се кто облѣнивь и невьстанеть на оутрьноу или и на иноу слоужбоу црьковноую, тькмо вины нѣкиие правые или болѣзнїи, то да учинить метание прѣдь игоуменомь и вьсею братїею л̃ метаниа посредѣ трапезы; аще ли се не покае и паки повтораие не вьстанеть, да поклонї ѯ̃, аще ли и тако не покоресе прѣбоудеть и паки отчаѭвьсе по третиие не придеть въ црьковь, поклонї р̃; аще ли и еще не покарасе и сьблазнь иньмь братиѭмь строе, да се изгонить оть игоумена и все братие: сиие же заповѣдь даю не црьковьникомь едьнѣмь нь всѣи братї иже соу оу манастыри, свѣне сихь иже соу извьнь манастырѣ лѣжоуть. А въ утени, въ канархани, комоу створи екансїархь метанїе, кромѣ немощї тѣлесьные или на пѣнїе или на поучитанїе, да не отричетьсе, а на трапазѣ утеиа повелѣваю да дрьжите неделѣмї. А си всѣ на игоумена полагаю, да аще кто Екансї-

ꙗрха не послоушаѥ боудеть, да нхь игоумень наказоуѥть. —

ГЛАВА ка҃.

О томь ѣкомоу же не варити особь и не ѣсти оу келии.

О сихь же и сиѥ вамь прѣдь Богомь и самою Владыцицею нашею Прѣсветою Богородицею наставницею заповѣдаю вамь: да боудеть вьсѣмь вамь сиѥ: ѣденїѥ же и пїтїѥ, а не варитї вамь повелѣваемь особь ни тебѣ самомоу игоуменоу ни икономоу, ни екаїснѣрхоу, ни иномоу никомоу ре оть братиѥ прѣбивающіе вь вашемь стадѣ; аще ли боудеть гость манастырски, то подобаеть игоуменоу, аще лї нї боудї игоумена, да икономоу или кто годѣ боуде оть прьвыхь вь манастыри, то на тога вьзлагаю, да оуправи гости, ѣко есть подобно, того бо ради единого и разлиуна ѣдениѣ да бываеть игоуменоу и подаваемо да есть, елико же ѣвлено и вь болѣзнь вьпадшеи соуть и сего ради требоуюють большега ѣдениѣ же и питиѣ на сьставь немощьнаго нхь тѣла, се бо свѣстьно и мнимисе и братїѣмь проуеѥ сьблоудати несьблазньно. —

ГЛАВА ѧ҃.

О слоужещихь диаконицѣхь манастырскихь, како подобаеть поставлати.

Херотониѥ слоужещиѥ по икономоу ставлениѥ подобаеть быкати и поставлати клоуѵара, клоуѵе оузнимающіе и полагати прѣдь Пресветою Богородицею или прѣдь Хмь и трьстомоу бывшемоу и томоу

ставешоумоусе подобно и сьмѣрено да строн г̂ метанию прѣдь светою Богородицею и клоуче вьзїмаю своима роукама, таже игоуменови прѣкланаеть свою выю и на нимь реченое благословение прїемлеть, а ѣже нѣмають клоуча вь ст̂оую иконоу целыкавше игоуменоко знамение доклаають вь ставление. —

СЛОВО л҃а.

О наказаномь быти брати оть игоумена, да не твореть стрьпьтьна вьставьше оть трапезы, нь походити говѣйно вь келие каши.

Такожде да сьблоудаеть игоумень на пѣтїихь вь цркви, вь хожденнихь на трапезоу, да сьблоудаеть братию, такожде и на всѣкомь мѣстѣ, еда сѣдеще бес правды и празьдьнословьствоующе и празьдьноують, то братски поучаваю а исправлѣю, покиноувьшимь же се симь походити вь келие сь молитвою и роукодѣлание творити, нь и трапезароу подобаеть блоусти на трапезѣ, да нѣщо вь лѣности своеи неоуправьно на рьптание брати поставить пище, или неомоченые сьсоуды имы, или изгноения нѣчеса или всѣмь не единако неподѣления, то да о томь, да моу дають игоумень заповѣдь. —

СЛОВО л҃в.

О работающихь манастыроу.

На коуюждѣ слоужбоу иже соуть поставлени, иконома, рекоу и клисиѣрха и паранконома и ини многимь нжи дрьже манастырские работе сьблоудьно, благо и чтьно твореще ихь, праведно есть непрѣставлати ихь оть своихь работь, лѣноующе же се оть

нихь и нерадеще нѣкакоже и лоукавноующе о нихь, подобаєть є прѣставлѣти и не пакы поставлѣти нжа оть сихь боудеть краденѣ, що аще и мало, осоуждень єсть Господомь нашимь Їнсоусь Христомь и и Прѣчистою єго матерню общєю наставницею, и оть неєже и клоучє прнели соуть, обєщающєсє не лоукавновати и єдинодоушно слоужити єи.

СЛОВО ѧ҃г.

О клоучарихь и хлѣбарихь и рыбарихь и о страторѣ и о икономѣхь метохь.

Молоусє оубо клоучаремь, и хлѣбаремь и рыбаремь и печалоующихьсє о мьскахь и иже соу оу метохиахь икономи манастырскихь сель, на дворь посылаємымь, и инамо отходєщимь повелѣнїємь игоуменовомь, и паче всѣмь слоужєщимь, и слоуженїи каша имѣти вседоушно, ѣко немалоу оть тѣхь оуповаєта се вьзданию, безькнїжьнымь вѣдѣ доблѣть кь отвѣтоу и Богоу и намь, єже о слоужбѣ, сьблоуданїє же и поспѣшьство. А иже свѣдеть книгоу вьзбранєть же се имь, за слоужбы ради єже вь молитвахь ихь, слоужбоу творити и быти сь братнею на сборищи, поочаваємь на малодоушїтїсє, ни отнечаити, ѣко мьнєщїмьсє имь погоубьша пользоу нь благодоушно же пача имѣти и радостьно, понаже оукрѣпиль ихь єсть Богь себѣ братню, по подобию оного послоужити, иже рече: не прїдохь да мї послоужеть нь да послоужоу и положїти доушоу мою избавленїє за многихь, зрита братїє моя кое вы дѣло сьврьшаєта, зрите комоу подоби-

тасе, видите ѣко научело всемоу благомоу, сь лоубовию приходита, что оубо скрьбита и тоужите оть сьхождениꙗ оставьше не разоумѣете ли, ѣко свою доушоу полагаете за многихь, ѣко мои владыка Христось, да ꙗвѣ братию вашоу оупокоита, радовати оубо и їграти вамь подобаеть, ѣко еже едва аще вьзмогли бише исправити молитвоу, вьнимающе дѣломь повсегда вы творите; блажени да сте вь томь печалованию ревьнителие: добра бо молба и зѣло добра вь Богоу бесѣдовати нась творещи и оть земле на небо нась вьзносещи, льгчаеже и больше паче лоубовь; она бо чест есть добродѣтели и всего тѣла и сьвьршенних сьвьршение отьсѣчение нѣкоие и оудь, а лоубы глава есть и сьвьршенниꙗ, ибо и высокотвореное смѣрение сьпрежено себѣ ѣвлѣеть и милостыноу и человѣколоубїе за нихь ради паче и Богь бывь человѣкь, ѣко же зоветьсе Богь и нась ради человѣкь Богь оуказоуетьсе небесномоу отцоу подобьнь; чесо ради скровище сихь всѣхь благихь оставльше главоу и вь нїжьнымь и вь единомоу притажанию таите; подобаеть бо главоу сицѣ приспѣвьшимь весело имѣти и твьрдо и всѣ творити, ѣко оть не не отьпасти. Боимьсе законоу на лишенїе, нь не оубоитесе, ибо чистаꙗ исповѣданиꙗ оулишенїе сеие исцьлити вамь и прощение по правдѣ подасть, тькьмо да ѿнѣ лѣностьно оулишение, того бо боите и то вьнїманта, аще ли се ѿнѣ, да радоуитемїсе слоужьбѣ вседоушевно имоуще, слоужеще же сико довольно наоучивьшесе вси слоужещеи боудоуть добрѣ творецїи. Аще же еже мало прѣтекло ми боудеть, то приложоу словомь. —

ГЛАВА л҃д.

О посланіи на прѣгледаніи къ добытькомъ.

Понеже оубо въ немощіи нашаи ходеще и добытька мало приобрѣтохомъ, да подобаеть и о семъ печаловатисе игоуменоу и икономоу, прѣгледати емоу колико мощьно, иихъ есть въ сихъ старешїне посилатї говѣинен, ѣко оуказано и цѣломоудрые и старце, аща възможьно имъ есть застрѣльчевѣхъ ради навѣть. —

ГЛАВА л҃е.

Како подобаеть пѣти панихиде ктиторомъ.

Доблеюеть оубо о монастырскихъ довольно же и ѣко подобно заповѣданными о оусьпшихъ отьцъ нашихъ и братие, да оубо приемемъ свѣтло и съ всенощьнымъ пѣнїемъ поучисти вамъ паметь трьстаго и приснопламетнаго отца нашего и ктитора кѵръ Симеона мниха, еже есть міца Февраря г҃і, еже празднованіи вамъ свѣтьло и пѣтиемъ и свѣщами и въ вашемъ ѣденїи и пїтї, паче подаите хлѣбъ и вино на врата кто се приложуї въ тои дьнь, и сие вамъ вѣдѣти ере многащь приложуаюетьсе сиа паметь вноутрь великихъ пость, да пѣти вамъ прежде по, а вечерь на панахидѣ подати вьсѣи брати по свѣщи, да поють дрьжеще надъ гробомъ. Сиїмъ же о бразомъ пѣти вамъ и на паметь блаженно почившеюе бывшиа иногда подроужїа его Анастасїе мниихи міца Іюніа к҃а. —

ГЛАВА ѧs.

О панахидахъ свєтыхъ отьць и братиє наше почившихъ поу мѣстѣ семь и пакы поучити хотєщихъ како подобаєть пѣти панахиде и помєнати.

(Овдје у оригиналу нема два листа, види у додатку III.)

— — — — — — — — — — — — — — —

Нѣкихъ слоучившихсє глаголѣхъ и свѣтьныхъ коуплѣхъ, и єже єсть вѣно небєсныхъ надєждь и отданєи полагаємо, да оть сєга на поучисмєнєи нѣкоюга проуча братиє дающи, да не мнитьсє, нь равно быти всѣми по дрьжєщимь законѣ монастырѣ. Аще когда искоушаємо нь поути, ѣже соуть многа несьвѣтьна и отстоупати оть манастырѣ искоуситисє вьсхощєть же и дарованоє отнєсті, нь недадитє сємоу того, что годѣ слоучилосє єсть, ибо єдьноущи Богоу дарованоє нєкзнщаєтьсє: вьзнмає иже свєщєньно краден єсть, творен же свєщєньно красти имать запрѣщєниє, єси свѣдѣть, аще и мы не глаголємь, се бо нынѣ сицѣ и сїко имѣнта.

ГЛАВА ѧи.

О подании на крата брати.

А оуреченоє и зѣло хранитаноє не малоу пользоу и спасєниє вамь оумножаєть, ко єже сиє на кратѣхъ подание и страньныць и немощьныць оупокоєниє и посѣщєниє, ихь же ради гостинницоу оть хо҃лоубиваго нѣкоюго образа испросївше сьздахомь страньныи оупокоїті братиа и немощьныи вьзлѣжєщєи, ѣко мощь поспѣшьствова о нїхь, оудостоитє нагыє же и босыє одѣвати и обоувати єтхїми вашими одєждами и

обоущами, не вами самѣми даваемо, се бо не повелѣваемы, нь игоуменомь, питати же альчьные и доушї давати, ѣкоже рѣсьмо, оузаконеными хлѣбомь и вином и соунвомь нѣкимь од крьмы вашеѥ избывающе, подобаше бо оть оудрьжанїꙗ вашего сими быти, пока жа не тьщьно боуди понѣ и оть избытькь и Богоу бо есть лоубьзно, ѣже есть ѣко вьзможно и оумершихь же погрѣбати, страньно — гробие же есть тѣхь ради сьзидано, да не мы вамї творимое лоучеѥ и тврьдѣѥ потьщаньно имоуще забоудемь; не погрѣбати же тако да би было и нѣко слоучивьшоусе, нь прьво отпѣваемѣмь погрѣбаемые вами и дроугаꙗ достоинаꙗ потьщанїꙗ нї единоущї, паче всѣхь чистотьно кь страньнои и нашаꙗ брати чистотоу жиите, да и мы чистоу же и богатоую о нїхь оть Бога милость приемемь, нї никакоже оть врать нашихь праздна отпоущати волимь. —

ГЛАВА ѧд.

Поучени кь игоуменоу и кь икономоу и кь всѣмь брати еже хранити ненароушимо кь семь типицѣ повелѣнная.

И молоусе Гâ ради вьсѣмь вамь, братие моꙗ и чеда о Господѣ вьзлоубленаꙗ, сьблоудати о вьсѣхь мною смѣренными отцемь вашимь заповѣданаꙗ вамь и о сихь хотѣнїе мое и прнетие и свѣсть и заповѣдь нераздроушимоу и непрѣдвизаемоу вь пользоу вамь соущоу и вь спасение доушевное и вь оутврьждение и вьсѣмь покои да рекоу, и моего отца предь лицемь Господнѣмь похвала и оукрашение, сего ради и всоу сьблажненнаꙗ вином повѣдающоу моу намь кь

сѣмь типницѣ, и ѕаповѣдаемы ѣвѣ и непокрьвено нѕколїтї поспѣшихомсе, да не по нашемь отхожденн мѣсто обрещеть, о немь же молоусе Владычице моеи Госпоже прѣпѣтаи наставнице, крагь доушь нашихь сотона да не поколеблеть вась оть прьваго помысла и скою працоу поставить и раѕбиеть доушн оть Бога добрѣ сьтажано, и вьсоуе-же ѕритьсе красотою основано, идѣже и по толїцѣ нашемь оутврьжденї, ѣко вьѕможно испытанию вѣдѣ ѣко неѕлобою оскоудѣеть нїколїже ѕлобнаи вина, и непрнѣѕнинкомоу ѕвѣроу и стрптникомоу раѕвращенїе и кривыи вины приложенне; нь вы вси, божїею благодѣтїю просвѣщенн соуще, его кьѕиї и како нхь хощете отгнати, нѣсте не раѕоумни оть божьствьныхь писменей, и оть оглашенен ѵьстьныхь ѵтенен оть наоѵѵенїи нхь; и вь нихь же сами вы наоѵѵенн бысте, соупротивоу станете ѕлобн твьрьдо, пособство велико и нераѕорнмо нмоуще Божие и ѕа теплыхь рѧди молитвь прѣнепороѵьные и прѣсветые Владычицѣ нашеие Госпоже Богородице и светаго и славнаго моѵѵенника Полїевкта, и ѕа молитвы блаженаго отца нашего Сѵмеона, приложоу же и молитвоу мою грѣшьнаго. Да наоѵѵаеть вы оубо братсвы и прилагаете подобное нераѕоумни оть добрѣ же сие свѣдоущаго да ѕапрещаетьсе, ненаказанымь и нераѕоумнымь оть раѕоумѣющаго, и сицѣ о светѣмь Доусѣ и о лоубви, еднинь оть еднинаго оутврьждающесе и сьуетавающе, ѣко на вьоупльуенн доброе и доухонное и спасьное добрѣ свѣден, надѣенсе на Христа истиньнаго Бога нашего и на нашо прѣсветоую матерь Богородицоу предстательницоу нашоу и пособь-

ницоу, ѣко неврѣдимо присно сьблоудѣтесе: сицѣ обрѣтаіе обороужаны и оукрѣплены врагь посрамитьсе соуютьно и утетьно отьбѣгаіе облиуитьсе и недѣемь далеуе оть вась отжеметьсе, вы же спасантесе и велиуантесе и сьмїрьнї боудѣта и ѕавїстьнї вьсѣми вь благотворении вашамь и вь уьстномь жїтї да боудете вси дни живота вашего. Єдино же мѣщю вьспоменоу вь прѣстаноу слово сїе.

ГЛАВА м҃.

О больници и о работающихь болемь.

Рѣхь выше нещо мало о болещїхь братї нашаи, игоуменокою волею вьсе еже ихь промышленїіе, семоу есть наложено, подобаеть же и о сихь большеіе оувѣдѣти: ѕаповѣдаемь же избрати больнымь велию, вь образѣ добра сиѣіе больнїцоу и одрове поставїти больнымь на вьѕлеженїіа и на покоище и работьника имь давати, ѣко симь работати вьсѣмь, аще лї по моїмь грѣхомь иноѕи оу єѕоу оупадоуть, да имь стан ѿ работьника, а роулоу великоую, еже есть огнїще вь мѣди оковано и прѣносимо, вь немь же болещемь оукропь топити, и ина еже соуть онѣмь на оутѣшенїіа по вьѕможьномоу же, ѣже соуть вь ѣдені и пити и вь проуихь потребахь. Игоуменоу повсегда нерѣтько вь больнїцоу прїходнтї и вседоушно посѣщати братиіе и комоуждо прїносїти потрѣбьнаа и братїіа же наша больнаа да не вь сиіе оуѕдающесе обратеть себѣ имоуще просити лихаа нѣкаа, ѣже не боудоуть ни вь слоухь слышали и николїже видѣли, нї вькоусили, нь да сьдрьже себа и сьмѣраютьсе, довольнї боудоуще вь онѣхь єдьнѣхь,

вь нихже и време есть и мощно монастыроу принести та; аще ли и работате имь заповѣдї ради юже заповѣдаемы, нь неоупрашати нхь повелѣваемь, смѣренно же паче житї, ѣко подобаеть мнѣмь, да и тї вь трьпѣнїи мьздоу, еже есть оуличшенїе похотьмымь и болѣзнї тоуга, ходатаи боудемь оть Бога насладитїсе; боуди же вамь сиї. —

СЛОВО ѯа.

Дроугое пооучеиїе кь игоумеиоу и брати.

Еанко еже есть намь волѣ и Богоу благопрїѥтна и наставницы, вамь же вь пользоу великоу и снабдѣнїе; вь вашемь же произволенїи сьстоить сьхранити сїи ненароушимо и непоколебимо повсегда, глаголоу же непрестаньно, прѣданоую вамь слоужбоу творити вь вась сьборїща, еже хранитї вѣроу и чьсть подобноую кь игоуменомь вашимь, еже дроугь дроуга лоубити и тьщатисе комоуждо когожде прѣходе вь смѣреномоудрьствѣ, поболѣти же дроугь о дроузѣ; ѣко единаго тѣла оуди и ѣже дроугь дроугоу неспльнѣти оулїшенїи, не вь зависть оустрьмлѣтисе, ни вь лоубовь неполѣпноую или изборне и разданиї, свѣне дасте выше сѣдѣнїи и мїрскихь поутенїи, кь единомоу же тькмо зьрѣти, еже добродѣтальное житїе оуказано и пребывати, а не ино аще вьзможно, нь ї дыхати, нлї паче слово спасьное и все еже на спасенїе и на сьзданї есть и на пользоу; кь симь же изгонитї оть вась вьсѣхь злы истоуьникь: добытьколоубїе глаголоу и корыститисе оть манастырѣ или коего инаго образа етера, и покладати поклады, и скровища творити и до слоучившагоса, вь немь же

не повелѣль есть игоумень, ни прѣданы вамь помоканьнь простиль есть, не тькмо сие, нь и небрѣжьствомь, или кимь инѣмь неродьствомь оставлѣти нѣщо манастырско погиноути, равно бо есть и сие прьвомоу, аще что и приносьно мнитьсе, и равно винѣ оть Бога оуказано есть; дрьзновенне, елико вьзможно отсѣцѣте, и да сьшьдь рекоу: все еже не вь спасенню наставлѣюмо да отгонитьсе, не можете о чеда и братнѣ, да николиже вредїимаѭ поутемь; а спасающаѭ же прѣтечемь, нѣ бо нищо оть прѣданыхь вамь немощьно или оусильно исправїти, аще ли нищо оть сихь нѣкако сико мнитьсе, нь подвижньсе, потрьпимь и принесѣмь храбрѣньно, помоуднимь вь малѣ себе, не бо покоѭ ради мїра остависьмо, нь поспѣшьства ради и подвига по вьзможеномоу вь оуаоученїю вь обѣтованїѭхь благыхь; помоуднимь оубо се, ѣко речено, помоуднимь, моуждно бо есть царство небесноѥ, и моуждьнїци вьсхищають ѥ, никтоже лѣнивь поставить побѣдоу, николїже никто сьпѣн сномь бьдраго своего борьца побѣдить, нь текоущїхь добрѣ и троуждающїхьсе, трьпещихь еже оть подвигь болѣзни: за многие скрби рече Богь, подобаеть вамь внити вь царство небесноѥ, тѣмже молоусе всѣмь вамь, достойно потьцѣта на званне ваше, поставите талеса ваша света Господеви, лоубите дроугь дроуга, тѣците на прѣдьлежещи вамь подвигь, елика добра, елика благолоубьна да помышлѣите, еже слышасте, и наоучитесе, сиѣ творити неотстоуплите братие, времѥ бо сьбираетьсе, помнинаите доуше ваше и наше же смиренне не забывайте вь молитвахь вашихь. —

ГЛАВА м҃в.

О кели царнїско светаго Отца Саввы.

Хощоу же вь вашѣи лоубьви и сиѥ изъреци, паче же и заповѣдь приложити, азъ многогрѣшныи и присноуныи на подвизаниа доуховнаа быхь вь манастыри нашемь светыѥ Владычицы Богородицы настакницы нашеѥ, и аще или поработахь, ли потроудихьсе, ли не малыѥ тоугы приехь глаголоу по Аѳлоу Павлоу: аще есть вь тѣлѣ, ли развѣ тѣла на вѣдѣ Богь вѣсть; такоже и азъ о себѣ глаголоу: аще что и прїехь отъ тѣхь реченыхь, то не вѣдѣ, Богь вѣсть, пребыхь бо вь монастыри доколѣ сьбрахь ваше о Господѣ лоубнмоѥ стадо не мало, помогающоу моеи немощи Владычици нашеи Госпожди Богородици и наставници, мїрь вамь глаголемь, ѣкоже и Христось сконьмь оученикомь, и помысляхь егда сь вамї вь манастыри прѣбывахь, сьбрати хоте вась или вьработати вамь, и забыхь своа прѣоумноженаа прѣгрѣшениа, ѣже бѣхоу кь Богоу, кь вашѣи лоубви, и изпромисливь вь себѣ, ѣко оуже подобаеть промысляти и о своихь сьгрѣшаниихь и изьшдь и створихь себѣ сѣдалища, еже боудеть двѣмї или паче и тремь и чрьковьцоу оучиниихь вь ниѥ светаго и прѣподобнаго поустынежителѣ Отца Саввы, его же и мнѣ неподобномоу нмоущоу ниѥ, и вьставихь оуставьць си, како подобаеть хотещїмь жити вь келици сѣи, да сию заповѣдь даю игоуменоу и вамь, да не имати посадити потежещаго се покоа ради пльтьского или паки безъкиїжьнаго и коупь дающиа на нѣи, нь да избираета хотещаго и желающаго, ходити прискрьбнымь поутамь, и вьнити сквозѣ оузькаа врата, ис-

пльнающаго си оуставь, юго же написахь здѣ оу сѣи келии, да аще видите еже не боуде подобьнь его же оставихь живы вь келицы, тои оученика си, то посилати оу сиѥ мѣсто, его же видите желающа и доубещаго сь вышеписанаѩ, либо старь, либо млад таковы обрещетьсе вь вась; и си повелѣваю по отшьстви моемь кь Гѹ, да не подасте вь мѣсто оно иноучесаре, ни паки повелѣваю оузети оть неѥ ниѩоже; аще ли прѣстоупита сию заповѣдь ныматє обидїти мѣсто оно, то да бы есть соупьрь на страшнѣмь соудилищї прѣподобныи Отьць Савва и азь оумїлены.

ГЛАВА м҃т.

О учении сего типика на всѣкь м҃ць и скончавати го, паче же и на память ктиторовь исчитати его.

Си бо типикь заповѣдаю Камь чести на книждо м҃ць вь начело вь врѣмена ѣдении вашихь, на вьспоминаниѩ же заповѣданнымь вамь и на пользоу доушь вашихь, сицѣ бо да боудете вы же вь спасении вашемь испльнении, ѣко добраѩ сьхранивше ѣже прѣесте оть Отьць вашихь и мнѣ же нищаго доушевнаго сего наставленниѩ, и наказаниѩ о Господѣ простирающе. Богь же мирьскы призыкає нась вь вѣчноую его славоу, за многоую его и неизреченноую благостыноу сьврьшїмь вась и оутврьдимь вь святоую его волоу, за единоуедаго сына своего Господа Бога и Спаса нашего Їисоуса Христа и Прѣсвятаго и Животворящаго Доуха, емоу же подобаєть всѣка слава, чьсть и поклонение и вельлѣпьство и нынѣ и присно и вь вѣки вѣкома Аминь.

На крају додајемо она три листа што их нема у оригиналном рукопису, а позаимамо их из рукописа у коме је пријевод (парафраз) овога дјела, а који је рађен 1788 год.

I.

(Наставак 3-ће главе.)

Сей оубо монастырь нами оть основанїа весь создаса: а церковь обновихомь тоуїю и попсахомь, приложихомь же книги, такожде и святыа сосоуды, Божественныа иконы и ризы, завѣсы же и все оукрашенїе. Еще же и братїи на потребоу тѣлесноу, елико мощно бѣ. О нихь же хотящымъ вамъ извѣстно оуразоумѣти, оть Хрисовола мощно боудетъ. Мы же къ слѣдоующемоу предложенїю слова прекланаемса. Но ты Боже и Господи всауческихъ и о препѣтаа Мати Господа нашего Їисоуса Христа! да боудоуть сїа дѣльна же и дѣйственна, нами же и иже по насъ до конца вѣка сего, честными молитвами оугодника Вашего, Отца же нашего и ктитора Симеона. Вниманымъ глаголанымъ: понеже честы имамы большаа, большаа же намъ отъ свѣта перваго часа дне простираютса, подобаеть же мнитса ми знати о дѣлѣ свѣта, сего ради отъ свѣта начинаю изъасненїе творити слѣдоующее

ГЛАВА Д.

О нѣнїи а҃ часа, и еже по окончанїи оутрени всѣмъ братїамъ въ келаїи своа входити.

Подобаетъ оубо съ оутреннимъ славословїемъ коупно пѣти и а҃ часъ, по обычаю, и молитвоу:

иже на всякое время, и по молитвѣ поклоны да бываютъ: г҃ поклоны велики досажоуще главою до ѕемлы могоущимъ, немощнымъ же по силѣ, и глаголати съ поклоны: согрѣшихъ тебѣ Господи, прости ма; таже ѯ҃і скорѣе, елико роукою досаѕати ѕемли и глаголати: Боже, оучисти ма грѣшнаго и помилоуй ма, вси коупно, а не единомоу предварати, а дроугомоу остатися; имѣти же въ семъ наставника клисіарха или дневнаго Іереа: прѣдъ враты Царскими стоуща и чинъ оуказоующа. Сіа сице держимь егда не поемъ на оутрени „Богъ Господь.“ Аще ли поемъ „Богъ Господь“, то творити г҃ поклоны малы съ пред.....

II.

(Наставак г҃і главе.)

.....и сего извести въ явленіе всѣмъ подобаетъ. Да поставляете же симъ образомъ Игоумена: вшедшимъ вамъ всѣмъ въ церковь, и вземіше сей типикъ, положите на святѣй трапезѣ, и жезлъ прислоните ко святѣй трапезѣ: и повелѣти избранномоу винти въ олтарь, съ обычнымъ трисвятымъ, и съ тропари: помилоуй насъ Господи, помилоуй насъ; Слава: Господи, Господи призри съ небесе и виждь, и нынѣ: Богородичнъ гласъ 6-ы ищи во хъ единочадыи и единосоущный Отцоу; таже: Господи помилоуй а҃ раѕъ и поклонитися емоу трижды предъ святою трапезою до ѕемли и вземше оттоудоу сей типикъ и жезлъ, и всѣмъ глаголющимъ: достоинъ, и достойноу соущоу, стати на достойнѣмъ мѣстѣ игоуменскомъ, и ставшоу емоу, да боудеть цѣлованъ отъ всеа бра-

тїи, и оттолѣ да боудетъ вашъ Игоуменъ Богомъ поставленъ, и Пресвятѣй Владычицы Богородицы наставницы поспѣшествоующей емоу.

ГЛАВА ді.

О поставленїи Иконома.

Аще хощете поставити Иконома, ты Игоумене, и старѣйшая братїа коупно со всѣми изберите по добродѣтели вамъ подобна; да ставится же образомъ сицевымъ: по отпоустѣ оутреннемъ и обычной молитвѣ: трисвятое; онъ же да творитъ 3-и истанїа предъ иконою Пресвятыя Владычицы нашеа Богородицы наставницы и со страхомъ да лобизаетъ; таже да поклонится Игоуменоу до земли, и преклонитъ емоу откровенноу главоу свою: Игоуменъ же крестообразно благословляя, говѣйно глаголетъ сице: Богъ молитвами Пречистыя своеа Матери и Преподобныхъ Отецъ нашихъ, поставляетъ тя иконома монастырю; потомъ же дакше емоу о Господѣ цѣлованїе, поставляетъ Игоуменъ, на приличномъ емоу мѣстѣ; таже цѣлоуютъ его вся братїа, по цѣлованїи же, слава Богоу да возносится, и отпоустъ. Семоу же икономоу подобаетъ со оусердїемъ слоужбоу свою совершати къ Богоу и вамъ и оуправляющемоу емоу вами не на лица зрящоу, но всѣхъ, имоущу, аки оудъ единъ, да изберетъ же и помощни . . . . . .

III.

(Глава 36 с почетка.)

Єлицы и по мнѣ достойно приткорыша что въ обители, годовыя памяти ихъ да бываютъ, и по-

мнїанїа по оуꙁаконенїю нашемоу; такожде и братїи, иже имена въ помянникоу вписана соуть или впишоутса; въ новѣ же преставлшихса не токмо на литоургїи, вечернѣ и оутреннѣ да помнаютса, но до 40-и дне, и просфоры его да приноуашаютса; къ симъ же да опитоуетъ коегождо оумершихъ екклисїархъ, да имѣсте л' неꙁабвенно и творите неоскоудно. Но еще яснѣйше о семъ повелѣваемъ: Понеже оумножившимса братїамъ, слоучитса имать многаши оумирающихъ братїи памати 3 или 4. стечисса, или и самымъ дѣломъ, въ единой седмицы, и стоужно боудетъ комоуждо память творити въ панахидахъ да оставлаютса отлоучении канони панахидамъ дневни, иже на вса дни по долгоу вамъ обѣщани соуть, и прежде отшедшемоу пѣти. Повелѣваемъ же да не боудетъ возбраняемо то, аще кто отъ братїи изволитъ, да идетъ и поетъ ꙁа мертвыхъ, а проуїи да поють въ параклитницѣ, вꙁаконеноую панахидоу; тако да боудетъ сїе и да творитса и благопрїятно намъ, мнитисса и Богоу. Аще ли ꙁнимы ради или немощи, не изволите сїе: но не презрите, да не боудетъ же лѣности ради и елико свѣсте, въ той седмицы памати, вси коупно собравшесе, всѣхъ единою сїа да творите панахидою; аще не слоучитса память нѣкоемоу Игоуменоу вашемоу: семоу бо особно да бываетъ, и сице да отдаете братїи вашей долгъ, память ихъ поучитаа, и отъ ꙁаповѣди вашеа неотпадающе, да творите оубо въ панахидахъ сице. А въ литоургїи о нихъ добро есть, совокоупно всѣмъ паматемъ во едино бывати: просфорамъ же о коемждо приносимымъ, мауто и Їерей въ гробницы от-

доучень есть, и незаконенъ, и якоже оугодно емоу и возможно сице да творитъ, а еже кто что принесалъ или принесетъ, да бы подавалоса на братѣхъ за некоего память, то якоже оуговорихъ въ монастыри въ память онаго подавати заповѣдаемъ, неоудержано; диптихи оубо заповѣдаемъ, аже соуть оуписованїа Їереомъ самѣмъ о Господѣ, или дїакономъ, на всякой Антоургїи чести и помнити вписаныа, да сами не понесоутъ грѣховъ ихъ, о лишенїи онѣхъ помиманїа.

ГЛАВА лз.

О постригающихса.

Поутемъ шествоуа слово прїиде и о постризающихса: егда кто прїидетъ отъ славныхъ, или отъ некїихъ знаемыхъ нами и вѣдащихъ наше житїе; таковїи да постригаютса и вноутрь оузаконненаго времене, молащїи васъ: и сихъ согласно прїимите. Аще же отъ слоучившихсе незнаеми соуть, по прешествїа 7 дней во обители, да облачатса въ плащаницоу и монашескїи шлемъ, да заповѣдаетса же имъ возможное слоуженїе, и да наблюдаетса, и аще со смиренїемъ и терпѣнїемъ совершаютъ слоужбы своа, да пребываютъ 6 мѣсацей и тогда постригаеми, облачатса во оброучение святаго Ангельскаго образа, и причитаемы да боудоутъ братїамъ; егда же слоучатса непокорыви и оуныли, ропщоуще о заповѣданныхъ имъ, Игоуменоу подобаетъ не прїимати; къ симъ же и о семъ подобаетъ пещиса: иже отъ иноудоу приходатъ монаси, и прїати восхощете, да не наслоуете ихъ отъ некїихъ отрекшихса оуже при-

несенїихъ, не препродовати бо благодати Божїей долгомъ, ни на добитцѣхъ продовати, да не кїи ѕдѣ стоудъ и поношенїе прїидетъ, вниою въ насъ постриѕающихса, и ѕлый сей глаголъ ѩвленно внидетъ, мое или твое, большее или меньшее, и лоучше молитиса принесшоу, а не прїемлющоу, да не боудетъ сїе въ насъ, да не боудетъ. Аще что и намъ постриѕайса приноситъ да прїемлемъ, вольно бо есть сїе, а не съ поноуждениемъ, и вольно дѣло Боголюбїа милостыня: чинъ имѣетъ доброторенїа, и отъ Бога воѕмеѕдїе боудетъ, и грѣховъ очищенїе, паче же да речемъ истинноу: покладъ принесъ Богоу и Пречистой Его матери, наставницы. Ино бо есть отреченїе и принесенїе, а дроугое даръ и милостыня, подаванїе или покладъ: ово оубо овамо имать воѕданїе, и аковже на нѣкоую коуплю требоуй полагаетъ, о . . . . .

СТАРА СРПСКА ПИСМА.

ИЗ РУСКОГ МАНАСТИРА СВ. ПАНТЕЛЕИМОНА У СВЕТОЈ ГОРИ.

ПРИЛОГ АРХ. ЛЕОНИДА.

Ова стара писма послао је из Цариграда архимандрит руски Леонид у фотографским снимцима, понајвише додавши поред њих и свој препис. По жељи самога г. приложника наш редовни члан г. др. Јанко Шафарик примио се, те је по снимцима и по преписима г. Леонида (уз два три снимка није тих преписа ни било), саставио преписе који се овде штампају.

Како су ово све не штампана писма, надамо се да ће обрадовати пријатеље старина српских. Многа су била са свим непозната, неколика се само по имену спомињу у зборнику Миклошићеву, које смо код сваког назначили.

Ред је узет хронологијски.

Уредн. „Гласника.“

1.

1349. д. 12 Јунија.

Цар Стефан Душан потврђује слободе манастиру св. Пантелејмона у св. гори Атонској.

† Бл҃гочтно и велелѣпно и достодльжно иже напонвшеи корѣни вѣрою бл҃гочтнꙗ, и ѿ вѣтвеи добродѣтели плоди принести; и бл҃гочтнїа плоди ѹкрасивше се, бл҃годарьствьно славити бг҃а вь троици, и троицѹ вь единомь бж҃твѣ, вь единомь царствѣ же и силѣ и господствѣ и вь единои воли и хотѣни и дѣнствѣ; безначелнѹ же и присносѹщнѹ и непостижимѹ, едино естественѹ и равно чтимѹ и равно покланꙗемѹю, иже всѣмь творителнѹю же и сьдрьжителнѹ небеси и земли и прѣисподнимь, видимимь же всѣмь и невидимымь, ѡдѹшевленымь же и бездѹшьнымь, ѿ нее же единородни сн҃ь и слово ѿче, неизреченнои свѣть ѿ свѣта вьсиꙗ намь; и много чтни и даролюбни дари даровасе се пророкомь же и апостолѡмь, и мнникомь ст҃аемь же и преподобнимь, православнимь же царемь и всемѹ народѹ православнꙗ, различно дари раздѣливши, и достохвалнымь вѣнци вѣнчавши, ꙗко же таа сама вьсе винна и подателнаа животѹ, безмѣрнаа прѣмѹдрость бж҃иꙗ велегласно вьпиють глаголѹщи: мною царие царствѹють и силни пишѹть правдѹ: —

Тѣмь же и азь вь х҃а бг҃а благовѣрни и богомь поставлении прѣвисоки Стефань царь вьсѣхь срьпскихь и грьчкихь и поморскихь земль, реку же алканїи и западнои странѣ и великомѹ дисѹ, и сь богодарованною ми и благочьстивою и хрїстолюбивою

царства ми царицею, августинею кира Еленою, и сь богодарованнимь наю синомь благовѣрнимь кралемь Брошемь, благодѣтию бжиею процвѣтшу ми вь своемь ѿчьствѣ, и по того изволению нарещи се ѿрасль благаго корене родитель монхь светихь, реку же Сумеѡна Немание новаго мироточца и прьваго владики бившаго земли сребсцен, и великаго светителя и прьвопрестолника ѿчьства нашего Сави; приеми царствия благочтия вѣньць ѿ руки Христа моего, поревновахь житию и благопрѣбиванию стхь ѡ Христѣ царен благовѣрно жившихь на земли, реку же великаго и славнаго и равнаго аплѡмь и прьваго Христианомь Константина цара, и инѣхь православно и благочтно жившихь на земли.

Тѣмь же ѿ юности моеѥ, теплостию душе и ревностию срдца моего, раждеженну ми бившу любовию вь всѣмь стнымь и божьственнимь цьрквамь, напаче болше ѡ манастирехь стние гори великие пустние афона; иде же ѡбрѣтаеть се храмь стаго и славнаго великомученика Христова Пантелеимона; ти бо стии страстотрпци Христови, жрьтву словесну и ѡдушевлену себе принесше Богови. Прно сьцртвующе сь инимь, телесние бо ѡкови по богословному гласу ѿресше, и сьмущающихь ими вещи изменше, достойно аггельскому сподобише се дрьзновению. Тѣмь вь лѣпоту храми ихь вь часть и хвалу себѣ вьздвигше, духовно вь нихь трьжьствующе и славословеще прославльшаго ихь господа. тѣми бо самѣми стыми чьсть богови приношаемь, добрѣ вѣдуще, яко иже вь подобнимь рабомь чьсть, ѩвлениие имать вь ѡбщему владицѣ славу. Тѣмь же убо и ми добрѣ вѣ-

дуще дрьзновение веле обрести ими, ст҃ые м҃лити
ихь призываемь всегда и просимь, м҃тиса о сь-
дѣжнихь мнѣ устроити владику Христа. Видѣвше убо
иноци келици се обретаху храма ст҃го великоминика
христова и бесребьника Пантелеимона, нищету по-
слѣдню монастира, и всакого промишлениа и попе-
чениа тьщь и пусть, и еще о Русие вьсеконьчно
оставлениие, ни нужние пище или потрѣби имуще,
придоше ко царству ми, и вса сиа исповѣдѣше, и
слише царство ми како приети ми на се обитѣль ту
ст҃ую, и быти ми ктитору во имя. видѣвь же цар-
ство ми, како дѣло угодно и душе спасно, прие сь
усрьдиемь и любовию, и потьщахь се въздвигнути и
сьзидати и укрѣпити ст҃ую сию обитѣль, и всакими
потрѣбами и метохими во довольство испьлнити; и
постно подвизающихь се иноко сьбрати; понеже
царство ми сь всакимь прилежаниемь, иже на сие
богоугодно дѣло послужити могущаго; обрѣтохь же
ч҃тнаго во иноцѣхь, мнѣ же многолюбима и вѣрна,
монаха Исаїю и на сего наложихь вьсако попечение
и промишлениие о сеи ст҃ои обитѣли, тому и нехо-
тещу, сь великимь умилениемь и метаниемь, во
купѣ и сь благоч҃тивою и превьзлюбленною ми царицею
августиею Кѹра Еленою. оно же моление наше пре-
зрѣти немоги покину се и прие. успомѣну же и цар-
ству ми речении монахь Исаиа, како быти монастиру
сиему свободну о всѣхь обладающихь во томь мѣ-
стѣ, о прота реку и о всѣхь иеговихь поданьки, и
области иеномати игумена изнети, или поставити,
или что повелѣвати, кромѣ духовие области. Тако
же и о внѣшнихь господьь и царьь, никто же

имати ѡбласть ѡ поставлении или изети игумена, или иконома, или иного диаконита коего. аще и синь или брать царства ми будеть, или инь кто любо, его же изволи Богь по мнѣ царствовати и ѡбладати землею; тьуию сами иноци его же изволеть между собою вь монастири, вь всаку волю и свободу, ꙗко бити самовластиу и самоволиу, ꙗко же и присно поминаеми царие ѡсвободише Хиландарь. Приложи же царство ми и метохие иже суть по имени се: село ꙗньуица сь всѣми мегꙗми и правинами и заселци, еже суть по имени се: заселькь жидомица, црковь ст҃и Никола у планинѣ, заселькь Дубница, заселькь Новосель, заселькь Кеникь; село Драгоща. и проуаа що есть башина мазгидова, куке у граду, зевьгелатню, преспанѣгу, коцакь; и ино що есть дрьжаль мало много; црковь ст҃аго Георгия у Бонмии сь селомь що му есть купеница, и сь виногради и сь мании, и сь всѣми правичами и мегїꙗми цр҃кве те. Ѹланꙗрие конь крупиць, и сь уланꙗникомь. и ѡще приложи царство ми да си узима цр҃ква на всако годище на гюргевь дн҃ь ѿ трьлиса двѣ стѣ перперь венетицѣхь; и ѿ Хрїсѡполи двадесеть кошиниць соли на всако годище на гюргевь дн҃ь. Сиꙗ вса свободи царьство ми, ѿ всѣхь работь малихь и великихь, и всѣхь поданькь, ѿ градозиданиꙗ, ѿ сока, ѿ конюха; ѿ псара, ѿ повоза и поноса; и всѣхь работь кое сьда настое, и кое се хте послѣ умисляти. И молю и запрѣщамь, сиему златопечатному слову царства ми, непотворену бити, нь паче потврженну. Кто ли дрьзнеть сие приложение царства ми разорити, таковаго да разорить г҃ь Богь и прѣчистаꙗ его мати,

и да му єсть мьстинкь сѣи великомученикь Христовь Пантелеимонь, вь си вѣкь и вь будущи; и ѿ царства ми да нѣсть благословень. Створиже се си Христоѡвуль вь лѣто, ҂ѕ. ѡ. и҃. ѕ҃. индикта, є҃. мц҃а июниѩ. є҃і. дн҃ь:

† Стефань вь Христа благовѣрни царь Сьрблємь и Грькѡмь †.

(:М. П:)

2.

1349. д. 12 Јунија.

Цар Стефан Душан потврђује добра манастиру Св. Пантелеимона у Св. гори Атонској.

† Благочѣстно и вельлѣпно и достодльжно иже напонвшен корени кѣрою — — —
— — млтвка о сьдѣтинихь ми устронти влкы х҃а,[1]) и тѣмь припадаю и мил се дѣю, вь храму сѣго страстотрьпца Христова; видѣ убѡ царство ми обинщаніе храма того с҃таго, и потьща се царство ми вьзвенгнути и укрѣпити и исполнити недостатьчнаѩ цр҃кве тые сѣые. И приложи царство ми: црьков сѣго Геѡргиѩ у бонмїн у алавандовѣ, сь селомь що му є купеница, и сь виногради, и сь мланы, и сь мегѧми, и сь всѣми правинами црькве тые; и ѡще приложи царство ми село новосель кое єсть конь кльучць, сь всѣми мегѧми, и сь милокопнемь, и сь всѣми правинами села того, и сь црьковомь материѡмь божиѡмь афиниѡтицомь; и ѡще приложи царство ми башниу мазгида калоѧнѣ жихьньскаго, и що є дрь-

[1]) Довде је ова хрисовуља са свим иста као и она под бр. 1, само је други правопис, и писмо скорописно; а у оне полууставно.

жаль село Драгошу; и куке у граду, зевгелатие [2]) пръспанѣгу, коцакь; и ино все що се обрѣта, или купеница, или виногради, или пиние, или коденице, или люди що є где дрьжаль, или у граду, или оскѣнь града, вьсе записа царство ми црькви рушкои. И още приложи царство ми, да си узима цр҃ква на всако годище на гюргевь дьнь ѿ трьлиса, двѣ стѣ перперь кенетицѣхь, и ѿ хриснополи двадесеть кошиниць соли; на всько годище, на гюргевь дн҃ь; — и приложи царство ми у сѣрѣ ѵл҃ка Горгиа Лукера сь дѣтиомь и сь кукнем, и сь всѣмь имѣстнием що си имать. И сиа вса вь дарь приимашаю ст҃ому великомучеником Хр҃стову Панделеимону; и сиа вса выше писаниаа и приложениаа царствомь ми освободи царство ми ѿ всѣхь работь, великыхь и малыхь; и всакога поданька; ни да є соки, ни конюха, ни исара, ни соколара; ни ѿ всакого владущаго царства ми, да не имають забаву. И кога изволить г҃ь бь по мнѣ царствовати, молю и запрѣщаю снему златопечатному слову царства ми, непотворему быти, нь паче потврьжению. Кто ли дрьзнеть сие приложение царства ми разорити, таковаго да разорить г҃ь бь и пречистаа его мати; и ст҃ии мучеником Хр҃стовь Панделеимонь и вь си вѣкь и вь будущїи, и ѿ царства ми да имѣсть благословень. Сьтвори же се сии Хриснову вь лѣто: ҂ѕ҃. ѿ. н҃. ѕ҃. индикть в҃. мѣсеца июнїа. в҃і. дн҃ь.

† Стефань благовѣрни царь Србиему и Грковь и западнымь странамь.

(М. П.)

---

[2]) Зевгелатије грчка реч, значи ораће земље.

3.

Око 1350. д. 21 Маја, у Скопљу.

Цар Стефан Душан дарује слободу и земљу цркви свете богородице, коју је сазидао код Габрова дијак Драгоје.

† Пише и повелѣка царство ми, да есть вь скѣдѣние всѣкому. Добродѣтелно, всеразумно сь истиною царскагѡ словесе сьставление; приде же вселенаѧ вьсѧ сьбравьши се радостьно, у скопи на зборѣ, и весело по заповѣди апостольскою хитростию послѣдующе глаголемо: Слава ти ѿче безьначелнее, сине ѿцу сьприсносущие, светии душе трьгубо иже вь единствѣ, трьсветои троици покланѣемь се; вь прьвоначелнѧ землю ѡснова, небеса утврьди, прьваго чльвѣка Адама сьзда; и сь человѣки поживе за милосрьдиѧ неизреченниихь си благости, сьшедь сь небесе, и ѧви се апостоломь си, уче ихь глаголю, николи же ѿлучити се Ерусалима; тѣмь же сьмотриньше богоносныхь ѿць сьставленыѧ, и сьборьнихь того рада, и ми сими послѣдуемь, ѿ светихь ѿць, иже суть узаконнена, и уставнаи и утврьднаи, и направнаи, божьствьнимь црькваль записовати и утврьдити, повеле и хрисовуле, слова царьска. Тѣмь же образомь послѣдующе, и азь рабь Хрїсту Стефань, вь Хрїста Бога благовѣрныї царь, самодрьжьць всѣхь срьбьскыхь и грьчьскыхь и поморьскыхь земьль, и царьство ми ѡному и закону навикь, много дрьзновленние и надежьду имѣе вь божьствьнѣи црькви спаса Хрїста Бога, и прѣчистие его матерь, заступницу и владичицу вселенѣи; и иже вь светѣи горѣ аѳоньстѣи, госпожьду богородицу; и бесьплътинхь небесныхь силь Михаила и Гаврила;

припадаю и молю се, милосрьдниꙗ ѡчиꙗ вьзрѣти на смѣреною мою дꙋшꙋ; ти же господѥ моꙗ прѣчистаꙗ богородице, моли сина своего чьловѣколюбиваагѡ; величѣю и прославьлѣю и име твое, ѡдь домꙋ славы твоѥ попечение творꙋ, елико мнѣ вьзможно, хотѣи всꙗ испльнити прѣчьстны домь храма твоѥго; — и благоизволи царьство ми светнимь и божьствьнимь цркьвамь записовати и посланиꙗ на светѣмь и чьстнѣмь сьборѣ, сь господиномь ѡцемь нашимь прѣѡсвещеннымь патриарьхомь кꙋрь Нѡникиѥмь, и сь Хрїсто ..... царьства ми царицею кꙋра ....., ... прѣвьзлюбленомꙋ царьствꙋ ми ..... изинде... Дикь Анагность Драгоѥ, како есть ꙋлезль книше Габрова ꙋ бѣласници, предь трѣбалѣгрь зидати.. ми иже ..... прѣчистее цркьвь и бесплтинихь силь Михаила и Гавриила, тѡгьда справи ѡсвещенной епископь Баньскы кꙋрь Калиникь, иже ѡдь всего срьдца сь великимь трꙋдомь се тьщить, сьизи Дикь Драгоѥ зидати храмь божїи, и и за него се помоли епископь царьствꙋ ми, како да есть тан цркьвь свободьна на вѣкы, и ѡвыи Дикь Драгоѥ сь своимь тьсниномь да прѣбивають ꙋ нен свободнѡ. И има хотѣние царьство ми и приложихь землю ки ѡнизи що есть растрѣбиль, ѡколо цркве и инже цркве именовани Драгоѥ до грькова, и ѿ цркве слазеще до водѣниꙋнога пꙋта, и прѣзь гꙋдановꙋ ниꙋ, како водовагѣ слазить, тьизи валожиць, с вал .... или есть ꙋ немь ѡрахь или вокька; и що но есть набѣлѣжиль мѣсто за мини, прѣма спартиокѣ водѣниꙋници, и прѣдь водѣницомь мѣсто за... а и за льна, или бꙋдꙋ два или три врѣтени до ве-

анего ѡраха; и ѡрахомь, и ѹ подѹ нива и винѹ подѹ кѹде бѹде жкь растребити . . . . с мцѣ . . . а с кадомь, на братосиновьскихь топиль подь спьсшкее ниве, Г врѣтень; нивѹ сь кадомь; и подь Габровѡ беротнѹеѣѹ нивѹ; и кѹде мѹ бѹде драго Анагностѹ Драгою сь тьсинномь и сьродники своими, да сѹ слободни тан црькка домь богородице, и вь веки века. И кь томѹ аще кто цю приложи црькви волѡмь и хотѣннемь своимь ѡдь свое баціне или ѡдь кѹпеніце, или нивѹ или виноградь, или мланинь, или инѡ цю либо, или бѹдещю . . . . . и селити свободни люди кь црькви . . и тиѯи да работають црькви а иномѹ никомѹ. И ѡсвободи ихь царьство ми ѡдь приселіце и димиіне; и бирь и сокѣ, и по . . . . ара и псара и поѯѡба и поносса и номистра и тракиніе и градежа кога либо, и града ѯиданиіа; и котла да имь нѣсть, просто рекьши ѡдь всѣхь работь великихь и малихь; да неимать ѡбласти нань ни кефалиіа ни кнезь, ни тьѯи комѹ се прилѹчи дрьжати Габрово, понѣже иѯволи царьство ми, да ѥсть свободьнь домь божи тан црьковь, сь всемь пернѡрѡмь. и сиѥ ѯаписаніе ѹтврьди царьство ми вь всѣко ѹтврьжденіе и достоіаніе царьско; како да ѥсть вь вѣкы нераѯорнимо никымь. Кто ли дрьѯие такови ѡдь настоюціихь ѯабавити божьствьнои тонѯи црькве, таковаго да раѯо . . . ь и прѣчистаіа мати господнѣ; и да ѥсть проклеть ѡдь троніце ѥдиносѹщнее, и да мѹ ѥсть сѹпьрникь архаггель Михаиль вь дьнь сѹдни, и паки да ѥсть проклеть ѿ Т и ні, ѿць ѥже вь никеи, и ѿ. Д. еѵангелисти, и ѡдь светаго Симона и светителѣ Саві; и ѡдь снега ѯбора, и ѡдь царьства ми да ѥсть благосло-

вень. И посла царьство ми властелина чельника Гюрица, и наручихь ми да издасть прьвеи сиѫ вниѣ писанниѫ; тко ли потворн що ѡдь сихь написаннихь царьства ми, и едина урьта, таковн да приметь гнѣвь и наказание и да платн: .ф. перперь.

† Стефань вь Христа Бога благовѣрьни царь.
Повелѣниемь господина цара Гюрьгь Лѡгѡѳеть записа, месеца Маѩ. ка.

4.

Год. 1353. а потврђено исте године.

Цар Стефан Душан, и царица му Јелена, и син њихов краљ Урош, поклањају митрополиту Сереском Јакову, цркву светога Николе на реци Пшињи под брегом Кожљем. [1])

..[2]) прѣвьзлюбленнимь и богодарованнимь сномь наю прѣнисовымь кралѣмь вьсе срьбскые земле Ѹрѡшемь.

Понеже оубо прьвы чл҃вкь роукою бж҃ниею и образомь поуьтень, своею волею ѿ благаго прьвѣе ѿпаде, вьсѣхь владнки прѣстоупивь заповѣдь; раѩ и еленка вь нѣмь ономоу насладати се повелѣ по сѣхь за злобоу изгнань бывь; и еленко оубо проходе множае крѣме, тельми множае кь злїнмь прѣкланѩше се, и горшаѩ присно помышлѩе ѩко ѿ подобнаго превративь се, и вь послѣднюю оуви погибѣль сведень бысть образь царьскыи. — Еленкь есть зданиѥ чл҃вкь, нь не мнѣ быти подобно, иже сего добрѣ и сице чюдна из начела ѿ прьсти сьздавыи, заблоуждати на многѣ и кь погыбѣли ѿ моуди ей быти; своимь благооутробниемь прѣклонием бывь, сьниде на исканиѥ погибьшаго,

[1]) Спомен о овој дипломи у Monumenta Serbica 152.
[2]) Почетка нестало.

иже всевинна и подателна животоу безъмѣрьнаа божиꙗ прѣмоудрость, и създа себѣ храмъ ѿ чистие и нескврьнинне отроковице дѣвы богоматере; зачьнь се и рожь се ꙗко же самъ вѣсть единь, аще и наше прѣвьсходить постижение, ѿ нее плоть приемь непрѣмѣнно и нескаꙗнно, на земли ꙗвль се, и съ чл҃вкы поживе; вьсь бывь кромѣ грѣха чл҃вкь, да подобиннмь подобное исцѣлить, и наше естьство вьзнесь, ѡ десноую славы ѿца на прѣнебеснынхь посади ни, и покланꙗемо аггельскыми сьтвори силами, крьстомь и сьмьртию и погребениемь и тріндневнымь вьскрьсениемь насъ ѿ прѣльсти идольскые избави, и на прьвое вьзведе благолѣпие; нетьчию же собою, нь и прѣмоудрыие свое оученикы и апостоли ꙗко свѣтила посла вь мирь, все ѥзыкы кь богоразоумию наставлꙗюще оучениемь и чюдеси и знаменїи безчисльными; и доуха светаго поспѣшениемь и правомь причестници ихь же и престоломь прѣемници знамениемь же паче и чюдесемь выше; имь же и житию ѡнѣхь и дѣꙗниемь по всемоу оуподобише се, пастирие глаголю и оучителие вьселеннѣи; преподобнїи и богоноснїи ѿци наши, священици же и прьвосветителие, ѿ нихь же паче множае сьи великыи и чюдныи архїерей Хрїстовь Николае; знаменїи и чюдеси бесчисльными, и исцѣлениї разнообразными, и скорою помощию, по мороу же и по земли, вь бѣдахь же и скрьбехь, вь бранехь и обьстоꙗнїихь, и всакыихь моуждахь; молбою еже кь всѣхь владицѣ Хрїстоу прѣспѣваеше. Его же помощи молю се полоучити, вь бранехь сьпособителꙗ его имѣти, вь болѣзнехь брача, вь ꙗвѣтехь покровителꙗ, юности

наставника, старости жьзль, кь житїи семь окрьмителм тиха, и тамо кь страшни дьнь соуда крѣпка прѣдстателм и заступника. И азь кь х҃а б҃а благовѣрныи и самодрьжавьнии и Богомь поставлєнни Стефань цар, Срьблємь и Грькомь, Поморню, Алванни, и западнои странѣ, сь благовѣрною и хрїстолюбивою и царства ми прѣвьзлюбленною царицею кура Єленою августиниєю, и сь прѣвьзлюбленнинимь и богодарованнимь сыномь наю, прѣвисокымь кралємь все срьбьскые земле ѹрѡшемь. Изьобрѣте царство ми храмь великаго архїер

и сь хотѣнїемь и милостїю прѣвьзлюбленнымь сыномь наю, прѣвисокымь краллемь Ѻрошемь, вьсхотѣ благовѣрнаа и хрїстолюбиваа царица царства ми кура Єлена, и дасть своюю роукою сїи божьствьныи храмь светаго Николи, мольбникоу царства ми, прѣосвященьномоу митрополитоу сѣрьскомоу кѵрь Ꙗковоу; да си ю има и направлю сь никымь неѿемлемоу до своюго живота, вь помѣнь царства ми, и пакы по смрьти митрополита сѣрьскога кѵрь Ꙗкова, сїи светы и божьствьныи храмь светаго Николи да си има монастырь царства ми, стаго архїстратига Михаила и Гаврїила оу Призрѣнѣ, сь всѣми правинами иже есть записало царство ми вь хрїсовоулѣ стаго Николы, и вь хрїсовоулѣ архистратига Михаила и Гаврїила, сь земломь и сь людьми; и сь виногради и сь водѣницами, и сь коуплеиницами, и сь задѵшинами и сь локицїи, просто рекьше сь всѣми правинами; да моу есть ѡндѣзи прибѣжище и поконще, или моу се слоучи немощь или кое прѣселение вольно а или моуждьно, да си има оноузи киелию, до своюга живота никымь неѿемлемо. А се мегіе земли црькевнои стго Николы, ѿ брода пьшиньскога подь градомь прѣко брьда подь градь на грьлучинь камы; и ѿ грьлучина камена все низь пьшинию до ратиьца, и ѿ ратиьца прѣко оу великоу, и паки ѿ тогажде брода пьшиньскога, поутемь на брьдо прѣма градоу, и тѣмьзи возникомь, како греде кольникь на блатьце оу велию локвоу, и ѿ локве оу велии доубь, и ѿ великога доуба право низь доль низь ѡсиковьць оу великоу. — И кьди има соудь митрополить сѣрьскыи Ꙗковь, с каромь за сиюзи землю и за люди, тьдизи

ѕемлю сиюѕи свѣдоци присвѣдоковаше црькви како ѥсть была и оу ст҃аго краля црькьвна. А се людие црьковны ст҃аго Николи: Бисрѣнь синови; Баланиь Роусь; Коста Момчиловь; Мане, Домань, Клахь Мѣгославь, Беробранца, Добретикь, Мѣговань, Баланьць, Станиславь Марикь; Добре ковачь, робь Поурьнѧ; Тодорьць; Драгина, Прьвославь Татень, робь Цоукаля, Преде свирьць, Стано, Хроусе слѣпьць. — И кьди плѣнише Тоурьци Анатолию, тьди и прїидоше слободни людие изъ Грькь на црьковноу ѕемлю при стомь краля; а се имь имена, Градиславь, Радь Охреда, и Моурьтать наневь брать, Станило и Никита, Моурта Прѣкочель, Корнло, попь Добре, и попь Григорие. — И що си ѥсть имала коупаѥниноу селище Броусь и тьѕи да си има и дрьжи сь мегѣми и сь всѣми правинами села тога. А се мегѣ Броусоу, како церови потокь оупада оу Пшинию, и низъ Пшинию прѣма бѣломь каменоу, на ѡноу страноу, и ѿ бѣлога мрамора право поутемь оу петьковоу црькви, и ѿ петкове црькве, право поутемь надь арьменскаа селища, право оу мѣль, и ѿ мѣла стрьмо оу Пшинию; и все низъ Пшинию до срѣдь бальшинѣ ниѣ, и ѿ бальшинѣ ниѣ право на урьвени мѣль, и ѿ урьвенога мѣля надь маатнїца, до распоутиа брѣѕичькога поути, и ѿ тоуде прѣко поутемь до станьчева сада; и ѿ сада станьчева низъ доль оу потокь церови, и потокомь церовнмь оу Пьшинию. — И сию ѕи ѕемлю више писанноую црькве ст҃аго Николи никто по силѣ да ю не тежїи, тькмо комоу ю дае митрополитъ изъ десетька; разѣ парикь що се обрѣта да си своие башине тѣже безъ десетька, а що имоу

тежати ѕемлаю црьковноу анхо своѥ башине, да даю и парици ѿ тогаѕи црькви десетьк. И Класи кои оугоне ѕнмѣ добитьк на ѕемлаю на црьковьноу оу ѕнмище, да даю црькви травьнноу по ѕаконоу, такожде и Срьбаѥ; и никто на ѕемли на црьковьнои да непостави млина безь хотѣниѧ митрополитова, раѕвѣ комоу да митрополить мѣсто да си оучини млинь, а да даѥ ѿ нѥга црькви половиноу; и людиѥ жоупьсцїи кои винограде имаю на ѕемли на црьковьнои, да даю ѿ нихь црькви ст҃омоу Николѣ по ѕаконоу доходьк, що оу Скопии даю ѿ виноградь, и никто безь хотѣниѧ митрополитова да не трѣби лаѕа на ѕемли на црьковьнои, ни винограда садїи; и комоу не хоѥ митрополить тоугѥмоу чл҃вькоу в ономьѕи селѣ, никто да га силом непосадїи; — Кто ли дрьѕне и оучини що по силѣ ѿ више писанїихь, да плати царствоу ми сто перперь, а црькви сто. — И людиѥ црьковнїи да даю црькви, коуки: двѣ вѣдра ѕвоньчате, кои соу четири оу табарь ст҃го Николи; и оу кога се обрѣтаю оу црьковнога чл҃вка трьмке, да дава ст҃омоу Николѣ десето, и да работаю црькви оу недели два д҃нїи, всака коуки; и що ѥсть било на людехь на црьковнїихь сокь царьства ми, тоѕи приложни царьство ми ст҃омоу Николѣ; и такоѕи моу ѕаписа царьство ми, како да моу ѥсть свободьно ѿ всѣхь работь царьства ми, ѿ жетьве и сѣнокоше, ѿ поѕоба и ѿ жировинне, и ѿ травинне, ѿ псара, ѿ ..колара, [3]) ѿ приселанце, и ѿ приплате жоупьске; просто рекьши ѿ всега да ѥсть свободно; — и да не метеха црькви томьѕи

[3]) место: соколара.

кефалиꙗ скопьскы, ни кожьльскыи, ни кнєзь, ни нинь кто любо ѿ владоуꙗщїихь царьства ми. И сего ради освободїи царьство ми сиюзи црькви ст҃го Николи, понєже ю дарова бл҃говѣрьнаа и хрїстолюбиваа и царьствоу ми прѣвьзлюблѣнная царица кура Єлена августиꙗ, прѣосвєщєнномоу митрополитоу сѣрьскомоу кыр Ꙗковоу, да моу єсть оу башнноу до єгова живота никыми неѿємлємо. И сиє словѡ царьства ми, зависахь и даровахь и оутврьдихь царьскыми обычнимь знаменнїємь словѡмь царьства ми, ви всако оутврьжденїє царьско и свободоу чистоу, како да єсть твьрдо и никыми непоколѣбимо. И молю єго же изволи Богь господьствовати по мнѣ на мѣстѣ царьства ми, сиємоу записанномоу словоу царьства ми непотвореноу быти, ни паче больше и крѣпцѣ потврьжденоу и непоколѣбимоу. Кто ли вьсхощеть разорити сию милость и записаниє царьства ми, таковыи да єсть проклєть ѿ г҃а б҃а вседрьжителꙗ и прѣчистиє єго матере, и ѿ силе чьстнаго и животворещаго крьста господьнꙗ, и ѿ всѣхь светыихь ѿ вѣка Богоу оугодивьшїихь; и ѿ царьства ми да єсть неблагословєнь. И сиє извѣстноє и всенастоєщеє златопечатноє словѡ царьства ми, записа се и оутврьди ви лѣто: ҂ѕ҃. ѿ. ѯ҃. а҃. индиктиѡна. ѕ҃.

† Стефань ви х҃а г҃а благовѣрнїи царь Срьблємь и Грькѡмь :: (в).

И краливьство ми видѣвь си҃ златопечатини хрїсовоуль господина ми и родителꙗ ст҃аго цара, и госпожьде ми и матере светиє царице кура Єленї; записань и оутврьждень прѣосвєщєнномоу митрополитоу

сѣрьскомоу кѹрь Ꙗковоу, црькоѭ светаго Николи на Пьшини подь кожлиѥмь, да си ю има до своега живота, да тѣмь же образомь и кралевьство ми сь оупрошениѥмь и хотѣниѥмь господина ми и родителя светаго цара, и госпожде ми и матере светыѥ царице, потврьждамь и записоую кралевьства слоѭмь, како да ѥсть тврьдь сини хрисовоуль, и никыимь непороушень, и да ѥсть ѭ всако оутврьждениѥ и свободоу чистоу, како ѥсть и иниѥ записано господиномь ми, и родителемь светымь царемь и госпождомь и матеромь ми, благовѣрьною и хрїстолюбивою царицею, сего бо ради писа и подьписа кралевьство ми образомь кралевьства ми, ѭ лѣто: ѕ҃. ѿ. ѯ҃. а҃- индиктиѡнь. ѕ҃. :

† Ѭ х҃а б҃а благовѣрнїи Стефань Ѹрѡшь краль всѣмь Срьблиѥмь ::

5.

Око год. 1372.

Десиот Јован Угљеша потврђује манастиру св. арханђела Михаила и Гаврила код Габрова слободе и добра што му је даровао Кесар Воихна.

† Како приде ѭ царьствѹ ми, чьстни старьць дѹховьникь кѹрь (Даніїль) .....
Михаила и Гаврила иниѥ Габрова и принесе ми записаниѥ г҃н .... родителѣ ми кесара, и видѣхь и проучохь що ѥсть записаль и .... и кесарь Воихьна, и ини христолюбиви црькви ѡнонзи, лю҃ .... земле, бысть хотѣниѥ царьствѹ ми кѹдѣ годѣ мѹ се що находи .... хрѹ ., ... люд.. виноградь, перикопи, или и мини, има хотѣниѥ царьство ми, како да ѥ

..... ѣь кѣкомь, и да ѥсть паче свободна, никимь непотьклоненно ..... родрьжица, ни проникарь, ни дворанинь, ни кои власть, кои се ... х .....
царьства ми, тко ли такови се нагѥ ѡдь моихь люд. сие више пис .....
ти и поколѣѣти, и ѯабавити ѯа цю либо старьцѹ, кѹрь Даниилѹ ѿ цркви .....
молю, или ѯа манинь, или ѯа люде, па и ѯа ино цю либо, таковаго да раѯорит .....
и прѣстаи его мати кѫжи, и да мѹ сѹ мьстинци безѯпльтни архистратиѯи, и да ѥсть невѣрьнь царьствѹ ми; месець Маи .кѳ. индикть ѕ.

† Деспоть Іоань Ѹглеша.

† Повелѣнниѥмь господина ми деспота Ѹглеша и ѡдѡрь писахь по .....

6.

1377. у Струмици.

Деспот Јован Драгаш и брат му Костадин и мати њихова царица Јевдокија потврђују добра руском манастиру св. Пантелеимона у светој гори Атонској. [1])

† Понеже ѹбо многихь и великихь даровь наслаѯихь се, и вьспрнѣхь ѿ владики моего Хрїста, и того прѣчистие владичице наше богородице; на ню же все ѹпование наше вьѯложихмо; желаниѥ нашего николи же погрѣшихомь, ѹповаемо же ѩко и до коньчини живота нашего сию помощницѹ имати, паче же и по коньчине много множае. Того ради и и благочьстива и хрїстолюбива госпожа царица Евдо-

[1]) Споменута је ова диплома у Monumenta Serbica 186.

кни и сь превьзлюбленими синови царства ми деспотомь Їωаномь Драгашемь и Костадиномь, потьщасмо се колико ѥ по силѥ нашои, дари и чьсти приносити ст҃ымь и ц҃ѣстьнимь цьрьквамь, вь нихь же ѡбразь господа Бога Саваѡѳа по вьчалвчении написуѥть се, и светихь ѥго многохвалноѥ сьсловиѥ, по пророку и богоѡ҃цу Давиду глаголющу: дивьнь Богь вь светыхь своихь, Богь израилевь, и паки благословень Богь прославлѥн сѥ вь чудесехь светыхь своихь. Тѣмь же раждѥгше се божьствьною любовию изволисмо предьпосилати и дарове даровати Богу и светымь ѥгѡ, ѿ нихь же ми ѥсть даль ѡнь, и паче болше ѡ храмѣ светагѡ и славнагѡ великомученика Паньделеимона, ть бо свети страстотрьпець Хрїстовь, жрьтву словесну и ѡдушевлену принесе себе богови, присно сьцарствующь сь нимь, телесниѥ бо окови по богословному гласѣ ѿтресь, достойно аггельскому сподоби се дрьзновению, тѣмь достойно храмь ѥго вь чьсть и хвалу себѣ вьздвигь, духовно вь нихь трьжьствующе, и славословеще прославьшаго г҃а. Тѣмь же убо и ми добрѣ вѣдеще дрьзновениѥ веліѥ къ Богу приѥти нимь, и светиѥ молитви нихь призывати ѡ сьдѣѥнихь ни умолити владику Хрїста; тѣмь же и ми припадаемо къ храму светогѡ страстотрьпца Хрїстока Паньделеимона, иже вь светѣи горѣ Аѳона, и приимаемо сиѥ усрьдие и дари светому великомучеику и страстотрьпцу Паньделеимону, иже ѥсть монастирь рекоми Руси; село Мокрани сь синоромь с планиномь с брьдомь с виногради с ѡвощьѥмь с воденичьѥмь с кипурнами с полѥмь с лугомь с ловищи з бродови с рекомь; и що ѥсть

приложиль царь Стефань ꙁемлю Лѣньдиновꙋ к Мокраномь. Село Макрнѣево с синоромь, с планиномь ꙁ брьдомь, с виногради с вощьѣмь, с водениѩмь с кипꙋрнами с полѣмь с лꙋгомь с ловищи, с рекомь ꙁ бродови, и ꙁемлю Тꙋтковꙋ и ꙁемлю Сидерофаѣвꙋ. — Село Ꙁубовце с синоромь с планиномь с брьдомь с полѣмь и сь всемь ѿтесомь що си ѥсть имало. Село Борисовѡ с синоромь с планиномь с брьдомь с виногради с вощьѣмь с водениѩмь с кипꙋрнами; с полѣмь с лꙋгомь с ловищи с рекомь с бродови; селѡ Габровѡ с синором с планиномь с брьдомь с виногради, с вощьѣмь с водениѩмь с кипꙋрнами с полѣмь с лꙋгомь с ловищи с рекомь с бродови; црьковꙋ матерь божию прѣчистꙋю више Габрова сь всемь метохомь црькве тѣѥ, сь людьми с виногради ꙁемломь, с водениѩмь и сь всеми правинами що си ѥсть имала ѿ прѣждѣ; црьковꙋ архангела сь всемь метохомь; и ине црькве колико ихь се находи ꙋ метохꙋ сель техь, да ѡблада ними манастирь светагѡ Паньделеимона. И тако ꙁи дарова царство ни села та монастирꙋ светогѡ мꙋченика Хрїстова Паньделеимона сь всеми мегами и правинами сель техь, що си сꙋ имали и при грьчкомь царꙋ и ꙋтврьдисмо ꙁнамениѥмь и бѣлѣгомь царскимь, како да ѥ тврьдо и непоколѣбимо никимь до вѣка. И сиѥ наше малоѥ приношениѥ приносимо ти сь вѣрою истиною ꙗко страстотрьпцꙋ и ꙋдотворцꙋ великомꙋченикꙋ Паньделеимонꙋ, вѣмь бо благодѣть и дарь даровани ти ѿ всѣхь владики и цара Хрїста Бога. Ꙋповаѥмь же, ꙗко да скорнымь твоимь ꙋпованиѥмь поможеши ни вь дьнь страшнаго сꙋда Хрїстова, и все враги и супо-

стате наше, да ихъ инꙁложивъ покорнши подъ ногꙁ нашн. И сиꙗ вса великꙗ принесосмо въ дарь светомꙋ мꙋченикꙋ Христовꙋ Паньделеимонꙋ ѡсвободисмо ѡдь всехъ работъ и поданькь царскихъ, да нм не градоꙁиданнꙗ ни градоблюденнꙗ, ни сокꙗ ни инонистра, ни травнине, ни ѡраньꙗ, ни жетве, ни врьшитве, ни сенакошеннꙗ, ни винограда работанꙗ, ни поноса, ни провода, ни псара ни соколара; ни да тко ѡблада ними ѡдь владꙋщихъ, тькмо црькка свети Паньделеимонь. И сие слово ꙁлатопечатное да стои непоколебимо и непотворно и нераꙁорнимо до вѣка, и молимо и ꙁаваннамо него же Богь изволить по нась царствовати и господствовати или брата или сꙋродникь царства ни или по божию сꙋдꙋ кога Богь изволить, сиемꙋ хрисовꙋлꙋ непоколебимꙋ бити, нь паче крѣ(п)чае потврьдити, аще ли кто таковихъ дрьꙁиеть диаволимь ꙋхищреннием сие више писаное потворити или раꙁорити, таковаго Господь Богь и того прѣчистаа богомати да раꙁорить въ дьнь страшногѡ сꙋда Христова, и да есть проклеть ѿ .т҃ ні. светихъ и богоносинхъ ѿць иже сꙋть въ Никеи, и ѿ всехъ светихъ ѿ века Богꙋ ꙋгодившыхъ, и да мꙋ есть сꙋпьрникь свети великомꙋченикь Христовь Паньделеимонь, въ дьнь сꙋда Христова, амнинь. въ лѣто ҂ѕ҃ ѡ п҃ є҃. индиктнѡнь. є҃і.

† Въ Христа Бога благовѣрни Іѡань деспоть Драгашь. †.

† Повѣлениемь господина ми деспота Драгаша и Костадина ꙗ Драгосавь Алꙋ҃лꙋгиꙗ писахъ сиꙁи хрисовꙋль ꙋ Стрꙋмици градꙋ.

7.

Око год. 1380.

Деспот Драгаш и брат му Костадин потврђују добра манастиру Св. Пантелеимона у св. Гори Атонској, а прилажу му и сами нека добра.

† Понеже убо есть ѵьстно и ѕѣло богови прїѥтно еже ѵьсть и покланѧнїе приносити светымь и божїимь цръкважь, вь нихь же образь Господа Бога Саваѳа по ѵловѣѵьству написуѥть се, и светыихь его многохвалноѥ сьславїе по пророку глаголющу, дивнь Богь вь стхь своихь, Богь исраилевь; многи бо судьбы его, и неизслѣдимыи пути его. Тѣмь же и мы к тебѣ припадаемь великомуѵеннику и цѣльбнику Христову Пантелеимону иже вь Аѳонсцѣи горѣ, вь обители рекомїи Руси; видимь бо прѣизобильные дари еже на тебѣ, дарованные ти оть всѣхь владыкы царѧ Христа; и всѣхь иже сь вѣрою к тебѣ припадающихь, нескудно дары цѣленїе обилно всѣмь истаѵающїи, и нами же рабомь твоимь благовѣрнымь деспоту Драгашу и брату ми Костандину, любовїю сердьчною и разгоренїемь душевнымь сь вѣрою к тебѣ припадающе, и оть тебѣ милованїа и помощи трѣбующе. Яко да покрыеши ны оть всѣхь врагь видимыхь же и невидимыхь, и избавиши ны оть всѣхь недугь и врѣдь душевныхь же и тѣлесныхь. Тѣмь же ревнующе и мы благоѵьстивымь царемь же и господамь нашимь; и прьво видѣсмо господина ны цара Стефана, и сына му господина цара Ѵроша; що су приложили светому великомуѵеннику Пантелеимону цьковь светаго Гѳоргїа у Бонии сь людми сь винограды и сь водѣнинїемь и сь всѣми купеницами и

ꙁаселцы. Сѵ҃ти Ѳеодори сь людми и винограды и сь водѣницами и сь ꙁаселцы; и ѹ Крупишехь село Ѵаїтари и селище Бѹтковць; и село Стронславинци; и црьковь преѵистаꙗ Браниска сь людми сь винограды сь водѣницами; и ѹ Шипѹ ѕ҃ стасникь. И мы видѣсмо сїе приложенїе господь и царьь нашихь, непотворихомь; нь паѵе ѹтвьрдихомь; и ꙁаписасмо вь сїемь нашемь хрисовулѹ, како да си дрьжи монастырь сѵ҃то Панделемона до вѣка никымь неотьемлемо. И ꙗ деспоть Драгашь и брать ми Костандинь, приложисмо и мы вь дарь и вь помѣнь царемь и господамь и намь, монастырѹ рѹшкомѹ сѵ҃то Панделемона; и прьво село Мокране; и селище Црьвища; и селище Макрїево, и село Борисово; и село Ꙁѹково; и село Габрово; и село Наподѹ; и тан вса села сь црьквами башинскыми; и преѵистаꙗ выше Банске сь метохомь и сь людми, кѹдѣ ѥ дрьжала конь прьвыихь господь; и сѵ҃тїи краѵеве конь Баніе сь всѣмь метохомь; и ѹ тѣхꙁи метохїахь що сѹ црькве башинске и то приложисмо; светы Никола драгѹшевь, светыи Никола Колешинь; света Петка Проданова и преѵистаꙗ Ксенова; архангель и светы Георгїе ѹ Габровѣ сь всѣмь метохомь и предтеѵа Рокановь, и село Сушица и село Торнѣво, що ѹꙁесмо оть властелина нашего Тодора; и село Рокова ѹ ꙁабрьдїю; и выиѹ приложисмо ѹ Струмици светаго Стефана црьковь Кирїака кнеꙁа, сь людми, сь винограды ꙁемломь. И еще приложисмо ѹ Петрьѵи црьковь преѵистые Панданоса духовника Їѡсифа, и светыхь Краѵевы сь людми сь винограды сь водениѵїемь и селище Хаево; и выиѹ ꙗ Костандинь приложихь црьковь матерь бо-

жїю у Дреновѣ, що су дръжали властеле мои Їаковьць и Драгославь сь селы, село Дреново, и село Рологово, и светы Никола селище сь всѣми правинами сель тѣхь; и ина села, село Пулулово, село Халапатово, и селище Гюргево сь ꙁаселцы. И еще приложихъ у Тиквешу пещеру сь людми, и село Шешково Гавріиловь камень, Грьбавьць, село Воꙁарце, и подь градомь светыи Аѳанасїе сь людми и водѣницами и сь винограды, и надь градомь црьковь ст҃ы Геѡргїе Положкы на рѣцѣ Урьнон, сь селы, село Полошко, село Кошане, и село Дражелѣ, и село Ѡбьстраница, и село Желица сь винограды и сь всѣмь ѡтесомь сель тѣхь, и выше тоган светы Никола, на тонжде рѣцѣ, ꙁовомо мѣсто то Южново, сь людми и сь винограды, и село Куманичево, и селище Сутьць, сь всѣмь ѡтесомь, и у Ваташи црьковь архаггель сь людми, сь винограды и ꙁемлею и сь всѣми мегѣми, и село Ꙁлешово що уꙁехь у властелина моего Дабижива, и село Плоторешци, що уꙁехь ѿ властелина моега Новака, и дехо сь всомь бащиномь у Собри. И еще приложихь у Шипу црьковь Главатову архаггль, сь всѣмь метохомь, и у Ꙁлетове ст҃го Димитрїа, и светы Никола сь людми, с винограды с калѣвицами, и село Трьстѣникь с метохомь, и с водѣницами. И сїа вса выше писанаа, царемь Стефаномь, и синомь му царемь Ѹрошемь, и приложена, и ними що есть приложено, Драгашемь и Костандиномь, ѡсвободисмо ѿ всѣхь работь малыхь и великыхь, господства ны, да нмь нѣсть градоꙁиданїа, ни градоблюдемїа, ни сокѣ, ни инонистра, ни травинице, ни ѡранїа ни жетве, ни врьшитбе, ни сѣна коше-

нна, ни винограда работаніа, ни поноса, ни прокода, ни псара, ни соколара, ни да кто ѡклада иныи ѿ владꙋщихь, тькмо црьква светыи Паньделеимонь. И сіе ꙁаписаніе, да стои непоколѣбимо и непотворьно, и нераꙁорнмо до вѣка. И молимо и ꙁаклинамо его же бь изволить по нась господовати, или брать или сьродникь ѿца ны, или по божїю сꙋдꙋ кога Богь изволить; сіемꙋ хрїсоволꙋ непоколѣбимꙋ быти, нꙋ паче крѣпчае потврьдити, аще ли кто таковыхь дрьꙁнеть дїаволмь ꙋхыщренїемь, сіе выше писанное потворити, или раꙁорити, таковаго да раꙁорить господь Богь и прѣчистаа Богꙋ мати, вь дьнь страшнаго сꙋда Хрїстова, и да есть проклеть ѿ .т҃. и .и҃і. светыхь и богоносныхь ѿць иже сꙋть вь инкен, и ѿ всѣхь светыхь ѿ вѣка Богꙋ ꙋгодившихь, и да мꙋ есть сꙋпьрникь светыи великомꙋченикь Хрїстовь Панделеимонь, вь дьнь сꙋда Хрїстова, аминь.

† Бл҃говѣрны деспоть Драгашь, и г҃нь Костандинь.

8.

1381 год.

Цар Лазар потврђује манастиру Св. Пантелеимона у св. гори Атонској добра и слободе. [1])

† Вишнꙋю славꙋ ꙋмꙋнити желающе, священныхь еꙋ҃ангелскыхь ꙁаповѣдехь делателе, свѣтло вь ꙋме вьспримемше, ꙁакона господна достохвалное поꙋчение. Аще бо любите ме реꙋе, ꙁаповѣди мое сьблюдете; темь же и раꙁличными добродетелми, ꙗко же ранни цвѣтьци, достолѣпно ꙋкрасивше се вь слѣдь по-

[1]) Споменуто у Monumenta Serbica 200.

текоше благоухание божьствьнаго разума, елицѣ бо реуе духомь божьственнимь водеть се, сїи суть сынове божи, темь же и сь Хрїстомь вьдвараюсь се вь свѣте небеуернїемь, ть бо самь реуе, иде же есмь азь ту и слуга мои будеть. О сихь дрѣвлїе велегласно вѣщаше великии вь пророцехь божьствьни Давидь, реуе бо блажени: вси боющеи се господа, ходещеи вь путехь его; сихь бльженству и славѣ и азь наслѣдникь быти вьжделехь, иже вь Хрїста Бога благовѣрни и христолюбиви кнезь Срьблїемь и подвиавию Стефань Лазарь, еже и полуунти надею се помощию и поспѣшенїемь моего пособника и помощника светаго великомуученика Хрїстова Панделеимона, иже вь светеи горе Афона рекоми Руси. Ему же приложихь црькву Спасову у Хвосну конь митрополие хвостьньское, сь всемь що нмь пише у хрисоволихь крала прѣжде бивьшихь, що си е дрьжала црьковь тази, такози да си имаю Руси црьковь тузи и селе кои су у хрисоволихь и сь людми и сь виногради и сь ѡвокиемь, и сь водеиниуиемь, з брьдомь сь полїемь и сь ливадами, и сь всемь малемь и големемь, и сь мѣгїми сель техь зи; да си има тузи црькву црьква рушка до вѣка. А мегїе црькве оу около надь Пилопакь оу дрѣвени мость, и ѿ моста к брьдурїомь, дѣломь како се камн вали и ѡвамо и ѡнамо и оу црьквену стѣну, и внише црьквене стѣне хрьбьтомь стѣномь оу воду у Коритникь, и ѿ Коритника доломь на Скокьшорь, и ѿ Скокьшора дѣломь како се камн вали у Пискупову главу и ѿ Пискупове главе дѣломь како се камн вали ѡбь другу страну монастира; надь Пилопакь подь монастирь

ѡпеть ѹ ѡнгіе мость.[1]) Кь симь же и ѡсвободихь црькву Спасову и села не ѡдь всехь работь и поданькь малихь и великихь, да имь нѣсть приселище и градоѕиданиа, ни сока, ни ѯара, ни соколара; и да неклада надь ними ни кто ѿ владѹщимь по ѕемли господства ми, тькмо кога постави црьковь светаго Панделеимона, тьи да ѡбладаеть ими, и да работаю црькви що є ѕаконь монастирьски, и да имь не сѹда ни прѣдь кимь, тькмо прѣдь своимь прѣдьстателѥмь, како є ѕаконь и дрѹгимь метохимамь ст҃огорскимь. И молю и ѕаклинамь его же изволи Богь по мнѣ господствовати, или ѡдь сродникь монхь, или ини кто, снемѹ више писаномѹ непотворенѹ быти, нь паче потврьжденѹ, ѩко же и ми прѣжде нась бившихь господь непотворисмо, кто ли дрьзнеть ѿети ѿ рѹкь или потворити что ѿ сихь мною ѕаписанихь више писанихь, таковаго да разорить господь Богь и прѣчистаа его мати, и да га поразѝ сила чьстнаго и животворещаго креста, и да есть проклеть ѿ светихь .в҃і. врьховнихь апостоль, и ѿ .т҃, и .и҃і. светихь ѿць иже вь никеи, и ѿ всехь светихь ѿ века Богѹ ѹгодившихь, и да есть приѹтень иѹди и арии, и сь рекшими крьвь его на нась и на чедахь нашихь, и вь мѣсто помощи да мѹ есть сѹпарникь великомѹченикь Христовь Панделеимонь, и ѕде вь бѹдѹщимь вѣцѣ, аминь. Вь лѣто: ҂ѕ҃. ѿ. п҃. д҃. индикта, д҃. . . . .

† Кь Христа Бога благовѣрни Стефань кнеѕь Лаѕарь Срьблемь и подѹнавию ::

[1]) Ово је омеђашење у једном препису, а у другом овога нема.

9.

Год. 1381.

Цар Лазар потврђује што су приложили добра манастиру св. Пантелеимона у св. Гори Атонској, челник Мльса и синови његови Стефан и Лазар.

† По неизреченномꙋ чьловѣколюбию владыки моего Хрїста и по неизреченномꙋ и свемилостивомꙋ его призрению, еже на гостве ми ꙗко же и на прьвихь светихь царихь тако жде и на гостве ми изліа благодеть пресветаго своего дꙋха и постави ме гна земли срьбьскои и подꙋнавию, азь вь ха ба благовѣрни и самодржавни гнь Стефань кнезь Лазарь, помеже приде вь мне вьзлюблени брать ми челникь Мльса синови своими Степаномь и Лазаромь и молише ме, како да си приложе ѡдь свое дрьжаве прькви светомꙋ великомꙋченикꙋ Хрїстовꙋ Пантелеимонꙋ, и ꙗ непрѣзрѣхь молениꙗ ихь, нꙋ паче испльнихь како да си приложе елико имь есть хотение, и сь ꙋпрошениемь моимь приложише великомꙋченику Хрїстовꙋ Пантелеимонꙋ иже вь светои горе Аѳона рекоми Рꙋси, село Ѳларе рекоми горни Закꙋть и заселькь мꙋ Трьнава, и црьква светаго Николи, и заселкомь, и заселькь сь оне стране Лаба горни Лꙋковькь сь мегами и правинами, и сь воденицами и сь броди и сь полемь що сꙋ имали ѿ прьвихь гн до села; тази потврьдихь написахь села тази како да сь нихь имаю рꙋшки монастирь до века вь помень господства ми и вь помень брата ми челника Мльсе, и сестрѣ ми Драгини, и нихь синовь; и ѡще ѡслободи господство ми села тази ѿ всехь работь, и поданькь великихь и малыхь господства ми, ни да имь е сокꙋ ни

жировнице, ни приселице, ни градозиданиа, ни псара, ни соколара, и да имь не властника никога ѡдь господствующихь, тькмо кога си поставн монастирь, и да имь не суда ни прѣт кимь, тькмо прѣдь своимь прѣдьстателемь, и молю его же изволи Богь по мне господствовати сиемꙋ непотвореноу бити вниѥ писаномꙋ ꙋ паче потврьжденꙋ, ѩко же и ми непотворисмо прежде нась бившихь господь ꙋ паче потврьдисмо, кто ли дрьзнеть ѿети что ѡдь монастира рꙋшкога таковаго да разорить господь Богь и пречиста его богомати и да га поразн сила чьстнаго и животворещаго креста господна и да е проклеть ѿ светихь врьховьнихь апостоль и ѿ триста и ѡсмь надесеть светихь ѡтць иже вь никеи, ѡдь всѣхь светихь ѿ века Богꙋ ꙋгодившихь, и да е прнчтемь вь нюдн и арїи и сь рекшими крьвь его на нась и на чедахь нашихь, и вь место помощи да ми е сꙋпьрникь великомꙋченикь Хрїстовь Панделеимонь зде и вь бꙋдꙋщїемь вѣцѣ, аминь. Вь лѣто ҂ѕ҃. ѿ. п҃. ѕ҃. индикть д҃. † гн҃ь кнезь самь рече ꙋ Миланкон.

† Вь х҃а Бога благовѣрни Стефань кнезь Лазарь Срьблемь и подꙋнавню.

10.

1382. 2 Марта у Жичи.

Доротеј монах и син му Данило, оснивају цркву и манастир у Дренчи, Ваведенија Богородице [1])

† Елицн дꙋхомь божїимь водими сꙋть си сꙋть синовне божїи ѩко же рече божьственїи апостоль, имь же набати чьстно положенїа и некончаемаа бла-

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica, 200.

женства, ибо сущихъ міра сего ꙗко несущихъ прѣзрѣше, и вишнїимь мудрьствующе и вишнюю ублуцише славу, никакога ѡдрьжими бише мьутаньми бистро тлѣющими много прѣльстнагѡ сего мира, все житїе свое на нбѣ прѣложише, егожь и всѣдь и срдца вьзнесоше, ꙗко реуе божьствьное слово, идѣ же скровища ваша и срдца тамо будуть. Тѣмь же всауьскаа умѣти вьмѣнише да Хрїста прїѡбрѣщуть, его же ѡбрѣтенїемь, не удобь сказаннимь ѡбьюше се веселнюмь, сихь радостию ради присно радують се, и веселїемь неизглаюмїимь веселеще се сь Давидомь вьпиють, вьзвелнуилъ ѥсть господь створити сь нами, и быхомь веселеще се, ихь же ликостоꙗнию и славѣ наслѣдници быти вьжделѣхѡмь. Азь благоуьстивы и хрїстолюбиви вь иноцѣхь Дороѳеи, и сь прѣвьзлюбленнїимь синомь своимь Даниломь, изволениемь божїимь и прѣчистїе его матере и поданиемь господина ми самодрьжавнаго кнеза всѣмь Срьблемь Лазара, црькьвь сьздасмо вь мѣстѣ рекомѣмь Дрѣнча, иже многаши многихь ѿ владики моего и ѿ прѣчисте насладнихь се даровь, и иже мира сего блистателныхь украшенїи; тѣмь же и ѡ сихь всѣхь вьзупихомь сь Давидомь: крѣпость наша и пѣнїе наше господь, и бысть намь вь спасение. Тѣмь же ревьность вьспрнехомь добраго исправлениꙗ, више писаннїихь светїихь и нечто же вьзмогохомь противу дарованию достойное сьтворити, иже ѿ руку господьню богатнѣе вьспрнехѡмь, нѣчто же мало сьмотрихомь вь вьздание дарь, ꙗко же двѣ лептѣ вьдовїца ѡна, ибо благоволихомь Богу наставьлꙗющу ми, вьздвигнути ѿ основанїа монастырь,

его же и сьтворихомь на мѣстѣ рекомѣмь Дрѣньча, ꙗко же выше писахомь. А еже вь нѣмь жительство братїамь вь сьединенїи изволихомь, ꙗко же апостоли устави се и правили светыхь ѿць утврьди се, и сего ради чьстнаго вь свещеннѡ иноцѣхь, кѹ̑рь Данила начелствовати умолихомь прьвѣе, ꙗко быти сему добрѡму сьбранию братїе, изображенїе и ѡдушевленно законоположенїе, таже по прѣдь реченнѡмь кѹ̑рь Даниле, никому игумену настоѧщїими господами поставлꙗти се, нь изь срѣды братьства, иего же по сьвѣту вьса братїа изволеть, подобно и ѡ областехь прьвьнихь, малыхь же и великїихь, или вь мѡнастыри или по селѣхь, нь братїа да поставлꙗють игумена, тьже сь сьвѣтомь ихь власти да поставлꙗеть, да не како иже славолюбиемь подвижнии, любо начелїа ищуще и настоѧщїими господами подвигьше се вьзьмущенїе сьтвореть вь светѣи ѡбитѣли божьствьному иже ѡ Хрїстѣ стаду, ꙗко же вльци и хыщници, иже стада нещедеще; тѣмь по сьвѣту и воли и умолѥнїю поставихомь вь начелѣ чьстнаго вь свещеннооноцѣхь кѹ̑рь Данїила; мужа благоразумна и богобоꙗзнива, иже изьѡбразить вь начелѣ всакь видь добраго сего житїа, на него же вьзложихомь всакое наше прѣбыванїе и законно положенїе, ꙗко же благоугодно Богу изволить се, нмь же вь вѣцѣ семь сьблюсти се невредымїи, тѣмь же да недрьзнеть разорити ꙗже тѣмь уставленнаа, аще и благоразумнь мнить се. Сего ради по тогову благоволенїю, и сїа вьчинихомь вь ѡбитѣль юже и сьставихомь кь нме пречистїе вьведенїе светаа вь светыхь, таже и по дрѣвьнему законоположителю и

прѣданїю вьчиныхомь, да никто же ѿ живущїихь ту братїи вь своюю кѣлїи имать что по своюи ему воли, кромѣ игуменова хотѣнїа и данїа, иже бо и тѣла единою ѿтрекьше се, како ѡ непользныихь вещехь попеченїе пакы начьнуть имѣти, Ананїи бо и Санфїрѣ духу светому сьлгавшїимь таковїи уподобеть се; паче же предателю Їюдѣ, иже вещелюбьства ради своюго предасть владику, и свою злѣ издасть душу, подобно же и ѡ послѣдныихь; никто же да дрьзнеть вьнести вь свою кѣлїю что, ниже ѩсти ни пити что кромѣ уставлюннаго мѣста сирѣчь трапезе, или нидѣ идеже аще повелить игумень, ни самь же игумень да имать власти ѩсти тайнѡ вь кѣлїи, крѡмѣ благословьныые вины сь гостомь таковїимь, или болѣзны ради; крѡмѣ же сихь вины никако же сие дѣло неподобьно е творити, сьблазна ради и прѣтиканїа инѡгїихь, ибо апостоль глаголюеть: гѡре сьгрѣшающимь вь братїи, и биюющимь сьвѣсть чрѣва ради, имь же Богь чрѣво. Аще ли кто таковь ѡбрѣщеть се, лихѡимьць и тайнѡѩдинькь, да изгонить се изь мѡнастыра, ѩко же тать и хыщьникь, и своюи жизни ѡкрадитель; — ѩко же рече апостоль да изметь се ѿ среды ваше такѡвїимь злѡбамь дѣлатель, сь таковїимь ни ѩсти ни пити лѣпо есть. И да нѣсть никто вольнь ѿ настоющїихь и ѡбладающїихь землею и црькьковь, кромѣ дльжнаго помена царемь и ктиторѡмь и трьждающїимь се вь мѣстѣ, и всѣмь православьнїимь Хрїстїанѡмь, и да нѣсть никто вольнь подьложити црькву сиу подь светую гору или подь иму црькьвь, или ѡбласть, ни самь царьствующей землею или сѣден на прѣстолѣ архїерейскомь, нь ни

ѿ ктиторь кто, или игумень или инако ѡбладеи, или братьство дрьзнути колѣ богоборьствующе и богосьпротивныци насилующей светѣи ѡбитѣли сеи, аще и дрьзо нѣкако мнить се глаголемое, еліка прилѡжише се вь светѣи ѡбитѣли сеи, и приложеть се вь семь вѣцѣ, ѿити коли. или замѣнити нужнїимь замѣнїемь, или инїимь кїимь извѣтомь ѿтрьгнути; и да непоставляють се ѿ томѣстьцьь никоѥ власть ѿ ныхь, разорения ради и сьмущения, иже по бозѣ жити хотещїимь; развѣ аще таковїи ѡбрѣщеть се, благоговѣинь, и кроткь и смѣрень, и богобоязнивь зѣлѡ. по сьвѣту и расужденїи всего братьства, а инако никако; и да непогребають се вь нутре цьркве, или вь нутрь монастїра никоѥ жена кромѣ царице или ктїторице, и дѣтї младѣхь да нѣсть вь монастырѣ, ни на прѣбиванїе, ни на учение книгь; таже приложихь потрѣбна монастїру сему села вь метохїю, рѣку Дрѣнуу, сь всеми сели и заселци и мегами и правинами мѣста того; село Рьжаницу сь всеми мегами; рѣку Тулешу сь всеми сели и заселци и правинами мѣста того. —

И на Расине село Пугале, и село Лукаре, — и дкорь у Неупаре сь пидворицомь, и рѣку Ломницу сь всеми сели и заселци и мегами, село Староноге, село Сезему на Модрон, и село Слатину, и село Магиерь на Срьпской; и Влахе Шилеговьце, сь заселци и мегами, и у Загрьлатон трьгь на Мораве и сь бродомь; и село Врьаницу, и село Брѣзи, и село Битино; и рѣку Пѣшьуаницу, блато . . Кїглѣ . . сь всеми сели и заселци и мегами, и село Любешу више Зарке, и у Браничеву на рѣцѣ Вителинце село

Дражаніе, село Бугуновьци; трг Кула, село Хмелици двои, село Жрьновьницу; село Алтоманьце; село Кобилае, село Дльбоки; село Буней; село Драголюевьць, село Буковьчь, село Гарове; село Лаучи; и у Новомь брьдѣ всако годище по .н. литрь сребра, село Градище; село Уаемова мала.

Сїа вса приложисмо, славнаго вьведенїа прѣсветїе богоматере, светаа вь светїихь, вь мѣстѣ рекомѣмь Дрѣнуа; его же ѿ основанїа вьздвигохомь, Богу сьпоспѣшивьшу ми, ꙗко же вище сказано, сего ради написахь вь свитьку семь, повелѣнїемь прѣвисокаго самодрьжца господина кнеза Лазара, и благословенїемь все светѣйшаго патрїарха кѵ̆рь Спиридона, како да есть никїимь непотькьновенно до вѣка. Аще ли же кто дрьзнеть сиѥ наше уставленїе и приложенїе потворити, или что лово ѡдѣти вище писанїихь, таковы да есть проклеть ѿ господа Бога вседрьжителя и прѣчистїе его матере, и ѿ сила чьстьнаго и животворещаго крьста господьня; и ѿ всѣхь светїихь, и самѹ же ту прѣчистую богоматерь да имать сѹпьрьницу вь втѡрое пришествїе господа Бога спаса нашегѡ Їисуса Хрїста, егда прїидеть сѹдити живїимь и мрьтвїимь и вьздати комѹжде по дѣлѡмь. Сїа вса написаше се вь Мѡраве мѣстѣ рекомѣмь Жичуа, вь храмѣ светаго вьзнесенїа, прѣдь всеѡсвещенѣйшыимь патрїархомь срьбскїимь кѵрь Спиридономь, и прѣдь всемь зборомь великие црькве. И извѣстнаго ради истиннаго извѣщенїа..... и настоящеѥ сиѥ записанїе месеца Марта .в̃. вь лето, ,ѕ̃. ѡ̃. ч̃. їндїктїѡнь е̃.

11.

1388. д. 26. Марта, у Штипу.

Господин Костандин потврђује добра манастиру вазнесенија у Штипу, основаном од брата му војводе Дмитра. [1])

† Ѕемльнаѩ ѕемлѧ ѡставльше, и таѣнныихь и прьстныихь ѿшьше приидите вьѕникнѣмь, и на висотоу ѡчи вьѕнесѣмь и разоумь вьпернмь глаголюще къ прѣвѣчномоу и безначелномоу ѿцоу, благомоу владицѣ небесномоу и творцоу всеѥ тварн видимнѥ и невидимнѥ, единородномоу синоу ѥго, къ надежди и похвалѣ рода христиѩнскаго, господоу богоу спасоу нашемоу Їсоусоу хрїстоу, и прѣсветомоу и благомоу и животворецюмоу дѹхоу ѥго, вьпиюще: слава тебѣ трьсѣтаѩ тронце, въ ѥдиномь божьствѣ въ вѣки, аминь. понѥже благоѕволивь пославьи единородьи сынь твои на ѕемлю спасенниѩ ради чльвѣчеческаго; ѩдрь же тебѣ благаго ѿца неѿтлѹчивь се. любеѕнъи Їсусе хрїсте прѣвѣчьи и бесконьчьи цароу господи мои творче, сьѕдателю всеи тварн, и всакого дихаНїа, иже прѣславноую и вседрьжавною роукою, вса сьдрьжеи и имѣи власть небесныими и ѕемльными, непрѣходимы и некончаеми господь, сь сыномь и сь дѹхомь; всею дрьжавою покланѩемы и славимы въ вѣкы, аминь. вседрьжителю вышни владико господи, въ любви си сьхраниѩ мою дѹшоу; иже боѩти се прѣсветаго имени твоего; всегда оугодно творити волю твою на всако врѣме; и живота моѥго даннаго ми тобою сладкыи хрїсте мои, мнѣ же рабоу твоѥмоу по велицѣи милости твоѥи; нь ѡ владико творче мои азь рабь твои благоволѥннѥмь и

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica, 203.

щедрымь человѣколюбиемь ти; — Азь вь х҃а б҃а благовѣрны и христолюбивыи Костантинь вѣди те скора вь милости и щедра на грѣшныие вь благо прошоу и припадаю вь скорои ти милости и вь поучинѣ благости твоеѥ, ꙗко человѣколюбие быти ми вь помощь твоеѥ дльготрьпѣние вь д҃нь испитаниꙗ ѡного страшнаго часа, милосрьдиꙗма ѡчима вьзри на смѣреноую мою душоу; ты же вьседрьжителю спасе мои, по милости твоего человѣколюбиꙗ сиего дара и жрѣбиꙗ прѣдрьжати область ѿчьства моего родитель и прародитель, величаю и прославлꙗю прѣсветоеѥ ме твоеѥ; и ѡ домоу слави твоеѥ попечение твороу, елико силѣ оузможно даровано тобою; неклн быхь благосрьдиемь ты сподобленъ быль сь оугождьшими ти, и веселещихь се вь с҃тѣ истинѣ прѣсветы гласъ твои оуслышаль: придите благословени ѿца моего наслѣдоуите оуготованоеѥ царство небесноеѥ. и сиꙗ смыслень господство ми изь гльбины срьдьчные и проразоумѣхь горкы и притранны часъ смр҃тныи, како прѣдстати тебѣ владицѣ моемоу Христоу. ꙗко же быв҃ши древни царие и светыи прародителие и родителие господства ми, иже се дрьже и скуфтра царскаго, и ѡбладающа землꙗми, и болꙗри и воеводами и саномь ц҃рьковнимь, патриꙗрси и свещенныи ѥ҃си сьмрьтню скончаше се, и инчто же полоучише мира сего, ꙗко истинны и всесрдьчны брать господства ми Дмитрь воевода вь вѣчномоу творцоу и некончаемомоу и немимоходимомоу, и вса мира ѡставль а владицѣ своемоу Христоу привеза се. И мѣсто иже есть изнашьль брать господства ми Дмитрь воевода и коупиль оу Шипоу градоу сь всѣ ми пра-

вниами мѣста того; иде же и сьзидаль ѿ основаніа цр҃ьковь вьзнесеніа господа и бога и спаса нашего ІІ҃ХА. тѣм же все срьдьчно и благо и истинно сь оуспѣхомь срьдьчнымь и любовию раждеженною оу споменоу господствоу ми, брать господства ми Дмитрь воевода и за нигово многого доброе и всесрьдьчное вѣрное поработанние; благо изволи господство ми си малыи дарь приложити господство ми цр҃ькви вьзнесению господгню ..... сь маины и сь ливадами и сь всѣми мегами и правинами ....лоутомоу, ѿ стльбице о соугіе коузмина на трохаль. .....ниевь вьрхь, ѿ маниева врха инс хрндь надь соу҃рдоуль .....лво ѿ коурилова инс хрндь на локкоу; ѿ локве прѣ..... поуть сонмарскы с панчевскымь, конь сла.....мь поутемь, на бродь масленице, ѡдь брода прѣ.....же блата. ѡдь сопота прѣко поли оу брѣгалии.....ѣкоу кисѣлицкоу, терь старимь поутемь коклешевоу до ливаде, низь ливадоу тере крстоу на дроумѣ; прѣко дроума старымь поутемь на бродь масльници; прѣшьдь масльницоу прѣко оу брѣгалницу.

Село бани сь маины и сь ливадами и сь всѣми мегами и правинами; а ѿтесь селоу томоу на стльбици где спада стльбица на доль, и такои прѣко брьда выше кисѣлице и выше градища надь кисѣлицомь; и на хрндь на высокы, и прѣко дола на локвоу на хрндоу баньскомь, и ѿ тоудѣ п..ко брьда на градище на рѣкоу братешкоу, и прѣзь братешкоу рѣкоу .....ѣвевоу ливадоу, терь на костоголь на брьхь; и низь хрндь .....ареевоу нивоу тако и на могилоу конь дроума. .....ль на сырь-

ѵница, ѡдь сирьѵнцѣ оупрабь на масль. . . . . .
кон ѿ сирьѵнцѣ по высоу надь ѡблешево, ѹголницоу,
ꙁа .н҃. перпер венетицѣхь. и коупи врьть ѡдь до-
брослава лѣлотева. и ѿ брата моу добромира ꙁа .є҃.
перпер венетицѣхь; и градиноу коупи ѡдь моуꙁго-
вика ꙁа .є҃. перпер венетицѣхь. и виноу приложи
воєвода спасоу водѣницоу що коупи ѿ ранка немѣ-
нова; и ѡдь ранка боугѡва ꙁ драгиномь; и ѡдь
станка ковача ꙁа .к҃. перпер венетицѣхь; и дроугоу
водѣницоу приложи що коупи ѡдь радомира боанка
и ѡдь брата моу владимира, и ѡдь сестрѵника моу
продана, а ꙁа .л҃. перпер венетицѣхь; и с оне стране
коупи воєвода ѡдь радомирова перивола що се находи
и с намети и сь випоурїами до вльѵнинне градине.
А' во кон приложише по своиоу хотѣнию спасоу:
приложи василие боудовикь врьть на ѡнои странѣ,
що єсть коупиль ѡдь калоѧна каматника; и ѡдь
драгоушина бовина; и виноу тоу приложи василе
ѡдь врьта два дѣла, що є коупиль ѡдь радослава
фаргана; приложи лѣлотевикь градиноу подь мана-
стырємь, конь градине що коупи воєвода ѡдь се-
мана. и приложи стаѡ клобоуѵарь лоꙁие оу дамїа-
новѣ драси, .к҃. врѣтена а на двѣе врѣтеноу виноу
ѡдь тогаи лоꙁїа да се храни клобоуѵарь до смьрьти;
а по смьрьти неговѣ, и таꙁи .к҃. врѣтена, да соу .д҃.
врѣтена, виноу спасоу; оу помень стаю клобоуѵароу
иноѵьскыимь же ꙁваниемь Симѡнь. — И павль при-
ложи спасоу по своиь хотѣни а не по силѣ, надь
рашоудинь периволь, а меги досеже до гвоска стаѧ.
и до ꙁлатооустовѣх и до сирмана, а инке те є .г҃.

врѣтень. И калогерица марѳа приложи спасоу на ѡнои странѣ нивоу .ѕ. врѣтень конь ника режанова: —

И коупи воевода ѡдь миха градиноу на ѡнои странѣ конь боудовика за .в. перпере венетицѣ. и тиха протопопе роусина сестра синомь си михомь по скомоу хотѣнию а не по силѣ приложише спасоу нивоу више града на стражишоу мегю оба поута до поута великаго, кои греде ѡдь града и до поута малога, кои греде ѡдь иднохорїа, и до могиле кои е мегю ѡба поута на зглавию и до грьбасовех до самого дола все цю се находи тоу нихь .ві. врѣтень. и ѡше коупи воевода Димитрь нивоу на ѡнои странѣ прѣмо спасоу ѡдь момчила кастелановика за .д. перпере венетике, с ексодомь, и мегѡ нивѣ тои до радоулина и до гѡрга калоферовика и долоу до самого дола. и такои коупи по хотѣнию нѣхь а не по силѣ, да си держи црьковь спась свободно како всако право коуплѣнно и башнино. ѩко да не метеха момчило ни нѣговь кои любо роднмь. тко ли се такови нагіе ѡть тогаи родьства и помоще више писаное, да плати владѹщюмоу .п. перпер венетицѣхь. а томоуи свѣдоци: протопопа роусинь, попь иванко, попь киро, попь гоусто, попь станко, попь драгославь, попь тодорь, попь богославь; милорь репоше чєлника станислава синь, коѡ кнезь, и моиша и юраникь, пиулеѡ и ивань барбарен и драгико моменик.

И села их же изволи и приложи господство ми црьквѣ брата господства ми воеводе димитра, ѡсвободи господство ми люди ѡдь всѣхь работь и поданьь великь и малихь, и ѡдь поѕоба и ѡдь псара и ѡдь

десетка житнога и винскога и пчелнога, и ѡдь травнине, ѡвче и жировнине; и ѡдь сѣнокоса и ѡдь поноса и ѡдь наметка; и ѡдь градозиданиа и ѡдь вражде и ѡдь приселице, и ѡдь котла. и що се чини гаоба на тѣхзи людехь ни тко да ни҃е колѣнь разѣ цр҃ькве, и соуда да нимь ни҃е ни прѣдь кепаланѡмь ни прѣдь кнезомь ни прѣдь нинмь владоущимь тькмѣ прѣдь игоумномь настоящимь и зарщина и распоусти цр҃ькве просто рекше ѡдь всѣхь работь великыхь и малихь, записа и оутврьди господство ми цр҃ькве вьзнесениа господина, иже сьзида брать господства ми воевода дмитрь. Кто ли хоще дрзьноуть нѣкымь оухищреннемь діаволимь или наважденнемь и разорити сие више записание господства ми, такокие да разорить цр҃ькве вьзнесениа г҃а и к҃а и спаса нашего і҃соу хр҃іста. и того прѣчистаа него мати на симь свѣтѣ и вь несконучими вѣкь, аминь. И сие записа и оутврьди господство ми месеца марта .к҃s. дн҃ь оу цинпоу. вь лѣтѣ .ѕ҃ѡ҃ч҃s.

† Вь х҃а к҃а благовѣрны господинь Костадинь.

12.

1395. у Новом брду.

Монахиња Евгенија, и синови њени кнез Стефан и Вук Лазаревићи, поклањају добра манастиру руском св. Пантелеимона. [1])

Кышнюю славу оулавити желающе божьствьнымь еуагель заповѣдеи дѣлателіе, свѣтло вь оумѣ вьспринемьше закона господина достохвалное повѣленіе. Аще бо любите ме рече, заповѣди мое сьблюдѣте,

[1]) Спомиње се у Monumenta Serbica 127.

ꙗко же разлычными добродѣтелми, ꙗко рансцими цвѣтци оукрасивше се, достолѣпно потекоше въ слѣдъ благоуханіа божьствьнаго разума. Єлици бо дх҃омь бж҃їимь водими сѫть, си҃ сѫть сини҃ѥ бж҃и. Сего ради и съ Хр҃їстѡмь въдвараюгь се въ свѣтѣ небесѣнемь, т҃ъ бо сам рече, иде же есмь азъ, тѫ и слѫга мои бѫдеть; о сихъ древле велегласно вѣщаваше велики иже въ пророцѣхъ божьствьнихъ Давидъ глаголе: Блажени вси боещеи се господа, и ходещеи въ пѫтѣхъ его. Сихъ блаженствѫ и славѣ вѫжделѣвьше наслѣдьници быти, азъ бл҃гоучьстивааа и Хр҃ѡлюбивааа монахи҃ Єуґеніа, и съ бл҃годарованнимьи чеди монми, бл҃гоучьстивимь кнезомь Стефаномь и братомь мѫ. Вальномь, припадаемь молеще се Богѫ и пречт҃ѣи его матери, и светомѫ великомѫченикѫ господню Пантелеимонѫ, иже въ светѣи горѣ Афонсцѣ монастира гл҃емаго Руси, ꙗко да ни есть помощникъ топли, и ѿ скрьби избавитель. Сего ради приносохомь сїе малое приношеніе светомѫ великомѫченикѫ Пантелеимонѫ, да есть въ славѫ Богѫ и пречистѣи богоматери, и въ похвалѫ и дарь светѡмѫ великомѫченикѫ Пантелеимонѫ. Прьво Копорики трьгь, съ ельшици и с метохомь и с мегами, и правниами, и село Ѡстракїе заселци и с мегами и с метохомь, и село Лѣшькь, с метохомь и с мегами, и село Стрьжине с метохомь и с мегами, и оу Топлици село Єльшаница и село Сварча с мегами и с метохомь, и село Дѫчино Прѣцрѣшта с метохомь и с мегами; и село друга Прѣцрѣшта Парцанова, с мегами и с метохомь, и село Мегюани, с метохомь и мегами, и село Гакице с метохомь и с мегами, и оу Дѫбрав-

нище село Бѣославе Брьгѣбале с метохомь и с мегѣми, и оу Гльбочици село Мирошевьци с метохомь и с мегѣми, и село Кинньа с метохомь и с мегѣми, и ѕабѣломь, и мегѣ ѕабѣлу тому: до рѣке Сушице, и до радонинске мегѣе; и село Токрьлѣци с метохомь и с мегѣми, и еще село у Бѣлици Трьнава више Добраніе, сь вьсѣмь метохомь и мегѣми, и правинами села тогаи; и ѿ Больвана всѣко годище, по петь сьть крушьць соли, и два чл҃ка да сѫть монастирска, Доѭ Балушевикь, и Раша Рагѣевикь, и оу граду Сталаѭ чл҃кь Станко, и оу граду Крушевьцу, кѫкѭ и чл҃кь Радославь Бугаринь, и светаго Прокопіа оу граду, кѫкѭ Вльколе Богдашевикѭ, сь вьсомь кашиномь, и два чл҃ка Радославь и Добромирь, и виноградь, и оу Лѣсковцу, кѫкѭ и два чл҃ка Костадинь и Дражѫи, и оу Новомь брьду, кѫкѭ Мартина Врьлѣе, и Дафіна с мужемь, и црьковь мати божіа у Хольгоци, и село Подградіе сь ѕасельци, и с метохомь и с мегѣми, и село Калны доль с метохомь и с мегѣми. И оубо ѭже нами приложенное малое сіе приношеніе великомучеником Пантелеимону, положихомь зде вь златопечатнѣмь семь хрїсовулѣ, ѭкожь прѣдь написа се, кь симь же и ѭже господиномь нашимь светымь кнезомь Лазаромь приложеннаѭ прьвѣе великомучеником Пантелеимону, приписуемь зде сь всакымь повелѣніемь и потврьжденіемь, не тькмо же сіа приписуемь, нь и еже аще кьждо ѿ властель нашихь наставленіемь бл҃гаго дх҃а приложи, сь всакымь нашимь бл҃говоленіемь же и потврьжденіемь приписуемь. И ѭко ѭже господиномь нашимь светымь кнезомь прѣжде приложенная, сѫть сіа: црьковь мати

божїа Бучаньска сь селы, Бучїе, Округаица, и долны Округаица, Ясиковица, Михаилока, сь всеми метосы и мегжами и правинами сель тѣхь и цьрькве, и оу Хвосну цьрьковь Спасова, сь селы и с метосы и с мегжами и правинами цьрькве те, що є дрьжала конь цара Стефана, и цьрьковь у Лабу светы Никола, и село Закуть сь засельци, Трьнака и Лукоьць, и сты Петрь, сь всеми мегжами и правинами сель тѣхь. А иже нашими властели приложенная, суть сїа. Конвода Никола и подружїе его Видослава сьродница наша приложи цьрьковь у Сребрьници светаго Николу, и Сребрьница сь всеми селы и метосы и мегжами и правинами сель тѣхь и цьрькве же. Конвода Михаиль приложи Хлапову полжну, сь всеми засельци и с метохомь и с мегжами сель тѣхь, и на Морави полокину брода. Конвода Новакь и Видослава приложи цьрьковь светаго Іоанна предтече у Цьрьколѣзѣ, сь селы и с метохомь и с мегжами и правинами цьрькве те, що сї є дрьжала конь цара Стефана. Логофеть Лука приложи цьрьковь матерь божїю у Драгобиаи, сь селы и сь метохомь, и с мегжами и правинами цьрькве те, що сї є дрьжала при Дѣтошу. Дука властелинь приложи село Винарци сь всеми метосы и мегжами и правинами села того. Юга приложи у Гльбоунци село Горнно и село Седьларци. Богдань Радучинь приложи у Подгори село Дубово сь всеми метосы и мегжами и правинами села того. И еще приложи конвода Новакь село на Топлици Бисерку с метохомь и с мегжами, и еще приложи госпожа кура Єугенїа и господинь кнезь Стефань и брать му Влькь, село на Дунавѣ....

Сїа вса выше писанная приложеннаѩ и господиномь нашимь кнезомь светымь и нами и нашими властели, ѡсвободисмо сь всакымь повелѣнїемь и потврьжденїемь, да су свободна ѿ всакаго доходка царска, кои либо аще случить се доходокь, да есть вольнь монастирь с нимь. кь сему же свободисмо и ѿ всакыхь работь гпскыхь, да нимь нѣсть вольнь заповѣдати, ни воевода, ни кефалїа, ни дворедрьжица, ни чельникь ни инь кто ѿ владущихь вь земли господства ни. Тьчию дїаконить монастирскы. И да нимь нѣсть градозиданїа, ни бигле, ни поноса, ни поноса, ни грагїе, ни конске, ни подставе, ни геракарьства, ни ловьчинѣ, ни подхїегонемїа, и да нимь нѣсть ни едного ѡброка, ни сьсада, ни присеанце, ни притражнице, и суда ниде да нимь нѣсть, тьчию прѣдь челникомь господства ни. И сиѩ вса приложеннаѩ сами утврьдисмо многосвѣтлымь симь и златопечатнымь хрисовуломь, и молимо и заканимо его же изволи Богь по нась господствовати, или ѿ сродникь нашихь или инь кто, сему не ѿемлемь быти нь паче потврьждати, аще ли же кто дрьзнеть завистию бѣсовскою сїа выше писаннаѩ разорати, таковаго да разорить гь бь и прѣчистаѩ его мати, и да га поразн сила чьстнаго и животворещаго креста, и да есть проклеть ѿ .вї. врьховныхь апостоль, и ѿ .т҃. и .и҃. богоносныхь ѿць иже вь никеи, и да есть причестникь їѹдѣ и арии, и да му есть мьстникь светы великомученикь Христовь Пантелеимонь: — И списасе си мнѡ светлы хрїсовуль вь лѣтѣ, ҂ѕ҃. ц҃. и г҃. у Новомь Брьду. —

† Вь ха ба благовѣрны кнезь Стефань:

† Изволеніемь тріснаннаго божьства, азь смѣренныи Даніилъ, и по милости бжїеи патріархъ всѣхъ срьпскыхъ землеи, и поморьскыхъ, милостию божїомь, и молитвами светаго Симеона, и светаго господина нашего и учителя и наставьника прьваго архиепископа Сави, смѣреніе ми вьнегда въведено бысть на си̇ светы престолъ светителства срьпскаго, видѣвъ записаніе и утврьжденіе и хрисовули благочьстивіе и христолюбивые господіе Евгеніе монахи̇е и с богодарованными чеди ее, господиномь благовѣрнымь князомь Стефаномь, и сь братомь его Вукомь, еже приложиста Богу и прѣчистѣи вь славу, и вь дарь светому великомучеником Христову Пантелеимону, себѣ же вь вѣчную память и вь прощеніе грѣхомь, вса елика приложише, сь всакыми правилами, иже суть выше писана вь хрїсовули сеи, того ради и смѣреніе ми потврьжда и подписуе вь всако утврьжденіе, никемуже никымьждере изети быти ѿ выше выписанныхъ вь хрисовули сеи, аще ли кто испльнивь се зависти вражіе и злаго лакомьства, начне нѣшто разарати и изимати изъ хрисовула сего, ѿ таковаго да ѿиметь г҃ь б҃ь милость свою, зде и вь будущимь вѣцѣ, и непричестьнь будеть тѣлу и крьви Христовѣ, и выше выписанная кастьва да испльнить се на нимь, и просто рещи, да есть проклеть богомь и нашимь смѣреннемь, и вь си вѣкь и вь будущїи и анаѳема:

† Даніилъ по м҃ти бжїеи прѣосвещеныи патріархъ всѣмь Срьблѣмь и поморню.

(:М. П:)

13.

Год. 1396. у Светој гори Атонској.

Никодим игуман манастира руског св. Пантелеимона у Св. Гори Атонској признаје, како су царица Милица (монахиња Евгенија) и њени синови кнез Стефан Лазаревић и брат му Вук, основали у том манастиру 20 места адрьфата. [1])

гна Калка . . . . . .
ковловїа . д . . . . . .
остане где бо . . . . . .
десетими адрьфа . . . . . .
ѡ слоучи сьмрть є . . . . . .
ть и да ѡблада ди . . . . . адрьфат . . . . . .
поуче сице по прѣданию стхь ѿць тр . . . . . .
сетимы, и шести мць и девети и год , ...
свѣще всои братїи, и да се трапезосаю братїа и приливьк да се даю, и да се оупоуцаю оубога братїа оу монастирь на колико и на трапезоу; и колико є поповь оу монастирѣ вси да лутѣргїсаю, и до четиридесети да се вуние за оумршаго сто лутѣргїи, и всакоу соуботу за годище да има вырьли колико и десеть лутоургїи; а миноувшоу годицоу да се поменуе по уставоу светыхь отьць, кьда се поменую вси православнїи Христїане и тьда и приливьк да се дава, и да се оупоуцаю оубога братїа оу монастирь, и всакоу соуботу до где монастирь стои оумрьломоу да ѥ колико и три лутоургїе, и всако годище кьди день прѣставльшаго се доходи, да се поменоуе како то хтиторь, сь всѣми поповы монастырскыми, и да вси попове лутоургисаю, и да се братїа трапезосаю, и приливьк да се даю, такожде и оубога братїа да се

[1]) Почетак фали.

оупоушаю оу монастирь. Ако ли боуде кражна ꙁаконість междоу господиномь кнеꙁомь Стефаномь и междоу господиномь моу братомь Клькомь и посеѥ обычноу скою ꙁлобоу междоу иными діаволь и раꙁдѣле се, да си облада господинь кнеꙁь Стефань десетными адрьфаты и лоутромь, а десетными адрьфаты да ѡблада господинь Клькь, и аще се слоучи прѣжде господиноу кнеꙁоу Стефаноу сьмьрть, лютро да ѥ господиноу Клькоу, и ако Богь оучини соудбами и-миже ѣсть, и остане госпоѫ кѵрь Євгеніа а господинь кнеꙁь Стефань и господинь Клькь се прѣстави, ѡть нихь двадесетихь адрьфать, шесть да сѵ госпоѫ кѵра Євгеніи, а четири на десете да ѡстаю монастироу, аще ли се ѥдиномоу слоучи сьмьрть, или господиноу кнеꙁоу Стефаноу или господиноу Клькоу, ѡть оумрьлога десетихь адрьфать, три да соу госпоѫ кѵра Євгеніи, и ако се не слоучи господинѹ Стефанѹ ни господиноу Клькоу прїити оу монастирь, нѣ нихь постигне сьмьрть где боуде волѧ божїа, оуреченнаа шесть адрьфать да соу госпоѫ кѵра Євгеніи, како то и выше рекохомь, а ѡсталаа четырнадесете, десеть да остаю монастироу, оставша же четири да да госпоѫ кѵра Євгеніа комоу ѡни се скиди оу монастирѹ тѹꙁи ꙁа дѹшиоу неннѣхь сыновь, и кьди се ѡнидꙁи ѡбраꙁи прѣставе коньмь ке те четири адрьфата раꙁдѣлити, и ѡнаꙁи адрьфата шиными да ѹмрѹ. Ако ли се прилоучи сьмьрть госпоѫ кѵра Євгеніи тоуꙁи где стоѥ ꙁ господиномь кнеꙁомь Стефаномь и ꙁ господиномь Клькомь ѹ господствѣ, петь адрьфать ѡть нѥннѣхь десетихь адрьфать да остаю монастироу, а петь да стоѥ ѹ монастирѹ, да ако се конѡн

одь дьщерь госпогїе кѵра Євгенїе приазѵи оубожьство или двѣма или трема или и всѣмь, и прїиде или ѵ Солѵнь, или близѵ метохїи монастырскыхь, или ѵ метохїю, да имь се ѡнази петь адрьфать даю и исправлаю, безь всакога оузрока и прѣкословїа. Ако ли госпога кѵра Євгенїа ѡстане по господиноу кнезѵ Стефанѵ и по господиноу Влькоу ѡнази шесть адрьфать що ѡи сѵ дали ѿ своихь адрьфать, кьда се прѣстави госпога кѵра Євгенїа, да и ѡнази шесть адрьфать стоие за имение дьщерї, да ако ѡи дьщи кои догие да ю храни монастирь ѡнѣмизи адрьфаты, ако ли бѵде оу Цариградоу да ѡи се дава на всако годище по петь литрь сребра, ако ли и все петь хиери боудоу или двѣ или три, този да имь се исправе; а госпога кѵрь Євгенїа да се помѣнуе како то инше оуписахомь, ѡ помѣноу господина кнеза Стефана и господина Влька. Ако ли се по госпогие кѵра Євгенїе сьмьрти слѵи господиноу кнезоу Стефанѵ и братоу моу господинѵ Влькоу сьмьрть, ѡнази шесть адрьфать що сѵ били дали госпоги кѵра Євгенїи, ѵмѵ да ѡстаю да се даю сестрамь господина кнеза Стефана и господина Влька, кои догие или оу Солоунь или на Строумоу или близоу метохїи или оу метохїие монастирскыие. Ако ли и все догю да имь се исправлаю тази единадесете адрьфать, що имь ие остависла госпога и мати ихь кѵра Євгенїа петь адрьфать, а господинь кнезь Стефань и господинь Влькь шесть адрьфать, и ако се таковази вещь приазѵи и ѡстаноу дьщери госпогие кѵра Євгенїе безь госпогие кѵра Євгенїе и безь господина кнеза Стефана и господина брата моу Влька, и згоди се коѡи годѣ ѵ

Цариградѣ быти или двѣ или три или и все, да имь се да изъ тѣхзи едьнадесете адрьфать, десеть литрь сребра за годище безъ всакога оузрока и прѣкословїа, и до живота господина кнеза Стефана и господина брата моу Влька да имь се и ѡбѣма ѡтьпѣка ката оуторника лѵтоургїа и паракались, оу единь оуторникь да се поие паракались прѣчистои, а оу дроугыи оуторникь да се поие паракались светомоу Панделеимоноу. А оть копоринскога дохотька ѡсвень що ие оуреченно оу лоутроу дакати да ми се ѡставлѧ всако годище ке литрь, да мы стоие оу монастирь, да или нихь живи оустрѣбоую или мьртви що ѹреку ѡ томзи среброу госпоги кѵра Єѵтеніа и господинь кнезь Стефань и господинь брать моу Влькь, този да оутиниимо; и да дамо оу монастироу господинь кнезоу Стефаноу и господиноу Влькоу двѣ кели манболѣ, и да соу волни поставити оу нихь калоугере кое имь годѣ, и оть нихь адрьфать да ѥдоу онизи калоугиерїе по двѣ адрьфатѣ. А ако се онизи калоугиерїе прѣставе кои те оу нихь келїахь быти, да нѣ колиень монастирь да имь рече: ѡтпадоше ми ѡнази адрьфата ѣди соу ѡнизи калоугиерїе оумрьли, нѣ да ие колинь господинь кнезь Стефань и господинь брать мь Влькь пакы поставлѧти оу свое ѥдание на ѡнази адрьфата калоугиере кое имь годѣ; и ако врѣме донесе тере изгоуби монастирь тези метохие выше писание; да нѣсмо волни рети госпоги кѵра Єѵтеніи или господиноу кнезоу Стефаноу или господиноу Влькоу или дьщеремь госпоге кѵрь Єѵтеніе: изгоубисмо метохїе ваши приложение, недамо вы инща, нѣ да испрали монастирь все выше писаноие госпоги кѵра

Євгенїи и господиноу кнезъ Стефаноу и господиноу Влькоу безъ всакога оузрока и прѣкословїа. И ако се прилоучи врѣме и ѡбоубожа господинь кнезъ Стефань и господинь Влькь и испадъ отъ свога господства, како то и многѣмь господамь прилъучаеть се, и непода имь врѣме оу светоу горъ доки, нѣ будоу или ъ Солуни или оу Македонии или ъ Анатолїи, где годѣ боудоу где ихь оузможе монастирь поискати, да имь даде всако годище за ѡнѣхи двадесети адрьфать нихь по двадесети литрь сребра, да се тѣмзи хране, и ако се оу животѣ господина кнеза Стефана и господина Влька прилоучи смьрть старцоу кѵрь Никандроу и старцъ кѵрь Павлъ, да е кольнь господинь кнезъ Стефань и господинь Влькь поставити оу лоутроу кога имь годѣ, безъ всакога оузрока и прѣкословїа. И ако се прилоучи госпоги кѵра Євгенїи доки оу метохїю монастырьскоу, да ѡни се да десеть коукь шѣхь, що ѡни те дрьва носити и що ѡни те пословати. А за приложенная господиномь ны светымь кнезомь Лазаромь и ктиторомь монастыра домъ светаго великомоученика Христова Панделеимона, иже сьзида вь монастири и иже приложи метохие црьковь боуѵїанскоу ихже и выше вьспоминухомь, сь всѣми селы и правинами сель тѣхь, потрѣбова госпоги кѵра Євгенїа и господинь кнезъ Стефань и господинь Влькь синове его, како да е господиноу светомоу кнезоу Лазароу помень на всако годище, егда приходить дьнь усѣкновенїа его, ѡбыуное колико и колико соу поповь оу монастири вси да отпѣваю колико и да лѵтоѵргїсаю, и оубога братїа кьда се колико пое да се оупоушаю оу монастирь и

да се всѣмь даю свѣщіе и монастырскои братїи и оубогои братїи, и да имь се пословужи а сутра да се трапезосаю монастырска братїа, такожде и оубога братїа да се трапезосаю, и приливкь да се всѣмь даю. А кьди догіе оуставленныи помѣнь всѣмь православнымь Христїаномь, да се оучини помень и господиноу светомоу кнезоу Лазароу како и выше оурекохомь, ѡ поменоу господина кнеза Стефана и господина Вулка синовь его, и ни за едьнь приложькь нѣчїи ако би маневкїи быль, да се оу поменницѣ непрѣложи помень господина светаго кнеза Лазара и госпогіе кура Євтенїе и господина кнеза Стефана и господина Вулка, нь ѡни да се поменоую по вписаннѣхь царехь оу поменникоу. И ако не оусхоще монастирь сїа вышеписанна исправити за адльфать[1]) за помене за келиіе за литро, кто боуде оть трехь живь или госпогїа кура Євтенїа или господинь кнезь Стефань или господинь Вулкь, да соу вольни оузимати вса еленка приложи господинь светыи кнезь Лазарь и ѡни. И сїа прошеннаа еленка потрѣбока госпогїа кура Євтенїа и господинь кнезь Стефань и господинь Вулкь на своемь ниь монастири, оусрьдно приесмо и любимо: — Извѣстнаго же ради свидѣтелства сїа оустроивше и вьписахомь се зде по имени: игоумень Никодимь, протоуменъ Арсенїе, протоуменъ Стефань, екансїархь попь Софронїе. Старци: старць Никандрь, старць Сїмонь, старць Павль, Мафеи, Андреа, Кипрїанъ, Агафонь, Маѯимь, Неофить, Игнатїе, Пансые, и доуховници: стары доуховникь Іоанникїе, доуховникь Давидь, доуховникь Іѡ, доуховникь пе-

[1]) Овде у поданнику стоји Адльфать, као што и јесте боље. Ш.

трьчкы, и попоке: попь Никонъ, Герасимь, Давидь, Касиане, Рафаилъ, Филимонь, Кирїакь, Андоние. Дїакони: Давидь, Мартирїе, Иль.: · Чрьноченицы: Спиридонь, Ѳеофанъ, игоумєнархъ Неофитъ, Рафаилъ, Макарїе, Ситнїца, Досиѳеи, Ѳеодосие, икономь Карлаамь, трапезарь Евѳимїе, дохїарь Ѳеодоулъ. И молимь вы отци и братїа ихь же изволитъ Богъ по нась монастырскаа строити сиемъ нашин оуставленномоу непотворити се, яко же и мы прѣжде нась бывшихь оуставленнаго непотворихомь: —

Въ лѣто ,ѕ҃ и ц҃ и д҃. индиктїона д҃-го

† Сврены игоумьнь светаго Пантелеимона Никодимь.

И още цю погрѣшисмо выше оупписати приложена светымь кнезомь: чрьковь оу Хвосноу Спасова..... селѣ, и пакь приложена госпогомь Евгенїомь и господиномь кнезом и Влкомь оу Дальбоуици село Мирошевци и село Книна и село Токрьажици, и оу Болваноу .е҃. сьть соли.

14.

У време деспота Стефана Лазаревића, око 1420 год.

Игуман Иларион руског манастира св. Пантелеимона у светој гори Атонској, потврђује да је властелин Веселко основао три адрфата у истом манастиру.

† Божьствьные благодети дарованїе въ чловѣческомъ родъ, окаа зко по благоволѣнїю бывають, окаа же по попущенїю, тѣмь же и последних паче прьвїихь помышлаю, иже о мнѣ быти, и свое немощы недостатьки свѣдыи и дѣломь и словомь, и чъждъ се

како реку, реку же волею божїею, и любовїю и хотенїемь моихь светїихь господь и отьць и братїе чьстнаго сьвора иже вь светѣи горѣ Аѳона. Лежимые обители монастїра светаго и славнаго великомученика Христова и цѣльбника Панделеимона глаголемїе Руси, старїихь и юнїихь; мнѣ же игумену и їеромонаху Иларїону вь то времѣ прѣдрьжещу редь стражбы моеѥ, послушанїе исплньше, аще и выше мѣри моѥ сїе бѣ, игуменствуѥ бѣхь вь тои светои обители. Вь времѣ же то вьсхотѣ властелинь господина деспота Стефана Неселко, самь третьи ꙁ братїомь сьтворити адрьфата вь монастїири, и дадоше монастїиру ꙁа двѣ адрьфатѣ шесть на десете литрь сребра. И мьи видѣвше нихь любьвь и усрьдїе вь монастїиру дадосмо имь келїе старца Матеа и Калїнарїу у монастїиру и кипурїю и мѣсто у црькви и у трапезѣ; да си имаю свободнѣ обѣ адрьфатѣ и кьса выше писанаа, или се прилучи всемь трїемь доки или двѣма, да си имаю обще двѣ адрьфате до живота нихь. Ако ли единь ѿ нихь донде, да симь всемь облада и да ѥсть все нѥгово, свободно ꙗко то и всемь трїемь, и всакаа почьсть да имь ѥсть обичаа, ꙗко то и всѣмь адрьфаторомь. Истиннаго же ради свѣдѣтельства написахомь се ꙁдѣ по имены, ꙗко да имь ѥсть утврьждено. Игумень їеромонахь Їларїонь, екклисїархь попь Їоаннь, протгумень Никодимь, протгумень Їона, духовници попь Ѳеодорь, попь Рафаиль, попь Сава, попь Марко; — попове, попь Максимь, попь Никодимь, попь Филїмонь, попь Аѳанасїе, попь Павьль; — старци: Нифонь, Дионисїе, Пансїе, Никандрь, Їаковь; — сьборнїици:

Силвестьрь, Пимїнь, Пахомїе; — игуменарьхь поп Харитонь; икономь Сакатїе; трапезарь Киталїе; параеклїсїарьхь поп Ромиль; дохїарь Їсаїа; дїакони: Дамиань, Андонїе, Афанасїе, Кенедикть; црьковници: Ѳеофань, Ѳеодуль, Досиѳеи, Спирїдонь, Моиси, Аверкїе. И молимо ѿци светїи и братїа его же Богь изволить по нась строити монастирскаа, сему нами записанному непотворену быти, нь паче потврьжену, яко же и мы и прѣжде нась быкшїи непотворихомь иже записаше.

† Игумень светаго Панделеимона їеромонахь Иларїонь.

15.

Око год. 1430.

Деспот Ђураџ Бранковић потврђује добра манастиру руском св. Пантелеимона у св. гори Атонској.

† Мною царїе царствують и силни власти прѣдрьжеть рече прѣмудрїнмь Соломѡнѡмь, царь вѣкѡмь вседрьжитель господь, и понеже времено сїе царство прїехѡмь ѿ крѣпкїе того руки, и всебогатїе благости, подѡбаеть и подобїю тѡго по елико мощно рожденному естаству подобити се, ѿкрьзающому роуку и насищающу вьсако животно благовѡленїа, яко да не тьчїю времену сему царствїю прїетници боудемь, нь и вѣчному наслѣдници, ѿ еже ѿ суду благооустроенїа вьверенаго намь слоужбонаученїа. Тѣмь же и азь иже вь Хрїста Бога милостїу божїею благовѣрнїи господинь Срьбаемь Гюрьгь, по дарованному ми ѿ владики Хрїста моего сана же

и власти, и сьдрьжителю ми бывшу господства срьбьскые земле, дрьжави и престола, порѣковахь яко же иже прѣжде мене бывшїихь благоучьстивихъ господь срьбьскыхь. Сице и добродѣтели тѣхь никако же лишень быти. Сего ради пишеть господство ми въ свѣдѣнїе вьсемь, по прѣставленїи благоучьстивого и хрїстолюбивааго господина и родителя моего светопочившаго деспота Стефана, како прїидоше господству ми ѿ чьстнааго монастыра обытели светаго и славнаго велико мученика Хрїстова Пантелеимона иже въ светѣи горѣ Аѳонстѣи, глаголеми рушкїи, чьстнѣйшїи игоумень рушкы иеромонахь кюръ Харїтонь, и чьстныи въ иноцехь старьць кюръ Мѳеи; и вьспомениуше господству ми о нуждахь и о ѿстоуплениїи метохїи, выше реченнаго монастыра нашего, еже имь се приаучи въ тогдашние времє ѿ турскыхь роукь грѣхь ради нашихь; ми же милосрьдїемь движими, и повелѣнїемь заповедїи водими, благоволихомь тому и тѣмь сьтворити милость елїко по силѣ нашеи, иже сьть сїа: наипрѣжде метохїе кое се обрѣтоше въ области нашеи въ тогдашнѣ времє, онозї имь господство ми не ѿними ни потвори нь паче потврьди, да си имаю инкыимь неѿемлемо, како есть оуставлено и записано у хрїсовулу светопочившаго гна и родителя моего деспота Стефана. Къ симь же ї еще сьтвори милость господство ми вишє реченному монастыру нашему. Села и люди що си имаю оу дрьжавѣ нашеи, що су на нихь чинє земнїе и сѡкь, онозї имь ѡсвободїи господство ми, да си сьбираю монастиру, и ложиськ ѿ копрник що су давали светопочившому господину и родителю ми деспоту Сте-

фаму, и тозн имь оскободи господство ми, да си сьбираю монастыру выше реченному; а що су унуе летие воиштникь, ѡнозн да се сьбыраа оу кукю господства ми; да се тѣмзи ѿпраати вонска, и аще благоволить Богь и приступить землѧ срьбскаа опеть у наше руке, що е было ѿступило у турске руке, села нихь кои будуть да и ѿступила, да си нхь имаю опеть, како нхь су имали и при жиноту светопоункшаго господина и родитѣлѧ ми деспота; а унуе и сокь, и ложнькь ѿ копорикь що имь е..... и кьдь имь села пристоупе опеть, о тоѧ како буде на произволениїю господству ми, тако зи да..... и утрѡ да си ѡблада монастїрь, како е монастыру хотѣниїе. И молю его же благоволїть Богь прѣем.... быти по мнѣ господства моего или сина моего или кого ѿ сьродникь моихь или инѡгѡ кого, сїему моему записанїю непотворенну и непрѣложиоу быти, тако же и азь прѣжде мене бывшїихь господь непотворихь ни паче потврьдихь. Аще ли кто завїстїю бѣсовскою сьдрьжиме или лакомства ради, дрьзнеть что любо разорити ѿ выше писанныхь, таковїи да есть проклеть ѿ господа Бога вьседрьжителѧ, и ѿ прѣчистїе богоматере, и ѿ сили чьстнаго и животворѣщаго крьста, и ѿ светїихь и вьсехвалныхь врьховныхь апостоль дванадесете, и ѿ .т. и .ѩ. светїихь и богонѡсныхь ѿць, иже вь никиен; и ѿ всехь светїихь иже ѿ вѣка Богоу угодившихь, и да му е сьпьрникь светїи великомученикь Христовь Пантелеимонь вь си вѣкь и вь будущїи:

(:М. П:)

16.

1487. 12 Јунија, у Трговишту.

Јован Влад војвода влашки дарује манастиру св. Пантелеимона у Св. гори Атонској годишњи доходак.

† Въ х҃а б҃а благовѣрнїи и благочьстыви и х҃толюбївїи и самодрьжавнии и богомь помазанїи. Їо҃ Влад воевода и г҃нь с҃нь влада великаго воевода милостномь божїомь и божїем даровании́емь и обладающю ми и господьствующю ми вьсею земли ѿгровлахїнскои еще же и заплаинискыимь странамь, алмашу и фаграшу херцегь. благопроизволи господьство ми своимь благимь произволенїемь, чистимь и светлимь срьдцемь г҃ва ми, и даровахь господство ми съ вьсечьстии и благообразии и прѣпочтани иже над вьсѣми чьсми дарава въ настоещи хрисовулъ гва҃ ми, ст҃му монастирю глаголеми руси храм ст҃го и великомч҃ника пантелеемона, понеже помислихь господство ми къ вишнимь приклонѣти са, а земльна оставлѣти, се же въ спомижхь и господство ми слово блаженаго давида реченнымь: имь же образомь желаеть елень на источники водниѥ, сїце желаеть и душе моа, написати се въ ст҃ы монастирь, да бѫдемь ктиторь, и приложихь господство ми на вьсѣко лѣто ст҃ому монастирю по ҂ѕ҃. аспри, да есть на пищь божестьнымь иноком. и въ вѣчное вьспоминанїе родїтелемь господства ми и господство ми. сего ради да имь есть въ охабж, до живота господства ми, и до живота привьзлюбленнымь синомь господства ми радулу и владулу. еще же и бл҃ги глаголь поставлѣеть господство ми к сїему хрїсовулу господства ми. кого

изберетъ гь бь бити господинь влашкои земли, или ѿ срьдьчнаго плода господства ми, или ѿ сьрѡдникь господства ми, или по грѣсехь нашихь ѿ иноплеменикь, да аще помилуетъ и сьхранитъ и утврьдитъ, того гь бь да помилуетъ и сьхранитъ въ гвѣ его и въ вѣчное вьспоминаніе, въ вѣки, аминь. азь драгои писахь їюни .кі. днь. въ трьговищи. в лѣт .ѕцчє.

† Їѡ Влад воевода матїа божїа гнь.

17.

1492. д. 18 Фервара, у Трговишту.

Јован Радул војвода влашки дарује манастиру Св. Пантелеимона годишњи доходак.

† Въ име ѿца и сина и стаго и похвалу пръвои и безначелнеи и единосѫщнѣи и животворещои и нераздѣлїмои троице, глю ѿца и сина прѣстаго дха. и единого вьсеведещаго бога. иже вьсе ѿ небитїе въ битїе приведшому. и словом своим сьставльшому, и пръвїнмь своимь и животворещїнмь дхомь утврьдившаго, нбо и вьсе мисльнїи чини, землю и вьсе еже на неи. море и вьсе иже въ нем. сїи рече вьсе видима и невидима. еже матїи своеѩ ради непрѣзрекшаго род чловѣчи падшїи погибутїѩ прѣстѫпленїѩ ради заповѣди его, еже въ едеме прѣдедомь нашїимь древле рукопрострьтїемь къ древу сьнѣдному еже сьмрть исходатанѣвшу вьсему миру, иѫ прѣклонь небеса и сьниде и къ прьвои жизни матїїю своею въводитъ, и путь покаанїѩ много ѡбразне намь дарова. ови милостию ѿ стїихь црькваxь и бденїихь вьсеноштїихь, и славословленнїихь; нїи же постомь

и ѕельнимь вьѕдрьжаннемь. иже вьсемь страстемь ѡраженїе и кь бу присвоенїе, нїїн же млтїнами иже кь нищимь требованїе, и кь стїимь црквамь рукопростьтїе. по господню слову рекшуму о блаженїихь милостивихь и милующе вьсь дь еже помилована бити, и гвн насладити се. се убо слышавшїихь ѡ стїихь писанїихь, увѣрихмо се мислїю и срцемь. яко блиѕь господь всемь приѕиваещимь его вь истїниу и вьсемь срцемь. Аѕь убо милостїю божїю благоуьстиви иже благоуьстїю желатель и хрїстолюбивїи иже ха насладити се желаемь, Іоань Радуль воївода божїемь дарованнемь, вь настоящее време область имѣен влашкои ѕемли, вьжделехь многимь желанїемь кь перволю прѣчистїе и прѣславнїе владичице нашои богородице и присноде́ве и марїи, иже вь стѣи горе афонстѣи; разумевши яко неудобо намь бити вь вище реченнїимь исправленнѡм исправити, еже о трудолюбию и о постехь и ѡ инехь симь подобнїихь. сего ради изволихомь елико мощно рукопростьтїемь кь стїимь божїимь црквам, молеще се и упокаемь на милосрьдїе срьдовѣдца владикоу. сихь ради увучити грехь нашїихь ѡстие и благихь своихь исполнити нась, и живота вечнаго и царствїа его наслѣдникомь бити, еже буди увучїти намь благодѣтїю его аминь. видехомь бо светие божїе црки црки монастири, ѡ стопочившїихь и блаженїихь предних хитторь ѡ сихь ѡбсирѣвшїихь, и вь многихь нуждахь и оскудѣнїихь сущихь вь настоящихь временнїи. и рукопростьтнемь помощи и покреплѣти ѡ хртиань благоутивїихь кь требованїю нищущихь; наипаче же вь стои горѣ афонстѣи, сущаго перволи прѣчистїе бо-

гоматери. пріиде бо къ намъ ѻ҃ць нашь прѣи прот кѵръ козма и съ инеми богопросвещенными мѵжи, и вьзвѣстиѡ є намъ ѡ прѣбиваніи ѡ многихъ нѵждахъ и анишеніихъ и тесмотахъ техъ светіихъ монастирехъ иже сѵть въ тои светои више реченнои горѣ Аѳонстѣи, наипаче о светомъ монастири нарицаеми Рѵси, храмъ же светаго великомѵченика Пантелеимона, ꙗко въ многемъ оскѵдении и тесмоте сѵща живѵщимъ же въ светомъ монастири светіимъ миіхомъ, житие благочьстіво и съ смѣреномѵдриемъ еже ѡ х҃е б҃е проходещимъ, и ми ѿ вьсего срьдца помисливше изволихомъ ꙗко елико мощно ѿ боговрѵченнаго ні именіи и ѿ вишнѣго промисла, да сьтворимо мертвь светомѵ монастирѵ, въ покрепленіе техъ недостастваxъ, и еще вьчинихомъ ꙗко да преходеть братиꙗ ѿ светаго монастира на вьсако лето месеца генара, да ѵзимають мертвь по ,г҃а҃. аспри кроме спенце, а братиꙗмъ преходещимъ спенца по .ѵ҃. аспри, а ѡненци ,г҃а҃. да нихъ ѿносеть целехъ въ светомѵ монастирѵ, сіце се обещахьмо давати на вьсако лето донде же сми въ настоящіимъ жити и въ богоданнои намъ власти непрѣтьковѣнно, еще же и по еже ѡдъ здещнихъ намъ пришьствію, его же благоволить Богъ бити по насъ наслѣдникъ ѡбласти сие рекшои влашкои земли, или ѡдъ нашего срьдьчнаго плода, или ѿ нашихъ сьродникъ, или инъ нетько емѵ же дарѵеть Богъ, иже въ благочьстиви жителствовати, таковаго молимо господемъ нашимъ Іс҃ѵ Хрїстомъ, и прѵтою богоматерїю и светїимъ великомѵченикомъ Пантелеимономъ, и съ вьсеми светїими иже Богѵ ѿ вѣка ѵгодившїихъ, ѵсрьдїе и милованіе имети въ светои

вишереченнои горѣ Афонстеи, перноволю прчтеи богоматери. Сїе нами сьтворенное светому монастирю више реченному, непотворити нї умалити, нж паче утврьдити и испльнити, своего ради и душевнаго и телеснаго здравїа и спасенїа, а да му есть помощь и заступленїе прчта богомати, где и на страшному и нелїцемерному судищу аминь. Азь граматикь стань в писахь вь трьговищу, месеца Февраря .ѝі. дѣнь, лету текущу ѿ Адама. ҂зі. индикта .в. кругь сльнцу .г. кругь луне .ѝі. Θемелїе .ке.

† Їоань Радуль воевода милостїа божїа господинь.

18.

1496. д. 30 ? у Букурешту.

Јован Радул војвода влашки дарује манастиру св. Пантелеимона у св. гори Атонској годишњу помоћ.

† Елици духому божїнмь водими суть, си суть синове божїи, яко же рече божьственїи апостоль: ему же вь слѣдь текущеи, иже правьдѣ любителїе, и блаженнїи ѡнь гла радованїе чающеи услышати: прїидѣте благословеннїи ѿца моего, наслѣдуите уготованьное вамь царство ѿ сложенна мира, вьзалкахь бо се и дасте ми ѧсти, вьзжеждахь и напоисте ме, нагь и одѣасте ме, болнь и вь темници, и послужисте ми; си убо гла благы благаа творецїимь услышати есть, вь купѣ же и вьити вь радость га своего, такожде и грѣшнїимь ѿсклаемїимь вь огьнь вѣчнїи услышати есть, яко не сьхранїшїимь га и Бога заповѣдь, и иже алуща иже жеждуща иже нага иже болна, ни вь темници суща непосетившимь, ни послужившимь

нмь. Сих убо помнинающіе неподобаеть ѿлагати дни или часи невѣдеще вь кои чась гь нашь пріидеть, и вьсако неготовихь небдещихь ѡбрещенихь, нь убо аще и тешкїимь времеемь грѣхѡвь ѡдрьжими есми, аще и лютою стрѣлою вражною грѣхь ради ѹязвихомь се, вьсѣко потрѣба есть цѣлбї и кь врачю притещи лѣпо есть, нашь бо подвигь мало есть, тькмо еже вьзненавидѣти зла, га же вьседушно вьзлюбити, вь кѹпѣ сь благыми дѣлы, гне же бльгоутробие велїе, кь вьсемь бо руце простираеть, самь бо рече вьсечьстиїими своими и чьстиїими ѹсти: ꙗко нехоцѹ сьмрьти грѣшномѹ, нь ѡбратити се емѹ и жикѹ бити, непріидохь бо рече праведніе призвати, нь грѣшніе на покааніе, и не просто рече грѣшніе, нь на покааніе; понеже многи ѡбрази сѹть покаанїа ꙗко же и многи ѡбитѣли, по мѣре добрїихь дѣль, добраа же дѣла много ѡбразнѣ, любовь, милостиня, пость, вьздрьжаніе, кь симь вѣра надежда и иная многа слышимь ѿ божьствьнихь писаніи, вьса убо на пользѹ намь; нь убо аще и слышимь нь нетворимь, ꙗко житенскими и сѹетими мира сего нинѹ блачими есми попечеными. Обаче на спасово милосрьдіе вьзираеще надѣемь се, ꙗко много грѣшнїихь и нинѹ блѣкомїихь милосрьдиѣ вьзводить и миловеть, и еще же и сино положенїа нелишаеть радї тьчию ѡбращенїа; зрими убо вь настоещаа времена, вь многихь нѹждахь и скрьбехь светїе божїе цркви и царскїе и свещеннїе монастире; ѿ бльгочьстивїихь стопочившїихь блгочьстно жившїихь мужїи ѡбснрѣвшїихь, многихь убо вь коньчное запѹстѣніе дошедшїихь радї вмаленїа блгочьстїа ѹви грѣхь ради нашихь; напаче вь

светѣи горѣ Афонстѣи живущїихъ есть чьстнїи и царскїи монастирь нарицаемии рушкїи, храмъ светаго великомученика Хрїстова и цѣлебника Пантелеимона, егоже видевьши ѡсиревьша ѿ светїихъ прѣждїихъ хитторехъ, паче же ѿ посланнїихъ братїахъ известно увѣдевъ родитель нашь Їѡанъ Владь воивода, елико мощно при своемь животу ѡнь ихъ есть миловаль, и ѡброкъ светому монастиру учинилъ и хрисовулу написалъ; сїе ми видевши, Азъ Їѡанъ Радуль воивода божїю милостїю господинъ влашки, видевъ обещанїе и хрисовулу моего родителѧ, учинихъ, ꙗко да доходеть братиѧ ѿ светаго монастира ката године, да узимають ѡброкъ месеца Априлиѧ или Мая, по .ѓ. аспри, кроме спензъ; и братиамъ спенза по .ѹ. аспри. Сїе убо сице ѡбещахомъ бити, дондеже есми въ живинихъ, и въ богоданнои намъ власти, еще же и по нашемь еже ѿ здешнїихъ прѣшьствїю, его же благоизволить господь Богъ бити намѣстникъ въ сїѡи богоданнои намъ области, или ѿ синовъ нашихъ, или ѿ нашихъ сьродникъ, или комъ Богъ бл҃говолить, сему гь бь да подарует благо произволенїе, еже поновити и утврьдити настоен хрисовуль, и иже въ немь писанна; аще сице сьтворить, да въздасть ему гь бь въ царствїи своемь благаа, еже уготова любещїимъ его, и да му есть прѣдстателница и помощница на страшнемь суду прѣсветаа богомати и светїи великомоученикъ и целебникъ Пантелеимонъ. Аще ли прѣзрить и непоновить ни утврьдить, да въздать ѿвѣть на страшномь суду. Вась же молимъ ѡ вьсечьстнїи и светїи лице чьстнѣишїи ѿче игумене и съ богоносними свещеникы и вьсеми старци, елико бра-

тїе се ѡбретае вь светомь монастирѹ, аще можеть бити безъ досажденна, да се вь поменникѹ светои проскомидии вьпишете наши дедове Їѡань Владь воиводa и монахїа Єѹпраѯиа, и родитель монахь Пахомиа и манка монахїа Самонида, и азъ Їѡань Радѹль воиводa, и подрѹжїе ми госпожа Каталина, и братна Владѹла и Мирѹа, и да ми се поеть вь кѹпѣ светаа литѹргїа сь колиѵомь и прилевкѡмь вь єдинь дьнь вь неделе, кои вы бл҃го произволите, господоу поспѣшествѹющѹ ему же слава вь вѣки аминь.

Ты же свети ѹгодниѵе вьсе светїи великомѹчениѵе и целебниѵе Пантелеимоне прїими ѿ нась малое сїе приношенїе, ѩко же господь нашь и Богь приеть вдовїе ѡмои две цети, и молитьвникь бѹди ѡ нась кь Хрїстоу Богоу, ѩко да твоими молитвами сподобить ми ѹсрьдствовати вьседѹшно кь вьсеѹьстномѹ твоемѹ храмѹ и милость ѿ х҃а н҃а сими ѡбразѝ ѹлоѹчити на страшномь сѹдѹ, вьсенароднаго позорища и многаго испитанїа; тогда сь вьсецарицею и вьсемь ѯастѹпницею припадше ѹмоли праведнаго сѹдїю, ѡставленїе многїихь сьгрешенїи нашихь даровати намь, и своихь благь да нелишить ми, нь да помилѹеть ми, ѩко милостивь и ѵ҃лколюбивь к҃ь. Емѹ же слава сь ѿцемь кѹпно и светїимь дх҃ѡмь вь вѣки, аминь.

Писань месеца . . . .л҃. дьнь вь гра҃ Бѹкѹрещѹ, вь лѣто .҂зд҃. : —

† Їѡань Радѹль воевѡда милостїа божїа господинь.

(:М. П:)

РАДЊА СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

Трећи састанак одбора.

21. Марта 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архим. Сава, М. Спасић, М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 33. Прочита се писмо комисије, изабране на скупу друштвеном ове године за промене у статуту и пословнику. Комисија подноси свој посао свршен, и предлаже, да се тај предлог њезин наштампа за чланове, па онда да се сазове скуп, да о томе вѣћа. Одбор усваја тај предлог, и нареди, да се одмах да штампати; а кад то буде готово, да се опет састане, те да одреди у који ће се дан сазвати скуп.

Бр. 34. Секретар подноси прилог члана П. С. Срећковића за Гласник „Записе из кабларско-овчарских манастира у Србији“, који се упућује на преглед и оцену одсеку за науке историјске.

Бр. 35. Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је у одсеку прегледан чланак ред. члана М. Ђ. Миличевића „Школе у Србији од почетка овога века до краја школске године“ и да је одлучено, да се у Гласник прими, а за откуп да се предлаже пет дук. ћ., које одбор усвоји.

Бр. 36. Исти председник јавља, да је за српске старине из рускога манастира у Св. Гори, које је овамо послао на штампање у Гласнику архимандрит Леонид, одлучено да се штампају у Гласнику. Како архимандрит место откупа жели само да му се неки број особених истисака даде, одбор нареди, да се то учини.

Бр. 37. Секретар јави накнадно, да је нови редовни члан г. Милорад Поповић Шапч. изјавио, да жели ступити у одсек за науке литерарне, и да је уписан међу чланове тога одсека.

Бр. 38. Председник одсека за науке литерарне јавља, да је у том одсеку изабран ове године за деловођа г. Милорад Поповић Шапчанин.

Бр. 38. Председник истога одсека јавља, да је одсек и сам читао главније комаде из Ст. Тодоровићева чланка о живописима овдашњим, и да је одлучено предложити одбору, да се за тај чланак дâ откупа седам дук. ћ. од штампана табака. Одбор то усваја.

Бр. 40. Прочита се писмо поч. члана Авг. Шлајхера професора из Јене, писано српски, којим захваљује друштву на избору у почасно чланство. Да би се показало, како се одбор радује што је добио од тога немачког научника тако лепо српски написано писмо, одлучује се да се оно наштампа цело. Од слова до слова гласи овако: „Господине! Диплому сам примио, којом ме је Српско Учено Друштво наименовало својим почастним чланом. Молим Вас, многопоштовани господине, да бисте изјавили славноме друштву моју дубоку и топлу захвалност на високој части, које ме је оно удостојило. Са великим поштовањем Авг. Шлајхер. У Јени, 13 Марта 1868.“

Бр. 41. Секретар подноси од Јордана Х. Костантинова из Велеса неке старине, за које се одлучи, да се пошљу на преглед одсеку за науке историјске.

Бр. 42. Читаоница из Сенте потражује од Друштва на поклон књига за народ. Препоручује се секретару, да им према томе одбере између душтвених књига што је за њих, и да им од неких пошље по више комада.

Бр. 43. Прочита се писмо министра просвете и црк. дела од 15. ов. м. № 742, којим јавља друштву како је укинута са свим забрана новог правописа у Србији. Одбор на то одлучи, да се на то пошље министру од стране друштва нарочита захвалница.

Бр. 44. Г. Ант. Алексић овд. инжин. потпоруч. шаље друштву на поклон једно писмо немачко од 1805 које се тиче та-

дашње историје српске. Прима се с хвалом, и наређује се, да се препише и метне међу историјска писма одређена за штампу.

Бр. 45. Секретар јави, да је „Русинска беседа“ из Лавова преко њега замолила друштво, да јој пошиље своје књиге, на које одбор одлучи, да се тако чини.

Бр. 46. Секретар предлаже, да за потребу библиотеке ваља начинити још један орман за књиге, један раф за књиге и новине, и један столић, на ком ће стајати каталози и пописи књига друштвених. Одбор нареди, да се то начини, а за трошак нареди, да се рачуни исплате из друштвене касе.

Бр. 47. Одлучи се, да се коректору Гласника 2-ог одељења књ. I. дâ још 60 гр. чарш. за стварни регистар који је саставио уз ту књигу.

Бр. 48. Секретар предложи, да се установи нека сума којом ће се коректура плаћати за друштвене књиге, да се не би морала сваком приликом одређивати. На то буде одлучено да се за прво читање плаћа осам, а за друго шест гроша чарш.

Бр. 49. Секретар подноси списак књига које је г. председник друштвени дао на поклон за библиотеку друштвену. Богати овај поклон износи 232 дела у 327 књига, и одбор видећи то одлучи, да се те књиге заведу под особиту нумеру, и да се г. председнику од стране одбора изда захвалница на оваком поклону.

СПИСАК

КЊИГА, ПОКЛОЊЕНИХ БИБЛИОТЕЦИ СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

1 J. С. Поповића Даворђ. У Нов. Саду 1851. 1
2 Српско-народне витешке пјесме од Анд. Качића. У Нов. Саду 1849. 1
3 Ђулабије од Станка Враза, у Загребу 1840. 1
4 Ајдук-Вељко од Јов. Драгашевића, у Земуну 1861. . 1
5 Песме Ђ. Рајковића I. у Нов. Саду. 1
6 Сватови, народна приповетка од Ђ. Малетића, у Земуну 1855. 1
7 Лицејка I, II, III, у Београду 1862, 1863, 1864. . . 3

8 Николе С. Ђурковића позориштна дела. Свеска I. Два наредника. 1
9 Посланица св. Петра бискупима Пијемонта Италије, у Трсту 1850. 1
10 Šta nameravaju Iliri, u Biogradu 1844. 1
11 Smrt Smail-Age Čengića od Ivana Mazuranica, u Zagrebu 1857. 1
12 J. C. Поповића позориш. дѣла. Св. IV. Београд некад и сад, у Београду 1853. 1
13 Арањов Толдија од Јов. Јовановића, у Н. Саду 1858. 1
14 Алек. Петефија Витез Јован од Јов. Јовановића, у Нов. Саду 1860. 1
15 Матије Бана васпитатель женскій, свеска I. и III., у Београду 1847. 2
16 Prvenci, različne pjesme od P. Preradovića, u Zadru 1846. 1
17 Слободијада Петра Петровића Нѣгуша, у Земуну 1854. 1
18 Милићевића Ђ. М. Белешке уз пут, у Београду . . . 1
19 Поглед на садашнѣ станѣ наше. А. С. у Београду 1859. 1
20 Данила Медаковића повѣстница србског народа 1, 2, 3, 4, у Нов. Саду 1851, 1852. 4
21 Вукова Даница 1826, 1827, 1828, 1829. 4
22 Morelli Istoria della Contea di Gorizia. Gorizia 1855. IV. 1856. 4
23 Geschichte von Krain, von Ant. Linkardt I. Band. Laibach 1788. II. 1791. 2
24 Historische Hilfswissenschaften, Wien 1818. 1
25 Песме Љубомира П. Ненадовића II. изд., у Земуну 1860. 1
26 Вука Караџића Ковчежић, у Бечу 1849. 1
27 Дечански Првенац од Јуришића, у Нов. Саду 1852. . 1
28 Писма о служби божіой у православной цркви, у Новом Саду 1854. 1
29 Šafarik Slovanski narodopis, s Mapau, у Прагу 1849. . 1
30 Ubicini Lettres sur la Turquie. Paris 1851, 1852, 1853. 3
31 Јов. Јовановића источни бисер, у Нов. Саду 1861. . 1
32 Kurelac Franjo Fluminensia u Zagrebu 1862. 1
33 Догматично богословіе, у Београду 1856. 1

34 Приповетке из старога и новога завјета, у Бечу 1850. 1
35 Glyptothek zu München 1864. 1
36 Verzeichniss der Gemälde in der Pennakothek in München. 1863. 1
37 Реформе у Србіи. Београд 1860. 1
38 Животописаніе Мил. Т. Обреновића од Ђорђа Гроздановића, у Земуну 1860. I. II. 2
39 Plan Guide Special aux Etrangers dans la ville de Paris. 1
40 Frankopan, drama od Mirka Bogovića. 1
41 Essai historique sur les revolutions et l' independence de la Serbie, par Cunibert. Leipzig 1855. 2
42 Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna 1856. 1
43 Кула Ђуришића и чардак Алексића. 1847. У Бечу 1850. 1
44 Црногорац или страдања христјана у Турској. Превод од Ст. Бошковића, у Н. Саду 1857. I. и II. 2
45 Споменик Лукијану Мушицком од Малетића. 1845. . . 1
46 Slovanske Starožitnosti од П. J. Шафарика. 1837. . . 1
47 Geschichte von Böhmen од Палацког. 9
48 Lex Stefani Dusani, edidit Miklošić. Vindobonae 1856. .
49 Правителствующій Совѣтъ Сербскій од Вука Караџића. 1
50 Abbildungen Römischen und Griechischen Altenthümer von E. Th. Hohler. Wien 1822. 1
51 Државна служба и државне слуге, у Бечу 1859. . . 1
52 Географија за школе, бугарски, без наслова. 1
53 Српска ствар у енглеском парламенту, у Београду 1863. 1
54 Доситеја Обрадовића целокуп. дела. Издао Данило Медаковић, у Земуну 1850. 2
55 Српски споменици, у Београду 1840. 1
56 Бранка Радичевића песме, I, II, III. 1847. 1851. 1863. 3
57 Српске народне песме од Вука. 6
58 Милош Обреновић од Вука, у Будиму 1828. 1
59 Anleitung zur Kentniss der Europeischen Staatengeschiche von Meusel. Leipzig 1775. 1
60 Ranke Leopold, die Serbische Revolution. 1829. 1844. . 2
61 Србијада од Мил. Милосављевића. I, у Београду 1861. 1

62 Divica Orleanska. Превод Јована Конског-Веселог, у Љубљани. 1847. 1
63 Песме Србкинѣ II, у Земуну 1855. 1
64 Ogledalo Iliriuma od Šveara, u Zagrebu 1839. 1842. . . 2
65 Повѣстница Црне Горе од Милорада Медаковића, у Земуну 1850. 1
66 Живот и обичаи Црногораца од В. М. Г. Медаковића, у Н. Саду 1860. 1
67 Вукове народ. пословице. На Цетињу 1830 у Бечу 1849. 2
68 Die Hauskommunium der Südslaven од О. Утјешеновића, у Бечу 1859. 1
69 Писма о истории Срба и Бугара од Хиљфердинга. Превео Милићевић, у Београду I. 1857, II. 1860. . . . 2
70 Recueil d'Itiniraires dans la Turquie d' Europe. Par Boué, у Бечу 1854. 2
71 Душевни дневник, у Београду 1859. 1
72 Основи ратни од Матије Бана, у Београду 1848. . . 1
73 Повест о ман. Драговићу, у Задру 1859. 1
74 Deutsches Wörterbuch von Jacob und W. Grimm. . . . 3
75 Српски рјечник Вуков, у Бечу 1818. 1
76 Geschichte der Herzogthums Karinten од Хермана, у Целовцу 1855. 3
77 Allgemeine vergleichende Finanz-Statistik v. Reden 1851. 4
78 Речник закона, уредба и уредбени прописа у кнежеству Србији од Ђорђа Петровића, у Београду 1856. . 1
79 Serbische Lesekörner од Шафарика, у Пешти 1835. . . 1
80 Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens. Par Kogalnitchan. Berlin 1837. 1
81 Србска читанка за гимназије од др. Јов. Суботића, у Бечу 1855. 2
82 Часови одмора од Милићевића, у Београду. I. 1858. III. 1859. 2
83 Slavische bibliothek von Miklosich. I. II. Wien 1851. 1858. 2
84 Das Staatsrecht des Fürstenthums Serbien von Dr. E. I. Tkalac. Leipzig. 1858. 1

85 Praktisches Handbuch der historischen Chronologie von Drehnmeier. Leipcig 1843. 1
86 Die freiwillige Theilnahme der Serben und Croaten im letzten öst-türkischen Kriege. Wien 1854. 1
87 Неколико рѣчи о Асеню прьвоме од Раковског, у Београду 1860. 1
83 Примјери српско-словенскога језика од Вука Караџића, у Бечу 1857. 1
89 Zemljopis i povjesnica Bosne od Slavoljuba Bošnjaka, u Zagrebu 1851. 1
90 Literarische Reise nach Italien vom Jahre 1837 von Palazki. Prag 1
91 Кристијани у Турској од Дентона, у Н. Саду 1864. . 1
92 Поучение, говорено Е. Ш. М. приликом каноничне посете своє епархие, у Београду 1859. 1
93 Путници у истоку од С. М. Жирардена, у Н. Саду 1861. 1
94 Правила о четничкой войни од Матие Бана, у Београду 1848. 1
95 Протоколи ванр. скупштине о преображењу 1861. у Крагујевцу. 1
96 Прилози за српску историју од Љуб. Ненадовића I. св. у Земуну 1858. 1
97 Бранковића Косте слово на св. Саву, у Београду 1847. 1
98 Превод псалтира као прва проба од Ад. Драгосављевића, у Бечу 1833. 1
99 Grudlinien der Handelsgeographie, für Real-Schulen. Von Hopf. Fürth. 1853. — С ове сам превео за трговачку школу на српски. 1
100 Luczenbacher Janos. A' szerb Zupanjok, Kiraljok és Szarok penzei, у Будиму 1843. 1
101 Рат за српски језик и правопис од Ђ. Даничића, у Будиму 1847. 1
102 Војне Срба с Турцима од Петра Радовановића, у Београду 1852. 1
103 Exposé über Maidanpek in Serbien von Dr. Aug. Breithaupt. Freiburg 1857. . . . . ù

104 Начеља науке о трговини од М. Миловука, у Београду 1861. 1
105 Риторика од Ђ. Малетића, у Београду 1855. 1
106 De l' esprit des lois par Montesquieu, stereotype. Paris 1816. 5
107 Кратка наставлѣня за службу у полю од Љуб. Узун-Мирковића. Београд 1864. 1
108 О књижевной узаимности Славяна од Јов. Колара. Превод Дим. Теодоровића, у Београду 1845. 1
109 Ускршня ја, приповетка за добру децу, у Беогр. 1853. 1
110 Државна економија од К. Цукића, II. ч. у Беогр. 1862. 1
111 Вое ванѣ србско. под Карађорђем, у Н. Саду 1863. . . 1
112 Excesse der Türken in Fürst. Serbien von 1839—1863. Aus dem Englischen. London 1863. 1
113 Напредак у Турској, нацртао очевидац, по енглеском. Лондон 1863. 1
114 Geschichte der Südslavischen Literatur von Šafarik. Издао Јуречек 4
115 Geschichte des Temeser Banat von J. Hain. Schwicker у Бечкереку 1861. 1
116 Нешто од рада српске финанције за 13 последњих година, од 184³/₄—185⁶/₇, у Београду 1857. 1
117 Беседа, коју је приликом св. Саве говорио у Шабцу Ст. Бошковић, директор полугимназије у Шабцу. Лист.
118 Плуг, од постанка његовог до данас од Ђ. Радића, у Н. Саду 1861. 1
119 О дужностима црквених пастира, у Будиму 1860. . . 1
120 Постанак славенски' слова од Ад. Драгосавлѣвића, у Београду 1840. 1
121 Различне песме Матіе Бана, у Беогр. I. 1853. II. 1861. 2
122 Слово о св. Сави, говорио Сергіе Николић, у Београду 1845. 1
123 Südslawische Pläne. Wien 1861. 1
124 Praktisches Unterricht in der Slowenischen Sprache für Deutsche von Ant. Janeziča. Klagenfurt 1854. 1
125 Jezichnica hervatsko-slavinzka po Josefu Gyurkoveshki, у Пешти 1826. 1

126 Брошира, што је написао Хиљфердинг о књизи: la Croatie et la confederation Italienne — у руской беседи 1860. 1
127 Явно право княжества Србіе од Матића. 1851. . . . 1
128 Два надгробна слова кн. Милошу, 1860 говорио митрополит Михаил. 1
129 Нови завјет, превео Вук Ст. Караџић, с предговором, у Бечу 1847. 1
130 Павла Шероглића преглед II. зак. грађ. за Србију, реплика Милошу Светићу. 1
131 Вуков одговор на лажи и опадања у српском Улаку, Бечу 1844. 1
132 Истога одговор на утук, у Бечу 1843. 1
133 Светића Милоша ситнице езикословне, у Н. Саду 1837. 1
134 Истога утук II., у Београду 1844. 1
135 Истога утук или одговор на одговор, у Београду 1839. 1
136 Истога судъ о граматики Вѣк. Бабукића, у Будиму 1838. 1
137 Вук, Господ. са два крста. 1
138 Распра између пређашње владе и друштва србске словесности. (Из Србски Новина 1859.) 1
139 Чудновати догађаи едне душе од Милићевића, у Београду 1862. 1
140 Содержаніе одъ свію частица србске лѣтописи одъ 1825 до 1828, у Будиму 1828. 1
141 То исто од 1829—1850, у Будиму 1851. 1
142 Из живота едног ц. к. официра у 1848 и 1849. од Јована Стефановића, у Земуну 1863. 1
143 Извод из српске граматике од Јов. Бошковића, I., у Београду 1864. 1
144 Osnova sa utemeljenje narodne vojske, u Zagrebu 1849. . 1
145 Slavnodobitnica Omer-paši од Јукића 1
146 Беседа Анд. Стаменковића скупштини народной 5 Декембра 1858. Лист.
147 Катихизис мали за училишта у аустриском царству, у Бечу 1855. 1
148 Поздр. речь князу Михаилу, говорио у саб. цркви митрополит Михаил 1860. Лист.

149 Geschichte der Philosophie von Dr. Alb. Schwegler. Stutgart 1863. 1
150 Трећа читанка за IV. разр. србски основни школа, у Београду 1855. 1
151 Извори српске повјеснице од Анд. Брлића, I. свеска, у Бечу 1857. 1
152 У Фрушкой гори од М. С. Србкинѣ. I. у Н. Саду 1861. II. у Земуну 1862. 2
153 Пастирска поученія православним христіянима, у Београду 1860. 1
154 Le pays serbe et la principauté de Serbie, par M. A. Ubicini. Paris 1864. 1
155 La Turquie dans une guerre europeenne. Paris 1864. . . 1
156. Одзив протопопу Недељку од Царевића, у Новом Саду 1863. 1
157 Одговор Чокрљану. 1
158 Облици срп. језика од Ђ. Даничића, у Београду 1863. 1
159 Часови благоговѣнія. I. ч. од Јов. Павловића, у Београду 1850. 1
160 Ремешко евангеліє, у Прагу 1846. 1
161 La Serbie devant la conference. Paris 1862. 1
162 Mannert, Geographie der Römer und Griechen. Stürnberg 1783. 1
163 Исто, 7 Theil. Landthut 1812. 1
164 Законик грађ. аустриски. Превод Тод. Петрановића, у Бечу 1849. 1
165 La Serbie après le bombardement de Belgrade. Paris 1862. 1
166 Православно црквено појање од Кор. Станковића, I. књ. у Бечу 1862. 1
167 Barth. Kopitars kleinere Schriften von Miklošić. Wien 1857. 1
168 Lehrgebäude der Russischen Sprache von Puchmayer. Prag 1820. 1
169 Geschichte der letzten 25 Jahre von Hernes. III. Band. Braunschweig 1848. 1
170 Србска граматика за гимназиску младежь одъ Влад. Вуића, у Београду 1856. 1

171 M. A. Relkovića Satir, u Opiku 1857. 1
172 Jos. Dubrovsky institutiones linguae slavicae dialecti veteris. Vindobonae 1822. 1
173 Устав Матице Србске 1
174 Београдскій великій календаръ за 1853. 2
175 Izviestje i računi družtva za povjesnicu i starine jugoslavenske god. 1858—1859. u Zagrebu 1860. 1
176 Moniteur universel 30 Janvier 1856. № 30. Extrait d'un rapport adressé a S. E. M. le ministre de l'instruction publique sur une mission en Bosnie, accomplie en 1855. par M. de Clerval. Лист с преводом српским. 1
177 Militärische Beschreibung des Paschaliks Herzegovina und des Fürstenthums Crnagora. Wien 1862. 1
178 Неколико речи о споменику Карађорђевом, у Бечу 1857. 1
179 Преглед живота и књижевногъ подвига Димитрия Тирола, у Н. Саду 1851. 1
180 Преглед целогъ счетоводнога состоянія књижевногъ содружества Матице србске за 1853, 1854 и 1856. . 1
181 Lexicon totus latinitatis. Patav. 1857. од 1—72 стр, . 1
182 Раздѣленіе административно царства турскогъ, по званичномъ известію, рукопис. 1
183 Трговачка рачуница од Јов. Вукосављевића, у Београду 1851. 1
184 Fragmente aus der Chinesischen Dichtkunst von Komlossi Joseph. 1
185 Новине Србске за год. 1834, 1835, 1840, 1842, 1847. 5
186 Подунавка, додатак к Срб. Нов. за 1847. 1
187 Galleris allgemeine Weltkunde. Pest 1840. 1
188 Österreichische Starfgesetz, с преводом хрватским, у Бечу 1852. 1
189 Први извештай о заводу учительско приправником у Сомбору, за 186²/₃ год. у Сомбору. 1
190 Шумадинац, календар за 1851 и 1852 2
191 Дѣланя бечке конференциѥ, у Београду 1855 1
192 Ethnographie der österr. Monarchie von Czernig. Wien 1855. 1857. с картом. 3

193 Законик Данила првогъ, у Н. Саду 1855. 1
194 Album von Belgrad, von Rutzov. Berlin 1857. 1
195 Історія Црне Горе од С. Милутиновића, у Беогр. 1835. 1
296 Српске народне песме од Кор. Станковића. I. књига, у Бечу 1862. 1
197 Pravo gorsko ili rudno države austr. од Матије Смодека, у Загребу 1862. 1
198 Лѣтописъ србскій, издає Матица, књига: 54, 84, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110. . . . 24
199 Србско-далматинскій магазинъ за лето: 1840, 1847, 1848, 1849, 1350, 1851, 1852, 1853, 1854, 1859 1860, 1861, 1862, 1863, 1864. 15
200 Календар са шематизмом, за: 1856, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867. 11
201 Verordnung des Ministeriums des Innern betreffend der Organisirung ber politischen Verwaltungsbehörden.— лист.
202 Патент за граничаре 1850. — лист.
203 Grundgesetz für die Grenze. — лист.
204 Прокламација Јелачића бана на граничаре 1850. — лист.
205 Говор Јелачића бана на граничаре 1850.
206 Објаснење предлога за регулисање Београда од Е. Јосимовића. Београд 1867. 1
207 Рѣчникъ географско-статистичкій Србіє од Јов. Гавриловића. Београд 1846. 3
208 Чудновати догађаи Испаханца Хаци-бабе. 3
209 Müsorozata à Magyar Tudimanyos akademia palotajaban elhelyzett Eszterhasy Keptarnak. 1
210 Dangers de la question d' orient. Paris 1865. 1
211 Земљеделско газдинство. 1
212 Verzeichniss die in der Verlassenschaft des Barth. Kopitar gehörigen Büchern und Handschriften. Wien 1845. . . . 1
213 Песма при торжественомъ освященію новооснованe србско-народне типографіє у Срем. Карловцима 1858. . . 1
214 Прокламация патр. Рајачића народу србскомъ, у Земуну 20 Јула 1849. — лист. 1

215 Прокламација кн. А. Карађ. народу србском 23 Јунија 1856. — лист.

216 Прокламација Стевче Михаиловића, заступника кн. Милоша, од 6 Јануара 1859. — лист.

217 Старый влахъ одъ Ст. Обрадовића, — лист.

218 Protocoles des conferences tenues à Paris de 22. Mai au 19 Août 1858. — лист.

219 Прокламација 13. Дек. 1858. заступника вњаж. којом јављају да су примили управу у име кн. Мил. Обреновића, — лист.

220 Pravila družtva za povesnicu i starine Jugoslavenah 12 srpnja 1857. 1

221 Писмо Аврама Петронијевића од 16 Авг. 1849. свима попечитељима — лист.

222 Слово митрополита Петра 5. Марта 1840., кад је миропомазао кнеза Михаила — лист.

223 Отечествена србско-народна песма на срећный долазак кнеза Михаила 1840 године. 1

224 Ода князу Александру Карађорђевићу на данъ рођеня 29. Септембра 1854. од Алек. Остића. — лист.

225 Србин Србенди 1864. 1

226 Situation des Israelites en Serbie. . . . . .

227 Cyrilische Schrift von Paul Jos. Šafarik — лист.

228 Der Zinzaren, eine etnographische Studie von F. Kanitz. Wien 1863. 1

229 Dissertacia ilitĭ razgovor, darovan G. G. poklisarom zakonskim i budutjem zakonotvorzem kraljevina naših za buduću dietu ungarsku odaslanim. U Karlovcu 1832. . . 1

230 Султанскій бератъ князу Александру Карађорђевићу, даный 12. Априла године 1849.

231 Васкрс устава Србиє и народне правде од Симе Милутиновића. — лист.

232 Решења кн. Александра Карађорђевића од 28. Септембра 1848. на потраживања скупштине петровске 1848., управљена на попечитељство внутрени дела. . 1

Свега . . . 327

Бр. 50. Секретар подноси књиге, које су друштву дошле на поклон и у замену:

а. Од К. Невострујева његова два дела: 1. Плащаницу приложенную въ Іосифовъ Волоколамскій монастыръ княземъ Владиміромъ Андреевичемъ 1558 году. 2. Нѣкоторыя древнерусскія поученія объ иноческой жизни. Москва 1866.

б. Од редовног члана М. Кујунџића његову књигу песама „Абердар, први јек.“ Београд 1868.

в. Од г. Милорада Медаковића његово дело „Црна Гора и нека објасњаваня о њој. Н. Сад 1868.“

г. Од секретара: а. М. Розена Науку о васпитању. Београд 1867. б. Поезиї Тараса Шевченка. Томъ I. Лавовъ 1866. в. Отвѣтъ „Бояну“-Стебельскому на „Письмо до Кулиша.“ Лавов 1867. г. Письмо народовцівъ руськихъ до редактора политичнеі часописі „Русь“ яко протесть и меморіялъ. Списавъ Федоръ Чорногора. Беч 1867. д. Ратованѣ Руса и Турака у спѣву. Написао Милошъ Милисавлѣвићъ. Београдъ 1868. е. Поглед на београдску болницу од др. J. Валенте. Београд 1868.

д. Од Андрије Станковића његово издање „Крин или морална поученя у 20 писама одъ мудраца Сенеке, превео Сава Поповићъ. Београд 1868.“

е. Од Јована Деметровића из Тамишвара његово дело „Аманет или срећа у пепелу, позоришна игра у 4 радње с песмама, Тамишград 1868.“

Прочитано и потписано на четвртом састанку одборском 9. Априла 1868.

Четврти састанак одбора.

9. Априла 1868.

Били су: председник г. J. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архим. Сава, М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 51. Прочита се писмо г. Каменка J. Јовановића из Панчева, којим тражи од друштва помоћ за отварање књижар-

ске трговине у Београду. Г. К. Ј. Јовановић начинио је у виду понуде, упућене г. министру просвете и црквених дела, план како би он подигао књижарску трговину, да одговори потребама садашње књижевности и намера његових, и жели, да се то у одбору друштвеном прегледа и од друштвене стране пошље г. министру с препоруком. Кад се понуда сама прочита, одбор одлучи, да је и самога г. К. Ј. Јовановића и његов план вредно потпомоћи и с тога да се његова понуда пошље по његовој жељи г. министру.

Бр. 52. Прима се од г. Богољуба Петрановића из Сарајева друга књига његове збирке „Српских народних песама из Босне и Херцеговине“, у којој су „епске пјесме старијега времена“ а има их 61, а г. Б. Петрановић их нуди на издавање друштву. Упућују се на преглед и оцену одсеку за науке литерарне.

Бр. 53. Г. Вук Врчевић с Требиња шаље другу књигу своје збирке народних песама, и подноси је на поклон друштву за то, што га је друштво изабрало за својега почасног члана. Упућује се на преглед одсеку за науке литерарне, у којега су на прегледу и остали делови од збирке народних песама г. В. Врчевића.

Бр. 54. Г. Вук Врчевић с Требиња пита, би ли се друштво примило издавања његове збирке „Народних пословица и ријечи“, која је велика за две Вукове збирке „пословица и ријечи народних“ и његова дела „Плач Херцеговца“, у којој су описани сви главни зулуми које је претрпела раја од постања на владање Али-паше Ризванбеговића до 1861-ве. Одлучи се писати г. В. Врчевићу да обоје пошље на преглед и оцену.

Бр. 55. Г. А. Васиљевић професор из Пожаревца шаље за „Гласник“ свој чланак „Поглед на историјски развитак логике.“ Како се програм друштвене радње тиче научнога рада само у колико се „понајближе српства тиче“, то се одлучи, да се с тим одговором овај чланак врати г. писцу.

Бр. 56. Г. Ал. В. Богић начелник среза Ресавског шаље 1 дук. Ђ. као прилог на споменик Ф. Вишњићу, и додаје: „Ако би друштво то дошло на мисао, да треба подићи каки споме-

ник и Вуку Ст. Караџићу, ја ћу на то дати три дуката ћесарска.“ Поклон се прима с хвалом.

Бр. 57. Одобрава се трошак од 520 гр. чарш. за куповину повеће збирке већих дела из првога периода српске књижевности, којих није било у друштвено јбиблиотеци. Попис види у рачунским актима.

Бр. 58. Секретар, који уједно води бригу и о рачунима друштвеним, подноси рачун од продаје „Српских народних песама из Босне и Херцеговине.“ Наређује се, да тај рачун прегледа члан одбора г. М. Спасић.

Бр. 59. Секретар јави, да је предлог комисије што је прегледала уређење и пословник друштвени, готов, и услед тога одлучује се, да се скуп сазове 21. Априла у $9^1/_2$ сах. из јутра, на коме ће се почети тај посао.

Бр. 60. Прочита се писмо г. И. Паплоњског професора универзитета из Варшаве, с којим осим неких својих дела шаље друштву као прилог за „Гласник“ „Опис једне српске сабље из XIV. века“, која је у Варшави у кнеза Сергија Григоровића Голицина и јавља друштву за покрет који се јавља у пољској књижевности што се тиче топлијег занимања српском књижевношћу. Одлучено буде одговорити г. И. Паплоњскому. Опис сабље упућује се на преглед одсеку историјском.

Бр. 61. Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену друштву:

а. Од норвешког универзитета из Христијаније:

1. Det kongelige Norske Frederiks Universitets Aarsberetning for Aaret 1866. Christiania 1867.

2. Index Scholarum in universitate regia fredericiana centesimo nono eius semestri anno 1867 ab Augusto mense ineunte habendarum. Christiania 1867.

3. Index Scholarum in universitate regia fredericiana centesimo octavo eius semestri anno 1867 ab A. D. XVII kalendas februarias habendarum. Christiania 1867.

4. Meteorologiske Jagttagelser paa Christiania observatorium 1866. Christiania 1867.

5. Morkinskinna. Petgamensbag fra forste halodel af det trettende Aarhundrede. Udgiven af C. R. Unger. Christiania 1867.

6. Études sur les affinités chimiques par C. M. Guldberg et P. Waage. Christiania 1867.

б. Од И. Паплоњскога, професора университета из Варшаве, његова дела:

1. Lekcyja wstenpna filologii porównawczéj Slavianjskéj miana dnia 9 Listopada 1864. r. w szkole głównéj warszawskiéj przez Jana Paplonjskiego. Warszawa 1867.

2. O poczontku i rozmaitošći mowy. Prelekcyje publiczne professora J. Paplonjskiego. Wydanie drugie. Warszawa 1867.

3. Rzut oka na dzieje bulgarskie, jako wstenp do nauki jenzika bulgarskiego, przez Jana Paplonjskiego. Из „Прегледа науковог“ за 1865 год.

4. Литературныя извѣстія изъ Варшавы. Йзъ Московитянина 1854. NN. 5. 20. и 21. Москва 1854.

4. Филологическія замѣткы И. Паплонскаго о русскомь языкѣ въ связи съ церковно-славянскимъ и другими славянскими нарѣчіями. Первое разсужденіе. СПтб. 1854.

6. Из Млетака: Atti dell imp. reg. istituto veneto di scienze, lettere ed arti. tomo nono, serie terza. Dispensa nona.

в. Од секретара:

1. Прилози за србску историју. Издао Л. П. Ненадовићъ. I. св. Земун 1858.

2. Свештенство и ратарство од Љ. П. Ненадовића. Београд 1863.

3. Руковођу за србско-босанске, ерцеговачке, старо.србијанске и македонске учитеље, школе и обштине. Написао Василије Пелагић. Београд 1867.

4. Индијске приповетке, епопеје из Махабарате. Превео Сима Поповић. Београд 1868.

5. Поглед на десетогодишњу радњу трговачког одбора. Извештај одбора тргов. министру финансије. Прештампано из Српских Новина 1868. Београд.

6. Лаж. Јавно предавање Ђорђа Звекића. У Пешти 1865.

7. Ueber Wechselfieber. Inauguraldissertation verfast und mit Zustimmung der Medicinischen Facultät der Universität Leipzig zur Erlangung der Doctorwürde in der Medicin, Chirurgie und Geburtshülfe am III. August 1867 mittags 11 Uhr im Prüfungssaale der Medicinischen Facultät öffentlich vertheidigt von Milan Jovanović aus Belgrad. Leipzig.

8. Убојна труба. Песна злопатницима. Спевао Ђ. Малетић, а у 4 мушка гласа сложио П. Д. Димић. Београд 1867.

9. Program kraljevske gimnazije u Zagrebu koncem školske godine 1867. U Zagrebu.

Бр. 62. Председник друштвени јавља одбору, да је одлазио у Земун поради рачуна са И. К. Сопроном који својега дуга друштву никако не измирује, и да је говорио тамо с адвокатом једним о начину, како би се то судским путем добило. Одбор одобрава тај посао и одлучује, да се замоли члан друштвени г. др. Н. Крстић, да он прими на се руковање ове правне ствари.

Прочитано и потписано на петом састанку, 19. Априла 1868.

Пети састанак одбора.
19. Априла 1868.

Били су: председник г. Јован Гавриловић; чланови: гг. архимандрит Сава и М. Рашковић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 63. Секретар подноси предат му преко редовн. члана г. С. Сретеновића препис старо-бугарског једног рукописа црквене словенске књижевности, у ком је приправа за службу, и уз који су и фотографски снимци рукописа, с којега је препис учињен. Упућује се на преглед одсеку за науке литерарне, којему ће г. С. Сретеновић поднети кратак увод.

Бр. 64. Одбор који је одређен за свечаност што ће бити у Прагу приликом полагања темеља за чешко народно позориште послао је друштву позив на ту свечаност. На то буде иза-

бран за заступника друштвеног овом приликом г. М. Кујунџић, и буде одређено, да му се у помоћ да двадесет дуката ћес.

Бр. 65. Секретар прочита инвентар ствари друштвених, у каквом су сад стању и у колико су умножене од почетка 1867 год. Узима се на знање с тим, да се стави у главни годишњи преглед друштвене радње.

Бр. 66. Поведе се разговор о инвентару књига, као капитала друштвенога и о руковању њима. На то секретар покаже белешке које су до сад вођене о издавању из тога магазина на разне намере, и одбор нареди, да се и у овој ствари штогод учини за боље уређење, за којим се цело друштво жури. Нареди се, да се установи особити протокол за књиге, у ком ће се као у каси водити примање и издавање, да се ту одреди партија свима досадашњим и свима новим књигама. — Да би се то учинило, буде наређено, да се учини спрема бројањем књига, како би после одређена комисија могла лако прегледати фактично стање и увести га собом у протокол за књиге, да би то могло послужити, као темељ за даље рачуноводство у тој ствари.

Бр. 67. Примају се књиге које су дошле друштву на поклон:

1. Од председника г. Јов. Гавриловића: Протоколи редовне народне скупштине држане о Миолюдне 1867. у Крагуєвцу. Београд 1868.

2. Од ред. члана г. М. Ђ. Милићевића његово дело „Путничка писма с разних страна Србије. Београд 1868.“

3. Од поч. члана А. Шлајхера: Zur neusten Geschichte der slavischen sprachforschung von Dr. Aug. Leskien. Berlin 1868.

4. Од поч. члана г. А. Васиљевића његово дело Историја народног образовања код Срба. Увод. Београд 1867.

5. Од секретара:

а. Београђанин, календар за 1864.

б. Лалу, календар за 1858.

в, Славонској Данице Зор. Рашковића I и II књ.

г. Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen von Dr. Fr. Ritt. von Miklosich. Wien 1867.

д. Ost und West 1864 у 5 свезака.

е. Србске Новине, неколико бројева од 1858. и три четвртине године 1859.

ж. Видов дан 1866 године, без некојих бројева.

з. Разредница приправника II. разреда за 186⁵/₆ годину, као и приправница кое су учитељски испит положиле у явном учитељско-приправничком заводу србском у Сомбору с концем школске 186⁶/₇ године. Сомбор 1867.

Прочитано и потписано на шестом састанку одбора 7-ог Маја 1868 год.

Седница скупа.

21 и 22 Априла 1868.

I. 21. Априла.

Пошто председник огласи да је седница отворена, започне се читање и претресање рада комисије што је била одређена да прегледа уређење и пословник друштвени и да о томе скупу предлог поднесе.

I.

Кад се прочита чл. 1., после мале препирке одлучено буде: изоставити из њега дефиницију, а оно што се у њој хоће да каже, казати у чл. 2., који да тиме постане 1-ви; а друга половина 1-вога да се стави као 2-ги члан. Тако би одлучено, да 1-ви и 2-ги члан гласе овако:

Чл. 1. Српско учено друштво обрађује и унапређује науке и уметности, а особито оне, које се тичу српства и у опште јужнога словенства.

Чл. 2. Друштво стоји под надзором министарства просвете и црквених дела.

II.

Чланак 3-ћи усвоји се без промене.

III.

Чланак 4-ти усвоји се до прве тачке, а за другу тачку (која је приновак) одлучи се, да се избаци.

IV.

Чланак 5-ти, 6-ти, 7-ми и 8-ми примају се без промене, и то: 5-ти и 8-ми вишином гласова.

V.

Чланак 9-ти буде усвојен, али да изостане из њега друга половина: „ако министар просвете и црквених дела не учини изузетак.“

VI.

Чланак 10-ти усваја се с том променом, да се за највећи број чланова у једном одсеку установи 30, а друга половина задржи се као што је — вишином гласова.

VII.

Чланак 11-ти прима се с оваком редакцијом: „Сви чланови имају приступ на све састанке друштва. Али само редовни чланови имају одлучнога гласа у својим одсецима.“

VIII.

Чланак 12-ти прими се с том малом променом, да се изоставе прве три речи.

IX.

Чланак 13-ти и 14-ти примају се без промене.

Кад је скупу изјављено како по праву што га даје чл. 14-ти настаје питање: ко ће примити на се разашиљање књига друштвеним члановима на страни, одлучи се: да друштво не може на се узимати трошка и труда око тога, већ да чланови са стране по своме праву могу у свако доба дићи књиге одавде преко својих пријатеља или иначе.

X.

Чланак 15-ти буде редигован овако; „Чланство престаје: а) пресудом која гласи на губитак грађанске части, и о таком губитку чланства ваља да реши скуп, б) изјављеном жељом самога члана.“

II. 28. Априла.

XI.

Чланак 16-ти и 17-ти примају се без промене.

XII.

Чланак 18-ти прима се с тим, да се у првој врсти место речи „препоруку“ стави реч „предлог“, а у другој врсти да се речи „на предлог“ избаце.

XIII.

Чланак 19-ти прима се с тим, да се у другој врсти изоставе речи „с одобрењем скупа“, па да се на њихово место стави ово: „на позив којега год одсека, или по својој понуди.“

XIV.

Чланак 20-ти прима се без промене.

XV.

Чланак 21-ви прима се, али се из првог одељка изостављају речи: „па подноси избор, преко одбора, министру просвете и црквених дела на одобрење. Ако се избор не би уважио, одсек ће истим начином бирати друго лице.“

У одељку 2-гом врсти 7-мој тога чланка место речи „сам себи“ ставља се „такође.“

XVI.

Чланак 22-ги прима се без промене.

XVII.

Чланак 23-ћи прима се с тим, да се у 6-тој врсти после речи „нашим“ дода: „старим и новим.“

XVIII.

За чланак 24-ти буде одлучено да се изостави.

XIX.

У чланку 25-том одлучи се, да се место речи „сачињавају“, у 1-вој врсти, стави реч „састављају“, а речи „старешина или“ у тој истој врсти да се са свим изоставе.

XX.

Чланак 26-ти прима се без промене.

XXI.

За чланак 27-ми буде одлучено, да се изостави.

XXII.

Чланак 28-ми, 29-ти и 30-ти примају се без промене.

XXIII.

Чланак 31-ви прима се с том само променом, да се место речи „није“ у 2-гој врсти ставе речи „спречен је.“

XXIV.

Чланци 32-ги, 33-ћи и 34-ти примају се без промене.

XXV.

Чланак 35-ти прима се с тиме, да се у последњој врсти место речи „наредбе“ стави реч „одлуке.“

XXVI.

Чланци 36-ти, 37-ми и 38-ми примају се без промене.

XXVII.

Чланак 39-ти примљен је без промене, само да се у првој тачци место речи „старешине“ стави реч „председника“, а речи „и одобрење изабраних одборника својих“ да се изоставе.

XXVIII.

Чланци 40-ти, 41-ви, 42-ги примају се без промене.

XXIX.

За чланак 43-ћи одлучено је да се избаци.

XXX.

Чланак 44-ти примљен је сав, само да се у првој тачци изостави „бар половина редовних чланова, али.“

XXXI.

Чланци 45-ти, 46-ти, 47-ми, 48-ми, 49-ти, 50-ти, 51-ви, 52-ги, 53-ћи, 54-ти, 55-ти примају се без промене.

XXXII.

Г. г. др. Ј. Шафарик, Ф. Христић и Јован Бошковић буду одређени да потпишу протокол овога скупа.

Били су на првој седници: председник Ј. Гавриловић, одборник архим. Сава, секретар Ст. Новаковић; чланови г. г. В.

Јакшић, П. Срећковић, С. Сретеновић, Е. Јосимовић, Ј. Драгашевић, Милан Миловук, М. Кујунџић, Ј. Мариновић, М. А. Петронијевић, Д. Голубовић, Ј. Бошковић, др. Н. Крстић, др. Ј. Шафарик, Чед. Мијатовић, Алекс. Андрић, Милорад Поповић, Ф. Христић, др. Ј. Машин, Илија М. Коларац, Срђ Николић, Милан Ђ. Милићевић, М. Панић, Ђ. Р. Пантелић, др. Ј. Валента, др. А. Медовић.

Били су на другој седници г. Ј. Гавриловић, одборник архимандрит Сава, секретар Ст. Новаковић; чланови, г. г. Ф. Христић, Е. Јосимовић, др. Ј. Шафарик, др. Н. Крстић, Јов. Бошковић, Милорад Поповић, Алекс. Андрић, др. Ј. Валента, М. Миловук, Панта Срећковић.

II. Седница одсека за науке моралне, литерарне и језикословне.

24. Априла 1868.

Били су: председник г. архимандрит Сава, чланови: г. г. Јован Бошковић, Сава Сретеновић, Милан Кујунџић, Ст. Новаковић и Милорад Поповић.

---

6. Одбор шиље на преглед: Српске народне песме, II. књ. које је скупио и послао друштву г. В. Врчевић.

Дају се на преглед и оцену члану Милораду Поповићу.

7. Одбор шиље другу књигу Српских народних песама из Босне и Херцеговине, које је покупио и послао г. Богољуб Петрановић.

Одлучено да се ове песме прегледе и приреде за штампу, пошто се ухвати рачун о стању расхода који је досад учињен, те да се види с коликим је средствима друштво кадро „за сада“ располагати, и да се та ствар предузме тек пошто се В. Врчевића збирка прегледа и за штампу спреми.

8. ГГ. Јован Бошковић и Сава Сретеновић јављају да су прегледали: „Библиографију српске књижевности новијега периода, од 1741. до 1866.“ коју је израдио г. Стојан Новаковић, па изјављују да је дело потпуно и тачно израђено и да су обојица

за то, да се у интересу наше књижевности која са те оскудице у многоме се спотиче, изда о друштвеном трошку.

Усвојава се предлог г. г. референата и г. писцу у име награде за труд одређује се: педесет (50) дуката ћесарских.

9. Редовни члан г. Милан Кујунџић читао је свој састав: Филозофија у Срба I. доба. Пошто је и редовни члан г. Стојан Новаковић изјавио: да је цело дело с помњом прочитао и да је ствар тако написана, да ће друштву бити част, ако изађе у његову органу, јер је литерарна монографија какве баш желимо да се једном почну писати у нашој књижевности — буде одлучено: да се штампа у Гласнику и писцу у име награде даде од табака десет (10) дуката ћесарских.

Друга седница одсека за науке историјске и државне 30. Априла 1868, у Београду.

Били су: председник г. др. М. Спасић; чланови: Ј. Гавриловић; Ј. Мариновић; Ф: Христић; др. Јанко Шафарик; М. А. Петронијевић; Панта Срећковић и др. Н. Крстић.

№ 6. Члан Срећковић реферује, да је прочитао како чланак г. Илариона протосинђела „О каталозима пећских патријараха“ тако и „копију писма пећског патријарха Василија“, изјављујући своје мишљење, да се и једно и друго у Гаснику печата.

Одсек усваја мишљење г. референта, и одређује г. писцу у име награде за оба прилога пет дуката ћес.

№. 7. Члан др. Н. Крстић подноси писмени реферат о саставу „Критика историје народног образовања код Срба“, који је састав написао г. Чедомиљ Мијатовић, и изјављује мишљење, да састав потпуно заслужује, да се штампа у Гласнику.

Референат за тим прочита нека места из тог састава; и одсек, налазећи, да су овакви састави од користи, нареди да се исти састав штампа у Гласнику.

№ 8. Члан М. А. Петронијевић јавља, да је г. Малетић свој састав „Историјски развитак гимназије београдске“ поправио

према примедбама, које му је учинио г. Црнобарац и референат, те изјављује мишљење, да се исти састав у Гласнику штампа.

Према овом реферату одсек нареди, да се састав г. Малетића штампа у Гласнику, а писцу да се даде награде за састав свега шест ћес. дуката.

№ 9. Х. Јордан шиље преписе неких старих записа.

Г. професор варшавски Паплоњски шиље фотографисану слику неке старе српске сабље с расправом о сабљи.

Одсек одреди да члан г. Шафарик и једно и друго прегледи, и друштву извештај поднесе.

№ 10. Члан Срећковић поднео је записе, што их је преписао у манастирима Овчарским и Кабларским.

Наређено је, да члан г. Гавриловић записе прегледи, и одсек о њима извести.

— — — —

Шести састанак одбора.

7. Маја 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови одбора: г. г. архимандрит Сава, М. Спасић, М. Рашковић; секретар Ст. Новаковић.

— —

Бр. 68. У комисију, која ће пребројати и увести у књигу све књиге које има друштво на своме складишту као своја издања, да би се после могао водити уредан рачун о примању и издавању, буде одређен председник г. Ј. Гавриловић и одборник г. М. Спасић.

Бр. 69. Нареди се да се увођење радње друштвене у регистар настави онде где је започето и да се секретар постара да то изврше преписници који му и иначе помажу.

Бр. 70. Секретар саопшти шта је урађено на седницама 21. и 28. Априла, и како је он по тој радњи у чисто исписао ново уређење друштвено. На то би одлучено, да се то уређење пошље министарству просвете, и да се оно замоли нека би се постарало, да томе уређењу изради потврду државне власти, како би се могло увести у живот.

Бр. 71. Књижар друштвени г. Велимир Валожић предаје рачун за продате друштвене књиге (осим „Српских народних песама из Босне и Херцеговине“ о којима је посебан рачун) од Митрова дне 1867 до Ђурђева дне 1868, и полаже у то име 1777 гр. 20 п. пор. Новци се предају у касу.

Бр. 72. Секретар који уједно врши и касирске послове покаже како стоји друштвена каса у овај мах. По томе се види, да приход од 1868, заједно с остатком из 1867 године износи 44,721 гр. 21$^2/_3$ пр. а расход 29.235 гр. 10 пр., ч. где знатан део чини исплата штампе „Српских народних песама“ и откуп Врчевићеве збирке „Српских народних приповедака“, које је све ушло у ову годину. Остаје дакле на располагању 13.496 гр. 11$^2/_3$ п.

Бр. 73. Председник одсека за науке историјске и државне јавља да је у одсеку прегледан и примљен за „Гласник“ чланак И. Руварца „О каталозима пећских патријараха“ и „Писмо последњег српског патријарха.“ Одређени откуп од 5 дуката одобрава се.

Бр. 74. Исти председник јавља, да је прегледан и примљен за „Гласник“ чланак ред. члана г. Ђ. Малетића „Историјски развитак гимназије београдске“, и да је за откуп одређено 6 дуката, које се одобрава.

Бр. 75. Председник одсека за науке философијске и књижевне јавља, да је одсек прегледао дело Стојана Новаковића, „Српску библиографију (без хрватске) новијега периода књижевности од 1741 до 1866“, да је нађено да је дело вредно да га друштво изда, и да је за откуп одређено 50 дуката ћ. Одбор усваја ову одлуку.

Бр. 76. Исти председник јавља за чланак ред. члана г. М. Кујунџића „Философија у Срба. I. Доситије Обрадовић“ да је прегледан у одсеку и да је одсек одлучио да се откупи са 10 дук. ћ. од табака штампе. На то секретар јави, да му је писац јавио да се задовољава са 8 дук. откупа на табак, и одбор одлучи да се према томе откуп и исплати.

Бр. 77. Секретар јавља да је замољен од г. М. Милојевића секретар да изда нешто друштвених књига за три школе у Ст. Србији,

на које буде одлучено да секретар издa од осталих књига ван Гласника које су за народ и поуку, колико је заискано.

Бр. 78. Председник извести одбор шта је чинио поради завеса за прозоре у стану друштвеноме, и да су завесе од тога стана однесене заједно с осталим стварима овдашње реалке, кад се она из тога стана иселила. На то предложи, да се завесе, набављене државним трошком, сматрају као својина саме те државне зграде, и да се по томе за њих јави министру с молбом, да се овамо врате, кад и тако не могу пристати на садашњи нови стан реалке.

Бр. 79. Г. М. Спасић јавља, да је прегледао рачун о новчаном примању продавањем „Српских народних песама из Босне и Херцеговине“ који је поднео секретар, и да је нашао погрешку само у збирању броја издатих књига, за коју се нареди да се исправи.

Бр. 80. Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је у одсеку говорено о начину откупљивања ово: да се при оцењивању одређује откуп по табацима само за чисто оригинална дела и за која треба више трошкова и труда, дакле само за праве научне расправе, а за остало да се одређује откуп одсечном сумом, као што је већ рађено у друштву. Одбор усвајајући овај предлог, нареди да се то јави и другим одсецима ради знања и управљања.

Бр. 81. Секретар подноси књиге које су друштву дошле на поклон или у замену.

1. Од пруске академије наука у Берлину Monatsbericht за Декембар 1867.

2. Од поч. члана г. Ђ. Р. Пантелића његово дело: Једна реч о правним средствима и о нашој касацијоној власти. Београд 1867

3. Од редовног члана г. Стевана Р. Пантелића његова дела: а) Хемију за употребу ватрометске школе, Београд 1867. б) Практично упућење у хемијској анализи барута, топовског метала и њихових саставних делова.

4. Од ред. члана г. дра Н. Крстића:

а) Напредак у Турској, нацртао очевидац. По енглеском. Лондон 1863. Н. Сад 1863.

б) Србско-турско питање или садањи узајамни одношаји између порте и Србије. Од Србина. Са енглеског. Н. Сад 1863.

в) Die serbisch-türkische Frage oder die gegenseitigen Beziehungen zwischen den serbischen und türkischen Regierung. Von einem Serben. London 1863.

г) Die Christen in Bosnien. Ein Beitrag zur näherer Kentniss der Verhältnisse der bosnischen Raja zu den Türken. Wien 1853.

д) Ексцеси Турака у Србији од 1839 до 1863 у кратком и површном прегледу, на основу званичних акта. Н. Сад 1863.

е) Кристијани у Турској од В. Дентона. Н. Сад 1863.

ж) Die Christen in der Türkei, von Rev. W. Denton. London 1863.

з) The Christians in Turkei, by Rev. W. Denton. London 1863.

и) Der Fortschritt der Türkei. Von einem Augenzeugen. Aus dem Englischen. London 1863.

ј) Напредак Д. Медаковића од 1849.

5. Од председника г. Ј. Гавриловића:

а) Напредак од 1863. Н. Сад.

б) Србске новине београдске од 1863.

в) Видов дан од 1863.

6. Од секретара:

а) А. Стојачковића Питање великокикиндског диштрикта и т. д. Будим 1868.

б) Die Wahrheit kann warten. Nacht und Morgen in der Heilkunst: Zwei Vorträge von Dr. Paul Radner. Bautzen 1864.

в) Воћнякъ или проста тайность природе. Превео с итал. Евтимие Петровићъ. Ч. I. Београд 1840.

ж) Die Serben und die orientalische Frage. Von einem Serben. Bautzen 1865.

з) Kritische Blätter 1865 многе бројеве.

и) Комарац од 1854, прву четврт.

Прочитано и потписано на седмом састанку одборском 18 Јуна 1868.

Седми састанак одбора
18 Јуна 1868.

Били су: председник г. Ј. Гавриловић; чланови: г. г. архимандрит Сава, Милован Спасић, и заменик председника одсека природословно-математичног г. М. Г. Паниħ; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 82. Пошто се седница отвори, председник спомене тешку несрећу и жалост која је Србију постигла након последњега састанка овога одбора, на име смрт кнеза Михаила. Говорећи о радњи кнежевој с обзиром на задатке друштвене, на књижевност и науку српску, председник напомену кнеза као радина и добротвора књижевности српске, као владаоца и родољуба — и на то би одлучено, да се спомену великога покојника посвети први број протокола овога састанка.

Бр. 83. Чланови комисије за пребрајање књига јаве одбору, да су свој посао свршили осим неких ситница, које мисле касније пребројити, будући их је сад спречила општа земаљска жалост, која је за то време трајала. По пребрајању они су нашли ово:

1.	Гласника	I	књиге	има	8	ком.
2.	„	II	„	„	51	„
3.	„	III	„	„	151	„
4.	„	IV	„	„	255	„
5.	„	V	„	„	320	„
6.	„	VI	„	„	300	„
7.	„	VII	„	„	407	„
8.	„	VIII	нема	ниједног комада.		
9.	„	IX	„	„ „		
10.	„	X	књиге	има	12	ком.
11.	„	XI	„	„	46	„
12.	„	XII	„	„	114	„
13.	„	XIII	„	„	160	„
14.	„	XIV	„	„	212	„
15.	„	XV	„	„	159	„
16.	„	XVI	„	„	163	„
17.	„	XVII	„	„	205	„

18. Гласника XVIII има . . . . . 156 ком.
19. „ XIX „ . . . . . 219 „
20. „ XX „ . . . . . 208 „
21. „ XXI „ . . . . . 257 „
22. „ XXII „ . . . . . 276 „
23. Гласника 2-ог одељ. књ. I има . . . . . 276 „
24. Гласника потпуног 1—19 књ. има . . . . . 3 „
25. Ксенофонтових знаменитости. . . . . 310 „
26. Ђ. Даничића Српске синтаксе I. . . . . 275 „
27. Дјеловодног протокола Карађорђевог . . . . . 138 „
28. Acta archivi veneti I. . . . . 66 „
29. „ „ „ II. . . . . 105 „
30. Меда Пуцића Српских споменика I. . . . . 177 „
31. „ „ „ „ II. . . . . 47 „
32. Преписке о унији Венедикта Краљевића . . . . 158 „
33. Попис акта млетачке архиве . . . . . 56 „
34. Доментијанова Живота св. Саве, од Ђ. Даничића . 5 „
35. Цицерона о дужностима . . . . . 305 „
36. Грађа за српску граматику I. књ. . . . . 188 „
37. „ „ „ „ II. „ . . . . . 661 „
38. Часови благоговјенија арх. Гаврила I. књ. . . . 520 „
39. Б. Петрановића Српских народних пјесама из Босне и Херцеговине . . . . . 19 „
40. Јов. Стејића расправе о Српском правопису . . . 262 „
41. Арх. Гаврила забава за децу . . . . . 1088 „
42. Ј. Стејића Антропологије. . . . . 848 „
43. К. Бранковића Логике. . . . . 1246 „
44. Гаврила Поповића Астрономије . . . . . 768 „
45. М. Спасића Јестаств. земљописа . . . . . 715 „
46. К. Бранковића Физике. . . . . 86 „

Бр. 84. Председник предложи да се тако испитају и стари новци и да се умоли г. др. Ј. Шафарик да би и он као специјалист на руци био, те да се састави списак новаца, у колико их није још пређе сам предлагач испитао и пописао, како би се тако дошло до прегледа и те имовине друштвене. Предлог се усвоји.

Бр. 85. Ред. члан друштвени г. М. Кујунџић предаје извештај о свом путу у Праг, где је од друштва послан као заступник на светковину при полагању основног камена чешком народном позоришту. Изјављује друштву поздрав од чешке „Умјелецке беседе“, чланова „Чешкога ученог друштва“ и г. Сигфрида Капера преводиоца наших народних песама на чешки и немачки. Од тога последњег господина предаје друштву слику његову с натписом „Што Бог даде и срећа певачка.“ Даље јавља друштву о љубави и симпатијама чешким за Србе и посебице за ово друштво. Одбор с радошћу прими ове гласе од браће Чеха.

Бр. 86. Чита се предлог редовног члана г. Јована Бошковића, да се друштво прими издавања дела пок. Јов. Стер. Поповића. Г. Ј. Бошковић јавља друштву у једно како удовица пок. Јов. Ст. Поповића нуди друштву на издање рукописе покојника, од којих је саставио списак и подноси га као прилог своме предлогу. Предлажући да се издаду критички сва дела Јов. Ст. Поповића г. Ј. Бошковић предлаже, да се на то састави особити одбор у ученом друштву и да се за почетак тога посла потребни новац прибави приватним путем. Предлагач мисли, да би критичким издањем свију дела пок. Јов. Ст. Поповића могло друштво дати углед прештампавања и показати потребу и начин издавања народне библиотеке српских и хрватских писаца и преводилаца, која је превеђ потребна нашој књижевности, а за сад нема изгледа да ће се до ње скоро доћи.

Предлог се упућује на преглед одсеку књижевном.

Бр. 87. Секретар јавља да је дошла збирка народних песама г. Косте Х. Ристића из Сарајева, о којој је још зимус јављено друштву. Г. К. Х. Ристић послао је ту збирку друштву на поклон, и одбор примајући је са захвалношћу упућује је на преглед одсеку за науке књижевне.

Бр. 88. Секретар јавља да је г. др. Милан Јовановић предао прилог за Гласник „Биостатику вароши Београда“ који се шаље на преглед и оцену одсеку за науке природословне и математичне.

Бр. 89. Како за критику г. Чедомиља Мијатовића на „А. Васиљевића Историју народног образовања код Срба“ није одређена никаква награда, одбор одлучи да се препоручи одсеку историјском, нека награду одреди.

Бр. 90. Како је друштво према својим средствима управо претрпано народним умотворинама за издавање, а г. Б. Петрановић је пославши на издавање друштву своју другу књигу јуначких песама, желео да се та књига још ове године изда, буде одлучено, да му се пише, како друштво ове године не ће моћи ништа радити на издавању те његове збирке.

Бр. 91. Секретар предаје послати му од г. митрополита прилог за Гласник г. К. Невострујева из Москве „Писмо Хиландараца московскому патријарху Јоасафу 1639 године.“ Упућује се одсеку за науке историјске.

Бр. 92. Читаоничка дружина „Подринска слога“ из Лознице тражи да јој друштво шаље на поклон своје књиге. Нареди се да се тако учини, и да јој секретар пошље неколико и од досадашњега.

Бр. 93. Секретар изнесе превод једног чланка о Босни који је штампан у француском „Монитеру“ 1855 године. Тај превод израђен је још тада старањем г. Јов. Гавриловића, а чланак је писао неки научник француски који је онда од министарства послан био у Босну. Превод се по предлогу упућује одсеку историјском, да види не би ли ваљало у Гласнику штампати какав извод из тога чланка.

Бр. 94. Председник спомене о познатом делу Ф. Каницеву „о Србији“ и предложи да се пише министарству од стране друштва, нека би се г. писцу новцем учинило од стране владе неко признање за труд и трошак његов. Прима се с додатком, да се напомене: ако не буде то влада већ учинила за ово дело, како су чули гдекоји чланови одбора.

Бр. 95. Секретар подноси књиге које су дошле друштву на поклон и у замену:

1. Од царске академије из Беча:

a. Sitzungsberichte philosoph.-histor. Classe 56 B. H. 3. 57 B. H. 1, 1867 I Abth. № 7, 8, 9, 10. II Abth. № 8, 9, 10.

б. Arneth, Antike Cameen Gold- et Silbermonumente.

в. Arneth, Cinque-cento-Cameen.

г. Boué Recueil d' itinéraires etc. vol. I. II.

д. Diemer, Genesis et Exodus. Bd. I, II.

е. Goldenthal, Dante Ebreo.

ж. Hammer Purgstall Wassaf (само једну свеску).

з. Karajan, Verbrüderungsbuch.

и. Meiler Regesten (Babenberg).

ј. Миклошић, Monumenta linguae palaeoslovenicae.

к. Scherzer, Origen de los Indios.

л. Schmidt, Grotten von Adelsberg mit Tafeln.

љ. Tchudi Kechua-Sprache I и II Bd.

2. Од Лужичко-српске матице из Будишина.

ą. Serbski Slovnik 6. 7. 8. св.

б. Wjenčk fijalkow, abo sbjerka mojich powjedančkow. Wot Jana Bohuwjera Mučinka wučerja w Semizach. Budišin. 1867.

в. Oberlin. Jeho žiwjenje a skutkowanje w Kamjenodoli, ze wšelakich žorlow wučerpai Jan Bartko. Budišin. 1865.

г. Najwužitniši prečeljo ratarstva a hajnistwa. K powučenju za wjesnich a jih wučerjo wot Dr. Glogera. Budišin 1866.

д. Napoleon I. a jeho wojny. Za lubich Serbow spisal Jan August Pohonč. W Budyšinje 1864.

е. Predzienak protyka za Serbow na ljeto 1863, 1864, 1865, 1866, 1868.

ж. Časopis towarstva maćicy serbskeje 1862, 15—36.

з. Wjenc narodnych spjewow hornjo a delnjo lužiskich Serbow s prewodom fortepiana wot K. A. Kocora. Budižin 1868.

3. Од уредн. русинске „Правде“ из Лавова „Правду, 1867.“

4. Од царске руске академије наука из Петербурга „Записки императорской академіи наукъ“ томъ XII, књ. II.

5. Од министарства народне просвете у Русији његова „журнала“ свеске за Декембар 1867 и Јануар 1868.

6. Од г. К. Невострујева из Москве Geschichte der Stadt und Vestung Belgrad von den ältesten bie auf die jetzigen Zeiten. Mit zwei Kupferplatten. Frankfurt 1790.

7. Од краљевске пруске академије Monatsbericht за Јануар, Фебруар, Март 1860.

8. Од архимандрита Леонида из Цариграда његова дела: „Сербская иноческая община въ Палестинѣ“ и „Историческое описаніе сербской царской лавры Хиландара.“ Москва 1868, обоје у дупликату.

9. Од секретара:

а. Ime Serb. Razpravio Dr. A. Starčević. Zagreb 1868.

б. Основне црте за установ техно-поучног завода за виши степен образованя србско-хрвацких занатлия. Од Николе Арсеновића. Нови Сад 1868.

в. В. Богишића „Прилози за хисторију лажног цара Шћепана малог.“ Загреб 1868.

г. Поезиі Юрия Городенчука Федьковича. Випускъ другий и третий. Коломия 1867, 1868.

д. Переяславська нічь. Трагедия Єреміі Галки. (Николая И. Костомарова.) Львівъ 1867.

е. Поезиі Тараса Шевченка, томъ II, вип. 1, 2.

ж. Тараса пяті роковини у Відні 26-го лютого 1866 року. Відні 1866.

з. Милош Обреновић војвода руднички или страдање Срба у Србији. Драма М. Р. Максимовића. Београд 1868.

и. Како се може произвести светлост и топлота. Од дра К. Ф. Рамелсберга, превео Васа Арсенијевић. 1868, у Београду.

Прочитано и потписано на осмом састанку 19 Августа 1868.

Осми састанак
19. Августа 1868.

Били су: чланови: г. архимандрит Сава и г. Милован Спасић; заменик председника природословног одсека г. др. Ј. Панчић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 95. Секретар подноси прилог од једног родољуба из Босне, у коме су „Статистички податци извоза из Бо-

сие и Херцеговине, године 1867, у производима у аустријске земље.“ Упућује се на преглед одсеку за науке историјске и државне.

Бр. 96. Г. митрополит београдски Михаило шаље прилог архимандрита Леонида из Цариграда, „Опис београдске цркве у Цариграду“ с нацртом цркве и једног храста из гаја поред ње. Како је опис тај већ штампан у „Пастиру“, одлучено буде да се и опис и нацрт стави у архиву.

Бр. 97. Секретар подноси од г. Ђ. Јанковића рукопис оца његова пок. Паун Јанковића Баће, „О б. кнезовању раскнеза Алекс. Карађорђевића“, који подноси на откуп. Одлучено је, да се пошље одсеку историјском.

Бр. 98. Секретар напомене, да ће се кроз који дан почети штампати дело његово „Библиографија српска (без хрватске) новијега периода књижевности“, које се издаје о трошку друштвеном, него да треба одредити, у колико ће се ексемплара штампати и колико ће се ексемплара дати њему као писцу, по обичају. На то буде у одбору одлучено, да се дело штампа у 500 комада: А што се тиче уобичајенога поклона писцу, како за то нема за сад ништа одређено од друштва, буде одлучено ово: да се писцу, коме друштво изда дело у особитој књизи, даје поклона 20 комада.

Бр. 99. Секретар јави, да ће до месец дана изаћи у свет две књиге „Српске народне приповетке“ и „Српске народне игре“ В. Врчевића, те је време да се одреди књигама цена и да се нареди за продају што треба. Уз то покаже штампарски рачун. Одбор, посаветовавши се о томе, одлучи: да се „Српске народне приповијетке“ продају у Србији по 6, а „Српске народне игре“ по 2 гроша чаршијска, у Аустрији пак по 70 новч. прво, а по 30 друго заједно с поштом. Продаја и манипулација сва да се преда друштвеној књижарници В. Валожића и да јој се у име свега дâ 22% процента, с тим условом да она да скупиоцима уписника 10%. Секретару се наређује, да он то изврши.

Бр. 100. Секретар јави, да је опет добио више старих српских књига што реткости библиографијских, што допуна библио-

теци друштвеној и покаже рачун. Одбор одобри трошак на то у 218 гроша чарш.

Бр. 101. Г. В. Стефановић арт. капетан из Крагујевца шаље друштву једну квиту (управо задужницу) правитељств. савета српског од 1813 године за узајмљених 100 гроша чарш. дату Михаилу Попа-Стефановићу житељу Београдском. Прима се са захвалношћу.

Бр. 102. Секретар јави, да је дознао, како у Хиљфердинга има старији препис важнога за историју српску троношког Летописца, с тога предлаже, да се пише од стране друштва г. Хиљфердингу не би ли хтео или послати друштву сам рукопис на послугу за ново издање или му послати достоверан препис, за који би друштво трошак на се примило. Одбор усвоји овај предлог.

Бр. 103. Секретар напомене како је лане друштво молило г. В. Григоровића да би друштву дао препис од „Живота деспота Стефана“, дела философа Костантина, па како је г. В. Григоровић поручио да друштво тога ради пошље којега свог члана у Одесу. За тим предложи да се ланско писмо понови и да се г. В. Григоровићу опет пише, нека би био добар или посудити рукопис, или помоћи да до преписа дође, будући друштво није у стању због тога члана изашиљати. Одбор усвоји предлог.

Бр. 104. Како је потребно да се у собу где се држе састанци, набави чивилук, одлучи се, да се на то може издати до 60 гр. чарш.

Бр. 105. Прочита се председниково писмо, у коме јавља, да је он извршио одлуку друштвену од 2 Декембра 1863, бр. 3. (Гласник XX. 406 стр.) којом је друштво наредило да се фотографише кућа која је била Доситијева својина и у којој је била прва богословија у Србији. Уз то прилаже два фотографијска снимка, план од куће с описом земљишта итд. у три комада, све врло лепо израђено трудом г. Михаила Валтровића професора реалке. Одбор одлучи, да се то остави у архив, и да се рачуни, у 7 дук ћ., из касе друштвене исплате.

Бр. 106. Прочита се писмо г. Св. Никетића и одлучи се да се штампа од речи до речи. Ево га:

„Српском ученом друштву у Београду.

„Српско учено друштво у последњој књизи „Гласника“ погрешно је наштампало чланак „О насртањима римских папа на србску и хрватску цркву“ под мојим именом и као оригинални мој спис. Истина је, да сам ја тај чланак у нечем прерадио и то у самом почетку, где се говори о упливу Грка на распростирање хришћанства у Србији: али при свем том то није мој, нити сам ја икада мислио да га себи присвајам; већ је то чланак г. Тројанског, штампан у Православном Собесѣднику за 1860 год. Сад, да би се погрешка поправила и ствар у ред довела, ја молим Српско учено друштво, да у идућем „Гласнику“ ово јавности преда и законим путем удејствује.

„Што се саме погрешке тиче, то ја искрено исповедам, да о њој несам ништа знао до мог доласка у Београд (т. ј. пре 15 дана), већ шта више савршено сам био убеђен о томе, да сам ја послао чланак друштву, израђен и натписан „по Тројанском“ тим пре што сам ја још напред знао (кад сам још у Русији био) ко је тај г. Тројански и где живи. Дакле није ми могло ни пасти на памет да се туђим користим, и да тиме себе на очиглед компромитирам. За то, ако се искрена исповед учињена по чистој савести прима — то је ево у овом случају радо подносим ученом друштву и по ново молим, да се погрешка, нехотице учињена, поправи.

„У противном случају, ја се морам задовољити бар тим, што ја сазнајем, да је моја савест чиста; а највише овим: што је сопственост опет прешла у руке правог газде коме је она по праву и пре припадала, па и сад припада.

„За тим остајем

Српског ученог друштва

У Београду
14 Августа 1864 год.

покорни слуга
Светозар Никетић,
свршт. штуд. м. д. академије.

Бр. 107. Одбор одобрава, да се издаду за архимандрита Леонида из Цариграда сви Гласници које друштво још има на расположењу.

Бр. 108. Одбор одобрава да се по потраживању преко извесног лица изда за Босну: Забава за децу арх. Гаврила 120 ком. Јестаств. земљописа М. Спасића 10 ком. Мале антропологије Јов. Стејића 30 ком. Часова благоговјенија арх. Гаврила 50 ком. Сократових наука 30 ком. Цицеронове књиге о дуж-

ностима 15 ком. Деловодног протокола Карађорђевог 1 ком. Даничића Синтаксе 1 ком. Преписке о унији 15 ком. Српских грбова 10 ком.

Бр. 109. Одбор одобрава да се издаду на поклон професору моск. дух. акад. А. Лебедову сви „Гласници", расправа о Богомилима, Писма дубровачке републике I. и II., Преписка о унији и Протокол шабачког магистрата.

Бр. 110. Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену друштву:

а. Од академије југославенске из Загреба.

Rad akademije jugoslavenske IV.

Dr. Dežmana rječnik lječnički.

б. Од краљ. чешког ученог друштва

Sitzungsberichte 1859—1867 (1. 2.)

Abhandlungen Bd. 3. 1798, Bd. 5—8. 4 Folge 1—5, 5-te Folge 1—14, 6-te Folge 1 Palacky Stari letopisove českі.

в. Од руског географског общества у Ст. Петербургу.

Извѣстія 1867. 4—8, 1868 1—3.

Отчеты Общества за 1866 и 1867 год.

г. Од царске академије из Беча:

Sitzungsberichte philosoph.-histor. Classe 57 B. Heft 2. 3. 58 B. H. 1. 2. 3. Math.-naturw. 1868 I Abth. № 1. 2. 3. II Abth. ½ 3.

Almanach 1868.

д. Од секретара: Свето писмо старога и новога завјета. Превео стари завјет Ђ. Даничић, нови завјет превео Вук. Стеф. Караџић. Биоград 1868.

е. Од три српска официра њихово дело Тактика за официре пешачкога батаљона. Написао М. Драгомиров. Београд 1868.

ж. Од ученога пољског друштва у Кракову.

Pamietka obchodu piedziesiatéj rocznicy zawiazanja towarzystwa naukowego krakowskiego. Kraków 1868.

Sprawozdanie komisyi fizyograficznéj c. k. towarzystwa naukowego krakowskiego, oraz materyaly do fizyografii Galicyi. Kraków 1868.

з. Од г. Л. Лежера из Париза његова дела:

Cyrille et Méthode. Étude historique sur la conversion des Slaves au christianisme par Louis Leger. Paris 1868.

Chants héroïques et chansons des Slaves de Bohême traduits sur les textes originaux avec une traduction et des notes par Louis Leger. Paris 1868.

Les Slaves en 1867. Agram et les Croates. Par Louis Leger. Paris 1868.

и. Од дописног члана г. В. Јагића Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Na sviet izdao V. Jagić. Zagreb 1868.

ј. Од архим. Теофана Живковића његово Писмо на браћу Србле у мешовитим општинама пред расправном комисном о Ивању дне 1868. Тамиштград 1868.

к. Од ред. члана г. Милоша Поповића уредника „Видовадана“ ове рукописе Аврама Мразовића:

1. Предувѣдомленія ѡ філософіи (любомѹдріи) и частѣхъ ея.

2. Метафизика или любомѹдріе первое по сѵстемѣ Волфіа Баѹмаистера славенским языком издано Аврамомъ отъ Мразовичь.

3. Логика сіестъ умословіе или философіа умная для любителей славенскаго книжества издана Аврамомъ Ѳ Мразовичь. Посвећено Сави Текелији.

4. Метафѵзіка или філософіа первая для любителей славенскаго книжества издана Аврамомъ Ѳ Мразовичь у два ексемплара, у оригиналу и у једном препису.

Прочитано и потписано на деветом састанку 23 Октобра 1868.

Седница III. одсека за науке историјске и државне.

23 Септембра 1868.

Били су: председник др. М. Спасић чланови: г. г. Ј. Мариновић, Милан А. Петронијевић, др. Јанко Шафарик, др. Н. Крстић, Панта Срећковић и М. В. Милићевић.

Бр. 11. Г. Јован Гавриловић јавља да је прочитао записе које је преписао у овчарским и кабларским манастирима и од-

секу предао г. Панта Срећковић и налази да заслужују да се у „Гласнику“ штампају.

На то би наређено, да се усвоји мишљење г. Гавриловића, а г. Срећковићу да се у име награде дâ по три дуката од штампанога табака.

Бр. 12. За писмо „Инока атонског хиландарског манастира всерусијскоме патријарху Јоасафу 1669 год.“ које посла друштву г. Невострујев из Москве, би наређено да га прочита и одсеку своје мишљење о томе каже, редовни члан М. Ђ. Милићевић.

Бр. 13. За извештај о Босни, који је превео из Монитера франнуског г. М. Д. Давидовић, би наређено: да г. др. Шафарик прегледа цео састав и јави: може ли се цео, или у комадима, или сав прерађен, примити у „Гласник“.

Бр. 14. За статистичне податке о трговини у Босни и Херцеговини с Аустријом, које је друштву послао један пријатељ, би одлучено: да их узме и прегледа г. председник М. Спасић, па ако нађе да не иду у програм „Гласника“ да их дâ статистичном одељењу министарства финансије.

Бр. 15. Г. др. Шафарик изјављује своје мишљење, да се опис сабље, послан од г. професора Паплоњскога из Варшаве, штампа у „Гласнику“ а сама сабља да се литографише и та слика опису приложи.

Одбор усвоји са свим предлог члана референта.

Бр. 16. За понуду г. Х. Јордана, Х. Константинова, коју је разгледао по наредби одсека, г. Јанко Шафарик, би наређено: да се секретар друштва постара ступити са поштованим г. Јорданом у договор о уступању понуђених предмета.

Вр. 17. Председник одсека др. М. Спасић, позива одсек да донесе свој суд о награди „Критике историје народног образовања код Срба“ од г. Ч. Мијатовића. На ово би наређено ставити у записник одсека пређашњу одлуку, која, случајно, није била стављена у пређашњи записник:

„Находећи да је поменути састав г. Мијатовића са свим достојан да уђе у друштвени орган, одсек га је примио; а што

се награде тиче, одсек је мишљења у начелу, да се награда не даје за критике, које би биле примљене у „Гласник.“

Бр. 18. У одсеку се поведе реч о томе, да би већ било крајње време изаслати кога вештака у неке наше манастире, као на прилику у Раваницу, Љубостињу, Жичу, Ариље и др. те да сними и од пропасти сачува остатке старога живописа који су важни по многим погледима на стару нашу историју.

На то би одлучено, да се ствар ова предложи одбору, те да он промисли о средствима за извршење ове сврхе.

Бр. 19. За састав покојнога Пауна Јанковића Баће, који је прегледао г. Гавриловић, би наређено: да не заслужује откупа, а ималац ако га бесплатно не уступи друштвеној архиви, нека га носи.

Трећи састанак одсека за науке литерарне, моралне и језикословне.

9. Октобра 1868.

Били су: председник г. архим. Сава; чланови: г. Милорад Поповић Шапчанин деловођ, г. Сава Сретеновић, г. Милан Кујунџић и г. Стојан Новаковић.

Бр. 10. Због тога, што нису дошли сви чланови који треба да поднесу реферат о песмама г. В. Врчевића што их је из народа покупио, остави се та ствар заједно с предлогом г. Ј. Бошковића о издавању дела Јов. Ст. Поповића за други састанак.

Бр. 11. Ред. члан Стојан Новаковић јавља одсеку, да је прегледао препис архимандрита Леонида Типика или устава хиландарског св. Саве и да се уверио, како се овај препис и у стилу и у писму и у језику тако разликује од онога који је друштво штампало у своме Гласнику XX, да се то не би могло лако објаснити, кад нам не би сам г. арх. Леонид у своме предговору показивао, како је ово препис с правога оригинала, а оно у Гласнику XX препис с превода на руско-словенски учињена у прошлом веку, којим је цео стари саставак не само преведен,

него другим стилом прерађен. С тога известилац држи, да за то треба без сваке сумње штампати овај препис и додати у факсимилу оних девет страна оригиналнога рукописа, које је архимандрит Леонид у фотографисаним снимцима послао. Одсек на то потврди још пређе речену своју одлуку, да се тај препис у Гласнику друштвеном наштампа, а г. архимандриту да се одвојено штампа по жељи његовој 100 комада у име хонорара.

Бр. 12. Председник изнесе послану од одбора збирку песама г. Косте Х. Ристића из Сарајева, коју је друштво од скупиоца на поклон добило и предлаже да је одсек узме у претрес. Кад на то члан Ст. Новаковић спомене, да је нешто од те збирке читао и да има ствари врло лепих; али да би требало пажљиво пребрати штампано од нештампанога: онда одсек нареди, да се цела збирка прво препише тако, да свака песма дође на појединн лист, и то да се да ђаку који би и сам знао пазити на оно што је споменуто, па онда да се тако пребрана збирка изнесе пред одсек и да се одреди ко ће примити на се последњу редакцију.

I. (вид. Глагол. стар. 171.)

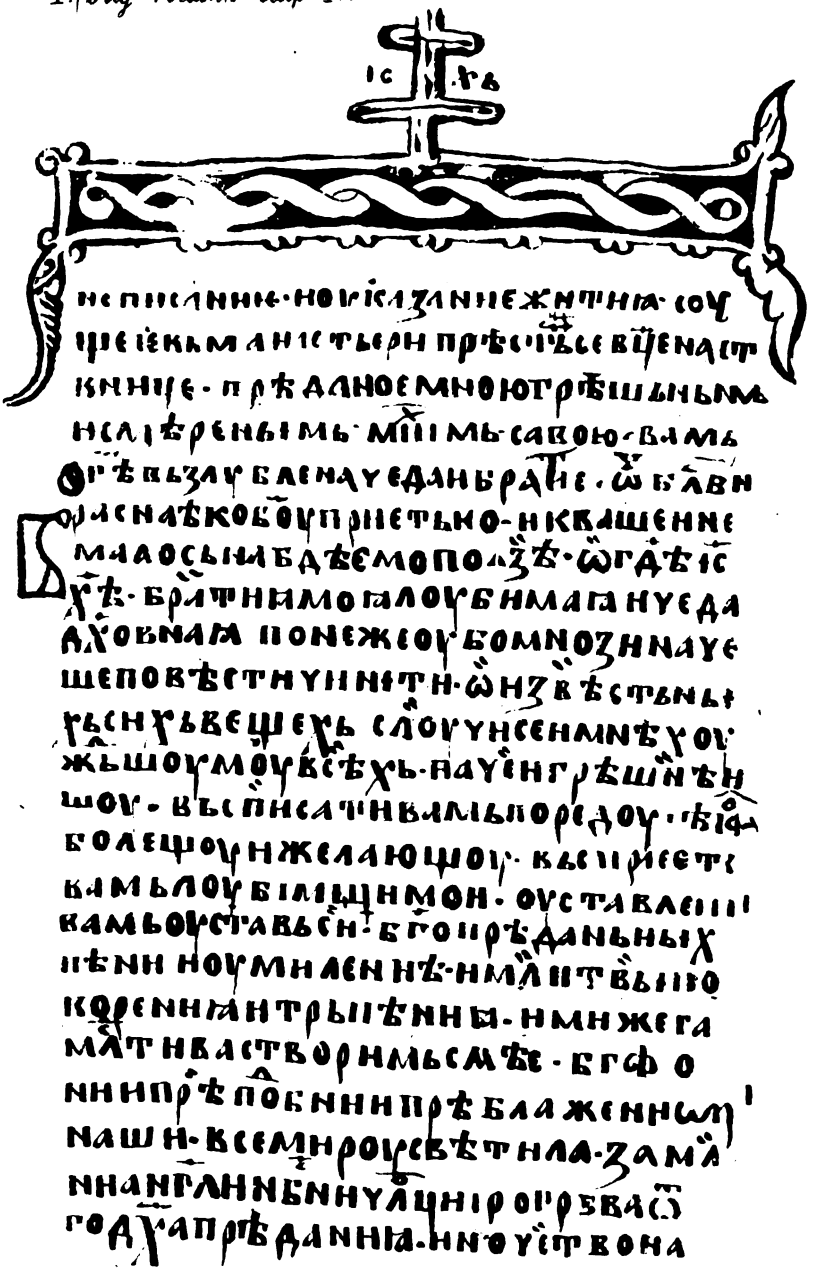

не писанные но ізказанне житіа соу
ще ізкьмани ті ьрн прѣсвѣтьіе вѣнца ст
ыніе · прѣдлоеемноютрѣшьіньмь
нслѣренымь · мніімь сапою · вамь
ѡ прѣвьзлоубленауеданьбрате · ѡ бавн
ѡ расна ѣкобоупрнетьно · нкрашенне
маасьнабдѣемопо ѣ · ѡгдѣіс
хѣ · братнимоалоубнмагануеда
аховмаа понежеоубомноѕнауе
шеповѣстнуннітн · ѡнѕвѣстьнь
ѣснѣьвешеѣь слоуунсенмнѣуоу
жьшоумоувсѣхь · науенгрѣшнѣн
шоу · вьспнсатнвамьпоредоу · бѣа
болещоунжелающоу · вьспрнесте
вамьлоубіліщнмон · оуставленні
камьоуставьсн · бгопрѣданьных
нѣнн ноумнаеннѣ · нмлнтвьіно
корсеннаантрьіѣнны · нмнжега
мѣтнвастворнмьсмѣе · бгф о
ннипрѣпобннипрѣблаженнѡ
нашн · всемнроусвѣтнла · ѕамѣ
ннанглнѣннуѣцнірорѣвасѡ
годѣапрѣданнна · нноуѣтвона

II. (вид Гласник стор. 178.)

моѡ правдьоецр҃тво· танзадѣвьлѣ
лѣвьзавы ѡбрѣетнвьмѣстоп҃сені
та· ипросноуцрамѣстоснепоустоѥ: и
поетьменегрѣшьнагонзаватопеда·
нвьмѣстоснѥвьселівѣсе· ннѣколнк
малопрѣбывьсьмною· великнсмь
жennепрѣестестьвны подкнгьпрѣ
шьдь· н· мць прѣбывьісьбѣуномо
прѣложнсебла женствоу· + оврѣме
ньнѣнсьмрьтн· прѣпобнагоѡца· сн
меона· н҃ннн. слово· р·

Ѹблѣ· ѯ· ѱ· н· мца февра· вь· г҃ дньѣ
ісьвѣуномоу прѣложнеблѣнствоу
ѡцьнішьінмеѡнь· зівѣтомьѡста
внвьманастырьснамнѣ великютоу
гоунбоазнь прнехь· єдинноѡпоустоо
шьства· адроугонѡбоазннбезбѣжь
ныхьразбоннніс· ѡставнвьманасты
рьмнѣбьмаломьнемѣреномьѡбразѣ
кьнемьѣемнѡти денпрьвогангоуме
напрѣпобнамоужа· мсѡоднгамніка
самогодесетато· ныкаколоубвнзбо
лнсенаставнице· нѡногостьімімаі
твамн· ісакоѡнсѣвленагонмалаго
вельлѣпновьзнесесѣвленнѥ· іноу
вохрамьѣсовтомтіннаставнницнгж

III. (вид. Глосник стар. 178 и 179)

реченыинемолбы-потѣхьжеметаннга·
мтвоуснюѣкодостонтъвъзгласнтн
всѣмь вьвьзадвнженнероукоу·пѣвкѣ
чьныксеткарісдѣтелоу приложітнж
нпомтвѣнѡчьскнхьмалословесь·ѡга
шаніе·нгпоуменомьпроунтаемо·ѣко
женѡпрѣдьнихьнаставникьпрѣесмычс
ю.ѣвашаначарьнекьзбранитыколи·не
побаестьѡставнтнннісогажь·іскнмь
женвьзаісоменосвамьтрѣстобывати
емоужепоутенїпрнлагатінеюмтво.
посладенїѣтьсконипоходіт·нінежѣ
прнунтаемо·нгаутеѡвлашенїнк·лще
лннеутеѡглашаныта·даѡставнтрѣсто·
аснюмтвоупрнмѣсьпрьвонмтвѣ·нрьці
всѣемтвегатнроуцѣказдѣкьшнмь·
ѣкожегатьвьзадвнгн·ктероуцѣваши
настагабактега·нежеуатьвьзадѣнперо
коумоюжрьтьвавернѣ·неженавсѣко
мьмѣстѣкьзадвнзатнирѣпобнѣнру
цѣ разкѣгнѣванпомьышленен·сконь
чавьшіжесереченонмткѣ,нерѣюѡбли
ванноуатвоурісьшоу·кьтончапада
тнналщенїѣмь·нпослоушатннгоу
мена аѡномоуснкомітвоупроснтн
ѡвась. ѧ полнтесезалеѡгдѣвратнеда

оу же ѣ коренои гоуменоу · елнко
ѣ побнн · прнематнпомышленн
ѥвыхотѣлыцть аѥ же ѥстьвелнкоѥн
прьвоѥнсповѣланіе ежемірьсіснѡ
ложнтеблаcы. нсповѣдатісепобаеть
ѡцоуеднномоуаненномоуннісомоу
жедроугомоу нланнгоуменоу ѣкоже
сьвышепісахомь · данматьвсѣхьѡц
вѣдѣтн нпобнонцѣленнеподаѥтнк
могжо · иснѥоубопобаютынцѣ ·
Ѥ же ѡстыпостѣхьслоужьбы. снаѕаре
ванспытьнопрѣложіть · ѣкоестьпо
бьновьнхьвсегда · оатрнпнѣхь
ісакопобатьбьіватн. глава · н ·
Агрнпніѥ жеѥюзаконоупобающоубы
тн · вьнеѥ жеѥньвлунеіразьннкн ·
нвьпроунхьстыхьпаметехь · кмьже
ѡснаѕарѣнаоуѥімьсе · глава · ѳ ·
О трапезѣ носанѣ ісакопобаеть ·
Трѣмебоестьпроуеннютрапезѣпомени
тн · ѡѣденнннѡпроунхь · елнкобосыта
коутелесномоуоуісазоуетысе ѣкоже
бонмьѥѡдвоюсьложеннесмы · дшею
жеглунтѣломь · такожеѥ жесоутьма
настыроу · дадшабоемоупобноразоу
мѣетысе · ежевьпѣхьвсабголѣпнаѥ

V. (вид. Гласник стр. 199)

ісасеб҃ѣ подьнісономаⷭ҇нтакоѡ҇гдѣ
нинъ мѣньоннепоісолѣвнлодоврѣ
прѣбывающа·сьблоудающаноупра
клѣющлѡвсѣісонвещь·лщелнутопо
гнненѡмалыхьвещь·нисблоудемьню
тонстезанабоудетанзамалоуювещьеж
поноубнставьлѣностнсвоенвьдьн
іпытанна·глетьбоапльвсѣісьетво
ренработоусьоусрьдиемь·ѣісопрн
мевьзданнамьздоупротнвоутроу
домь·нпаісьпроіслетьулісьтворен
работоусьлѣностню·побантьоубо
снхьслышеще·зльехьѡ҇бѣгатнісьдо
врьмьпауеподвнзатнна·ащелиже
непоспѣшьнанеіенапользоубоудоущѡ
врѣмаегоѡ҇блунуть·ѣісовьслоужѣ
лѣнивынродьнонмоуща·нлнсвонмьоу
тнкамьѡ҇дававоуща·нлнѡ҇манастыр
ѣісрадоуща·нлнразвращающабрат
ю·развѣоуставаоуіазанаго·нісьнгоу
меноуправословныхьповелѣннѡ҇рнца
ющаіа·нлнманастьрьскоуюнѣкоу
ютанноупроповѣдающа·нлнутовьоу
ставѣраздроущающавсѣісоюдѣ·нсво
мпоставлѣющахотѣнна·нлнпльть
сіснхьнѣісніхьстрѣтенѡвьѣвленомьѣ

II. (Вид. Гласник стр. 202.)

ПОСЬТАУЕТЕСЕСОУ ГЛАСНЕНВОЛОУ. ДАВА
МЬНЕѿ РЕУЕТЬНГОУМСНЬ. ГРЕДОУЖЕПОВАСЬ
ПАУЕЖЕНСЬБЛОУДАЮВАШОУСЬХОДЕЩОУЮВО
ЛОУ НЕДНЬСВѢТА НГАНЕХОЩЕТАМОНТО
ПООУЧЕННІАДОВРАГОІСЬПОЛЬЗѢВАШѢНПО
ІЛОУШАТН. ДАННОГОНЗБЕРѢТЕНАСТАВНІКА
СЕБѢНЖЬНМЕПОВОЛНВАШѢНХОДНТН. НВА
МЬСЕПОВІНОВІНОВАТІАНЕВЬІТОМОУ. ТѢМЬ
ЖЕНТАІСОВЬІМЬСОУПРОТІВНОСЛОВНІКОМЬ.
ЗАПОВѢДАНТЬМОНЕСЬМѢРАНЬСТВО. НЕБЬІ
ТНСОУПІОТІВНОРАЗЛНУЬНОНГРЬДЬІНІ. ГЛЕ
ТЬБОГОРЕѿРНЦАЮЩІМЬСЕННЕСМѢРЕНЬІМЬ
ѢІСОГЬГНѢВОМЬІВОНМЬСЬМѢРНТЬІЕ. ДА
СЕГОРАДНЗВОЛНТЕНІАМІСЕБѢРАСОУЖАЮ
ЩЕ. СЬМѢРАЮЩІСЕНЕПРОТІВОСЛОВНІАВЬЗА
ВАЮЩА. : ОПООУЧЕННІГОУМЕНО
КЬЬРАТН. НОНСПОВѢДАНЬІ. ГЛ. ЗІ.

ПОЛАГАЮЖЕВЬСѢМЬБРАТІЕ. ЕГДАПОСТАВІ
ТЬСЕВАМЬНГОУМАНЬ. ПОСПѢШІТЕСЕѿ
ДШАХЬВАШЬХЬ. ЕМОУЖЕНАЛОЖІТІСЮО
ЖЕННІАВСѢНПОМЬСШЛЕНЕІАВАШАДШЕВРѢ
ДЬНАНСПОВѢДАТІ. ДАѿВОУДОУЖЕВЬНІМА
НЕВАШОУЛОУЕОВЬВЬСЕБѢІСЬВАМЬКАЮЕСТЬ.
ННАЛОЖЕНЕІЕВЬѿБРАЖАНТЬ. ПОМЬІШЛЕНІ
ІАЖЕНЕНЬЖЕСННСПОВѢДАЛЬ. ПРѢЖЕРѢСЬ
МЬІ НЬЕЛНІСОКЬДНІНВЬУАСЕСТОУЖАЮЩЕЕ
ВАМЬ. НІБОЕСТЬНЕЕСТЬУЛІСОМЬСОУЩІМЬВА

мь. ннепомысланвьшенѣщолоукавоіко
лнжа. ннгѡложенїдоброубоудѣтеда
юще. еженепобаєть. ньсьхотѣнїемьвсѣ
ѵьсїнмь. ньпотьщанїємьксьемоупрї
тѣкающе дабнсмовьедновьїлнвсн. то
жемоудроующе. тожепомышлающе. по
дьнѣмьтомьпастьрн. оупасаемїженна
ставлѣємн. ньѣкоженѣкоѧзлатагакерн
га. еднасьдроугоюсвезаньї. дроугьдроуга
нмѣнтесе нвьеднносьоудїтесетѣло. подь
еднюглавою. побжьствьномьпавьлѣ. на
ѵалоісовалнїадхоу. ѧщелнбоудеістонепрѣ
іслоньнь. непрнїслоньньженнепрнстаємь
своюжетвореволоу. лсьнгоуменоцнсповѣ
данїѣнетворе. нлнсьѡбьцемоусѧцоу. ѣісо
жевьвьшепнсахомь. ньѡньнногосебѣане
ѣгонапнноунтьѡцадховнога. нономоу
помьшленїюнадагатнпостнрає ть. вь
нѣнадалеуеѡбащегастададабоудетьтога
ѡтьганѣємь. нїмилостїпрїємланнпо
мнлованнїа. ѡбжївсѣвнде цїѡуи. зьлѣ
нзѣлонаастьносвѣцальесть. даьганѣн
тьеѡманастырѣнда ѡлоуѵаитьсе. нтоу
жьдавыкантьѡнїшеуегтї. житнїаженбѣ
сѣдь ѣісонѡтрьгноу тнмнразвѣцаннѣ
нвїѣкогонесьставьїансьмоуцєнїа нврѣ

VIII. (вид. Елисиле стр. 223)

тысоадитниатежещагосепокоіа
радитльтьсаго· нанїаснгезысні
жьнаго нісоупьдавающанаїтеп.
ньданзбирастахотещлгонжала
ющаго ходитнприскрьвьнь мьпоу
тамь· ивьнитисісозѣоусьсаврА
та· непльнающагосноуставьсего
жьнапнсаздѣоусѣнісеан даащевн
дитежінеоуаеповньгожеостА
вніжнкьвьселїцнтоноуеннісасн·
топоснлатноуснемѣсто· сгожевн
дитежелающанлоубещаго· сьвьі
ісїтнсанаа· лнбостарь· лнбогладі
таісовьіобрещетьсевьвась· Нснпс
велѣваюпошьітвнмоемьісьгоу
даненодастевьмѣстоонноуесар
нипаісновелѣваюоузетнїонеке
ннщоже· ацелнпрѣстоупнтасі
заповѣдьнмдатеобнді тнмѣстс
ono· тодавьіестьсоупьрьнастр
щнѣмьсоудїцїпрѣпобнь ьоцьса
назьоуміле

IX. (вид. Гласник стр. 224)

Оучєнїєготїанїка навсѣхьмцѣ
нїєконьчаватїго·паучєжєнна
памєтьєстїторокоуїсунтатї
єго· глава м·г·
Иботїпїсьзаповѣдаювамьунїстї·
Знаїсїжїмцѣвьначєловьврѣмєна
ѣдєнївашїхь·навьшомїнанїїа
жєзаповѣданьємьвамь ннаполь
зоудшьвашї·снцѣводабоуаєтє·
вьжєвьспєнївашємьнєпльнєнї
ѣєсодовраїаьхраннвьшє ѣжєпрѣ
єстєѡѡцьвашїн·нмнѣжєпїщадоу
шєвнагоєстонаставлєнїїа·ннна
казанїїаѡгдѣпростїрающе·
Дьжємнрьїсьпрїзьїванна вьвѣ
уноуюєгославоу·замногоуюєгоїи
нєнзрєчєньноуюблтьїноу·сьвръ
шєтьваноутврьдїтї вьстоуюєго
ьолоу заєдїноуєдагоспатвонєго·
йєбатєспаншєгопїха нпрѣстагон
євотворєщагодха ємоу жєпобаѥ

всѣкаслава· ѹбѣгѣ ниоклаанѣнне
нвелѣѣпьство· нны
нѣнпрнснонвьвѣ·
ісьвѣкома·
аминь·

·пзгшгш·

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

КЊИГА VIII.

СВЕСКА XXV. СТАРОГА РЕДА.

С ЈЕДНИМ ЛИТОГРАФИСАНИМ СНИМКОМ.

1869.

У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

ГДЕ ЈЕ ШТО.

Страна.

1. Уређење „Српског ученог друштва“ од 3 Јан. 1869. . . . . 1.
2. Пословник „Српског ученог друштва“ . 11.
3. Прилози к историји српске књижевности. III. Један стари свјетовни зборник ћириловски. Спремио за штампу по рук. 17. в. Ст. Новаковић. 19.
4. Записник из овчарских и кабларских манастира П. С. Срећковића. . . . . 64.
5. Штурмова теорема. Написао Дим. Стојановић . 100.
6. Финанције српског краљевства. Политичноекономни погледи. Пише Чед. Мијатовић . . . 177.
7. О психолошкој методи у Инглеској, Француској и Германији. Од А. Васиљевића . . 250.
8. Три хрисовуље у Хиландару. Од Кап. Невоструј ева . . . . . 272.
9. Проскомидија из зографског манастира у Св. Гори. Пријевод бугарско-словенски патријарха Јевтимија . . . . . 288.
10. Писмо светога Саве од 1193 године или уговор којим је од Светогораца купио земљу за виноград хиландарски, препис Ст. Новаковића . 305.
11. Српска сабља код кнеза Сергије Григоријевића Голицина од И. Паплоњског. . . 311.
12. Преглед радње и стања „Српског ученог друштва“ у години 1868 . . . . . 319.
13. Радња „Српског ученог друштва.“ . . . . . 331.

У ИМЕ ЊЕГОВЕ СВЕТЛОСТИ

КЊАЗА СРБСКОГ

МИЛАНА М. ОБРЕНОВИЋА IV

НАМЕСНИЦИ КЊАЖЕВСКОГ ДОСТОЈАНСТВА.

НА ПРЕДЛОГ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ДЕЛА, А ПО САСЛУШАЊУ МИНИСТАРСКОГА САВЕТА, ОДОБРИЛИ СМО И ОДОБРАВАМО:

УРЕЂЕЊЕ
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.
У БЕОГРАДУ.

I. Друштво.

Члан 1.

Српско учено друштво обрађује и унапређује науке и уметности, а особито оне које се тичу српства и у опште јужнога словенства.

Члан 2.

Друштво стоји под надзором министарства просвете и црквених дела.

Члан 3.

Друштво ће према овом уређењу са́мо одредити начин и пут, којим ће вршити свој задатак.

Правила о уређењу друштвеноме могу се променити само онда, кад на промену пристану најмање две трећине редовних чланова који су на скупу, и кад така промена добије највише одобрење.

II. Чланови.

Члан 4.

Друштво састављају редовни, почасни и дописни чланови.

Члан 5.

За редовне чланове могу бити изабрани само они учени Срби, Хрвати, и у опште јужни Словени, који су научним или уметничким каквим делом засведочили, да су способни за рад на друштвеноме задатку.

Члан 6.

При избору дописних чланова ваља се обзирати на онаке људе, који су стекли заслуге научним или уметничким делима о словенским стварима у опште.

Члан 7.

Друге заслуге за науку и уметност могу се уважити и признати само избором за почаснога члана.

Члан 8.

Дописни чланови, кад се настане у Београду, могу постати редовнима. Њих тога ради ваља ма који одсек, преко одбора, да предложи скупу на одобрење.

Члан 9.

Кандидате за чланове предлаже који од одсека одбору, а овај скупу на избор.

Члан 10.

Број чланова одређен је у овим границама:

Редовних чланова у сваком одсеку не мањи од пет, ни већи од тридесет.

Дописних и почасних чланова број није ограничен.

Члан 11.

Сви чланови имају приступ на све састанке друштва; али само редовни чланови имају одлучнога гласа у својим одсецима.

ЧЛАНАК 12.

Званичници друштвени бирају се само између редовних чланова.

Члан 13.

Члановима ће се издавати дипломе с потписом председника и секретара.

Члан 14.

Сваки члан добија све списе друштвене бесплатно.

Члан 15.

Чланство престаје *а)* судском пресудом која гласи на губитак грађанске части, *б)* изјављеном жељом самога члана.

III. Одсеци.

Члан 16.

Ради удеснијег отправљања послова, друштво је подељено на четири одсека:

1. Филолошки и философски;
2. Јестественички и математичарски;
3. Исторички и државнички;
4. Уметнички.

Члан 17.

Одсеци су међу собом одвојени; сваки има свога председника и перовођу, и брине се о пословима своје струке.

Члан 18.

Сваки одсек ради своје послове — на предлог одбора или појединих чланова својих — како сам нађе за добро; одлучује у својој струци независно, па преко председника предлаже своје одлуке одбору на даљу радњу и извршење.

Члан 19.

Сваки редован члан припада једном од четири одсека, али то му не смета, да на позив којега год одсека, или

по својој понуди, уједно има дела и у пословима којега другог одсека.

Тако исто, ако друштво који одсек раздвоји на више одсека, чланови тога одсека могу бити чланови и у више раздела. Пододсеци подносе своје одлуке одсеку као предлоге, који с њима даље поступа.

Члaнак 20.

У мешовитим питањима, која се дотичу више одсека, може одбор састављати мешовите комисије од чланова различних одсека; али и онда руководи ствар један одсек, који одбор назначи.

Тако се и поједини одсеци могу користити услугама других одсека.

Члaнак 21.

Сваки одсек бира себи председника између редовних чланова својега одсека који живе у Београду.

Перовођу бира одсек такође из своје средине.

У пододсецима председава најстарији изабрани члан пододсека.

Члaнак 22.

Који одсек нема бар пет чланова онај не може опстати. Његове чланове, по њиховој жељи, распоређује одбор за време у остале одсеке.

Члaнак 23.

Послови су одсека: да обрађује и унапређује знања која иду у његов круг, да прегледа и оцењује послове којима је вичан и да се стара за даљи развитак њему поверене струке знања.

Уметнички одсек, поред других послова својих, стараће се да упознаје свет са нашим, старим и новим уметничким делима, нарочито у повременим изложбама.

IV. Одбор.

Члaнак 24.

Одбор састављају: *а)* председник друштва, *б)* председници појединих одсека као референти.

Одбору је придодан секретар друштвени као перовођа и касир.

Члaнак 25.

Председника друштву за годину дана именује владалац на предлог министра просвете и црквених дела.

Члaнак 26.

Сваке године морају два најстарија члана из одбора иступити, а на њихово место бирају се нови.

Чланови одбора који иступају, не могу те исте године бити на ново изабрани за председнике у одсецима, а по томе ни за одборнике.

Члaнак 27.

Ако би било мање од три одсека, број одборника допунио би се избором једнога или више млађих референата из оних одсека који су бројем чланова нај јачи.

Члaнак 28.

Секретара бира друштво у скупу на неодређено време између три кандидата, које му председник друштва назначи.

Члaнак 29.

Ако секретар одсуствује или да оставку или је иначе спречен за службу, одбор, на предлог председникова, бира друштву привременог секретара између редовних чланова, — до новога избора у скупу.

Члaнак 30.

Председник и секретар друштва остају чланови одсека, којима припадају.

Члaнак 31.

Одбор је властан и дужан:

1. представљати друштво и водити сву преписку његову;

2. управљати свом економијом друштвеном;

3. одређивати накнаду за поједине списе, и откупне цене за потребне рукописе и остале научне драгоцености, — али и једно и друго према оценама одсека, и на основама које је поставио скуп друштвени;

4. руковати пословима друштва и распоређивати их по одсецима; извршивати одлуке појединих одсека, али при том пазити да све сложно теже к једној мети, те их тога ради, кад затреба, повраћати одсеку на ново претресање;

5. сазивати одсеке на састанке преко председника њихових;

6. подносити скупу извештаје о раду и стању целога друштва;

7. прихватати и привремено, до одобрења скупа, одржавати свезе са страним друштвима.

Члaнак 32.

Председникова права и дужности јесу:

1. послове на састанцима наређивати, отварати и затварати седнице, и у њима претресе руководити, мишљења прикупљати, одлуке проглашавати;

2. потписивати сва писма која од друштва излазе, и примати друштву намењена.

Члaнак 33.

Остали су одборници власни и дужни:

1. по одлуци одсека или, ако тога нема, како сами нађу за добро, заступати у одбору користи друштвене;

2. износити пред одбор одлуке својега одсека;

3. саопштавати својему одсеку одлуке одборске.

Члaнак 34.

Секретарева су права и дужности:

1. да врши послове писменога пословача (актуара) у друштву;

2. да уређује друштвени орган и остало све, што се у име друштва печата;

3. по одлуци одбора да исплаћује трошкове друштва, да прикупља дохотке његове, и о свему имању друштвеноме да води рачун;

4. да надгледа књиге и збирке друштвене, док су под руковањем његовим;

5. кад је на састанцима одборским број чланова раван, секретар ужива права одборничка.

V. Скуп.

Члaнак 35.

Друштво се повремено састаје у скуп.

Право говора и гласа одлучнога на скупу имају сви чланови друштва: редовни, дописни и почасни.

Иначе на скуп може доћи свак, у колико то допушта просторија зборнице.

Члaнак 36.

Председниково је пазити, да се на скупу одржи мир и ред и пристојност која одговара достојанству друштва. Он је властан она лица, која би противу тога радила, опоменути на ред, а по потреби поједине слушаоце и удаљити из зборнице; најпосле може и предложити скупу да одлучи: хоће ли у седници остати само чланови ученога друштва.

Чланак 37.

Друштво на скупу своме врши ове послове:

1. прима обзнану годишњега председника;

2. бира чланове друштву и секретара свога;

3. уверава се о годишњем раду друштва;

4. прегледа рачуне и инвентаре друштвене;

5. одобрава дељење одсека на пододсеке;

6. прима предлоге од својих чланова, саветује се и одлучује о њима, и претреса шта му треба даље предузимати да се врши друштвени задатак;

7. расправља питања у распри између појединих одсека или између одсека и одбора;

8. поставља правила за пословни ред у друштву, за количину накнада писцима, за поједине струке издатака, за откупе, за друштвени орган, за састанке, за вођење послова и рачуна;

9. Одлучује коначно за ступање у свезу са страним друштвима.

VI. Састанци и одлуке.

Чланак 38.

Друштво, да би вршило своје послове, састаје се у седнице скупне, одборске и појединих одсека својих.

Чланак 39.

Скуп се састаје у седницу бар једанпут у години, — одбор бар једном у месец дана — а одсеци по потреби посла.

Чланак 40.

Само су они састанци пуно важни, које сазове, отвори, руководи и затвори законити председник, или ако он не може, одбором одређени члан.

Чланак 41.

Да би одлука важила, треба да има од редовних чланова који су у месту:

1. на састанцима скупним — никад мање од десет;

2. на састанцима одборским — бар тројица одборника;

3. на састанцима појединих одсека — бар трећина чланова, али овај број не може никад бити мањи од три.

Чланак 42.

На састанцима се одлучује простом већином гласова; што се на тај начин не може свршити одгађа се до друге седнице.

Чланак 43.

Гласање може бити и тајно, кад то предложе тројица чланова.

VII. Свеза са страним друштвима.

Чланак 44.

Друштво ће ступати у свезу и са страним друштвима, с којима се по природи свога задатка, може узајмице потпомагати.

Чланак 45.

У свезу са страним којим друштвом ступа друштво по предлогу којега одсека и по одлуци скупа. Али преговарати о томе може и одбор, а и привремено у свезу ступити.

Чланак 46.

Свезу одржава одбор узајамним саопштавањем рада и изменом друштвених органа.

VIII. Орган друштвени.

Чланак 47.

Друштво је дужно печатњом свој рад предавати јавности у нарочитом органу.

Чланак 48.

Послове своје обзнањује друштво преко одбора двојако: научни рад у своме органу, а одлуке у јавним листовима и органу.

IX. Имање друштвено.

Члaнак 49.

Имање је овога друштва у новцу, књигама и збиркама.

Трошкове своје подмирује друштво доходима који му долазе: *а)* од помоћи државне владе, *б)* од приватних прилога, *в)* добитком од свога економног руковања.

Члaнак 50.

Друштво ће трошити своје доходе на исплату својих редовних трошкова, на накнаде писцима, и на откупе дела и ствари за своје збирке.

Оно ће поклањати и испод трошкова продавати своја дела, у намери да испуни свој задатак, по одборској одлуци, а по правилима, која друштвени скуп за то поставио буде.

Члaнак 51.

Друштвена библиотека и збирка јесу саставни део народне библиотеке и музеја.

Министар просвете и црквених дела нека се о извршењу овога уређења стара.

У Београду,
3. Јануара, 1869. год.

М. П. Блазнавац, с. р.
Јов. Ристић, с. р.
Јован Гавриловић, с. р.

Министар просвете и црквених дела,
Д. Матић, с. р.

ПОСЛОВНИК
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

I. О одсеку.

§. 1.

Сваки се одсек ученога друштва скупља на позив својега председника.

§. 2.

Председник сазива: а) по одлуци одбора, б) кад сам нађе да треба, в) кад то заишту најмање три редовна члана.

§. 3.

Председник отвора, руководи и затвора саветовања одсека.

§. 4.

Председнику се предају писмени предлози, које поједини чланови желе учинити у одсеку према 23 чланку уређења, а њему се управљају и усмени предлози, и он позива одсек да се о њима саветује.

Предлози се оваки подносе председнику пре него што се отвори саветовање, како би могао предлоге или само саопштити одсеку или му их поднети, позивајући збор да о њима већа и одлучује.

§. 5.

Председник може одгодити саветовање и одлуку о какој ствари до другога састанка, ако види да би се тада

ствар могла боље исцрпсти, и ако већина не би томе противна била.

§. 6.

Сваки члан има право, и у самој седници усмено предлагати, али ако се покаже да има пречих послова, онда се о таким предлозима не може већати у истој седници. О томе одлучује одсек.

§. 7.

Ако који члан жели читати на састанку какву расправу или састав, он ће то напред јавити председнику, да би се његово читање уврстило у дневни ред.

§. 8.

Одсек се саветује и одлучује:

а) хоће ли се неки састав примити за Гласник или хоће ли друштво штампати какво дело у рукопису;

б) како да се откупи примљени састав или рукописно дело, ако писац није изјавио да не жели накнаду.

Таки састав или рукописно дело може председник одсечки поднети одсеку по жељи једнога члана онога одсека или по препоруци одбора.

§. 9.

Састави или дела дају се најпре оценитељима да их прегледе, да кажу шта мисле о њима и по што да се откупе, па тек после одсек већа и одлучује о њима. Оценитеље одређује одсек, — двојицу или више њих.

§. 10.

Рукопис може да се не даје на претечну оцену;

а) кад то зажеле половина чланова у седници;

б) ако се састав у одсеку прочита.

§. 11.

Одсек одређује оценитеље и за друге ствари да о њима одсеку поднесу извештај.

§. 12.

Кандидати за чланове друштва бирају се овако:

а) на предлог председникова;

б) на писмени предлог тројице чланова.

Предлози ови ваља да су поткрепљени разлозима према чланку 5, 6 или 7 друштвенога уређења.

Ако одсек не усвоји таки предлог, он се никако и не уводи у записку одсека.

§. 13.

Оно се узима да је одсек одлучио, на што пристане проста већина гласова.

Ако су чланови на једнако подељени, остаје за будућу седницу.

§. 14.

Одсек не стоји у непосредној свези с друштвима ни с појединим лицима изван одсека, него све послове отправља преко одбора.

§. 15.

На састанке одсека сваки члан може довести госта.

Председник је властан и иначе одличним лицима учинити приступ.

§. 16.

О ономе што се у одсеку ради пословач одсека води записку. Ту се записују:

а) предлози о којима се одлучује;

б) извештаји, које одсеку подносе поједини чланови у корист науке;

в) претреси, који у одсеку могу настати о неким питањима;

г) све остало што може имати вредност за науку и уметност, па ма одсек и не имао шта на то да одлучује.

Записку одсека потписују председник и пословач пошто се прочита на другој седници.

§. 17.

Одлуке одсека — заједно са записом и расправцима председник одсека доставља одбору на знање и даље поступање.

§. 18.

Кад је председник спречен па не може да сазове састанак, онда ће му заменика одредити одбор.

Ако ли председник не би могао доћи на већ заказани састанак, онда му заменика бира сам одсек.

§. 19.

Заменика пословачу бира такође сам одсек.

§. 20.

Правила за ред пословања у одсецима важе и за пододсеке.

II. О одбору.

§. 21.

Чланове одбора сазива на збор председник друштва, који и саветовања у одбору руководи.

Он саопштава одбору сва писма, која су друштву дошла ради већања и одлучивања.

§. 22.

Одбор ради оне послове, који су му намењени 31 чланком уређења.

§. 23.

Ако одбор усвоји оно што је у одсеку одлучено, онда ће таку одлуку извршити.

Око извршења старају се председник и секретар друштва.

§. 24.

Ако ли одбор не пристане на неку одлуку одсека, онда ће, преко својих референата, целу ствар са својим разлозима поднети одсеку на ново претресање.

Не одустави ли одсек ни после своју првашњу одлуку, одбор ће целу ствар изнети пред скуп.

§. 25.

Сваки је одборник властан предлагати у одбору и усмено и писмено, о свему што иде у рад друштва.

§. 26.

Председника у одбору замењује избором најстарији референат.

Референту је заменик члан друштва, из истог одсека, којега одсек избере.

§. 27.

Одбор се поглавито стара да се редовно печата друштвени научни орган „*Гласник*,“ и то тако да сваке године изађе бар по једна свеска.

Око уређивања Гласника главну бриґу води секретар друштва.

§. 28.

У Гласник долазе:

а) саставци прегледани одсецима;

б) списак књига српско-хрватских, а колико се може и осталих словенских, па и туђоземских које се тичу српства и словенства у опште.

в) некролози умрлих чланова друштвених.

г) записке састанака скупних, одборских и појединих одсека.

§. 29.

Расправе у Гласнику штампаће се само српским језиком, грађа пак и извори за историју оним језиком којим су писани, ако устреба и у српском преводу.

§. 30.

Одбор води бригу и о томе, да учено друштво добије потребна средства, како би могло вршити свој задатак.

§. 31.

О ономе што се у одбору ради, води секретар записку. коју ваља да потпишу сви одборници што су на збору.

§. 32.

Писма која се шаљу у име ученога друштва, потписују председник друштва и секретар.

Одбор може опуномоћити којега члана друштвенога, да може у неком послу водити преписку у име одбора.

§. 33.

Писма, која се тичу продаје друштвених књига, потписује сам секретар извештавајући одбор о својој радњи.

III. О скупу.

§. 34.

Скуп ученога друштва сазива председник писменим позивом, који се члановима шаље у кућу, и обзнаном у новинама.

У позиву је кратак програм шта ће се на састанку радити.

§. 35.

Председник друштва позива на скупни састанак: а) по одлуци самога скупа, б) кад он, то јест председник, сам нађе да треба, в) кад који одсек то заиште.

§. 36.

Већањем скупа управља председник.

§. 37.

На скупу се чита извештај који, у име одбора, чита секретар.

§. 38.

Скуп бира чланове ученоме друштву. Кандидате му за то у име одбора, предлаже председник.

Избор бива или узвиком или гласањем. На захтевање тројице чланова мора се гласати.

§. 39.

Скуп саслушава предлоге одборске, или појединих чланова својих, и одлучује о њима, у колико припадају у његов рад.

§. 40.

За скупне састанке саставља председник дневни ред; тога ради ваља да му чланови саопште своје предлоге барем на пет дана пре састанка.

Нови предлози, у самоме скупу учињени, долазе иза програма за пословање онога дана, и то оним редом којим су пријављени. Скуп одлучује хоће ли и који од њих претресати онога састанка, које ли ће одгодити до другога.

§. 41.

Како се секретар друштва бира на неодређено време (по 30 чланку уређења), то о промени секретара може бити реч само онда, кад то зажеле најмање петорица чла-

нова, који су предлог за то подиели на време председнику друштва.

§. 42.

Скуп одређује три члана који ће предлагати годишњи рачун о примању и издавању друштва.

§. 43.

О ономе што се на скупу ради, секретар друштва води записку. Ту се бележе у кратко и разлагања појединих чланова о стварима, које скуп претреса.

Записку скупа потписују председник, четири члана потписника и секретар. Потписници се бирају из свакога одсека по један.

ПРИЛОЗИ К ИСТОРИЈИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

III.[1]

Један стари свјетовни зборник ћириловски.

СПРЕМИО ЗА ШТАМПУ ПО РУКОПИСУ БИБЛ. СРП. УЧ. ДР., ИЗ 17-ОГ ВИЈЕКА.

Стојан Новаковић.

Пред нама је зборник ћириловски свјетовнога садржаја, дакле ријеткост свакојако, а ријеткост још већма по томе што таких рукописа као што је овај, имамо превећ мало описаних у нашој књижевности.

Рукопис тај хвата више од 120 листа, и на томе простору заузима црквена књижевност само неколико. Па и то неколико листа садржине црквенске биће на сву прилику књиговезац уметнуо из каккога другог рукописа кад је повезивао књигу.

Прије него што почнемо и што говорити о овом рукопису, да изложимо главне дијелове његова садржаја.

У њему дакле долази:

1. Грчки језик, т. ј. наук за учење тога језика.

2. „Путашаствије“ од Јерусалима у Синајску гору, неколике биљешке географске.

3. Одломци из примијењене хемије који се тичу неких послова око писања и повезивања књига.

---

[1] Види Гласник XXII.

4. Једна статистичка биљешка из XVII-ог вијека о Цариграду.

5. Опис једнога земљотреса на острву Санторину.

6. Свјетовања цару Јустинијану.

7. Адресе и титуле пећског патријарха.

8. Пријеписи писама писаних од манастира на разне стране по свјетовном послу.

Као 9-то могли бисмо споменути тајну буквицу наших старих рукописа, коју у овом рукопису први пут налазимо истумачену и у цијелости, како нам до сад није позната била.

Казавши тако главне врсте садржине, да би читалац имао прилике видјети какве ствари од старе књижевности има да очекује из овога трећега прилога, овдје ћемо сад на ситније описати којим редом што у рукопису долази и колико заузима.

Рукопис је писан на малом формату, као што је данас шеснаестина најобичнијега цепнога формата, писмом сићаним а сабијеним, и стране су лијепо испуњене. Писмо није свуда једнако сићано, него је гдјегдје крупније, а гдјегдје превећ уситњено. Види се да није све писано у једно вријеме; ја ћу сад у садржини назначити шта је писано познијом руком, а о томе ће се говорити даље.

Најприје стоји наук грчкога језика и траје на првих 6 листа.

За тијем 7-ми лист заузима поменута географска записка о „пошаствију“ у Синајску гору.

На 8-ом листу наставља се наук грчкога језика и траје без пријекида до пола прве стране 22-ога листа.

На другој половини прве стране истога листа стоји кратак запис Григорїа єпископа слоко ѡ. л. срѣ-

брьницѣхь; а на другој страни истога листа записка о имену пишчеву, с неком записком која је додата у пошљедња времена.

Послије тога настају **типици**, т. ј. хемијски рецепти: за црно мастило, за растварање злата, опет за црно мастило, па онда: запис тајном буквицом и тумачење ђезинијех знака, што ту не иде, и опет: о растварању дуката; о **плескаиомь ѕлатѹ кенетискомѹ**, о злаћењу хартије кад се веже књига, о лазуру плаветном.

Иза овог стоји: **како прѣписаше Тѹрци Цариграф и что есть вь нѥмь.**

То све траје до краја листа 27-ога, 28-ми је празан, а на 29-ом почињу посланице, или писма, најглавнији и највећи дијел ове књижице. Посланице те трају без прекида до краја л. 75 и о њима ћемо говорити на своме мјесту, гдје ће се показати и које су и шта је у њима.

На листу 76-ом почиње чланак **О чюдесехь дивныхь и великыхь иже быше въ островѣ Сьндорисцѣмь**, па послије тога на другој страни листа 79-ога налази се **Питакь сложень сь словы**, о коме ће посебице бити ријеч у овом чланку под одсјеком о посланицама, с још два записа, који се налазе на листу 81.

На листу 83-ем настављају се посланице.

На листу 94-ом долази **Надписаніе надь книгамь**, гдје се казује како треба правити почетке и титуле књигама.

На листу 98-ом долазе у нашпартаним квадратима некаки записи од слова, којима се нијесам хтио бавити, и чини ми су да су зарад загонетања или врачбине каке.

На стр. 99-ој има: **Питакь патріарха пекскаго сице научи**; који је исписан у цијелости и стављен међу остале посланице, гдје му и јесте мјесто. Иза тога иду

адресе или управо титуле разних српских епархија; а иза њих календарске записке и опет посланице, писане оном познијом руком.

На листу 107-ом почињу неком трећом руком писане црквене ствари, које трају до краја без пријекида. То је онај дио, за који мало прије рекох, да је при везивању уметнут из каква другог рукописа, јер је и хартија друкчија, а види се да су тај комад писале двије руке, будући није све једнако. То је наставак од службе некоме светом, а траје до 113 листа, гдје се служба прекида без свршетка, онако како нема ни почетка.

Лист 114-ти био је празан, па је позније исписан записима. Тако је на првој страни адрес митрополиту, па за њим већи запис, **како се написаше четири различни образи**, четири јеванђелиста, гдје се набрајају обични знаци њихови. Штета те не стоји ко је то радио и кад. На другој страни истога листа стоји чудноват запис: **попа Петра Иканокића** *да не буде*, и онако којекаква слова без смисла.

На листу 115-ом почињу Свјетовања Агапита ђакона цару Јустинијану. То траје до листа 119-ог.

На листу 119-ом и 120-ом долази тумачење грчких ријечи уобичајених у црквеној словенској књижевности.

Поглавито смо се за то старали, да изведемо овако пространо садржај, што треба да се из њега види шта има у потпуности у рукопису и у коме је реду. Што је најглавније и за што смо држали да има историјске какве год вриједности, оно смо исписали у цијелости, штошта ће и остати само овдје напоменуто, јер нам је стало било да у што краћем простору исцрпемо на најкраћи начин све што има у овом рукопису вриједно да се објави.

Сад нам ваља видјети кад је и гдје је писан овај рукопис, а ту ваља имати на уму, што смо мало прије споменули да није све у њему писано једном руком.

Тако нам и долази двострук љетопис; али како је оно писано познијом руком само испуњање празнијех листа и мјеста на исписаним листовима, то као година кад је писан рукопис, вриједи оно што долази у самом првом и најстаријем рукопису. Тако нам на једном писму патријарху московскому и врх онога чланка у коме су формулари за наслове књигама пише јасно 1654; а на питаку (циркулару) патријарха пећскога и на формулару синђелије протопопима пише тако исто година 1656. А све је то писала једна рука. Одатле се види, да је рукопис писан од 1654 до 1656, или међу тим, и то у Светој Гори, у нашем Хиландару, као што свједоче у једном писму наведене ријечи: **иже въ светѣи горѣ Афона, царскаа света и свещенная обитѣль светаго Сѵмеѡна новагѡ мѵротоѵца и светителѧ Саввы, лавра словеносрьбскаа.**

Дописке познијом руком чињене су прошлога вијека. Испод онога чланка у посланицама овдје наштампанога, који носи наслов **егда хощеть диякъ свещеникъ быти** пише година 1713; али поред ње не стоји назначено мјесто. Него се види из једнога познијом руком писанога писма и из једнога записа на корицама који гласи: **сиа книга глаголема изводь по грьчѵкѹ езыкѹ ѹчити, есть иеромонаха Ѥѣнима, рилски манастирь**, да су те дописке чињене у манастиру Рилу.

На листу 81-ом стоји запис: **въ лето ҂зрпа месеца декемврна .ка. дьнь прѣстави се господинъ митрополитъ белградски Ѥфремъ, бѹди емѹ вечна паметь.**

О чему нијесмо говорили ни у једном одсјеку напријед и чему смо овдје ради намијенити неколико ријечи, јесте тајна буквица у овом рукопису. И тако нам треба још потражити што и о писцу, а то је свезано с тајном буквицом, јер на листу 22-ом, 2-ој страни, читамо мјесто имена пишчева оваку загонетку од слова: **Аще хощеши име оувѣдѣти писавшаго се, и то написую ти, и сѣуть обрещеши. Осмь писмень имать, и суть ѿ них сьгласна петь. Троесложно есть, послѣдних и срѣдних по три писмена имать каждо, проуа же вещиа. Всего же уисло есть сторніе трнцци три и десетини двацци уетворніею, рекше вьсе уисло, и сьуть сихь деветь сьть и осмьдесеть.**

Ја сам оглѐдао да погодим какво име може бити прикривено у овој загонеци, али залуд.

С тога ћемо ѝ пријећи на тајну буквицу. О њојзи је у Гласнику XI стр. 71. писао поштовани наш Ђ. Даничић и мучио се веома док је за све готово гласове (не слова старинскога правописа) нашега језика изнашао како се пишу тајном буквицом, која се налази почесто у којекаквим записима по старим нашим рукописима; али су му три гласа остала непозната. Та су три гласа *ж*, *ш* и *ф*. У овом рукопису има и тајна буквица цијела истумачена и из ње дознајемо за глас *ж*, *ш* и *ф* и за сва слова која у Ђ. Даничића немају истумачена. С тога држимо, да је најбоље да ту истумачену тајну буквицу исписимо овдје у цијелости, и ево је, а назначићемо разлике у Ђ. Даничића.

У тајној буквици а стоји мјесто ѳ
— — б — — ь[1]
— — в — — и
— — г — — ꙁ

[1] У Даничића ъ.

У тајној буквици д[1] стоји мјесто ѕ

—	—	є	—	—	ѥ
—	—	ж[2]	—	—	ѿ
—	—	ѕ	—	—	д
—	—	ꙁ	—	—	г
—	—	ї[3]	—	—	с
—	—	и	—	—	к
—	—	к	—	—	п
—	—	л	—	—	о
—	—	м[4]	—	—	ѯ
—	—	н	—	—	є
—	—	о	—	—	л
—	—	п	—	—	н*
—	—	р[5]	—	—	ц
—	—	с	—	—	ѡ
—	—	т[6]	—	—	ѫ
—	—	ѫ	—	—	т
—	—	ѹ	—	—	х
—	—	ф[7]	—	—	ѵ
—	—	х	—	—	ѹ
—	—	ѣ	—	—	б[8]
—	—	ѿ[9]	—	—	ж
—	—	ѡ	—	—	с

[1] У Даничића ово нема. — [2] У Даничића ово нема. — [3] У Даничића ово нема. — [4] У Даничића ово нема — [5] За ово Даничић сумња, али се његова сумња разбија. —

* Које се опет на познатим мјестима читало као ѣ.

[6] У Даничића ово нема.

[7] Овдје врх *ф* не стоји ништа онако као врх осталих слова, него је испод њега ч у обичном реду исто тако не тумачено те је ваљда по томе мислио да ће се ласно видјети како треба да се промијене гласом. А Даничић нашао је већ да је ф=ч, одакле према осталоме слиједи и да је ч=ф.

[8] Овдје Даничић тврди да ѣ остаје ѣ а довија се да се *б* морало писати гласом ч, што није, јер како се ѣ мијења гласом са *б*, тако се *ф* са ч, као што видјели мало час.

[9] Ово Даничић нема.

У тајној	буквици	ѵ	стоји	мјесто	ф
—	—	ш	—	—	ш
—	—	щ	—	—	щ
—	—	ъ	—	—	ъ
—	—	ь	—	—	ь
—	—	ю	—	—	ю
—	—	ѥ[1]	—	—	ѥ
—	—	ѧ	—	—	ѧ
—	—	ѫ	—	—	ѩ.

И у овом рукопису долази одмах врх тога тумачења тајне буквице запис тајном буквицом овакав пѣцкооѳ ніцѣѳѳѳѣ=кирилль єромонахъ који лако може бити честити писац рукописа, који се овдје забављамо.

Имају још два записа у овом рукопису, али их размрсити нијесам могао. Или их је ко невјешт писао, па није умио погодити овако, или су каква друга гатка.

И с тијем завршујемо увод или предговор к опису овога интереснога зборника, пуштајући га за осталим прилозима штампанима у Гласнику трудом разних књижевника. У чланцима „Наша стара књижевност и извори наших народних умотворина“ који су штампани у „Вили“ 1868 године бр 23 — 29 ми смо говорили на више мјеста о важности неслужбене старе књижевности и старали се да освједочимо, како има у старо вријеме наше књижевне радње заметака праве свјетовне књижевности, а како је сва несрећа, што политичке прилике у које паде наш народ нијесу дале тим замецима развити се у потпун облик. Овдје напомињемо само то, како се до сад слабо радило у књижевности на објелодањивању таких ствари; а колико

[1] Врх овијех свијех слова нема ништа, а пошто смо за сва осим ѩ из Даничићева чланка увјерени да су и у тајној буквици задржавала свој прави глас, нема сумње да је тако било и са ѩ.

су корисне за историју образованости и књижевности наше, па макар како на ниском књижевном ступњу стајале, о томе ће бити свакоме научнику познато. Ова вољна забава ондашњих образованих људи ваља да нашем историјском познавању накнади све оно чему бисмо се иначе учили из праве књижевности кад би је било у нас у томе периоду. Не могући да из нојетских и осталих књижевних творевина учимо сувремени поглед на живот и друштво, сувремени правац осјећања и философије о свијету и друштву, не могући да из историјских и осталих списа испитамо слободу, висину и раширеност мѝслй, — принуђени смо да ово тражимо побочним путевима, прибирајући на гомилу сваки и најмањи комадић неслужбене старе књижевности и да га чита пажљиво као тајну буквицу, непрестано замишљајући по познатоме непознато. Посао, избор, начин рада, опширност рада и умна снага која је у изразу показана даће нам за невољу доста граће коју тражимо, да бисмо по њој могли и потанко познати стање културнога живота.

Ево сад редом појединих ствари из рукописа.

I.
Наук грчкога језика.

Међу најзнатније дијелове ове књиге припада на сваки начин грчко-српски рјечник, који је више наук грчкога језика него његов рјечник, кад се обазремо на вријеме у које није могло бити наука за какав језик по данашњем начину. Нас може веома интересовати како су и на какав начин наши стари прибављали себи оно знање јёзйка̂, за које знамо да су имали и без којега нијесу ни могли бити. А како је управо грчки језик био највећма

раширен и у оно вријеме нама најпотребнији и по државним и по просвјетним потребама, то ћемо из овога грчко-српског рјечника извадити колико више можемо. Ријечи грчке писане су вазда ћирилицом, како их и ми исписујемо; врло ријетко да дође помијешано и гдјекоје грчко слово.

На првој страни долази ово:

кедѡнїа, гдѣни.	хо́ма, прьсть.
дама́скина, шлике.	петра, кѣмень.
кера́сїа, трѣшне.	петресь, камениѥ.
а҆хла́дїа, крушке.	па́люри, трьнь.
хамокерасн, шгоде.[1]	и҆ѫнало̀ високо.
пепонїа, дине.	хамало̀, низко.
хомнника, лѣбенице.	кафѝ, глѣбоко.
стадиалїа, гроздїе.[2]	рихо̀, плитко.
сни́ти, кѫща.	стено̀, тѣсно.
ї҆кось, домь.	ѳтено̀, тѣмно.
гѝсь, ѕемлѧ.	

То се исто наставља и на другој страни, само што су ове ријечи записане и у једнини и у множини:

палюрь, трьнь — палюрїа, трьнїа.
а҆логось, конь — а҆лога, конѝ.
про́като, окнѧ — прокота, ѡкнѣ.
а҆ринѝ, агнѥ — а҆рнїа, агньцѝ.
ги́да, коѕа — та̀ ги́дїа, коѕѝ.
крїа́ри, ѡкьнь — крїа́рїа, ѡкни.

Још пише: да се мѫлари зове крьдѫнь, које записујем ради ове пошљедње ријечи. За тијем долази на л. 2. ѡ чловѣкѣ одсјек, који се маша далеко преко граница које би му по тој ријечи припадале. Иза тога долази ѡ ѕкерех

[1] Овдје је мјесто грчке ријечи стајало празно мјесто, па је послије попуњено нечијом туђом руком.

[2] Онако као и у напомени 1.

нешто мало, и почињу послије у шарено ријечи сваке врсте, назначене како се види из прве пробе. Писано је у два ступца, на странама, с једне стране грчки, а с друге српски. На неколико мјеста стоји написано српски, а према њему је изостављено грчки, те је то послије она познија рука попуњала, која је и иначе оставила знаке свога труда по овом рукопису.

Љепше је уређен дијел овога грчкога наука који се почиње на листу 8, гдје ријечи долазе у разним облицима записане. Овдје није све писано грчки и српски на према се као у прво поменутом дијелу, него негдје тако, а негдје у врсти једно за другијем. Ради љепшега пријегледа ми ћемо овдје описати на према се оно мало што смо ради извести, а наравно правописом и акцентима потпуно вјерно како је у оригиналу:

по́рта, крата.
а̀ни́ѯетн'и по'рта, откори крата.
а̀ниѯесь, ѿткорили.
а̀ниѯа, откорихъ.
а̀никта́не, ѿткорена соуть.
ска́лисе, ѯаткори.
ѐска́лисесь, ѯаткорили.
ска́лиса, ѯаткорихъ.
скалиѯыéноне, ѯаткорено е.
денимкориса пасéко, не могохъ влести.
дéбори, не можеть.
монахос, самь.
метасáсь, съ нами.
метемáсь, съ нами.
метесена, съ тобою.
метéна, съ мьною.
пинась, еси ли гладьнь.
пинаѯменóс ине, гладьнь еслмь.
пинò, алчь.
диѯа, жежда.
диѯѡ̀, жежду.
оу̀кими, несмь.
глико, сладко.
е̃фага не ѝпіа, ядохъ и пихъ.
гли́ко слито мéли, слатко ико медь.
триѯе, дроби.
едоссесь, даде ли?
е̃дока, дадох.
ѝ ферсь, донесе ли?
ѝ фере, донесохъ.

ꙁимосе, ꙁамеси.
ꙁимоии, мѣси.
фе́ро, ношꙋ.
тре́фи, питаєть.
наꙁимо́соме, да мѣсимь.
е̑ꙁи́мосесь, ꙋмѣсили.
е̑ꙁи́моса, ꙋмѣсихъ.

Овако од прилике именицама и глаголима, све измијешано и кад у мање кад у више облика, наставља се тај наук до краја простора за који смо назначили да је њиме заузет. Довде смо видјели да се глаголи само спомињу у разним облицима, али се не види, да је писац имао на уму да то баш покаже, и да је знао за разлику граматичких категорија. Тако исто долазе и именице у падежима и то у другој половини наука, и поред падежа, који нијесу постављени у схему него су овако исто као и глаголски облици потрпани међу ријечи, са стране имају назначења црвенијем мастилом, у којима се именује који је управо падеж. Како тако што не долази и поред глагола, ја ћу све те случаје који долазе поред именица, овдје исписати. Ево:

род. ї҃пакоѝс, послꙋшаніа.
вин. то̀ пра̑ои, кротость.
вин. а̑стахиѧь, класъ.
род. ѳеогиѡсі́ас, благодаꙁнаніа.
род. парадѝсꙋ, раи.
им. то̀ сꙋмфꙋеѝс, сьрасльны.
им. ѡ̑ пара́дисе, ѡ̑ раю.[1]
вин. та̀ е̑рга мꙋ, дела моа.
им. парнмі́е, притчи.
вин. та̀ крѝфіа, тайнаа. (множ?)
вин. гиѡ́фоиь, мракъ.
вин. синѝфоиь, обычаи.
им. і҃а́мата, исцеленіа.
им. та̀ е̑мата, крьви. (множ.)
вин. то̀ со̑ма, тѣло.
вин. то̀ пиѐꙋма, дѫхъ.
вин. о̑лос, кьсь.
вин. а̑мфо́тера, обѣ (?)
род. хїо́нос, снѣга.
род. ди́пиоиь, кечере.
род. педѝась кꙋрїꙋ, наказаніа господина.
вин. тѝи а̑ꙋфа́диаи, прѣꙁорство.

[1] Види се да би овдје требало да стоји звателни.
[2] Овдје и још по гдјегдје назначено је ријечју и да је множина.

Послије овога долази још неколико оваких примјера; али држимо да је вријеме уставити се, јер исписавши и то неколико не бисмо ништа ново показали.

Знатно је само, да долазе и остали падежи н.пр. тѡкарѝ, тєготою, које је 6-ти, па не стоји украј њих никаква натписа. Тако исто без натписа долази и 7-ми н.пр. ѐн ѧ҃мєлѝа, вь лѣности. Примјери за 6-ти и ово су: тѡ пофо, любовїю; халїнѡ, ѹздою; ѐкоусїѡс, колєю, ит.д. а нигдје не стоји уписано. Наш граматик као да није марио ни за један падеж више осим им. род. и вин.

Поред ријечи исписаних како показах долазе и реченице. Али ни за њих нема особита мјеста ни одсјека, него су и оне помијешане међу остале ријечи, и само што кад и кад стоји покрај реченице забиљежен крстић. Ево и од њих нешто на углед. Будући да овдје долази и одвајање ријечи, нека је знано да што се тиче грчкога ми све остављамо по оригиналу.

Мєта сѝмкулѝ прєпѝ ѡ҃ла пакаѧи, сь сакєтоѧь подобаєть всѧ творити.

крїѡ сѧнто нѧ́гось, студено како ледь.

пастн маѯоме ѝтнхрїаѯо мєто̀ хнмо̀на, да готовимь, что намь требуєть прѣко зимѣ.

ѐго мєкопїаѯмє́нось, аѯь єсмь трудинь.

ѐси ѝсе анаѧамєномєнось, ти єси покоинь.

катаѧ́сє ѡ҃лѝго мєтинь ѐнє кратїа, раздрѣши мало сь въздрьжаніємь.

ка́лє а҃по като тъ ѯ́ѝлъ тии пєтра, постаки подь дрѣко камень.

ѯ́ѝло ѝстии пєтра, дрѣко на камень.

дєнѝпєномнко̀ нѧѡ҃мнїєсє, несть законь клати се.

день ѐвборнса калѝтєра ка́ми, не могохь болше зтинити.

крнѡ҃иодєи ѐхо нєнѝрїа ру́ха, ѯєбємь, не имамь нокє калише.

ѐго̀ ѳє́лѡна нєкалѝтєра нє̀ ѡ҃ло ѝстохєратєра, аѯь хощь да є болє а оно всє на го̀рше.

Али реченица осим овијех што ето исписах, има још само неколико.

Ако је већина старих Срба учила грчки по оваком начину или из оваких књига, онда се види одавде како је то ишло тешко и како је граматички наук у опће остао сувише у границама старе најобичније и најгрубље емпирије. Ја не бих рекао да је тако увијек морало ићи. Али је и ово био признат и практикован начин. Него не ваља одмах из пријека преламати копље о овом питању и ради утјехе наше народне таштине ваља нам причекати још мало, док се што боље не нађе.

III.

Пошастие ѿт Єрусалима на синанскую гору колико єст конакь.

Ѿт Єрусалима до Мисыра .ві. дніи поуть. Ѿт Мисыра до Скетіе Гори Синанскіе .ві. дны хода.

Тоу есть монастирь великы глаголеми Синан и къ имь .ві. чрьнцин.

И ѿть манастира поити на скети крьхъ, прьво єсть .діі. тисущь стапаніи, на поуть чрьковь богородица испоручуница, і поють, да ніе оу гори синанскои ни гадь ни боуха ни влашіи.

Пакіи крата сьстала се гора єдина и дрьгала сѣемерема; а покише тры чрькве вькупе; Іліа, Іелисеи и Марина мученица.

То се место зове Ѿрнкь, ту Іліа бога виде; въсхотель възити на скеты крьхъ, и възбранень бысть аггелоль не казити на скеты крьхъ, рекшу къ нему сице: покаласкаеть ти господь, яко да не видиши скеты крьхъ, зане заключуль єси небо .г. лета и .з. месеци и измрьше чловеци.

Под соущим крьхом оуклони се Іліа под камен: зна се знаменіе пашти и рамена, и ту близу скеты крьхъ, на крьхоу чрьнка и мечить ѿть истока вьне, под ѡлтарьмь камень гдѣ се Моїси ськры, когда му рече богь: оуклони се подь камень и оузриши задни мои. Поузнавает се къ камени и пашти и

глава и рамена. Под мѣчитом ѿт полоудне з двора где се постїѡ .м. дни, мала пещера, и предь пещѣромь камѣнь где моу богь даде законь на альмазъ камень глаголемом сьмѳирь, над висотомь безмерномь.

Пакы ѿ горе синаискои поити на Ѳорикь горъ, ѿ Орика по пустини црькве .а. свети Їѡаннь, дроуга света Анна, тоу вода красна.

Пакы постница сына царска, пакы светы Пантелеимонь, пакы светы поись црьква. Тъ срѣте светы Ѳома богородицоу ѿ Ниьдїе носим(ъ) ѡблакомь, и тоу мъ даде светы поись под самимь светимь врьхомь оу присврьбноу мѣсто. Синаискѧ гора тькоует се по еллинскомъ езикъ сьбранїе доушамь, тоу est лестница на небо, тоуде идоу душе чловѣчьскїе къ небесна врата.

IV.

Рецепти хемијски.

1.

Типикь за чрѣно мастило.

Растлъци шишарке ситно якоже брашно, и прѣмери хи[1] колико соут. Толико сипли воде оу них четыри мѣри, да стоить дьнь един. Пакы прѣмѣри калакань половина ѿ шишарных, и сътри его ситно, и сипли его где то шишарке, и нека стоить еще два дьни. Пакы же процѣды ѿ ныхъ воде къ нинь сьсоудь, и постави комидь колико и калакана, и да стоить дьнь. Да есть комидь чисть яко ледь, ни бель ни чрьнь, и да есть комидь алеѯандрїнскы, и пиши къ славъ божїю.

2.

О растворены злата.

Растопи чисть ибель, и да есть тврьде густь, и на единь листь злата сипли коми(да) оу чаши, да ти est на ѡни колико мали лешинкь, и три доидеже присъхнет, та же сипли во-

[1] Треба их, као да је према садашњему провинц. ги м ј. их; ако не буде погрјешка. Али не изгледа на ово пошљедње.

дицѣ мало колико маль лешника, кода бистра, и сьбери га на коуть и оугоди его на огнь, да се сьгрѣеть или ѣ кодѣ крѣщоу, да стоить дондеже кѣуерить мало, сиреть оустроить се, и пакы тры его, доклѣ присьхнеть, та же сипли кодѣ, та го сьбери и ѡпалки его .к.-щь или .г.-щь и пиши по жльтомѣ, и три ꙋоуѣомь ѿ мечке.

3.

Дроуги типикь ꙋа уриво мастило.

Сьтвори мѣрѣ единѣ шишки, такожде коминдь и калаканъ, да ѥст все равно, единѣ мѣрѣ имѣще, и на сыда тры мѣры положи .ѳ. мѣрь кодѣ. На всакѣ мѣрѣ шишке и калаканъ и коминдь, и калаканъ по три мѣри кодѣ, и положи мало соли ѿ прѣшца, и да ѥст кода ѿ дъжда, еже полагаеши ѣ уриво, добро ѥст. И прько растьци шишкѣ покрѣпно и положи ѣ мѣреи'ню кодѣ, да кисиеть .и. дьнїи, и промешаи на вьсакь дьнь по .г.-щь, и да ѥст тонко вьсегда, и паки по .и. дни положи калаканъ, да стоить два дьни, и по томь положи коминдь, да стоить єдинь дьнь. И промешаи ѵесто. И пакы положи на огнь да грѣет се не много, нь искушаи прьстомь, яко не мощнѣ прьстѣ трьпети ѡгнь. И по томь ѿнѣси ѿ ѡгнь, да стоить дьнь єдинь, и по томь ѣѕьмѣти дрѣвомъ и процѣди, и пиши ѣ славѣ божїю.

4.

О растворенїи дуката.

Ѣѕьми дукать чистъ, и бїи на наковалнѣ, доклѣ боудеть, пакы прѣгыбаи ѥласеки ѣ кодѣ по малѣ да се не слепльюе. Та же ѥздроби ситно ножемь, и стави ѣ грьнилъ, и дьмаи, да се грѣеть брьже, и егда поурьквенеть, тогда ѥзмѣри на дукать .ѕ. драмь рѣтѣта, сиреть живе, и сипаи ѣ грьнилъ ѣ ꙋлатѣ и промѣси оуглиномь, и кадь метнешь рѣтѣт, не дрьжи много на ѡгнїю, и да стоить кода оуготовамила, и ѥсипаи ѥ грьнила ѣ кодѣ. И ѣѕьми на длань, и мѣшаи прьстом, яко косакь, и стави оу чуниѥнѣ кожицѣ, и ꙋатезаи оуꙋнцомь доклѣ ѥзидеть рѣтѣт на двор. И три ꙋлато на мраморѣ съ сьмпоромь, и три вьсь дьнь, та же стави оу ноѣь врѣмь да ѥзгорит соумпоръ.

И пакы сипаи ѕлато въ чинїю и ми цегемь малкиы бистриы, и пакы испери малкоы водоы, и стаки топлюмь комидь, и тако пиши, слаке бога.

5.

Сказаніе о плесканоы ѕлату кенетискоы.

Стаки комидь топлюмь въ чинїю, да е келыи комидь густь, и тако омочи пръсть срѣдныи въ комид и въѕыыаи на пръсть прилапши лист ѕлата и стаки въ комидъ въ чинїю колико листокакь хощешь. На декарь ѕлата комид колико лешник, и тако три пръстоы.....[1] тѣмь ѕа много въкуне съ комидомь, поль дне три, или въсь дань, и но томь вълеи водъ малкъ елико мощьно тръпети, и мешаи пръ(с)тоы ѕа много, и процеди, и прѣгнуваньїи кръпъ ѿ скале или ѿ кале у другъ чинию и сьвїи кръпъ великъ, и постаки на ню чинїю, да стоить .г. часа доколѣ ѕлато падиет на дно, и пролѣи водъ въ инъ чинїю да стои ѕа много, ано що боудеть остало въ воде, и мѣтини въ ѕлато оу чинїю клеа скѣтла говеждега на .І. листок ѕлат колико лешникъ, и тако стаки на тихъ жеравицѣ и често сьнемаи ѿ огнїа и мѣшаи пръстоы доклѣ се клеи растопи, и тако сипаи крелъ водъ, да испарит се клеи, и каде се охладїи, процеди водъ, и стаки по малъ топлюмъ комидь, и тако пиши комидлюмы по кутокаръ.

6.

Сказаніе како позлатити хартїю.

Оутраки охръ и стаки на нѣеи мало клеиа и шаранїе жлъчи мало, и мажи по хартїи комидлюмь тако, пак каде се осушит, стаки ѕлато.[2] . . . . . по сем къѕыи ѿ места бѣло, сипаи въ съсоуд и присипаи въ нѣемъ два фунїжана водѣ, и мети много, и пѣни, доклѣ годе пѣна идеть, и тогда къѕыи на комидлю и пусти ѿ краи под ѕлато, и подигни краи нека излеѕеть вода на другы краи изпод ѕлата, и каде се прѣсушит, къѕыи памуна, и полько притисни; а когда се прѣсушит, тогда трїи ѕубоы ѿ меуке, добре, и чеси како боудеть.

---

[1] Празно мјесто, као да је с њега нека повелика рријеч истрвена.

[2] У дну овога листа стоји: *а воду и іашце напред оуготови*, које је записано без знака, а по смислу овдје припада.

7.

Сказаніе, егда повезуеши книгу како позлатити хартію съкръхъ книге.

Егда обрѣжеши колоць[1] зубако пакы срѣжи и даску до хартіе, и построужи ножемъ добре и угладн стаклом добре, пак погладн зубом добре. Та же настроужи охре и постави по книги, и стави мало млаке водѣ, или плюкакомь мало покваси, да се оучини жльто. И нека стоить, да се осушить добре. И по том тріи зубом мнѡго, и стави мице и по том брьзо стави злато, и притисни памуком нека прильпнѣ, и нека се осушить добре, и стави хартію съкръхъ и тріизубом по хартіи, та же ѿ инными хартію и по голу тріи зубом ѿ меуке, по том уини лозе какове хощеши.

8.

Сказаніе за лазурь платнены тавкыи.

Вьзми лазурь латни(с)кыи и стави на мраморь, и тріи за пол дьне или кьсь дьнь: що за кеще трнешь, ске ѥ боле, три с комидом топлѥныы, пакы изимикни цегем малкимь зело бистріимь, пакы изимикни бистромь водѡмь, и три прьстом; пакы потръпи, доклѥ се оубистрить вода, и сипли воду оу другу униію, да паде се оуистить як злато, сьньзпи у сьсуд из ща хощеши писати, и стави комидь топлѥнь, и испитуи по малу.

V.

Сказаніе како прѣписаше Турци Царградь и уто ѥст вь нем.

Махала турских ҂г. и .ц. и .о. и .г. (= 3973); Меуита велицѣхь .спе. (= 285); малих меуита ҂зуує. (= 7495); мехтепа ҂а. и .хг. (= 1603); пещіи ҂к. и .спе. (= 2285); имарета .р. (= 100): теуиа церкишких .сп. (= 280); кариасалаіа .иді. (= 417); уешмых .цмг. (= 943); боузлука, рекше лед-

[1] И ја знам да се тако зове оруђе којим прости наши књиговесци обрезују књиге.

ница .ѵуг. (= 493); коденица конскых .ѿ. и .мг. (= 843); капхана .гі. (= 13);[1] хамама .ѿ. и .од. (= 874); бѣзхана ҂дфпє. (= 4585); христіанскых махала и латинскых і ермєнскых рекше по нихномъ єзикъ кѵѵрскых ҂д. и .ф. и .пє. (= 4585); мадхаль црьк(кем)іих .ѿ. и .мк. (= 842); хлѣь бахчих .ві. (= 12); крат градскых .к. и .є.

Сіє прѣписаше въ лѣтѣ ҂зпн. (7088 = 1580) при царѣ Мѵратѣ.

VI.

О ѵюдесѣх и великых иже быше въ островѣ Сѣндоринсцѣмь.

Въ лѣто ѿ сѣзданіа міра ҂зрпн (7158) ѿ свєтаго же въплащєніа господа нашего Іс. Христа ҂ахн(= 1650), месєца Сєптєврія .ді. быше знаменія и ѵюдеса въ острове Сѣндоринсцѣмь. Ѿ сєверне страни острова быше троусы великы и страшны на вьждо дьнь и коюжде нощь даже до .кѕ. иже єст свєтаго Іѡнна богослова, сирєч дьни .кі., а въ тьжде дьнь быст єдинъ страшан троус, и поколѣбаше се основаніа земли, и по троусє изиде келєи сврад якоже ѿ праха и жоупела. По сих же изиде єдин островць ѿ бєздны далєѵє ѿ острова .і. пѣрпрщ, изиде яко градь мал и въздвизаше се высоко и пакы покыраше въ бєздну ѡкогда шєсть, ѡкогда же седмы жди дьнємь даже до .кѳ. тогожде мѣсєца, и въ недєлю по утрѣнємь славословіи въздвиже се єдинъ облакъ яко нєкоторла страшна и велика пламина, и паки се яко въсхождаше къ нєбєсєм, и єлико въсхождаше горѣ, лако грьмѣше, и єгда приспѣ горѣ къ нєбєсєм, быше троуси великы и страшны, и громовы съ мльнїами великнымы съхождахѹ ѿ нєбєсє яко стрѣлы иже чловѣкъ нє видє когда инже слышала гдє. И изидоше вьси людїє мали же и великїи, мѹжїє же и жєны ѿ градов и домовь сконхъ съ свєтыми иконами вьнѣ на полѣ съ многыми сльзами и глаголахѹ, яко приближи се конѵина міра. И прощахѹ се єдин ѿ дрѹгаго съ мно-

[1] Ово као да су кавазе; *кап* м. *каф* долазиће за то што је ово (број показује) из првијех времена, кад је ријеч била позната друкчије.

гыми и горкыми слъзами. И въ часъ же вечернаго пѣнїа быше три троуса ѿ прьвых вещьми и страшеними, иже хотѣше погрѫзити островъ въ безднѹ. И въ часъ ѡнъ идеже бехѹ людїе събраны, бѣ тамо единъ камень зѣло прѣвелми, и сьниде ѿ небесе един гром и оудари камень ѡни, и ськрушиси его ѩко брашно. И людїе вьси не пострадаше нитоже. И въ тъжде дьнь поидоше на море .к. юношь, да бероут рыбы их же изметаше море вьнь, и прїиде сырѣд, иже исхождаше ѿ мора, и изъреше вьси юноше тїи. И егда прѣиде един часъ нощи, престаше троуси и громове и мълнїе, и изиде единно благоухаиїе красно, и дрьжа един час. По сих же въздвиже се море, и възыде горѣ въ острово даже до два наприщя, и възетъ поусто градїа и црькы еже обретахѹ се по среде никїа, ѿ них же не ѡстаки ниже основанїа, такожде и трїи къръмице, плъни сѹще къра, и корабы елико ѯахвати и ними, и киногради, и вьсе възет. И освитающѹ понедѣлникѹ притище мьгла ѩко дымь вьсь островъ и креждаше человѣкы по ѡчїю и ослепѣвахѹ, и прѣждаше человѣцы слѣпы, ѡкы оубѡ .з. дьни, ини же седмь, дрѹзи же осмь, подобие же и ѿ животных и ѿ птицъ малаго чест ѡста, инаа же изъреше. И испльнише се мѣста мрьтвечищь, подобно же и сребро идеже аще обрѣташе се быкаше урьвено, и ѡтирахѹ, и ѩкаше се въ своемь чинѹ, и пакы поурьвекаше. И ѯлатице быхахѹ урьны, мѣд же быкаше ѩко сребро: коды огорѹнише се, и ѩкахѹ се с крьха ѩко масло. И мимошьдьшим .н. дьни даже до дрѹгога понедѣлника приближаше се пакы единъ облакъ и прикры единоу честь острова, и обрѣтоше се тамо .ы. человѣци дѣлателе и ѯамрѣше вьси, и животна елика обрѣтоше се тамо изъреше. И приближахоу се два корабца сьдорнисаа ѡбрѣменисна житом и единъ оубо ѡтиде далече ѿ острова, и едва спасе се, дроугы же бѣ близъ острова ѩко трїи наприщи и бѣхѹ вьнутрь въ нѣмь .ѳ. корабникъ и изъреше вьси, ѩко корабць исплы на брег. По сих же прїидѣ такоже сырѣдь, которое слово да исповесть его, которы слоухъ да его оуслышит, ѿ него же падахоу человѣцы ѩко мрьтви. И егда бѣше югъ, не крѣждаше их вельми, егда же обраше западни вѣтрь, тогда великѹ тесноту ѿ сырѣда имехѹ

и божїею помощїю не оумре тогда никтоже, ѫаше не дрьжа смрадь много, тьчїю до трїи часъ. И прѣидоше .ѕ. дьнїи, и катрь не кьѫкѣа, и имѣхоу чловѣци велико сьтесненїе. И кьспаше се ѡг(н)ь до светаго Николи, и кечерь на светаго Николу изьидоше трїи крьха ѿ тамо ѿ моудоу же изиде кь начелѣ ѫло, и оны крьсы шкалѧхѫ се яко идѣхѫ кь стране сѣверней. И прѣкыст помощїю божїею мѣсто иноже бѣ и прькѣе, и наменїе иже хождаше по морѣ иже шкалает се по кьсѣхь крадѣхь морскыхь, изиде изь гльбини морскые.

Сїа чюдеса быше кь островѣ Сѫндорниспѣмь ѿ северные страни ѿ .дї. мѣсеца Септемврїа до светаго Николи, сьдрьжаше страхь и ужась, и сїа чюдеса непрѣстанно показоваѫхѫ се грѣхь ради нашихь и даже и дьнась сьи островлѣ ѿ мора исходить, богоу же нашемоу слава кь вѣкы аминь.

VII.

Агапита ђакона свјети цару Јустинијану.

Изложенїе главизнь поучителныхь, написанное ѿ Агапита дїакона светѣншїе божїе великїе црькве, егоже колеграмесїе тако са нмать:

Блаженнѣншемоу и благочьстивомоу царю нашемоу Іоустиніанѣ, Агапитъ худѣнши дїаконъ.

Чьсти всякое прѣкише имѣеи достоинство, царю, поучитаеши иже паче сими тебе оудостоившаго Бога. Ѫаше и по подобїю небеснаго царствїа даде ти скипитръ ѫемльнаго начелства, да чловѣкы научиши правди хранїенїе иже на ню неистовѣщихь се, брѣеши лаиїа сущими ѿ него царствѣемь ѫакона, и иже под собою царствѣемь ѫаконнѣ.

Иноже крьмутїи бдить кнѧз царекь много чистыи оумь, сьдержае твердѣ благоѫмонїа кѣсла, проганае же крѣпцѣ безѫмонїа кльвнїа, даже корабльць всемїрнаго жителства не ѡпрокрьжет се кльнами непраѫды.

Божьственомоу оученїю и прькомоу, чловѣци, еже поѫнати кьждо себе, научаеи се: иже во себе поѫнака, поѫнает Бога,

Богаже познаемы, оуподобит се Богоу, оуподобит же се Богоу, иже достоинь быкыи Бога, достоинь же быкаеть Бога иже ничесоже недостойное творей Богу, нь мудрствуей оубо сщала его, глаголеи же иже мудрствуеть, а твореи иже глаголеть.

Ѿ прародителномь благородіи никтоже да величает се: брѣніе бо имоуть еси родъ пре ѡци, и иже въ порфирѣ и багрѣ хвалещимь се, и иже въ медоусѣ и пищетѣ мноуещіи се и иже діадимою обличеніи и иже пред домомь покрьженіи; тѣмь же да не ѡ прьстиемь хвалимь се родѣ нь ѡ благости да поучитаем се правомь.

Кѣждь ѡ благоучьстіа богоздаемое подобіе, ѩко елико великыхъ сподобиль се еси ѿ Бога даровь, толико множайшаго възданіа дльжань еси ему; тѣмь же въздаждь благодѣтелю дльгъ благодареніа, пріемлющему дльгъ аки благодѣть и въ мѣсто благодѣти благодѣть въздающему: тьи бо прысно и благодѣтемь обладаеть, и ѩкоже дльгъ благодѣтельства въдаеть, благодареніа же възыскуеть ѿ нась, не еже глаголы благыми произнесеніе, нь еже кѣщыми благоучьстивыми приношеніе.

Инуто же тако благонскусна творить чловѣка, ѩко мощи оубо иже хощеть творити, прысно же чловеколюбна и хотѣти и творити; елма оубо ѿ Бога тебѣ даровала сила, еже же требовалше нась ради благости хотѣніе все, и хощи и твори ѩкоже оугодно юст иже сіе тебѣ дающому

Земльныхъ нынѣіи непостоянное богатство рѣчныхъ струи подражаеть врѣменное теченіе, въ малѣ оубо притече имѣти мнящиы се, по мале же прѣтече въ иныи ѿходить: самоеже благотвореніа скровище постоянно есть стяжающимь е, ибо благыхъ дѣль благодѣть въ творещимь възращаеть се.

Неприступьнь оубо еси чловѣкомь высоты ради нижайшаго царства; благоприступьнь же еси требующимь дрьжавы ради вышнеи власти: и ѿкрадеши оушеса иже нищетою обдрьжимымь, да ѡбрѣщеши божіи слухъ ѿкрсть; ѩковіи бо аще боудемь нашіимь клеветомь, таковаго въ нами ѡбрѣщемь владыкоу.

Многого печалной царской души, аки зрьцалу обрѣсти се достоить, да божьствьными лучами прысно обличаеть, и нещеи соуды ѿ тоудоу мазуает се, инутоже бо творить подбадающа съзирати, ѩко еже хранити ѡнъ е сегда чисть.

Ꙗко же ѿ плоуцѣхъ, егда оубо корабльникъ погрѣшить, мало наносить сѣплавлающимъ пагоубу; егда же самъ кормчїи, всемоу кораблю сътворить погибель: такожде и ѿ градѣхъ. Аще оубо нѣкто ѿ иже подъ властїю сьгрѣшить, не толико общее елико себе обидить; егда же самъ имѣ̑ть, всѣмоу граждаинстѣ сьделовлеть пагоубу. Сьи оубо великые казни прїимить, аще что прѣзрить ѿ подобающихъ сь многымъ ѡпасствомъ и да глаголеть все и да творить.

Кроуть нѣкы чловѣчьскые ѡбращаеть вѣщи, иногда инако посе сїи и ѡбноса, и симъ нерадѣнство есть, еже инчесомоуже ѿ настоящїихъ въ тождествѣ прѣбывати, достоинъ оубо тебѣ, дрьжавнымъ царю, въ ѡбратиемъ сихъ прѣмѣненїи непрѣкратнѣ имѣти благоучьстїа помысль.

Ѡбращали се ласкателеи прѣльстныхъ словесъ, ꙗкоже краснокъ хищныхъ пракокъ; овїи бо телесемъ ископавають очесе, сїи же души помрачають помышленїа, не ѡставляюще хрѣти вещей истиннѣ: или бо похваляють иногда гождениїю достойнаа, или порицають множицею похвалами лоучшаа: да ѿ обоихъ единоо ими погрѣшаеть се — или злое похваляемо, или доброе укараемо.

Ракомоу быти достоить вьсегда цареу мѣдроканїю: еже бо слагати се вещеи прѣложенїами оума неизчѣстнаго знаменїе бываеть; а еже крѣпцѣ въ добрыхъ оутвердити се, ꙗкоже благоучьстивааи вамъ оутвьрди се дрьжава, и ниже въ грьдини прѣвьзносити се ниже въ пещаи низносити се оутвьрждениихъ есть крѣпцѣ и не зиблемъ имѣщїихъ души.

Аще кто оумщено имать помышленїе ѿ чловѣчаскые прѣльсти, и видить хоудость своего естьства, краткое же и скорое здешнаго житоа и сьпрѣженїи пльти гнои, въ грьдыни не вьпадеть брегъ, аще и въ достоинствѣ боудеть высоцѣ.

Паче всѣхъ царствїа славныхъ благоучьстїа вѣньць цара оукрашаеть, ибо богатство ѿходить, а слава преходить; слава же божьственнаго житеаства бесьмрьтиными вѣкы сьпротезаеть се и забытїа прѣвыше ѿ иыхъ имѣщїихъ поставляеть се.

Зѣло мнить ми се безумѣстно быти, ꙗко богаты и нищїи чловѣцы ѿ неподобныхъ вещеи пагоубу страждоуть подобнѣю,

овіи бо ѿ сытости разсѣдають се, тіи же ѿ глада растѣкають и овіи оубѡ сьдрьжеть мірь конце, тіи же не имѣть где поставити стопы: да оубо обои здравіе полѣзуеть ѿатіемь и пріатіемь тыхь исцѣлити и къ равьньствѣ неравьньство принести подобаеть.

Въ наша времена показа се благаго житіа лѣто, емуже предрече некто ѿ древныхь быти, егда или философи царствовати боудоуть или царіе философствовати: ибо философствующе сподобисте се царства, и царствующе не ѿступисте философіи; ибо любити моудрость, творити любомоудріе; научело же моудрости божіи страхь, егоже въ прьсехь своихь имѣте, богоприлично яко истинно еже имене глаголемое.

Цара те по истинѣ оуставляю яко царствовати и владети надь страстьми могоущаго, и немьщемь цѣломоудріа непотаинаго и порфирою правды одѣваинаго; ибо имала власть сьмрьти имѣть въспріемницу, и таковое царство бесмрьтное снабдевлеть прѣбываніе, и ѡна оубѡ въ вѣчѣ семь раздрѣшаеть се, сіа же вѣчныа мѣкы избавляеть се.

Аще ѿ всѣхь хощеши приплодити честь, боуди въсѣмь благодѣтель общіи; имуто же бо тако въ благоволеніію приключить, яко благотворенія благодать, даеміе трѣбоующимь: ибо страха ради бываемое оугожденіе, прѣобразуемо есть ласканіе прѣтворенои чести, именемь прѣльщающе оному вьнимающихь.

Истино въ правду есть ваше царство, яко надь супостаты оубо показуеть власть, послушнимь же подаеть человѣколюбіе, и побѣждающе онѣхь силою оружіа, безьоружною любовію своихь си побѣждають се; елико бо зѣрю и окуати средиеѥ, толико обоимь вьмещеть се различное.

Сущьствомь оубѡ телеси равьнь есть всякому человѣку царь: властію же достоинства подобьнь есть иже надь въсѣми Богу, не имать бо на земли себе высочаишаго, подобаеть оубѡ тому, и аки Богу не гнѣвати се, и аки сьмрьтну не възносити се, аще бо и ѡбразомь божіимь почьтень есть нь и праху прьстному сьплете се, нимь же мазуеть се, иже въ всѣмь равьнству.

Пріемли иже благая сьвѣтовати хотящіихь, нь не ласкати вьсегда тщещихь се: овіи бо пользное сьзирають въ истинѣ,

сіе же къ мнѣщимъ се дръжавнымъ възирають, и тѣлесь сѣни подражающе юже ѿ ныхъ глаголемымъ съгласують.

Таковъ боуди къ своимъ рабомъ, ꙗковаго волиши тебе владикъ быти: ꙗкоже бо слышимъ, оуслышаи боудемъ ѿ божьствьнаго и все блюдъщаго ока; приносмыи бо милости ми(лосрь)да, подобнымъ подобное въспріимемъ.

Ꙗкоже опасила зрьцала, таковаꙗ показують лицъ ꙗвленіꙗ, ꙗковаꙗ суть прьвообразꙗла; свѣтлаꙗ оубо свѣтлымъ, свѣтоаниꙗ же свѣтоаниымъ, сице и праведныи божіи соудъ нашимъ дѣаніемъ оуподобляеть сꙗ, ꙗковаꙗ бо аще соуть ѿ насъ съдѣаниꙗ таковаꙗ намъ ѿ подобныхъ подаеть.

Равно съгрѣшати еже не възбранити съгрѣшающимъ помышлаи; аще бо кто живеть оубо законнѣ трьпить же живъщихъ беззаконѣ, съпотѣшинкъ злымъ оу Бога сѫдить се; аще же хощеши сѫгѫбо благо искоустковати, и иже добраꙗ творящихъ предпочитаи, злаꙗ же творещимъ запрѣщаи!

Зѣло пользно мню еже бежати злыхъ съпрѣбываніꙗ: ибо съжителствующемъ всегда съ злыми чловѣки, или пострадати, или навыкнѫть нужда неѫто зло. А иже добрымъ съпрѣбываеи, или подражателствѫ благѣхъ навѫчить сꙗ или оумалѧющію злыхъ наказеть се.

Градъ оубо неѡборнымыи стѣ(на)ми оуткрьжденыи презирають мнѡго окрѫжающихъ и сѫпостатѡвъ: благоучьстивое же царство наше милостинами ограждемное непобѣдимо бывалеть враждебнымыи стрѣлами присно приатныи на на въздвижуще побѣды.

При дну стоји црвенијем мастилом а ситним словима, овакі додатак:

Не прѣписахъ вьсего, понеже понде брать на поуть къ него же беше изходъ.

Овдје се дакле са свијем на чисто види, да је оригинал, по којему је овај пријепис грађен, био старији него је овај рукопис.

VIII.

Адресе и титуле епархија српских, како су биле употребљаване у службеном црквеном писању.

За „питаком,“ који је дошао на крај овога чланка, долази ово што споменусмо овијем редом:

А сніе на Ꙁворникь.

Смѣреніе мое пишеть вь богоспасную епархію ꙁворнику и вь кадилукь Солн и вь градь Шабаць, и Белино и Граданицу и Лозницу и Соко и Срѣбрьницу и Сасе и Крупань сь всѣми жупами и села и ѡправданіемь тѣхь прѣдѣль, прьвеіе митрополиту тоіе области.

Такожде и на Херцеговину пишн:

Смѣреніе мое пишем вь богоспасную ꙁемлю и нахію Херцеговьскую, еже іесть Пріеполіе, Плевлие, Уаннуе, Хоуа, Новы, Мостарь, Дубно, и вь богоспасніе нахіе, еже нарнуут се Дробняци, Оногоще, Никшиће, Подстенске, и вь жупу Ꙁаградску и вь богохранима племена Васоевиће, Братоножиће, Куує, Пипере, Белопавлиће, Вражегрьмыце, Ѡꙁрниниће, Цуіце, Белиіе, Ћеклиће, Цетиніе, Негуше.

На Црьну Гору:

Вь богоспасную нахію Цѣтиніе и вь кадилукь Подгорицу и Скадарь и вь племе Пашроевиће.

На Стари Влахь тако:

Вь богоспасную епархію новопаꙁарскую и вь кадилукь Моку Вьрошь и Брьвеникь и проу.

На Браниуево тако пишн:

Вь богоспасную епархію браниуевскую іеже іесть кадилукь Пожаревацъ, храмь Ресава, Кууан, Пекь, Голубацъ и проу.

На Косово тако пиши:

Въ богоспасиѹю єпархїю новобрьдьскѹю, єже єсть кадилѹкь Ново Брьдо, Ѧнѥво, Приштина, Кльѹнтрьнь, Трѣпѹа, Беласица и проѹ.

На Беле цркве тако пиши:

Въ богоспасиѹю єпархїю бѣлоцрькванскѹю, єже єсть кадилѹкь Бѣлїе црькви, Крѹшевацъ.

На Нишь тако пиши:

Въ богоспасиѹю єпархїю нишевскѹю, єже єсть кадилѹкь Нишь, Лесковац, Медкеѣа.

На Скопїе тако пиши:

Въ богоспасиѹю єпархїю скоп'скѹю єже єсть градь Скопїе.

IX.

Различне посланице.

Ево која су редом писма, и колико је које велико. Код онијех која су позније другом невјештом руком писана, ја ћу то споменути.

1. Посланїе царѹ московскомѹ (29, 30 и прва стр. од 31).

2. Посланїе господарю оѹнгровлахїнскомѹ (друга стр. од 31, 32, 33).

3. Питакь иже по въсоѹдоѹ (34, 35, 36, али на томе има на првој страни само неколико врста, а друга је страна празна.)

4. Патрїархѹ пекскомѹ (37, 38, 39, прва страна).

5. Питак на ровнице (друга страна 39) тиче се угарских земаља.

6. Митрополитѹ кїевскомѹ (40, 41).

7. Патрїархѹ московскомѹ (42, 43. 44 прва страна).

8. **Посланїє кнєзю ѡстроѕскомꙋ** (друга страна 44, 45, 46, прва страна).

9. **Питак на лешкꙋ ѕємлю или на малꙋ Россїю** (друга страна 46, 47, 48 прва страна).

10. **Ктиторѡм сръбским болїарѡм** (друга страна 48, 49, 50 прва страна).

11. **Къ мѣсти идеже хощеши** (друга страна 50 и прва 51).

12. На првој страни 51 почиње и траје и на 52 до краја, приписс од позније руке. У томе се припису помиње манастир Рилски; види се дакле да је књига отишла из Свете Горе тамо. То је рука која је писала и остало што има у овом зборнику од позније невјеште руке.

13. **На Москвꙋ къ манастир Ст. Троицꙋ** (53. 54. 55).

14. На листу 56 првој страни има нешто писано позније вјежбања ради, а на другој страни стоји: **Єгда хощеть днїакь свєщєникь бити дꙋхов.....**

15. На првој страни 57, исто то, преписано позније, с потписом **Партенїє єромонахь**. На другој страни она познија рука писала је писмо ктитору, које траје и на 58 листу.

16. Она рука која је најстарија у зборнику наставља се: **Лѣта господнїа тысоуцнаго .х. и-аго Нїконꙋ патрїархꙋ Московскомꙋ** (59, 60, 61, 62, 63 прва страна).

17. **Въ лѣто ѕ.ахнд** (1654) **царꙋ господарꙋ Алєѯїю Михл. московскомꙋ** (друга страна 63, 64, 65).

18. **Въмѣстнаа**, опет цару (66, 67 прва страна).

19. **Патрїархꙋ московскомꙋ** (друга страна 67, 68 прва страна) од Филарета владике битољског.

20. **Дꙋховным ѡцемь** (69, 70).

21. **Посланїє игꙋменом** (71, 72).

22. **Любимому** (73). Као да је почетак био намијењен некоме другом; јер се не слаже с наставком и завршетком.

23. **Митрополитоу** (74, 75 прва страна) молба јеромонашка за опроштај и обзир чина ради.

24. **Вьселюбьзнѣишему оучителю кѵр Пахомїю** (друга страна 78, прва страна 79).

25. **Питаѣ сложень съ словы** (друга страна 79 од половине, 80, 81 прва страна).

26. **Изходь любимому брату или господину** (83, 84, 85 прва страна).

27. **Ктиторому обще** (друга страна 85, 86 прва стр.) писмо појединим ктиторима.

28. **Посланїе митрополитоу** (друга страна 86, 87, 88) ради милостиње и заклона у својој епархији онима који купе писанију.

29. **Посланїе къ брату любимому** (89, до 91, 92 прва страна). Од листа 90 почињући писала је друга рука, а не која је почела 89 лист и ту је захвалница за поклоне некој чини ми се влашкој господи владалачкој. Између 89 и 90 листа рекао бих да је нешто искинуто.

30. **Сингелїа протопопамь.** На крају је год. 1656.

31. **Протопопому посланїе** од оне позније руке, писано на другој страни листа 93 ради вјенчања.

31. Опет као писмо, митрополитско упутство за исповијест (95, 96 прва страна) о коме се помиње и напријед гдје се рећа садржај цијелога зборника. Озго има наслов да је молитва.

32. Молба болесника (као да је калуђер, а не каже се изријеком) владици да му остане милостив; а тужи се како му је недуг узео и ноге и руке и како је жив мртвац (друга стр. 96 и прва 97 листа).

33. **Питак патріарха пекскаго сиіе маѵни** (99, 100, 101 прва стр.). „Питак“ је тај од патријарха Максима, и на крају има шара како ваља свечано и лијепо нашарати име на потпису и наређује се да се тај од слова уплетени потпис испише зеленим мастилом. И ту је године 1656 на крају.

34. Завршују два писма оне позне руке 1. писмо другу и 2. опет тако, али као неки кратак поздрав (105, 106). На дну стоји потписано: **Писахъ азъ попъ Петръ рабъ христовъ а слуга грѣхъ.**

Исписавши овако, коме су писана та писма, треба да испишемо шта има у коме и у којој су форми писана; али ту немамо шта казати. У свима је садржина једна иста, у свима се иште милостиња манастиру; у свима је, по томе већ, и облик једнак. Удешена су тако, да могу пристати увијек, остављено је у свакоме празно мјесто, на ком ће се написати име посланику и име манастира, од којега се шаље. Почињу се обичним благословима и дугачким уводом који је тако добро познат свакоме који је прочитао макар два три писма из старога периода наше књижевности, за тијем се прича о јадноме стању хришћана у Турској и о тешким временима, у којима се у опће налази хришћанство, прелази се на ствар, и тражи се милост ради вјечнога спомена и уписа у поменик или међу ктиторе; па се послије прелази на завршетак, који је понајвише једнак уводу. Како се види, форма је понајвише риторички одмјерена и округла, фразе су вазда пуно бомбастичне и окићене колико бити може, што је такође стародавно правило нашега стила старе књижевности. Ако бисмо исписали између њих једно ма које било би довољно да се види форма свијех, и ми смо томе за љубав изабрали тако звани „**питак патріарха пек-**

скаго“ као најзначајнији и с тога што на њему има потписано, за којега је патријарха намјењиван, и година кад је писан. То је писмо које би патријарах давао монасима кад би их од себе слао по народу, да иду купити писанију за патријаршију. За познање многих ствари наших из онога времена знаменито је ово писмо. Побрајају нам се на прилику мајстори, сталежи, излаже нам се како је стајала црква која се лаћала овакијех средстава, и како је она стајала у народу, како ли према свештенству. Попис адреса који се налазе у овоме зборнику и које нам показују куд су ишли и на кога су се уздали представници наше цркве у оно вријеме такођер је вриједан за пријатеље српске цркве. А како рекох, иста је тема свуда обрађивана и свуда према ономе коме се писало у неколико прилагођивана. Најзначајније излази то, што би често калуђери уз молбу приповједили случај какве особите несреће, изнесавши га тијем као поглавити разлог који их је натјерао на прошњу. Је ли се то увијек мијењало, кад се према овоме моделу правила права молба и давала у руке носиоцима?... У тијем причама има често занимљивих ствари, које ће и историку и иначе преметачу наших старина добро доћи. За то их исписујем из свакога писма, гдје бих што нашао. Реда ради називаћу писма и по броју под којим напријед у овом одјељку имају исписан садржај. Уз то не ћу пропустити исписати из овога одсјека зборникова и иначе што бих држао, да ће имати вриједности или и забаве.

а. У писму 2-ом, упућеноме господару „унгровлахијскому“ тражи се од њега помоћ овако: **даван намь милостыню на вьсакѹ годинѹ, и сїю намь оутврьди господскымь си хрисовоуломь. тако бо милость и правдѹ испльнишн и свои вѣчны помѣнь оутврьдиши и прѣжде**

оусопшихъ ктиторем помѣну боудеши пособитель и подобіе же ихиши се божіе, его же благодать и милость да те сьхранить выше вьсакаго накѣта, нынѣ и въ безконьчныи вѣкы, аминь.

б. У писму 3-ћем названоме „питакь иже по въсоудоу“ прича се ово, што у осталом и иначе доста често долази: найпаче же на нашу свещенную обитѣль прилучи се нѣкаа напаст и бѣда паде, и дахмо за тоу бѣду и моуждоу хїлїаду грошевь, по семь скоро донде истезатель царскїи епїтропь, и на прѣжнюю напасть възеть ѿ нась подобрынишь метохь, ѿ негоже храни се светы монастырь. То се послије наводи као узрок слању посланика.

в. Из писма 4-ога патријарху пећскому писана вриједно је извадити титулу да се види каква је била. Ево је: Їже свѣтомь трьсльнъчнымь осїаномоу прѣсвѣтломоу свѣтилникоу православїемь сїяющоу въсоу подсльнъчнюю, благоизбраномоу равно аггелномоу апостолѡмь сьпрѣстолномоу и намѣстникоу владыки Христа, прѣмоудромоу архїепископоу пастыреу и оучителю словеснаго стада Христова, преосвещеннѣишомоу и великомоу светителю господыноу господниноу (ине рекь) милостїю божїею патрїархоу пек'скомоу и въсѣхь срѣбскыхь земль западного поморїа и бѣлаго подунавїа и нань смѣренным прѣмилостивомоу ѡтцоу и ѡбщемоу владыцѣ и благодѣтелю на много лѣта о господи радовати се въ смиренїи глъбоцѣ, аминь. На ово ништа не смета да се послије обичнога увода пише ово: приклони твое светителско ухо оуслышати оузлобленїе нась смѣренныхь твоихь богомольцевь, яко моуждно и бѣдно ѿ всѣхь страни по соухоу и по мореу и коуноующе дни житїа нашего проходнь, тежчаише же въ настоящее врѣме, нежели прѣжде оукрѣпи се злоба на нась ѿ неуь-

стиные власти, ѿ моудоуже зѣло ѕадльжихомь се толико елико и до свещенныхь сьсоудь црьковныхь касахомь се, како нѣкыхь ѿ нихь ѕаложихомь ѕа дльгь и есть неколико крѣме ѿ неличе дрьжить нхь дльжникь и нына же хощеть расыпати нхь и сьскроушити аще не ѣ скоре ѿдасть се ему дльгь. Па даље говори: кто намь сьпостражеть и роуку помощи простреть .... аще не благословенная херувїмская ти десница?....

г. Из писма 7-ога патријарху московскому вадимо ово: ѿ многыхь лѣть много желанїе имѣхомь прїити и видѣти твои светыи и аггело сїателныи ѡбразь и благословити се ѿ твоего светителства, бранени быхомь, нынѣ же крѣме ѡбрѣтше благополѣзно найпаче же нѣкоею бѣдою поноуждени, юже и имити твоему светителству подобаеть. Ибо ѣ миношедше лѣто послахомь оца нашего проигумена сь братїами нѣкое ради потребы ѣ Костантинь градь по морѣ и божїимь попущенїемь разбоиници морские (оу)хватише, и не имущимь намь ѣ то крѣме аспры готови да нхь ѿкупимь, оузехмо ѣ (и)дного Турина петьдесеть хилиадь аспри и ѕ ѕалогь ему метохь нашь на(и)болши дадосмо, и тако братїю ѿ плѣненїа свободихомь. И пакы ѿ врагь ѡклеветаны быхомь неуьстивымь, како прѣхранихомь два роба. И ѕа тые платихомь четырндесеть хилиадь, нхь же на лихву ѕѣхомь, и до дньсь нѣсмо платили, а лихва оумноживаеть са. И того ради трудихомь о господи братїю нашѣ духовника и екласиарха кир.... (име рекь) и сь нимь кирь дїакона и деместихь (име рекь) и т.д. Даље се помиње име великога кнеза руског, па и поред њега стоји име рекь.

д. Кнезу Острошкому, у писму 8-ом правдају се овако: ибо, милостивыи господарю, аще не бы намь

моужда належала не быхомь толико растоанїе пути прѣходяще вашему благоучестїю стоужали, лоучше бы намь зде, аще бы нась неучестивыи велми не ѡскрьбляли, непель, по пророку, вь мѣсто хлѣба ести и питїе сь плачемь расткорати нежели толикыи трудь, многажди же и сьмрьть подимати и ѿ всѣхь оуминуижаемомь и подсмѣкаемомь бити; но сицевы троудь не ради некоего тѣлеснаго прибитка или славы творимь нь да главу, еже есть православную вѣру нашоу ѿкупоующе по срѣдѣ неучестивыхь непороумо сьблюдемь и црьковь божїю сь благоучестїемь нашимь вь несьмоущенїи ѿ безбожныхь вь похвалу вашего благоучестїа быти оустроимь.

е. У писму 10-ом ктиторима српским бољарима види се како је састав упућен на некаква господина племића у Биограду и мало даље позивљу се на прекрасан дочек, којим је исти дочекао монахе тога манастира. При крају стоји: како оуписахомь блажена ваша имена вь общи листь и вь прокимидїю и оу свети поменикь сь прѣждними блаженими нашими ктитори равно поминають се вь всѣхь светыхь слоужбахь, како никогда же вь забвенїе прѣдати се дондеже стоить сїа светаа и прѣкрасная обитѣль. Види се, како је ово писмо много друкчије од осталих редиговано, и како су наши стари монаси знали водити рачун и о наше народне таштине, која је остала и до данас себи дошљедна. Кад читамо три врсте поменика који се обричу ктитору, коме не ће пасти на памет велико питање о штампању или нештампању претплатника поред књига наших?!

ж. Из писма 10-ога, писана у манастир свету Тројицу у Москву имамо да извадимо цијелу приповијетку. Читаоце ове књиге и нарочито оне који су овај чланак довде

прочитали, држимо да и не треба да молимо за стрпљење. Ево дакле: Вь минмошьдшее оубѡ лѣто корабль нѣкы идѣше по морꙋ близь нашеѥ ѵьстные обитѣли, вь нѥмь же бѣхꙋ нѣцїи Тꙋрци послани ѿ царa тꙋрскаго нѣгдѣ нѣкые ради потрѣбы царскые и безь вѣсти нападше на нихь фоуцїи разбоиницїи морсцїи гнаше дондеже изваднше на нашеи арсанѣ, иже ѥсть на кран мора, и тамо оухватнше .д. царскыхь ѵловѣкѡвь, и по томь дондоше ѿ Цариграда истезателїе царевы и оувѣдѣвше ꙗко на нашеи арсанѣ оухватнше фоуцїи царскые ѵловѣкы, бише нась и моучише немилостивно, досаждающе и понашающе намь безь правды, глаголюще: ꙗко мы прѣдахѡмь фоуцїемь царскые ѵловѣкь, и свезакше оковы желѣзными по роуцѣ и по носѣ ѿведоше вь Сѡлꙋнскы градь и вь мраѵной тьминицї затворише, коньѵно хотеще нась погꙋбити, нь прѣдвари промысль божїи и своими оугѡдники не прѣдаде нась вь коньѵную погибѣль, сирѣѵь блаженнымь митрополитомь сѡлꙋнскымь и иными светителми. Вь иже бо ѵась оуслышаше, ꙗко вь сицевую бѣдꙋ вьпадохѡмь, дойдоше кь иже ѿ царa посланнымь властелѡмь, припадоше кь нимь и молише нхь да не прѣдадоуть нась сьмрьти, и едва ѡставише нась ѿкоупити се на аспры, и поставише цѣнꙋ .д. талерѡвь и не имоущемь намь ѵимь ѿкоупити се дадохомь оу залогь единь добрь метохь, ѿ него же крьмлаше се светы монастирь, и вьзехомьише реѵенныхь талеровь и дадохомь оуморити нась хотещимь и избавихѡмь се ѿ сьмрьти, и нынѣ Тꙋрци ѿ нихь же аспры вьзехѡмь, дрьжеть метохь, и вьсако благо ѿ него вьзимають, а осмь братїа наша работають метохь и скѡти наше. Мы же вь тѣсноте прѣбываемь, о семь много потроуднивше се по православныхь по вьсоудꙋ

и помощїю божїею сьбрахомь ,в. талеровь и дадохомь турномь, имь же ѕаложихомь метохь, и остахомь еще дльжни ,в. талеровь.

з. Питање егда хощеть дикакь свещеникь быти духов... **споменуто под** 14 забављаће пријатеље историје развитка нашега свећенства, и за то тај дио исписујемо цијел. Писала га је често помињата познија рука.

Божаставние и архиеренские нрави чловечаские приематы мислї и дела прнехомь, и духовное мое чедо, и представихь его предь богомужною иконоу христовоу и подробно испитахь глубинї срдца его и обретохь его достойна свещенству, яко да и проучее жизни препроводить. Сего ради скедетелствую азь еромонахь (име рекь) за сего граматика (именемь) неказбрано бити свещеникь по закону црьковному и по преданию светихь отьць вь уверение непотакновено лѣ ,зскв. ѿ рожд. христова ,аѯгї. (1713).

Ово је дакле старо школско свједочанство. Според овога на првој страни листа 57-ога има друго, у коме су од прилике ове исте главне мисли и испод њега је потписан **Партенїе еромонахь.** За то га напуштамо.

и. Особито је важно писмо 16-то писано Никону патријарху московскому из Свете Горе, дана 16 Јуна 1654 године. Важно је и знатно то писмо за познање трговине с књигама у старо вријеме. По реду, који смо узели, и из овога писма исписујемо што се саме ствари тиче. Ово је писмо одговор патријарху на његово писмо које је послао Светогорцима по посланику Арсенију. Овај посланик био је изаслан зарад куповине књига, и имао је препоруку и од цара Алексија Михаиловића. Ево шта пишу патријарху:

..... ѿ великаго светителства ти къ нашемъ смѣренїю посланное писанїе, рукою прѣподобнаго и бесчуственнаго старца господина Арсенїа прїемше и съ подобающимъ благоговѣнїемъ прочетше, вьса по реда разумѣхомъ, светителства ти еже ѿ божьственыхъ книгъ тьщанїе и еже къ намъ пастырское ти люблениїе, ихъ же ради вьси единодушно, благодаренїе вьсилахомъ прѣмоудромъ промысльникъ нашемъ Богъ, благоизволившомъ та пастира быти словесномъ егѡ стадъ и светомъ ти повелѣнїю оусрьднѡ поклонихомъ се и вьсакое радости духѡвные испльнихомъ се. Разумѣвше твою юже по Бозѣ ревность и о божьственной прѣмоудрости вьзысканїе сего ради по светомъ ти повелѣнїю радостною душею вьсакы монастирь кьждо показахомъ свое книжное скровище, иже ѿ вашегѡ светителства посланномъ прѣподобномъ Арсенїю. Оны же самъ своею рукою избраль есть божьственные книгы ихъ же вьсхотѣ и обрѣтоше се числом .ѵѵн. (498) книгъ и даль есть намъ ,гѯ. талерѡвъ и й сорокъ гарнистанъ за .пѳ. талерѡвъ. Мы же любьзно и чьстно съ миромъ поустихомъ его къ благочьстивомъ царю нашемъ Алексїю Мїхаиловичю и къ твоемъ великомъ светителству моса многого богатьство божьственыхъ книгъ, богъ молеще се непрѣстанемъ, да мирно его съхранить и здрава съ симъ божьственнымъ богатьстволъ аггелосїателномъ ти образу радостна предстанть, да сїе видѣвъ радости небесные испльнити се и о насъ смѣренныхъ божьственѣи роуцѣ твои къ богу вьздеждеши проса милость и миръ и плинѳовъ свобожденїе. Се наше еже къ великомъ ти светителству благопокорное послушанїе показахомъ, нъ вѣждь (ѿ прѣосвещенная главо) яко клетву велми оутвержденну ѿ блаженныхъ ктиторъ нимамы ѿ стажавшїихъ

и прѣдавшїихъ сїа божьствьныа книгы божьствьнымъ монастыремь светоѥ аѳонскоа горы, да никтоже дрьзнеть низносити ихь ѿ светыѥ горы. Мы же извѣсно вѣдоуще непоколѣбимоѥ оутврьжденїѥ юже въ Христа Бога нашего вѣрꙋ вашего православїа и о божьствьныхь дѡгматѡхь сьврьшенноѥ истинноѥ мꙋдрованїѥ, ихь же ради растеть и множить се (ꙗкоже прѣмоудрымь ти словомь намь ꙗко пастырь сказаль еси), и паче сльнца сїаеть ваше православїѥ, и божьствьныхь дарѡвь оумноженїѥ точить непрѣстанно, радоующе се и веселеще са ꙗкы сами сꙋще, понѥже о Христѣ вьси едино есмы, бога прославлаѥмь иже тако благоволившомꙋ сьединити нась сьединѥнїемь непороучныѥ вѣры еаже ради прѣ(с)тоупити закѣщанїѥ блаженныхь ктиторь нашихь дрьзнꙋхѡмь и божьствьномꙋ ти повелѣнїю покнꙋвше са оуврьжденїа ради православїа и мнѡгыхь ради доушь спасенїа и истинныа ради любве юже имами къ правовѣрномꙋ и Богомь вѣнчаномꙋ нашемꙋ царꙋ Алексїю Михаилович, вьсеа Рѡссїи самодрьжцꙋ и къ великомꙋ ти светительствꙋ дадохѡмь сїѥ божьствьныхь книгь сровище. И се слышахѡмь ꙗко хощеть светителства ти благоѥ произволѥнїѥ тьщанїѥ сьтворити въ еже прѣводити сихь по словенскомꙋ ѥзыкꙋ, и мы о семь благоволимь вьсѣхь благихь датель Богь да поспѣшить испльнити са светителства ти благомꙋ произволѥнїю по воли его светои. Мь въ кратцѣ хощемь нѣчто вьспомѣнꙋти твоеи прѣмꙋдрости....

а послије свакојакога увијања, унижавања и околишења опомињу ово:

мь молимь вьси коупно твоѥ великоѥ светителство, превѡдницѣ хотащїи преводити сиа книгы да боудоуть

истинниїн православни, да не боудоуть вльци ѡдѣвани овчею кожею, растрьзающе и растаѣвающе богодьхновенная словеса по своемь нхь зловмїю, да не боудоуть напоени ѿ моутнаго и смраднаго потока латїнскаго глаголю богомрьзскаго моудрованїа итд. пењући још неколико врста ову скалу православнога огорчења.

Колико је ово писмо по себи знаменито за историју, туд је још добра срећа прискочила те знамо да је писано: ѿ свєтыа аѳонскыа горы, мѣсеца їоуніа .sї. лѣта господнѧ тысоущнаго шесть сьтнаго .н. чєтвьтаго као што и напријед назначисмо. Иза овога у 17-ом нема друго ништа него ово исто што у овоме само што се писмо пише „господарь Алеѯїю Михаиловичь Московскомь“ и што је према томе прича у неколико друкчије казивана. Бројеви од књига и новаца подударају се добро у оба два писма.

ј. У 19-ом пише владика битољски Филарет московскоме патријарху послије обичнога дугачког и бомбастичног увода ово: дрьзнухь писати сїе мольбное кь великомь ти свєтителєствь писанїе, паче же жалосное исповѣдуа мое кь тажкои болѣзни прѣбиванїе. Не вѣмь соудби божїа иже о мнѣ. Втораго бо лѣта врѣме нмамь кь недужѣ не могы нитоже ѿнюдь вьсклонити са нь прысно вч болѣзни и скрби прѣбываю, благодарь бога моего вьзлюбльшаго ма и посѣтившаго ма своимь благымь промысломь, боуди нма свєтое єго благословено ѿ нынѣ и до вѣка. Кь сеи же лютои моеи болѣзни сьтакоша се скудость и неимѣнїе и горьше оскрьбляють ма, оутѣшаи никтоже. Работати не могу, просити стыждь са, єстьство ноуждное просить, и что сьдѣати не вѣмь. Єдина тьчїю надежда по бозѣ прѣбывает кь благоутробїю ти, все-

светѣишїи владыко и тобою къ прѣсвѣтлому царю нашему Алеѯїю Мїхаилокичю ксен Русїи.

к. У писму 20-оме духовнијем оцима стоји поздрав који је давао у руке посланицима слатима у народ поради писаније и другијех посала, да се с њиме јаве свијетлим и чувеним црквеним ауторитетима по крајини. Унутра се моли за сваковрсни савјет и помоћ.

л. Писмо 21-о игуманима упућено је на некакав игумански сабор којему се моли „за ѯастволеніе.“ Шта је тај сабор? Како је бивао? Гдје ли је бивао?

м. Писмо 24-то учитељу кир-Пахомију јесте адреса и посланица учитељу, у којем га на крају моли за помоћ учитељску: **многы бо неѯмножна желають, и нинто чюдно аще и аѯ желанно (?); бо и блудникомь, сладострастїю работати, и целомудрьномь быти, нь неѯмѣстна соуть обоих. Да молю же те никако же оставити еже не писати ми аще и вь кратце, се оугодно мнѣ и любьѯно. да похвалю се тьчїю прѣдь любьѯными моими и ѿ сихь оубо выше реченыхъ. Смѣхи бо къмь подлежеща себѣ и чюдно нинтоже.**

Види се дакле, да се овдје радило о послу који скроз мирише на философијску проблему.

н. Што је под 25 забиљежено и чему на врху пише **питаѯь сложень сь словы**, оно је доиста некаква загонетка, и то по свачему. Држимо да ју је вриједно исписати цијелу и за то и из другијех узрока:

Много любазне метаніе отче чьстнѣиши светыни за оне наше любьѯнѣ и добрѣ и благе прїятеле иже вьспиташе и наказаше нась ѿ юности нашеѥ. сеще числомь десетогоубнаа петорица сугово предстоещи единому дано-

цюмꙋ ѿвѣть[1] кь троици кь единствѣ и двоица кь соугоубе и двоегꙋбна десетогꙋбница десеторица кь сꙋгꙋбе и петорица кь осморици сьпрѣдстоещꙋ нежомꙋ велмꙋжꙋ потрѣбнꙋ, послꙋшнꙋ, несьꙋнслемꙋ. Си вси прихождахꙋ кь намь питающе и оучеще нась такоже и вась сь нымь же и нинїи нецїи подобнїи ꙋнсломь тисꙋща и .р. и .дї. и симь сьпрѣдстоещꙋ ономꙋ вельмꙋжꙋ не сьꙋнслемꙋ,[2] иже оутан се ѿ Грькь и роди се кь Сѣовенѣхь и кь Грьцехь дѣнствꙋеть, кь Срьблюхь же прѣбывалеть. Сы вьси моужїе блазы и кротци, царми царствꙋющие и господами господствꙋющие и вьсакꙋ хитрость сьдрьжеще и пондоше сь нами кь пꙋть. И оусрѣтоше ни нѣци мꙋжїе бꙋи подобнїи ꙋнсломь .р. и .л. разделяющие се кь ꙋетири наꙋела,[3] кь инхь же едино око, за оутра спить и кь полꙋ дне играеть, вечерь же исходить ѿ мѣста своего, кь нестьстве нхь вьсѣмь благымь вина и вьсѣмь злымь сьвьрьшенїе. И сразнище се сь онѣмы добрими мꙋжмы и ранише нхь, и ѿгнаше нхь ѿ нась и вьстающе неистовнѣ на нась кь оутрьню же стражꙋ ѿходахꙋ спати и прихождахꙋ кь намь онїи прьвїи мꙋжїе, оучеще и наказꙋющие нась оукланяти се намь ѿ онѣхь злыхь и боунхь моужїи и кь полꙋ днѣ кьзбоуждахꙋ се онїи боуїи мꙋжїе и пакы ѿганяхꙋ ѿ нась оне добре моуже и не обрѣтоше се по ꙋнслꙋ жилища нхь и ѡскрьбѣхꙋ сѣло. И писахѡм ти за ѡне благе мꙋжїе да ни ѿпишеши прѣбывають ли кь вась наїи ѡнїи злїи мꙋжїе обладають вами.

Иза тога стоје ове ријечи и у свакој је прво слово исписано црвенијем мастилом: знаемь за вино и за мꙋдрость и разоумь что есть иза ъ.

[1] Поред овога пише на страни: разоумь.
[2] Поред овога стоји са стране: моудрость.
[3] Поред овога стоји са стране: вино.

Послије тога долази запис с натписом о не оупивати се, који гласи овако:

Мандр ѡсови гѹби и брьшлѧновѹ корѹ, стѹпи, смеси с виномь и дан мѹ пити. Не кѥ се велми опивати.

о. На 26-ом мјесту у садржају овога дијела рукописа стоји **изводь любимомѹ братѹ или господинѹ**, који је право пријатељско писмо пријатељу, у коме се јадикује за растанком. Писано је просто и топло, те бих имао вољу у цијелости исписати га, да се види и овај начин свјетовнога писања, да ми није до штедње простора који сам и онако веома заузео осталијем овим изводима.

п. На 30-ом мјесту стоји **Сниѥтелїа протопѡпамь** коју исписујемо у цијелости:

Смѣрѣнїе мое пишеть понѥже промышленїемь и благодатїю всѣхь сьдѣтелѧ и промисльника Бога вѣсла правити светѣи и велицѣи цьркви, ѩ еже мазирати же и сьблюдати сьмь тѣмь ѩ всако дѣло подобающее, ѩ цьрьковнихь же правленыхь и вѣщехь сѹжденыхь и оусмотреныхь техь митрѡполитѹ сьпомагати ѩ всѣхь сьхь, области имети же и сьблюдати. Тѣмь же и по дарованиѥ намь ѿ Бога благодати избрахомь ѵьстьнѣишаго ѩ свѣщеницехь попа, кѵр (ими рекь) порекла добрїихь ѩ селѹ (ими рекь) и ѩдахомь емѹ стѣпень ꙗко да ѥсть протопопа ѩ кадилѹ (ими рекь) и ѩсеи махїи тои. Тѣмь же и поѵитати се ѿ ѩсѣхь свѣщеникь и властѣль, томѹ повелевалемь быти и покарати се. Аще ли кто обрѣщеть се непокорлѩкь и непослѹшлѩкь сїимь нашимь писанїемь, таковы хощеть пѡдети немало негѡдованїе и клѣтвѹ сь ѿлѹѵенїемь. Аще ли боудеть свѣщеннаго ѵина, да боудеть лихь ѩсякого свѣщеннодѣнства; ни ѕаконѹ божїю покинѹите се и старїемѹ ѵьсть творите, ꙗкоже

подобаєть, ꙗко да примате благословеніє а не ꙗстеꙋ, и ꙗко да благодать божїа боудеть сь вьсѣми вамы православными, аминь.

Писа се сїе сьставителное писаніє вь вьсако сьхраненіє и ꙋтвьрьжденіє и вьдаде се вь роуцѣ протопопи кир (име рекь) вь лѣто ,ѕрѣд. мѣсеца, индиктионь. (1656)

р. На 33-ему мјесту споменути Питак патрїарха пекскаго сиїе наꙋки, износимо такође у цијелости, јер држимо да је знаменит с многих страна.

Маѯим милостїю божїею патрїарха пекскыи и вьсѣмь Срьблѣмь и Бльгарѡмь, ѯападнаго Поморїа и горнїаго Подꙋнавїа и проꙋ. Таж сиїѣ

Смѣреніє мое пишеть вь богоспасиꙋю ѯемлю и нахїю босанскꙋю, еже єсть Сараєво, Бана Лоука, Кираꙋь, Кобашь, Градишко, Костанинїцꙋ, Каменградь и вь нахїю Беланско поле и вь нахїю Анкꙋ и Гламоꙋь и вь нахїю Кансь и Хрькате и Словинѣ на ѯападнои странѣ и Мостарь и ѯеленꙋ Габелꙋ и Неретвꙋ и Столаць и Попоко и вь вса Поморїа, и Ꙗгать и Вышеградь сь вьсѣми околними градови, вьсеꙋьстнымь митрополитѡмь тѣхь областѣи, ꙋьстнымь иже вь свещеннонноиѣхь игоуменѡмь и дꙋховным ѡтцемь, свещеннонноковь и иноковь, боголюбьѯнымь прѡтопопамь ꙋьстнымь свештеникѡмь и дїаконѡмь и вьсѣмꙋ ꙋинꙋ црьковнаго сьсловїа.

И иже вь Христа Бога благовѣрнымь и христолюбивымь и сынѡмь црьковнымь и вь благые вѣры христїанства прѣоукрашенымь общїнмь ктиторѡмь светымь црьквамь, благоꙋьстивымь господамь агамь, спахїамь, ꙋѯбашамь, одабашамь, бариктаромь, бешлиамь, мартолосомь, кнеѯовомь, воеводамь, кметовѡмь и кметскымь синовѡмь, трьговцѣмь, терѯїамь, ѣюрꙋїамь, кꙋ-

ЮНЖЇАМЬ, МАНДАМЖЇАМЬ, КОКАУЕМЬ, СТАРЦѢМЬ, СТАРИЦАМЬ, ОРАУЕМЬ И КОПАУЕМЬ, СТАРЕШИНИАМЬ КОУЧѢНИМЬ, ДѼМОСТРОНТЕЛИМЬ МАНСТОРѼМЬ, КИРНУЇАМЬ, ПОУТНИКѼМЬ, И ВСѢМЬ ПРАВОСЛАВНЫМЬ ХРИСТЇАНѼМЬ, ВЕЛИКИМЬ ЖЕ И МАЛИМЬ. БЛАГОДАТЬ БОЖЇА БОУДИ СЬ ВЬСѢМИ ВАМИ ПРАВОСЛАВНИМИ И ПОКРОВЬ ПРѢЧИСТЫЕ ТѼГѼ МАТЕРЕ БОГОРОДИЦИ И СВЕТЫХЬ СРБСКИХЬ ПРЬВОСВЕТИТЕЛЬ СУМЕѼНА И СВЕТИТЕЛЬ САВВИ И АРСЕНЇА И ВЬСѢХЬ СВЕТЫХЬ ДА ПРѢБЫВАЕТЬ СЬ ДОМЫ И ЧЕДИ ВАШИМИ ПРАВОСЛАВНЫМИ, АМИНЬ.

ПО СИХЬ ЖЕ ВѢСТО БОУДИ ВАШОЙ МИЛОСТИ, ПРАВОСЛАВНЇИ ХРИСТЇАНЫ, О СВЕТѢИ И ВЕЛИЦѢИ ЦРЬКВЫ И О СРЬБСКОМЬ СВЕТОМЬ ПРѢСТОЛЬ, БОЖЇЕЮ БЛАГОДАТЇЮ ДАЖЕ СЬСТОИТЬ СЕ И КРАСИТЬ СЕ СВЕТЫМИ БОЖЬСТВИНИМИ ПРАВЫЛИ И БДѢНИМИ И ПОМѢНЫ И СЛУЖБАМИ ЯКОЖЕ И ДОСЛѢ БЫЛО.

А Ѡ ГОСПОДСТВУЮЩЇИХЬ МЬЧНО И ОУСИЛНО ПО ВСЕ ДНЇИ И ЧАСЫ, А ЗЕМЛЯ СЕ РАСИПА И ѼПУСТЕ, А ВЛАДИКЕ ПОМРЕШЕ И ѼБЬНИЦАШЕ, А ДАНКЫ ЦАРСКЫ И ХАРУИ И БѢДЫ ПО ВСЕ ДНЫ И ЧАСЫ НЕ ВЗМИНУ НИКАКОЖЕ.

МЫ ЖЕ СМѢРЕНИИ НЕ ВѢМИ ЧТО СЬТВОРИМЬ, ТЬЧИЮ НАДЕЖДУ ВЬЗЛАГАЕМЬ НА МИЛОСРЬДЇЕ БОЖЇЕ И НА ВСЕВИДЕЩЕЕ ОКО, А ПОМОЩИ НИ ѼТКОУДОУ НЕ ИМАМИ КРОМЕ БОГА И ВАСЬ ПРАВОСЛАВНЫХЬ.

ТОГО РАДИ ПОСЛАХЬ КЬ ВАШЕЙ МИЛОСТИ ЕХАРХА НАШЕГО (ИМЕ РЕКЬ) ЇЕРОМОНАХА СЬ ДРЬЖИНОЮ МИЛОСТИНИ РАДИ И СЬПОМОЖЕНЇА СВЕТѢИ ВЕЛИЦѢИ ЦРЬКВИ. А ВАСЬ ЯКОЖЕ ГОСПОДЬ БОГЬ НАОУЧИ И ДОУХЬ СВЕТЫЙ НАСТАВИТЬ ТАКО ИХЬ ПРЇИМЛЕТЕ И МИЛОСТИНЮ СЬТВОРИТЕ ѼТЬ БОГОДАНАГО ВАМЬ ИМЕНЇА ПРОТИВЬ КОТОРЫЙ МОЩЬНЬ ЕСТЬ ПРОТИВЬ СИЛЫ И ТѢПЛАГѼ ВАШЕГО ОУСРЬДЇА, ЯКОЖЕ И ДОСЛЕ ОБИЧАИ ИМѢЛИ ЕСТЕ, ЯКО ДА ВАМЬ БОУДЕТЬ ВѢЧНЫЙ ПОМѢНЬ И ВАМЬ И РОДИТЕЛЕМЬ ВАШЇИМЬ СЬ ПРѢЖДЕ ПОЧИВЬШИМИ ЧТИТОРИ, И ДА

вы дасть Господь ѿть роси небесныѥ и ѿть влагы ѕемльнїѥ, и да вы Господь приложить лѣта къ лѣтѡмъ добраѩ, и да вы Господь дасть и приложить да ви се родить и жито и вино и срьдце и полѥ и вса вамъ Богомъ даниаѩ и да вы Господь простить сьгрѣшенїа волнаа и неволнаа. Апостолъ глаголѥть: красѣи цръковь божїю доушоу своюю красить и милостынями грѣси чловѣкѡмъ очищають се и пророкъ милосты хощоу а не жрьтвѣ. Тѣмъ же, аще кто благоволить писати се въ светую проскомидню или въ общїи листъ или пѣти светыа и божьствьныѥ литоургїѥ или въ светыи помѣникъ или иноу каковоу милостыню творити, сїа да пришлѥть по вышереченныхъ посланикѡхъ нашихъ.

Вамъ же священникѡмъ повѣлѣваемъ, прихватите и милостыню подайте и предъ ними свакы по своеи енурїи пойдете и чловѣкомъ скажите и испратите, священникъ до священника и село до села, ꙗко да прїимѣте благословенїѥ а не клетвоу. Аще ли се обрѣщеть священникъ или христїанинъ нерадоумьнъ или бѣсомъ ѡбносимъ и прѣслушаѥть наше писанїѥ или выше реченнаго нашего еѯарха съ оусрьдїемъ не прїимить, таковы хощеть быти проклѣть и неблагословенъ, тако да вѣсте и проч.

Ꙗко да благодать божїа боудеть съ вьсѣми вами православными, аминь.

Писа се сїѩ синґелїа въ лѣтѣ ҂ѕсѯд а ѿ рожд. христова ҂ахнг. (1656)

За тијем долази шара за потпис (Максим), годину, индиктион и мјесто, и испод тога пише: тако имаши ѿ нѕ доу написати ѕеленимъ мастиломъ.

ЗАПИСИ ИЗ ОВЧАРСКИХ И КАБЛАРСКИХ МАНАСТИРА

П. С. Срећковић.

Нијеми споменици наше прошлости најочигледније показују преминувше живљење нашега народа. По њима можемо да реставрирамо ондашње народње живљење, народња вјеровања, стање развића радова, гледање на ствари итд. У судбини појединих манастира, или појединих лица и породица огледа се друштвено стање — добре или рђаве народње стране живовања. У исто доба, у општој народњој историји, коју прича један нараштај другоме или о народњем животу или о старинским нашим споменицима или о мјестима огледа се стање развића народње свијести или правац његов изведен из самих сувремених им околности. Без свакостручног знања народњег живота и без познавања споменика није могуће ни мислити, да се може написати потпуна и права историја народна. Нибур је пронашао прави смисао римске историје у зидинама римским, а Грот је тек онда написао праву историју грчку, пошто је прегледао све крајеве грчке и све споменике атичке и спартанске. То је са свијем природна ствар, јер се живот народњи огледа у оствареним умотворинама или споменицима свакостручне радње народње, који нијесу ништа друго. него остварено народње мишљење у животу из овога или из онога свијета. Ја ћу само напоменути једну ствар. Свима је познато, како гледа већина наших писаца на Дукљани-

нову љетопис. Тај пак Дукљанин нпр. у глави 36-ој вели: „краљ Михаил владао је 35 година, и умре, и буде погребен с великом чашћу у манастиру св. мученика Сергија и Вакха“ (Срб. лѣт. за 1853. кн. 88. стр. 72). В. Макушев 1867 год. у Жур. мин. нар. просвѣщ. апр. на стр. 157 вели: „На сахат и по од Новога, у долини окриљеној брдима, има село *Поди*. У томе селу има старинска црква, озидана у облику равностраног грчког крста у славу св. Сергија и Вакха. Благодарећи усамљености села Поди, та се црква очувала негледећи на све напасти претрпљене Новим. Стијене су јој преће, — како су ми казивали, — биле живописане, а сада су олијепљене и окречене (те се не види старинска живопис). На једном дувару на мјесту старинскога надписа стоји нов надпис, гдје се казује, да је исту цркву начинио краљ Премислав 760 године. У цркви су сарањени захумски кнежеви Драгиња и Михаил.... о овој старосрпској светињи нико ништа незна и тд.“

Овај факт нама јасно показује, 1) какве су вјере били срби још прије Ћирила и Методија 2) потврђује се казивање Дукљанина и 3) пред нашим очима појављује се стање и живљење срба прије Неманића. Осим тога зна се, да около Дукље имаде хиљадама гробова са надписима на мермерним плочама и те ће плоче нама објаснити доба до Неманићско, као што ће умке или табље (што је такође гробље) нама показати, тко је живљео на нашој српској земљи прије долазка и срба.

Руковођен тијем мислима ја сам предузео да пропутујем по свима српским крај вима и то 1865 године прегледао сам зидине Борча, цркву борачку и Јешевац, сниже ког је било село Оточани, на што показују још сада зидине, из кога је отишло на Косово 600 војника и ниједан се, веле,

није вратио. О томе моме путовању говорићу други пут. 1866 године одем да прегледам манастире у Руднику и Кабларско-овчарске манастире. Како руднички тако исто и кабларско-овчарски манастири сви су доцнијега земана т. ј. времена владе турске над Србијом, осим, може бити, једините Вољавче, у којој сам нашао један тевтер и из њега исписао, што ми се учинило да заслужује да буде објелодањено. У томе се тевтеру прича историја судбине манастира Вољавче, а у једно се објашњава и живљење народње. Први је пок. А. Вукомановић преписао из засебне повеље и печатао у Гласн. Д. С. С. књ. II. стр. 206—207 казивање кад је и тко основао манастир Вољавчу; али је то мали дио од свега онога, што се говори у споменутом тевтеру.

Сеа тевтера или протокула надѣена у Ужици и одкупљена калуѣером колавачким 1800 г.

Михаилъ Конуниовнѣъ рожденнемъ и воспитаннемъ изъ Сребрнице. Бе домъ его билъ при потоку Колавуи где стнуетса потокъ Колавуа у реку Сребрницу. Сеи восхотѣ создати монастиръ во свое има дае же восхотѣ сотвори и ѡсвати ю Ѳеѡванъ митрополитъ валевски во има светагѡ архистратига Михаила и ѡдаетъ землю Михаилъ Конуниовнѣъ юже имеаше во своеи власти ва ѡбластъ монастиру Колавуи до изкора Конводница конводницемъ низ воду до Климуре реке Климуромъ низ воду до Сребрнице реке, Сребрницомъ уз воду до Стрепуанске реке, Стрепуанскомъ рекомъ уз воду до изкора Жвора и по суху уз брдо на камену Билегу на планини коду рудниукога пута с леву страну пута идуѣи ѡдъ Рудника издесну страну уика више пута, путемъ рудниу-

кимъ до планине Десановца, Десановцемъ на камену Билегу више беле воде на Десановцу, Десановцемъ планиномъ на дубоки потокъ сухи, потокомъ низ брдо до извора Конводница и три воденице на едном ажи подъ Бадневцемъ и Еленцемъ на Сребрници списаниемъ даде землю и воденице монастиру Колаву да будетъ монастирско вечно недвижимо, да ѿ винограда и свакога семена земланаго христиани даю десето монастиру Колаву на препитание монаховъ саврши́са во царство греческое Константина Мономаха при кралю Михаилу самодержцу српскоме, при митрополиту кирь Ѳеѡкану валевскомъ при игумену иеромонаху кирь Ѳеѡдору Конуниковићу.

Лето по рождествѣ Христовѣ ҂ѯ҃д҃. индикта кругъ сунца а҃ а луне а҃ . . . . е҃ гѡ.

(Печат манастира Вољавче гласи од 1150 г. — Има у гробљу надписа од 1565 г.)

Потомъ много минувши времену и наставши великцем рати царь Сулеманъ с великою силою ходи на Беу в лето по рождествѣ Христовѣ 1529 и инутоже неполуви в сие време Живко Конуниковићь влекующи ѿ племене Михаила Конуниковића изъ Сребрнице, пресели се изъ дому ѿтечества своего и вдруги домъ свои више Бане подъ потока Колаве и пребистъ тамо немалое време и ѡбнови монастиръ Колаву, покри и певницу, подъ писа има и две келие ѿ западне стране предъ црковомъ покри и монастирску землю по первомъ ѡграничуню с фермановъ султанъ Сулимана потврди при митрополиту киръ Захарии Смедеревскомъ, при игумену иеромонаху Ѳеѡдосию волавачкомъ в царство султанъ Сулимана в лето: ҂ѧ҃ѳ҃м҃а҃ кругъ сунцу г҃ а луне і҃:

По ѡбновлению монастира Колаче Живко Конуниновић ѿде на село Каменицѹ сели се и монастиръ Колачѹа и монастирска земла по фермана Сѹлтанъ Сѹлимана, и пребистъ в миръ за ле: летъ потомъ паки наставши великіеи рати ходи царь Мемедъ с великою силою на Босну и пренде Драву реку и Нѹру и ѡтѹду посрамлени возвратише се повежденни биша ѿ Зриновића и царь возврати се в Царградъ а ѡстакшее конско возврати се сераскеромъ Синанъ-пашомъ в Белградъ на Сави реце и Дѹнавѹ зимовати по квартирѹ в лето по рождествѣ Христове ,аѳпѕ месеца Априла кз данъ мощи светаго Сави сожегоше ѹ Белградѹ на Врачарѹ. Тогда изъ села Страгара неки Арамитовићъ и Карановићъ и прочи неблагодарни христиани ѹ Белградѹ Синанъ пашѹ нѹстише и ѹмаздише и свою дѹшѹ ѹвредише и монастира Колаче землю насилно ѿ Сребрнице клисѹромъ рекомъ до првога потока великога и малога потока ѹсполъ Белицѹ ѹз брдо на голо брдо до сѹхе локве према слатине ѡтеше до извора слатине до извора Вѹкоевіца, ѿ Вѹкоевіца сѹхомъ долиномъ ѹз брдо и низъ брдо (на мали) потокъ сѹхи, потокомъ низ брдо на потокъ Бадневацъ на водѹ, Бадневцемъ низ водѹ на монастирске три воденице на еднои ажи подъ Бадневцемъ и Елемцем на Сребрници дозде монастира Колаче землю ѹманиша и насилно великѹ ѹесть земле ѿ Сребрнице ѡтеше и себе и своемѹ родѹ и ѿ рода и в родъ вечнѹ клетвѹ ѡстивише

аминъ, аминъ, аминъ.

а прочаа земла монастира Колаче по первомѹ ѡграничѹню ѡста и аще кто паки держиеть ѡстакшѹюса землю монастира Колаче ласканнемъ и ѡбманою ѹмалити ѹма-

лити или насилно ѿтети и сие предание разорити да разорить Богъ иноѿъ домъ молитвами светаго Архистратига Михаила и Гавриила и прочихъ силъ безплотнихъ, аминъ, аминъ.

Твоа ѿ твоихъ тебе приносимъ раби твои Христе Михаилъ Конуиновићъ, Живко Конуиновићъ аже благосердно прими сина и слове и слове Божи воплотивиса и распниса за ни и нась саблюди ка православиен твоен вери молитвами светаго Архистратига Михаила аминъ.

Ѿ првога ктитора монастира Колавуе Михаила Конуиновича до втораго ктитора монастира Колавуе Живка Конуиновича иматъ летъ .ф.

Писано је једном руком најновијег времена са у и ћ и т и слово ж старинског кроја.

Од године . . . 1786 . . . . . старинским рукописом написано је како су, кад је дошао у манастир Вољавчу, калуђер Руфим, манастирски новци били у Страгарима у мајстора Панте и Николе Ђурићића и дадоше 23 Новембра 40 гроша и 35 пара а оста 200 и 9 гроша и пет пара нека се зна.

Другом руком написано доцније

и паки даде 80 гроша.

Даље је на посљедној страници написано:

Имамо у години 365 дана, сваки дан 12 сати. Имамо дакле у години 4380 сати, тако и ноћи има 4380 сати.

Дан и ноћ има по 24 у години дакле 8760 ч.

У средини књиге стои ударен печат вољавачки: „печать монастира Колавуе храма светаго архистратига Михаила; 1150“* за тим је одсјечен један лист а даље иде ово:

* Печат овај има у истој рукописи на двуглавном орлу, коме је међ главама сриска круна, у десној нози држи мач а у лијевој земљу. М: В:

Потомъ къ лѣто 1774 Маїа 25 изїнде Исманлъ Єфендїа Ѣвуа изъ Рѹдника, и Мѹселимъ Адемъ баракталъ, и сердаръ Барїамъ ага, и ѡсиморише землю монастира Колавуе, тали каннанъ Слатина, тали каннанъ Вукоевацъ, тали каннанъ (.....) Бадневацъ, табанъ банръ Кранница тали каннанъ Кранница, тали Ємнолъ низъ брдѡ, таби Сребрница дере, таби Стербуанъ дере, таби каннанъ Аворъ, одатле право узбрдѡ таби нишанъ ташъ под пѹта рудинукога, путемъ на истокъ, до пѹта Паштроева, пѹтемъ паштроевскимъ низъ брдѡ, таби Десановица, дере, таби клисура дере, и клисѹромъ рѣкѡмъ до другога потока и исподъ вамѹпкне баталъ воденице, на клисури потокомъ ѹзъ брдо до четвртога малога потока, потокомъ ѹзъ брдѡ до Сребрнице, таби чиплакъ банръ и кѹрнѣолъ према слатини, Томѹ шанти изъ Рудника хаджи мемедъ Єдинъ Униѹнъ (у оригиналу Ц) делъ Омеръ баша Бекировнѣъ єдинъ Ціниѹнъ делъ Омеръб аша кѹчѹкъ Алїа.

Томѹ шанти изъ крагѹевачке наїе села Маслошева Живанъ Кѹзмнѣъ, Радосавъ и Нешо Живонновнѣи, изъ села Влахуа Станиша Ристовоевичъ, Никита Наїнѣъ, Пантелїа Стоншнѣъ.

Потомъ в лѣто 1776. г. изъ села Страгара населише се на монастирску землю зовому Белицуна са становима што (би=би) лѣти с маркомъ на Белеуиои гмонли, и орали и монастиру десето давали тако обѣщали се, а потомъ по научению дїаволскомѹ и наваждениемъ нѣкихъ неблагодарныхъ христїана изъ коих ваино Їѡксимъ Петровичъ и Радосавъ Живонновнѣъ и проуїи нѣкїи изъ Страгара таинимъ образѡмъ подобни юди предателю Христа Бога нашего, они у Рудинку своего

господара ѵнталукъ Санбїю, дисдаръ Османъ-агу наговорили да отмѹ ѯемлю монастира Волавуе Белеѵне под Сребрницу и скоеколно одъ Белеѵне, десето своемѹ господарѹ Диѯдарѹ давали, и келику обидѹ монастиру ѵнили.

Потомъ въ лѣто 1778 г. Октомврїа 4-го.

У Рудинку, Омеръ спаїа Семиѯовнѣъ из Ужице даде тапїю на ѯемлю монастирскѹ Волавуе по тапїи Мѹла Ахмета и Сарнѣа и по тапїи Мѹстан Бега Ѵиласиновнѣа и по тапїи Шаинъ спаїе ужиѵана из Ужица, овако тапїа Омеръ спаїе Семиѯовнѣа изъ Ужице гласи: Ѯемла монастирска до изѵора слатине, до изѵора Вѹкоевца, до изѵора Баднѣвца, до Вранице малога брда и старога пѹта, пѹтемъ до изѵора Вранице, пѹтемъ на рѣкѹ Сребрницѹ, Сребрницомъ ѵз водѹ, до стрепуанске реке, стрепуанскомъ ѵз водѹ до изѵора Ѩкора, и по сѹвѹ право ѵзъ брдѡ на камемѹ белегу код рѹдинуѵкога пѹта с левѹ странѹ пѹта идуѣн одъ Рѹдника пѹтемъ рѹдинуѵкимъ на истокъ до пѹта Паштроевша, пѹтемъ паштроевскимъ низъ брдѡ на Десановацъ рѣкѹ, Десановцемъ низъ водѹ до клисуре рѣке, клисуромѣ низ водѹ до другога великога потока испод монастирске баталъ воденице на клисѹри, потокомъ ѵзъ брдо до ѵетвертога малога потока потокомъ малимъ ѵзъ брдо до Сребрнице до сѹве локве на голомъ брдѹ према слатини.

Томѹ шанти изъ Рудника Мѹстафъ-ага Крезѡ и Мѹселимъ Бѣнръ ага кантарагїа и Мемедъ Баша Бѣнровнѣъ Єдинъ Цинѹнъ и Мемедъ Баша Спаѡ 45 орте и Мемедъ Баша изъ Ужице.

Потомѹ вишеименованомѹ ограуенїю, по тапїи Омеръ спаїе Семиѯовнѣа изъ Ужице даде Єфендїа у Рудинкѹ Ѵцетъ на ѯамлю монастира Волавуе лѣта 1778 Окт. 4.

Овдје су били: Из крагујевачке нахије села Маслошева: Шанти Радосавъ и Недељко Живоиновићи, и Радосавъ Ектнѣъ и старац Марко Милокановнѣъ.

Из села Влахче: старац Станиша Ристиковнѣ. Старац Никета Наїнѣъ. Старац Драгутинъ Цвејовнѣъ; Пантеліа Стоишнѣ.

Из села Пласковца: Атанацко Гавриловнѣ, Андреа Мнаиловнѣъ.

Из села Шења: Радованъ Секулнѣъ, Милутинъ Кујовнѣъ,

Из села Зрочића: Старац Крстивон Нинковнѣъ, Наїа Милокановнѣъ.

Из села Рамаће: Ника Кукнѣевнѣъ, Радосавъ Миланѣъ.

Они вишенименовани христиани монастира Колаче землю, по својѡи[1] души оснморише и себе и родителемъ своимъ вечыи споменъ оставише. Амнинъ.

Ко ово разори да је проклет. Амнинъ.

Послао је Ефендиа на место себе Мустаф агу Шабиину, Еми Нѣинъ.... И Мусеиимъ Бекиръ ага на место себе посла Мемедъ Башу Спао, 45 орте и Сердаръ ага Сака.

И Шабанъ ага сердаръ, на место себе послаше Мемедъ Башу Бѣировнѣа Еднинъ Цинднинъ и дошоше и оснморише по синору куд су христіани прошли.[2]

Белешка да будеть монастирска до четвртога потока, потокомъ узъ брдо до до Сребрице до голога брда до саве локве на голомъ брду према слатина. Вторыи крестъ Турци синорише землю монастира Колаче. Тако знамо 1778 лѣта Септемврїа 20 числа.

---

[1] у оригиналу ј.

[2] 1734 г. 20 Априла из Осата Марко Николајевић дошао у манастир и обећао се служити без паре и динара за 40 година. Умрьо је 1775.

У истој рукописи има запис како је дао — 1764. г. Јулија 13. парусију 12 гроша господар Іоканъ ѡбръкнезъ из села Кораћице.

У истој књиги налази се списак књига. Све су готово црквене, али има и врло знатних за историју:

1. Исторіа о царствѹ греѵескомѹ и турскомъ.

2. Исторна рукописна (на средње коло) ѡ царствѹ римскомъ, греѵескомъ, росїнскомъ, србскомъ и тѹрско.

3. На 7 листићу каталога. Исторна рѹкописна (на средње коло) ѡ первомъ Стефанѹ Неманї и родилсѧ во градѣ Спѹжь ѿ ѡтца Бела Ѵроша и матере Аннїи . . . . . .ѧ҃рѯ҃г. и ѡжени се в лето ,ѧ҃рм҃а. и престави се к лето ,ѧ҃рѻ҃в.

На страни 7-ој записника написан је живот калуђера Алексија Ерцеговца рођеног у селу Влаовини код ријеке Ћиотине окт. 6. 1722 год. па од насилија турскога његови родитељи добегну у Србији под владу аустријску у село Бозањ код р. Дичине 1775 год. Њега закалуђери ерцеговачки владика Вилотије у Пиви 1740, јер је већ био замонашен 1.733 год. Марта 25.

Живљео је Алексије у Благовјештењу а „Колакѵа паде в' последнѹю нищетѹ и конеѵное ѕапѹстѣніе ѵрез некоего Іеромонаха Ѳеодора Тепца бившаго разбойника. Ѕа сіе Тѹрци монастир до самих стѣни ограбише.“ Старањем владике ужичког Митрована и Алексија 1760 год. буде поправљен монастир.

Манастири кабларско-овчарски звали се „Српска света Гора.“ Они су то име потпуно заслужили, јер прије освојења турцима српских земаља сва је наша црквено-књижевна радња била усасредсређена у Вилиндару и Студе-

ници, а доцније пошто буде прекинута свеза са Светом Гором склоне се писци црквених књига под окриље Каблара и Овчара и ту се одпочне књижевна радња ондашња. Колико је израђивано књига у истим манастирима доста је напоменути да су пребројане србуље у манастиру Никољу 1.829 год. и нађено их 234. На колико су знатни кабларско-овчарски манастири у другим одношајима и на колико су они нијеми сведоци наше прошлости биће говорено другом приликом, а сада саопштавам ове записе из различних књига, које су писане под прикрилијем Каблара и Овчара. Неке је од ових записа печатао п. В. Караџић у „Данници“ за 1826 годину; али како се тешко може набавити та књига ја сам их овдје ставио нако, како сам их прочитао у оригиналу. Тако:

I.

У Никољу има и то:

а), једно јеванђеље, тврде корице, на хартији писано, а около писаног свуда су златне шаре, златне точке, запете са извезеним буђурама и са извезеним јеванђелистима: овога украса ниђе нијесам видио шаре су златом измалане.

У почетку предговор у коме се претреса, како су писана јеванђеља.

Сва су начелна слова шареним златом извезена са разноликим бојама напр. Једно слово зелено, друго плаво и т.д. Оно стоји на трапези и из њега се чита народу као из највеће светиње. На крају истог јеванђеља пише ово:

(печатано у Вука.)

„Съписа се сїа свєтаа и доуше полєзнаа книга гла-
„голємн їєѵангєлыє при рѣцѣ лоужницн ньсѣлѵ Карано̨ѵ
„при храме свєтаго благовѣщєнїа прѣсвєтыє владнчнцє
„наше богородицє и присно дѣвн марїє вь подкрилїє

„горн чрнокоси, близъ мѣста оужица писа же синь про-
„топопе ралете попь Коукь троудих се и ѡсемь писаны
„и вѣл'ми богати кьгрѣсѣхь добродетелнмже оубогын.
„Емоуже ѡт'чьство гробь зѣмлеж мати молюже юнїе и
„сьвьзрастнїе и старїе прѣнисоующе или чьтоуще любвѣ
„христовѣ ради исправлиите понеже доухь оуниль и оумь
„сьмоущень имѣе не вьзмогохь постигноути исправленїа
„и молю се благословите и некльните да и ви оулбуите
„благословение:“

друга страна:
иста рука.

„Съписа се ѿ бытїа въ лѣто ҂.зир. .si. Кроуть сли-
„цоу тогда быс .д. а лоуни .і. и вь то врѣме ѡле ѡлѣ бѣда
„ѿ из'мантель на хрїстїаанѣхь и запоустенїе светїнмь
„ѡбителѣмь многимь црькваль и келии тоуга чѣловѣкѡмь
„и многи се дан'ци сьтницахь по четири и по .є. на хрї-
„стїаанех и тогда поплѣни се славина зѣмлаи мокьшан-
„дїа и многаа пѣнїа вь светыихь црквахь оумалише.“

И тогда ѡбладающы прѣстоломь срьскымь вьсе прѣ-
ѡсвещенымь арьхнїепископоупѡмь Їѡаннѡмь и тогда ве-
ликїе скоупоси бысь на зѣмлы той ѿ многихь иновѣр-
нынхь езыкь сьбырающимь се и раствоущимь се с оугрїи
и ѡбрѣташе се конь по .т. златниць и златница имать .рк.
а. воль по .кне. златниць ѡвань по є. златниць товаръ
жита по ѕ. златниць товарь вина по і. златниць а ѡцемьже
нашимь.

треѣа страна.

Есть оузнанїе прѣжде било кѡнь по хылиждь аспри
кѡлже поединоу златницу ѡвьнже по, .ка. товарь жита
по .мас. товар вина по .к и єас.

И тогда ратствующюмоу се соуньтань ах'медь съкоу-
зульбашемь вьурьминемь мѡрыи и тогда и за оумноже-

нїю вьсакои непрадди междоу чловѣци и безчьстїе рѡдїнтелюмь ѿ чедь своихь нисѣкинь вьсака любовь благаа ѿ чловѣкь и чловѣкь чловѣка давить и колють и Богь нашемоу слава вь вѣкы вѣкомь амнинь: ~

Съвръшин се сїа светаа и божествьнна книга месеца Марта .к.г. дьнь.

Река Лужница и село Каран су у окр. ужичком више Пожеге у срезу црногорском.

Одмах за овијем иду у истоме Еванђељу два писма Максима патриара:

(печатана у Вука)

Маѯим божїею милостїю архїепископи пекскыи и патрїарх всем Срьблюм и Бльгаром и проч.

Смѣренниїе мое пишетъ понеже да естъ ведомо како се сълъчи архїереюмь произволенїемь и намь смѣренным прїити въсветъю и свещенъю ѡбытель монастырь ѯовѡм николю, иже юст въподкрилїе горы Каблара храм светаго архїереа и чюдотворца николи. приходихѡм, прї игумениь кир неѡфитъ їер монахъ и ѯдѣ пребихѡмь ѿ праѯдникъ въскрсенїа господня и тогда се сълъчи светы великомъченикь Геѡргїе на пасхъ. придохѡм въ монастырь по снегъ. паде снегь по ѯемли великь и дрьжа се крѣпко .д. дни. и д. нощи. тогда изнишло беше повеленїе ѿ Амири агаренскаго повъсѣдъ вънюговен дрьжаве исакь необрѣсти се вини нигдѣ ъ градъ ни ъ местъ такмо поселех, и тогда велика нужда обдрьжаше христїанскы род. тогда лѣтъ мимотекъщомъ ѿ съѯданїа мира. ҂ѯ.р.о.ѳ. ѿ въплъщенїа бога слова ҂а.х.о.а. ѿ мухмета турскаго ҂а.па. кругъ сльнца .аі. кругъ лунни .гі. Ѯнаменїа слово .ю. писави рукою грѣшнїи нимъ обрѣщеши хажи. тронца

въединиствє и єдни въдвонци. десетица трьгоба. и тро-
ница въединиствє петорица сугобо и троица въдвонцє.
служитель и книїграфь светѣишаго курїю Курїю хажи
Маѯима патрїарха.·.∾.

на другој страни

II.

Арсенїє божїю милостїю архїепископъ пекски и
всем Срьбъем и Бльгарем и пр. пр.

Смѣренниїє мое пишеть понєже да єст кедомо како
се слоуи божїємь произволєнїєм и намь смѣренным
прїити въсветою и свещенною обитель монастыр ѯовѡм
Николю. єже єст въ подкрилїю горы Каблара храм све-
таго архиереа и чюдотворца Николи. приходихѡм прї
игоумєн кур Неѡфитъ, їеромонахъ и здє прѣбихом о
празникъ светаго и чюдотворцъ христовъ Николи ско-
ромъ помощникъ, и прѣбихом ѥ. дни и ѥ. нощи и лѣпо
нас доучекаше и любовь показаше богь да прости и мно-
га им лѣта. И въ та лѣта беше велико зло поксѣи земли
ѿ Амира султан Мехмеда и велика нужда обрьжше хри-
стїански рѡдь, бехъ велики сурсати и намѣти по въсе
силѣ изманлскїє лѣтуще како змїє крилате на славнїи
град Бєу нь господ грьдим противитсє ащь къз-
врати се, а конскъ мъ всъ оугрїи ѯєѣъ прѣдадоше. и
быст велика нужда по всѣи земли.

Сеже писах лѣто ҂з.р.ѵ.а. а ѿ рождьства христова
.҂а.х.п.г. Декемврїа ѥ. кругъ сльнца кд. а кругъ луни. г

Епахта .ѥ. у монастыръ.

„Патерик“ рукопис почетка XV стољећа нема почетка, а на свршетку су написана правила за калуђере српске а и за тога стоји ово:

(Црвеним) Слока съкрьшителю Богоу. . . . . .

(Црвеним) Въ лѣто ҂ѕ҃.р҃кв. сьписа се сїа книга глаголиемн патерикь вьподкрилїегорн ѡвчара и каблара, ма рѣще моравє вь храмѣ светагѡ чюдотворца христова Николаа троудом н повелѣнїем игумена кур Леѡнтїа еромонаха н вьсегѡ братства. Ащелисе кто ѡбрѣщеть ѿнимтїю ѿ светагѡ сегѡ мѣста навожденнемь вражнїм кромѣ некое велнкїе моужди, да му будет скеты Николає вьмѣсто помощи великы съпарникь на страшиому соудꙋ н вси светын, н да буде съчетьнь съѡнѣм н иже рѣше: вьзми вьзми безгрѣшнагѡ распин егѡ. Н пакы молю се вам ѡтци н братїѡ писавїн сїю книгꙋ аще ѡбрѣщете что погрѣшено некальмете господа ради нь исправлаинте н нас ѡ сем троуднвших се благословинте ꙗко да вси благословенїе н мловаиїе полꙋчнмн ѿ христа бога вь дьнь соудны емоуже слава н дрьжава вь вѣкы вѣком амнинь:

На другој и последњој страни иду стихови са зачелним црвенијем словима које и састављају име писца ове књиге:

(Црвеним) Коею надѣждею христа оусрѣщемн пльтскым сластем каждонна работающе:

(Црвеним) Испитан писанїа, н ѡбрѣщешн заповѣдн н глаголиемаа сьтворн н страсти оугѡнезнѣши:

(Црвеним) Разꙋмнь моужь ест съвѣть прїемлнен н паче духовнаа отца по богѣ сьвѣтоующагѡ: —

(Црвеним) Испитаеть словеса божїа поучитаен егѡ. ѡбрѣтаетт же таа истнинны раучитель:

(Црвеним) Ꙗко же врьтоградарь неизнмае трави подаваает, желїа сніе н оумь неизучнщае помисль погꙋбляает трꙋды:

(Црвеним) Клеветлика душа трирожни имат езыкь, себе боислышещагѡ ест егда и ѡклеветаема врѣдить:

Аще хощеши оуведети име калкишагѡ сїю книгу възри на стихы вышеписанїе и тамо имаши ѡбрѣсти богатагѡ вьгрѣсех оубогагѡ вьдобродетѣлиех емоуже ѡтьчьство гробь земли же мати:

У истој књизи сниже главног текста стоји написано ово:

1751. бисть игумень кирь Пахомїе рожен у селу Трѣбшани и зде пожике 28 лета и по смерти его бысть игумень кирь Ѣерасим, (пура) его убише андуци. Он бе рожень у Кошеннѣ и по смерти его бисть игумен кирь Исаиа рожень у Пики по смерти его запусте сїи монастирь (Никоље) 3. лета и по запустении сего монастира пришедь їеромонах кирь Георгие изъ монастира Добрилокине и ш нime 5 братїе еще придоше и ѡбрѣтоше долгь монастира сего 112 златица, златица турских грош шесть имеаше и тогда бе на ристане велика беда ѡдь проклетих и безбожни турака. Тогда немаць с царомъ турскимь султан Силиманом поведе ратъ и много именнасвета церква умалисе и серьско робле Турци поробише пашалукъ београдски и немецку страну, Панчеко Турци поробише тогда ѿ рождества христова 1780 па учинише Немци и Серби с Турци мирь и доће везирь у Београд Ажи-Муста паша и заклада градом 12 година и многи данци стицаху се за годину по 6 и по 7 пута пашу убише еничари моки Кучукь-Алиа Ѣевреницѣ из Рудника кои беше мангори дана и они закладаше Београдомъ 4 год. и многи зулумъ христиани по(д)ношаю тогда престави се Георгие архимандритъ поклоникь гробу господню, а Кучукъ-Алиа посла брата своего Салиах-Агу

те попленн манастирь сеи и много имениа ѡбрете: жита, вина, ракие, волове, коне, ѡваца, бакра и сребра, алина кое у уему има 20 кеса то есте хиладу и сто два дуката, а дукатъ имаше турски гроша 9 и по смрти его јером. Георгиа ѡстаде грешни (он је писао) јеромонах Аѳанасие рођен бе у селу Милићеки 1803 велика беда нахоћише христане од проклети еинуара Кучукь Алие и Фоуића и мола Юсуфа и аганлие ѡни ѡбладаю Београдом тогда Богъ настави Карађорђиу и утврди срдце свему народу сербскому па ѕавоеваше на турке Београд се перве године убише 4 дане ѡие кое су ѕло учинле ѕ године, уѕеше и Беогдрад а Турака що нађоше у граду кои се некте крстити ске исекоше ама много се покрсти у Београду ѕ хиљаде турчина уифотина на годину пре Смедерево предаде се а Шабаць као и Београд ама беѕь пушке ѡдоше Турци ѕдрако у Босну на поће г. Ћорђие на Ужице те га турн у Мусеру 3 месеца и много би крво пролитіа ѡ турака на Ужицу и ѡд галади помреше било е међу Турци у граду брашно скупо ѡка брашна по 12 гроша, ока меда по 20 гроша, ѡка меса конскога по 2 гроша ѡка соли по 5 гроша, па када Турци видише неколю послание ѕа индать у Босну поће нмь индать а доуекаше Срби те посекоше 150 Турака па се Турци препадоше те предадоше и одоше у Босну Ужице Срби узеше држаше га 5 година послѣ и царь турски диже свою силу едни пређоше на Дрини на Бадовинци како ће иїѕа Саву а други уѕ Дунав Сулеиман-паша инѕ Саву са 150 хиљада те се Серби у Ѕасавици уплануише и Нини Сулеиман паша са своим силом нападие бише 25 дана и ту много крвопролитиа би ѿобою страну би 1200 Србу а Турака 14 хиљада и

то є истина моє ми грешне душе ѡдатле Серби побегоше у Шабац а Турци за нима, те се крепко бише по шабачком полю пред Србима є био Милош комендант Обреновиц из Брусниће тада и Карађорђе побегне у Немачку.

(Кажу да је ово писао Атанасије Арх. мон. Никоља умрьо 29. Јунија 1862 год.)

У истоме златноме и окићеном еванђељу налази се између писама два патриара овај надпис.

Прїдѡ и аз смерени протодїакѡн спитроп Пескаго кир Аѳанасиа ка светую ѡбител монастира и трону прї митрополиту валевскому господину Паусию и при їгумену Павлу милостїне ради сетеншему трону Пескому и лепо нас приминше многа нмъ лета ,аѯма. 1751 Февруара 11.

Иза Арсенија патриархова писма на другој страни на пред предпоследњем листу има запис од 1803 године у почетку оштећен од воде. Из свега тога записа могао сам прочатити ово:

— — — — — — — — — — — — — любителемъ

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — окуара непокоѡно врума, бывше и слазует с кона 300 (триста) златицъ; златица .рк.=аспри, а сего времене кона сто златиць, златица .ѳ.=гроша турецки а кола десатъ златицъ, а окенъ златицу, а сто ѡка жита, три златице, сто ока вина две златице и бисть ратъ московскои царици со турскиы султане Абдулъ Ахиндомъ, и помоществока ему цесаръ Їѡсфъ же римскїи по ратъ бистъ пакъ зентїе ѿ Немца Белградъ туркоми со ѡкресними странами и по десатномъ лету бистъ между оусобнабрань между ага-

ріанїн и везирь Хажи Мюста паша, оудави владикю Методїа Белградскогъ; оу то лѣто 1801 Ферфара 16-числа и того лѣта би оубїемъ и паша више реченїн од свои еминїара и бише немало оу своевластїю само еминїари, и би велико насилїе и дань что нїе било ѿ начала мїра, и бистъ здѣ востоуноп свето Нїколаевскои ѡбители, и Јеромонахь, Георгїе Марковичь дедичъ рожденїемъ изъ Колашина и постриженикъ монастира Добриловине, и приде въ светїю ѡбитель Николю сегѡ года .҂аѯое. (1775) и ѡбрете немало запустѣлу и ѡбнови монастиръ и келїе в внутеръ книгама и проуемъ оукрашенїемъ послѣдиже постави са архиїепископомъ ѿ господина митрополита (Їѡанн??) потомъ иде на поклоненїе востоуних град Їерусалимъ и каписахъ азъ архимандритъ Рувимъ изъ Боговаће п. рождества христова егда бѣга ѿ агарїанъ и би водъ моега брата здѣ вомь сега года ҂аѿг—1803 Марта .д҃.

Споља на цркви били су намалани свеци. Некакав калуђер Нићифор заповједи те их замажу. „Због тога он умре,“ говори ми кмет из Пријевора: „а свеци и сада вире кроз креч као из апсане.“ У цркви има измаланих војника и слугу у доламама и један војник у калпаку са 2 бијела пера.

II.

У Ваведењу.

Јеванђеље у коме има оволико на крају записа:..... По сихь же азь Трокинь Гоуидоуличь ѿ великаго града Дубровника по представленїи кнеза Радише поноуждень быхь вь еже....

(нема даље.)

У почетку се пак казује, како је написано јеванђеље и да га је писао: Марко пошљедователь Петра; Лука — Павла итд.

III.

Благовјештење.

У њему има неколико Србуља од којих се само сачувао у једном јеванђељу овај запис:

На првој страни црвеним мастилом:

„Понеже иже въ троици покланяемы Богъ благоизволи цръковь свою испльнити светыми книгами. Въ славословіе и ползоу проучитающимь, сего ради ї азъ христу рабъ Радиниша дмїтровникъ възрѣвновахъ поспешеніемь светаго духа и любовію еже въ божьствьнимь цръкамь написати сїю душе спасенную книгоу четвороблаговѣстіе еже христосъ светы апостолскыми оусти ѿригну въ позиманіе и испльненіе славословію трисльнаумаго въединствѣ покланяемаго божества. И непощедѣхъ ѿ моего богоданнаго именїа доидежс съставихъслова, на типарехъ нъвьнезаапу прїиде грьдїн часъ сьмрьты и възетъ духъ мои и по сьмрьти моеи ѿставихъ сїе форми въдому моемь.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Посихже азъ тромнъ гоуидоуанкъ ѿ великаго града Дубровника по представленїи князя радише по-

(на другој страни.)

моуждень быхъ въ еже принести сїе форми и възехъ и принесохъ въ домъ мои форми сїе поучехъ и съвръшихъ сїю светую душе спасную книгоу глаголемоую тетроїе угаъ. И ѿбогоданнаго ми именїа непощедехъ ни тѣлу моемоу покои дахъ доидеже прїидохъ до съвръшенїа дѣлоу. * * * * * * * * * * * (једно црвено друго не).

Повелѣнїемь господина Трокина гоуидоуланка. Дрѹдихсе осемь писанїи азъ грѣшины и многого ѡкаланѣнши, и мьнши вь иноцѣхь їеронѡнахь Мардарїе ѿ монастыра глаголюемаго мрькшина црьква иже юст блызъ урьнїе гори.

Молюже юные и сьвьзрастные и старїе ѹьтѹще или пишоуще любке хвѣ ради исправлиште понеже неписа дѹха светы ин анггель нь рѹка брѣнина и дѹхь оуныли ѡкаанїи и грѣшнїи.

Тогда же вьстоуниимь страналь ѡкладающомѹ великомѹ Амурехь сѹлтань Сѹлеманѹ.

(на трећој.)

Сьвршише се сїе скетые и божественїе книгы вь лѣто ҂ѕ҃.ѯ҃. кроуг слнцѹ, д. лоуни а҃і.

Месеца Авгоуста д. дньь.

вь Бѣлградѣ.

Доѯаси ѡѳеѡсь.

К печатаном надгробном натпису на гробу владике смедеревског имам да додам ово: да су на плочи изрезане двије руке и у свакој топуз. Да ли није био овај Софроније први бератлија? И има још на истој плочи турски надпис, кога В. Караџић неспомиње. На дувару у цркви има измалано мноштво људи, у хаљинама до сниже кољена, налик на садашње душанке, доње уске панталоне, а у рукама држе запете стријеле.

У Троици има Минеј за месец Јули најпре ово:

Сїа книга писа се ѿ битїа вь лѣто ҂ѕоа прї игѹмень кѵр Маѳею їеромонахѹ, вь храмѣ чьстнаго и славнаго прьрока предтче крестителя, Їоанна. Блнзъ рѣкы морави:

па онда иде ово, као што наводи В. Караџић:

Сїю книгѹ рѹкодѣлиса ѡкаанѣнши и грѣшнїи вьи-

моцѣх Никуфорь цркованик, прѣжде именован Висарїѡн емоуж ѡтьство гроб землѧ мати.

као и ово што нема у Вука:

Имѣх желанїе къ светому господню крьстителю и сїю книгу приложих богу въ славу, а мнѣ грѣшним на спасенїе:

па и ово:

„Нагнаше Турци збег те се давио у Морави против преображења 4. Маја 1815 год.“

Има много књига, које казују да је главно мјесто израђивања наших књига била „Српска света Гора.“

А.

Октоих за Август.

„Сїе писасе ѿ бытиѧ лѣту тѣкоуша ,зое при игумену кир Маѳею їеромонахоу, повелѣнїемь его и въсего братства рукодѣлса сїю душе спасную книгоу, многогрѣшнїи ККККНУТТѠР въ славословїе божїе, и светыим на похвалу и намъ чтущим на спасенїе. Писах чрътах сїю книгу храму светаго Їѡана при рѣце Мораве да аще ктѡ дръзнет ѿ нимитию въ мѣсте помощи даму ест мьстьтны:“

Простете а не клънет аще и съгрубыхом а вас Богь:

В.

(Ово нема у Вука)

Месеца Септемврнїа .д. начетки индиктоу сиречь новоулѣту и т.д. (црвеним.)

(ово има)

Писасее сїа светаа и божьствьнаа книга рукою многоу грѣшнаго Їсаїе їеромонах къ храмѣ светаго Николи под планинѡм Кабларѡм и Ѡбучарѡм на рѣцѣ Моравѣ

при їгоуменоу Козмы ѿкнїїю игоумень ѿ себѣ кромѣ монастира скетому Николи Богь да га проститъ аминь.

И писа се сїе въ лѣтѣ, ҂зрг. и ѿ того лѣта въздвыже се рать турковь съ оугры, и поробыше татары Влашку землю Мокшаньдїю ѡлѣ тогда попранїе и бѣда церквам и свещеникомъ и христїанѡм ѿ їсмаилть въ срьбсцѣи земли и по инѣхъ странах оубыства безчисльнаа и запустенїа многымь свѣтым обытелюмь.

Тогда же свѣтительствующу прѣстоломь срьскыимъ прѣосвещеному патрїархоу кур Їоанну:

Простите ѡтци свѣтїи трудившаю се ѡсѣм дѣлѣ;
Аще что погрѣших, ѣ вѣсть нѣс'мь хотѣнїемь.

В.

Сын ѡхтон съписа се въ лѣто ҂зпз. въ подкрилїи горы Каблара на реце Мораве въ монастири стого прѣображенїа господа нашего їсуса христа при игоумену Макарїю настоанїем и усрьдїем нѣкое братїе тогда ту прѣбывающїих въ монастири. Еромонах Ерофеи, и Еродїакон Данїилъ да имь ест на прощенїе грѣхом въ будущем страшнем суде.

Г.

Врло је чисто писан пролог:

Сїа двла месеца пролога исписа грѣшнїи и манши выноцѣх пахомїе ѿ монастира зоковь сопокани въ лѣтѣ ҂з-тисуѯно и рку.

У овој књизи има живот Јована риљскога жившег у вријеме цара бугарскога Петра, гдје се казују многи факти бугарске историје и у ѕ҂.х.с и є немного времену минувшу внегда благоволи бог поднѣи падшую скинїю и ѡбновити блъгарск'ю ѡбласть ѡбѣтьшавшую грьчьскыим

маснлїемь въмегда вьзнесе рогь блъгарскаго царства при христолюбывемь цари Асѣни емоуже име вь светѣмь крщенїи Їоань ть и оубо вь начелѣ царства своего падшеесе грады бльгарскые обновїи и потврьдїи и хождаше покарае страны прїемлае градови дошадже и до срѣдца и того покоривь.... заповїеди патрнархоу Василїю пренети мошти Риласкогоу Трнов и начини му цркву лѣта s,ѯг. и најзад се вели: моли се всемилостивомоу кладицѣ спасти твое сродникы езыкь БЛЬГАРЕЖЕ И' СРЬБЛЕ и помози державномоу нашемоу цароу.

Д.

Опет пролог.

Поспѣ..... трудн се ѿ сих писанїи много грѣшнїи и хоуждьшыи и неисправлюнь вь дѡбрых дѣлѣх и инуым'же достоинь нарѣщы се прѣзвытер, їеромѡнах Никїфѡр писа сїю светѣю и душе полъзноую книїгоу глаголюмїи трїѡд на славу Богоу и намь на спасенїе. Прѡсты ме ѡтцы светы и братїе ктолы бо есамь азь грѣшнїи писа оумь моутн'ь и недѡстаунь и невѣщь книжнѡмоу писанїю. Сегѡ ради молю се всакомоу утѡ боудѣть, недѡстыжнѡ и неправѡ молювы се братїе и отцы светы некаънетѣ нехѡ исправлаинте Христа рады и благословите а вась Христось да благословыть

амин, амин, амин.

Сїе писа се вь летѣ ,зѯѯ.

Е.

За месец Априли Минен.

(Овај је надпис нов)

„Сен минен манастира Николе на подкрилны горы Овчара и Каблара при реце Морави ,аѯне. грешны Пахомїе.“

ж.

Псалтир да се из њега учимо добру: и того ради господинь Їеролимь ꙁагоуржовикь кластелинь ѿ града Котора киде светие црькви ѡскоудиѣ божестьвнїе книгы иже недостатьуна бывше прѣжде ѿ родителїи его коекода, Гюрга Црьноевыка и господина Божидара и того ради прыдѣ вь Вѣнетыски градь и собрѣтѣ стары купари ѿ родитель его коевода гюрга и сьставн нхь вь едние ꙗко да ѡбьновется старихь писмена и да испльнет се светїе црькви раꙁьлнуниимїи книгамїи и того ради моли вьсехь вась поменоуите господина Їеролима вь молитвахь и аꙁь Їаковь ѿ прѣделѣхь Македоньскихь ѿ места ꙁовомь Софна Кранковь синь и ѿ господина Їеролима поставлѣнь бехь на сїе дело и сего ради молю вьсехь вась колѣнома касаюсе и душею миль се дѣю ако аще що погрѣшихь роукою или еꙁыкомь а вїи простѣтѣ ꙗко да и кїи прошенїе прымете ѿ христа бога вь дьнь страшнаго соуда сїи благословкень богь вь вѣки аминь поуеше се писаты сїе книги вь лѣто ҂ꙁоꙁ. месеца Марта і. день.

И аще комоу кои потрѣба, вьсхощеть ѿ светыхь книль тѡ вьса сїа соуть прїиннесена вь место Скопїе оу каратрифоуна.

На крају псалтира (јер је оно у почетку) стоји ово:

„Сьвршин сьн ѯалтирь господинь Їеролимь Ꙁагоуровикь и положи свои белегь“ (а то је печат са арапином на њему).

За тим иде азбука гдје има и ꙗ и ѥ бројеви обичним цифрама и најзад стои:

„Аꙁь Їаковь Кранковь синь ѿ мѣста нарицаемои

Софїа: сьписахъ сьи ѯалтирь въ лѣто ҂ѯон. а ѿ рожденїа христова тисоуѭь и петьсьть и шезьдесеть .ѳ. Кенеѳїл.

АЗБУКА СТАРА:

а б в г д є ж ѕ ѕ ї к л м н о п р с т
ѹ ф х ѿ ѿ ѡ ѯ ц ш щ ъ ы ю ѥ ѭ ѳ ѵ і ї.

8.

Књига поученија.

У њој има забиљежено рукописом доцнијим: „да је 1801 год. Хажи-Муста-паша удавио „белиградског владику Методија“ и да су га јеничари убили (пашу). За тим да је исте 1801 год. било: 100 ока жита 20 гр. а да је 1802 год. била врло родна.

Ову је књигу написао Кирик: Тогда весла правѣщѹ великїе ѿрькве кѹр Паѹсею архїепископѹ въсех срьбскыих ѯемль и поморскыихь: Агаренскым же столѡм владѹщѹ сѹлтанѡм Ахметѡм и тогда въздвиже рат немала ѡкы на Персидѹ, иныже на леха, ꙗко на всен ѯемли Гегота и дьнас и беда... (више нема листа у књизи на крају).

Пред тијем стоји на врху:

„Съкрьши се сїа светаа и божьствьна книга глаголюма поѹченїе еѹангелско ѿ бытїа въ лѣто ҂ѯрмд. а ѿ рожьдества христова ҂ахлг. месеца Априла .є. дьнь оѹ Прѣображенїе. — И аще хощеши оѹвѣдѣти име писавшаго сїю книгоѹ въѯри на стихи нижеписаные оѹбогы въ добродѣтелѣх, богати въ грѣсех нареѹены нась.

(Они исти стихови кирилски).

и.

Најзнатније је велико Еванђеље невиђене љепоте и рукописа на крају кога стоји (оно је сво читаво, добро утврђено и чува се):

„Сїе светое благовѣстїе списа се къ храмѣ чьстнаго пророка предтече и крьстителя Їоанна на рѣцѣ Моравке, под планиномъ Овчаромъ трудомъ и оусрьдїемъ игумена Мѳеѳа Їеромонах, и къ сего братства въ лѣто ҂ѕ, н, оѳ.

J.

Опет триод руком писан на дебелој артији ка' кожа. Ко га је писао види се из почетних писмена ових стихова:

(Црв.) Алкотоу иже жаждоу христа ради люби: и: и вѣси яко призывающе царя оуницают поласвт:

Елико пакость тѣлу твориши. Толико благодать доуши зиждеши:

Размышляниже повѣсе часы честа съгрѣшенїа твоа:

Кроткь оубо будї къ вьсакомоу человѣкоу идущоути въ светыи храм помысли еда кого разгнѣвалъ еси: —

Епископомъ прѣкланяи главу свою и припади къногама их моли се да дас ти се благословенїе:

Аще хощеши увѣдѣти имени писавшаго сїю книгу, вьзри на стихи више писаные.

Лѣто ҂зрк. исписа се сы Тропѣсиць къ дому светаго Николи подкрилу гору Овчарсиїе при игумену кур Леонтїу.

K.

Особито је знатан толковани псалтир штампан у Венецији.

„Съставихъ формн сїе, азъ грѣшни и мьншїи къ человѣцех.“

Божидаръ Воуковикь ѿ Гюрикь Подьгориченинъ кад сам увидио „оумалиенїе светїихь и божьствьныхь книгь расхыщенїемь и раздранїемь иновѣрными езыкы.

По ѕаповѣсти Божидара Вуковића трудно се їеромонах Пахомїе из Црне Горе от реке.

Ѿ битїа лѣта ѕ҃ко. од рожденїа христова ѓ҃афк.

Месеца Октомвра .кі. в Бнецїехъ.

Почела се штампати Генѹарїа .кѕ. дьнь.

У овоме моме путовању слушао сам врло много казивање о преминулом живљењу нашега народа у рудничком округу. Као најзнатније навешћу казивање о Сали-аги. Он је у нашем народу познат под именом „рудници Бик“ и имао је три чардака (стана) у три села: у Пријевору, у Прањанима и у Пријељини. По његовој заповијести, — кад би хтио изаћи у који чардак, — њега су морале дочекивати женскиње, а погдјекад и поповп. Пошто би дошао, рахатлисао се, најио се, онда би одпочињао да сејири и то овако: он би под ладњаком на простирачу се прућио (а био је и велики и врло дебео) метнувши главу на крило дјевојачко, а ноге и руке опет у крило млада или дјевојака. Тада би свирка засвирала и играла би три кола: једно коло све саме дјевојке, друго коло све саме младе а треће — све само старе бабе. Прва је два кола Бик рудници радо гледао, а треће би га врло занимало, тѐ се од свега срца весело смијао како бабе не могу да играју. У таквој једној прилици коло баба водио је поп Пластоња, а његову је т.ј. пластоњину љубу (јер је била врло лијепа) грлио и љубио Сали-ага, па гледајући како Пластоња игра запита га:

— „Љубиш ли ти овако, попе?“

— „Тако ага, но како?!“ одговори Пластоња сав знојав и уморан водећи коло.

Незна човјек чему се мора више чудити: да — ли скотском и ајгирском вкусу биковом или унижењу и робо-

обвању народњем?! Али негледећи на такво жалосно стање, нашао се јунак, у ком је куцало слободно срце, у ком је врела слободна српска крв, који је хтио прије погинути, него — ли поднијети срамоту. То је био Витор из села Прањана и његова љуба Ружица. Витор се тек био оженио 1803 год. Љуба му је била, веле, тако лијепа, да се њезина љепота на далеко чула. Сали-ага је једва дочекао кад је он довео такву љепоту у Прањане. Дошавши на чардак у Прањане, гдје га дочекају све женскиње, одмах запита за Ружицу Виторову и кад му одговоре, да Витор није дао да Ружица дочека агу, одмах пошље кмета сеоског да доведе Ружицу. Витор даде кмету два фишека с ријечма: „Носи ово Сали аги и кажи му, да сам једно ја, а друго — моја Ружица.“

Када Сали-агини људи потом оцколе његову кућу да на силу отму Ружицу, Витор пушком прокрчи себи и Ружици пут и умакне у гору зелену.

Витор је био од први међ онима, који су устали 1804 год. кад се побунила Србија против дајија и погинуо је те исте године. Ружица му родила само једну ћерку сада овдје у Биограду живећу г-ђу Василију Вукомановић.

У исто доба и у срцу гадног Сали-аге погдјекад би се показала погдјекоја варница човјечанског осјећања. Он је имао сина Мујчина коме је било около 18 година. Отац га пошље у ујчевину. Да га испрате искупили се били мајданци у дугачким гуњевима, како су онда носили, гологлави, са дугачким перчинима. Мујчин бијесан и помаман окрене се једноме старцу с речма:

— Је — ли рајо ткогођ од вас запамтио, да је турчин јахао влаха?

— „Није,“ одговоре сељаци.

— „Е кад није, онда треба и то да запамтите,“ па приступи једноме старцу, метне ногу у џеп дугачке гуње као у узенцију па узјаше погрбљеног старца и држећи га за перчин као за узду — да се памти — мало га прејаше, па онда узјаше ата и оде, а старац је плакао од срамоте. У путу, у меани — незна се од чега — цркне Мујчин. Кад Сали-ага дозна за самрт сина и за срамоту учињену сељаку у Мајдану, он га (сељака) дозове к себи, дадне му 5 рушпија с рјечма: „опрости чојече. Дијете ацамија, па није ни знало шта је радило!“

Додатак за ондашње нарави.

Витор је отео Ружицу и одмах се ш њоме на силу вјенчао. Кад чује за то његов шурак, изазове га на мегдан и буде убијен. За тим је Витор се помирио с тазбином и живљели су у пријатељству.

Ова је два записа преписао у св. гори владика руски Порфирије из србуље.

1.

Молитва против мишева.

Кад би мишеви навалили на нечију њиву са житом, свештеник би обучен у црквене хаљине, са кадионицом у руци излазио на њиву и читао ову молитву или заклетву:

Уоунте горы и брьда и мини сего мѣста ѥ рехѡ, коѥ Соломонь царь проситы телось (порез) **.ри. тисѹѣ миштінхь мѣховь** (кожа) **да или телось данте или бѣжите ѿтъ мѣста сего гадоке проклинаы ви .кд. свашеники кои литоургисаю богъ скать скать скать и потомь да кропить нїѥѹ свашенномь водомь и отпус....**

2.

Исти владика Порфирије преписао:

Логика Јоанна Дамаскина, толков. на апокал. Андр. Критск. и обличен. лат. суемудрија.

„Дїалогъ Григорїа Римскаго написанъ въ обытели при богородицы повелѣнїемъ деспотицы Євдокїи доуери Георгїа Бальшиуа и (родственика) Константина съ Иѯануломъ деспотомъ и сыномъ ихъ Георгїемь, обладающимь Аннною и окрест. странами. Исписаже вь црьнои горѣ вь странѣ Єскоыи града сьврьши же се и повеѯа вь славномь граду Аннинѣ лѣтъ же тогда текущъ ѕ҃ѱсі. (1409) Герасимь иноки аѯь Василїе митрополитъ Новобрьдски иѯобрѣтохь сїю книгъ и приложи ю церкови граѹаници митрополїи Новобрьдскои, храмь пр. богородици въ лѣто 1592 Нов. 8.

Мени је дошла до руке једна стара србуља, из 15 или почетка 16 ст. писана на дебелој артији у којој има врло много знатних ствари за нашу средњевековну књижевност. Осим свега другог имаде апокалипсис апокрифички врло знатан за појиме нашег друштвеног средњевјековног стања. При крају се заповиједа, да се даде само вернїимь ѹеловѣкамь..... и блажѣнь иест домь идѣже лежеть книгы сиѥ... Одмах за овим иде црвенијем мастилом на сриједи:

Слово ѡ новихь месецѣхь і соуботахь и праѯьницѣхь, и како нарицаютьсѧ зрецни.

(за тијем црнијем мастилом.)

Вь єдинь ѡд дьни новоу месецоу соущоу вь тьи дьнь приступивь алеѯандрь вь блажѣнномоу Євсевию и реѹе молю тѣ господи како глаголиет Їисаїа пророкь. Нови месеци ваши и суботи и праѯници ваше вьѯнѣмавидѣ душа моа ѹесо ради вьѯнемавидить ѥ. Ѹто бо ѯлѡ

сьтворишѣ дьниѥ ѡнии. Блажени же научеть глаголати. Невьзнемавнде дьни ежѣ сьтворни господь послушаи слава да скажути се како глаголеть понеже егда даваше богь законь Еврѣомь сь всеми и се реуе хранитѣ новн месеци и суботи и празники ни дати ни приматн ни купити нь понеже бишѣ неразоумни и раздражишѣ бога и пришьдь на землю дасть намь благодѣть и повеле намь ни уесоже закона и христа хранити нь волею творити вса и видѣхь некие ꙗко христиане соущѣ жидовьствующь ѡбаче глаголють бо дьнесь соубота ѥст недостоить бо дати милостиню. Глаголе недостоить ми днесь нинесоже изнѣсти изь дому приходить новн месець и паки такожде глаголють приходѣть празници и паки такожде творить не дають ни убогимь хлеба не достоить ми нинесожѣ изнѣсты изь дому моего сиѥ убо жидовьскаа соуть да иже ащѣ сицѣ ватворѣть христиане подобает ни ѡбрѣзати се и ѡпрѣснаѩь ꙗсти и сь ними прѣбивати и сицѣва творѣщихь ѿуаніе соужительства ихь сихь бо блажени апостоль Павль убожьсе глаголеть месецѣ назираете и времена и лѣта бою се вась еда всуе троудихь се нинуто глаголю ѡ соуботахь и ѡ вещѣхь їюдѣнскихь. Видѣхь многіе крещѣниіе и ерет нжьки вещи творещѣ пасль на уьсном бо задь соусѣдь ѡгни не дають хранитни нь вест безь зазиранни творити не назирати дьни ни часї не блюсти гласа п'тиць на знаменовати срѣтенїи не назирати человѣки мнози бо сицѣва творѣть и горѣ нимь ѥст ꙗко егда хотеть твори дѣло добро и пришьдь сотона разорить ѥ и не кльноуть сотону разорив'шаго и ну глаголють ѡньсица уьловѣкь приде ну реуе и, малагають на уьловѣка зло за люди послушан бо како нарицают се

ѹроци понѣже дїаволь ѡд искони лѹкавь ѥс и бораць ѵьловѣкомь творе самь ꙁло и на инїѥ безꙑповинїѥ кладе ꙁло. Єгда оубо видить ѹ кога воль добарь добрѣ спѣющаа вь колехь или вь ѡрании и многим хвалима вьходить вь нь и разврьꙁаеть и имаѥ и его неѡмещетеѥ ꙗко дїаволь сьтвори емѹ ꙁло нь наставлѧемь жѣ диꙗволомь кльнеть и хоулить пришьдьшеѥ и налагаеть ꙁло на хвалещѣѥ безꙑвини. Дроуги же егда идѣть на пѹть сїи безделнь приходить и глаголѥть ѡнсица ме срѣтѣ ѡнꙁи дьнь сего ради неѵлоѹчихь и неѡмещѣтсе дїаволѹ прѣкратив'шоу емѹ нь ѵловекоу ꙗко ꙁлѡ ѡко нмоѹщомоу безꙑповина творе блюдниже кькавь ест сатана. Єгда хощѣть ѵто ꙁло творити ѿ него же больше блюдѣмь се томѹ бити спешити творити неполꙑѹеннїѥ и налагаеть винѹ на ѵловѣки и ходить самь безь вини синови сѹть вещи сотоннии ньд' те ми храмителю дароѹющаго победи на лоукавьствїѥ диꙗволѥ и вь всакихь вещѣхь ѵасни кресть и не имаа вредити те не победима бо крестнаꙗ сила ѥмѹ же слава вь веки векомь аминь.

Ради језика и ондашњег учења о моралу навешћу из „наравоучителног“ одцека нека мјеста.

(Црвеним словима) Аристодиль пише: Нагь придохь на сии светь нагь ѿидохь ѿ него на вольно живнехь да до конца познахь да ничо неоумнехь.....

Соломонь пише:

Всака вода изь мора теѵе и ѡпеть се вь море кракла ѡ любьви приїатель сьцѣи пише може се реки троимь ꙁакономь прьво каде ѵьловѣкь люби дроуга мислеки и ѵекаѥ некога добра ѿ него то инѥ права любавь тон ѥ невера .в. мислеки и желаюки да твои приꙗтель неко добро има .г. ѹделити добра коѥ ти ѥ и т.д.

Ѡ любави женьском пише Соломоунь и т.д. између осталог и ово: и да жена дрьжи господство всегда би се противила моужоу своюмъ .г. вещи изъгонеть чловька изъ домоу прьво кжка капланка .к. нищѣта .г. зла жена..... и рече (жена Соломуну) мъ се ѡблѣщи въ женьско рьхо и заповиде моу прѣсти како жени и козаше га за собомь како ѿроче....

Алеѯандро рече хокешь бити дарокань дароуи дроузнием и дароуи с веселиемь срдцѣмь и ѡбразомь. Єре ие весела рнеу веке врнед'на него дарь и кеуе гледан ѡбраза ѡнѡмоуи кои те дароуе него дара.

Моудри рече, када ие господинь пространь оу домоу тада ие ѡбитель скоупа..... болеие иманиие подати ближикам на сьмрьти него ли убож'ство ѡставити..... всака скоупость конць имать и применити се може въ жаби шаренои кои кьде излезе изъ землие и вьлезе въ водоу боеки се да ѿ воде поманка и излезе рада.....

Боле ие чловѣка хвалити безъ пенеза (новаца), него пенез безъ чловѣка....

Како ѡдь споужа не можешь двое имати докле га не сьжмешь, тако и ѡдь скоупога докле мъ неузмешь безъ хари.... и т.д.

И ѡдь показаниа своихь младниехь (прв. мастилом).

....Зашо ти се не научи да є покарань: хоуте се може самь покарати.

....Младъ детету дан страха шибицом' за младости; ѡдь шибице неке оумрети, нь имати хоке разоумь....

....И т'ко мисли да би срека дала или одиниела тьи мние моудрь..... тко ие оучиниѡ злѡ поучетака ть не може учинити добра конца.

....Доуша иесть царь а оумь иесть стѣгь аще скип'-

тро повалеть не убнють ли цара тако умь егда падеть душа погибаеть и т.д. има врло много.

П. П. Особито је љубопитно „**Словѡ ѡ разлоучении доушн сь тѣломь....**“

Из књиге: „Раванички летопис“ стр. 85 писано около половине 18 стољећа.“

Слово ѡ умершїихъ.

У њему се с почетка заповиједа да се творе „**по умершихь третини и деватини и четиредесатини,**“ и то с тога, вели се у рукопису: „**яко во трети день чловѣкь по умертви вида измѣнаетса; деватини же творимь, яко тогда все растеуетса зданїе, храннмь сердцу единому. Четиредесатини же творимь яко и то серцу тогда погибаеть. Вь зачатїи бо сице младенцу бивает: вь третїи день живописуетса сердце; вь деваты же составлаетса плоть; вь четиредесатїи же совершень видь воѡбражаетса.**“ За тијем иду наводи из светих отаца, па — „**еще и надъ гробомь свѣщу вьжеци во дни празднини ѿ своих,**“ и тд. казује даље како све ово иде на добро праведном човјеку а грјешнику — врагу божијем — и све имање његово да раздаш сиротињи, неће бити никакве вајде.

На стр. 91. исте књиге има: „**Слово — яко не добро дати черцу, роду своему потребнаа, огень бо есть, палать именїе** (т.ј. ако од имања пише калуђеру).

На стр. 97 има: „**Память преподобнаго оца нашего Меѳодїа Епископа моравскагѡ; учителя росскагѡ и славанскагѡ: и Болгаре и Козаре и Влахе просвѣтивши святымь крещенїемь.**“ У живопису Методијевом између оста-

лог каже се: „**вгда емꙋ бысть лѣть двадесать поставн его** (Методија цар) **кнѧзꙗ славаномь.... и изꙋчиѥ славански їазикь..... и просиша Славане крещенїа, а Козари ꙋчителꙗ, а Моравлани епископи, а Власи наставника.**“ За тијем се казује његов живот, па се вели: „**и повеле кнѧзь моравски быти соборꙋ.....**“ ту многи нијесу хтјели да чују за Методијеву науку и између осталих и „**Седислав**“ али га: „**пожре земла.**“

На стр. 101 има: „**три брата нѧшаса на жатвꙋ на 60 нивь и единь ѿ нихь разболѣса: пракедни сꙋдь**“ т. ј. почели сви тројица жњети: али се један разболи и оде кући. Она двојица све пожњу, па онда одијеле болесноме брату трећи дио; али он неће да прими, јер вели: „нисам радио.“ Онда оду на суд „старцу,“ који пресуди да он узме свој дио.“

Сьтворихже се и пописа се сьи свети божественн храмь пресветна владичици нашеа богородици и присно дѣви марїи воведенїе вь храмь во дни благочестиваго и христолюбиваго и превисокаго и сетороднаго господина све србьскиа земльи и поморю Деспота Гюра и Деспотици Ерини и синовихь господина Гоургура и Стефана и Деспота Лазара и Деспотици Елени вь лѣто .ѕцѯ.

Преписао с оригинала и послао из Старе Србије И. Н. Ставрић.

ШТУРМОВА ТЕОРЕМА.

написао

Димитрије Стојановић.

При разрешавању виших бројних једначина ваља нам у главноме два посла да вршимо, да изнађемо број и омеђија реалних корена и да саме корене рачунамо. Оба посла ваља да се посебице врше. Само један начин разрешавања, грефе-енкова метода, непретпоставља, да број и омеђија реалних корена знамо, јер по њој добијамо све корене у једаред па били они реални или уображени. Ту је методу саопштио најпре Грефе у свом делцу: „Auflösung der höheren numerischen Gleichungen als Beantwortung einer von der königl. Akademie der Wissenschaft zu Berlin aufgestellten Preisfrage, Zürich 1837“ а доцније ју је са ваљаним приметбама пропратио Енке у свом чланку: „Allgemeine Auflösung der numerischen gleichungen, Berliner astron. Jahrbuch für 1841“ и у „Crelle, journal für Math. etc tom. 22 pag. 193.“

Грефова лепа метода покрај све своје општности има и својих слабих страна тако да се у извесним приликама не може употребити или бар да је веома околишна, ако би је употребили. Осем тога аналисти је више пута нужно само да зна, колико реалних корена има дата једначина, немарећи за њихово прорачунавање. Између свију метода, које аналисте ради броја и омеђија реалних корена

поставише, штурмова је метода једина, која нас извесно и без сумњичења циљи води. Моја је намера, да у овоме чланку саопштим њену теорију и рачунање.

Теорија штурмових функција.

I.

Ко хоће да тражи корене какве једначине, треба да је уверен, да она заиста и има корена, јер би иначе могао лако доћи у неприлику, да нешто тражи, што га у самој ствари нема. Све аналисте до Гауса, које се занимаху било са теоријом било са разрешавањем једначина, претпостављаху, да свака цела рацијонална алгебрајиска једначина има бар један корен а из тога се наравно може лако показати, да свака таква једначина има толико корена, колики јој је степен. Гаус први даде за овај став три различна доказа и то први у својој докторској дисертацији. „Demonstratio nova etc. Helmstadii 1799“ а друга два у Comment. Götting. anno 1816 pag. 107 и pag. 135.

У нашој литератури у колико је мени познато немамо доказа за овај у теорији једначина важан став, па зато мислим да не ће бити излишно, ако га ја овде мимогред саопштим. Ставимо у једначину n-тог степена

$$f(x)=x^n+a_1x^{n-1}+a_2x^{n-2}+\cdots\cdots\cdots+a_{n-1}x+a_n \quad (1)$$

$p+i\,q$ место x, то добијамо

$$f(p+i\,q)=P+i\,Q$$

где су P и Q реалне количине. Модуо је од $P+i\,Q$ као што је познато $\sqrt{P^2+Q^2}$ а норма P^2+Q^2. Последња као збир квадрата двеју реалних количина увек је положена а по томе и њена вредност лежи између 0 и ∞. Ако p и q све могуће реалне вредности дајемо и норма ће добијати

све могуће вредности али почем је она увек и положна, онда мора међу тима вредностима једна и најмања бити. Оне специјалне вредности за p и q које најмању норму дају, означимо са p′ и q′ а функцијоналну вредност са $P'+i\,Q'$, тако да је

$$f(p'+i\,q')=P'+i\,Q'$$

Цео доказ састоји се сада у томе, да се покаже да ли је $P'^2+Q'^2$ равно нули или веће од нуле. Тога ради ставимо $p'+i\,q'+z\,(\cos\Theta+i\sin\Theta)$ место x, разумевајући под z реалан иначе повољан број, то добијамо, ако реалне од уображених количина одвојимо

$$f(p'+i\,q'+z\,(\cos\Theta+i\sin\Theta)=M+i\,N$$

или ако краткоће ради $\cos\Theta+i\sin\Theta=\rho$ ставимо и по степенима од ρz на више уредимо

$$f(p'+i\,q'+\rho z)=(P'+i\,Q')+(P_1+i\,Q_1)\rho z+\cdots\cdots+(P_n+i\,Q_n)\,\rho^n z^n$$

где су P_1, Q_1;.....; P_n, Q_n рационалне функције од p'_n и q′. Неке од ових функција могу за специјалну вредност $x=p'+i\,q'+\rho z$ и нула бити, зато ћемо ради веће опширности претпоставити, да су P_k и Q_k прве на реду, које неизчезавају. Тада имамо

$$f(p'+i\,q'+\rho z)=(P'+i\,Q')+(P_k+i\,Q_k\,(\rho^k z^k+\cdots\cdots+(P_n+i\,Q_n)\,\rho^n z^n$$

Количина ρ није била до сада потпуно опредељена, па зато јој можемо дати четири различне вредности т.ј.

$$\rho=(+1)^{1/k},\ (-1)^{1/k}\ (+i)^{1/k},\ (-i)^{1/k}.$$

или ако са Σ положну или одречну јединицу означимо т.ј.

$$\rho^k=\Sigma \text{ или } \rho^k=i\Sigma$$

и ове вредности у саму једначину ставимо, то добијамо с једне стране

$$f(p'+iq'+\rho z)=P'+\Sigma\, P_k z^k+\cdots\cdots+i\,(Q'+\Sigma\, Q_k z^k+\cdots\cdots)$$

а с друге стране

$$f(p'+i\,q'+\rho z)=P'-\Sigma\, Q_k z^k+\cdots\cdots+i\,(Q'+\Sigma\, P_k z^k+\cdots\cdots)$$

Норме су ових израза

$$M^2+N^2=P'^2+Q'^2+2\Sigma\,(P'P_k+Q'Q_k)\,z+\cdots\cdots$$
$$M^2+N^2=P'^2+Q'^2+2\Sigma\,(Q'P_k-P'Q_k)\,z+\cdots\cdots$$

по томе дакле можемо за ρ увек такве вредности изабрати, да је

$$M^2+N^2-(P'^2+Q'^2)=2\Sigma\,(P'P_k+Q'Q_k)\,z+\cdots\cdots$$
$$M^2+N^2-(P'^2+Q'^2)=2\Sigma\,(Q'P_k-P'Q_k)\,z+\cdots\cdots$$

Вредност за z била је такође повољна, ми ћемо сада ону изабрати, за коју је први члан на десној страни већи од збира свију осталих а то је по познатом елементарном ставу увек могуће. Осем тога количине Σ као што претпостависмо може бити положна и одречна, у стању смо дакле да за ρz такву вредност нађемо, да су десне стране обадвојих једначина одречне, ако наравно број један од оба израза $P'P_k+Q'Q_k$ или $Q'P_k-P'Q_k$ неизчезава. Из тога сљедује, да је

$$M^2+N^2<P'^2+Q'^2$$

т.ј. да норма $P'^2+Q'^2$ није најмања. Али иста норма треба да је најмања, зато мора, ако хоћемо да се обе услове испуне

$$P'P_k+Q'Q_k=0$$
$$Q'P_k-P'Q_k=0$$

или ако обе једначине на квадрат подигнемо и саберемо

$$(P'^2 + Q'^2)\,(P_k^2 + Q_k^2) = 0$$

а ночем је $P_k^2 + Q_k^2 > 0$, то мора $P'^2 + Q'^2 = 0$ бити или што је све једно $P' = 0$ и $Q' = 0$ и отуда $f(p' + iq') = 0$ Из овога сљедује, да увек једна вредност за $x = p + iq$ постоји, која целу рационалну алгебајиску једначину задовољава т.ј. свака така једначина има корена.

Овај је доказ са неким модификацијама саопштио први пут Лежандар а доцније је од Кошија и Штурма дотериван. Сада је познат у литератури математичкој под именом Лежандар-Кошије-Штурмовог става.

Из овога става може се лако извести, да свака једначина има увек толико корена, колики јој је степен. Јер ако у једначину

$$f(x) = x^n + a_1\, x^{n-1} + \cdots\cdots + a_{n-1}\, x + a_n$$

ставимо $x = \alpha_1$ и ову последњу од прве одузмемо и са $(x - \alpha_1)$ поделимо, добијамо

$$\frac{f(x) - f(\alpha_1)}{x - \alpha_1} = \frac{x^n - \alpha_1{}^n}{x - \alpha_1} + a_1 \frac{x^{n-1} - \alpha^{n-1}}{x - \alpha_1} + \cdots\cdots + a_{n-2} \frac{x^2 - \alpha^2_1}{x - \alpha_1} + a_{n-1}$$

Деобу на десној страни можемо без остатка да извршимо тако да је

$$\begin{aligned}\frac{f(x) - f(\alpha_1)}{x - \alpha_1} = {} & [x^{n-1} + x^{n-2}\alpha_1 + \cdots\cdots\cdots + x\alpha_1^{n-2} + \alpha_1^{n-1}] \\ & + a_1[x^{n-2} + x^{n-3}\alpha_1 + \cdots\cdots\cdots + x\alpha_1^{n-3} + \alpha_1^{n-2}] \\ & + \cdots\cdots \\ & + a_{n-2}\,[x + \alpha_1] \\ & + a_{n-1}\end{aligned}$$

и ако по степенима од x уредимо и поједине сачиниоце од x краткоће ради са b_1, b_1, ... b_{n-1} означимо

$$\frac{f(x)-f(\alpha_1)}{x-\alpha_1}=x^{n-1}+b_1x^{n-2}+\cdots\cdots+b_{n-2}x+b_{n-1}$$
$$=f_1(x)$$

а из овога

$$f(x)-f(\alpha_1)=(x-\alpha_1)\,f_1(x)$$

т.ј. разлика функцијоналних вредности дељива је без остатка са разликом замене. Ако је α_1 корен једначине $f(x)=0$, онда због $f(\alpha_1)=0$ имамо

$$f(x)=(x-\alpha_1)\,f_1(x)$$

т.ј. свака функција дељиве је без остатка са кореном чињеницом. Ако ово исто и са $f_1(x)$ повторимо и њен корен са α_2 означимо, добијамо

$$f_1(x)=(x-\alpha_2)\,f_2(x)$$

Овај посао можемо и даље да продужимо, док напослетку не дођемо на функцију, којој је степен нула, јер у реду функција $f_1(x)$, $f_2(x)$..... степен ма које од њих у јединици је мањи од степена функције, што је пред њом. Последња је дакле $f_n(x)=c$ стална количина, тако да имамо

$$f_{n-2}(x)=(x-\alpha_{n-1})\,f_{n-1}(x)$$
$$f_{n-1}(x)=(x-\alpha_n)\,f_n(x)=c(x-\alpha_n)$$

Замењујући по реду сваку једначину у ону, што је пред њом, добијамо напослетку

$$f(x)=c(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})\,(x-\alpha_n)$$

Сталну количину c можемо определити, ако корене чињенице у самој ствари помножимо и поједине сачиниоце равних степена од x по ставу неопредељених сачиниоца сравнимо. Млого лакше постизавамо циљ, ако са x^n поделимо и $x=\infty$ ставимо, јер тада добијамо $c=1$ и по томе

$$f(x)=(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})\,(x-\alpha_n)$$

Ако ма коју од количина $\alpha_1, \ldots\ldots_1\alpha_n$ место x ставимо, f(x) изчечава а почем је број количина α раван n, то сљедује познати став: Свака цела рационална алгебрајиска једначина има толико корена, колики јој је степен. Гаус (Comment. Gött. ann. 1849 pag....) а у исто време и Шефер. (Arch. für Math. und Phys. tom.....) саопштили су доказе по којима се коекзистенција свију n корена од једаред показује.

II.

Ако у разломљеној функцији $V = \frac{f_1(x)}{f(x)}$ где су бројилац и именилац целе рационалне алгебрајиске функиције и у опште вида

$$f_1(x) = a_0x^r + a_1x^{r-1} + \cdots\cdots + a_{r-1}x + a_r$$
$$f(x) = b_0x^n + b_1x^{n-1} + \cdots\cdots + b_{n-1}x + b_n$$

место x постепено све вредности између интервала a и b стављамо, она може више пута постајати безкрајна и то са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ или обрнуто од $+\infty$ к $-\infty$. Свака цела рационална алгебрајска функција непрекидна је, па по томе и функција V постајаће безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ и обрнуто само толико пута, колико корена једначине $f(x) = o$ између a и b леже, претпостављајући наравно, да функције f(x) и $f_1(x)$ немају заједничких корена, јер тада функција V добија неопредељену вредност $V = \frac{o}{o}$. Да ли ће функција V постајати безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ или обрнуто, неможе се у напред казати, само се толико зна, да на то $f_1(x)$ има утицаја.

Из овога већ може се увидети, да се тачније сматрање функције V заједно са бројем и родом њених скокова може употребити да број и омеђија реалних корена функције

f(x) определимо, ако смо наравно у стању, да функцију $f_1(x)$ тако изберемо, да са функцијом f(x) нема заједничких корена а у једно ако можемо да определимо и њен утицај на род скокова функције V. Да ли је то могуће и како бива ако је могуће, казаћемо доцније а сад нам је пре свега нужно, да покажемо, колико пута функција V може постајати безкрајном у омеђију a b.

Означимо са m број, који показује, колико пута V постаје безкрајно са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ а са n број, који показује, колико пута постаје V безкрајно са скоком од $+\infty$ к $-\infty$, њихову разлику m—n називамо ексцес функције V за омеђије од x=a до x=b где је a<b а означавамо га са

$$\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=m-n \qquad (2)$$

Више пута догађа се, да функција V постаје безкрајна само са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ или обрнуто само од $+\infty$ к $-\infty$. У првом је случају n а у другом m равно нули. Осем тога могуће је да V у омеђију од x=a до x=b ни једанпут непостаје безкрајно а тада би m=n=o било. По томе у сва три случаја имамо

$$e=m,\ e=-n,\ e=o \qquad (3)$$

ако краткоће ради $\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=e$ ставимо.+.

Функције $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ и $-\frac{f_1(x)}{f(x)}$ постају у омеђију од x=a до x=b а и за свако друго омеђије у један мах безкрајне, само они скокови, који су у $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ од $-\infty$ к $+\infty$ и обрнуто, ти су у функцији $-\frac{f_1(x)}{f(x)}$ од $+\infty$ к $-\infty$ и обрнуто. Ако је дакле ексцес прве функције (m—n) у другој је (—m+n) и по томе

$$-\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=\mathop{E}_{a}^{b}-\frac{f_1(x)}{f(x)} \qquad (4)$$

Означимо са e и e′ ексцесе реципрочних функција $V=\frac{f_1(x)}{f(x)}$ и $V'=\frac{f(x)}{f_1(x)}$, са m и m′ број скокова од $-\infty$ к $+\infty$ а са n и n′ број скокова од $+\infty$ к $-\infty$ онда имамо

$$e=\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=m-n$$

$$e'=\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f(x)}{f_1(x)}=m'-n'$$

Релација између оба ексцеса врло је занимљива и важна. Најлакше је добијамо, сматрајући колико пута функција V′ мења свој знак пролазећи кроз нулу или безкрајност. Функција V′ постаје m пута безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$, по томе функција V′ као реципрочна пролази m пута кроз нулу и то од одречног знака к положном, јер обе функције истог су знака за сваку вредност за x; осем тога функција V′ мења свој знак од одречног к положном m′ пута, јер она толико пута постаје безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$. Ако означимо са μ број свију значних мена од одречног к положном знаку, то имамо $\mu=m+m'$. Исто је тако $\nu=n+n'$ ако са ν означимо број свију значних мена функције V′ с прелазом од положног знака к одречном; јер функција V постаје n пута безкрајна са скоком од $+\infty$ к $-\infty$ и по томе функције V′ постаје n пута нула с прелазом од положног к одречном знаку, а осем тога функција V′ постаје и сама n′ пута безкрајна са скоком од $+\infty$ к $-\infty$. Сабирајући оба ексцеса, добијамо

$$e+e'=m-n+m'-n'=\mu-\nu$$

Разлику $\mu-\nu$ није тешко определити. И заиста зато нам је нужно само да сматрамо знаке, које функција V′

добија, кад једанпут $x = a$ а у други пут $x = b$ ставимо При том ваља нам три случаја разликовати, јер обе функционалне вредности $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ могу истога знака бити или је прва положна а друга одречна или напослетку прва је одречна а друга положна. У првом случају можемо значне мене, негледајући на њихов број, у ова два вида представити

$$\begin{array}{l} V'_{(a)} \qquad\qquad\qquad\qquad V'_{(b)} \\ +-+-+\cdots\cdots\cdots-+ \\ -+-+-\cdots\cdots\cdots+- \end{array}$$

а из овога лако увиђамо, да имамо исто толико прелаза од положног знака к одречном, колико од одречног к положном знаку и по томе $\mu = \nu$ и

$$e + e' = 0.$$

У другом случају можемо значне мене у овом виду представити

$$\begin{array}{l} V'_{(a)} \qquad\qquad\qquad\qquad V'_{(b)} \\ +-+-+\cdots\cdots\cdots+- \end{array}$$

т.ј. број прелаза од положног знака к одречном за јединицу је већи од броја прелаза од одречног к положном знаку и по томе $\nu = \mu + 1$ а отуда

$$e + e' = -1,$$

И напослетку ако је $V'_{(a)}$ одречно а $V'_{(b)}$ положно, можемо значне мене овим редом да представимо

$$\begin{array}{l} V'_{(a)} \qquad\qquad\qquad\qquad V'_{(b)} \\ -+-+\cdots\cdots\cdots-+ \end{array}$$

т.ј. број прелаза од одречног знак к положном за јединицу је већи од броја прелаза од положног к одречном знаку и по томр $\mu = \nu + 1$ а отуда

$$e + e' = +1$$

По овоме збир ексцеса двеју реципрочних функција можемо увек у овом виду да представимо

$$\overset{b}{\underset{a}{E}}\frac{f_1(x)}{f(x)}+\overset{b}{\underset{a}{E}}\frac{f(x)}{f_1(x)}=\varepsilon, \qquad (5)$$

где је $\varepsilon=0$ ако су обе функционалне вредности $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ истога знака а $\varepsilon=\pm 1$ ако $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ образују значну мену од мање на више или од више на мање. Услове, од којих вредности количине ε зависи, можомо и у другом виду да изречемо, који ће нам доцније требати. Тога ради ваља само да приметимо, да су $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ истога знака, ако f(a) са $f_1(a)$ а уједно и f(b) са $f_1(b)$ образују значну мену или сљед; да је $V'_{(a)}$ положио а $V'_{(b)}$ одречно, ако f(a) и $f_1(a)$ образују значну сљед а f(b) и $f_1(b)$ значну мену и напослетку да је $V'_{(a)}$ одречно а $V'_{(b)}$ положно, ако f(a) и $f_{1(a)}$ образују значну мену а f(b) и $f_1(b)$ значну сљед. Из оаога изводимо важну теорему.

Збир ексцеса двеју реципрочних функција $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ и $\frac{f(x)}{f_1(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$ раван је нули, ако f(a) са $f_1(a)$ а у исто време и f(b) са $f_1(b)$ образују значну мену или сљед; исти збир раван је одречној јединици, ако f(a) са $f_1(a)$ образује значну сљед а f(b) са $f_1(b)$ значну мену и напослетку да је раван положној једници, ако f(a) са $f_1(a)$ образује значну мену а f(b) са $f_1(b)$ значну сљед.

Још одма у почетку рекосмо, да су функције $f_1(x)$ и f(x) у опште r-тог и n-тог степена а сад ћемо још да претпоставимо да је $n>r$. Тада је $\frac{f(x)}{f_1(x)}$ неправо разломљена функција, коју можемо разложити у целу функцију Q и прави разломак $\frac{f_2(x)}{f_1(x)}$, тако да имамо

$$\frac{f(x)}{f_1(x)}=Q+\frac{f_2(x)}{f_1(x)}$$

а како Q као цела функција никада непролази кроз безкрајности, то је и ексцес од $\frac{f_2(x)}{f_1(x)}$ раван ексцесу од $\frac{f(x)}{f_1(x)}$ и отуда у обзиру на једначине (4) и (5)

$$\varepsilon \frac{f_1(x)}{f(x)} = E\left(-\frac{f_2(x)}{f_1(x)}\right) + \Sigma \quad (6)$$

а то ће рећи: Ексцес управо разломљене функције можемо свести на ексцес такође управо разломљене функције, у којој је само степен имениоца мањи.

Из овога већ увиђамо шта треба да радимо, ако хоћемо ексцес функције да опредељујемо. И заиста горњу операцију треба само више пута да повторимо. Тога ради помножимо $f_2(x)$ са (-1) и узмимо је за делиоца функције $f_1(x)$; остатак $f_3(x)$ помножимо такође са (-1) пре него што га за делиоца функције $f_2(x)$ узмемо и тд. или другим речима ако $f_2(x)$, $f_3(x)$,..... $f_{(m)}(x)$ исто тако образујемо као кад би између $f(x)$ и $f_1(x)$ највећу заједничку меру тражили с том само разликом, да сваки остатак са (-1) множимо, пре но што га за делиоца узмемо, па добијамо овај ред једначина

$$\left.\begin{array}{l} \frac{f(x)}{f_1 fx)} = Q_1 - \frac{f_2(x)}{f_1(x)} \\ \frac{f_1(x)}{f_2(x)} = Q_2 - \frac{f_3(x)}{f_2(x)} \\ \vdots \\ \frac{f_{m-2}(x)}{f_{m-1}(x)} = Q_{m-1} - \frac{f_m(x)}{f_{m-1}} \end{array}\right\} \ldots\ldots (7)$$

Што се тиче броја функције $f_1(x)$.....$f_m(x)$, можемо приметити, да није већи од степена n функције $f(x)$, јер је степен функција $f_1(x)$.....$f_m(x)$ по реду увек у јединицу мањи од степени функције, што је пред њом а осем тога функције са одречним степенима недолазе. Њихов је број,

као што се лако може доказати раван степену n функције $f(x)$, ако је $f_1(x)$ $(n-1)^{\text{ог}}$ степена и ако $f(x)$ и $f_1(x)$ немају заједничких корена. Ако је $f_m(x)$ последњи остатак, онда је Q_m или цела функција или стална количина, па зато узимајући ексцесе од свију једначина, добијамо

$$E\frac{f_1(x)}{f(x)} = E\frac{f_2(x)}{f_1(x)} + \Sigma_0$$
$$E\frac{f_2(x)}{f_1(x)} = E\frac{f_3(x)}{f_2(x)} + \Sigma_1$$
$$\vdots$$
$$E\frac{f_{m-1}(x)}{f_{m-2}(x)} = E\frac{f_m(x)}{f_{m-1}(x)} + \Sigma_{m-2}$$
$$E\frac{f_m(x)}{f_{m-1}(x)} = E(-Q_m) + \Sigma_{m-2} = \Sigma_{m-1}$$

Замењујући сваку једначину у ону што је пред њом или што је све једно ако их саберемо, добијамо

$$E\frac{f_1(x)}{f(x)} = \Sigma_0 + \Sigma_1 + \cdots\cdots + \Sigma_{m-2} + \Sigma_{m-1} \qquad (8)$$

где нам још ваља, да поједине количине $\Sigma_0 \ldots\ldots \Sigma_{m-1}$ определимо. Ма која од њих на прилику Σ_k зависи од релације

$$E\frac{f_{k+1}(x)}{f_k(x)} = E\frac{f_{k+2}(x)}{f_{k+1}(x)} + \Sigma_k$$

т.ј. $\Sigma_k = 0$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ уједно и $f_k(x)$ са $f_{k+1}(b)$ образују у исто време значну мену или сљед; $\Sigma_k = -1$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну сљед а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ значну мену и напослетку $\Sigma_k = +1$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну мену а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ значну сљед. Тога ради написаћемо функционалне вредности од $f(x)$, $f_1(x)\ldots\ldots f_m(x)$ заједно са њиховим знаком у један ред за $x = a$ а у други ред за $x = b$, тако да имамо

$$f(a),\ f_1(a), \ldots\ldots\ldots,\ f_{m-1}(a),\ f_m(a)$$
$$f(b),\ f_1(b), \ldots\ldots\ldots,\ f_{m-1}(b),\ f_m(b)$$

У првом реду имаћемо известан број значних мена и значних сљеда; број првих означимо са V_a а број других са W_a. Исто тако означимо са V_b број мена а са W_b број сљеди у другоме реду, тада је

$$\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=V_a-V_b=W_a-W_b \qquad (9)$$

Да би то доказали ваља нам само број значних мена и значних сљеди у оба реда сваки посебице на две гомиле да поделимо, разликујући, да ли значној мени у првоме реду одговара значна мена или сљед у другом реду и обрнуто. Ја мислим то овако. Ако функционалне вредности $f_k(a)$ и $f_{k+1}(a)$ образују значну мену, онда ваља још и на то гледати да ли $f_k(b)$ и $f_{k+1}(b)$ такође образују значну мену или сљед. По томе имамо четири гомиле знакова

мена	мена	сљед	сљед
сљед	мена	мена	сљед
p	q	r	s

ако са p означимо број мена у првом реду, којима сљеду у другом реду испод њих одговарају и т.д. У обзиру на једначину (5) имамо дакле p од количина Σ, које су $(+1)$ r од количина Σ које су (-1) и напослетку $q+s$ количина Σ_1 које су нула дакле.

$$\Sigma_0+\Sigma_1+\cdots\cdots+\Sigma_{m-2}+\Sigma_{m-1}=p-r \qquad (10)$$

али је у првом реду

$$V'_a=p+q \text{ и } W_a=r+s$$

а у другом реду

$$V_b=q+r, \quad W_b=p+s$$

и отуда

$$p-r=V_a-V_b=W_a-W_b \qquad (11)$$

и напослетку у обзиру на једначине (8), (10) и (11)

$$E_a^b \frac{f_1(x)}{f(x)} = V_a - V_b = W_a - W_b$$

као што смо и хтели да докажемо. Из овога сљедује врло лако правило за рачунање ексцеса:

Ако тражећи разломљеној функцији $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ највећу заједничку меру сваком остатку пре него што га за делиоца узмемо знак променимо и све остатке заједно са $f(x)$ и $f_1(x)$ у један ред напишемо стављајући $x=a$ а у другом реду стављајући $x=b$ ексцес функције $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$ раван је разлики значних мена или сљеди у оба реда.

При изводењу последње теореме претпостављено је ћутећки да ни једна од функција $f(x)$ $f_1(x)$,.....$f_{(m)}(x)$ ни за $x=a$ ни за $x=b$ не изчезава а међу тим и то је врло лако могуће; па зато је нужно да испитамо, да ли у том случају наведена теорема какве промене трпи. Почем су a и b повољни бројеви, можемо их увек тако изабрати, да $f(x)$ ни за $x=a$ ни за $x=b$ не изчезава. Излишно је ваљда, да споменем, да ова претпоставка сам посао ни најмање нескучује; јер ако незнајући корене једначине $f(x)=o$, случајно узмемо за a или b или и за обе такве вредности, које $f(x)$ задовољавају, треба да нам је добродошло, да смо тако олако један или два корена изнашли. Осим тога треба само $a-\delta$ место a и $b+\delta$ место b да ставимо, где је δ повољна али врло мала количина, барем мања од најмање корене разлике, па да ексцес у том омеђију нађемо.

Осем претпоставке, да $f(x)$ ни за $x=a$ ни за $x=b$ не изчезава, може се лако догодити, да ма која друга

функција за a или за b или и за оба изчезава. Ми ћемо узети, да је на прилику $f_k(a)=o$. Из једначина (7) ако их од именилаца ослободимо

$$\begin{aligned} f(x) &= Q_1 f_1(x) - f_2(x) \\ f_1(x) &= Q_2 f_2(x) - f_3(x) \\ &\vdots \\ f_{k-1}(x) &= Q_k f_k(x) - f_{k+1}(x) \\ &\vdots \\ f_{m-2}(x) &= Q_{m-1} f_{m-1}(x) - f_m(x) \\ f_{m-1}(x) &= Q_m \quad f_m \quad (x) \end{aligned} \qquad (12)$$

добијамо за $x=a$ $f_{k-1}(a)=-f_k(a)$ а то ће рећи, ако која од функција $f_1(x)$.....$f_m(x)$ за какву специјалну вредност за x изчезава, за исту вредност функција пред њом и функција после ње противположеног су знака али исте бројне вредности. Из овога није тешко показати и сам утицај на број мена и сљеди при опредељавању ексцеса, ако ма која функција у среди изчезава. Ако је као што претпостависмо $f_k(a)=o$, онда функционалне вредности $f_{k-1}(a)$, $f_k(a)$, $f_{k+1}(a)$ могу образовати ова два рода знакова

$$+ \; o \; -$$
$$- \; o \; +$$

у којима имамо само по једну значну мену а ни једну сљед. Ставимо $a-\delta$ место a, где је δ изчезљиво мали број, све функције $f(x)$, $f_1(x)$..... $f_{k-1}(x)$, $f_{k+1}(x)$..... $f_m(x)$ имају из познатих узрока не само за $x=a$ и $x=a-\delta$ исти знак него и за све вредности између a и $a-\delta$ а по томе и све поменуте функције образују и за $x=a$ и $x=a-\delta$ исти број значних мена и значних сљеди. Осем тога функцију $f(x)=o$ све вредности између a и $a-\delta$ незадовољавају по познатој теореми из теорије једначина, па по томе је

$$E_a^b \frac{f_1(x)}{f(x)} = E_{a-\delta}^b \frac{f_1(x)}{f(x)}$$

При рачунању ексцеса за омеђије од $x = a - \delta$ до $x = b$ треба нам још само да определимо знак од $f_k(a - \delta)$, јер све остале функције као што рекосмо имају и за $x = a$ и $x = a - \delta$ исти знак а њихова бројна вредност и онако нас се не тиче. Функција $f_k(a - \delta)$ може бити положна или одречна и по томе функционалне вредности $f_{k-1}(a - \delta)$ $f_k(a - \delta)$ и $f_{k+1}(a - \delta)$ могу ова четири реда знакова да образују

$$\begin{matrix} + + - \ , & - + + \\ + - - \ , & - - + \end{matrix}$$

Свака од ова четири реда даје једну значну мену и једну значну сљед а ако знак од $f_k(a - \delta)$ изоставимо, имамо једну мену а ни једну сљед. По овоме дакле број значних мена у реду функција $f(x)$..... $f_m(x)$ остаје исти. ако која функција у среди изчезава т.ј. као и пре

$$E_a^b \frac{f'(x)}{f(x)} = V_a - V_b$$

Из овога узрока бројимо само значне мене а не значне сљеди, кад ексцес рачунамо.

Последња функција $f_m(x)$ неможе ни за $x = a$ ни за $x = b$ изчезавати. Она је стална количина или функција од x. Ако је стална количина, онда зато што је стална и што од x независи, неможе ни за какву вредност за x ни изчезавати, а ако је функција од x, онда је она и чињеница од $f(x)$ као што се из (7) увиђа и као што ћемо мало доцније показати. По томе она не може нити за $x = a$ ити за $x = b$ изчезавати, јер би тада и $f(x)$ за ту вредност изчезавала а ми при рачунању ексцеса претпостављамо. да то није.

Остаје нам још да испитамо случај ако две или више функција за $x=a$ или $x=b$ изчезавају и једно до друго стоје. Овај би случај врло неудесан био, јер тада не би били у стању, да ексцес рачунамо. Међу тим то је не могуће, ако a и b нису корене једначине $f(x)=o$, што ми претпостављамо. И заиста ако би $f_k(a)=o$ и $f_{k+1}(a)=o$ било, онда по једначинама (,) морале би и све остале функције за $x=a$ изчезавати дакле и $f(a)=o$, што је нашој претпоставци противно или другим речима две функције, које су једно до друго не могу за једну исту вредност за x да изчезавају, ако и f(x) за ту вредност не изчезава.

Функције $f_1(x)$, $f_2(x)$,..... $f_m(x)$ заједно са њиховом употребом при тражењу броја реалних корена једначине $f(x)=o$ уведене су у науку први пут од Штурма па зато се и називају штурмове функције или остатци.

III.

Из сматрања разломљене функције $\frac{f_1(x)}{f'(x)}=V$ видесмо, да број реалних корена од $f(x)=o$ стоји у свези са ексцесом функције V. Сад хоћемо ту свезу мало боље да испитамо. Ако је функција f(x) $n^{тог}$ степена и њени корени α_1, α_2,..... α_n сви један од другог различни, онда имамо

$$f(x)=x^n+a_1x^{n-1}+\cdots\cdots+a_{n-1}x+a_n$$
$$=(x-\alpha_1)(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})(x-\alpha_n)$$

Први диференцијални количник ове функције

$$f'(x)=nx^{n-1}+a_1(n-1)x^{n-2}+\cdots\cdots+a_{n-1}$$
$$=\sum^{n}(x-\alpha_1)(x-\alpha_2)\cdots\cdots+(x-\alpha_{n-1})$$

делећи са самом функцијом, добијамо

$$\frac{f'(x)}{f(x)}=\frac{1}{x-\alpha_1}+\frac{1}{x-\alpha_2}+\cdots\cdots+\frac{1}{x-\alpha_{n-1}}+\frac{1}{x-\alpha_n} \quad (13)$$

Означимо са δ број, који је мањи од најмање разлике свију корена и ставимо у (13) за x све вредности између $(\alpha_k-\delta)$ и $(\alpha_k+\delta)$, сви чланови исте једначине на левој страни крајне су количине осем члана $\frac{1}{x-\alpha_k}$, по томе је и њихов збир, који ћемо краткоће ради са x да означимо, тако да је

$$\frac{f'(x)}{f(x)}=\frac{1}{x-\alpha_k}+X;$$

напротив $\frac{1}{x-\alpha_k}$ за $x=\alpha_k-\delta$ одречан је а за $x=\alpha_k+\delta$ положан. Разломљена функција $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за $x=\alpha_k$ постаје безкрајна и то са скоком од $-\infty$ к $+\infty$. Што вреди за $x=\alpha_k$, вреди и за сваки други корен једначине $f(x)=o$, а почем је број корена n, то и функција $\frac{f'(x)}{f(x)}$ постаје само n-пута безкрајна и то увек са скоком од $-\infty$ к $+\infty$.

Ако у функцији $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за x све реалне вредности од $x=a$ до $x=b$ ставимо, она ће само толико пута безкрајна постајати и то увек са скоком од $-\infty$ к $+\infty$, колико реалних корена једначина $f(x)=o$ у том омеђију има. Из овога сљедује: Број реалних корена једначине $f(x)=o$, који између a и b леже, где је $a<b$, раван је ексцесу функције $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$. Ето то је чувена штурмова теорема.

Сви положни корени леже између 0 и $+\infty$ а одречни између 0 и $-\infty$, ако је дакле

$$\overset{+\infty}{\underset{o}{E}}\frac{f'(x)}{f(x)}=p$$

$$\overset{o}{E}\frac{f'(x)}{f(x)}=q$$

онда и једначина $f(x)=o$ има p положних а q одречних корена. Разуме се по себи, ако $f(x)$ $n^{тог}$ степена, да она само n корена има и да је $p+q \leqq n$ и то ако је $p+q=n$, сви су корени реални а ако је $p+q<n$, онда она има $n-(p+q)$ уображених корена.

При овом испитивању изреком је претпостављено, да су сви корени један од другога различни, зато хоћемо сада онај случај, кад $f(x)$ им више једнаких корена за себе да дискутујемо. Претпоставимо, да у једначини $f(x)=o$ корен α p-пута, корен α q-пута, корен α_3 r-пута и корен α_4 s-пута долази а осем тога да је $p+q+r+s=n$, онда имамо

$$f(x)=(x-\alpha_1)^p(x-\alpha_2)^q(x-\alpha_3)^r(x-\alpha_4)^s$$

и ако први диференцијални количник

$$\begin{aligned} f'(x)=\ & p(x-\alpha_1)^{p-1}(x-\alpha_2)^q\ (x-\alpha_3)^r\ (x-\alpha_4)^s \\ & q(x-\alpha_1)^p\ (x-\alpha_2)^{q-1}(x-\alpha_3)^r\ (x-\alpha_4)^s \\ & r(x-\alpha_1)^p\ (x-\alpha_2)^q\ (x-\alpha_3)^{r-1}(x-\alpha_4)^s \\ & s(x-\alpha_1)^p\ (x-\alpha_2)^q\ (x-\alpha_3)^r\ (x-\alpha_4)^{s-1} \end{aligned}$$

са самом једначином поделимо, добијамо

$$\frac{f'(x)}{f(x)}=\frac{p}{x-a_1}+\frac{q}{x-a_2}+\frac{r}{x-a_3}+\frac{s}{x-a_4} \qquad (14)$$

Ако у овој једначини за x све вредности између $x=\alpha_1-\delta$ и $x=\alpha_1+\delta$ стављамо, она ће за $x=\alpha_1$ постати безкрајна и то са скоком од $-\infty$ к $+\infty$. То исто вреди и за остале корене α_2, α_3, α_4. Из овога изводимо: Број реалних корена једначине $f(x)=o$ између a и b, раван је ексцесу од $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$, ако једнаке корене као просте т.ј. само једаред бројимо.

Из свега овога увиђамо, да са ексцесом од $\frac{f'(x)}{f(x)}$ можемо определити број свију реалних корена, колико их једна-

чина $f(x)=o$ има, који су један од другога различни. Да ли $f(x)$ има и једнаких корена, из самог ексцеса недознајемо. Међу тим рачунање ексцеса стоји у тесној свези са једнаким коренима. И заиста ако првом диференцијалном количнику овај вид дамо

$$f'(x)=(x-\alpha_1)^{p-1}(x-\alpha_2)^{q-1}(x-\alpha_3)^{r-1}(x-\alpha_4)^{s-1}$$
$$[p(x-\alpha_2)\quad(x-\alpha_3)\quad(x-\alpha_4)+\ldots\ldots]$$

увиђамо на први поглед, да $f(x)$ и $f'(x)$ имају заједничку меру $(x-\alpha_1)^{p-1}(x-\alpha_2)^{q-1}(x-\alpha_3)^{z-1}(x-\alpha_4)^{s-1}$. Обрнуто ако $f(x)$ и $f'(x)$ немају заједничке мере, онда и $f(x)$ нема једнаких корена. По овоме дакле тражење једнаких корена у $f(x)=o$ сведено је на тражење заједничке мере између $f(x)$ и $f(x)$. Да ли $f(x)$ и $f'(x)$ имају за једничке мере дознајемо из последње функције $f_m(x)$. И заиста ако је као увек функција $f(x)$ $n^{\text{ог}}$ степена, онда је $f'(x)$ $(n-1)^{\text{ог}}$ степена, $f_2(x)$ $(n-2)^{\text{ог}}$ степена и тд. т.ј. степен сваке штурмове функције у јединицу је мањи од степена функције што је пред њом. По овоме дакле последња функција $f_m(x)$, почем одречни степени од x у ни једној недолазе, n та је на реду и њен степен у односу на x нула т.ј. она је стална количина. Међу тим могуће је, да се ред штурмових функција пре свршава и да је $f_k(x)$ последња у реду.

У тој претпоставки добијамо по (7) овај ред једначина

$$\frac{f(x)}{f'fx)}=Q_1-\frac{f_2(x)}{f'(x)}$$
$$\frac{f'(x)}{f_2(x)}=Q_2-\frac{f_3(x)}{f_2(x)}$$
$$\vdots$$
$$\frac{f_{k-3}(x)}{f_{k-2}(x)}=Q_{k-2}-\frac{f_{k-1}(x)}{f_{k-2}(x)}$$

$$\frac{f_{k-2}(x)}{f_{k-1}(x)} = Q_{k-1} - \frac{f_k(x)}{f_{k-1}(x)}$$
$$\frac{f_{k-1}(x)}{f_k(x)} = Q_k.$$

Из последње једначине увиђамо, да је $f_{k-1}(x)$ са $f_k(x)$ дељива; осем тога помножимо претпоследњу једначину са $f_{k-1}(x)$ и поделимо је са $f_k(x)$, тада добијамо

$$\frac{f_{k-2}(x)}{f_k(x)} = Q_{k-1}\frac{f_{k-1}(x)}{f_k\ \ (x)} - 1 = Q_k\ Q_{k-1} - 1$$

а почем су Q_k и Q_{k-1} целе функције дакле и њихов производ, то мора и $f_{k-2}(x)$ са $f_k(x)$ дељива бити. Ако ово исто повторимо и са свима другим једначинама, добићемо напослетку, да су $f(x)$ и $f'(x)$ са $f_k(x)$ дељиве.

Из овога изводимо. Једначина $f(x)=o$ има једнаких корена, ако је последња штурмова функција $f_k(x)$ заиста функција од x; иста једначина нема једнаких корена, ако је последња функција стална количина. Разуме се по себи а није тешко и доказати, да је последња штурмова функција, ако је заиста функција од x, не само заједничка мера између $f(x)$ и $f'(x)$ него у исто време и највећа заједничка мера.

Напослетку хоћу да напоменем, да теорија ексцеса са штурмовим критеријама служи не само за опредељавање броја реалних корена какве једначине него и за само одвајање корена по њиховој бројној вредности. И заиста почем су количине a и b, које за омеђије узимамо, повољне, можемо их увек тако изабрати, да између њих само један корен лежи. У практици узимају се за a и b обично декадни бројеви

$$\ldots\ldots, -100, -10, -1, 0, +1, +10, +100, \ldots\ldots$$

јер се резултати таквих замена врло лако рачунају. Које би бројеве после ових као замену ваљало узети, дознаје

се из ексцеса за појединa омеђија. Тако на прилику ако би ексцес био два или три за омеђије од $x=+1$ до $x=+10$, онда би понајбоље било, да $x=5$ ставимо и тд. док тако неби све реалне корене један од другога одвоили.

IV.

Осем штурмове теореме има у теорији једначина још и других теорема, којих је цељ такође опредељавање броја и омеђија реалних корена дате једначине, али се све као што је познато нарочито зато разликују од штурмове теореме, што по њима обично нисмо у стању да извесно дознамо, да ли у извесном омеђију дата једначина заиста има толико корена, колико их ма која од тих теорема показује, него само да она може имати толико корена; осем тога све су оне нужно сљедство теорије ексцеса и штурмове теореме. Мислим да неће бити излишно ако се и у самој ствари покаже.

Број реалних корена једначине $f(x)=o$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$ може само у јединицу већи бити од броја реалних корена прве изводне функције $f'(x)=o$ за исто омеђије. И заиста по једначини ( ) добијамо

$$\mathcal{E}_a^b \frac{f'(x)}{f(x)} = -\mathcal{E}_a^b \frac{f(x)}{f'(x)} + \Sigma$$

где је $\Sigma=o$ или $\Sigma=\pm 1$. Означимо са m и m' број реалних корена од f(x) и f'(x) за поменуто омеђије, по штурмовој је теореми

$$\mathcal{E}_a^b \frac{f'(x)}{f(x)} = m,$$

напротив ексцес — $\mathcal{E}_a^b \frac{f(x)}{f'(x)}$ раван је разлици, коју доби-

јамо, ако број скокова функције $\frac{f'(x)}{f(x)}$ од $-\infty$ к $+\infty$ одузмемо од броја скокова од $+\infty$ к $-\infty$, а почем као што је познато $\frac{f'(x)}{f(x)}$ само m′ пута може у том омеђију кроз безкрајност пролазити, то сљедује

$$\mathcal{E}_a^b \frac{f'(x)}{f(x)} = < m'$$

Напослетку највећа је вредност, коју Σ добити може положна јединица и по томе

$$m = m' + 1$$

као што се хтело да докаже. Осем тога није тешко показати, да реални корени једначине $f'(x) = o$ леже увек између реалних корена једначине $f(x) = o$ али само обрнуто између два реална корена од $f'(x)$ не мора реалан корен од $f(x) = o$ лежати него може бити и уображен. Између осталога ове се критерије могу извести и помоћу једначине ( ).

Ово је правило познато у теорији једначина под именом ролеове теореме, премда је Ди. Гуа први приметио свезу између дате једначине и њених изводних функција. Старије аналисте извели су из ове теореме тако названу методу каскада, са којом су хтели број и омеђије реалних корена алгебраичких једначина да определе, али је ова метода веома околишна и не потпуна, јер као што рекох по њој није нужно сљедство, да $f(x) = o$ мора имати реална корена између a и b, ако су a и b реални корени од $f'(x)$.

Буданова и Фуријева теорема. Ако у једначини $n^{тог}$ степена и њеним изводним функцијама

$$f(x),\ f'(x),\ f''(x), \ldots\ldots,\ f^{(n-1)}(x),\ f^{n}(x)$$

место x једанпута a другипут b ставимо, тако да имамо ова два реда

$$f(a),\ f'(a),\ f''(a), \ldots\ldots,\ f^{(n-1)}(a),\ f^{(n)}(a)$$
$$f(b),\ f'(b),\ f''(b), \ldots\ldots,\ f^{(n-1)}(b),\ f^{(n)}(b);$$

број реалних корена једначине $f(x)=o$ између a и b раван је или мањи од броја, који добијамо, кад број значних мена другога реда од броја значних мена првога реда одузмемо, при том да је $a<b$.

Означимо са $m, m_1, m_2, \ldots\ldots, m_{n-1}$ број реалних корена од једначина $f(x), f'(x), f''(x), \ldots\ldots f^{(n-1)}(x)$, који леже између a и b. По ролевој теореми у обзиру да је $f^{(n)}(x)$ стална количина, добијамо

$$m \gtreqless m_1+\Sigma_1,\ m_1 \gtreqless m_2+\Sigma_2, \ldots\ldots,\ m_{n-2}=m_{n-1}+\Sigma_{n-1}$$

а отуда сабирајући ове једначине односно неједначине

$$m \gtreqless \Sigma_1+\Sigma_2+\cdots\cdots+\Sigma_{n-2}\,\Sigma_{n-1}$$

Ма која од количина Σ на прилику Σ_k равна је нули ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ а у исто време $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ образују значну мену или сљед; иста количина равна је $(+1)$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну мену а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$, значну сљед и напослетку равна је (-1), ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну сљед а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ значну мену. Означимо са p број мена у првом реду, којима такође мене у другом реду испод њих одговарају; са q број мена у првом раду, којима сљеди у другом реду испод њих одговарају; са r број сљеди првога реда, којима такође сљеди у другом реду испод њих одговарају и напослетку са s број сљеди првога реда, којима мене у другом реду испод њих одговарају, тако да имамо ове четири гомиле знакова

мене	мене	сљеди	сљеди
мене	сљеди	сљеди	мене
p	q	r	s

По овоме дакле $(p+r)$ количина Σ равне су нули; њих q равне су положној јединици а њих s равне су одречној јединици и отуда

$$\Sigma_1+\Sigma_2+\Sigma_3+\cdots\cdots+\Sigma_{n-1}=q-s$$

али је ако са V_a број значних мена у првом реду а са V_b број значних мена у другом реду означимо

$$V_a=p+q,\ V_b=p+s$$

а њихова разлика

$$V_a-V_b=q-s$$

и отуда напослетку

$$m \gtreqless V_a-V_b$$

као што је и требало, да се докаже.

Чувено картезијево значно правило специјалан је случај буданове теореме. И заиста ако $+\infty$ место b ставимо, функција f(x) и све њене изводне функције добијају знак сачинилаца од x у највећем степену. Ови су сачиниоци, претпостављајући, да је једначина уређена

$$1;\ n;\ n(n-1);\ldots\ldots\ldots;\ 1\ 2\ 3\ldots\ldots(n-1)\ n$$

т.ј. све положне количине и по томе $V_b=o$. Напротив ако о место а ставимо, функција f(x) и све њене изводне функције добијају знаке својих сталних чланова а ови су по реду

$$a^n;\ 1.\ a_{n-1};\ 1.2.\ a_{n-2};\ldots\ldots;\ 1.2.3\ldots\ldots(n-1)\ a_1;\ 1.2\ldots\ldots n$$

или што је све једно знаке сачиналаца дате једначине

$$a_n;\ a_{n-1};\ldots\ldots a_1;\ 1$$

и по томе V_o равно броју значних мена у датој једначини дакле $m \gtreqless V_o$ као што је и требало да се докаже.

V.

Са штурмовом теоремом у стању смо, да број и омеђија реалних корена поуздано определимо али број уображених корена дознајемо тек посредно ако т.ј. број реалних корена од степена једначине одузмемо. С теоретичке бар стране занимљиво је, да се и ово питање непосредно реши, т.ј. да број и омеђија и уображених корена какве једначине определимо. Ако у једначину $n^{тог}$ степена

$$f_{(z)} = z^n + a_1 z^{n-1} + a_2 z^{n-2} + \cdots\cdots + a_{n-1}\, z + a^n$$

$x + i\,y$ место z ставимо и реалне од уображених количина одвојимо, добијамо

$$\begin{aligned} f(x + i\,y) &= \varphi\,(x, y) + i\,\psi\,(x, y) \\ &= u + i\,v \qquad (15) \end{aligned}$$

Стављајући за x и y постепено различне вредности, u и v добијају такође друге и друге вредности, међутим оне вредности за x и y, за које је у исто време $u = o$ и $v = o$ називамо корене једначине $f(z) = o$. Све вредности за x и y можемо представљати у равнини x у као координате какве покретне тачке, тако да свакој вредности за x и y одговара једна тачка у равнини xy и обрнуто. По овоме дакле тражење корена једначине $f(x + i\,y)$ можемо свести на тражење тачака уравнини xy, којих кординате једначину $f(x + i\,y)$ задовољавају.

сл. 1.

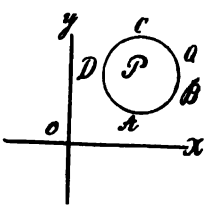

Из овога већ пораћа се питање, да ли у повољној кривој линији ABCDA, која у равнини xy лежи, има тачака, којих координате једначину $f(x + iy) = o$ задовољавају. Кошије први је ово питање решио. Ако као и пређе под ексцесом функције $\frac{u}{v}$ разумемо разлику, коју добијамо, ако

број скокова функције $\frac{u}{v}$ од $+\infty$ к $-\infty$ од броја скокова од $-\infty$ к $+\infty$ одузмемо, онда кошијева теорема гласи: ексцес функције $\frac{u}{v}$ за све координатне вредности оних тачака, које су на периферији закључане линије ABCDA, раван је двогубом броју уображених корена једначине $f(x+iy)=o$, претпостављајући да на периферију исте линије нема тачака, којих су координате корене једначине.

Претпоставимо по најпре, да од свију тачака које су у периферији линије ABCDA само тачка P и то само једанпут ову услову испуњава, т.ј. да су њене координате x_0, y_0, прост корен једначине $f(x+iy)=o$ а осем тога да је повољна линија ABCDA сматрајући је с тачке P сведена. Тачку P и повољну тачку Q на периферији линији ABCDA сајузимо правом PQ и означимо са r њену дужину а са φ угао, који она са положном осовином апсцисе закључава, тада су координате тачке Q.

$$x=x_0+z\cos\varphi$$
$$y=y_0+z\sin\varphi$$

и ако ове вредности у саму једначину ставимо

$$f(x+iy)=f(x_0+iy_0)\,r\,(\cos\varphi+i\sin\varphi+\cdots\cdots\cdots+\frac{f^{k(n)}(x_0+iy_0)}{1\,2\,3\ldots\ldots n}\,r^n\,(\cos\varphi+i\sin\varphi)^n$$

Напослетку ставимо

$$\frac{f^{(k)}(x_0+iy_0)}{1\,2\ldots\ldots k}=R_k\,(\cos\psi_k+i\sin\psi_k)$$

што је увек могуће, онда у обзиру на познати моавров образац једначина добија овај вид

$$f(x+iy)=R_1\,r\,[\cos(\varphi+\psi_1)+i\sin(\varphi+\psi_1)]+\cdots\cdots+R_n\,r^n\,[\cos(n\,\varphi+\psi_n)+i\sin(n\,\varphi+i\,\psi_n)]$$
$$=u+iv$$

Још нам је нужно, да определимо вредности од r и φ за које су први чланови од u и v већи од збира свију осталих т.ј. да је

$$R_1 z \cos(\varphi + \psi_1) > R_2 r^2 \cos(2\varphi + \psi_2) + \cdots\cdots + R_n r^n \cos(n\varphi + \psi_n)$$

$$R_1 r \sin(\varphi + \psi_1) > R_2 r^2 \sin(2\varphi + \psi_2) + \cdots\cdots + R_n r^n \sin(n\varphi + \psi_n).$$

То бива врло лако. Највећа је вредност коју sinus и cosinus могу добити положна јединица, по томе обе неједначине биће подкрепљене, ако на левој страни свуда место sinus-а и cosinus-а положну јединицу ставимо; претпоставимо још да је $r < 1$ и ако краткоће ради

$$R_2 + R_3 + \cdots\cdots + R_n = R$$

ставимо, обе неједначине добијају овај вид

$$R_1 r \cos(\varphi + \psi_1) > R$$
$$R_1 r \sin(\varphi + \psi_1) > R$$

Количина r везана је за услову $r < 1$, осем тога претпоставимо да је $s < \frac{R\sqrt{2}}{R_1}$; међу тим све је једно да ли $\frac{R\sqrt{2}}{R_1} \gtrless 1$, само кад r обе услове испуњава. Тада имамо

$$\cos(\varphi + \psi_1) > \frac{1}{\sqrt{2}}$$
$$\sin(\varphi + \psi_1) > \frac{1}{\sqrt{2}}$$

Апсолутна вредност cosinus-а већа је од $\frac{1}{\sqrt{2}}$ за све вредности од $\varphi + \psi_1 = \frac{3\pi}{4}$ до $\frac{5\pi}{4}$ а тако исто од $\varphi + \psi_1 = \frac{7\pi}{4}$ до $\frac{9\pi}{4}$; напротив апсолутна вредност sinus-а већа је до $\frac{1}{\sqrt{2}}$ за све вредности од $\varphi + \psi_1 = \frac{\pi}{4}$ до $\frac{3\pi}{4}$ а тако исто од $\varphi + \psi_1 = \frac{5\pi}{4}$ до $\frac{7\pi}{4}$. За те исте вредности од $\varphi + \psi_1$ биће наравно и први чланови од u и v већи од збира свију осталих, ако при том r наведене услове испуњава.

Сад није тешко определити и ексцес од $\frac{u}{v}$ кад тачка Q целу периферију ABCDA опише с претпоставком да пречник воља r поменуто услове испуњава. Оне положаје тачке Q за које је

$$\varphi + \psi_1 = \frac{\pi}{4}, \frac{3\pi}{4}, \frac{5\pi}{4}, \frac{7\pi}{4},$$

означимо са Q_1, Q_2, Q_3, Q_4 и претпоставимо да је у тачки Q_1 почетак двизања с оним правцем, по коме положна осовина апсцисе најближим путем к положној осовини ординате прелази. При двизању тачке Q од Q_1 до Q_2 угао $\varphi + \psi$ добија све вредности од $\frac{\pi}{4}$ до $\frac{3\pi}{4}$; за све те вредности први члан од V већи су од збира свију осталих чланова а у исто време од нуле различан, по томе и $\frac{u}{v}$ за све те вредности непролази кроз безкрајност дакле и ексцес нула.

Од тачке Q_2 до Q_3 функција V мења свој знак, јер је за $\varphi + \psi_1 = \frac{3\pi}{4}$ први члан положан и већи од збира свију осталих а за $\varphi + \psi_1 = \frac{5\pi}{4}$ одречан и такође већи од збира свију осталих чланова, по томе функција V као непрекидна пролази бар једанпут или непаран број пута кроз нулу, тако да имамо

$$\begin{array}{ccccccccc} & & \frac{3\pi}{4} & & & & \frac{5\pi}{4} & & \\ + & 0 & - & 0 & + & 0 & - & , & \end{array}$$

међутим је за сво то време двизања функција u одречна и по томе број скокова од $-\infty$ к $+\infty$ у јединицу је већи од броја скокова од $+\infty$ к $-\infty$ или другим речима од Q_2 то Q_3 ексцес је раван јединици.

Од тачке Q_3 до Q_4 функција V увек је одречна а по томе и ексцес раван нули.

Од тачке Q_4 до Q_1 функција V мења свој знак, јер је први члан за $\frac{7\pi}{4}$ одречан и већи од збира свију осталих а

за $\frac{9\pi}{4}$ положан а такође и већи од збира свију осталих чланова, по томе функција V пролази бар једанпут или непаран број пута кроз нулу тако да је на прилику

$$\overset{\frac{7\pi}{4}}{-}\,0+0-\overset{\frac{9\pi}{4}}{0}+$$

За сво то време функција u положна је па по томе и ексцес од $\frac{u}{v}$ раван јединици.

Одма за овим постаје питање у каквој свези стоји ексцес $\varepsilon\frac{u}{v}$, ако су координате тачке P сложен корен на прилику к-пута. У том је случају, као што је познато

$$f(x_0+iy_0)=0,\ f'(x_0+iy_0)=0,\ldots\ldots f^{k-1}(x_0+iy_0)=0$$

и по томе

$$f(x+iy)=\frac{f^{(k)}(x_0+iy_0)}{1\,2\ldots\ldots k}r^k(\cos\varphi+i\sin\varphi)+\cdots\cdots+$$
$$\frac{f^{(n)}(x_0+iy_0)}{1.2\ldots\ldots n}r^n(\cos\varphi+i\sin\varphi)^n.$$

или ако и овде као пређе

$$\frac{f^{(m)}(x_0+iy_0)}{1\,2\ldots\ldots m}=\rho_m(\cos\Theta_m+i\sin\Theta_m)$$

ставимо, у обзиру на моавров образац добијамо

$$f(x+iy)=\rho_k r_k^k[\cos(k\varphi+\Theta_k)+i\sin(k\varphi+\Theta^k)]$$
$$+\cdots+\rho_n r_n^n[\cos(n\varphi+\Theta_n)+i\sin(n\varphi+\Theta_n)]$$
$$=u+iv.$$

Означимо краткоће ради

$$\rho_{k-1}+\rho_{k-2}+\cdots\cdots\rho_n=R$$

и претпоставимо да је пречних воља r мањи од оба броја 1 и $\frac{R_2\sqrt{2}}{\rho_k}$, онда изводимо врло лако као и пређе, да је први члан у u већи од збира свију осталих чланова за

$$k\varphi+\Theta_k=\frac{3\pi}{4}\text{ до }\frac{5\pi}{4};\ \frac{7\pi}{4}\text{ до }\frac{9\pi}{4};\ldots\ldots\ldots;\frac{2k-1}{4}\pi\text{ до }\frac{2k+1}{4}\pi$$

а тако исто да је први члан од V већи од збира свију осталих за

$$\text{к}\,\varphi+\Theta_k=\frac{\pi}{4}\text{ до }\frac{3\pi}{4};\ \frac{5\pi}{4}\text{ до }\frac{7\pi}{4};\ldots\ldots;\ \frac{8k-3}{4}\pi\text{ до }\frac{8k-1}{4}\pi$$

Напослетку оне тачке на периферији линији ABCDA којих полупречници воће r са осовином апсцисе по реду углове

$$\frac{\pi-4\,\Theta_k}{4k},\ \frac{3\pi-4\,\Theta_k}{4k},\ldots\ldots\ldots\ \frac{(8k-1)\,\pi-4\,\Theta_k}{4k}$$

закључују, означимо са Q, Q_1,..... Q_{4n} и узмимо тачку Q_1 за почетак двизања. При двизању тачке Q од Q_1 до Q_2 угао $k\varphi+\Theta_k$ добија све вредности од $\frac{\pi}{4}$ до $\frac{3\pi}{4}$. За све те вредности први члан у V положан је и већи од збира свију осталих чланова па по томе и ексцес од $\frac{u}{v}$ у том омеђију раван нули.

Од тачке Q_2 до Q_3 функција V мења свој знак, јер је за $\frac{3\pi}{4}$ први члан положан и већи од збира свију осталих његових чланова, а за $\frac{5\pi}{4}$ одречан и такође већи од збира свију осталих чланова, по томе и V пролази бар једанпут или непаран број пута кроз нулу, тако да имамо

$$\begin{array}{ccccccc} & & \frac{3\pi}{4} & & & & \frac{5\pi}{4} \\ + & o & - & o & + & o & - \end{array}$$

међу тим је за све те вредности функција u одречна и по томе број скокова функције $\frac{u}{v}$ од $-\infty$ к $+\infty$ у јединицу већи од броја скокова од $+\infty$ к $-\infty$, дакле $\varepsilon\frac{u}{v}$ у омеђију од Q_2 до Q_3 раван јединици.

Ако иста проматрања продужимо и при даљем двизању тачке Q добијамо подобне резултате т.ј. да је $\varepsilon\frac{u}{v}$ од

$$Q_3\text{ до }Q_4;\ Q_5\text{ до }Q_6;\ldots\ldots;\ Q_{4k-1}\text{ до }Q_{4k}$$

увек раван нули, напротив у омеђијама од

$$Q_4\text{ до }Q_5;\ Q_6\text{ до }Q_7;\ldots\ldots;\ Q_{4k}\text{ до }Q_1$$

раван јединици и по томе $\varepsilon\frac{u}{v}=2$к за цео обим линије ABCDA.

Напослетку ваља нам још да проматрамо свезу између ексцеса и броја уображених корена, кад линија ABCDA више корена опкољава, који су један од другога различни.

сл. 2.

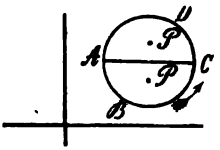

Тога ради претпоставимо, да линија ACDA један сложен корен опкољава, који к-пута једначину задовољава а ексцес од ACDA означимо са ε_1. Исто тако узмимо, да линија ABCA к-пута сложен корен опкољава а ексцес од ABCA означимо са ε_2. По досадањем имамо

$$\varepsilon_1 = 2\,\text{к}\ ,\ \ \varepsilon_2 = 2\,\text{к}'$$

Означимо даље са ε ексцес за линију ABCDA, онда постоји ова свеза између сва три ексцеса

$$\varepsilon = \varepsilon_1 + \varepsilon_2 = 2\,(\text{к} + \text{к}').$$

И заиста ставнимо $\varepsilon_1 = \Sigma_1 + \Sigma'$, где је Σ_1 ексцес од $\frac{u}{v}$ за омеђије CDA за Σ' за омеђије AC, исто тако ставимо $\varepsilon_2 = \Sigma_2 + \Sigma''$ где је Σ_2 ексцес за омеђије ABC са Σ'' ексцес за омеђије BA па имамо

$$\varepsilon_1 + \varepsilon_2 = \Sigma_1 + \Sigma_2 + \Sigma' + \Sigma''$$

Али колико пута функција $\frac{u}{v}$ од A до C постаје безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ и обрнуто, исто толико пута постаје и од C до A безкрајна само увек са противним скоком од $+\infty$ к $-\infty$ и обрнуто. Ако је дакле $\Sigma' = \text{p} - \text{q}$, онда је $\Sigma' = -\text{p} + \text{q}$ и по томе $\Sigma' + \Sigma'' = 0$. Па зато је и

$$\varepsilon_1 + \varepsilon_2 = \Sigma_1 + \Sigma_2$$

Збир оба ексцеса $\Sigma_1 + \Sigma_2$ раван је потпуно ексцесу ε_1 па зато је

$$\varepsilon = \varepsilon_1 + \varepsilon_2 = 2\,(\text{к}_1 + \text{к}_2)$$

као што је и хтело да докаже.

Још нам ваља да покажемо, како се тражи ексцес функције $\frac{u}{v}$ са две променљиве. То бива врло лако ако $\frac{u}{v}$ сведемо на функцију са једном непознатом. И заиста место повољне линије ABCDA узмимо правоугаоник авсд и ставимо

сл. 3.

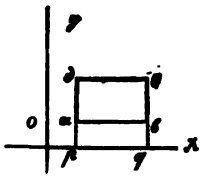

$$op = x_1 \quad , \quad oq = x_2$$
$$ap = y_1 \quad , \quad dp = y_2$$

па имамо

$$\mathcal{E}_{x_1 y_1}^{x_2 y_2} \frac{\varphi(xy)}{\psi(xy)} = \mathcal{E}_{x_1}^{x_2} \frac{\varphi(xy_1)}{(\psi xy_1)} + \mathcal{E}_{y_1}^{y_2} \frac{\varphi(x_2 y)}{\psi(x_2 y)} + \mathcal{E}_{x_2}^{x_1} \frac{\varphi(xy_2)}{\psi(xy_2)} + \mathcal{E}_{y_2}^{y_1} \frac{\varphi(x_1 y)}{\psi(x_1 y)}$$

али је у опште

$$\mathcal{E}_a^b \frac{\varphi(x)}{\psi(x)} = -\mathcal{E}_b^a \frac{\varphi(x)}{\psi(x)}$$

и по томе:

$$\mathcal{E}_{x_1 y_1}^{x_2 y_2} \frac{\varphi(xy)}{\psi(xy)} = \mathcal{E}_{x_1}^{x_2} \frac{\varphi(xy_1)}{\psi(xy_1)} + \mathcal{E}_{y_1}^{y_2} \frac{\varphi(x_2 y)}{\psi(x_2 y)} - \mathcal{E}_{x_1}^{x_2} \frac{\varphi(xy_2)}{\psi(xy_2)} - \mathcal{E}_{y_1}^{y_2} \frac{\varphi(x_1 y)}{\psi(x_1 y)}$$

Рачунање штурмових функција.

I.

Рачунање штурмових функција по методи највеће заједничке мере није истина тежак али доста досадан посао нарочито, ако је степен дате једначине већи од четири и ако су њени сачиниоци повећи бројеви. Зато хоћемо овде да покажемо и друге начине, са којима се до штурмових функција доћи може. Пре свега нужно је, да би се боље разумело оно, о чему ће доцније бити говора, да неколико речи кажем о симетричким функцијама и детерминантама ма какве алгебраиске једначине.

Означимо као и пређе са α_1, α_2, ... α_n корене једначине $n^{тог}$ степена

$$f(x) = x^n + a_1 x^{n-1} + \cdots\cdots + a_{n-1} x + a_n$$

па одма имамо познату већ релацију

$$f'(x)=\frac{f(x)}{x-\alpha_1}+\frac{f(x)}{x-\alpha_2}+\cdots+\frac{f(x)}{x-\alpha_n}$$

Поједини чланови на левој страни ове једначине целе су функције, јер је свака функција са њеном кореном чињеницом без остатка дељива. И заиста ако краткоће ради k-ти члан са Q_k означимо, добијамо

$$Q_k=\frac{1}{x-\alpha_k}\,[x^n-\alpha_k^n+a_1(x^{n-1}-\alpha_k^{n-1})+\cdots+a_{n-1}(x-\alpha_k)]$$

и ако у самој ствари деобу извршимо и по степенима од x уредимо

$$Q_k=x^{n-1}+(\alpha_k+a_1)\,x^{n-2}+\cdots\cdots+(\alpha_k^{n-2}+a_1\,\alpha_k^{n-3}+\cdots\cdots+a_{n-3}\alpha_k+a_{n-2})\,x+$$
$$+(\alpha_k^{n-1}+a_1\alpha_k^{n-2}+\cdots\cdots+a_{n-2}\alpha_k+a_{n-1}).$$

Стављајући $k=1,\ 2,\ldots,n$ добијамо постепено све чланове а отуда и њихов збир

$$f'(x)=nx^{n-1}+(s_1+na_1)\,x^{n-2}+(s_2+a_1\,s_1+na_2)\,x^{n-3}+\cdots\cdots+(s_k+\cdots\cdots+na_k)$$

ако по уведеном обичају

$$\alpha_1^k+\alpha_2^k+\cdots+\alpha_n^k=s_k$$

ставимо. Сравњујући сачиниоце равних степена од x добијамо познати Нутон-жираров образац

$$\begin{aligned}
&a_1+s_1=0\\
&2a_2+a_1s_1+s_2=0\\
&3a_3+a_2s_1+a_1s_2+s_3=0\\
&\vdots\\
&ka_k+a_{k-1}s_1+a_{k-2}s_2+\cdots\cdots+a_1s_{k-1}+s_{k=0}
\end{aligned}\qquad(16)$$

С овим образцем можемо двојако да се користимо, опредељујући збирове корених степена из сачинилаца јед-

начине или обрнуто опредељујући сачиниоце једначине из збирова корених степена. Једначине (16) линијарне су и по s_k и по a_k, па зато по познатом начину разрешавања линијарних једначина помоћу детерминаната добијамо

$$s_k = (-1)^k \begin{vmatrix} a_1, & 1, & 0, & 0, \ldots\ldots & 0 & 0 \\ 2a_2, & a_1, & 1, & 0, \ldots\ldots & 0 & 0 \\ 3a_3, & a_2 & a_1, & 1, \ldots\ldots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & & \\ (k-1)a_{k-1}, & a_{k-2}, & a_{k-3}, & a_{k-4} \ldots a_1, & & 1 \\ k\,a_k, & & a_{k-1}, & a_{k-2}, a_{k-3}, \ldots a_2, & & a_1 \end{vmatrix} \tag{17}$$

јер је

$$\begin{vmatrix} 1 & 0 & 0 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ a_1 & 1 & 0 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ a_2 & a_1 & 1 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & & \\ a_{k-1}, & a_{k-2}, & a_{k-3}, & \ldots & a_1, & 1 \end{vmatrix} = 1.$$

Из образца (17) добијамо на прилику збирове од првих пет корених степена

$$s_1 = -a_1$$

$$s_2 = (-1)^2 \begin{vmatrix} a_1 & 1 \\ 2a_2 & a_1 \end{vmatrix} = a_1^2 - 2a_2$$

$$s_3 = (-1)^3 \begin{vmatrix} a_1 & 1 & 0 \\ 2a_2 & a_1 & 1 \\ 3a_3 & a_2 & a_1 \end{vmatrix} = -[a_1^3 - 3a_1a_2 + 3a_3$$

$$s_4 = (-1)^4 \begin{vmatrix} a_1, & 1, & 0, & 0 \\ 2a_2, & a_1 & 1, & 0 \\ 3a_3, & a_2, & a_1, & 1 \\ 4a_4, & a_3, & a_2, & a_1 \end{vmatrix} = a_1^4 - 4a_1^2a_2 + 4a_1a_3 + 2a_2^2 + 4a_4$$

$$s_5=(-1)^5\begin{vmatrix} a_1, & 1, & 0 & 0 & 0 \\ 2a_2, & a_1, & 1, & 0 & 0 \\ 3a_3 & a_2 & a_1 & 1 & 0 \\ 4a_4 & a_3 & a_2 & a_1 & 1 \\ 5a_5 & a_4 & a_3 & a_2 & a_1 \end{vmatrix}=-[a_1^5-5a_1^3a_2+5a_1a_2^2+ +5a_1^2a_3-5a_2a_3- -5a_1a_4+5a_5].$$

и т.д.

Обрнуто из једначине (16) добијамо поједине сачиниоце једначине и то у виду

$$a_k=(-1)^k\frac{1}{1.2.3....k}\cdot\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ s_3 & s_2 & s_1 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & & \\ s_{k-1}, & s_{k-2}, & s_{k-3}, & \ldots\ldots s_1, & & (k-1) \\ s_k & , s_{k-1}, & s_{k-2}, & \ldots\ldots s_2, & s_2 & s_1 \end{vmatrix} \qquad 18$$

Тако на прилику за први пет сачинилаца добијамо.

$$a_1=-s_1$$

$$a_2=(-1)^2\frac{1}{1.2}\cdot\begin{vmatrix} s_1 & 1 \\ s_2 & s_1 \end{vmatrix}=+\frac{1}{1.2}[s_1^2-s_2]$$

$$a_3=\frac{(-1)^3}{1.2.3}\cdot\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 \\ s_3 & s_2 & s_1 \end{vmatrix}=+\frac{1}{1.2.3}[s_1^3-3s_1s_2+2s_3]$$

$$a_4=\frac{(-1)^4}{1.2.3.4}\cdot\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 & 0 \\ s_3 & s_2 & s_1 & 3 \\ s_4 & s_3 & s_2 & s_1 \end{vmatrix}=+\frac{1}{1.2.3.4}[s_1^4-6s_1^2s_2+8s_1s_3+ +3s_2^2-6s_4]$$

$$a_5=\frac{(-1)^5}{1.2.3.4.5}\cdot\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 & 0 & 0 \\ s_3 & s_2 & s_1 & 3 & 0 \\ s_4 & s_3 & s_2 & s_1 & 4 \\ s_5 & s_4 & s_3 & s_2 & s_1 \end{vmatrix}=-\frac{1}{1.2.3.4.5}[s_1^5-10s_1^3s_2+ +15s_1s_2^2+ +20(s_1^2s_3-s_2s_3)- -30s_1s_4+24s_5]$$

и т.д.

Ово до сада о симетричким функцијама довољно је за наш посао, па зато ћемо одма да пређемо на производ свију разлика од n основака. Ако краткоће ради и по уведеном обичају са

$$\begin{aligned}P(\alpha_1,\alpha_2,\ldots\alpha_n)=(\alpha_2-\alpha_1)(\alpha_3-\alpha_1)(\alpha_4-\alpha_1)(\alpha_5-\alpha_1)\ldots\ldots(\alpha_n-\alpha_1)\\ (\alpha_3-\alpha_2)(\alpha_4-\alpha_2)(\alpha_5-\alpha_2)\ldots\ldots(\alpha_n-\alpha_2)\\ (\alpha_4-\alpha_3)(\alpha_5-\alpha_3)\ldots\ldots(\alpha_n-\alpha_3)\\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\\ (\alpha_{n-1}-\alpha_{n-2})(\alpha_n-\alpha_{n-2})\\ (\alpha_n-\alpha_{n-1})\end{aligned}$$

означимо, онда постоји ова једначина

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n=\pm\begin{vmatrix}1 & 1 & 1 & \ldots\ldots 1 & 1\\ \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 & \ldots\ldots\alpha_{n-1} & \alpha_n\\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & \alpha_3^3 & \ldots\ldots\alpha_{n-1}^2 & \alpha_n^2\\ \vdots & & & & \\ \alpha_1^{n-2} & \alpha_2^{n-2} & \alpha_3^{n-2} & \ldots\ldots\alpha_{n-1}^{n-2} & \alpha_n^{n-2}\\ \alpha_1^{n-1} & \alpha_2^{n-1} & \alpha_3^{n-1} & \ldots\ldots\alpha_{n-1}^{n-1} & \alpha_n^{n-1}\end{vmatrix} \qquad (19)$$

О истини ове једначине уверавамо се понајлакше, ако само помислимо, да детерминанта изчезава, ако су два основка равни на прилику $\alpha_i=\alpha_j$, јер добијамо детерминанту, у којој су основци у два реда један другом равни а тада као што је познато она изчезава. Из овога сљедује непосредно, да се у детерминанти чињеница $(\alpha_i-\alpha_j)$ налази а почем су i и j повољне сказаљке; то се у детерминанти све чињенице као и у производу P налазе. При свем том ова услова за $\alpha_i=\alpha_j$ може да се испуни а да једначина између детерминанте и производа непостоји, јер зато је на прилику довољно, ако претпоставимо, да је детерминанта равна

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\ldots\alpha_n).\ \varphi(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n),$$

али ова претпоставка неможе постојати, јер је степен детерминанте

$$0+1+2+3+\cdots\cdots+(n-1)=\tfrac{1}{2}(n-1)n$$

а тога су степена и сви чланови производа P, дакле једначина (19) заиста постоји.

Ако обе стране једначине на други степен подигнемо, добијамо

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2=\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 & & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 & \ldots\ldots & \alpha_n \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & \alpha_3^2 & \ldots\ldots & \alpha_n \\ \vdots & & & & \\ \alpha_1^{n-1} & \alpha_2^{n-1} & \alpha_3^{n-1} & \ldots\ldots & \alpha_n^{n-1} \end{vmatrix}$$

Производ две детерминанте такође је детерминанта истога степена, по томе и квадрат какве детерминанте. Ако са a и b основке обе детерминанте означимо, општи основак $c_{i,k}$ производа, добијамо по познатом обрасцу

$$c_{i,k}=a_{i,1}\,b_{k,1}+a_{i,2}\,b_{k,2}+\cdots\cdots+a_{i,n}\,b_{k,n}$$

То може је

$$P(\alpha_1\ldots\alpha_n)^2=\begin{vmatrix} n & ; \alpha_1+\alpha_2+\cdots+\alpha_n & ;\ldots\ldots; \\ & \alpha_1^{n-1}+\alpha_2^{n-1}+\cdots+\alpha_n^{n-1} & \\ \alpha_1+\alpha_2+\cdots+\alpha_n & ; \alpha_1^2+\alpha_2^2+\cdots+\alpha_n^2 & ;\ldots\ldots; \\ & \alpha_1^n+\alpha_2^n+\cdots+\alpha_n^n & \\ \alpha_1^2+\alpha_2^2+\cdots+\alpha_n^2 & ; \alpha_1^3+\alpha_2^3+\cdots+\alpha_n^3 & ;\ldots\ldots; \\ \vdots & \alpha_1^{n+1}+\alpha_2^{n+1}+\cdots+\alpha_n^{n+1} & \end{vmatrix}$$

$$\begin{vmatrix} \alpha_1^{n-2}+\alpha_2^{n-2}+\cdots+\alpha_n^{n-2}\,; & \alpha_1^{n-1}+\alpha_2^{n-1}+\cdots+\alpha_n^{n-1}\,;\ldots\ldots\ldots; \\ & \alpha_1^{2n-3}+\alpha_2^{2n-3}+\cdots+\alpha_n^{2n-3} \\ \alpha_1^{n-1}+\alpha_2^{n-1}+\cdots+\alpha_n^{n-1}\,; & \alpha_1^{n}+\alpha_2^{n}+\cdots+\alpha_n^{n}\,;\ldots\ldots\ldots; \\ & \alpha_1^{2n-2}+\alpha_2^{2n-2}+\cdots+\alpha_n^{2n-2} \end{vmatrix}$$

или ако као и пре

$$\alpha_1^i+\alpha_2^i+\cdots\cdots+\alpha_n^i=s_i$$

ставимо

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2=\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 & \ldots\ldots & s_{n-2} & s_{n-1} \\ s_1 & s_2 & s_3 & \ldots\ldots & s_{n-1} & s_n \\ s_2 & s_3 & s_4 & \ldots\ldots & s_n & s_{n+1} \\ \vdots & & & & & \\ s_{n-2} & s_{n-1} & s_n & \ldots\ldots & s_{2n-4} & s_{2n-3} \\ s_{n-1} & s_n & s_{n+1} & \ldots\ldots & s_{2n-3} & s_{2n-2} \end{vmatrix} \qquad (20)$$

Последња детерминанта као што ће се доцније видети веома је важна за штурмову теорему, ако количине $\alpha_1\ \alpha_2\ldots\alpha_n$ као корене дате једначине сматрамо, зато ћемо јој дати други вид, који добијамо, ако место количина $s_0\ s_1\ldots s_{2n-2}$ сачиниоце и степен једначине уведемо. Тога ради преобратимо детерминанту у другу, која је 2(n—1) степена т.ј. образујмо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & \ldots & s_{n-1} \\ s_1 & s_2 & \ldots & s_n \\ \vdots & & & \\ s_{n-2} & s_{n-1} & \ldots & s_{2n-3} \\ s_{n-1} & s_n & \ldots & s_{2n-2} \end{vmatrix}=\begin{vmatrix} 1\ 0\ 0\ldots\ldots 0\ 0\ 0\ \ldots\ldots\ldots\ 0 \\ 0\ 1\ 0\ldots\ldots 0\ 0\ 0\ \ldots\ldots\ldots\ 0 \\ \vdots \\ 0\ 0\ 0\ldots\ldots s_0\ \ s_1\ \ s_2\ \ldots\ldots\ldots s_{n-1} \\ 0\ 0\ 0\ldots\ldots s_0\ s_1\ s_2\ s_3\ \ldots\ldots\ldots s_n \\ 0\ 0\ 0\ldots s_0\ s_1\ s_2\ s_3\ s_4\ \ldots\ldots\ s_{n+1} \\ \vdots \\ 0\ s_0\ s_1\ldots\ldots s_{n-3}\ s_{n-2}\ s_{n-1}\ldots\ldots\ldots\ s_{2n-4} \\ s_0\ s_1\ s_2\ldots\ldots s_{n-2}\ s_{n-1}\ s_n\ \ldots\ldots\ldots\ s_{2n-3} \\ s_1\ s_2\ s_3\ \ldots\ldots s_{n-1}\ s_n\ \ s_{n+1}\ \ldots\ldots\ s_{2n-2} \end{vmatrix}$$

Последњој детерминанти можемо за наш посао угоднију форму дати ослањајући се при том на познато својство детерминаната да је т.ј.

$$\begin{vmatrix} a_1 & b_1 & c_1 \\ a_2 & b_2 & c_2 \\ a_3 & b_3 & c_3 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a_1, & pa_1+b_1, & pa_1+q\ b_1+c_1 \\ a_2, & pa_2+b_2, & pa_2+q\ b_2+c_2 \\ a_3, & pa_3+b_3, & pa_3+q\ b_3+c_3 \end{vmatrix}$$

Тога ради помножимо прву врсту са a_1 и додајмо је другој врсти; помножену другу врсту са a_1 и помножену прву врсту са a_2 додајмо трећој врсти и т.д. па ће детерминанта добити овај вид

$$\begin{vmatrix} 1 & a_1 & a_2 & \cdots\cdots \\ 0 & 1 & a_1 & \cdots\cdots \\ 0 & 0 & 1 & \cdots\cdots \\ \vdots & & & \\ 0 & s_0, & s_1+a_1s_0, & \cdots\cdots \\ s_0, & s_1+a_1s_0, & s_2+a_1s_1+a_2s_0, & \cdots\cdots \\ s_1 & s_2+a_1s_1, & s_3+a_1s_2+a_2s_1, & \cdots\cdots \end{vmatrix}$$

и отуда помоћу невтон-жираровог обрасца

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2 = \begin{vmatrix} 1 & a_1 & a_2 & a_3 & \cdots\cdots \\ 0 & 1 & a_1 & a_2 & \cdots\cdots \\ 0 & 0 & 1 & a_1 & \cdots\cdots \\ \vdots & & & & \\ 0 & n & (n-1)a_1 & (n-2)a_1 & \cdots\cdots \\ n & (n-1)a_1, & (n-2)a_2 & (n-3)a_3 & \cdots\cdots \\ a_1 & 2_2a_2 & 3a_3 & 4a_4 & \cdots\cdots \end{vmatrix} \quad (21).$$

Једначина (21) назива се обично детерминанта једначине

$$f(x) = x^n + a_1\ x^n + a^2\ x^{n-2} + \cdots + a_{n-1}\ x + a_n$$

ако су $\alpha_1, \alpha_2 \ldots \alpha_n$ њени корени. Ако једначина има једнаких корена, њена детерминанта изчезава. Обрнуто ако детерминанта изчезава, онда њена једначина има једнаких корена. Колико једнаких корена једначина има, истина неможе се дознати из њене детерминанте, али и то се питање као што је познато може решити у виду детерминаната. За једначине првих четири степена

$$a_0x^2+2a_1x+a_2=0$$
$$a_0x^3+3a_1x^2+3a_2x+a_3=0$$
$$a_0x^4+4a_1x^3+6a_2x^2+4a_3x+a_4=0$$

детерминанте су

$$\Delta_2=\frac{4}{a_0^2}(a_1^2-a_0a_2)$$
$$\Delta_3=\frac{27}{a_0^4}[a_0^2a_3^2+4a_0a_2^3+4a_1^3a_3-3a_1^2a_2^2-6a_0a_1a_2a_3]$$
$$\Delta_4=\frac{16}{a_0^6}\Big\{(a_0a_4-4a_1a_3+3a_2^2)^3-27(a_0a_2a_4-a_0a_3^2-$$
$$-a_1^2a_4+2a_1a_2a_3-a_2^3)\Big\}$$

Са производом P стоје у свези и ове детерминанте

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{n-1} & 1 \\ s_1 & s_2 & s_3 \ldots\ldots s_n & x \\ s_2 & s_3 & s_4 \ldots\ldots s_{n+1} & x_2 \\ \vdots & & & \\ s_n & s_{n+1} & s_{n+2} \ldots\ldots s_{2n-1} & x^n \end{vmatrix} = P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2(x-\alpha_1)(x-\alpha_2)\ldots(x-\alpha_n) \qquad (22)$$

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 & s_3 \ldots\ldots s_i & x \\ s_2 & s_3 & s_4 \ldots\ldots s_{i+1} & x^2 \\ \vdots & & & \\ s_i & s_{i+1} & s_{i+2} \ldots s_{2i-1} & x^i \end{vmatrix} = \sum_1^n P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_i)(x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha_i) \qquad (23)$$

разумевајући под $\sum_{i}^{n}$ на левој страни збир свију производа, које добијамо, ако од n основака $\alpha_1\ \alpha_2 \ldots \alpha_n$ сваки пут i основака узмемо и производ $P(\alpha_1 \ldots \alpha_i)\ (x-\alpha_1) \ldots (x-\alpha_i)$ образујемо. О истини ових релација можемо понајлакше да се уверимо сматрањем специјалних случајева. Тако на прилику у најпростијем случају за $i=n=2$ имамо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 2 & \alpha_1+\alpha_2 & 1 \\ \alpha_1+\alpha_2 & \alpha_1^2+\alpha_2^2 & x \\ \alpha_1^2+\alpha_1^2 & \alpha_1^3+\alpha_2^3 & x^2 \end{vmatrix},$$

$$= \begin{vmatrix} 1 & \alpha_1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_1^2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_1^3 & x^2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & \alpha_1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_1^2 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_1^3 & x^2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & \alpha_2 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2^2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^3 & x^2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & \alpha_2 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_2^2 & x \\ \alpha_2 & \alpha_2^3 & x^2 \end{vmatrix}$$

Прва и последња детерминанта изчезавају, јер су и у једној и у другој основци двеју врста по себице један другом равни, ако у првој чињеницу α_1 а у другој чињеницу α_2 извучемо. Замењујући још у другој детерминанти другу врсту с првом, добијамо одма

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1) \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1)^2 (x-\alpha_1)(x_1-\alpha_2)$$

из чега истинитост обрасца (8) сљедује. Исто тако и за обрасац (23) добијамо, ако на прилику $n=4$ ставимо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 4 & ;\ \alpha_1+\alpha_2+\alpha_3+\alpha_4; & 1 \\ \alpha_1+\alpha_2+\alpha_3+\alpha_4; & \alpha_1^2+\alpha_2^2+\alpha_3^2+\alpha_4^2; & x \\ \alpha_1^2+\alpha_2^2+\alpha_3^2+\alpha_4^2; & \alpha_1^3+\alpha_2^3+\alpha_3^3+\alpha_4^3; & x^2 \end{vmatrix}$$

$$= \alpha_1 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_1 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_2 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_3 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_4 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_1 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_1 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_1 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_1 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_2 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_2 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_3 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_3 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_3 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_4 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_4^2 & x_2^2 \end{vmatrix} + \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_4 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_4 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

Прве четири детерминанте изчезавају идентички а од осталих дванајест две и две једна другој су равне али противположеног знака тако да имамо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_1 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + (\alpha_3-\alpha_1)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_3 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_3^2 & x_2^2 \end{vmatrix}$$

$$+(\alpha_3-\alpha_2)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_3 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+(\alpha_4-\alpha_2)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_4 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix} + (\alpha_4-\alpha_2)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_4 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_4^2 & x_2^2 \end{vmatrix}$$

$$+(\alpha_4-\alpha_3)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_4 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

или ако као и пређе поједине детерминанте у самој ствари изведемо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1)(x-\alpha_1)(x-\alpha_2) + \cdots\cdots + (\alpha_4-\alpha_3)(x-\alpha_3)(x-\alpha_4)$$

$$= {}_2\sum^4 P(\alpha_1\ \alpha_2)^2\,(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)$$

дакле као што је и требало да се докаже.

Ако у обрасцима (22) и (23) сачиниоце од x у највећем степену на обе стране сравнимо, добијамо још две релације

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \cdots\cdots s_{n-1} \\ s_1 & s_2 & s_3 \cdots\cdots s_n \\ s_2 & s_3 & s_4 \cdots\cdots s_{n+1} \\ \vdots & & \\ s_{n-1} & s_n & s_{n+1} \cdots\cdots s_{2n-2} \end{vmatrix} = P(\alpha_1\ \alpha_2 \cdots\cdots \alpha_n)^2$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{i-1} \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_i \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{i+1} \\ \vdots & & \\ S_{i-1} & S_i & S_{i+1} \ldots\ldots S_{2i-2} \end{vmatrix} = {}_1\sum^n P(a_1\, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_i)^2 \qquad (24)$$

од којих је прва већ у обрасцу ( ) изведена. И у овим детерминантама и то на исти начин можемо увести сачиниоце и степен једначине место збира корених степена.

Свима овим резултатима можемо дати и опширнији вид. И заиста ако ставимо

$$S_i = \Sigma_1 \alpha_1^i + \Sigma_2 \alpha_2^i + \cdots\cdots\cdots + \Sigma_n\, \alpha_n^i$$

добијамо врло лако ове четири релације,

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{n-1} & 1 \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_n & x \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{n+1} & x^2 \\ \vdots & & & \\ S_n & S_{n+1} & S_{n+2} \ldots\ldots S_{2n-1} & x^n \end{vmatrix} = \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots\ldots \Sigma_n .\ P(\alpha_1 \alpha_2 \ldots \alpha_n)^2 (x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha^n) \qquad (25)$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{i-1} & 1 \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_i & x \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{2i-1} & x_i \\ \vdots & & & \\ S_i & S_{i+1} & S_{i+2} \ldots\ldots S_{2i-1} & x^i \end{vmatrix} = {}_1\sum^n \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots\ldots \Sigma_i\ P(\alpha_1 \ldots\ldots \alpha_i)^2 (x-\alpha_1)\ldots\ldots(x-\alpha_i) \qquad (26)$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{n-1} \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_n \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{n+1} \\ \vdots & & \\ S_{n-1} & S_n & S_{n+1} \ldots\ldots S_{2n-2} \end{vmatrix} = \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots \Sigma_n\ P(\alpha_1\, \alpha_2 \ldots \alpha_n)^2 \qquad (27)$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{i-1} \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_i \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{i+1} \\ \vdots & & \\ S_{i-1} & S_i & S_{i+1} \ldots S_{2i-2} \end{vmatrix} = \sum_1^n \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots \Sigma_i \; P(\alpha_1 \ldots \alpha_i)^2 \tag{28}$$

Између детерминаната вида (23) а тако исто између њих и детерминаната вида (24) постоје важне релације, које ћемо овде ради доцније употребе да проматрамо. Ставимо краткоће ради

$$\begin{aligned} y_i &= \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & x \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & x^2 \end{vmatrix} \\ y_{i+1} &= \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_i & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i+1} & x \\ \vdots & & \\ s_{i+1} & s_{i+2} \ldots a_{2i} & x^{i+1} \end{vmatrix} \end{aligned} \tag{29}$$

и означимо са λ_i и λ_{i+1} сачиниоце од x^i и x^{i+1} у y_i и y_{i+1} т.ј. ставимо

$$\lambda_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i \\ \vdots & \\ s_{i-1} & S_i \ldots s_{2i-2} \end{vmatrix}, \quad \lambda_{i+1} = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_i \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i+1} \\ \vdots & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} \end{vmatrix}$$

и напослетку означимо са $y_i', y_i'' \ldots y_i^{(n)}$ оно што из детерминанте y_i постаје, ако по реду $x = \alpha_1 \ldots\ldots \alpha_n$ ставимо, онда добијамо, ове две релације

$$\begin{cases} \alpha_1^k y_i' + \alpha_2^k y_i'' + \cdots\cdots + \alpha_n^k y_i^{(n)} = 0 & \text{за } k < i \\ \alpha_1^i y_i' + \alpha_2^i y_i'' + \cdots\cdots + \alpha_n^i y_i^{(n)} = \lambda_{i+1}. \end{cases} \tag{30}$$

О истини ових релација можемо се уверити понајлакше, ако место $y_i\ y_i'\ldots\ldots y_i^{(n)}$ њихове вредности ставити. Тада добијамо

$$\alpha_1^k\begin{vmatrix} s_0 & s_1\ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2\ \ldots\ldots s_i & \alpha_1 \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1}\ldots s_{2i-1} & \alpha_1^i \end{vmatrix} + \alpha_2^k\begin{vmatrix} s_0 & s_1\ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2\ \ldots\ldots s_i & \alpha_2 \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1}\ldots s_{2i-1} & \alpha^i \end{vmatrix} + \ldots\ldots$$

$$+\alpha_n^k\begin{vmatrix} s_0 & s_1\ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2\ \ldots\ldots s_i & \alpha_n \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1}\ldots s_{2i-1} & \alpha_n^i \end{vmatrix}.$$

Збир свију ових детерминаната можемо свести у једну детерминанту, ослањајући се на познато својство детерминаната, по коме је

$$\begin{vmatrix} a & b & c \\ a_1 & b_1 & c_1 \\ a_2 & b_2 & c_2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} a & b & d \\ a_1 & b_1 & d_1 \\ a_2 & b_2 & d_2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a & b & c+d \\ a_1 & b_1 & c_1+d_1 \\ a_2 & b_2 & c_2+d_2 \end{vmatrix}$$

по томе дакле и збир свију n детерминаната раван је детерминанти

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1\ldots\ldots s_{i-1} & s_k \\ s_1 & s_2\ \ldots\ldots s_i & s_{k+1} \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1}\ldots s_{2i-1} & s_{i+k} \end{vmatrix}$$

Ставимо по реду $k=0,\ 1,\ldots\ i-1$ то за свако $k<i$ последња врста детерминанте равна је по реду првој, другој и т.д. врсти исте детерминанте. Због тога је она идентички нула. Ставимо напротив $k=i$ онда добијамо детерминанту

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & s_i \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & s_{i+1} \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & s_{2i} \end{vmatrix}$$

која није ништа друго но λ_{i+1}, као што смо и захтевали да докажемо.

Осем релације (30) постоји између детерминаната y_i y_{i-1} и y_{i-2} такође једна занимљива релација, која је у исто време за наш посао веома важна. Тога ради означимо са λ_i и μ_i сачиниоце од x^i и x^{i-1} у детерминанти y_i а тако исто са λ_{i-1} и μ_{i-1} сачиниоце од x^{i-1} у детерминанти y_{i-1} т.ј. ставимо

$$y_i = \lambda_i \; x^i + \mu_i \, x^{i-1} + \cdots\cdots$$
$$y_{i-1} = \lambda_{i-1} \, x^{i-1} + \mu_{i-1} \, x^{i-2} + \cdots\cdots$$

и напослетку означимо са Q количник а са R остатак са промењеним знаком, који добијамо кад y_i са y_{i-1} делимо, тако да имамо

$$y_i = y_{i-1} \, Q - R \tag{31}$$

где је количник

$$Q = \frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}} \, x + \frac{\mu_i \lambda_{i-1} - \lambda_i \mu_{i-1}}{\lambda_{i-1}^2}$$
$$= lx + m \tag{32}$$

а остатак R цела рационална алгебрајска функција (i—2)-тог степена и уопште вида

$$R = c_0 + c_1 \, x + c_2 \, x^3 + \cdots\cdots + c_{i-2} \, x^{i-2} \tag{33}$$

Да би овај остатак определили, ставимо у (32) по реду $x = \alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_n$ и означимо као и пређе са y_i', y_{i-1}'; y_i'', y_{i-1}'';.... оно што из y_i и y_{i-1} при тој замени постаје, па добијамо ову систему једначина.

$$\begin{aligned} y_i' &= (l\alpha_1 + m)\, y_{i-1}' - (c_0 + c_1\alpha_1 + \cdots\cdots + c_{i-2}\alpha^{i-2}) \\ y_i'' &= (l\alpha^2 + m)\, y_{i-1}'' - (c_0 + c_1\alpha_2 + \cdots\cdots + c_{i-2}\alpha_2^{i-2}) \\ &\vdots \\ y_i^{(n)} &= (l\alpha_n + m)\, y_{i-1}^{(n)} - (c_0 + c_1\alpha_n + \cdots\cdots + c_{i-2}\alpha_n^{i-2}) \end{aligned} \tag{34}$$

Сабирајући све ове једначине и то једанпут онаке као што су; други пут множећи их по реду са α_1, α_2,.....α_n; затим са α_1^2, α_2^2,.....α_n^2,..... и напослетку са α_1^{i-2}, α_2^{i-2}, ...α_n^{i-2}, добијамо ову систему од (i—1) једначина

$$\begin{aligned} 0 &= c_0\, s_0 + c_1\, s_1 + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{i-2} \\ 0 &= c_0\, s_1 + c_1\, s_2 + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{i-1} \\ &\vdots \\ 0 &= c_0\, s_{i-3} + c_1\, s_{i-2} + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{2i-5} \\ \frac{\lambda_i^2}{\lambda_{i-1}} &= c_0\, s_{i-2} + c_1\, s_{i-1} + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{2i-4} \end{aligned}$$

јер сабирци на левој страни а тако исто и први део сабирака на десној страни осем последњег по ( ) изчезавају. Из ових (i — 1) једначина можемо све сачиниоце у R да определимо а тада паравно добијамо и остатак R. Много лакше долазимо цељи, ако истим једначинама још и ову додамо

$$R = c_0 + c_1\, x + \cdots\cdots + c_{i-2}\, x^{i-2}$$

јер тада добијамо по познатој теореми, да детерминанта од (m + 1) линијарних једначина између m непознатих идентички изчезава, ако хоћемо да услови свију једначина једна другој не противуречe

$$\begin{vmatrix} 0 & 0 & 0 \cdots\cdots 0 & \frac{\lambda_i^2}{\lambda_{i-1}} & R \\ s_0 & s_1 & s_2 \cdots\cdots s_{i-3} & s_{i-2} & 1 \\ s_1 & s_2 & s_3 \cdots\cdots s_{i-2} & s_{i-1} & x \\ \vdots & & & & \\ s_{i-2} & s_{i-1} & s_i \cdots\cdots s_{2i-5} & s_{2i-4} & x^{i-2} \end{vmatrix} = 0$$

или ако ову детерминанту као збир детерминаната по сачиниоцима у првом реду уредимо

$$\frac{\lambda_i^2}{\lambda_{i-1}}\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-3} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i-2} & x \\ \vdots & & \\ s_{i-2} & s_{i-1} \ldots s_{2i-5} & x^{i-2} \end{vmatrix} - R\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-2} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i-3} \\ \vdots & \\ s_{i-2} & s_{i-1} \ldots s_{2i-4} \end{vmatrix} = 0$$

и отуда

$$R = \left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\right]^2 y_{i-2} \tag{35}$$

а то ће рећи ако детерминанту y_i са y_{i-1} поделимо, остатак R такође је детерминанта и то y_{i-2} помножена са положном чињеницом $\left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\right]^2$. Замењујући вредност за R из (35) у (31) добијамо

$$(36)\quad \begin{cases} y_i = y_{i-1}\left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\, x + \frac{\mu_1 \lambda_{i-1} - \mu_{i-1}\lambda_i}{\lambda_{i-1}^2}\right] - \left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\right]^2 y_{i-2} \\ \lambda_{i-2}^2 y_i - [\lambda_i \lambda_{i-1} x + \mu_i \lambda_{i-1} - \mu_{i-1}\lambda_i]\, y_{i-1} + \lambda^2 y_{i-2} = 0 \end{cases}$$

II.

Означимо са $V\ V_1\ V_2 \ldots\ldots V_n$ ред штурмових функција за једначину

$$V = x^n + a_1 x^{n-1} + \cdots\cdots + a_{n-1} x + a_n$$

а са $Q_1\ Q_2, \ldots\ldots Q_n$ по реду количнике, онда као што је већ познато имамо овај ред једначина

$$\begin{aligned} V &= V_1 Q_1 - V_2 \\ V_1 &= V_2 Q_2 - V_3 \\ V_2 &= V_3 Q_3 - V_4 \\ &\vdots \\ V_{n-1} &= V_n Q\,. \end{aligned}$$

или ако одавде количине V_2, V_3..... определимо

$$V_2 = V_1 Q_1 - V$$
$$V_3 = (Q_1 Q_2 - 1) V_1 - Q_2 V$$
$$V_4 = (Q_1 Q_2 Q_3 - Q_1 - Q_3) V_1 - (Q_2 Q_3 - 1) V$$
$$V_5 = (Q_1 Q_2 Q_3 Q_4 - Q_1 Q_2 - Q_1 Q_4 - Q_3 Q_4 + 1) V_1$$
$$\vdots \qquad\qquad - (Q_2 Q_3 Q_4 - Q_2 Q_4) V$$

и у опште

$$V_{k-1} = A_{k-1} V_1 - B_{k-1} V$$
$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$
$$V_{k+1} = A_{k+1} V_1 - B_{k+1} V.$$

Из овога сљедује карактеристичко својство штурмових функција, да се свака од њих у виду

$$AV_1 - BV$$

представити може. Функције A и B можемо изближе да определимо. И заиста почем је сваки количник Q у опште вида

$$ax + b$$

сљедује непосредно, да су A и B целе рационалне алгебрајске функције и да је степен од A у јединицу а од B у две јединице мањи од броја, који показује ред штурмових функција т.ј. да је A_k (k—1)-тог степена а B_k (k—2)-тог степена. Ово својство штурмових функција довољно је и за само њихово определење. Како то бива, ми ћемо у самој ствари да покажемо. Тако је на прилику

$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$

где су A_k и B_k у опште вида

$$A_k = b_{k-1} x^{k-1} + b_{k-2} x^{k-2} + \cdots + b_1 x + b_0$$
$$B_k = c_{k-2} x^{k-2} + c_{k-3} x^{k-3} + \cdots + c_1 x + c_0$$

Ако дакле знамо сачиниоце од x у A_k и B_k онда простим мложењем добијамо и V_k, јер су V_1 и V у сваком датом случају позначе.

Функција V_k (n—k)-тог је степена а $(A_k V_1 - B_k V)$ је (n+k—2)-тог степена, по томе сачиниоци од свију степена од x у $(A_k V_1 - B_k V)$, који су од (n—k) већи, идентички су нула а отуда добијамо (2k—1) услове за опредељавање (2k—2) сачинилаца у A_k и B_k. Али је број свију сачинилаца (2k—1) и по томе ваљало би нам још једне услове; међутим пражење те услове уклањамо тиме, ако ма са којим сачиниоцем у A_k или B_k цео израз поделимо на прилику са b_{k-1}, тако да је

$$A_k = x^{k-1} + b'_{k-2} x^{k-2} + \cdots + b'_1 x + b'_0$$
$$B_k = c'_{k-2} x^{k-2} + c'_{k-3} x^{k-3} + \cdots + c'_1 x + c'_0$$

Тиме се знак штурмових функција не мења а нама је само до тога и стало а не до њихове апсолутне вредности. Поменуте (2k—2) услове сада су довољне за определеље свију сачинилаца јер и њих исто толико има.

Овај начин опредељавања штурмових функција нарочито се по томе разликује од начина највеће заједничке мере, што сваку функцију независно једну од друге определити можемо а осем тога што је деоба у мложење преобраћена.

Штурмове функције можемо и у виду детерминаната представити и то на више начина. Нека је

$$V = a_0 x^n + a_1 x^{n-1} + \cdots + a_{n-1} x + a_n$$
$$U = b_0 x^m + b_1 x^{m-1} + \cdots + b_{m-1} x + b_m$$

где је $n > m$ и означимо са Q количник а са R остатак, кад V са U делимо, тако да је

$$V = UQ + R \qquad (37)$$

где су Q и R целе рационалне алгебрајске функције и у опште вида

$$\begin{aligned} Q &= q_0 x^k + q_1 x^{k-1} + \cdots\cdots + q_{k-1} x + q_k \\ R &= r_0 x^{n-1} + r_1 x^{n-2} + \cdots\cdots + r_{n-2} x + r_{n-1} \end{aligned} \qquad (38)$$

ако краткоће ради у Q ставимо $k = n - m$. Стављајући у (37) за V, U, Q и R њихове вредности и сравњујући поједине сачиниоце равних степена од x на обема странама, добијамо врло лако ову систему једначина

$$\begin{aligned} a_0 &= q_0 b_0 \\ a_1 &= q_0 b_1 + q_1 b_0 \\ a_2 &= q_0 b_2 + q_1 b_1 + q_2 b_2 \\ &\vdots \\ a_k &= q_0 b_k + q_1 b_{k-1} + \cdots\cdots + q_{k-1} b_1 + q_k b_0 \\ a_{k+1} &= q_0 b_{k+1} + q_1 b_k + \cdots\cdots + q_k b_1 + r_0 \\ &\vdots \\ a_{k+i+1} &= q_0 b_{k+i+1} + q_1 b_{k+i} + \cdots\cdots + q_k b_{i+1} + r_i \\ &\vdots \\ a_n &= q_k b_m + r_{m-1} \end{aligned} \qquad (39)$$

У овој системи имамо свега $(m+k+1)$ једначина. Из првих $(k+1)$ једначина, почем у њима нема ни једно r, можемо све сачиниоце у Q на број $(k+1)$ да определимо а из осталих m једначина све сачиниоце остатка, којих је број m. Млого лакше постизавамо ту циљ, ако $(k+1)$ првих једначина са ма којом од осталих m једначина сајузимо на прилику са a_{k+i+1}, јер тада њихова детерминанта изчезава па имамо

$$\begin{vmatrix} b_0 & 0 & 0 & \cdots\cdots & 0 & a_0 \\ b_1 & b_0 & 0 & \cdots\cdots & 0 & a_1 \\ b_2 & b_1 & b_0 & \cdots\cdots & 0 & a_2 \\ \vdots & & & & & \end{vmatrix} = 0$$

$$\begin{vmatrix} b_k & b_{k-1} & b_{k-2} \ldots\ldots b_0 & a_k \\ b_{k+i+1} & b_{k+i} & b_{k+i-1} \ldots\ldots b_{i+1} & a_{k+i+1} - r_i \end{vmatrix}$$

и отуда помоћу већ више пута поменутог својства детерминаната, ако са Σ положну или одречну јединицу означимо како је кад $\frac{1}{2}k(k-1)-1$ паран или непаран број

$$r_i = \frac{\Sigma}{b_0^{k+1}} \begin{vmatrix} a_0 & a_1 & a_2 \ldots\ldots\ldots a_k & a_{k+i+1} \\ 0 & 0 & 0 \ldots\ldots\ldots b_0 & b_{i+1} \\ 0 & 0 & 0 \ldots\ldots\ldots b_1 & b_{i+2} \\ \vdots & & & \\ 0 & b_0 & b_1 \ldots\ldots\ldots b_{k-1} & b_{k+i} \\ b_0 & b_1 & b_2 \ldots\ldots b_k & b_{k+i+1} \end{vmatrix} \qquad (40)$$

Стављајући у овом изразу по реду $i=0, 1, 2 \ldots (m-1)$, добијамо све сачиниоце остатка R. Означимо са $D_0, D_1, \ldots D_{m-1}$ оно што из детерминанте на десној страни за $i=0, 1, 2, \ldots (m-1)$ постаје онда имамо

$$R = \frac{\Sigma}{b^{k+1}} [D_0 x^{m-1} + D_1 x^{m-1} + D_{m-2} x + D_{m-1}]$$

Детерминанте $D_0, \ldots D_{m-1}$ разликује се само у основцима последње врсте, по томе је њихов збир такође детерминанта истога степена т.ј.

$$R = \frac{\Sigma}{b_0^{k+1}} \begin{vmatrix} a_0, & a_1, \ldots\ldots\ldots a_k, & [a_{k+2} x^{m-1} + a_{k+2} x^{m-2} + \ldots\ldots + a_n] \\ 0, & 0, \ldots\ldots\ldots b_0, & [b_1 \; x^{m-1} + b_2 \; x^{m-2} + \ldots\ldots + b_m] \\ 0, & 0, \ldots\ldots\ldots b_1, & [b_2 \; x^{m-1} + b_3 \; x^{m-2} + \ldots\ldots + b_m x] \\ \vdots & & \\ 0, & b_0, \ldots\ldots b_{k-1}, & [b_k \; x^{m-1} + b_{k+1} x^{m-2} + \ldots\ldots + b_m x^{k-1}] \\ b_0 & b_1 \ldots\ldots b_k, & [b_{k+1} x^{m-1} + b_{k+2} x^{m-2} + \ldots\ldots + b_m x_k] \end{vmatrix}$$

Положимо у овој детерминанти прву врсту са x^n, другу врсту са $x^{n-1} \ldots\ldots$ и на послетку k-ту врсту са x^m

и збир тако помножених првих к врсти додајмо основцима последње врсте а истога реда па добијамо

$$R=\frac{\Sigma}{b_0^{k+1}}\begin{vmatrix} a_0 & a_1 \ldots\ldots & a_{k-1} & a_k & V \\ 0 & 0 \ldots\ldots & 0 & b_0 & U \\ \vdots & & & & \\ 0 & b_0 \ldots\ldots & b_{k-2} & b_{k-1} & Ux^{k-1} \\ b_0 & b_1 \ldots\ldots & b_{k-1} & b_k & Ux^k \end{vmatrix} \qquad (41)$$

Исто тако можемо врло лако и количник Q да определимо. На прилику сачиниоца q_i добијамо из првих $(i+1)$ једначина

$$q_i=\frac{1}{b^{i+1}}\begin{vmatrix} b_0 & 0 & 0 \ldots\ldots & 0 & a_0 \\ b_1 & b_0 & 0 \ldots\ldots & 0 & a_1 \\ b_2 & b_1 & b_0 \ldots\ldots & 0 & a_2 \\ \vdots & & & & \\ b_{i-1} & b_{i-2} & b_{i-3} \ldots\ldots & b_0 & a_{i-1} \\ b_i & b_{i-1} & b_{i-2} \ldots\ldots & b_1 & a_i \end{vmatrix}$$

$$=\frac{(-1)^i}{b^{i+1}}\begin{vmatrix} a_0 & b_0 & 0 \ldots\ldots & 0 \\ a_1 & b_1 & b_0 \ldots\ldots & 0 \\ \vdots & & & \\ a_i & b_i & b_{i-1} \ldots\ldots & b_1 \end{vmatrix} \qquad (42)$$

и ако овде $i=0, 2, \ldots, k$ ставимо, добијамо све сачиниоце у Q а по томе и само Q. Међу тим количнику Q можемо још угоднији вид дати, ако из првих $(k+1)$ једначина у свези са

$$Q=q_0 x^k+q_1 x^{k-1}+\cdots\cdots+q_{k-1} x+q_k$$

сачиниоце q елиминујемо, јер одма имамо

$$\begin{vmatrix} b_0 & 0 & 0 \ldots\ldots & 0 & 0 & a_0 \\ b_1 & b_0 & 0 \ldots\ldots & 0 & 0 & a_1 \\ b_2 & b_1 & b_0 \ldots\ldots & 0 & 0 & a_2 \\ \vdots & & & & & \end{vmatrix}=0$$

$$\begin{vmatrix} b_k & b_{k-1} & b_{k-2} \ldots\ldots & b_1 & b_0 & a_k \\ x^k & x^{k-1} & x^{k-2} \ldots\ldots & x & 1 & Q \end{vmatrix}$$

и отуда

$$Q = \frac{\Sigma}{b_0^{k+1}} \begin{vmatrix} a_0 & a_1 & a_2 \ldots\ldots\ldots & a_k & 0 \\ 0 & 0 & 0 \ldots\ldots\ldots & b_0 & 1 \\ \vdots & & & & \\ 0 & b_0 & b_1 \ldots\ldots\ldots & b_{k-1} & x^{k-1} \\ b_0 & b_1 & b_2 \ldots\ldots & b_k & x^k \end{vmatrix} \qquad (43)$$

означујући са Σ положну или одречну јединицу како је кад $\frac{k}{2}(k-1)-1$ паран или непаран број. За нас је од особите важности специјалан случај за $U=V'$, јер тада је

$$k=1,\ b_0=na_0,\ b_1=(n-1)a_1, \ldots\ldots$$
$$V_2=-R_2$$

па зато по једначини (41) добијамо

$$V_2 = \frac{1}{n^2 a_0^2} \begin{vmatrix} a_0 & a_1 & V \\ 0 & na_0 & V' \\ na_0 & (n-1)a_1 & V'x \end{vmatrix} \qquad (44)$$

Овај последњи образац служи нам као што је лако увидети, да сваку штурмову функцију определимо из две што су пред њом. Али и независно од осталих можемо сваку штурмову функцију у виду детирминаната да определимо. Задржавајући исте знаке за поједине функције из познатих једначина

$$V_{k-1} = A_{k-1}\ V_1 - B_{k-1}\ V$$
$$V_k\ = A_k\ V_1 - B_k\ V$$
$$V_{k+1} = A_{k+1}\ V_1 - B_{k+1}\ V$$
$$V_{k+1} = V_k\ Q_k - V_{k-1}$$

добијамо врло лако

$$V_1(Q_kA_k - A_{k-1}) - V(Q_kB_k - B_{k-1} = A_{k+1}V_1 - B_{k+1}V$$

и отуда

$$\begin{aligned} A_{k+1} &= Q_kA_k - A_{k-1} \\ B_{k+1} &= Q_kB_k - B_{k-1} \end{aligned} \qquad (45)$$

Ови последњи резултати у толико су важни, што из њих дознајемо, да функције A и B стоје у истој свези са количницима Q као и саме штурмове функције; па зато неће бити излишно, да проматрамо, да ли се и оне место штурмових функција употребити могу. Множећи прву једначину у (45) са B_k а другу са A_k а другу са A_k и одузимајући једну од друге добијамо

$$A_kB_{k+1} - A_{k+1}B_k = A_{k-1}B_k - A_kB_{k-1}$$

али је

$$A_2 = Q_1,\ B_2 = 1$$
$$A_3 = Q_2Q_1 - 1,\ B_3 = Q_3$$

па зато је

$$A_kB_{k+1} - A_{k+1}B_k = 1 \qquad (46)$$

Из ове релације а помоћу још ових једначина

$$V_k = A_kV_1 - B_kV$$
$$V_{k+1} = A_{k+1}V_1 - B_{k+1}V$$

добијамо

$$\begin{aligned} V &= V_kA_{k+1} - V_{k+1}A_k \\ V_1 &= V_kB_{k+1} - V_{k+1}B_k \end{aligned} \qquad (47)$$

Али је у опште

$$\begin{aligned} V_k &= b_kx^{n-k} + b_{k-1}x^{n-k-1} + \dots\dots\dots + b_0 \\ A_{k+1} &= C_kx^k + C_{k-1}x^{k-1} + \dots\dots\dots + C_0 \\ B_{k+1} &= c_{k-1}x^{k-1} + c_{k-2}x^{k-2} + \dots\dots\dots + c_0 \end{aligned}$$

и отуда сравњујући сачиниоце равних степена од x у (47)

$$b_k C_k = 1\,,\ b_k c_{k-1} = n,\ c_{k-1} = nC_k \qquad (48)$$

а то ће рећи, да су сачиниоци највећих степена од x у V_k, A_{k+1} и B_{k+1} истога знака. По томе дакле ако у сва три реда

$$\begin{array}{l} V\ V_1\ V_2 \ldots\ldots\ldots V^n \\ A_0\ A_1\ A_2 \ldots\ldots\ldots A^n \\ B_0\ B_1\ B_2 \ldots\ldots\ldots B^n \end{array}$$

један пут $x = +\infty$ а други пут $x = -\infty$ ставимо, сва три реда образују исти број значних мена. По овоме функције A и B можемо исто тако употребити као и штурмове функције, ако нам је само до броја реалних корена стало. Још више, функције A притежавају сва карактеристичка својства штурмових функција, као што ћемо доцније показати.

Да би определили V_k ставимо у

$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$

$x = \alpha_i$ разумевајући по α_i један корен једначине $V = 0$ и означимо краткоће ради са $V_k(\alpha_i)$ оно што из V_k постаје, кад $x = \alpha_i$ ставимо, то имамо

$$V_k(\alpha_i) = A_k(\alpha_i)\, V_1(\alpha_i) \qquad (49)$$

С друге пак стране по познатим обрасцима за разлагање управо разломљених функција имамо

$$\sum_1^n{}_i \frac{V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = 0$$

$$\sum_1^n{}_i \frac{\alpha_i V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = 0$$

$$\vdots$$

$$\sum_{1}^{n-2k}{}_{i} \frac{\alpha_i V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = 0$$

$$\sum_{1}^{n}{}_{i} \frac{\alpha_i^{k-1} V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = b_k \qquad (50)$$

ако је b_k сачинилац од x^{n-k} у V_k. Сајужавајући једначину (48) са једначинама (49) и стављајући место A_k његову вредност, која је у опште вида

$$A_k = C_{k-1}\, x^{k-1} + C_{k-2}\, x^{k-2} + \cdots\cdots + C_1\, x + C_0$$

добијамо

$$\begin{array}{l} C_0\, s_0 + C_1\, s_1 + \cdots\cdots\cdots + C_{k-1}\, s_{k-1} = 0 \\ C_0\, s_1 + C_1\, s_2 + \cdots\cdots\cdots + C_{k-1}\, s_k = 0 \\ \vdots \\ C_0\, s_{k-2} + C_1\, s_{k-1} + \cdots\cdots\cdots + C_{k-1}\, s_{2k-3} = 0 \\ C_0\, s_{k-1} + C_1\, s_k + \cdots\cdots\cdots + C_{k-1}\, s_{2k-2} = b_k \end{array} \qquad (51)$$

Последње једначине са једначином за A_k могу само онда постојати, ако је

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \cdots\cdots\cdots s_{k-1} & 0 \\ s_1 & s_2 \cdots\cdots\cdots s_k & 0 \\ \vdots & & \\ s_{k-1} & s_k \cdots\cdots\cdots s_{2k-2} & b_k \\ 1 & x \cdots\cdots\cdots x^{k-1} & A_k \end{vmatrix} = 0$$

и отуда

$$A_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \cdots\cdots\cdots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \cdots\cdots\cdots s_k \\ \vdots & \\ s_{k-2} & s_{k-1} \cdots\cdots s_{2k-1} \\ 1 & x \cdots\cdots x^{k-1} \end{vmatrix}$$

Осем тога из (51) добијамо

$$C_0 = \frac{b_k}{\lambda_k} \frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{k-1}}, \cdots\cdots\cdots, C_{k-1} = \frac{b_k}{\lambda_k} \frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{2k-2}}$$

разамевајући под $\frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{k-1}}$ оно што из детерминанте λ_k постаје, ако у њој место свију основака осем s_{k-1} нулу ставимо, који су у истој врсти и у истом реду, у коме је s_{k-1}. Али је по једначини (48)

$$C_{k-1}\, b_{k-1} = 1$$

а осем тога и

$$b_1 = n = s_0 = \lambda_1;\quad \frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{2k-2}} = \lambda_{k-1}$$

па због тога постепеним замењивањем добијамо

$$\begin{aligned} b_k &= \frac{(\lambda_2\lambda_4 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_1\lambda_3 \ldots\ldots \lambda_{k-1})^2}\,\lambda_k \\ &= \frac{(\lambda_1\lambda_3 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_2\lambda_4 \ldots\ldots \lambda_{k-1})^2}\,\lambda_k \end{aligned} \qquad (52)$$

како је кад k паран или непаран број. По томе је и

$$\begin{aligned} A_k &= \frac{(\lambda_2\lambda_4 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_1 a_3 \ldots\ldots \lambda_{k-1})^2} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ 1 & x \ldots\ldots x_k \end{vmatrix} \\ &= \frac{(\lambda_1\lambda_3 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_2 a_4 \ldots\ldots \lambda_{k-1})_4} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ 1 & x \ldots\ldots s^{k-1} \end{vmatrix} \end{aligned} \qquad (53)$$

како је кад k паран или непаран број.

Сад није тешко и функцију V_k определити. Из идентичке једначине

$$\frac{A_k}{V} = \sum_1^n{}^i \frac{V_k(\alpha_i)}{(x-\alpha_i)\,V_1(\alpha_i)} = \sum_1^n{}^i \frac{A_k(\alpha_i)}{(x-\alpha_i)}$$

ако кроткоће ради

$$\frac{\alpha_1^i}{x-\alpha_1} + \frac{\alpha_2^i}{x-\alpha_2} + \cdots\cdots + \frac{\alpha_n^i}{x-\alpha_n} = u_i$$

ставимо, добијамо одма

$$V_k = \frac{b_k}{\lambda_k} V \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ s_{k-2} & s_{k-1} \ldots\ldots s_{2k-3} \\ u_0 & u_1 \ldots\ldots u_{k-1} \end{vmatrix}$$

С овим обрасцем покрај све своје лепе форме нисмо у стању, да штурмове функције рачунамо, јер би тада претпостављали, да саме корене знамо. Међу тим ми можемо, да му други за само рачунање удобан вид дамо. Јер из идентитета

$$u_i = x\, u_{i-1} - s_{i-1} \;;\; u_0 = \frac{V_1}{V}$$

постепеним замењивањем добијамо

$$u_i V = x^i V_1 - \left\{ s_0 x^{i-1} + s_1 x^{i-2} + \cdots\cdots + s_{i-2}\, x + s_{i-1} \right\}$$

и ако овде по реду $i = o, 1, \ldots, i$ ставимо и прву тако добивену једначину са a_i, другу са $a_{i-1}, \ldots\ldots$ претпослеену са a_1 помножимо и све саберемо

$$V \left\{ u_i + a_1 u_{i-1} + \cdots\cdots + a_i u_0 \right\} = V_1 \left\{ x^i + a_1 x^{i-1} + \cdots\cdots + a_i \right\}$$
$$- V \left\{ n x^{i-1} + \cdots\cdots + (n - i + 1)\, a_{i-1} \right\}$$

Помоћу ове релације сада је, ако познатим већ начином детерминанту k-тог степена за V_k у детерминанту (2k—3)-ћег степена преобратимо

$$V_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} 1 & a_1 & a_2 \ldots\ldots\ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 & a_1 \ldots\ldots\ldots\ldots a_{2k-5} \\ 0 & 0 & 1 \ldots\ldots\ldots\ldots a_{2k-6} \\ \vdots & & \end{vmatrix} \qquad (54)$$

$$\begin{vmatrix} 0 & 0 & n & \ldots\ldots(n-2k-6)\,a_{2k-6} \\ 0 & n & (n-1)a_1 & \ldots\ldots(n-2k-5)\,a_{2k-5} \\ n & (n-1)a_1 & (n-2)a_2 & \ldots\ldots(n-2k-4)\,a_{2k-4} \\ a_1 & 2a_2 & 3a_3 \ldots\ldots & (2k-3)\,a_{2k-3} \\ 0 & 0 & 0 \ldots\ldots & u_{k-1} \end{vmatrix}$$

где је краткоће ради стављено

$$\begin{aligned} u_0 &= V_1 \\ u_1 &= (x+a_1)\,V_1 - nV \\ u_2 &= (x^2+a_1\,x+a_2)\,V_1 - \{nx+(n-1)a_1\}V \\ &\vdots \\ u_i &= (x^i+a_1\,x^{i-1}+\cdots\cdots+a_i)V_1 \\ &\quad - \{nx^{i-1}+(n-1)a_1x^{i-2}+\cdots\cdots+(n-i+1)a_{i-1}\}V \end{aligned}$$

По једначини (53) нашли смо за A_k ову вредност

$$A_k = \frac{b_k}{\lambda_k}\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ s_{k-2} & s_{k-1}\ldots\ldots s_{2k-3} \\ 1 & x \ldots\ldots x^{k-1} \end{vmatrix}$$

И овој детерминанти можемо дати други вид и то они истим начином као и пређашњој детерминанти тако да је

$$A_k = \frac{b_k}{\lambda_k}\begin{vmatrix} 1 & a_1\ldots\ldots\ldots a_{2k-3} \\ 0 & 1 \ldots\ldots\ldots a_{2k-4} \\ \vdots & \\ a_1 & 2a_2\ldots\ldots(2k-3)\,a_{2k-3} \\ 0 & 0 \ldots\ldots p_{k-1} \end{vmatrix} \qquad (55)$$

где је краткоће ради стављено

$$\begin{aligned} p_0 &= 1 \\ p_1 &= x+a_1 \\ &\vdots \\ p_i &= x^i+a_1\,x^{i-1}+\cdots\cdots+a_{i-1}\,x+a_i. \end{aligned}$$

Напослетку из V_k можемо определити и B_k, јер је

$$V_k = \frac{b_k}{\lambda_k} V_1 \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ \vdots & \\ 0 & 0 \ \ldots p_{k-1} \end{vmatrix} - \frac{b_k}{\lambda_k} V \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ \vdots & \\ 0 & 0 \ \ldots\ldots q_{k-1} \end{vmatrix}$$

$$= A_k V_1 - \frac{b_k}{\lambda_k} V \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ \vdots & \\ 0 & 0 \ \ldots\ldots q_{k-1} \end{vmatrix}$$

где је стављено краткоће ради

$$q_0 = 0$$
$$q_1 = n$$
$$q_2 = nx + (n-1)a_1$$
$$\vdots$$
$$q_i = nx^{i-1} + (n-1)a_1 x^{i-2} + \cdots + (n-i+1)a_{i-1}$$

С друге пак стране имамо

$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$

и отуда сравњивањем обадвих једначина

$$B_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ & \\ a_1 & 2a_2 \ldots\ldots (2k-3)a_{2k-2} \\ 0 & 0 \ \ldots\ldots q_{k-1} \end{vmatrix} \qquad (56)$$

Кељије Cayley у свом чланку „Tables of the Sturmian functions etc“ у Philosophical Transactions Vol. 147 part. III. pag. 733—36 саопштио је такође штурмове функције у виду детерминаната. Мислим, да не ће бити излишно, ако и ја овде његове резултате саопштим. Ставимо краткоће ради

$$V=(a_0,\ a_1,\ldots a_n)(x_1\ 1)^n=a_0\ x^n+(n)_1\ a_1\ x^{n-1}+\cdots\cdots$$
$$+(n)_{n-1}\ a_{n-1}\ x+a_n$$
$$U=(a_0,\ a_1,\ldots a_{n-1})(x_1\ 1)^{n-1}$$
$$W=(a_1,\ a_2,\ldots a_n\ \ )(x_1\ 1)^{n-1}$$

онда су за једначину $V=0$ штурмове функције

$$V$$
$$V_1=U$$
$$V_2=\begin{vmatrix} U & W \\ a_0 & a_1 \end{vmatrix}$$

$$V_3=-\begin{vmatrix} xU & U & xW & W \\ a_0 & 0 & a_1 & 0 \\ (n-1)_1a_1 & a_0 & (n-1)_1a_2 & a_1 \\ (n-1)_2a_2 & (n-1)_1a_1 & (n-1)_2a_3 & (n-1)_2a_2 \end{vmatrix}$$

$$V_4=\begin{vmatrix} x^2U & xU & U & x^2W \\ & & xW & W \\ a_0 & 0 & 0 & a_1 \\ & & 0 & 0 \\ (n-1)_1a_1 & a_0 & 0 & (n-1)_1)a_2 \\ & & a_1 & 0 \\ (n-1)_2a_2 & (n-1)_1a_1 & a_0 & (n-1)_2a_3 \\ & & (n-1)_1a_2 & a_1 \\ (n-1)_3a_3 & (n-1)_2a_2 & (n-1)_1a_1 & (n-1)_3a_4 \\ & & (n-1)_2a_3 & (n-1)_1a_2 \\ (n-1)_4a_4 & (n-1)_3a_3 & (n-2)\ a_2 & (n-1)_4a_5 \\ & & (n-1)_3a_4 & (n-1)_2a_3 \end{vmatrix}$$

и т.д.

У истом чланку саопштио је писац штурмове функције за једначине другог, трећег и четвртог степена и у њиховој развијеној форми. Тако је за једначине другог степена.

$$V = a_0x^2 + 2a_1\,x + a_2$$
$$V_1 = a_0x + a_1$$
$$V_2 = a_1^2 - a_0a_2$$

За једначине трећег степена

$$V = a_0x^3 + 3a_1\,x^2 + 3a_2\,x + a_3$$
$$V_1 = a_0\,x^2 + 2a_1\,x + a_2$$
$$V_2 = 2\,(a_1^2 - a_0a_2)\,x + a_1\,a_2 - a_0a_3$$
$$V_3 = a_0^2\,a_3^2 - 6a_0a_1a_2a_3 + 4a_0a_2 + 4a_1^3a_3 - 3a_1^2a_2^2$$

За једначине четвртог степена

$$V = a_0\,x^4 + 4a_1\,x^3 + 6a_2\,x^2 + 4a_3\,x + a_4$$
$$V_1 = a_0\,x^3 + 3a_1\,x^2 + 3a_2\,x + a_3$$
$$V_2 = 3(a_1^2 - a_0a_2)\,x^2 + 3(a_1a_2 - a_0a_3)\,x + 3(a_1a_3 - a_0a_4)$$

$$V_3 = 3\left|\begin{array}{l} 3a_0^2a_3^2 - a_0^2a_2a_4 \\ + a_0a_1^2a_4 - 14a_0a_1a_2a_3 \\ + 9a_0a_2^3 + 8a_1^3a_3 \\ \qquad\qquad - 6a_1^2a_2^2 \end{array}\right| x + 3\left|\begin{array}{l} a_0^2a_3a_4 - 4a_0a_1a_2a_4 \\ - a_0a_1a_3^2 + 3a_0a_2^2a_3 \\ + 3a_1^3a_4 - 2a_1^2a_2a_3 \end{array}\right|$$

$$V_4 = a_0^3a_4^3 - 12a_0^2a_1a_3a_4^2 - 18a_0^2a_2^2a_4^2 + 54a_0^2a_2a_3^2a_4$$
$$- 27a_0^2a_3^4 + 54a_0a_1^2a_2a_4^2 - 6a_0a_1^2a_3^2a_4 - 180a_0a_1a_2^2a_3a_4$$
$$+ 108a_0a_1a_2a_3^3 + 81a_0a_2^4a_4 - 54a_0a_2^3a_3^2 - 27a_1^4a_4^2$$
$$+ 108a_1^3a_2a_3a_4 - 64a_1^3a_3^3 - 54a_1^2a_2^3a_4 + 36a_1^2a_2^2a_3^2$$

III.

До сада је била реч о томе, како се потпуне штурмове функције могу на више начина рачунати, али осем штурмових функција има и много других функција, које такође иста карактеристичка својства притежавају и које се исто тако и у штурмовој теореми могу употребити. Штурм помиње сам у 26 члану свога чланка „mémoire

sur la résolution etc y mémoires presentes par divers savants etc. tom. VI.“ да би се место прве изводне функције V′ и свака друга употребити могла, која је за све корене од V = o истог или противположеног знака са V′; али почем се таква функција не може a priori определити, вели, да смо принуђени, да функцију V′ узмемо.

Због велике важности штурмових функција за теорију и разрешавање једначина, мислим да ће бити на своме месту, ако покажем, како се и до таквих функција доћи може. Отраг је показано, да се свака шурмова функција у виду

$$AV_1 - BV$$

представити може а из тога сљедује, да и свака друга функција, која се у истом виду представити може, карактеристичка својства штурмових функција притежава и да се од њих само у сталној положној чињеници разликује, ако су само A и B и с тога степена као и у штурмовим функцијама.

Сад је само још до тога стало, да се траже функције, које су вида $AV_1 - BV$, али то није баш тако лак посао, као што се у први мах ваља да чини; зато ћу показати по Јоахимсталу други удеснији начин, којим се такође до таквих функција доћи може.

Нека је f(x) функција (n — 1)-вог степена, коју хоћемо у штурмовој теореми место прве изводне функције да узмемо и која такође са датом једначином нема заједничких корена. Означимо даље са Q количник а са $\Theta(x)$ остатак који при деленју f(x) V′(x) са V(x) добијамо, тако да је

$$f(x)\ V'(x) = Q\ V(x) + \Theta(x) \qquad (57)$$

и ставимо у овој једначини $x=\alpha_i$ разумевајући под α_i један корен једначине $V(x)=0$, онда имамо

$$f(\alpha_i)\ V'(\alpha_i)=\Theta(\alpha_i) \qquad (58)$$

с друге стране почем степен ни у $f(x)$ ни у $\Theta(x)$ није већи од $(n-1)$, по познатом лагранжовом обрасцу са интерполовање, добијамо

$$f(x)=\sum\frac{f\ (\alpha_i)}{V'(\alpha_i)}(x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n)$$

$$\Theta(x)=\sum\frac{\Theta(\alpha_i)}{V'(\alpha_i)}(x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n)$$

или у обзиру на једначину (58)

$$f(x)=\sum\frac{\Theta(\alpha_i)}{[V(\alpha_i)]^2}(x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n) \qquad (59)$$

$$\Theta(x)=\sum f(\alpha_i)\ (x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})\ (x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n) \qquad (60)$$

Сад нам је још нарочито до тога стало, да изведемо критерије, по којима би се могло познати, кад $f(x)$ има исти знак са $V'(x)$ за све корене једначине $V(x)=0$. Ова услова лежи већ у једначини (58). И заиста ако су $V'(x)$ и $f(x)$ за све корене једначине $V(x)=0$ истога знака, функција $\Theta(x)$ за исте вредности увек је положна и обрнуто ако је $\Theta(x)$ положна, онда су $V'(x)$ и $f(x)$ истога знака.

Почем корене једначине $V(x)=0$ у напред непознајемо, онда не можемо у опште ни знати да ли је $\Theta(\alpha_i)$ положна или одречна. Али ако за $\Theta(x)$ такву целу рационалну алгебрајиску функцију изберемо, која је за све вредности од x положна, онда је она положна и за корене једначине $V(x)=0$, по томе и функција $f(x)$, коју дата из ( ) добијамо, увек је са $V'(x)$ за корене једначине $V(x)=0$

истога знака. Међу тим функција $\Theta(x)$ и не мора бити цела само кад је за све вредности за x положна, јер помоћу ње можемо увек и целу алгебрајиску функцију $(n-1)$-вог степена определити, која је с њом за све корене од $V(x)=0$ истога знака и исте вредности а почем нам је у штурмовој теореми само до знака од $\Theta(x)$ стало а не до њене бројне вредности, онда нам и не треба да нову функцију тражимо.

Напослетку ако $\Theta(x)$ испуњава наведене услове, онда их испуњава и функција $\Theta(x)\ \{V(x)\}$? По овоме је резултат целог досадањег испитивања. да у штурмовој теореми можемо узети место прве изводне функције ове две

$$(A)\quad f(x)=\sum\frac{\Theta(\alpha_i)}{\{V(\alpha_i)\}^2}(x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})\ldots(x-\alpha_n)$$

$$(B)\quad f(x)=\sum\Theta(\alpha_i)(x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})\ldots(x-\alpha_n)$$

ако је само $\Theta(x)$ рационална алгебрајиска функција и за све вредности за x положна.

Са обрасцима (A) и (B) решен је у главноме задатак, како се осем штурмових функција и друге определити могу, које карактеристичка својства њихова притежавају, јер са мењањем прве изводне функције, мењају се и остале функције. Ја ћу овде још и за неке специјалне случајеве од $\Theta(x)$ да покажем, како се из V и f(x) остале функције определити могу.

Најпростији је случај, кад је $\Theta(x)$ положна јединица а због тога је

$$f(x)=\sum\frac{1}{\{V(\alpha_n)\}^2}(x-\alpha_1)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})$$

Као што је познато, карактеристичко својство штурмових функција не мења се, ако ма коју од њих са ма

каквом положном количином помножимо. Ми ћемо V и f(x) да помножимо са

$$P(\alpha_1\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n) = (\alpha_2 - \alpha_1)^2 \ldots\ldots\ (\alpha_{n-1} - \alpha_n)^2$$

и тако помножене означићемо их са B_0 и B_1, а ред осталих функција, који из њих добијамо са $B_2 \ldots\ldots B_n$. Због идентичке једначине

$$P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots, \alpha_n)^2 = P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots,\ \alpha_{n-1})^2\ \{V(\alpha_n)\}^2$$

добијамо

$$B_0 = P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_n,)^2\ (x - \alpha_1)\ (x - \alpha_2) \ldots\ldots (x - \alpha_n)$$
$$B_1 = P(\ \alpha_1,\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_{n-1})^2\ (x - \alpha_1)\ (x - \alpha_2) \ldots\ldots (x - \alpha_{n-1})$$

Да добијемо функцију $B_2 \ldots\ldots$ треба B_0 са B_1 да делимо остатак са промењеним знаком није ништа друго но B_2. У самој ствари ову деобу не треба да вршимо. И заиста почем B_0 и B_1 нису ништа друго но y_n и y_{n-1}, по релацији ( ) добијамо

$$B_2 = \frac{\lambda_n^2}{\lambda_{n-1}^2}\, y_{n-2}$$

Исто тако изводимо даље врло лако

$$B_3 = \frac{\lambda_{n-1}^2}{\lambda_{n-2}^2}\, y_{n-3}$$

$$B_4 = \frac{\lambda_n^2\ \ \lambda_{n-2}^2}{\lambda_{n-1}^2\ \lambda_{n-3}^2}\, y_{n-4}$$

$$\vdots$$

где је као и пређе

$$y_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots\ldots & s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots\ldots & s_i & x \\ \vdots & & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots\ldots & s_{2i-1} & x^i \end{vmatrix}$$

$$\lambda_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i \\ \vdots & \\ s_{i-1}, & s_i \ldots\ldots s_{2i-2} \end{vmatrix}$$

За практичку употребу није нужно да количине λ изваћамо, јер свака од њих долази у другом степену а количине у, као што је већ показано напред могу се представити врло лако у виду детерминаната са сачиниоцима дате једначине.

Исто тако није тешко показати рачунање осталих функција, ако је $\Theta(x)$ у опште функција од x а у исто време поменуте услове испуњава. Тада треба само за f(x) да узмемо

$$f(x) = \sum \frac{1}{\Theta(\alpha_n)\{V'(\alpha_n)\}^2} (x - \alpha_1) \ldots\ldots (x - \alpha_{n-1})$$

и ако њу и дату једначину са

$$P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots \alpha_n)^2 \; \Theta(\alpha_1) \; \Theta(\alpha_2) \ldots \; \Theta(\alpha_n)$$

поиложимо и краткоће ради са C_0 и C_1 означимо то имамо

$$C_0 = P(\alpha_1 \ldots \alpha_n)^2 \; \Theta(\alpha_1) \ldots \; \Theta(\alpha_n) \; (x - \alpha_1) \ldots (x - \alpha_n)$$
$$C_1 = P(\alpha_1 \ldots \alpha_{n-1})^2 \; \Theta(\alpha_1) \ldots \; \Theta(\alpha_{n-1}) \; (x - \alpha_1) \ldots (x - \alpha_{n-1})$$

Остале функције C_2, C_3,.... C_n добијамо као и пређе врло лако, јер ако краткоће ради

$$S_i = \alpha_1^i \; \Theta(\alpha_1) + \cdots\cdots + \alpha_n^i \; \Theta(\alpha_n)$$

$$У_i = \begin{vmatrix} S_0 & S_1 \ldots\ldots S_{i-1} & 1 \\ S_1 & S_2 \ldots\ldots S_i & x \\ \vdots & & \\ S_i & S_{i+1} \ldots\ldots S_{2i-1} & x^i \end{vmatrix}$$

ставимо, онда по релацији ( ) добијамо

$$C_2 = \frac{l_n^2}{l_{n-1}^2} У_{n-2}$$

$$C_3 = \frac{l^2_{n-1}}{l^2_{n-2}} \; y_{n-3}$$

$$C_4 = \frac{l^2_n \; l^2_{n-2}}{l^2_{n-1} \, l^2_{n-3}} \; y_{n-4}$$

$$\vdots$$

где је краткоће ради стављено

$$l_i = \begin{vmatrix} S_0 & S_1 \ldots\ldots & S_{i-1} \\ S_1 & S_2 \ldots\ldots & S_i \\ \vdots & & \\ S_{i-1} & S_i \ldots\ldots & S_{2i-2} \end{vmatrix}$$

Ови последњи резултати немају у опште велике практичке вредности, јер и кад би за $\Theta(x)$ знали такву функцију, која је за све вредности за x положна, требало би још да знамо и њену бројну вредност за све корене дате једначине а међу тим ми тек хоћемо да корене тражимо. При свем том ваљаним специјалисањем могу се и последњи резултати у практици употребити.

Ако количине l у појединим функцијама изоставимо, почем од сваке само квадрат долази, из идентичких једначина

$$P(\alpha_2, \alpha_3, \ldots, \alpha_n) = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n)}{\{V'(\alpha_1)\}^2}$$

$$P(\alpha_3, \alpha_4, \ldots, \alpha_n) = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_n) . \; P(\alpha_1 \, \alpha_2)}{\{V'(\alpha_1) . \; V'(\alpha_2)\}^2}$$

$$\vdots$$

$$1 = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_n) . \; P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_{n-1})}{\{V(\alpha_1) \, V'(\alpha_2) \ldots\ldots V'(\alpha_{n-1})\}^2}$$

$$1 = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n) . \; P(\alpha_1, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n)}{\{V'(\alpha_1) . \; V'(\alpha_2) \ldots\ldots V'(\alpha_n)\}^2}$$

добијамо

$$C_0 = \Theta(\alpha_1) \ldots\ldots \Theta(\alpha_n) . \; P(\alpha_1 \ldots\ldots \alpha_n) \; (x - \alpha_1) \ldots\ldots (x - \alpha_n)$$

$$C_1 = \Theta(\alpha_1) \ldots\ldots \Theta(\alpha_n) . \; P(\alpha_1 \ldots\ldots \alpha_n) \sum \frac{1}{\Theta(\alpha_1) \, \{V'(\alpha_1)\}^2} \; (x - \alpha_2) \ldots\ldots (x - \alpha_n)$$

$$C_3 = \Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_n).\ P(\alpha_1...\alpha_n)\sum\frac{P(\alpha_1\,\alpha_2)}{\Theta(\alpha_1)\Theta(\alpha_2)\{V(\alpha_1)V(\alpha_2)\}^2}(x-\alpha_3)....(x-\alpha_n)$$

$$\vdots$$

$$C_{n-2} = \Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_n)\ P(\alpha_1....\alpha_n)$$

$$\sum\frac{P(\alpha_1.....\alpha_{n-2})}{\Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_{n-2})\ \{V'(\alpha_1)....\ V'(\alpha_{n-2})\}^2}(x-\alpha_{n-1})(x-\alpha_n)$$

$$C_{n-1} = \Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_n).\ P(\alpha_1....\alpha_n)$$

$$\sum\frac{P(\alpha_1.....\alpha_n)}{\Theta(\alpha_1)...\Theta(\alpha_{n-1})\{V'(\alpha_1)...V'(\alpha_{n-1})\}^2}(x-\alpha_n)$$

$$C_n = \Theta(\alpha_1).....\Theta(\alpha_n).\ P(\alpha_1.....\alpha_n)$$

$$\frac{P(\alpha_1.....\alpha_n)}{\Theta(\alpha_1).....\Theta(\alpha_1).\ \{V'(\alpha_1).....V'(\alpha_n)\}^2}$$

У свима овим функција можемо изоставити општу чињеницу

$$\Theta(\alpha_1).....\Theta(\alpha_n)\ P(\alpha_1.....\alpha_n)$$

и ако још осем тога краткоће ради

$$\varphi(x) = \frac{1}{\Theta(x)\{V'(x)\}^2}$$

ставимо, добијамо овај ред једначина

$$C_0 = (x-\alpha_1)\ (x-\alpha_2).....(x-\alpha_n)$$
$$C_1 = \sum\varphi(\alpha_1)\ (x-\alpha_2.....(x-\alpha_n)$$
$$C_2 = \sum\varphi(\alpha_1)\ \varphi(\alpha_2)\ P(\alpha_1\ \alpha_2)\ (x-\alpha_3).....(x-\alpha_n)$$
$$\vdots$$
$$C_{n-1} = \sum\varphi(\alpha_1).....\varphi(\alpha_{n-1})\ P(\alpha_1.....\alpha_{n-1})\ (x-\alpha_n)$$
$$C_n = \varphi(\alpha_1)....\varphi(\alpha_n).\ P(\alpha_1.....\alpha_n)$$

који се такође место штурмових функција употребити може, само ако је $\varphi(x)$ за све вредности од x положна. За $\varphi(x)=1$ ова је услова испуњена а функције C у овом специјалном случају, које ћемо са T да означимо, познате су у науци под именом Силвестрових функција. Оне су

$$T_0=(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)\ldots\ldots\ldots(x-\alpha_n)$$
$$T_1=\sum(x-\alpha_2)\,(x-\alpha_3)\ldots\ldots\ldots(x-\alpha_n)$$
$$T_2=\sum P(\alpha_1\ \alpha_2)\,(x-\alpha_3)\,(x-\alpha_4)\ldots\ldots(x-\alpha_n)$$
$$\vdots$$
$$T_{n-1}=\sum P(\alpha_1,\ \alpha_2,\ldots\ldots\ldots\alpha_{n-1})\,(x-\alpha_n)$$
$$T_n=P(\alpha_1,\ \alpha_2\ldots\ldots\alpha_n)$$

Ове функције нарочито су онда од практичке вредности, ако хоћемо из њих да дознамо само број реалних корена дате једначине, јер тада нам требају само сачиниоци највећих степена од x из $T_0\ldots\ldots T_n$ а они су, ако их са t_0, $t_1\ldots\ldots t_n$ означимо

$$t_0=1$$
$$t_1=n$$
$$t_2=\sum P(\alpha_1\ \alpha_2)=\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \\ s_1 & s_2 \end{vmatrix}$$
$$t_3=\sum P(\alpha_1\ \alpha_2\ \alpha_3)=\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \\ s_1 & s_2 & s_3 \\ s_2 & s_3 & s_4 \end{vmatrix}$$
$$\vdots$$
$$t_i=\sum P(\alpha_1\ \alpha_2\ldots\ldots\alpha_i)=\begin{vmatrix} s_0 & s_1\ldots\ldots s_{i-1} \\ s_1 & s_2\ldots\ldots s_i \\ \vdots & \\ s_{i-1} & s_i\ldots\ldots s_{2i-2} \end{vmatrix}$$

Како се у овим детерминантама место збирова корених степена могу увести сачиниоци и степен дате једначине, показано је напред, тако да њихово рачунање никаквој тешкоћи неподлежи.

Историчке приметбе о штурмовој теореми.

Опредељивање броја реалних корена занимало је од вајкада математичаре али тек Штурм био је тако срећан и вешт, да то питање потпуно реши. Ту своју методу, која је по њему названа штурмова теорема, саопштио је Штурм у кратком изводу 1829 год. у Bulletin de Sciences од Sérussoc-a tom. XI. pag. 419 али тек после шест година саопштио ју је у редоставу у Mémoires des savants etrangères tom VI. pag. 271 у свом чланку Mémoire sur la resolution des equations uumeriqne etc. Овај начин извађања, који и г. Јосимовић у својим начелима више математике усвоио, прешао је у сва дела, у којима је реч о вишим једначинама. Једно с тога, што тај начин доказивања већ имамо у нашој литератури а друго с тога, што ми је теорија ексцеса била нужна при непосредном тражењу броја уображених корена, морадох последњу у свој чланак узети. Осем тога мислим, да је доказивање штурмове теореме са теоријом ексцеса природније од онога начина, који је Штурм у поменутом чланку показао.

И ако је штурмова теорема учинила велики корак у теорији једначина, математичари се и тим не задовољише, него тражаху начин, како би се број и уображених корена какве једначине непосредно определити могао. И заиста Кошије (Cauchy) у свом чланку mémoire présenté à l'ácademie de Turin 1831 год. и доцније у Journal de l'école polytechnique 25 cah. pag. 176—230 у свом чланку „Calcul des indices des fonctions показао је, како се број и омеђије и уображених корена какве једначине наћи може и то у првом чланку са интегралним а и у другом са тако названим рачуном остатака (Calcul des résidus). То исто

питање решили су Штурм и Лиувиљ, у заједничком чланку „Demonstration d'un théorème de M. Cauchy etc. у Liouville, Journal de Math. etc. tom. I. pag. 278. Осем тога Штурм и сам дао је особити доказ за кошијеву теорему у истој свесци поменутога журнала.

L'abbé Moigno у свом подужем чланку. „Note sur la determination du nombre des racines réelles on imaginaires etc.“ у Liouville Journal de Math. et. tom. V. pag. 75 спајајући кошијев и штурмов начин доказивања, показао је такође ваљане резултате за штурмову и кошијеву теорему.

И за само рачунање штурмових функција богата је математичка литература са оригиналним чланцима. Силвестар у London and Edinburgh philosophical Magazine 1839 објавио је, да се функције $T_0 \ldots\ldots T_n$ место штурмових употребити могу, те добише по њему име силвестрових функција, а Штурм сам 1842 год. у Liouville Journal de Math. etc. tom. VII. и доказао је, да се исте функције место њихових употребити могу и то помоћу карактеристичког ствојства његових функција, да се свака у виду

$$AV_1 - BV$$

представити може. Одма за тим Кељије (Cayley) и Борхарт у Lionville sournal de Math. etc. tom XI. и XII. pag. 297 и 52 а тако исто и Јоахимстал у Crelle, Journal für Math. etc. tom. 48 pag. 402 изведоше штурмове функције у виду детерминаната са збировима корених стестепена. У истом чланку показао је Јоахимстал више функција, које се место штурмових употребити могу.

Осем тога Кељије (Cayley) у Liouville Iournal de Math. etc. tom. XIII. pag. 269 и доцније још у лепшој форми у Philosophical Transactions извео је штурмове функције

у виду детерминаната са сачиниоцима једначине. Напослетку Бриошије у Nouvelles Annales de Math. tom. XIII. pag. 71 извео је такође штурмове функције у виду детерминаната са збировима корених степена и сачиниоцима једначине.

Силвестар саопштио је 1853 год. своја испитивања о штурмовој теореми у свом великом чланку у Philosophical Transactions tom. 153 pag. 407—548.

Напослетку Хермит у Comptes rendus etc. tom. 35 pag. 52 и tom. 36 pag. 294 приметио је да између више функција постоје такође функције, које карактеристичка својства штурмових функција притежавају а Бриошије у свом класичном чланку у Nouvelles Annales de Math. tom. XV. pag. 264—286 извео је систематички ову мисао.

ФИНАНЦИЈЕ СРПСКОГ КРАЉЕВСТВА

политично-економни погледи.

пише

Чед. Мијатовић.

Још је Монтескије у прошлом веку у своме славном делу „L'esprit des lois" обратио пажњу на узајамност карактера државне финанције с карактером саме државе. Напредак историјске науке у новије време и резултати до којих су дошле политично-економне студије, извршене по историјској методи, потпуно су потврдиле, осветлиле и доказалé мисао Монтескијеву. Данас већ нема сумње о томе, да ступањ државнога развитка и карактер државни ударају свој печат на државне финанције. Па већ с тога ми можемо по државним финанцијама да саставимо себи ближу и сигурнију мисао о карактеру државе и да дознамо ступањ развитка на коме се она налази.

Мислим да није нужде доказивати како би проучавање финанција старога српског краљевства био један од оних задатака, којих би решење био важан прилог за историју наше народне образованости.

Али осим овог нашег нарочито српског интереса, оваква би студија, кад би се срећно извршила, имала и један шири значај. Ја напред поменух историјску методу политичне економије. По овој новој економној школи идеал, који би за све пределе у свима приликама и за

све народе идеал био, не постоји. На против сваки народ у разним приликама, у разна времена, у разно доба свога народног живота има своје особите идеале. Али како су најпосле сви народи човечанске природе, и како је човечанска природа у основним цртама својим једнака, то је лако увидети да народи у подобним приликама, на подобном ступњу свога развитка морају имати подобне идеале. Изучавањем старе српске финанције ми ћемо видети у колико се њезин државни живот слагао а у колико је одступао од државног живота осталих народа, видећемо које су се финанцијске мере на том нарочитом ступњу нашег народног живота сматрале за нужне и које су биле целисходне а које не.

Резултате до којих сам мојим проучавањем овога питања дошао, рад сам да у неколико чланака предам јавности не би ли учена критика изазвала да се махне њихове поправе и оно, чега још нема, допуни. Додајем још само то, да овај низ чланака отпочињем студијом о старој српској новчан ј системи *не за то*, што би то тако логично *требало* да буде, већ просто за то што сам за њу понајвише материјала при руци имао.

I. Новчана система у српском краљевству.

Новац је добро које, оптичући и само, посредује и олакшава размену добара у народу и међу народима, и које имајући и само неку признату вредност, постаје мерило за вредност осталих добара.

Као једно од средстава за олакшање саобраћаја у народу и међу народима новац је такође и једно од средстава за цивилизацију, али је он у исто време и знак неког извесног ступња цивилизације. Народи на најнижем ступњу

развитка немају појма о новцу. Већ се у пастирских (номадских) народа потреба оваква појављује и то све више што долазе већма у додир с образованијим народима. Осећају потребу да имају неко добро којега је вредност призната и свима позната, па да према њему оцењују вредност свију осталих добара и да зањ могу добити у размену ма шта друго од толике исте вредности. У народа пастирских заиста никоје друго добро нема толике важности, нити је боље познатије но што је то сама стока — поглавити предмет богатства. Па тако доиста у свију пастирских народа налазимо и данас да према стоци мере вредност осталих добара; у њих стока врши посао новца. Како се мало не о свима европским народима знаде да су живели и проживели периоду пастирскога живота, тако се заиста у многих и налазе трагови да је и у њих *стока* била новац. Врло занимљиве податке о овоме има Рошер.[1] Као оно у Омировој Илијади[2] тако се и у нашим народним песмама стока помиње и рачуна као равновредност нечем другом. Жива је стока наравно груб и неудесан новац, али опет он сасвим одговара приликама онога времена, оне периоде, која је у историји цивилизације људскога рода под именом периоде натуралнога газдинства позната.

Овде није место па ми и није намера да излажем целу историју развитка идеје новца, нити да набрајам сва она разна добра којима су се народи на разним ступњима свога народног развитка као новцем служили. Споменућу само познати историјски факт, да народи чим дођу до неког извесног вишег ступња цивилизације усвајају драги метал за новац.

---

[1] Вид. Јовановића превод Рошерове Економике I. 250.

[2] Рошер прим. 4. к. §. 118.

Међу самим овим народима који се служе металним новцем, има разлике што се тиче ступња цивилизације, а ова се разлика опет огледа у новцу, и то не само у техничној изради новца већ нарочито у економној природи његовој. У народа у којих саобраћај још није јако развијен нема да се у обрту промећу велике вредности, а с друге стране ту има мало и онога свакодневног ситног саобраћаја који виђамо н. пр. по великим и многољудним варошима. У њиховој је новчаној системи карактерна црта што немају врло крупних новаца ни иначе новаца с великом унутрашњом вредношћу, нити опет имају сасвим ситних новаца који требају за подмиривање при свакидашњем размењивању. А народи којих је саобраћај унутрашњи и спољашњи јако развијен, праве обично крупне новце, или да се тачније изразим, новце с врло великом унутрашњом вредношћу те тако од најскупоценијег драгог метала; а у исто време имају у обрту и ситних новаца. Средњи је век свију народа у опште сиромашан златним и ситним новцима.[1] Златни новци у средњем веку ковали су се понајпре управ на седиштима ондашње највеће цивилизације — у Цариграду, Флоренцији, Мљецима. За високи ступањ византијске цивилизације карактеристичан је знак што је у правој Византији злато било главни земаљски новац.[2] Маври и Арапи, који су још пре XI I века били заиста високо цивилизовани, имају и златних и ситних новаца бакарних и бронзаних. Шта више арапски су ситни новци оптицали и по приморју далматинскоме.

[1] Cibrarió, Économie Politique du moyen âge, II, 198.

[2] Gold was circulating medium of Empire, and the purity of the Byzantine coinage, rendered it for many centuries the only gold currency that circulated in Europe.« Finlay, the History of Greece, 50.

Кад према овој главној и општој црти средновечног новчарства ставимо целу збирку старих српских новаца у народноме музеју нашем, одмах нам излази пред очи да и српско новчарство XIII и XIV-ог века носи на себи главне карактерне црте новчарства у свију осталих држава онога доба. Сви досада пронађени српски новци махом су сребрни.[1] Златних немамо. Ако их се нађе то ће они на сву прилику бити из времена Душанова или можда још и из времена његовога деда краља Милутина — у време Душаново за то што је тада Србија била на кулминацији свога средновечног живота, и што је велики корак, који је Србија у политичној важности учинила, могао побудити Душана да кује златне новце.[2] У време Милутина за то што су његове свезе с Цариградом и његова частољубивост могле разбудити у њему сујету да златне новце кује. У осталом, као што сам напред споменуо, неки извесни ступањ економног развитка народног доноси собом да је најпробитачније да је главни и обични новац земаљски од сребра. То је обично онај ступањ који лежи између периоде натуралнога и периоде кредитнога газдинства, или другим речма, који је у средини између сасвим неразвијенога газдинства у коме нема средстава за живљи саобраћај, нема

[1] У нашем народном музеју има два три позлаћена сребрна динара, један од Стевана Првовенчаног (?) други од краља Милутина. — У нумизматској збирци народнога музеја угарског у Пешти има једна слабо позлаћена аспра Ђурђа Бранковића.

[2] Добро се слаже с овом мишљу да оскудица златнога новца српског стоји у свези са ступњем ондашњег економног развитка српског, што ни у Угарској, која се цивилизацијом у XII, XIII и XIV веку није одликовала од Србије, нема у ово доба златних новаца угарских. Најстарији златни новци угарски, који се у народноме музеју у Пешти чувају, тек су из друге половине XIV века. Дукати су ови од Карла Роберта и врло су налик на златне новце суврeмених француских краљева.

правне сигурности нитие кономне слободе, и највећма развијенога газдинства кад је саобраћај олакшан и жив, кад је права сигурност у пуној мери дата а уз њу и највећа слобода економнога покрета. Ова средња, прелазна периода за већину европских народа и јесте била у XIII и XIV-ме веку, изузимајући неке крајеве византијске царевине и неке италијанске трговачке слободне државе, које су врло рано достигле врло високи ступањ цивилизације.

Први општи прегледни поглед на збирку старих српских новаца даје нам по моме мишљењу врло важног објаснења о месту, које је српски народ на лествици цивилизације и у реду осталих народа заузимао. Српски новци сребрни нису само сведочанство да је српски народ имао своје краљеве, већ су сведочанство да је српски народ још у XIII-оме веку био на ономе ступњу развитка економног који се истина не може назвати висок, али с кога се природним начином и тако рећи првим кораком *прелази на висок* ступањ. Само народи који пређу периоду народнога детињства и већ живе периоду зрелије младости могу имати и по правилу имају сребрне металне новце. За српске новце мало је кад кажемо да су споменик наших краљева. Они су монуменат наше цивилизације у XIII и XIV-ом веку.

Него ма да ја ни најмање не сумњам да је ступањ економног развитка у Србији собом доносио да се сребрн новац кује, и премда ће заиста сваки економиста признати да је према економним приликама средњега века сасвим природно било да је главни земаљски новац од сребра: опет ваља ми споменути да је један природни разлог појаву сребрних новаца у нас било и то, што су се у земљи налазили сребрни рудници. Оно правило да се материјал за но-

вац управља према ступњу развитка трпи у једној особеној прилици изузетка. Народи то јест независно од ступња цивилизације *донекле*, праве новце од онога материјала кога највише при руци имају. Отуда се може изјаснити што су нпр. стари Египћани ковали златне новце пре сребрних, т. ј. у земљи су својој налазили више злата но сребра; стари су Латини имали у земљи бакра па су им и први новци од бакра; Британци су имали много калаја и њихови су први новци од калаја. Ако златних српских новаца никако не нађемо томе несмемо приписивати као узрок то што тобож еконономни развитак српског народа није дошао до оног ступња да му је требао скупоценији новац од сребрнога динара, него поглавито што у Србији није било нађено злато. Напротив, ко брижљиво чита наше историјске споменике не ће моћи а да не опази, како с почетком XV-ога века велики део новчане готовине народне чини златан новац, мљетачки дукати. И овај је појав врло важан за историју нашег економног развитка. Он сведочи ако ништа више а оно да се велико покретно богатство нагомилало у реду властелинском, и да су се велике вредности у обрту морале окретати, почем се у то доба почиње да се на дукат рачуна. Додаћу овде још да је из споменика онога времена очевидно, да је властела услед политичне несигурности земаљске будућности гледала, да добар део свога имања доведе у покретну форму златних дуката мљетачких. Напротив оно остало благо, златно и сребрно посуђе, накит, бисер и драго камење,[1] заиста се није могло појавити услед бурних облака на политичноме

[1] Вид. споменике из XV века у Миклошићевим „Monumenta Serbica“ и у Пуцићевим „Споменицима из архива дубровачког“ у којима се набрајају драгоцености и благо које ова или она властелинска кућа даје у поклад у Дубровник.

небу Србије, већ је то сведок богатства и луксуза српске властеле, сведока њихове силе и сјајности. Утисак што је ово богатство и сјајност некада чинила на народ има својих трагова растурених овде и онде по народним песмама где се помиње „госпоштина“ наша. На жалост историк се са споменицима те „госпоштине“ сусреће овде у ономе тренутку и у оним приликама, кад они у самој ствари и престају бити *то*, већ напротив излазе као споменик опасности које су претиле властели и споменик слабости њезине. Ја мислим овде ту околност, што ми о томе благу дознајемо већином у тренутку, кад оно одлази у Дубровник или у Млетке да се тамо чува.

Као што Рајић (II. 467) уверава до краља Владислава (1230—1231) није било српскога новца већ се „чужестраним пјењазми служаху.“ Владислав доведе Сасе у Србију, отвори руднике и поче ковати српски новац. Па заиста се и споменици које су до данас јавности предали доста добро слажу с овим тврђењем. У споменицима које имамо од Стевана Немање још се нигде новац не спомиње. Његов син Стеван Првовенчани још једнако утврђује да се глоба плаћа у коњма и воловима. Забрањујући да се муж од жене и жена од мужа раставља вели да ће се онај који преступи ову „страшноую ѕаповѣдь“ казнити овако: аще ли которн боудеть ѡть властель, да оуѕемлеть се на немь кралю .ѕ̃. конь; аще ли оть нихь воникь да оуѕнмлеть се на немь по .к̃. кона; аще ѡть оубогихь людн створнть се да оуѕнмлеть се на нихь по .к̃. волн.“ (Mon. Serbica, 14). Ово је уједно и пример један у каквои су облику долазили државни дохотци у периоди натуралнога газдинства. Ово је даље доказ да у првој десетини XIII-ога века и ако је страни новац потицао по српски

земљама опет га није било у толикој количини, да би се глобе могле одредити у металноме новцу. Требало је много времена па да новчано газдинство потпуно замени натурално. Врло је карактеристично да и сам Душан често оставља народу да бира хоће ли неку дажбину дати у новцу или у сировини (вид. закон. Душ. §. 200).

У споменицима се први пут помиње новац у уговору једном из времена од 1234—1240 у коме Дубровчани обећавају да ће краљу Владиславу давати на годину по 1.000 перпера и 50 лаката скрлета. (Monum. Serbica, XXVIII). Да су и пре тога метални новци примани у Србији и да су оптицали још у време Стевана Немање то се види из самог овог истог споменика у коме Дубровчани иштући да се њима ова дажбина а њиховим трговцима[1] царина не узимље оне године, које му године буду помагали на мору „**ако и господинь свето поунньши дѣдь ти и господинь свето поунньши ѡтьць ти, кьги нмл смо помагали, працала ны ста.**“ (Mon. Serb. стр. 23).

Друга главна црта у збирци наших старих новаца јесте то, што у њојзи не видимо бакарнога ситнога новца за подмиривање у свакодневној размени. Тек у половини XIV-ога века појављују се два екземплара бакарнога новца: један Урошев и један римски са жигом Душановим. Како до половине XIV-ога века нема новца који намирује потребу свакидашњег ситног пазара, то нам и не остаје шта друго већ да држимо, да се та потреба није ни осе-

[1] Или управо „купцемь“ како у тексту стоји. Реч „трговац“ долази у споменицима тек од друге половине XIII-ог века. Пре тога долази реч „Тржник.“ По овим називима могло би се рећи да су Дубровчани најпре одлазили у Србију поглавито да купују земаљске производе, а у XIII-оме веку одлазили на трговe као тржници носећи на продају свој еспап.

ћала.[1] То другим речима значи да у земљи није било великих многољудних вароша, са становништвом међу које би производња јако подељена била; — значи да није било много вароша са пијацама у данашњем смислу речи. За ово ми имамо и један други посредни доказ. Где су велике и многољудне вароши ту је обично и велика и стална прођа разних добара па ту се природним начином појављују сталне редовне пијаце, стално отворене продавнице и излози. Где нема сталне непрекидне и велике прође, ту не могу да буду ни непрекидне пијаце, и ту је онда тим нужније да имају повремени (периодични) тргови и торбарење. Што у земљи има већма и већих многољудних и материјално напреднијих вароши, то и тргови и торбарење имају све мањега смисла; у противноме случају напротив. Што у старој Србији нема ситнога новца а што имају тргови и торбарење, то су економни појави који у свези стоје и који су резултати једног истог ступња развитка.

И у овоме погледу чини ми се врло карактеристично што из Душановога времена имамо трагова да се ова потреба ситног новца почела да појављује, јер видимо Ду-

---

[1] Оскудица ситнога земаљскога новца и јесте као што напред споменух једна општа црта новчарства свију држава у првој периоди средњега века. У XII и XIII-оме веку по развијенијим крајевима западне Европе (у Италији и јужној Француској) оптицали су као ситан новац арапски (мауриски) *лаки* и византијски *станмини*; вид. Cibrario II, 198. Тако и у Дубровнику. Споменици из дубров. архиве, II, 170. У Угарској је прве бакарне новце ковао Бела IV (1235—1270) по облику византијских станмина. Но ове је новце Бела ковао не што је то захтевала потреба јако развијеног саобраћаја, већ што су услед татарске инвазије финанције земаљске сасвим упропашћене биле, па неимајући довољно средстава да кује сребрне, дао је ковати новце од бакра. Иначе су бакарни новци угарски у опште ретки.

шана где гледа да је намири. Исто је тако природно што у приморским градовима Котору и Дубровнику најпре налазимо ситних новаца. У опште је приморје, по своме положају долазећи у непрекидни и многостручни додир тако рећи са целим светом, измакло унапред у цивилизацији па дакле и у економноме развитку. Нарочито су у том погледу предњачили Котор и Дубровник. Овде где је говор о ситноме новцу за подмиривање навешћу један поучљив пример који се свуда у подобним приликама понављао. „Многопочтени и Богу угодни град Дубровник“ као да се дуго устезао да кује тако неплеменит новац као што је ситан новац од бакра. Али је за ситан обрт требало ситна новца, па ми у половини XIV-а века видимо где се тај град тако напуни свакојаким ситним новцем (которским, арапским итд. тако названим фоларима) да кнезу, властели и свој опћини ваљаде пред крај XIII века предузети озбиљне мере да их изгоне.[1]

Могућно је да су по већим српским градовима у унутрашњости (нарочито нпр. у Призрену, Скопљу, Битољу, Скадру) у XIV-ме веку оптицали византијски *станмини* (бакарни) као што је то био случај и у многим варошима Италије.[2] Али за то сведочанства још немамо.

---

[1] Вид. Споменици из архива дубровачког II, 170 и даље; нарочито споменик. Liber Statutorum VIII, cap. LV. De falsis follaris et grossis.

[2] Вид. Cibrario II, 195. Да су византијски станмини и после фолари оптицали у Дубровнику томе имамо сведочанства у Пуцића Споменици српски из дубровачке Архиве II, 169, где се у једном дубровачком документу од 1294 вели: „Istos volumus cognosci et haberi pro falsis follaris Stamenos de Dyrachio et Romania, follaros de Armenia et Turchia novos et veteres“ итд. Није без значаја ни то што су први угарски новци сасвим налик на византијске станмине.

Него има један врло занимљив факт који иде овамо где је реч о ситноме новцу и који у исто време може послужити као један знак, да су се на сву прилику и византијски станмини овде и онде где је унутрашњи саобраћај развијен био, употребљавали. Овде мислим да споменем онај бакарни новац римски са жигом Душановим који је г. Шафарик описао и нацртао у Гласнику III. Још је у старо доба (нарочито у Персији) постојао обичај да се на стране новце којима се законом хтео допустити неки извесни течај у земаљскоме саобраћају, ударао жиг (контрамарка) од стране земаљске владе. У Персији се ударао на сребрне стране новце,[1] у римској држави обично и врло често на бронзане, а сасвим ретко на сребрне.[2] Бакарни новци византијски били су примани у саобраћају код Арапа и Мавра, но им је најпре ударана белега, која је на арапском језику значила „добро“.[3] И у познијим европским државама контрамарковање није нешто изванредно. Оно се предузимало често из нужде да се има какав такав новац, па се тако особитим жигом придавала некоме новцу нека изванредна вредност; или се њиме просто некоме странском ситном новцу којега се у земљу навукло било, давала проста потврда да се у обрту може примати као земаљски новац. Ово је последње тим пре могло бити онде, где се почела јако осећати незгода што није било никако или не довољно ситнога новца. Ја мислим да ће из ове последње побуде и бити што је ударена белега на стари бакарни новац римски, који се можда нашао негде

[1] J. Brandis Münz-Maass u. Gewichts Kunde Vordér-Asiens страна 265.

[2] Henry Cohen, Monnaies Imperiales Romains XXV.

[3] Sabatier, Description générale des monnaies byzantines, I, 90.

у некоме крају у већој количини, или који је можда још од старине негде у каквој општини служио за подмиривање, па га Душан после званично као таквог и потврдио. Овај последњи случај није тако невероватан као што се можда на први поглед чини. Бланкија прича да су у неким крајевима јужне Француске до последњих дана стари бакарни новци римски оптицали као ситан новац за подкусуривање.[1]

Како смо до сад ево извели у кратко смисао оних црта наше збирке старих српских новаца, који прво падају у очи, како смо изложили шта се по општем карактеру те збирке може с разлогом закључавати о економноме развитку ондашњег друштва српског, то сад можемо специјалније упустити се да изучимо новчану систему у староме краљевству српском.

До крсташких ратова у целоме тадашњег образованоме свету једини златни новци који су циркуловали били су византијски и мауријски, но нарочито они први.[2] Сабатије и Момзен у потврду велике раширености течаја византијских дуката, наводе сведочанство индијског путника Козме, који прича како их цео свет због њихове лепоте и вредности радо прима. Златни новци који се спомињу као дажбина приморских градова српским и хрватским кнежевима и жупанима, за цело нису могли бити што друго већ византијске нумизме или златни солиди. Да их је у XI-ом веку били по Хрватској и Далмацији то знамо и по томе што се први краљ хрватски Звонимир обвезао да ће папи слати годишње „200 визаната“.[3] За Италију има у

[1] Blanqui, Histoire de l' Économie politique I, стр. 349.
[2] Hüllmann Städtewesen des Mitelalters 1, 404.
[3] Engel Geschichte des Ungarischen Reiches ibec. II, 474.

Мураторијевој „Историји Италије“ пуно доказа за раширеност циркулације византијских дуката.

Но пре свега добро ће бити, мислим, да бацимо поглед на развитак византијске новчане системе, јер већ се a priori може казати да је ова система морала имати утицај на српско новчарство, кад се узме у рачун непосредни додир у коме је Србија с Византијском стојала, и кад се узме у поглед и то да је у XIII и XIV-ом веку — у веку српскога краљевства — Византија била најцивилизованија држава ондашњег света.[1]

Истина је да грчке легенде на новцима кованим на истоку, истискују и савршено замењују латинске тек у VIII-оме веку,[2] и Финлеј тешко да нема право кад каже да византијска царевина, као особита политична личност, с особитим својим духом, настаје тек с царем Алексијем првим Комненом.[3] Него опет зато, византијска новчана система ступа у живот још под Константином великим у четвртоме веку после Христа.[4] Сви се историци и нуми-

[1] Овај се утицај познаваоцима византијског новчарства одмах на први поглед показује. Сабатије нарочито налази да су наши стари новци јако налик на византијске новце Палеологове периоде. Италијански новци тек у XIII-ом веку почињу да се отресају тога утицаја; Sabatier I, 40. У угарскоме новчарству он нарочито налази израза у бакарним новцима Беле IV-ог. Утицај византијски на арапске или мавријске новце показује се најјасније у томе, што су први мавријски дукати по облику и по тежини сасвим онаки какви су и византијски дукати. Отуда и долази да се по италијанским споменицима мавријски дукати зову „Bizantini saracenati“. Hüllmann, Städtewesen des Mittelalters I. 410.

[2] Sabatier, Description génér. I, 26.

[3] Finlay, History of byzantine Empire I, 194; Greece under the Romans, I, 545.

[4] По мишљењу Момзеновом на сву прилику у год. 312 вид. Mommsen, das römische Münzwezen стр. 778.

зматици у томе слажу да је Константин предузео и извршио реформу у дотадашњем новчаноме систему римском. За нас је још по најглавније то што се историци и нумизматици слажу у томе, да се ова константинова система у главноме одржала све до самога пада Цариграда у XV-оме веку.[1]

Константинова или византијска система делила се овако:

Литру злата разделили су на 72 једнака дела. Један овакав део узет је за јединицу новчану и за главни новац земаљски а прозван је *solidus chrysos* (златан солид) или, у грчким изворима, *νομίσμα*.

Осим овог главног новца, солида или номизме, ковали су још златан новац, који је представљао полутину солида и који се звао semissis или zmysmion, и после новац који је представљао трећину солида и звао се tremissis или trismizion.[2]

Осим ових златних новаца који су представљали делове златног солида цареви су византијски не ретко ковали златне новце који су имали вредност од два, три и више солида. Златни новци у тежини од $\frac{1}{48}$ византијске литре или у вредности од $1\frac{1}{2}$ солида, ковани су само у време Константина великог; позније не.[3]

Да се заиста од литре злата ковало 72 солида, то пре свега доказују поједина места у византијским изворима.[4]

---

[1] Sabatier, I, стр. 51; Momsen das Röm. Münzwesen 779.

[2] Sabatier I, 53. Момзен додаје још да су семисе ређе коване но тремисе. На горњ. месту.

[3] Момзен на ист. месту.

[4] Нарочито на местима где Константин Порфирогенит говори о државним расходима, има томе потврде. Тако на једном месту вели, да је 3000 морнара добило на име потрошка

Још је сигурније ово доказано самим мерењем византијских солида који се по разним нумизматичним збиркама налазе. Солиди, које је мерио Круг,[1] теже 70 нирнбершких грана, што чини $4\cdot_{34}$ грама. Тежина оних солида, које су Пиндер,[2] Сабатије и Момзен мерили, износи врло на близу $4\cdot_{55}$ грама, а то и јесте управо један седамдесет други део римске литре.[3] Солиди или нумизме византијске дакле опевидно су $\frac{1}{74}$ римске литре, и према томе неморална је тежина семисама $2\cdot_{27}$ грама, тријенсима $1\cdot_{52}$ грама.[4]

Под Константином великим главни сребрни новац била је силиква, од које је 144 комада ишло у литру, и којој је дакле нормална тежина $2\cdot_{27}$ грама. Али је у то доба било је и крупнијег сребрног новца, сребрних динара од којих је у литру ишло 72 комада. У петом и шестом веку коване су и полутине силикве у тежини $\frac{1}{288}$ литре или $1\cdot_{13}$ грама. Но с Ираклијем у седмоме веку престало је ковање силикве и рачунање на њу.[5]

Од времена Ираклијевог почело се у Византији рачу-

(„бакшиша") 83 литре и 24 нумисме и додаје да је сваки морнар добио 2 нумизме; дакле очевидно 72 нумизме у литру вид. Zinkeisen Geschichte Griechenland's, I, 801.

[1] Krug, Zur Münzkunde Russland's вид. Hüllmann, Finanzwesen des Mittelalters, I, 408.

[2] M. Pinder und Friedländer, Beiträge zur älteren Münzkunde I, 25.

[3] Римска је литра по Беку (Böckh, Metrologsiche Untersuchungen, 166) које га се држи Момзен (D. Röm. Münzwesen, XIX) тешка $327\cdot_{434}$ грама. По Dureau de la Malle-у и Letronne-у тешка је $326\cdot_{33}$ грама, по Romé de Lisle-у 323 грама. Ексагијум јустинијанове литре, који се чува у музеју у Лувру, тежи $323\cdot_{51}$ грама. Sabatier, I, 55.

[4] Момзен I, 799. По Пиндеру и Фридлендеру солиди заиста теже $4\cdot_{55}$ грама, но семисе Константина великог теже $2\cdot_{5}$ а тријенси $1\cdot_{5}$ грама. Beiträge zur älteren Münzkunde, I, 13.

[5] Момзен, 779, 787.

нати на *милијарензе* или *милијарисије*. Милијарисија је сребрн новац тежак $\frac{1}{75}$ литре римске и звао се тако што је представљао један хиљадасти део вредности једне литре злата.[1] Из овога се одмах види и одношај вредности злата к сребру (као 72 : 1000, дакле 1 : 12½). Милијарисија се у исто време појављује као $\frac{1}{12}$ солида, т.ј. ишло их је 12 у солид.

По Финлеју[2] од времена Василија I-ог рачунало се да

у 1 солид иде 12 милијарисија
или 24 сребрне кератије
„ 144 фолара
„ 288 обола

По мишљењу Момзеновом од Ираклијевог времена почеле су се ковати и дупле милијарисије у тежини од $\frac{1}{48}$ литре представљајући вредност од једне шестине солида.

У нашим ћирилицом писаним споменицима помињу се ови новци: перпере, динари, дукати, цекини, мезалини аспре. У дубровачким, латиницом писаним, осим ових спомињу се још: солди, грошеви, станмини, фолари. Овај речник није тако ни велики кад га упоредимо с Галиочелијевим „Catalogo di Moneta“ који описујући новце млетачке у средњем веку наводи не мање од 62 разна имена!

Пре свега многима ће бити занимљиво да знаду да је реч „новац“ односно новијега доба. У споменицама сред-

[1] Момзен 790, Сабатије I, 51 и 61.

[2] Finlay, Greece under the Romans стр. 555 — вид. u Sabatier I, 55. — Ducange у своме Glossarium mediae et infimae graecitatis уз реч *κέρατιον* наводи једно место из Сколијаста Basilic. ril. 23, које гласи: *χρὴ γινώσκειν, ὅτι το ἓν κεράτιον φόλλειν εἶσι δώδεκα, ἤτοι μιλιαρίσις τὸ ἥμισυ. τα ἓν δώδεκα κεράτια εἶσιν νόμισματα ἥμισυ-το γὶν ἀκέρατον νόμισμα ἔχει μιλιαρίσια ιβ'. κεράτια κδ'.* Кератија је била и мера тежине и човац. Диканж на истом месту.

њега века она не долази никако, ма да је у њима тако често говор о новцу или о новчаним потраживањима. И у речнику из књижевних старина српских од Ђ. Даничића нема је. Да означе то што ми данас означавамо с речју „новац“ наши су се стари служили речју „динар.“ Вид. примере у потврду овоме у Даничићевом речнику реч **динарь**. Ја мислим да је у потврду овоме и онај новац на којем пише: „**Клькокь динарь.**“[1] Мислим да се тиме није хтело да каже, да је нарочито *овај* новац оно, што се зове динар, већ је та реч узета овде у ономе смислу у коме је на старијим новцима латински написано: Moneta Regis Urosii или regis Stefani итд.[2] Него ваља додати да и ако се и узима у ширем једном смислу као новац, опет значи увек само *сребрн новац*. Бар у свима нашим досадашњим споменицима где год се динар употребљава у општем значењу новца, увек се из целога смисла види да се мисли сребрн новац, и нарочито је очевидно да се он у значењу овом увек ставља према казивању каквом о златноме новцу. Пример: 11051 **дукать ѕлать** и 1260 **перпера динара и** (120.14Ѹ8 Mon. Serb. 344), а још бољи: „**и ѡще имѣ дише реченн кнезь и кластеле доброкаѵци дукате и динаре, ...к. тисуке и .є. ѕлать дукать ѕлатѣхь и .ѳ. тисукь перпер динара**“ (Mon. Serb. 399, споменик од 1439).

Ово примењивање речи „динара“ у смислу колективном као „сребрни новци“ није било ограничено само на праву Србију, већ га налазимо и у Приморју (Пуцић I, 36, 94 итд) па и у Млетцима као што се нпр. види из ових примера: Solidos centum *denariorum veneciae* minorum (спом. од 1245 год., Carli I, 403 у Галично-

[1] Гласник VIII. 269.
[2] Гласник, VII, таб. I.

лију[1] § 584); Soldi denariorum grossorum (спом. од 1342, Галич. 523); Soldos duos denariorum grossorum (спом. од 1303); при овом последњем примеру и Галичиолија примећава да *denariorum grossorum* значи *pecunia d' imprestidi* (§ 521). Тако исто у мљетачким споменицима XIII и XIV века често долази израз *libra denariorum venetorum*, што увек значи неку извесну количину *сребрнога новца* ма које сорте, понекад крупне а понекад ситне (Галичиол. §. 506).

Ја ове примере наводим овде још и за то, да би боље могли разумети и схватити шта се хоће да каже кад нпр. у нашим споменицима нађемо где се вели: и динаръ дꙋбровачꙋсцѣхъ ꙁлѣхъ 22 перпере. II, 5. 750.

Могућно је, па на сву прилику и *јесте* из Млетака преко приморја дошао међу Србе овај начин да им реч „динар“ значи у опште сребрн новац. Додаћу још то да је из многих примера, а нарочито оних латинских очевидно да се реч динар употребљава у смислу у коме данас реч валута, „Libra denariorum venetorum“ и дки тисꙋщи перьперь динари дꙋбровачꙋкихъ“ (Mon. Serb. 222) или „перьперь динари Которсцѣхъ“ значи савршено то што „толика и толика вредност у валути млетачкој, дубровачкој, которској“ итд.

Него динар није само општи израз за појам новца, већ је динар заиста и прави ковани новац. Реч је по себи старога италијанскога порекла. Одмах још у најстаријој римској новчаној системи кад је бакар био метал за новац и бакарни ас основна јединица целој системи, налазимо динар као прави ковани новац од $^1/_{10}$ аса. Позније и особито за време царства, Римљани су ковали динаре златне

[1] Gallicciolli, Delle memorie Venete Antiche.

и сребрне и то тако да је ишло 25 динара сребрних у један златан.[1] Ова се система наравно одомаћила и на балканскоме полуострву кад је овај постао источна половина римскога царства. Из Рима је ова система пренесена на запад од Европе (у франачко краљевство, види мало ниже); из Цариграда реформисана у неколико под Константином великим прешла је у Мљетке. Овде, у Мљецима налазимо динаре као прави ковани новац још у IX-ме веку (по Карлију) а Галичеолија их називље најстаријим новцем мљетачким (I, § 506). По Карлију у X и XI-ме веку тешки су били 16 грана, по Галичиолију у XII-ме 12 грана са 9 грана чистога сребра. А по неким другим било је динара тешких 8 карата т. ј. 32 грана. Свакојако, зна се да их је било крупних и ситних (великих и малих). Ови се ситни динари — denarii parvi — спомињу још у почетку XI-га века.[2]

И у суседној Угарској био је динар у XII-оме веку прави ковани новац сребрн, почем се зна да је краљ Стеван наредио да се кују у тежини од 8 грана и да их 40 комада иде у 1 византијски дукат.[3]

---

[1] Henry Cohen, Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain, I, XI.

[2] Вид. Carli I, 369, Галичиолија I, § 506.

[3] Chórvat, Geschichte von Ungarn I. стр. 98. У осталом готово ће бити да ово што се Стевану приписује, није сасвим тачно. Стеванови новци које сам ја у народноме музеју угарском видео имају сви димензију од својих 13 до 14 милиметара, а Мадер који је неке Стеванове динаре мерио тврди да теже 10 до 13 грана (дукат у 60 грана). Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters, III, 55. Но већ од Петра (1038—1047) имају динари који су тешки 8—9½ грана. (Мадер на истом месту). Даље Шенвизнер. (Notitia Hungaricae rei nummaria, стр. 104, у Мадера III, 57) потврђује да је то био

По нашим споменицима ја нисам нашао ниједно место које би сасвим очито и пресудно показивало да је динар био заиста и прави ковани новац. Сребрни новац нашег музеја на коме пише „Кльковь динарь“ истина се може сматрати донекле као пуни доказ, али с друге стране као што сам већ напред споменуо ту се та реч савршено лепо може разумети у смислу латинске речи *монета*, које на Урошевим и Душановим новцима налазимо. Оно се исто може казати и о свима оним примерима које је г. Даничић покупио и изложио у своме речнику уз реч „динарь.“ Ниједнога нема у коме се реч динар не би могла разумети да значи неки идеални рачунски новац. Него ја опет мислим да је динар заиста био прави ковани новац, а овако мислим нарочито за то, што перпера у нашој старој држави, као што ћу ниже показати, није била прави ковани новац већ само рачунски па кад се нпр. каже „тисꙋкю и две сти и ѯг. перпера динара“ (Mon. Serb. 394) онда не могу оба овде споменута новца бити рачунска већ један од њих мора бити прави ковани. После је један важан доказ да су динари овакав новац, што се помињу „добри“ и „зли“ (вид. горњи пример Пуцић, II, §. 50).

Много пре него што се појављују динари по нашим споменицима у њима се спомињу перпере. У документу једном из времена 1234—1240 Дубровчани обећавају краљу

Бела I, а не Стеван, који је „numos magnae monetae fabricari fecit — denarius, quorum quadraginta Byzantus censeretur“. — У опште су угарски новци (до половине XIV века) ситнији и лакши од српских новаца. Из периоде од 1000 до 1301 Мадеру није познат ни један угарски новац тежи од 14 грана што чини највише око 0·8 грама, док српски новци од XIII-ог века имају и преко 2 грама. Тежина сребрних обола угарских миче се око 5 грана, по има их и од 4, $3^1/_2$ па и $2^1/_2$ грана (оболе Сигисмунда, савременика Ђурђа Бранковића). —

Владиславу давати годишње 2.000 перпера и 50 лаката скрлета (Mon. Serb. 23). Па од овога доба и све до пред крај XV-ога века докле наши споменици иду, перпере се спомињу у мало не свакоме рачуну. Какав је то новац? прави ковани или тек само рачунски? сребрни или златан?!

Да је пернера била прави ковани новац на ту мисао човек у први мах и нехотице долази кад у споменицима чита како се у XIII-ом па још и у другој половини XIV-ог века све рачуна на перпере. Али како је г. Даничић уз реч *„перпера“* у своме речнику (стр. 288) добро приметио „у свима коликим примерима ако и има нешто потврде за ону мисао, опет нема је поуздане.“ У споменицима који су латински писани а које је кнез Медо Пуцић из архиве дубровничке исписао и саопштио[1] има већ више знакова по којима би се то могло рећи. Ту се нпр. казује у више докумената од разних година XIII и XIV-ога века колико ће се перпера из литре ковати. Ово је сведочанство нешто јако на први поглед, али само на први поглед, јер при дубљем истраживању не може ни оно дати довољне потврде. Кад се нпр. каже да се од литре кује 16 перпера то још не мора значити да се литра искује баш у 16 комада од којих ће сваки бити перпера, већ може значити да се од литре искује толико ситнији новаца колико иде у 16 перпера. Ово последње добива још већу вероватност кад узмемо у поглед да би перпера искована по размеру од 16 комада на мљетачку литру представљала сребрн новац од својих 318 грана мљетачких т. ј. морао би бити крупнији но што је данашња руска рубља, крупнији и од талира Марије Терезије, а тако крупан новац не налазимо ни у збирци српских, ни међу мљетачким и дубровачким

[1] Споменици архиве дубровачке I и II.

новцима XIII-ог и XIV-ог века. Истина се у Флоренцији ковао један крупан сребрн новац коме је у 1305 год. утврђена вредност на 12 динара[1] (дакле управо вредност једног перпера у оно доба); али најпре овај је новац имао своје нарочито историјски познато име „сребрн флорин,“ а после нема никаквих других знакова да се он како раширио и дропрво к нама.

Једно је, мислим, изван сваке сумње, а то је: *да перпера није сребрн новац.*

Да видимо да ли је била златан и какав?

Председник нашег ученог друштва г. Јанко Шафарик, саопштио ми је како му је г. Романини, писац врло знаменитог једног дела о историји мљетачкој, говорио једном приликом, да су перпере златан новац византијски и да су вредиле $\frac{1}{20}$ једне литре гроша (libra grossorum). Хилман мисли да су перпере и византи били некада један исти новац и у потврду тиме наводе из Муратиријевог дела Antiq. Italicae један споменик у коме се говори о једној суми од 500 визаната, и једно друго место о истој ствари где место визаната стоје перпере.[1] Диканж у своме делу glossarium mediae et infimae Graecitatis за реч *ὑπέρπυρον* вели да је златан новац царева византијских. Муратирије вели само толико, да су перпере особита врста (species) новца и то грчког новца, спомиње како нарочито често долази у мљетачкој кроници Дандуловој и по споменицима источних народа, и још наводи како Марин Сануто казује, да су две перпере равне биле (aequabant) једноме златном дукату мљетачком.[2] Чибрарио наводи перперу као византијски златан новац. Он јој по металној садржини

[1] Hüllmann, Städtewesen I, 405; Муратирије, VI, 186.
[2] Muratori, Antiquit. Ital. II, 805.

приписује вредност од 6 франака, дакле половину дуката, па још наводи Балдучија Пеголотија који казује, да је било перпера златних и сребрних, свакојаких по спољашњем облику, по тежини и по чистоћи, па према томе свакојако и називаних као: жуте, латинске, pagliolocati, перпере са звездом, перпере с ружом итд.[1] Додаћу овде како се с овим што Пеголитије говори о разним перперама може упоредити оно што у нашим споменицима долази реч о *мљетачким*, *дубровачким* па на једноме месту и о *великим* перперама.[2] Занимљиво је што се у једноме италијанском споменику од 1345, који је Галичиолија саопштио, вели: „Vi ricordo che lo Perpero de Verna è kar. 16²/₃ e val grossi 6, e aspri 5, e perperò val grossi 8“.[3] По овоме бугарска перпера била би златан новац од 16²/₃ карата, дакле од прилике 2·₂₅ грана.

Чудно је само што по збиркама византијских новаца средњега века не налазимо ни један новац, који би као перпера нарочито познат био. Ја сам прегледао списак богате збирке византијских новаца Х. П. Борела[4] и новија знатнија дела у којима су описани византијски новци,[5] па не могох нигде наћи перпере. Као праве коване новце на-

---

[1] Cibrario. Tom. II, 231. Чибрарио осим тога наводи више примера из друге половине XIV-ог века, где се изриком спомињу „златне перпере“. II, 281, 291.

[2] Даничић, Рјечник из књижевних старина, реч *перпера*.

[3] Cod. Trevis. у Sacram. dell' Imp. Alessandro de Zagora, у Галичиолија I, §. 551.

[4] Catalogue of the choice collection of greek, roman byzantine and medievial coins, formed ty the late H. P. Borrell, London, 1852.

[5] De Saulcy; Numismatique Byzantine Paris 1858. Cohen, Déscription générale des monnaies imperiales romains. Sabatier, déscription générale des monnaies byzantines, Paris 1862.

лазимо само: солиде (нумизме), квинаре или семисе и врло ретко тријенсе.

Ни међу новцима западне Европе не налазимо нигде прави ковани новац који би познат био као перпера. Ње нема у новчаној системи Карла великог, системи која је позније с каролинзима пренесена и у средњу Европу, па се ту у својим главним особинама одржала кроз цео средњи век.

Основна јединица новчане системе Карлове била је сребрн динар; 12 оваких динара ишло је у 1 сребрн солид, а 20 солида разумевало се у једну литру.[1] Овде ћу обратити пажњу читаоцима да овај сребрни солид, на који се у целој западној и средњој Европи у средњем веку рачунало, *није* био прави ковани новац, већ само *уображени, рачунски*. По мишљењу Чибрарија Солид је од X-ога а по мишљењу Гарнијера још од VIII-ога века на западу престао бити прави новац па служио само као рачунски израз за целину од 12 динара.[2] Ова нам околност већ даје мига како је и на истоку Европе новчана система могла бити удешена. Од првих кованих златних новаца спомињу

---

[1] Галичнолија, I, §. 515; Cibrario II, 197; Blanqui, Histoire de l' Èconomie politique, I, 328. Најатентичније се потврђује то споменицима из IX и X-ог века, које је Мураторије штампао у своме делу Antiquitates Italicae II, 774 и даље.

[2] Cibrario, I, 197; Garnier, Histoire de la monnaie, II, 299; вид. и Mader Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters, III, 23. У северо источној Немачкој (старој Пруској) рачунало се на шилинге који су до XIV-ога века били рачунски новац за целину од 12 феника. Mader, III, 128. Мураторије наводи један документат од 807 године у коме стоји: „per singulos annos in natale st. Regali tu mihi reddere debeas decem solidos argenti de bonos denarios mundos, grossos, expendiviles, una duodecim denarios pro solide tantum". Antiquit. Ital. II, 776.

се после десетога века у Италији и Француској: византијски солиди, безанти, скифати (удубљени дукати), оболе, мавроботини (мавријски дукати) и после Константинке, михалати, романати, мануелати итп., што опет нису што друго већ златни солиди цара Константина, Михаила Палеолога, Романа, Мануила итд.[1] Византи и оболе почеле су нарочито после крсташких ратова да по западним крајевима живље оптичу. Византи су по рачуну Чибраријевом пред крај XIII-ог века имали у Италији по металу вредности од 11 франака и 30·4 сантима, или (рачунајући франак у 5 гр. чарш.) 56 гр. и 20 пара чарш.; у почетку XIV-ог века 10 франака и 47·7 сантима или 52 гр. и 12 пара чарш. Златна обола[2] византијска вредила је у 1257 год. 7 фран. 6·2 сантима или 35 гр. 12·4 пара чарш; у 1301 33 гр. и 18 пара; у 1347 гр. 44 гр. и 20 пара, у 1358 толико исто.[3] Од свију златних новаца византијских који су у XIII и XIV-ом веку по Европи оптицали, једине се оболе својом вредношћу приближују вредности за коју се зна да су је перпере имале. *Могућно* је да су оболе и перпере један исти новац. За ову могућност као да говори и то, што у Fragmentum Libelli de valore diversarum monetarum[4] стоји, да је у XIV-оме веку у Ита-

---

[1] Solidi Byzantii, acori solidi Constantiniani, врло често долазе у италијанским споменицима чак и у XIV-ом веку; Скифати нарочито у XII и XIII-ом веку. Muratori, Antiquit. Ital. II, 786, 790.

[2] Ја нарочито кажем *златна* обола, јер их је било и сребрних и бакарних. „Obolus aureus valuit tunc temporis (1255) 4 solidos". „Oboli argentei grossi quorum quilibet cursum habebat octo denariorum cum obves (год. 1340)". Бакарне су се звале „oboli nigri" вид. „Du Cange, Glossarium mediae ac infimae Latinitatis" последње издање Карпантијерово.

[3] Cibrario II, стр. 179.

[4] Вид. Hüllmann, Städteweseu des Mittelalters, I, 415.

лији кована златна обола од које је две ишло у златан флорен, као што је и две перпере ишло у златан дукат. Но за ову се мисао не могу пресудно изразити зато, што најпре између златног флорена и дуката има нека мала разлика,[1] а после баш се у XIV-ом веку златној оболи на западу вредност јако колебала, као што се то може видети по белешкама, које је Карпантије из споменика познатог она именом Regestum Noster Camerae Computorum Parisiis, саопштио у последњем издању Диканжевог глосара латинства средњег века, поред речи *Монета*.

Као што сам напред споменуо, по нумизматичним збиркама византијских новаца налазе се само златни солиди, квинари или семисе и тријенси. Златни солиди тешки су око 4 грама данашња, тежи су дакле од дуката (около 3·4 грана) и по томе не могу имати ништа заједничког с перперама којих је две ишло у дукат све до пред крај XIV-ога века. Квинари или семисе нису друго већ златне полутине солида. Кроз цео XIII и кроз велики део XIV-ога века рачунало се да у златан дукат иду два златна квинара.[2] А зна се да се у исто то доба рачунало да у дукат иду и *две* перпере.[3] Перпера се, била она ковани или само рачунски новац, свакојако вредношћу својом подудара с вредношћу квинара. Кад се сетимо да се из историје новчаних система зна да су и сами рачун-

[1] Из марке злата ковало се у XIV-оме веку 64 до 65 флорена, а дуката 66 до 67. Hüllmann, Städtewesen, I, 413.

[2] Cohen, Monnaies imperiales romains I, XV. Сравни што напред по Момзену и Хилману наведох о тежини византијског дуката и квинара.

[3] Пуцић спомен. арх. дубровачког II, 172. Муратори је наводи сведочанство Марина Санута млађег (у овога Histor. Venet. Tom. XXII) који тврди да „duo perperi aequabant unum ducatum aureum venetum“, Antiq. Ital. II, 802.

ски и уображени новци по правилу били некада прави ковани новци, онда врло природно долазимо на мисао да је перпера заиста некада била ковани новац и то од прилике онакав какав је квинар.

Ја сам по свему овоме што сам довде навео наклоњен да мислим, да је перпера била *народско* (популарно) име за прави ковани златан новац који у ученим делима носи класично име *квинариуса* а иначе се још по византијским споменицима називље *семиса*. Нарочито је за ово добро сведочанство оно, што напред по Галичиолију наведох, како се зна да је бугарска перпера била тешка $2\cdot_{35}$ грана, а квинар или семиса тежи по Момзену $2\cdot_{27}$, по Пиндеру $2\cdot_{5}$ грана. Кад узмемо у рачун несавршенство технике новчарске у средњем веку, онда слободно можемо казати да је бугарска перпера и квинар један исти новац. Или је перпера народско име за новац који се у неким и неким крајевима или услед особитих каквих прилика звао и обола. На ову мисао долазим нарочито с тога што је вредност свима овима новцима како већ споменух била готово сасвим једнака.

Што је квинар или златна обола под именом перпере постала тако популарна на балканскоме полуострву, то се може лако изјаснити. Сам економни развитак народа на балканскоме полуоству доносио је собом да крупан златан новац, какав је био златан солид, у њих није могао примене наћи, осим само по већим приморским трговачким варошима. На против у пола ситнији златан новац какав је био квинар или обола, могао је много пре одговорити њиховим потребама. Јер баш народима младим не треба ни врло крупан новац, мислим новац велике вредности, ни врло ситан, почем врло велике размене бивају обично трампом,

а врло ситне у данашњем смислу и нема. Па он као да се заиста под именом перпере и одомаћио ту, јер видимо да се у XIII и XIV-оме веку све на перпере рачуна.

Према свему овоме ја држим да је на истоку перпера била некада прави ковани златан новац, који је по разним крајевима и друкчији какав назив имати могао. Али да је перпера као прави ковани новац златан циркуловала и по српским земљама у XIII-ом и XIV-веку за то немамо никаквога сведочанства. Напротив има сведочанства да је она била рачунски новац, тј. новац који немора у самој ствари постојати, али на који се опет за то све вредности своде и остали новци броје. То се може потврдити многобројним примерима из наших споменика, и то оним у којима се перперама казује колика је вредност а после додаје у каквоме новцу, као нпр. у овом примеру: „срьбски доходакь двѣ тисѫщѣ перьперь дѫбровачьскихь динара“ (Mon. Serb. 487), или „.л. тисѫкь перьпера динари дѫбровачьскь.“ (Mon. Serb. 298), или „.ме. перпер динари которсцнехь.“ (Mon. Serb. 464). Особито је у овоме погледу поучљив пример „и прѣдадоше ѫ техь петь сьть перперь динарь дѫбровьчькихь сто четири десеть и седмь дѫкать а тьдан бѣше дѫкать ѫ Дѫбровникѫ по .ма. динарь. (Mon. Serb. 514). И овај „и дѫкать ѕлатѣхь седамь сать и динара дѫбровачьскѣхь добрѣхь тисѫкю и седамь сать и тридесети и·једна перьпера, и динара дѫбровачьскѣхь ѕлѣхь два десети и двѣ перпере“, „и динарь которсцѣхь ѡсамь десеть и деветь перьперь и меѕалина шесть перьперь“. (Пуцић Спом. дубр. арх. II, 75). Ови и овима подобни примери[1] могу значити само двоје: или толико и толико перпера у

[1] Вид. Даничићев речник уз реч „перпера“.

вредности (валути) дубровачкој, которској итд, или толико и толико перпера у динарима (дакле у неком извесном правом кованом новцу) дубровачким или которским. У оба ова случаја перпера остаје само као рачунска вредност, не као прави ковани новац. Она је некада могла бити на сву прилику и била прави ковани новац, али одмах с почетком XIII-ог века у Србији она није више то. Перпера је само израз који представља и значи неку извесну вредност — вредност од 12 динара. Тек само тако што је перпера била уображени рачунски новац, а не прави метални, може се изјаснити од куда је то да она, поред све измене у одношају вредности сребра к вредности злата, увек и непромењиво вреди 12 динара. Она се не мења за то што она и није друго већ целина од 12 динара, а ова је увек сама себи равна. Него како се одношај вредности сребра према вредности злата мењао и како је према томе како кад златан дукат вредио час мању час већу количину сребра; то је дукат имао и час већу и час мању количину сребрних динара а према овоме могао је имати и час овај а час онај број перпера. Кад се нпр. каже да је у почетку XIII-ога века дукат вредио 2 перпере а у другој половини XIV-ога 3, а позније још више перпера, онда то другим речма не значи ништа друго већ да је у један дукат ишло најпре 2 пута 12 динара, позније 3 пута 12 динара а позније још и више пута по 12 динара. Овде ћу споменути оно на што напред читаоце учиних пажљивим, да је тј. и на западу од Европе (узевши ту и Италију осим Мљетака) био један рачунски новац који је тако налик на перпер да се може узети да су једно исто. Овде мислим солид о коме напред помињах

како је био рачунски новац и како је и сам представљао целину од 12 динара.

Према свему овом до сад изложеном можемо рећи толико: Динар је прави ковани новац од извесне неке тежине и извесне чистоће, а у једно се реч динар у XIII и и XIV-ом веку употребљавала у смислу да значи сребрн новац у опште.

Перпера је на сву прилику особити назив за византијски златан квинар или за полутину златнога солида. Но у XIII и XIV веку у Србији и на приморју перпера се појављује као просто *рачунски новац*, а не као прави ковани.

Осим ових новаца у нашим старим споменицима спомињу се од друге десетине XIV-ога века и *аспре.*[1] Оне су оријентални новац, али су још у XIV веку оптицале и по другим земљама, по Италији (Галиочио. I, §. 551) а на сву прилику и по варошима далматинскога приморја. Санудо и Карлија казују да је у један дукат ишло две аспре. Али онда би оне морале бити или од злата, што што се опет не подудара с њиховим именом, или би морала бити врло крупан сребни новац (као талир), а такав новац није познат. — Галичиолија опет мисли да је аспра вредила 4 гроса и по томе била равна половини перпера, или да је две аспре ишло у перперу (I, §. 551). Много је пре за веровање што Чибрарио[2] по једном документу од 1366 вели да је 32 аспре ишло у дукат златан. По овоме оне би биле сребрн новац који је мало нешто лакши

[1] Asperi, asprі, asprae по тумачењу Диканжовом: бео новац; грчке глосисте тако исто тумаче реч asprum са *δηνάριον λευκόν*. Du Cange, glossarium mediae et infimae Latinitatis, код речи asper.

[2] Cibrario II, 231.

био од сребрнога динара које га је онда већ ишло 30 у дукат. Но сва је прилика да је аспра то исто што и динар, од којег је 30 ишло у дукат а понекад услед колебања курса и 32. Из истог времена Чибрарио наводи примере из којих се као види, да је на левантскоме приморју аспра била новац на који се обично рачунало.[1] Турци су баш у то време већ направили знамените напретке у малој Азији па су се тада на сву прилику и упознали с аспром и одомаћили је код себе. Није без значаја што се аспре појављују у Србији тек у четвртој десетини XV-ога века, кад Србија није била друго већ вазална земља турска. Значајно је што баш под Ђурђем Смедеревцем који је толико време у Турака био и с Турцима једнако посла имао, налазимо тако велику количину аспре у земљи. Ја себи тај појав овако изјашњавам. Турци су већ у почетку XV-ога века држали добар део балканскога полуострва под собом. Они су се већ и понашали према свима осталима, тобож самосталнима, земљама у овој страни света, као народ који заповеда. Рекох већ напред да је аспра још врло рано морала стећи право грађанства у Турака. Турски су је султани већ и сами почели ковати и без сумње је она на скоро постала јако тражени новац на балканскоме полуострву као што је заиста већ била новац на који су Турци своје рачуне водили.[1] Истина данак које су вазалне земље плаћале био је утврђен у дукатима, али је то тек само рачуна ради а за цело се он могао исплатити и у сребрноме новцу. Ако допустимо ову предпоставку онда треба

[1] Cibrario II, 382. У 1381 плаћали су 350 аспри месечно барци једној са 7 возара којој је био задатак да спречава да лађе не долазе у Тану, 1882 једноме „каваљеру“ у Кафи плаћено је 150 аспри месечно плате.

[2] Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches I.

још само да се сетимо да је у средњем веку био обичај да су се разне дажбине које једна земља има некој другој да даје, плаћале обично у новцу оне земље којој се плаћа. Овако се у велико радило у Млецима, који су царине, данке и друге дугове плаћали разним кнежевима у новцу који је у њих законити земаљски новац био а који су Млечићи нарочито за ту цел ковали у својој ковници.[1] Сва је прилика да је Ђурђе Смедеревац дао ковати у својим ковницама новац који је по тежини и вредности својој одговарао савршено аспрама које су Турци радо примали, па их је и саме назвао аспрама. Документ онај дубровачког архива у коме кнез и општина излажу и признају колико су блага Ђурђевога на оставу примили,[2] даје нам прилике да дознамо који је од Ђурђевих новаца носио име *аспре*. У томе се документу на једноме месту каже да је примљено милион аспри које све теже скупа 3533 литре 2 унче и 3 аксаге. Из текста се не види да ли је то тежина ових аспри без сакуља или са сакуљама. Ако је без сакуља, као што се мени чини да јесте, онда би узевши тежину једне мљет. литре на 301 грама дошло да је једна аспра тешка 1·06 грама да је дакле најкрупнији сребни новац Ђурђев, или управо то исто што и крупни сребрни динар. Сва је прилика да се новац, који се у Мљецима и у дубр. латинским споменицима у XV-ом веку звао Гросус (крупан динар) а у дубров. словенски писаним просто само *динар*, са ширењем турскога утицаја и моћи на балканскоме полуострву прозвао *аспра*.

На послетку додаћу да се с почетка XVI-ога века (а на сву прилику још много пре тога, па дакле и у време

[1] Галичиолија, I, §. 462.
[2] Спом. Дубр. архива, II, 96.

Ђурђа Смедеревца) у Турака 100.000 аспри звао *товар.*[1] Врло је вероватно да се у XV-оме веку на балканскоме послуострву велика вредност рачунала на *товаре*, па је отуда и у нашим народним песмама остало да се велике вредности тако рачунају. По томе „товар блага“ значило би извесну неку количину новца и то 100.000 аспри, што (узимајући тежину једне аспре Ђурђеве на $1\cdot_{063}$ грама) чини $106\cdot_{3}$ килограма сребра, а ова количина сребра вреди према данашњој цени сребра око 115.000 гроша чарш. За Ђурђа се Смедеревца према овоме може рећи да је само у ситним аспрама предао Дубровнику у поклад 10 товара блага. Још додајем да су и аспре делиле судбу с осталим сребрним новцима, тј. и оне су се све ситније ковале. У другој половини XIV-ога века ишло их је 32 у дукат; у половини XV-ога века од прилике 40—45,[2] у почетку XVI-ога 50 у један дукат. Позније е обесцењивање њезино ишло још много брже те је најпосле дошло време да аспра на балканскоме полуострву значи — једну трећину паре!

С почетком XV-ога века (од год. 1407) имамо један споменик из којега се види да су у то доба ако не по свима српским земљама а оно бар по Херцеговини и Босни оптицали и *мезалини.*[3] У документу којим кнез и општина дубровачка казују шта је у њих још остало од поклада „госпође баница Анке“, стоји између осталога „и мезa-

[1] Вид. Hammer. Geschichte des Osmanischen Reichs, III, 645.

[2] Од год. 1445 имамо у нашим споменицима сведочанство да је у дукат ишло 41 динар (Mon. Serb. стр. 180) па и то показује да је динар и аспра на сву прилику једно исто.

[3] У споменику ћирилицом писаном стоји *мезалини*, у латински писаним документима архиве дубровачке: mezaninus, mezalinus и mezzalinus (Пуцић спом. арх. дубр. II, 173). У мљетачким споменицима пише се mezanimus Галичиол. I, §. 582.

лина шест перьперь“ (П. II, 57) Мезалин је мљетачки новац који се у Мљецима почео ковати у 1330. Тада му се рачунала вредност у 16 малих динара (denariorum parvorum). Галичиолија по податцима које му дају Долфино, Санудо и Карлија, вели да је мезанин значио пола гроса (mezzo grosso) и да је вредио 2 солда. У споменицима дубровачког архива латиницом писаним има потпуне потврде овоме. Ту се каже (Пуцић II, 173): captum de faciendo laborari mezalinos argenti, *quorum duo debeant valere grossum unum.* Споменик је овај од 1370 год. Из њега се још види да је се из једне унче ковало 36 мезалина.

По овоме један мезалин имао би тежину од 16 грана мљетачких, а то би било од прилике $0\cdot_{80}$ једнога француског грама. У Дубровнику је било и још ситнијега новца сребрног које га тежина у средњу руку износи $0\cdot_{54}$ грама (вид. мало ниже). Како је у перпер ишло 12 гроса а два мезалина у грош, то је у перперу ишло 24 мезалина, и по томе „мезалина шесть перьперь“ значи да је међу осталим новцима било и 144 мезалина. Ја ћу и овде опет споменути како врло пада у очи што се у другој половини XIV-ог и у почетку XV-ога века новац сребрн од тежине од $0\cdot_{50}$ до $0\cdot_{80}$ грама, какви су нпр. дубровачки динари, српске аспре па и сами ови мезалини, јако и брзо распростиру по земљама српским.

Довде смо се занимали прогледајући укратко спољашње неке знакове појединих новаца који су по староме српском краљевству текли, знакове по којима можемо добити неку ближу мисао о пореклу и значају њиховоме. Сад да пређемо да проучимо саму систему новаца ондашњих.

Под системом новчаном разумева се ред у коме поје-

дини новци један према другоме стоје. Да нам новчана система буде јасна ваља најпре да дознамо како стоји с мерилом вредности у размени, да ли је то јест главно мерило вредности било сребро или злато или и једно и друго (да ли је била једна или двојака валута); — за тим какав је био размер и какво поделење новчано, и каква тежина и каква чистоћа новца.

На прво питање слободно можемо одговорити да је у староме српскоме краљевству било једно просто мерило вредности и то сребро. Ово се могло одмах a priori мислити кад се узме у поглед развијеност или управо неразвијеност економнога стања ондашњег у Србији. За народе младе који још нису високо развијени, који немају велики ни унутрашњи земаљски ни сполашњи међународни окрет и још народе који у својој земљи немају злата, најприродније, најекономичније мерило вредности у размени јесте сребро, па у економноме животу народа и јесте правило да се на томе ступњу развитка служе сребром као правим законитим земаљским новцем.[1] А да је у староме српском краљевству у XIII и XIV-оме веку заиста сребро било поглавити новац то показује већ и то што како напред рекох од динара као извеснога сробрнога новца генералисано је опште име за појам новца, тј. тако да реч *динари* значе у оно доба то што данас реч *новци*. Даље што се до данас поред толиких сребрних српских новаца не налазе никако златних. На послетку важан је доказ за горе изложену мисао и то, што по нашим споменицима имају места која ћемо ниже навести а која сведоче да се вредност златноме новцу мењала према приликама трга и да се вредност његова изражавала у новцу сребрноме. У опште

[1] Рошер I, §. 116 и даље.

се вредност свију добара мерила на перпере, а перпера је као што напред изложих рачунски израз који је представљао *увек* вредност од 12 сребрних динара.

Тако исто и за размер који је у основи новчане системе лежао можемо сасвим пресудно казати да је двананајстичан (дугодецималан). Овакав је размер био тако да кажем општа европска ствар у оно доба (па све до француске револуције) а да је био и у Србији то сведочи: 1), што из споменика знамо да се литра делила у 12 унача, унча у 2×12 аксага (вид. доказе мало ниже); 2), што из истога извора знамо да се перпера делила у 12 динара да су се други ситнији новци ковали тако да буду делови целине од 12 (половина и четвртина), и што има знакова да се је с почетка (можда и у XII-оме веку) и самих перпера 12 из литре ковало, или управо 12×12 динара. —

Што се тиче стопе новчане, то јест колико је новаца од неке извесне тежине ковано, ту нам знање још није тако сигурно па ћемо се око тога питања мало задржати.

Вредност се металу у свако доба опредељавала по маси и по чистоћи његовој. Масу метала наравно мерили су мером тежине, извесна нека мера тежине од извесне чистоће постајала је права јединица за мерење вредности коју су добра у размени имала. То су управо први метални новци.[1] Позније кад се појављује већ прави исковани новац са жигом државним, она прваша мера тежине постаје главна основа по којој се система новчана удешава. Да неби ишли у далеки стари век да наводимо примере ради осветљења ове мисли, бацићемо само један поглед на почетак римскога новчарства. Притка метала која је по-

[1] Тако је нпр. у Римљана најстарији новац метални био „литра бакра“, Момзен, Römische Geschichte I, 293.

тезала 1 „либру“ римску, исковала се у 72 комада једнаке величине, једнаке тежине и с једнаким жигом и сваки овакав комад вредио је за себе $\frac{1}{72}$ део од оне вредности коју је пре тога она либра метала у облику притке имала. Овај седамдесет други део једне либре добио је особито име (од либре бакра *ас*, од либре злата позније *солидус*), па онда се већ стопа новчана исказује у изразу: 72 аса или солида од 1 либре. У Римљана је либра била основа по којој се уредила стопа новчана а по овој и цела система новчана; од Римљана је овај начин уређивања стопе новчане прешао и к свима осталима народима европским.[1]

Да је и у нашем старом краљевству постојала литра као мера тежине за злато и сребро томе има несумњивих сведочанства у нашим споменицима. Довољно је отворити само Даничићев речник из књижевних старина српских и погледати оне примере које је он онако брижљиво сабрао и уз реч *лѝтра* ставио. А још је познатије да су се драги метали мерили на литре у сувременој Италији (libra), Византији (λιτρα), у Француској (livre), Енглеској (Livre, позније Pound), Немачкој (Marke) у опште у целој Европи средњега века.[2] Него из оних примера наведених у поменутоме речнику уз реч литра, па ни из других примера по нашим споменицима ћирилицом писаних не види се ја-

[1] *Литра* је оригинална италијско-сицилијанска мера за тежину. Она се још у најстарије доба делила у 12 унача. Момзен I. За космополитизам мера и новаца занимљиво је што су у Сицилији још 600 година пре Хр. удесили ову меру (литру) тако да је она управо претстављала половину атичке мине, (J. Brandis I, 274.) Сама ова стара атичка мина као и мине персијске и израиљске удешене су биле што се тежине и поделе тиче према мини по којој се још много пре тога у Вавилону и Асирији рачунало. (Brandis I, 54 и 101.

[2] Вид. Чибрарија, Галиочелија, Маклода и др.

сно и поуздано да су и новчану стопу по овој литри удешавали. Али се то сасвим јасно види из споменика дубровачке архиве који су латиницом писани а који су штампани при крају II дела Пуцићевих споменика из дубровачке архиве.

Колико је била тешка ова литра старога српског краљевства? Да богме да на ово питање данас још није могућно сасвим сигурнога и прецизнога одговора дати. Али кад погледамо како је Србија лежала између Мљетачке државине и Византије, кад се сетимо да је она с обема тим државама у саобраћају била, њиховим се новцем служила док није стекла свога а после и овај према њиховоме удешавала, кад све то узмемо на ум не можемо а да не мислимо да је и српска литра била удешена или према византијској или према мљетачкој, ако т.ј. ове две нису биле једно исто. Ја сам напред споменуо како је Константин велики реформисао или управо основао византијску систему узевши за основу литру драгога метала у тежини од 326 до 327 грама. Да ли се литра с оволиком тежином одржала све до пада Цариграда? Ко проучи само мало из ближе новчарство римско, тај ће се за цело морати уверити да не само тежина главнога новца знатног временом опада, но и сама литра као основна мера тежине опада. Под Нероном се ковало 43 ауреуса из литре и по мерењу Кохеновом средња тежина једнога износи $7\cdot_{45}$ грама; — под Константином, као што је напред споменуто које се из литре 72 златна солида, којих би тежина требало да је $4\cdot_{74}$ грама а у самој ствари износи само $4\cdot_{5}$. Разлика у тежини између Неронове и римске византијске литре није велика, али је тек свакојако факт да је ова последња нешто мало лакша од оне прве. Ово опадање тежине визан-

тијске литре могло се и позније наставити, па се на сву прилику и наставило, јер финанцијске незгоде и у опште неред у византијској царевини за цело је говео такоме чему. Но о овоме ћемо позитивно што казати моћи тек онда, кад од што више византијских разних новаца и из разних периода праву тежину тачно сазнали будемо.

Окренемо ли се к западу то ћемо у италијанским и француским споменицима од XI-ог века па овамо наћи да се готово подједнако често спомиње *libra* и *marca*, као мера тежине по којој се новчани размер удешавао и која се у исто време узимала и као синоним извесне неке вредности. Наилазећи по споминицима (нарочито у Муратори-јевим Antiquitates Italicae) час на „Marchae puri argenti“, час на „Librae argenti puri“, човек долази у искушење да држи да су то два назива за једну исту ствар. Али у самој ствари то није тако. У белешкама које је коморник папе Иноћентија у XIV веку правио о вредности новаца ондашњега доба,[1] стоји на једноме месту, да либра злата вреди 96 флорина а марка злата 59 флорина, либра сребра 75 гроса а марка сребра 48 гроса прашких. Очевидно да је марка лакша од литре. Ово се изриком потврђује једним другим местом истог споменика где се каже: „Marcha auri valet duas partes librae auri; marcha argenti valet duas partes librae argenti“. Ово се потврђује и оним што у Диканжовом глосару латинства средњега века поред речи *Marca* стоји „marca duplicata libram efficit“.

[1] Johannes de Cabrospino, Decretorum doctor et apostolicae sedis Nûntius ad partes Poloniae et Hungariae sedente Innocentio VI Papa, (год. 1356), scheda indicans quaenam tunc foret variorum nummorum aestimatio. Овај одвећ занимљив споменик саопштио је Муратори, Antiq. Italicae, II, 784.

Такође и оним што Хилман[1] потврђује да је у марку ишло 10 солида, а зна се иначе да се у литру 20 солида рачунано. По Галичиолу, Чибрарију, Хилману и другима од једне се марке ковало 66 до 68 цекина мљетачих. Цекини које сам ја у нашем народном музеју у Београду мерио, тешки су од $3\cdot_{38}$ до $3\cdot_{45}$ грама. Узевши ову последњу тежину као нормалнију, излази да једна марка мљетачка тежка $234\cdot_{6}$ грамова. За стару се колоњску марку зна да је тешка $233\cdot_{853}$ грамова. За осветлење овога подударања мљетачке и колоњске марке добро ће бити да додам, како у уговору између Балдуина и Енрика Дандула дужда мљетачкога, овај последњи утврђује; „propter quae nobis dare debetis octuaginta quinque milia Marcharum puri argenti *ad pondus Coloniae* quo utitur terra nostra“.[2] Колоњском су се дакле марком служили и у Мљецима. Но ово не значи да је колоњска марка пренесена из Колоње у Мљетке, већ просто да се мљетачка сасвим подударала с њоме, ово тим пре што се и за колоњску знаде да води своје порекло од византијске.[3] У осталом за нас је од највеће важности

---

[1] Hüllmanu Städtewesen des Mittelalters, I, 433.

[2] Вид. Galliorelli, I, XII, §. 454.

[3] „Колоњска марка води порекло од византијске, па је прешла чак у Енглеску са Саксонцима, и ту се одржала као основна мера за новце и драге метале све до Хенрика VIII (XVI века)“. Macleod, Theory and Practice of Banking I, 147. — Диканж потврђује да је Pondus Coloniense то исто што и Pondus Caroli magni. У осталом у споменицима средњега века спомиње се више разних марака. Између осталих и Marca slavonica, за коју се каже да је тешка била 12 солида (Du Cange, Glossarium mediae et infimae Latinitatis). По Regestum Noster Camerae Computorum Paris. fol. 204, (у Диканжовом Gloss. Latin.) види се да је у Француској било четири разних марака; „Le Marc de Troyes, qui poise 14 solids 2 deniers esterlings de poid; la mare de Li-

то што, као што напред споменух, марка и литра није једно исто. У Мљецима се истина рачунало и на марке, али је на литре то много чешће и управо редовније бивало. Да потражимо сад најпре тежину литре којом су се у Србији служили па ћемо после видети како стоји и с мљетачком.

Добротом г. др. J. Шафарика ја сам измерио неколике српске, византијске, мљетачке и дубровачке новце. Најстаријим српским новцима (из прве половине XIII-ога века) тежина се врзе врло близу око 2 грама (највећа тежина $2\cdot_{04}$ гр., најмања $1\cdot_{77}$ грама).[1] Мислим да слободно можемо узети да је најстаријим српским новцима тежина била одређена на 2 грама. Сад из споменика латиницом писаних из XII или најдаље с почетка XIII века види се да је се из литре ковало динара 12 перпера.[2] А зна се да се у перперу увек рачунало 12 динара.

По овоме од литре се најпре ковало 144 комада сребрнога новца под именом динара. Сад како ми незнамо за крупнији сребрн новац но што је онај од кога се 12 ра-

---

moges qui poise 13 sols, 3 ob. esterlins de poit, le marc de Tours qui poise 12 sols II, den ob. esterlins de pois; le mare de la Rochele, dit d' Angletterre, qui poise 13 sols 4 den esterlins de poids. Par le marc de la Rochelle toutes monnaies qu'elles qu'elles soient, se allovaient pour 12 deniers d'argent fin de poid l'un comme l'antre: et tout ensemble devraient faire et peser ledit marc, et chacun des dits 12 deniers doit peser 24 dvains". —

[1] Ја сам измерио 6 новаца српских из XIII-ога века па сам нашао у њих ову тежину: $2\cdot_{04}$, $2\cdot_{02}$, $1\cdot_{98}$, $1\cdot_{96}$, $1\cdot_{78}$, $1\cdot_{72}$ грама. Савремени мљетачки новци исте су тежине. Обраћам пажњу и на то како се ови српски и мљетачки новци у тежини од 2 грама приближују тежином византијским силиквама, којих је тежина била $2\cdot_{27}$ грама. Вид. напред.

[2] Пуцић II, 175.

чунало у перпер, и како најкрупнији и најстарији српски новци теже 2 грама: то онда излази да је и стара српска литра сребра од које се ковало 144 динара по 2 грама тешка, тежила *288 грамова.* А то се исто може казати и за мљетачку литру, јер и мљетачки сувремени крупнији новци тешки су у средњу руку по два грама, а и у Мљецима се на сву прилику перпера делила у 12 динара као што то сигурно знамо за Дубровник, који је у то доба већ потпадао под Мљетке па за цело придржавао се њезине системе новчане. Мислим да су и дубровачки крупни сребрни новци тежили око 2 грама, премда од три прилично добро сачувана дубровачка новца сребрна на мери су показали један $1\cdot_{85}$ а друга два у средњу руку по $1\cdot_{30}$ грама тежине што најпосле и није баш тако далеко испод 2 грама особито кад узмемо у рачун несавршенство ондашње новчарске вештине и време кроз које су се ти новци сачували.

Да је мљетачка и стара српска литра била заиста тешка 288 грама за то имамо још једно сведочанство. Галичиолија на једноме месту вели да су „Grossi“ стари тешки били 32 грана мљетачка. Међу тим зна се и то да је се мљетачка литра делила у 4608 грана мљетачких. Кад с 32 поделимо 4608 излази да се из једне мљетачке литре ковало 144 гроса. Ови су гроси најкрупнији новац мљетачки у XII и XIII-ом веку а тежина најкрупнијега сребрног новца из овога доба осцилује врло на близу око 2 грама.

Посредних доказа за ово имамо још. У трећој десетини XIV-ога века (1330) почели су се у Мљецима ковати мезанини, полутине гроса. За њих се каже да су вредили 16 малих динара,[1] као што се за гросе знаде да је

[1] Галиоч. I, §. 582.

у њих ишло 32 малих динара.[1] По нашим изворима зна се да се од 1 унче ковало 36 мезанина,[2] што другим речима значи да је један мезанин тежак био 16 грана мљетачких (почем је у једну унчу ишло 576 грана).[3] Сад ми заиста и имамо у нашем народноме музеју и српских и мљетачких и дубровачких новаца који су тешки у средњу руку 1 грам; шта више мора се казати да се новци од ове тежине још понајчешће налазе. Овде ћу навести што Долфино на једноме месту каже „Grossi o Matapani id est Mezzanini“,[4] што се може разумети тако, да су матапани то исто и мезанини. Матапанима се обично и називљу они сребрни мљетачки новци којих се тежина у XIV-ом веку врзе око 16 грана мљетачких или по моме мерењу около 1 грама француског. Ако су матапани и мезанини једно исто као што се по наведеноме месту види, ако се тим именима зову новци сребрни који обично теже око 16 грана и за које ја налазим да теже око 1 грама француског, онда мљетачка литра од 4608 грана заиста тежи 288 грамова француских.

Навешћу овде још и то да пада у очи што је у мљетачкој новчаној системи удешено те 1 гран сребра представља вредност од једнога малог динара, тако да меза-

---

[1] Марин Санудо Secrelog. lit. II, P. VI, Cap. X. „Valet Grossus Venetus de argento parvos denariores XXXII“ вид. Галиоч. II, §. 544. Тако исто и Acta Archivi veneti II, стр. 116.

[2] Пуцић II, 175.

[3] Галиоч. I, §. 455.

[4] Галиочел. I, 583. У каталогу Борелове збирке новаца, новци краља Уроша и други из XIII-ог века упоређују с мљетачким матапанима. Дужд Дандуло у својој кроници описао је матапане, па по томе опису, који је Мураторије саопштио у својим Antiq. Italicae II, стр. 652, српски новци из XIII-ога века без сваке су сумње *матапани*.

нин или матапан, новац тежак 16 грама, вреди 16 denariorum parvorum, гросус као новац од 32 грана, вреди 32 оваких динара. Ја мислим да је ова прилика један од оних узрока који су учинили те је мљетачка новчана система једна од најрационалнијих у средњему веку. Него додајем да је ово овако било у XIII и у ночетку XIV-ога века; после се тај однош ај услед измењене вредности драгога метала и сам изменио.

Да је литра заиста била тешка 288 грама, томе има сведочанства и у још једноме нашем споменику од 1457 год. У документу којим Стефан, син деспота Ђурђа признаје како је из Дубровника примио свој део очевине помиње се злато, „**кога є продавана литра по ѡсамь десеть и четири дукате**“ (Mon. Serb. 479). Сад мљетачки дукати (а за цело је о њима овде реч) тешки су, судећи по онима које сам ја у нашем народном музеју мерио, $3\cdot_{38}$ грама (но има их којима је тежина изашла на $3\cdot_{45}$). По томе у 84 дуката која су се давала за 1 литру злата има овога по маси $283\cdot_{92}$ грама или узевши тежину дуката на $3\cdot_{45}$ грама, около $285\cdot_{6}$ грана. Кад сад узмемо на ум још и то да је нека извесна маса злата (н.пр. 1 литра) искована у новац скупља од толике исте масе (литре) таквог истог злата али још неискованог, само у онолико колико износе трошкови оковања, а ови обично иду од $^1/_2\,\%$—2%, па онда кад ка горњој суми урачунамо овај додатак, излази да је литра тешка око 288 грама.

Ја мислим да је према материјалу који ми је за сада на расположењу довољно доказано да је тежина литре којом се у староме српском краљевству мерио драги метал од прилике 288 грамова француских.

Да видимо сад како се литра делила.

По нашим споменицима сасвим је изван сваке сумње да се литра делила у 12 унача. Најбољи доказ томе имамо у запису којим Стефан и Гргур сином деспота Ђурђа признају да су од Дубровника примили своје делове наслеђа. У признаници Стефановој најпре се вели како им је отац оставио, да се међу њих три брата подели 209 литара злата, па он а наставља: „и ѡдь ѡногаи що є мои третїи деѡ, тоѕи ми поутеии наши прїателїе дослаше ит.д. все на пѹно седамь десеть литрь ѕлата без четири ѹнуе“.[1] А Гргурови поклисари опет признају да су примили на име Гргуровог дела 69 литара и 8 унача.[2] Кад је дакле 70 литара без четири унче то исто што и 69 литара и 8 унача онда је очевидно да једна литра има 12 унача. Ово се потврђује и рачуном у споменику који је у Monumenta Serbica 315 на реду а у коме Сандал ређајући разне сребрне ствари по тежини на послетку каже да оне све скупа чине тежину од 211 литара и 6 унача, а ова сума може само тако доћи ако се у литру узме 12 унача.

Унче су се делиле у аксаге.[1] Да је у унчу ишло више од 19 аксага то се види из примера: „ѹ скемь .рг. литарьа и .ѳї. аѯагь (Mon. Serb. 394). У ономе документу Сандаловом који мало час споменусмо казује се тежина сребрних ствари у литрама, унчама и аксагама па се збир од 24 аксага претвара без остатка у унче. Ово може бити само тако ако је унча имала 6, 8, 12 или 24 аксага; 6 и 8 аксага није могло бити у унчи јер се уз унче често помиње и 9 аксага (као баш н.пр. у овом истом документу Сандаловом). Не ће бити ни да је 12 аксага имала јер се онда

---

[1] Mon. Serb. 479.

[2] На истом месту.

[3] Види Даничићев речник из књиж. стар. српских реч *Аксага*.

опет не би нарочито наводила количина од 19 аксага већ би се казало 1 унча и 7 аксага. Остаје да је унча имала 24 аксаге. По несрећи сума је у овоме документу погрешно писана а иначе би нам он најбоље могао доказати да је овако како рекосмо.

И аксага се још делила у неке своје делове. Какве и колике не знамо. Али знамо да се на меру хватало и *пола* аксаге, јер у Mon. Serb. у документу CCCXXVI стоји: **а свє потєже .в. ѹнує и аѯаґь и поль**“, и после „**то потєзє .в. ѹнує и .д. аѯаґє и пою**“. По овоме би могли рећи да се аксага делила у две половине или четири четвртине. И по свему овоме, што смо довде о мери тежине по којој су се новци ковали и драги метали мерили, навели можемо рећи да се:

стара српска	1 литра	делила	у	12	унача
	1 унча	„	„	24	аксаге
	1 аксага	„	„	2	полутине.

Пада у очи што је у српске литре поделење онакво какво је била и у византијско-римске литре, а ова се делила у 12 унција, свака унција у 24 скрупула. За Константинове златне солиде (Константинке) зна се да су тешки били 4 скрупуле, а по мерењу Пиндеровом тешки су 4.$_{55}$ грама, по томе би 1 римско-византијска скрупула била 1·$_{14}$ грама. Српска аксага врло је близу равна тежини од 1 франц. грама.

Да су се у нашем старом краљевству овом и овако подељеном литром служили при мерењу драгога метала о томе како напред рекох већ не може никакве сумње ни бити. Да је поделење важило и за литру која је служила као основна за новчани размер, за то немам никаквога доказа. Шта више ја сумњам да је. Пре свега кад се се-

тимо да је и најкрупнији сребрни новац српски сразмерно ситан, и кад према томе ставимо ону горњу поделу одмах ћемо опазити да она није довољно ситна, да би могла на вази показати и најмање делове који се при новцу морају у рачун узимати. Заиста не можемо ни предпоставити да је у српскоме краљевству довољно било што су могли на вази показати половину тежине свога крупнога новца (сребрнога новца од 2 грама или 2 аксаге тежине), тј. да им је најситнија мера за новац била 1 аксага, док је у Мљецима и на приморју потреба била да се може на вази показати чак и $^1/_{32}$ део тежине толико исто крупнога и толико тешког новца. За Мљетке знамо да се у њих новчана литра делила у 8 унача, свака унча у 3 динара, динар у 48 карата, карат у 4 грана, да је дакле литра имала 4608 грана.[1] Како је одвећ ситно ово поделење према оном горњем! То што српски новац (а нарочито први српски новци) тако јако наличе на мљетачке и по облику и по тежини и по чистоћи сребра, све то даје нам основа да мислимо да је и новчана литра којом су се Срби служили били онако исто дељене као она у Мљецима. Овој могућности и како ја мислим и вероватности да се у Србији новчана литра делила онако као и у Мљецима ни мало не стоји на путу то што знамо поуздано да се злато и сребро мерило на литре дељене онако како горе наведох. Напротив у средњем је веку у Европи обичан појав да се новчана литра разликује по разделењу своме од литре за друге златне и сребрне ствари или и за неизрађен драги метал. Тако се нпр. знаде да се новчана литра у Француској тако названа Poids de Marc делила се у 8 унција, унција у 8 gros, овај у 3 динара (denier), динар у 24

[1] Галиоч. I, §. 455.

грана; а марка којом се чисто сребро мерило делило се у 12 динара, овај сваки у 24 грана, цела марка у 288 грана.[1] Врло пада у очи како ово последње поделеље савршено одговара литри којом се у нас сребро мерило.

У нашим споменицима ћирилицом писаним нисам могао наћи места који би на сигурно показивали колико се кад и каквих новаца из једне литре ковало. У споменицима латиницом писаним већ се налази и тога, а нарочито нам ту врло добро долазе они документи што их је г. Пуцић штампао као додатак к II делу споменика из архива дубров. Него и ови нам тек од половине XIV-ога века дају доста сигурних података.

У документу једном од 1337 наређује се да се у Дубровнику од литре сребра чистоће $^{11}/_{12}$ кује 14 пер., што другим речма значи 168 динара великих. Како из опште историје цене драгога метала знамо цена је сребру још од XII-ога века почела да расте.[2] Сребро је то јест у XII-оме веку било сразмерно јевтиније но у XIII-оме, у овоме опет нешто јевтиније но у XIV-оме. Ослањајући се на овај *општи* факт историје новчане цене ми би могли казати да су у XII-ом па и у XIII-оме веку главни земаљски новци били крупнији но у XIV-оме. А ова се претпоставка потврђује и самим податцима наше збирке старих народних новаца, јер заиста најстарији српски, а тако и мљетачки и дубровачки новци, тежи су но новци исте врсте из XIV-ога века. Почем су велики динари (Grossi) с почетка XIII-ога века тежи били но они из треће десетине XIV-ога и почем је у свако доба 12 динара ишло у пер-

[1] K. D. Hüllman, Handels Geschichte der Griechen, Bonn, 1839, стр.

[2] Рошер I, §. 142, пр. 1.

пер, то је очевидно да се у XIII-оме веку из једне литре сребра мање великих динара или мање перпера ковало но у трећој десетини XIV-ога. У овој последњој како споменух ковало се из литре 14 перпера,[1] у ономе веку пре тога морало је дакле ићи мање од 14. Колико? то нам може решити само практично мерење новаца из тога доба. Ја сам већ наводио како су најстарији српски новци (из треће десетине XIII века) тешки у средњу руку 2 грама, што значи да је 144 комада ишло у литру (почем ова има 288 грама). А како се 12 динара рачунало у перперу то је онда очевидно да се у почетку ковања српског новца или у 3-ћој десетини XIII-ога века ковало 12 перпера из литре. Податке које о размеру новчаноме имамо, можемо свести у ову таблицу:

од 1230 ковало се 12 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $2\cdot_{00}$ грама

од 1337[2] ковало се 14 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{71}$ грама

од 1350[3] ковало се 16 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{50}$ грама

од 1370[4] ковало се 18 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{33}$ грама

од 1372[5] ковало се 19 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{26}$ грама

од 1425[6] ковало се 21 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{14}$ грама

---

[1] Пуцић, II, 172.
[2] Пуцић, II, 172.
[3] Acta Arch. Ven. I, 130.
[4] Пуцић, II, 173.
[5] Пуцић, II, 173.
[6] Пуцић, II, 174.

од 1425(?) ковало се 22 перпера од литре, према чему
тежина 1 великог динара = $1\cdot_{09}$ грама.

Према овој таблици ставићу овде и тежине неких српских новаца које сам у народноме музеју мерио:

4 новца сребрна из I-ве половине XIII-ога века тешки,
сред. тежина
$2\cdot_{04}$, $2\cdot_{02}$, $1\cdot_{98}$, $1\cdot_{96} = 2\cdot_{00}$ грама

2 новца сребрна о којима мислим да су из II-ге половине XIII-ог или из I-ве XIV-ог века тешки су били
сред. тежина
$1\cdot_{72}$, $1\cdot_{78} = 1\cdot_{75}$ грама

4 новца сребрна Душанова (цар на коњу) скупа су тешки
сред. тежина
$5\cdot_{39}$ гр. = $1\cdot_{35}$ грама

9 сребрних новаца Душанових (срп. натпис) скупа су тешки
сред. тежина
$11\cdot_{05} = 1\cdot_{22}$ грама

сред. тежина
1 најкрупнији новац Ђурђа Бранковића = $1\cdot_{20}$ грама.

Ја мислим да ће свакоме пасти у очи како се ова таблица врло добро подудара с оном напред изложеном, а по томе да је јасно да је новчана стопа у српскоме краљевству била она иста која и на приморју, а ова је опет била она иста која и у Мљетцима.

Од о:ога крупнога динара био је и један мањи сребрни новац — да ли пре половине XIV-ога века не знам али за цело у другој половини тога века. То су они тако названи *мезалини* од којих је ишло два у један крупни динар, или како се по споменицима латиницом писаним као и у Мљетцима звао — *гросус*. Како је крупни динар у другој половини четрнајстога века тежио најпре $1\cdot_{33}$, а пред крај $1\cdot_{16}$ грама то је према томе на сву прилику и тежина мезалина морала износити $0\cdot_{66}$ и после $0._{63}$ грама.

С почетком XV-ога века мезалини морали су бити те-

шки 0·57 гр. У нашем народном музеју има дубровачких динара којима је тежина 0·54 грама; разлика између њих и оне тежине коју су мезалини с почетка XIV-ога века требали да имају тако је мала, да по моме мишлењу слободно можемо ове сребрне новце држати за мезалине.

По мљетачким споменицима 1 мезалин је вредио 16 пикола. По дубровачком латиницом писаним у крупни је динар (гросус) ишло 30 фолара, следователно у 1 мезалин 15 фолара.[1] Него ваља ми приметити, да је ово што по дубровачком споменику наведох, од год 1337, а оно по мљетачкоме од год. 1345. Кроз осам година за цело се курс могао изменити тако, да је у место 15 фонара ишло њих 16 у крупни динар или гросус.

По мљетачким споменицима, а нарочито по CCLVII у II св. Acta Archivi Ven., види се да се мезалин делио у два солда или управо да се крупни динар (гросус) делио у 4 солда. Могућно је да је у солдо некада ишло 12 малих динара како мисли Галичиолија,[2] али у ономе документу сасвим се јасно каже да је у крупни динар ишло 4 солда, а зна се да је њ ишло 32 малих динара, отуда сљедује да је у солдо ишло у почетку XV-ога века 8 малих динара, а ово се потврђује оним местом у истоме документу у коме се каже да „угарски солиди не вреде 8 динара а промећу се за један солдо“, што се за цело може тако тумачити да један солдо *треба* да има 8 динара. Даље се из истога документа види да су од 1410 година солди били новац од биљона и то од смесе у којој на 12 делова долази 3 дела сребра а 9 делова бакра. Тежина им је била 0·57 грама, почем је утврђено било да их иде

[1] Пуцић, II, 172.
[2] I, §. 526.

42 комада на унчу. По томе у једном солду било је чистога сребра $0\cdot_{193}$ грама а бакра $0\cdot_{372}$ грама. Четири солда као еквиваленат једнога крупног динара у почетку XV-ог века имали су дакле у себи чистога сребра $0\cdot_{792}$ грама. Кад узмемо у поглед да је чистоћа крупнога сребрног новца била $^{11}/_{12}$[1] и кад се сетимо да је тежина 1 крупног динара у другој десетини XV-ога века били $1\cdot_{14}$ грама, онда по свима овим податцима рачуном излази да је ситан биљонски новац на приморју (а на сву прилику и по осталим суседним српским земљама) текао по номиналној вредности која је с 20% била виша од праве унутрашње.

По свему што сам овде изложио мислим да сасвим поуздано могу казати да се новчана система, која је за времена самосталног живота српске државе у средњем веку, владала у северозападноме крају банканскога полуострва, делила овако:

1 литра сребра ковала се најпре у 12, за тим у 14, 16, 18, 19, 21, 22 перпере а ове се измене учинише у времену од почетка XIII до половине XV-ога века;

1 перпер делио се свагда у 12 крупних динара или гроса;

1 крупни динар од год. 1332 (ако не и пре?) делио се у две полутине (2 мезалина);

1 полутина или мезалин делио се у 2 солда;

1 солдо вредио је 8 малих динара;

1 крупан динар имао је дакле 4 солда или 32 малих динара.

---

[1] Пуцић II, 172, у документу од 1337 стоји да се новци кују од смесе „quod in quibuscumque unciis XI, de argento fin o debeat poni et infundi una uncia de rame“ итд.

Изузимајући перперу која је била рачунски новац, и изузимајући мале динаре о којима мислим да су били од бакра, сви су остали овде наведени новци били заиста прави ковани новци сребрни. За мале динаре мислим да су од бакра за то што почем их је 32 ишло у динар крупан, да су од сребра били морали би прекомерно сићушни бити тако да већ не би ни могла служити практичној потреби обрта. После у једноме документу дубровачкоме стоји да се у гросус (крупан динар) рачунало 30 фолара, а за фоларе се знаде да су били новац од бакра.[1]

Него ко би помислио да ће сад сваки документат из XIII и XIV века где се о новцима говори, моћи по овој напред изложеној шеми разумети, тај би за цело врло брзо дошао у незгоду нарочито при разбирању мљетачких споменика који се и нас тичу. У Мљетачкој и у приморју осим ове напред изложене системе постојала је и још једна друга, постојала је тако да кажем уз систему чаршијскога течаја још и једна друга званична система пореског течаја. Што су већина оних докумената који су у Мљетачкој архиви а тичу се историје јужних Словена, из званичнога извора, то се по правилу у њима новац рачуна по званичноме течају, па нам с тога ваља и овај проучити. При овој студији од највеће нам је услуге документат: разрачуњавање дубровачког кнеза Марка Дандула с Мљецима због плате која му је требала припасти док је као кнез дејствовао.[2] Рачун је од 18 Јула 1303, а он је важан споменик како за проучавање новчане системе ондашње тако и да се добије ближега знања како се у почетку XIV

[1] Cibrario, II, прим. 2; „follaros factor de pretiis de rame итд." у документу од 1294, Пуцић, II, 169.

[2] Вид. J. Шафарика. Acta Archivi Veneti, II, 500.

века виши интелигентни рад у Дубровнику плаћао, а после је он и сведочанство како је рано у Дубровнику била развијена вештина рачуноводства. Да би се ово последње видело ја ћу овде у преводу навести тај рачун и то стављајући на леву страну оно што се напред а на десну оно што се у оригиналу доле баводи. А наводим га овако још и за то да се види с како маленом изменом у форми рачун дубровачког кнеза из почетка XIV-ога века узима на се облик модерног биланца из XIX-ога века.

Ratio questionis domini Marci Dandulo quandam comitis Ragusii pro utraque paste.

	перп. гр.		перп. гр
„Поменути властелин Марко Дандуло ваља да прими за другу годину 1000 либара у грошевима (libras ad grossos) што чини перпера.....	766—	Примио је поменути властелин Марко Дандуло за другу годину из руке Марина Бусиња ондашњ. коморника...	30—
Даље треба да прими за аптагија за другу годину ...	160—	Од истога Марина у Царинарници..	152—
Даље треба да прими за писара свога за другу годину	10—	Даље из руку Урсата Жерева	500—
	936—	Даље за жито које прими од општине.....	18—
		Даље из руку Маврентија Менце	23 3
			723 3
		Остаје општ. дубр. дужна властелину Марку Дандулу..	212 9
перпера	936—	перпера	936—

После се још казује како је Дандуло примио од општине „libras grossorum venetorum XVII et gr. VIII“. Кад се од ове суме одбије сума коју му је општина дуговала, излази да је Дандуло дужан општини још 131 перперу и 3 гроса.

Из овога се рачуна јасно види да је у почетку XIV-ога века у Мљецима и у Приморју ишло 12 гроса у 1 пер-

перу и да је 20 перпера ишло у једну либру мљетачких гроса, јер се ту према суми од 212 перпера и 9 гроса коју је Дандуло имао да прими, и према суми од 131 перпере и 3 гроса коју је после остао дужан, ставља као равновредност 17 либара гроса мљетачких и 4 перпере.[1]

Кад сад к овоме што из овога рачуна знамо додамо оно што у настављењу, које је у 1301 издато Мати Пуцићу поклисару града Трогира, стоји да Трогир ваља да плати Мљетцима „libras III milia denariorum ad rationem de XXXII denariis pro grosso“[2] — онда слободно можемо казати да се у почетку XIV-ога века у Мљецима и на далматскоме приморју новац делио још и овако:

1 либра гроса мљетачких[3] 20 перпера;
1 перпер „ „ 12 гроса;
1 грос „ „ 32 динара.

---

[1] Да би се ово рачунање на либре могло разумети треба да се зна да су се новци у првој половини средњега века заиста на вагу мерили. Нарочито се за византијску царевину знаде да је се све злато, било да је ковано као новац или иначе, на вази мерило и по тежини у саобраћај уводило. С тога су и слате у веће вароши exagia solidi, тј. тачне, влашћу одостоверене и од стране власти при контроловању тачнога мерења злата и новаца у саобраћају, примењиване мере. Momsen, Gesch. des röm. Münzwesens, 835. Но баш с тога што су новци у саобраћају на меру давани, могао се обрт сачувати да у хаос не падне поред свију толиких разних новаца, и поред свега тога, што новци од једне сорте и једног истог времена нису увек сасвим једнаке тежине. Одступање тежине појединих екземплара од извесне врсте новаца, има се приписати неразвијености новчарске технике, а после и овој установи средњег века — мерењу новаца у саобраћају.

[2] Acta Archivi Veneti, II. 605.

[3] „Libra denariorum venetorum“ спомиње се у италијанским споменицима још с почетком XII-ог века, вид. Мураторија Antiquit. Ital. II, 782. У редноме италијанскоме споменику из половине X века стоји: „Argentum per denarios bonos libras

С овим се потпуно слаже што Галичиолија (I. §. 497) вели да се „Lire grosse d' Imprestidi“ делила у 20 солда, солдо у 12 гроса а грос у 32 малих динара (пикола).

С овим се слаже и оно што ми је г. др. J. Шафарик саопштио да је по мишлењу г. С. Романинија перпера један двадесети део једне либре гроса (libra grossorum).

Почем је сасвим извесно да је у другој половини XIII и у првој половини XIV-ог века две перпере ишло у дукат, то је онда очевидно да је и либра гроса (libra grossorum) вредила 10 дуката. Ово потврђује и Галичиолија (II, §. 497), који наводи и један документ од 1502 из кога се види да је се и тада једна либра гросорум рачунала у десет дуката.

Овде ћу да обратим пажњу читалаца на неке знакове који иду у доказ да је перпера заиста рачунски новац. Ја сам напред споменуо како се знаде да је на западу од Европе (узимајући ту и Италију) солид био новац рачунски. Сад из оних мало напред наведених примера пада у очи како солид као $\frac{1}{20}$ једне либре гроса савршено одговара нашем перперу која је такође $\frac{1}{20}$ либре гроса. Галичиолија на једноме месту (II, §. 497) вели: „Un soldo de' grossi d' Imprestidi vaglia mezzo Ducato“, а то се исто знаде и за перперу. На послетку међу записима који су уз горе поменути рачун као документи поднесени, на једноме стоји: „Item pp (iperperi) XV et grossi IX; item pp XV pro presentis“ (Acta Arch. Ven. II, 603), а на другоме где стоји шта треба да прими, стоји: „Item soldi XV et grossi IX; item solqi XV pro presentis“ (стр. 603). Ми-

sexaginta, habentes ducenti quadraginta denarrii libra, (Antiq. Ital. II, 778). Дакле либра има 240 динара тј. 20 солида по 12 динара.

слим да се по овоме слободно казати може да су перпере биле на истоку то исто што и солиди на западу.

Либре гроса и саме су уображени рачунски новац, представљајући крупнију или управо најкрупнију рачунску целину од 20 перпера сребрнога новца или 10 дуката у златноме новцу. По томе што је то крупан новац он се нарочито примењивао у рачунима трговачким и у међународноме трговачком саобраћају. Отуда, и после као што напред поменух почем су званични органи на њих рачунали, и долази то, што по споменицима мљетачке архиве налазимо нарочито у XIII и XIV-оме веку да се вредности обично рачунају на ове либре гроса. Сад нам је могућно да свако такво место у овим споменицима разумемо по количини метала драгог ако не и по правој вредности, по правоме значају те количине новца у оно доба. Тако нпр. кад читамо да је краљ Дечански (1336) изнео из Мљетака оружја за „librarum XXX, grossorum,[1] то ваља да разумемо да је то вредност од 300 дуката мљетачких или 7200 великих динара.

Важан би податак био за нашу историју па и за историју економних прилика у Европи кад би знали како је стојала вредност сребра према вредности злата у Србији за времена српског краљевства. Слободно унапред можемо казати да одношај овај није могао бити много друкчији но што је био онај у Италији. Ово мислим за то, што природа самога драгога метала (његова односно лака преносљивост) доноси собом те се разлике у вредностима драгога метала на блиским трговима изравњавају, даље за то што се знаде да је у средњем веку новчани трг мљетачки имао пресудна утицаја на приморје, нарочито на Дубровник, а

[1] Acta Arch. Ven. I, 20.

овај као главни трг за наше производе и нарочито с краја XIV века као први банкер краљевсва српског, имао је за цело пресудна утицаја на цену драгог метала и на однoшај вредности сребра к вредности злата. А из XIV-ога века већ имамо и писмених сведочанства де се у унутрашњости Србије водио рачун о новчаноме течају у Дубровнику[1] и према њему удешавало примање и издавање.

Одношај овај лако је пронаћи кад знамо тежину и чистоћу неког златног новца, за тим тежину и чистоћу неког сребрног новца и после колико је овога ишло у онај.

Златни новци — колико до сада знамо — нису се ковали у Србији. Мљетачки је дукат освојио себи у средњем веку светски трг, па се с краја XIV-ога века појављује у велико по српским земљама. Дукате је мљетачке почео ковати Јован Дандуло у год. 1284. Утврђено је било законом[2] да се из једне литре кују 67 комада те је тако на сваки дукат долазило по 67 грана мљетачких, или толико је требало да дође, а има их и по 68 па и по 69 грана тешких.[3] На крају XIII-ога и у почетку XIV-ога века крупни динари имали су тежину од своја два грама или 30 грана мљетачки. У исто је време кад је изашао закон да се цекини кују, утврђено било да им је вредност у сребру 18 гроша.[4] Кад узмемо даље у поглед да се мљетачки златан новац ковао у чистоћи од $^{23}/_{24}$ карата,[5] а сребрн од $^{11}/_{12}$, онда излази да су 594 мљетачки грана чистога

---

[1] Mon. Serb.

[2] Галичиолија I, §. 464.

[3] Галич. на истом месту.

[4] Галичиолија I, §. 464. у домументу од 1283 стоји: accipiendo duorum pro illo pretio, quod potit dari moneta per decem et octo grossos.

[5] Cibrarin II. стр. 178.

сребра били равновредност к 64 мљ. грана чистога злата, а отуда излази да је вредност злата к вредности сребра стојала као 1: 928 на крају XIII и у почетку XIV. века.

У Дубровнику се у год. 1387 утврђује да у дукат иду две перпере у доброме новцу,[1] а исте је године изашао и закон да се од литре сребра кују 14 перпера, а сваки дукат да вреди 24 гроса. (Пуцић II, 112) Галиоч. I, §. 524). По овоме је размеру на један крупни динар долазило $27._3$ грана мљетачка а чистога сребра $25._{025}$ грана. Па почем је 24 оваквих долара (дакле маса сребра од $600._6$ грана мљ.) ишла у један дукат (дакле у 64 мљ. гр. чистога злата) то је онда очевидно одношај вредности злата к вредности сребра стојао као 1: $9._{38}$.

Пред крај XIV-ога века као што смо видели ковало се из литре сребра 18 и 19 перпера. На један је крупан динар по томе долазило мљетачких грана $21._{33}$. Из год. 1395 имамо сведочанство да је 30 гроша ($586._{58}$ гр. мљ. чистога сребра) ишло у дукат.[2] По овоме је одношај ове две вредности био у то време 1 : 9.

У трећој десетини XV-ога века ковало се у Дубровнику 22 перпере из литре, што значи да су се ковали динари тешки само $17._5$ гр. мљ. Колико је оваких динара у то доба ишло у дукат то не знамо за цело, али како знамо да је пре тога ишло 30 динара, и како у документу једном д 1451 стоји да није слободно давати и примати више

[1] У једноме документу од 1332 (Пуцић II, 172) стоји да се флорин прима за два *солида* старога новца. Зна се да је цекин мљетачки био једнак по вредности са златним флорином, па кад се за један новац од исте вредности на једном месту каже да вреди два солида а на другоме две перпере, онда је то опет један знак да су перпере и солиди једно исто, рачунски израз за целину од 12 крупних динара или гроша.

[2] Пуцић II, 175.

од 3 перпера (дакле 36 кр. динара) у дукат а одмах друге (1452) године ова се забрана укида: то мислим да слободно можемо узети да је у оно доба у дукат ишло 36 крупних динара. Ових 36 динара искованих по размеру 22 перпере из литре, представљају масу чистога сребра од 669 гр. мљ., и по томе је одношај вредности злата к вредности сребра као 1 : $10._4$.

У оном документу којим царица Мара год. 1470 признаје да је примила од Дубровника стари докодак стонски у 500 перпера дубровачких, она још додаје: „и прѣдадоше ѹ тєхь пєть сьть перперь динар дѹбровачкихь сто чєтирн дєсєть и сєдмь дѹкать; а тада бѣше дѹкать ѹ Дѹбровникѹ по мл. динарь“. (Mon. Serb. 514).[1] На жалост по споменицима нашим не налазим да се где каже по коме су се размеру ковали динари у то доба. Ако узмемо за основу тежину најкрупнијега новца Ђурђа Смедеревца (тежина око 1 грама франц. по моме мерењу) и ако узмемо да је 41 динар овакога новца ишло у дукат, онда имамо одношај сребра к злату као $11._{43}$: 1.

Ради лакшега прегледа ставићемо ове резултате о одношају вредности сребрак вредности злата у таблицу:

На крају XIII-ога века	тежина 1 кр. динара 36 гр. мљ.,		одношај вредности злата к сребру	1 : $9._{28}$
Године 1337	теж.	$27._3$	одн.	1 : $9._{38}$
Пред крај XIV . . .		$21._{33}$	. . .	1 : 9
У првој половини XV .		$17._5$	. . .	1 : $10._4$
Год. 1470 .	1 грама фр. (16 гр. мљ.)			1 : $11._{43}$.

Из овога прегледа види се одмах да је сребро од половине XIII-ога века све скупље постајало према злату, и

[1] И у Галиочелија има једна белешка од 1472 по којој је тада у Мљецима дукат вредио 124 солда што — по 3 солда у крупни динар — чини $41._3$ динара. Гал. I, 473.

ово подизање цене његове траје све до почетка XV-ога века, траје управо кроз целу периоду српскога краљевства. Овај је факт врло важан у многоме погледу. Он нам тек објашњава како су заиста велику важност имали сребрни рудници српски, он нам тек даје да потпуно разумемо ону ревност Дубровчана којом гледаше да закупљују руднике у српскоме краљевству. Висока цена сребра даље доносивала је собом те су се и сиромашније руде сребрне могле с коришћу експлоатирати, и тек та висока цена учинила је те се ова грана индустрије у српској земљи рано развила. Без сваке сумње ова висока и све једнако све виша цена сребра заједно с проналаском сребрних руда у Србији био је један извор за моћ, силу и утицај српских краљева у оидашњем сувременоме свету. Даље се податци ове таблице сасвим добро подударају с оним што знамо о покретању цене драгога метала у осталих ондашњих држава. Зна се т. ј. да је сребро од XII-ога века заиста поскупљавало све до открића Америке или управо до проналаска сребрних руда у Перуханској и Мехици. Ово поскупљивање и јесте један од оних узрока што се мало не у свију држава европских све ситнији и ситнији главни новац сребрни ковао,[1] факт који се и у нашем државном газдинству извршио као што сведочи опадање тежине крупнога динара. Даље је очевидно да се у нашим крајевима с почетком XV-ога века вредност злату подиже а сребру

[1] Тако је и у Енглеској сребрни пени најпре тежак био у XIII. веку $22^1/_2$ грана, у XIV-оме спуштио се најпре на 20 а после и на 18 грана. Macleod I, 151. Угарски новци из XI. века имају у пречнику око 14 милиметара, у XIII. веку 10 милим.; но у половини XIV-ога века под Карлом Робертом појављују се крупнији сребни новци, мало нешто мањи од прашких грошева (Grossi Pragenses), који су с туронским грошевима (Grossi Turonenses) били управо најкрупнији новац XIV. века.

сразмерно обара. Овај појав значи да се злато јаче тражило. Злато се јаче тражи кад народ пређе већ на неки виши ступањ развитка, кад већ у земљи имају нагомилани повећи капитали и кад се у народу створио имућан један ред људи који имају луксузне потребе сјајности. Други је један узрок великој и општој тражњи злата — веровање да криза долази. Новчана паника није модерна болест која само трговачки свет може да обузме. Она је болест која обузимље увек читаве редове друштвене, редове који имају шта да изгубе, осећају опасности да изгубе што имају, а нису ради да губе. Битка Косовска и цело понашање Турака после тога сасвим су ствари таке природе да су могли побудити имућни ред друштва да велики део своје имућности претвори у најсигурнији и највреднији облик ђезин — у златан новац. Која су од ова два момента дејствовала те је с почетком XV-ога века у северозападноме крају балканскога полуострва злато пошло у висину ценом својом?! Ја мислим да су дејствовали и један и други.

На послетку навешћу и то да се податци горње таблице нарочито за одношај вредности у XV-оме веку врло добро подударају с податцима које о томе имамо што се тиче запада од Европе. Ради сравњења навешћу податке које Хибнер[1] наводи на западну Европу (Шпанију, Француску) у XV-оме веку према мојим податцима о томе одношају у нашем крају:

	По горњ. таблици.	По Хибнеру.
У првој половини XV. века код нас	1 : $10._4$	на западу 1 : $10._7$

[1] Ueber die Banken, I, 44.

	По горњ. таблици.	По Хибнеру.
У другој половини XV. века код нас	1 : $11._{43}$,	на западу 1 : $11._{6}$.[1]

Напред изложена таблица прилично се добро подудара и с рачуном Хилмановим[2] по коме је вредност злата према вредности сребра стојали од половине XIII. до половине XVI. века као 1 : $11^1/_2$. Но у појединим годинама било је јаког о ступања од овог одношаја. Пагнини (Della Decima, I, страна 117) наводи примере кад је тај одношај био 1 : $14^1/_2$ па и 1 : 16.

Ваљало би овде рећи коју и што се тиче тако названога ковничкога права или права ковања новаца и после што о политици новаца. На жалост ја сам за сада врло сиромашан материјалом за решење ових питања.

Све што бих по општим знацима, који овде онде по нашим споменицима и у целој нашој историји растурени леже, рећи могао то је: да је ово право ковања новаца у нашем старом краљевству српском много рационалније уређено било но у многим западним државама осим можда само једне Енглеске у којој је право ковања новаца одмах још с XII. века задржано као искључно право државе тако да ако је која приватна личност и ковала новац, чинила је то са печатом и жигом краљевога новца.[3] И у многим другим европским државама ковање је новаца проглашено као

---

[1] У Немачкој је још у почетку XVI-ог века (1524) одношај овај стојао као 1 : $11._{3}$, у Холандској год. 1589 1 : 11_{6}; у Пољској је још у 1356 злато према сребру стојало као 1 : 12 (Рошер I, 281). У Италији је овај одношај од 1 : 12 утврђен 1579 а у Мљецима тек 1593 године. Галичиолија I, §. 477 —

[2] Finanz-Geschichte des Mittelalters, I, 436.

[3] Hallam I, 270, Cibrario II, 199.

право владаочево. Али су западни владаоци сматрали ово своје „краљевско“ (регално) право не само као извор за кратковидне а тобож лукративне шпекулације, него и као једно од оних добара којима су своје љубимце обасипати могли. Поред тога што се ковање новаца сматра као краљево право, тамо налазимо још силесију појединих властела и духовних достојанственика, цркава и монастира и појединих општина, којима је краљ дао повластицу да кују новце. Овако је стање ствари дало прилике многим злоупотребама, осим што је и по себи множина разноструких новаца велика незгода за економни развитак.[1]

У нас нема тога хаоса за време владе Немањића. До смрти Душанове налазимо у Србији само динаре краљеве и цареве и понеких општина; после његове смрти почињу се појављивати новци великих моћних властела који међу тим нису владаоци. Тако имамо новац Дејанов, новац Вука Бранковића, новац Хрвојев. Појава ових приватних новаца један је од знакова слабости централне краљевске власти и предходница пада српске самосталности. Ја не наводим у ред оних приватних новаца новац Марка Краљевића за то што на њему пише „Краљ“ Марко, што га је он ковао не као властелин већ као краљ претенденат. У осталом рекао бих да ковање новаца у старом српском краљевству заиста није била краљевска прерогатива, јер многи од оних за које споменух да су ковали новце нису за цело ни полагали права на такав положај. Кад видимо и у рукама појединих властела право ковања новаца, ми не треба да заборавимо да је то право и у рукама самих владалаца често бивало само средство за шпекулацију. А

[1] Види за све ово Cibrario II, 199.

да је нпр. Хрвоја својим новцем заиста на добит шпекулисао то се види из документа у Acta Archivi Ven. II, стр. 243 у коме мљетачка влада потврђује да се Хрвојеви крупни динари протурују по вредности мљетачкога а толике вредности у себи немају.

И појав новаца појединих општина (которски новци, даље новци на којима пише: Призрен, Ново Брдо, Скопље, Скадар, Смедерево) ваљало би с пажљивошћу и обазривошћу проучити. Да ли то значи да су заиста ове вароши имале као самосталне општине право да кују новац? Мени се чини да се ово само за Котор потврдити може, за остала места не. Што је на новцу неком написано име Смедерева, то не значи, или за цело *не мора нужним начином* значити да је тај новац ковала општина смедеревска као автономна политична личност, већ просто како ја мислим значи да је Ђурђе Бранковић овај новац у Смедереву ковао. Ово се исто може рећи и за остале новце с именима разних вароши,[1] осим которских.

Него ако у нас није било хаоса слободе кованья новаца, није било ни правога државног монопола. Кованье је новаца пре свега с техничне стране гледано посао нарочите вештачке индустрије. Па се заиста у српском старом краљевству то и оставља под извесним неким условима при-

[1] Овде ћу споменути како је још у старо доба у овим нашим крајевима било места која су као самостадне општине новце ковали. Дирахион (Драч) и Аполонија (Авлона) још су у најстарије време познати што се у њима ковао новац који је јако налик био на персијски сребрни. Momsen Römische Geschichte I, 64, Brandis I, 147. За времена прве римске републике ковали су се новци у Аполонији и у Епидамну (Дубровнику). Момзен I, 844. А као да су се ковали и у Виминацијуму. Rinks de veteris Numismatis Car. XVIII, 143. — Ја ово наводим само као један — како ми се чини доста важан знак да су сребрни рудници у северозападној страни балк. полуострва морали бити још врло рано пронађени и експлоатирани.

ватној индустрији, као што је то случај данас у сев. Америци. У српском су краљевству новце ковали приватни златари и на разним местима, али закон Душанов додаје: Ако се нађе златарь оу градоу коке динаре без коле цареке да се златар иждеже а градь да плати глобу што рече царь. (Зак. 49). Готово није ни нужде да нарочито излажемо побуде овоме закону Душановом. Сребрни и златан новац ма да изгледа испод калупа златаревог као и свака друга медаљица или ма који други накит, опет он није то што и прост накит. Новац има да врши неку *јавну* дужност; он нужним начином постаје, тако да кажем *државна* установа. Нигде није потреба државне контроле очевиднија него баш при ковању новаца а још нарочито онда кад се оно преда приватној индустрији. У средњем веку заиста и није било могућно осигурати овај јавни интерес друкчије но одредивши извесна места где ће се ова индустрија радити, заплашивши раденика страховитошћу казни од злоупотребе, и доведавши сву околину раденикову у нужду да се интересује и да бди да раденик злоупотребу не учини. У Германији је од Карла великог па на даље био закон да се новци могу ковати само на владаочевом двору; под Лудвиком смиреним дозвољавало се само на једноме месту у држави да се кује.[1] Од времена Анастасија I. златни новци византијски ковали су се искључно у Цариграду.[2] У опште су закони који се тичу прављења лажних новаца у свима земљама врло строги.[3] Него

[1] Hüllman Finanzgeschichte des Mittealters I, 54.

[2] Sabatier I, 39.

[3] У Италији за време Лонгобарда закон краља Лотара: Si quis sine jussione regis aurum signaverit, aut monetam confinxerit manus ejus incidatur.“ Muratori, Antiquit. Italical, II, 824. У самој Енглеској тако рећи до наших дана прављење лажних новаца казнило се смрћу.

поред све строгости Душановог закона лажних је новаца по нашим крајевима било доста. То показује и оне оноликe и онаке честе мере што су се у Дубровнику противу њих предузимале. (Види Пуцић II, Дубровачки закони о новцима). Као што је обично, најчешће су се фалзификовали ситнији новци, па међу дубровачким документима најчешће и налазимо да се говори о лажним фоларима (de falsis follaris). Али су се и крупни динари правили лажни. (Пуцић II, 169, 170, 172). Из наших се споменика види да је баш нарочито XIV век био обилат лажним новцима. Вид. осим Пуцића још и у Acta Arch. Veneti документ под CXXIV у коме се бан Твртко обећава да ће Мљечићима дати накнаду због неких лажних новаца.

И о политици новаца за сада мало што знамо казати. Здрава политика новаца мора ићи на то да у новцу заиста даде оноликe праве металне вредности, колико на њему пише да вреди или колико се у закону о њему каже да вреди. Али се ово просто начело није свагда у практичноме животу изводило. Историја је пуна примера како су владаоци ковали новац с мање драгога метала по количини или с лошијим по чистоћи а народу га наметали по вредности оној коју је имао кад је и по количини и по чистоћи пуноважан био. Мало да се неће у историји свакога народа наћи примери овако наопачке политике. Да ли су се њоме и српски краљеви служили? К изучавању овога питања приступамо са злом слутњом кад се само сетимо о коме је времену реч и међ каквим је суседима српско краљевство било. У Византији је српско краљевство све саме зле примере могло наћи. Зонарас и Кедрен пребацују Нићифору Фоки (963—969) да је смањио тежину новца. (Sabatier I, 57, Momsen Gesch. d. Röm. Münzwes.

780). За Мануила Комнена (1143—1181) Нићета (I, гл. 5) вели да је дао ковати новце од лошега сребра, „да би преварио крсташе који кроз његову земљу пролажаху.“ За Исака Анђела (1185—1195) исти Нићета вели да је навалице кварио новац, нашавши у томе једно средство за добит (књ. III, 7). Исто је тако радио и брат његов Алексије Анђеловић (1195—1208). Јован Дука Ватацес ковао је (1222—1255) дукате са 16 карата злата а 8 кар. примесе (у место $^{23}/_{24}$) по сведочанству Пахимерову, а Михаило Палеолог (1261—1266) ковао их је само с 9 карата злата а остало 15 кар. примесе. И'у Угарској као да је у XII. и XIII-ом веку била на дневноме реду „финанцијска операција“ да се кују лоши новци, за њих да се покупе бољи стари па онда и сами да се на крају године измену за још лошије. Државна је каса или како се онда говорило „краљева комора“ примајући већу количину драгога метала за мању имала добити, па редован доходак од ове финанцијске али заиста неекономне операције и јесте оно што се у историји Угарске зове „Lucrum Camerae.[1] Иначе по нумизматичним збиркама имају сведочанства како је под Сигисмундом с крајем XIV. и почетком XV-ог века кован новац од веома лошег сребра.[2]

Од суврмених владалаца на западу од Европе француски краљ Филип лепи (1314) стекао је као неку славу кварећи новац и наметајући га народу по течају који је пуноважан имао.

---

[1] Да се старији новац измењивао све за лошији томе је сведочанство и то што тек Андрија III. на сабору у Пешти 1298 издаје закон да ковање лошега новца и добит коморина отуда престане. Chorvat, Geschichte von Ungarn, I, 155.

[2] Вид. Appel, Repertitorium zur Münzkunde des Mittellalters, III, стр. 863 и даље.

За Италију и Мљетке ја немам за сад позитивних података осим што се на пр. зна за сицилијанског краља Рогера у XII-оме веку да је веома рђаве новце ковао, о којима сувременик Фалко Беневентанус вели: „De quibus horribilibus monetis totus italicus populus paupertati et miseriæ positus est et oppressus“. Mader, Beiträge V, 37. Али ко претура по њиховим историјским документима, томе ће за цело пасти у очи како се често, нарочито у XV. и XV-ом веку уз количину новца казује још и изреком какав је по тежини — parvi ponderis, слабе тежине, и boni ponderis добре тежине.[1] А и у српским споменицима дубровачким има места где се говори о добрима и злима динарима: „и динарь дꙋбровачꙋćхь добрѣхь 1731 перьперь и динарь дꙋбровачꙋćхь злѣхь перперь“. (П. II, 50). Наравно могућно је да се злим динарима зову они који су употребом истрвени, излизани, или још и избушени исечени и т. д., а добрима они који су, како ми данас кажемо, здрави. Али је у исто време отворено слободно поље претпоставци да је било хотимице искованих лаких динара.

По свему овом не треба ни мало да будемо изненађени ако се једнога дана нађу документи који ће посведочавати да су и српски краљеви ради тобожње непосредне добити за касу своју кварили новац навалице.

Има још и више ситнијих питања која су скопчана с новчарством старога српског краљевства. Од њих ја ћу овде само једно за сада претрести.

Да су наши стари новци мљетачкога типа то је већ

---

[1] Cibrario, II, 201 и после у таблицама цене добара II, 272 и т. д. И у Дубровачким споменицима латински писаним казује се по неки пут уз новац и да је „justi ponderis“ (Пуцић II, 171) а често се пишту вредности in bonis follaris (Пуцић II, 172 и даљ).

опште познато.[1] Је ли ово тек случајно дошло, или је било хотимична циљ новчарске политике? Је ли то појав који осудити или одобрити ваља? То су питања која се овде на првоме месту намећу.

Ја држим да је мљетачки тип наших старих новаца дошао не случајно или поводом какве мале и незнатне прилике, већ услед прилика које су нужним начином дошле од одношаја народа српског према Мљетцима. Заиста златари мљетачки у XII-оме и у почетку XIII века нису ни мало славнији били од златара цариградских, те да кажемо да је њихова већа чувеност претегла вагу на њихову страну. Нити се може узети да је српске владаоце руководила једина жеља да подражавају, јер у томе случају пре би се окренули да у новчарству подражавају византијској царевини (као што су то у толиким другим приликама чинили). Али као што сам имао већ једном прилику да разлажем, у првој периоди средњега века центрум српског државног живота пригибао се некако јаче к приморју. На приморју је била линија на којој се Србија дотицала ондашње највише светске цивилизације. Саобраћај приморја (које је у XII-оме веку сасвим потпало под утицај мљетачки) са земљама иза њега морао је сразмерно жив бити, и на сву прилику мљетачки новци који су по приморју оптицали, почели су доста рано продирати унутра у српске земље. Први је српски новац постао више из потребе *међународнога* саобраћаја но из потребе унутрашњега. Он је скован не толико за то да Србин само Србину њиме свој дуг платити може, већ да њиме Србин од Мљечића или управо од јадранскога приморца може купити што жели да купи, и опет да приморац њиме може пла-

[1] Ј. Шафарик, Гласник III, стр. 199.

тити Србину свој дуг. Ја мислим да готово не може ни бити сумње да су први српски новци ковани негде у ономе појасу, којега ширина иде од мора па до западне границе Зете, и да су они у први мах намењени били да намире потребу саобраћаја у овоме појасу у коме је понајпре талијански трговац дошао у живљи додир са Србином земљоделцем и сточаром. Овај међународни карактер првога српског новца врло се јасно огледа у томе што нарочито ранији српски новци имају уз словенски натпис на једној страни обично и натпис латински. Мислим да нема разлога претпостављати да је реч „Rex“ која на толиким српским новцима долази дошла ту тек случајно, и само зато што су златари који су их ковали били Латини, а још мање је то могло бити код оних новаца с читавим натписом као и пр. Moneta Regis Urosii или regis Stephani и т. д.[1] Владаоцима је српским заиста много било стало до тога да ступе у што ближе одношаје са западном Европом. Западна Европа, коју је према Србији тада представљала нарочито Италија, била је тада млад исполин који је богатством и цивилизацијом, спољашњом сјајношћу и унутрашњом снагом сваке године очевидно напредовао. Византијска је царевина пропадала у своме сопственом трулежу. Је ли чудо што су српски владаоци погледали на запад? Историја је показала да је запад, с којим су српски владаоци материјалним узама хтели да се вежу, заиста имао будућности. Факт је да су српски владаоци радили и желели да запад у њима види заиста *краљеве*. У наше доба младе државе, којих самосталност још није изван сваке сумње раде сваким могућним начином да им се

[1] Вид. Ј. Шафарика опис свију досада познатих србских новаца у Друштвеном Гласнику III. и даље.

посредно или непосредно призна суверенски карактер. Међу те начине спада и ковање новаца. Првим српским краљевима само просто то што би новце ковали не би прибавило нужни краљевски нимбус, јер су новце по разним крајевима Европе ковали и поједине општине па и властела. Њима је стало било до тога да Латини виде да у Србији заиста има не само сребра и кујунџије који од сребра знају новце да кују, већ да у Србији заиста има и „Rex". На послетку осим тога не треба да заборавимо да је латински језик у целој Европи (изузевши исток и север) био дипломатски језик, и да је новац од свију установа управо најкозмополитнија. Кујући новце онакве какви су тада најбољи били (мислим мљетачке) и ударајући на њих поред словенских белега и понеку белегу написану језиком који се на највећем броју тргова ондашњега цивилизованога света разумевао, српски су краљеви на сву прилику ишли и на то да своме новцу осигурају пријем на светским трговима. С гледишта економног ова се њихова козмополитност што се тиче новаца не може осудити.[1]

За сада завршујем овде ову студију искрено изјављујући да осећам како у њојзи имају многе непотпуности, несигурности, можда и погрешке, али их при материјалу који ми је за сада при руци не могу да опазим ни да их исправим. Остављам то моме даљем проучавању овога питања а захвалан ћу бити свакој озбиљној критици која би махне моје исправила или ме упутила да их сам поправим.

[1] Овај појав у српскоме новчарству не стоји усамљен. Сицилијански краљ Рогер ковао је новце на којима је на реверсу ударан арапски натпис. Mader, Beiträge, etc. V. 37. Муратори је налази узрок овоме појаву у томе, што је арапски језик у Сицилији доста распрострт био, осим тога Рогер је које ратовима које трговином долазио често у додир с Арапима у Африци. — Пиндер и Фридлендер наводе сицуске новце с латинским натписом из времена после крсташких ратова.

О ПСИХОЛОШКОЈ МЕТОДИ

У ИНГЛЕСКОЈ, ФРАНЦУСКОЈ И ГЕРМАНИЈИ.

Индуктивна метода, која је у Инглеској имала врло сјајан успех, била је лоше среће у Француској и Германији. Што су на континенту Европском погрешно схватили значај индуктивне методе, то је имало врло штетних последица за науку у опште, а нарочито за психологију. Из погрешног појма о методи развио се у Француској и Германији антагонизам између науке и философије. На место тога, да виде противположност између индуктивне методе и силогистичке методе сколастичара, Французи и Германци видели су противположност између науке и философије; на место тога, да осуђују силогистичко испитивање суштине ствари, они су стали осуђивати саму философију, као да је философија то исто, што и силозистичка метода сколастичара. Тај антагонизам између науке и философије прешао је из Француске и Германије и овамо к нама у Србију. Код нас се обично мисли да философија и наука стоје једна према дуугој као две противне странке, да се научно знање добија једним путем, а философско другим. Тако бар мисле они, који нису добро познати са историјом философије. А међу тим у самој ствари нема никакве разлике између философије и науке; философија и наука то су једно исто. Тако су сматрали сви стари грчки философи, тако сматрају и данас сви ин-

глески философи, који су управо и израдили научну методу.

Та противположност између науке и философије јавила се у Француској и Германији услед погрешног погледа на индуктивну методу.

Да би се једном и код нас разбистрили појмови о философији, науци и научној методи, ми ћемо укратко представити историјску судбу индуктивне методе у Инглеској, Француској и Германији.

I.

Као што је Бакон унео индуктивну методу у философију природе, исто тако и Лок унео је ту индуктивну методу у философију духа. Што је Бакон учинио за философију природе, то је Лок за философију духа. Он је избацио из философије духа, као што је Бакон из философије природе, силогистично испитивање суштине на основу урођених идеја, па усвојио индуктивно испитивање духовних појава. Лок објашњава постанак свију духовних појава радњом спољних предмета и одзивом нашег духа на ту радњу. Без спољних упечатака ми не би имали никакве идеје, никаква знања; али се Лок незаустављa само на тим спољним упечатцима. Кад би се зауставили само на тим спољним упечатцима, онда би наше знање било врло ограничено, и управо ништавно. Дух наш има могућност да сам, силом своје унутрашње енергије, оживљава или понавља прошле упечатке без присуства спољног предмета.

Упечатци, који су учињени на дух наш присуством каквих спољних предмета, дају нам једну врсту идеја; а поновљени упечатци енергијом духа, без присуства споља-

них предмета, дају нам другу врсту идеја, које су сасвим различне од првих.

Кад се дух наш зауставља на радњи спољних предмета и прима њихове упечатке, онда је то *пасивна перцепција,* која нам даје спољне осећаје; кад се дух наш зауставља на својим сопственим операцијама, то јест на поновљању прошлих упечатака, онда је то *рефлективна* перцепција. И тако *пасивне и рефлективне перцепције* јесу извори из којих постају сви духовни појави; из прве постају сви појави прости елементарни, из друге постају сви сложни појави.[1]

Истина да радња спољних предмета предходи радњи духа; али она нема даљег утицаја на развитак духовне радње.

Радња спољних предмета само изазива радњу духа, али јој не даје правац, она се управља после по својим сопственим законима. „Спољни предмети, вели Броун, дају само миг духу, да сам почне радити“.[2]

Упечатци, које нам дају спољни предмети својим присуством управљају се по законима физичним и њих објашњава физиологија; упечатци, које нам се дају оригиналним операцијама духа управљају се по законима духа и њих објашњава психологија. Да објаснимо то примером:

Шетајући се по пољу, ми видимо у сред поља једно лепо лиснато дрво. То дрво производи и у нашем органу виђења извесну физичну промену, коју ми зовемо осећајем виђења, то јест, ми осећамо слику тога предмета, а ништа више, бар ништа нам више недаје тај предмет, то дрво. Но осетивши слику тога дрвета, у нама се порађа мисао,

[1] Види: Опит о човеч. духу, Лока, глав. II.
[2] Види Броуна: Филоф. чов. духа, стр. 32.

како би то место изгледало кад неби било тога дрвета, или како би изгледала наша башта кад би ми то дрво пренели тамо, или размишљавамо о времену, које је прошло од кад је то дрво порасло; размишљавамо какве су се промене за то време догодиле у нашој отачбини, па прелазимо на промене, које су се догодиле у Европи и у читавом свету.

Сви ти појави, осим слике самог дрвета, јесу производ самосталних операција нашег духа. Истина упечатак дрвета дао је повод њиховом постанку; али их није произвео упечатак дрвета, него унутрашња енергија самог духа. Спољни упечатци јесу дакле само случаји, при којима се изазивају операције духа. Без спољних упечатака не би било тих духовних операција, не би било знања. Било би можда виђења, чувења, и т. д. али то јошт није знање. Знање није у непосредном сматрању факта, него у томе, што се изводи из тог не посредног сматрања. Такав је одношај између вештаства и духа, између физичних промена или спољних упечатака и духовних промена или оригиналних операција духа.

Та Локова начела индуктивне методе усвојили су сви инглески психолози, као: Д. Стуарт, Броун и најславнији данас психолог Бен.

Лок тражи да се сви духовни појави објашњавају из предходних факта то јест, спољних упечатака и самосталних операција духа; Броун тражи то исто, само додаје још и то, да су ти предходни факти, то јест, спољни упечатци и операције духа, прави узроци свију духовних појава.[1] На кратко: том индуктивном методом Бакона и Лока дошли су инглески философи до сјајних резултата,

[1] Види Броуна; „О човечан. духу лекц. I. стр. 3.

како у философији природе тако и у фулософији духа. Анализа духовних појава Бена представља данас узор научног испитивања у философији духа.

Но та индуктивна метода, која је имала такав огроман успех у Инглеској, била је лоше среће у Француској и Германији. Истина полако, али стално продирала је она у философију природе. Индуктивно испитивање у философији природе представља данас како у Француској, тако и у Германији дугачак низ славних раденика. Дакле, велим, полако и са великим тегобама продирала је та метода у философију природе; али она никако није могла да продре у философију духа ни у Француској ни у Германији.

Да видимо најпре судбу те научне методе у Француској, па онда у Германији.

II.

Што индуктивна метода није могла ухватити корена у философији духа у Француској, томе је до душе много крив први француски проповедник те методе — Кондиљак.

Кад је Кондиљак први пут познао своје земљаке са индуктивном методом Лока, они су били тако обчарани том методом, да су на време заборавили свога Декарта, философску славу своје отачбине. Философска критика Лока била је свакидашњим предметом разговора међу образованим Французима. Али кад су после видели до каквих је резултата дошао Кондиљак и његов наслеђник Кабанис том методом, онда су се упрепастили сви, и одмах се појавила снажна реакција, која на жалост није ишла само против сенсуализма Кондиљаковог или материјализма Кабанисовог, већ против саме индуктивне методе.

Како се то могло догодити, да је та индуктивна или научна метода дала у Инглеској једне резултате, а у Француској друге?

Ствар је у томе, што Кондиљак није примио оба начела индуктивне методе Лока, он је примио управо једну страну те методе, па је за то пао у крајност.

Кондиљак је у толико остао веран Локу, што је и он избацио са свим из психологије силогистичко испитивање суштине духа на основу урођених идеја: али је он напустио друго начело Локове методе — *рефлексију*, то јест, напустио оне појаве, који постају из оригиналних операција духа. Дакле Кондиљак је усвојио Локову методу у пола; усвојио прво начело, да су спољни упечатци извор духовних појава; али није усвојио *рефлексију* као други извор духовних појава. Што Кондиљак није потпуно примио индуктивну методу Лока, за то га не може нико кривити; али га сваки може праведно кривити за то, што он то није признао, већ напротив уверавао да је потпуно примио Локова начела и да верно представља суштину индуктивне методе. То је управо и произвело у Француској неповерење према тој методи и оснажило реакцију против ње.

По мишљењу Кондиљака „сви духовни појави нису ништа друго, него различне мене спољних осећаја и да ти спољни осећаји обухватају све способности духа“.[1] Таким начином Кондиљак игнорира оригиналне операције духа, у смислу Лока, чему је баш Лок давао особиту важност, и све духовне појаве старља у непосредну зависност од органичких промена, или радње мозга. Све више и самосталне, по мишљењу Лока, операције духа сматра Конди-

[1] Traité le Sensations. pot 1, chap. VII, sect. 2.

љак као агрегате спољних осећаја, који постају по законима мозгане системе. У таком смислу представио је Локову науку о духу отац француске философије 18. века Кондиљак.

После Кондиљака француска књижевност о духу пошла је даље тим правцем, исповедајући непрестано, као и Кондиљак, да је то правац Лока. „Кад је Аристотоњ казао, вели Хељвеције, nihil est in intellectu quod non fuerit prius in sensu (ништа нема у разуму што није прошло кроз чула) он је само предвиђао то, што је пронашао инглески философ“.[1] Тај текст, за дивно чудо, помињу редом сви француски сенсуалисти само што га једни приписују Аристотељу, а други Локу,[2] премда га нико други није могао наћи ни код Аристотеља ни код Лока.

Та теорија Кондиљака и њихове школе представљајући све духовне појаве као разне мене спољних осећаја и стављајући их у непосредну зависност од телесних промена, — та, велим, теорија мења наш поглед на духовни живот човека. Тим путем ми би дошли само до физичких закона, закона тела, а не закона духа; дошли би до савршене пасивности духа и искључиве самосталности тела. А то би са свим изменило наш поглед на наравствену одговорност човека. Истина ми неделимо мишљење оних француских философа, који доказују, да теорија сенсуализма неопходно води материјализму и атеизму и да пориче сав наравствени живот човека. Баш и да се узме да сви духовни појави зависе од тела, опет се тиме неможе изгладити разлика између духовних и физичких појава и човештво ће опет гледати на духовне и физичке појаве,

[1] De l'esprit, Discour. IV.
[2] Tableau des progrès de l'esprit humain, p. 113.

као на два различна поредка. Али у сваком случају мора се признати да та теорија води неком фатализму, по ком је сва наша судба напред одређена у мозганој и нервној системи. То је највише до чега може довести сенсуалистичка теорија. А што је она у Француској довела до материјализма и атеизма, то је случајна ствар; то не зависи од саме теорије колико од самих проповедника те теорије. Ствар је у томе, што су француски сенсуалисти били случајно и проповедници материјализма и атеизма. Кад се научни резултати не добијају путем строго научне методе, онда они лако могу бити израз личног расположења писца и владајућег у то време друштвеног кушања.

Тако треба сматрати све оне закључке, који долазе у сукоб са вишим и племенитим тежњама човека, то јест да они нису неопходни логични последци научне теорије већ личних страсти самих писаца. Чисто дело ума неможе бити противно законима ума. А што су у Француској оне неутешне за човека резултате Кондиљакове школе приписивали научној методи Лока, томе је узрок тај, што је сама та школа проповедала, да индуктивна метода са логичном следствености води тим резултатима. „Почем је све, вели Дидро, што има у нашем уму дошло путем наших спољних осећаја, то онда све што излази из нашег ума, јесте химера. То је велико правило философије.“ [1]

Наравно, да то привидно велико правило Дидро води савршаном материјализму, какав налазимо код Кабаниса.

Таким начином индуктивно испитивање духовних појава, које се тако сјајно започело у Француској Кондиљаком свршило се врло жалосно — свршило се потпуним одрицањем науке и њеног предмета. Руски психолог Троицки врло за-

[1] Види: дела Д. Стуарта том II, стр. 182.

нимљиво представља родословље француских психолога: „Декарт, вели он, заменио је у Француској сколастику: Кондиљак заменио је Декарта; а Кабанис Кондиљака“[1]

Против тога правца Кондиљакове школе, устали су многи француски философи, а нарочито Ларомигер, Роје-Колар, Жофруа и Дежарандо. Но они су ишли против тих материјалистичких и атеистичких резултата, до којих је дошла Кондиљакова школа, а не против индуктивне методе. Сви ти философи држали су се у психологији Локова правца, са неким малим особинама, које су позајмили од Рида и Д. Стуарта. Али већ једном започета реакција против Кондиљакове школе, није се зауставила у тим границама, него је пошла даље и против саме индуктивне методе, у име које је та школа проповедала материјализам и атеизам. Против индуктивне методе Лока устао је Мен де Барон и унео у психологију немачки идеализам Фихте. Кузен је опет покушао да ту научну методу замени збрком разних и противположних метода. Жозеф де Местр старао се да замени католичким догматизмом; Сен Мартен својом социјалистичком теоријом и најпосле Конт са својим материјализмом.

Така је била судбина индуктивне методе у Француској: сад да видимо какве је судбе била та метода у Германији

III.

Реакција, која је започета у Француској против индуктивне методе, свршила се тиме, што се на ново увела у психологију стара силогистичка метода сколастичара. То исто било је и у Германији, с том разликом, што у Гер-

[1] Троупки „Њемецкаја Психологија“, стр. 110.

манији није та метода имала ни толико успеха, колико у Француској.

У то време кад је индуктивна метода Бакона и Лока овладала у Инглеској, живео је у Германији знаменити философ Лајбниц. Он је био чувен у свој Германији, као човек необичног ума и пространог знања. На кратко, то је био велики аукторитет, коме се клањала сва Германија. Тај велики аукторитет био је противник индуктивне методе, а то је било доста, па да она не буде дочекана у Германији како ваља.

И доиста Лајбниц је био у жестокој опозицији против философије Лока. Лајбницова опозиција оснивала се на оном истом неспоразумљењу, на ком се оснивала хвала Кондиљака и његове школе. Суштину теорије Лока сводио је Лајбниц на оно правило, које је изнела Кондиљакова школа и које је приписивала то Аристотељу, то Локу. То правило: nihil est in intelectu quod non fuerit in sensu, прима Лајбниц са овом оградом: nisi ipse intellectus, то јест, *осим самог ума.* То показује да је и Лајбниц погрешно схватио Локова начела као Кондиљак. Кад би Лајбниц обратио пажњу на Локову *рефлексију*, као извор идеја суштаствено различних од оних, које воде своје порекло од спољних осећаја, онда не би било потребе да ставља ту ограду.

Што је Лок одмах с почетка енергично устао против хипотезе *о урођеним идејама,* то је много збунило, те ни су проучили његову рефлексију како ваља. Тесна веза теорије о урођеним идејама са философијом Платона и Декарта сметала је Лајбницу да непристрасно оцени необориве доказе Лока против те теорије, па је без даљег проучавања закључио, да се теорија Лока потпуно подудара са

теоријом Хасенди, Кондиљака и да неопходно води материјализму и атеизму.

Но ма како било погрешно мишљење Лајбница о методи Лока, оно је било у стању да Немцима затвори очи пред том методом скоро на читаво столеће. Али још жешћи противник индуктивне методе био је, као што ћемо даље видети Кант. Бар он је још већма спречио развитак индуктивне методе у Германији, него Лајбниц.

После Лајбница, већ су почели у Германији да обрађују психологију у правцу Лока. Долгам, који је почео свој књижевни рад 1756 г. почео је говорити да психогија мора поћи путем, који је „прокрчио Лок. Психологија, вели он, не треба да се упушта у испитивање суштине духа, већ да се ограничи на испитивање духовних појава“.[1] Одмах затим почели су се јављати на немачком језику преводи инглескнх психолога, као: Лока, Јума, Хертли, Пристли, Рида, Д. Стуарта, и других.

Кад је видео ученик Лајбница Волф, да индуктивна метода почиње продирати и у Германију, та да се он одважио да призна нека права и тој индуктивној методи.

Ми смо видели да су Бакон и Лок избацили сколастичку систему знања или метафизику и саставили нову систему знања, коју су поделили на двоје: на философију природе и философију духа. Философија и наука биле су код њих једно исто; то су били синонимички појмови. Знање, како у философији природе тако и философији духа добија се путем индуктивног испитивања. Лајбниц, као што смо видели, старао се, да одржи силогистичку методу и сколастичку систему знања у оном виду, у ком је

[1] Види: Geschichte der Psychologie 1808. III th. p 595 (J. A. Carus.)

она изашла из руку Декарта. Али је и код њега философија и наука било једно исто; и једно и друго састављали су систему знања, које се добија путем силогизма, на основу урођених идеја. Ту разлику између философије и науке која разлика и данас постоји у Германији, учинио је први Волф.

Волф је примио и силогизам и индукцију и енциклопедију сколастичара и енциклопедију Бакона, то јест, он је примио и обе методе и обе системе знања! Таким начином добију права у Германији две науке и две енциклопедије наука о једном истом предмету, како о вештаству тако и о духу, — а на име: наука и енциклопедија наука *per syllogismum*, по идеји преображене сколастике Декартом и Лајбницом; и наука и енциклопедија наука *per inductionem*, по идеји Бакона и Лока. „Волф је вели Троицки, учинио нечувени дуализам у науци; он је дао право грађанства двема непомирљивим методама и противположним системама знања о природи и духу; то је била тако неприродна комбинација, да се човек чудити мора како је могла пасти на памет Волфу“.[1]

По тој теорији ум сваког човека мора имати два магацина научног знања, одвојена један од другог тврдом преградом; и ум, као невидљиви дух, мора походити то један то други магацин, неотварајући врата.

Та неприродна комбинација Волфа остала би можда без сваког значаја и ми не би имали прилике да толико о њој говоримо, да он није систему знања *per syllogismum* назвао *науком рационалном* или *философијом*, а систему знања *per inductionem* назвао *науком емпиричком*. У тим називима огледа се пристрасност Волфа теорији

[1] Види Троицког: „критика немецкој Психологији“ стр. 119.

Декарта и Лајбница; јер *емпирика*, било је тада у Германији презрено име којим се звало практичко знање лечења, које су имале просте бабе или бербери. Волф је употребио термин *емпирично* знање у смислу *индуктвног знања!* Тиме је он хтео да баци неку сенку на индуктивну науку, а да узвиси силогистичну науку. И доиста ко је могао желети да буде презреним емпириком? И на против коме није ласкала титула философа? У томе је била једна велика сметња неуспеху индуктивне методе у историји немачке науке после Волфа. Дакле, по мишљењу Волфа, оно знање, које се добија путем силогистичке методе, јесте више рационално или философско знање; а оно знање, које се добија путем индуктивне методе јесте ниже или емпирично знање. Услед тога, разуме се, да су философи гледали на емпиричаре са неке висине.

Та теорија Волфа, по којој је философија изашла као, нешто противположно научноме знању *per inductionem* имала је врло рђаве последице за саму философију. Но још су много горе последице биле теорије Канта. Он је био васпитан у духу философије Волфа, Лајбница, Декарта и Спинозе, па је после случајно познао се са философијом Јума, која је произвела на њега, као што сам прича, врло јак упечатак. Отуда је сва даља радња његова налазила се под утицајем та два сасвим различна и непомирљива правца. Осим Јума, Кант се позна са Локом, Ридом и другим философима инглеским; и мало по мало, он склопи ту теорију, која у целини изгледа, као нешто оригинално, а у појединостима представља збрку различних и непомирљивих начела, која су позајмљена у Декарта, Лајбница, Спинозе, Лока, Јума, Рида и других; — теорија у којој је поглавнтим елементом била тенденција Декарта и

сколастике; а по спољном изгледу владала критика Лока и Јума. Данас је већ свакоме извесно, који је иоле познат са током философије, да критички правац философији није дао Кант, него Лок, од кога је Кант позајмио и предмет своје философске критике и прво начело методе. Међу тим до скора, док се год није Локова философија распространила на јевропском копну, сви су мислили да је Кант творац критичког правца философије.

Кант је позајмио од Лока и друго начело његове критике, али само у пола, то јест, у толико у колико то није сметало начелима Декарта. Кант је сагласан с Локом и његовом школом да постоје два извора идеја са свим различна међу собом: осећаји и сопствене операције духа. Но идеје другог поредка непостају први пут онда кад и те операције, као што мисли Лок, већ оне улазе у те операције као готове, а пре тога налазиле су се у различним способностима духа и следствено предходиле осећајима као у Лајбница и Декарта. Таким начином стара силогистична метода философирања, као независна од индукције била је спашена. А то је било доста, па да на ново оживи и потпуно овлада сколастика; да се још с већом енергијом и с већим правом продужи испитивање суштине и да се у томе надмаши сама сколастика.

Тако је и било. Фихте, Шелинг и Хегељ дали су нови полет испитивању суштине и то *божанствене* суштине свију ствари. Тај елеменат источног мишљења унео је у школу Декарта Спиноза. Идући тим путем одрицања сваке здраве методе испитивања духовних појава, немачка књижевност тога правца проналазила је и оригинално оживљавала и Бруно и Јакова Бема, и мистицизам средњих векова, и гностицизам, и неоплатонизам, и будизам. То је

била така вакханалија јевропског ума, каква једва ли ће се кад год поновити у историји јевропске науке.

Кант је утврдио начела силогистичке методе Декарта и Лајбница, али је задржао и дуализам Волфа. То исто учинили су после њега Фихте, Шелинг, Хегељ, Фриз, Хербарт и други. Код свију тих научника ви ћете наћи строгу разлику између философије у смислу Волфа и сколастике, која испитује све предмете знања реч syllogismum и између наука индуктивних или емпиричких. Шта више, и таки научници германски, који су хтели држати се чисто индуктивне методе, као Венеке, Фортлаге и Фехнер, и они су двојили философију од науке. Волф је дао име философија оном сколастичком ђубрету, које је нагомилано у течају средних векова —векова мрака и незнања, што је већ Бакон избацио из системе знања. Кад су велики резултати индуктивне методе били у новије време, пре десетак година, признати и у Германији, као научне истине. онда су немачки „*емпиричари*, нао што их је звао Волф, и ш њима заједно и публика, почели презирати не сколастичку методу, као што су чинили Инглези после Бакони и Лока, већ саму философију и философе.

Ту Волфову деобу научног знања на философију и нефилософију треба увек имати на уму, па да се човек уме наћи у лабиринту немачке терминологије. Философија занима се код њих свима предметима знања, — и вештаством и духом, но занима се по методи сколастике; а нефилософији остављено је да обрађује те исте предмете по индуктивној методи Бакона. Таким начином, код њих постоји и физика њутона, коју обређују „*емпиричари*“ и физика рационална, коју обређују „*философи*“ и која носи привилегирану титулу„ философија природе.“ Код њих

постоји психологија емпиричка или индуктивна и метафизика душе или сколастичка пневматологија. Код њих постоје науке социјалне и политичке, које се обрађују на факултетима правничким и државничким, као социјална и политичка емпирија; и у исто време постоји философија права, философија друштва, философија историје и политичке вештине, које се све обрађује на факултетима философским. По томе може се лако представити од какве су користи били у Германији философски факултети, у колико је њихова радња била ван индуктивне методе. Они су свели велики задатак ума на познавање суштине свију ствари и појава, по примеру Алберта великог, Томе Аквината и Јакова Бема.

Такав поглед на задатак ума јесте неопходна последица методе. „Ако се оставите силогистичког пута, па пођете путем индуктивног испитивања, онда нећете на том путу нигде наћи *суштину*". На против узмите силогистичку методу, као искључиво научну методу, ви ћете одмах изаћи на широко поље суштина. — Познати суштину природе, духа и Бога, и представити је у видљивој форми системе, састављене независно од индуктивног испитивања, то је била тековина сколастике, коју је наследила и сачувала немачка *„рационална"* наука или *„философија"*.[1]

Кант пошто се познао са философском критиком Лока и Јума, видео је да ум људски нема средства да позна суштину свију ствари и да у њој нађе тврду и неколебљиву основу свега света; али је сколастичка метода имала на њега толиког утицаја, да се он опет није могао да обиђе без сваке суштине. С тога је нашао неку нову суштину, која је приступна људскоме уму; то истина није суштина

[1] Види „критику немачке психологије Троицког, стр. 121.

ствари, али је „*суштина појава*!“ Сваком човеку, при здравој памети, показало би се да је то једно исто; али се Канту чинило да су то две различне ствари. Та суштина, коју је изнео на среду Кант, заузима неко место између суштине ствари и самих појава. Појави то су наравно, наша унутрашња стања; али форма њихова вели Кант, предходи тим појавима и садржи се у способностима духа. Таким начином та форма јесте нешто независно од појава и следствено нешто више од њих, и ако није суштина ствари, оно је бар суштина појава. Тим путем Кант је постигао две цели: изучавати суштину и опет неизлазити из круга појава приступних нашем духу. Метафизика је избављена, јер она сад може слободно изучавати суштину појава, неупуштајући се у суштину ствари, која се по мишљењу Лока неможе постићи. Тиме морају бити задовољни сви, како они, што стављају у задатак науке да испита суштину тако и они што стављају у задатак науке да испита појаве.

Тиме је Кант тако јако збунио умове немачких научника, да се тек сада почињу ослобођавати те забуне. Ако се доиста одкажемо суштине ствари, као што је учинио Кант, онда ништа више неће остати за науку осим појава и факта. Покушај Канта, да се у појавима нађе нешто друго а не сами појави, јесте очевидно противусловље. Али она густа магла, која се спусти над немачком књижевношћу тога правца, сметала је дуго, да се изближе види у чему је ствар, да се разуме та фантастичка наука. С тога и они научници који су устали против таке философије, остали су у начелу верни томе правцу. Фриз одбацује методу Канта, али задржава све њене трансценденталне резултате. Хербарт је обновио Лајбницову „Хармонију света“ или „Монадологију“. Бенеке у својој психологији, отворио је пут такој

фантастичкој метафизици, каква се може наћи само у „Зендавести“. Накратко: германски философи, од првог до последњег, налик су били на Гетовог доктора Фауста који би радије дао своју душу ђаволу, него што би се одказао од испитивања „*суштине*“.

Други важан остатак сколастике који се одржао у германској философији, и који је много сметао успеху индуктивне психологије, јесте наука о способностима или силама духа. Та наука сколастичара била је из основа измењена Баконом и Локом. Чим је било доказано, да се наука о духу мора ограничити на изучавање духовних појава, одмах се видело, да способности или силе духа нису ништа друго, него ти сами појави, или тачније рећи, извесни односаји појава, њихови закони, на које се они своде путем индукције и анализе. Питање о способностима основним и производним, било је не само код Лока, него и код Хертли, Кондиљака, Рида, Д. Стуарта, Броуна и других, једно исто што и питање: које врсте појаве треба признати за основне, елементарне, а које за сложне и производне. Дакле основне способности или основни закони, производне способности или производни закони, било је са свим једно исто, не само у Инглеској него и у Француској; али није било тако у Германији, где се одржала у потпуној сили наука о „*есенцијама*“,

При сколастичком погледу на духовне појаве, као нешто истоветно са суштином духа, сматрали су различне поредке појава, као својства саме суштине духа. У Декарта таким својством духовне суштине било је мишљење (cogitatio). Волф, по својој склоности ка систематизацији, представио је пространу таблицу духовних сила, које све по његовом мишлењу, треба сматрати као својства саме суштине духа.

Но што је најчудније, на те силе гледали су у Германији као на таке силе, које самостално и оригинално раде, тако да сви појави духа изгледају као радња тих сила, које раде као неки агенти духа. То оличавање општих закона духовних појава изопачило је са свим правилну методу индуктивног испитивања духовних појава; јер на место тога, да се траже узроци духовних појава у самим појавима, они се траже негде ван појава, у уображеној суштини духа. С тога и емпиричка или индуктивна психологија, није могла у Германији имати каквог успеха; она се истина одказала од испитивања суштине; али се није упустила у испитивање унутрашње узрочности духовних појава, већ се забављала описом самостално и оригинално дејствујућих духовних сила.

Система Канта крунисала је ту сколастичку теорију духовних сила. И доиста, у системи Канта најслабија је и управо најсмешнија његова теорија духовних сила. Коме принадлеже те силе? Декарт и Лајбниц казали би да принадлеже суштини духа; но Кант неће ни да зна за суштину духа. Лок и Броун казали би да оне принадлеже појавима; но Кант каже, да су оне нешто више од самих појава, нешто над појавима. Па шта су оне најпосле? На то питање Кант није дао никаква одговора, него нам даје следећу теорију: духовне силе или способности, нити принадлеже суштини духа, нити његовим појавима, већ састављају особиту врсту духовнога бића, које заузима средину између суштине духа и појава. У томе је сва суштина Кантове системе.

Још јасније и очигледније излази на видик безсмислица те системе, кад је промотримо у свези са Кантовим трансценденталностима. Та средина, коју је Кант нашао између

суштине и појава, јесте остатак сколастичке теорије духовних сила, изопачене у Германији у след одвајања тих сила од суштине духа. Трансценденталности Канта јесу само особита својства духовних сила, које стоје између суштине духа и појава духа, својства којима владају те силе пре него што су почеле радити или обелодањивати себе у духовним појавама и којима су запечаћени сви духовни појави умног, наравственог и естетичног живота човековог. Таким начином саставио је Кант систему трансценденталних својства, која је на ново оличио у самосталним силама; отуда се појавила два поредка духовних сила и оба се налазе између суштине и духовних појава — силе Волфа, које је Кант свео у ред емпиричких сила, и силе трансценденталне, које владају тим емпиричким силама. Отуда Волфова чуственост и Кантова „*чиста*“ или „*трансцендентална*“ чуственост; Водфов ум и Кантов „чисти“ ум; Волфов разум и Кантов „трансцендентални“ разум; Волфова воља и Кантова „автономна“ воља; Волфова способност страсти и Кантова „естетичка способност суђења“. Све те силе налазе се, као што смо видели, у неком средњем положају између суштине и појава и при том трансценденталне силе Канта у емпиричким силама Волфа. Ето до каквог је фантастичког облика дошла у рукама Канта она жалосна сколастичка теорија духовних сила! Фриз, Хербарт и Бенеке продужили су Кантову теорију духовних сила; али заслуга њихова није у томе, што су они усавршили ту теорију, већ у томе што су је оборили. Они су оборили Волфову теорију сила, а тиме су поткопали темељ трансценденталностима Канта.

Ми смо показали само поглавита начела сколастике, која су се очувала у философској књижевности Германије: то

су силогистичка метода, две енциклопедије наука, испитивање суштине ствари и теорија духовних сила. Од тих сколастичких предања нису били слободни ни таки философи као Фриз, Хербарт и Бенеке, који су се очајно борили против идеализма Фихте и његове школе. Сва је ствар у томе што је немачким философима фалила критика Лока, па за то они нису могли ни развити правилно његову методу. „*Покушај*“ Лока јесте узор здраве философске критике; а критика Канта јесте у ствари сколастичка догматика знања. Критика Лока јесте остварење индуктивне методе Бакона; а ту методу нису ни усвојили немачки философи, а они који су је усвојили — усвојили су наопако. А да је тако ево доказа.

Први је доказ тај, да ни један немачки философ духа није имао јасног појма о предмету психологије, а на име о *духовним појавима*. Да и неговоримо о Фихте, Шелынгу и Хеглу, који нису хтели ни да чују за ту методу, па да обратимо пажњу на оне философе, који су у предговорима својих књига обећавали да ће се строго држати индуктивне методе. Шта је духовни појав код Канта и Фриза? Смеса чуствене садржине и чистих форма. Наравно да то није прост појав, да ту има нешто у појаву што се нејавља, а то је та чиста трансцендентална форма. Но та чиста форма, по Канту, јесте суштина појава и опет није у појаву него ван њега. Дакле суштина појава јесте то, што *није* појав. Потпуно противусловље! Но ту је бар задржана терминологија Лока; да видимо даље. Чиме се занима психологија Хербарта? „*Статиком* и *динамиком*“ сила „представа.“ Ту већ нема ни помена о духовним појавима. Чиме се занима психологија Бенеке? Том важном проблемом, како се из милиуна чуствених сила ствара то

суштаство, које ми зовемо душом. То је са свим удаљено и од помисла о духовним појавима. При таком нејасном погледу на предмет психологије, наравно да није могло бити ни правилне примене индуктивног испитивања.

Да представници индуктивне методе у Германији нису имали јасног појма о тој индуктивној методи и то није тешко доказати. Ево како Фриз опредељава ту методу: научна метода психологије, вели он, мора се држати свију оних правила, која се у опште прописују теоретичком знању„[1].

Бенеке сматра процес, наведења у смислу сколастичара и одриче том процесу карактер извођења или закључивања. То није налик ни на индукцију Лока, а камо ли Миља, и ако му је логика Миља била позната[2].

Така је до сад жалосна судба била психолошке методе у Германији. Но сада ка да се и тамо окреће ствар на боље, бар то нам обећава психологија Вундта[4]. Истина Троицки, у својој критики немачке психололије вели: Вундт је учинио важан корак напред, тек он није потпуно објаснио законе духа и при том код њега има доста мистичних, quasi опитних теорија[1]; али нама се чини да је Вундт са свим чист од сколастичких предрасуда и да је потпуно усвојио индуктивну методу. Његова анализа процеса мишљења извршена је тако мајсторски, да се у томе не може до сад нико поредити ш њиме.

А. Васиљевић
професор и редовни члан
српског ученог друштва.

ПРИМЕДБА: При саставу овог чланка ја сам се служио Локом и Беном, Карусом и Вундтом, а нарочито критиком немачке психологије, мога другара по школи, знаменитог у Русији Психолога, г. Троицког. А. В.

---

[1] Fries: Psychische Anthropologie, 2-te Aufl. 1. th. p. 3.
[2] Бенеке: Neue Psychologie. p. 318.
[3] Види: W. Wundt: Vorlesungen über die Menschen und Thierseele 1863. год.
[4] Види Троицког: „Критика немецкој психологији.“ стр. 656.

ТРИ ХРИСОВУЉЕ У ХИЛАНДАРУ.

Ниже наштампане три хрисовуље узете су из Зборника који је пређе припадао Јосифову Волоколамскому манастиру (у Московској епархији) а данас припада Московској духовној академији (№ 514), који је писан најприје по заповијести а послије руком некадашњега постриженика тога манастира Теодосија, архиепископа Новгородског 7071 = 1565 године. Колико је нама познато те хрисовуље до сад нијесу биле познате и ниједна од њих нема назначена у Милерову списку Атинских листина Historische Denkmäler in den Klöstern des Athos, ср. Slavische Bibliothek, herausgeg. v. Miklosich, 1-ter Band, Wien 1851, стр. 147—200, нити их видимо у издању српских споменика (Monumenta serbica, ed. Miklosich, Viennæ 1858). Прве су двије хрисовуље — српске, а пошљедња је молдавска. У рукопису су на сваки начин преписане са пријеписа, добивена може бити од каква год атонског инока књижевника. У руској копији су се слиједи српског правописа највише погубиле.

1.

Хрисовуља српске деспотице Анђелије са синовима Ђурђем и Јованом деспотима, о томе како сваке године дарују Хиландарскому манастиру 1000 златица, 1496 г.

Анђелија је била удата за деспота Стевана сина Ђурђа Вуковића, унука Вука Бранковића.

С њом је он имао два сина, Ђурђа и Јована и кћер Мару. Још прије него што се она удала, султан Мурат бјеше извадио очи и Стевану и старијему његову брату Гргуру и са млађега свог брата Лазара који је био зграбио српско деспотство, он се морао бавити којекуда изван Србије докле се не бјеше утврдио у Сријему који је на границама Србије и који јој је по народности дио. Живећи ту богоугодно, он сагради многе цркве и манастире, и за то га црква уброја међу своје свете. (Види Родослов српски у Гласнику св. V. од 1853 стр. 108, 109, 111. Живот архијепископа Максима Гласник св. XI, од 1859 стр. 125 и т. д.) Послије Стефана Анђелија заједно са својом дјецом Ђурђем и Јованом остане и даље у Сријему изван праве Србије, тјешећи се само надањем, да ће на ново завладати Србијом; обоје се то јасно спомиње у хрисовуљи. Годину дана прије тога 1495 Анђелија је са споменутим синовима дала хрисовуљу другоме атинскоме манастиру св. Павла, обећавши, да ће у тај манастир слати сваке године по 500 златица. А исте те године 1496 већ је сам деспот Јован 4-ога Маја дао својом хрисовуљом нека мјеста и земље манастиру Крушедолу који је, како се тамо говори, саградио брат Јованов митрополит Максим, који је, на тај начин, у Сријему основао митрополију. На пошљетку 1499-те године опет деспот Јован, само с матером својом деспотицом Анђелијом, обећава у својој хрисовуљи да ће давати Атонском есфигенском манастиру све, што је било писано у хрисовуљи дједа му Ђурђа, ако Бог њему Јовану буде у помоћи, те постане „госпо-

[1] Кћи Мара пише се у писму самога Стефана Дубровчанина (Monumenta Serbica, ed. Miklosich, N.CDXLII). По Диканжу (Familiæ Bysantinæ, Paris 1660 p. 338) она је била маркиза Монфератска.

динь Срблјемь.“ (Све три те хрисовуље у Monumenta Serbica бр. CDLXII. CDLXIII. CDLXV). Мало час именовани митрополит Максим није био нико други него старији брат Јованов Ђурађ, који се с њим заједно у почетку хрисовуље пише, који је у калуђерству добио име Максим, и због тога нема његова имена у споменутој хрисовуљи Крушедолској и Есфигенској, макар да га је народ и као калуђера молио да се прими деспотства. (Гледа. живот архијепископа Максима у Гласнику V, 127 Родослов српски Гласник V. 111. Родослов српских царева Гласник XXI, 271.) И Анђелија је живјела исто тако благочастиво као и њезин муж, саградила је у Сријему близу Крушедола женски манастир у ком је и сама била калуђерица, преминувши 1500 год. Те године Јован постане прави деспот српски, али 1502 год. такође умре, а 1516 године премине и митрополит Максим. Сви су троје, као и отац им Стефан, сахрањени у Крушедолском манастиру а убројани су међу свеце српске цркве (Родослов српски.) Знаменито је, што је нашу хрисовуљу хиландарском манастиру написао старији брат деспот Ђурађ, а преписао је млађи Јован и потписана је у сријемском граду Купинику, Чита се овако:

Благословенъ Богъ Израилевъ воздвигнувый спасеніе въ дому скатыхъ отецъ нашихъ, глаголю Симеона и Савы, и просвѣтивый на западѣ люди свои и отечьство ихъ, и избави оть многоразлицныхъ ересеи,[1] якоже

[1] О мноштву идолопоклонства и нечастивих јереси, које су биле у Илирији међу прародитељима тога Симеуна, првог српског цара, као што је арјанство, несторијчство и т. д. говори се у Родословију српском, Гласник св. V. стр. 23.

древле родъ Евренскыи Моисеомъ отъ работы Фараоновы проведъ сквозѣ чермное море и введе въ землю обѣтованїа. Тако и сїи премудрїи свѣтилницы отъ мора страстен извлекше наставивше въ царство небесное. Онъ же окрижали завѣта, сїи же славу непроходимую и вѣру Отца и Сына и святаго Духа, державѣ покланаемои Троици единосущнѣи и нераздѣлимѣи, царству и господству покланатися научиша, и еще лучшаа изыскавше. Не престаша бо до сего, но здѣ въ мїрѣ апостольскы утвержаше, и паки мїра отвергшеся крестоносно Христу послѣдоваша, ангельскому житїю съпримѣсиша себе, ни тако токмо себе хотяще составиша, но и иными благодѣтельствуютъ о спасенїи душамъ пекущесь. Горы бо Аѳона дошедше и тамо благодѣтельствуютъ покровенїи сходящымъ и отечьству людеи своихъ, составляютъ монастырь въ тои святои горѣ зовомыи Хиландарь, и того възлагаютъ[1] пресвятѣи Богородицы, во има бо тое создань-входа святаа святыхъ, и въ прибѣжище отъ бура и матежа избѣжающимъ отъ Сербскихъ родовъ, акоже и наставлена бысть добраа отца блаженнымъ нѣкїимъ старцемъ паче Богомъ, и исполнше та въсписуютъ владычьствующымъ тогда Сербскыми скипетры.[2] Они бо ако благаа земла съ радостїю прїемлюще спасенаа сѣмена; и о томъ благодарять Бога и святые ктиторы о толикыхъ добрыхъ, имѣюще то свое многоцѣнное съкровище паче цѣненыхъ. Они же по тому образу, царствующе въ своихъ земляхъ, многые храмы въздвигоша, идѣже благодѣтельства ради нихъ лежать честныа мощи нхъ. И еще

[1] Т. j. посвећују.

[2] Овдје се заиста разумије хрисовуља Симеунова сину својему Стефану Првовјенчаноме с пописом села на издржање хиландарском манастиру.

не преста благодѣтельствуа Богъ отъ рода въ родъ, и прославн угодника своего сватаго отца нашего Стефана и сподоби насъ грѣшныхъ быти сыномъ его въ Христа Бога благовѣрныхъ Георгіе и Іоаннъ. Аще не по силѣ добродѣтели, но по произволенію желающе не остати добрыхъ обычеи, аще и въ туждѣ странстви, акоже и они тріе отроцы, плѣненные въ Вавилонѣ,[1] по законѣхъ отеуьскихъ поборающе, и многаа отъ писанія наказуемїи къ благодѣтельству, паче же нынѣ въспоминуемїи пришествїемъ достоблаженныхъ мужей їеромонаха киръ Козмы проипрата сватыа горы Афона,[2] и монаха киръ Іосифа старца, имъже и прежь иноучества не проста рода, посланыхъ же отъ вышереченнаго монастыра Хиландара, вспоминующе намъ о томъ многыми бесѣдами, купно же и показующе рукописанныи хризовуль сватаго Савы и сватаго Симеона. И симъ велми взвеселишася сердца наша, и благодарихомъ Бога и сватыхъ его, и желаніемъ влекоми купно же, ибо еще се заповѣданное ими елика сила, акоже мощно исполнити, акоже вдовица двѣ лептѣ приносимъ ти, Владыуице: пріими отъ убогыа пазухы нашїа малое сїе приношеніе, отъ усердїе приносимое. И нынѣ акоже нынѣшнаа времена призываютъ, благоволихомъ на всако лѣто подавати тысауу златникъ въ укрѣпленїе обители. Егда же ли благоволитъ Богъ и помянетъ милость свою и раскаетса по умноженїю милости своеа и сътворитъ насъ наслѣдники отеуьству нашему,[3] и ми паки завѣтъ полагаемъ не умалити отци

[1] О томе странствовању и отуђењу од српске земље Стефана и дјеце му, гледај увод у хрисовуљу.

[2] *Проипрата* у рукопису. Да не буде то грчка ријеч *προπρατος*? — закупник т. ј. животних потреба на Кареји.

[3] Т. ј. наслѣедствене власти над Србијом, гледај увод у хрисовуљу.

машнымн преданнмаа, обаче настоящаа вышезавѣщательмаа утвержающе. Но мы тако изволихомъ, како да нашъ монастырь поетъ намъ: въ понедѣльникъ вечеръ параклисъ Пречистои общен, а за утра въ вторникъ литоргїю на великомъ олтарѣ и у трапезарїи, да се дава приливокъ всѣмъ братїамъ обще.[1] А по смерти нашеи, како кои преходи, дому литургїа не оскудѣетъ и колико съ приливомъ такоже, и да приходатъ братїа отъ монастыра о праздницѣ свѣтаго Николы да вземаютъ вышереченныи оброкъ свѣтому монастырю. А иже отвьржется сего нашего завѣщанїа и обѣщанїа по насъ хотащихъ бити его же благоволитъ Богъ, или отъ рода нашего или инъ кто, да есть проклѣтъ отъ Бога Вседержителя и отъ пречистыа его Матере и отъ свѣтыхъ ктиторъ Семена и Савы и всѣхъ свѣтыхъ и свѣтаго Стефана, отца нашего по плоти, зане сеи хрисовуль сътворися нами сыны свѣтыхъ отецъ нашихъ саномъ деспотьства почтенныхъ по плоти братїамъ, Георгїемъ и Іоанномъ, прѣвымъ съставленъ вторымъ рукописателенъ, въ славу отца и сына и свѣтаго Духа Аминь. Въ лѣто 7004 въ граду Купиниомь.[2]

Милостїю Божїею господа деспотица Ангелина и деспотъ Георгїи и деспотъ Іоаннъ.

(Из рукописа Московске Духовне Академије № 514 л. 459—462).

---

[1] Гледај у Рјечнику Даничићеву 2, 428 приливьк.

[2] Купиньник, пријестоница Анђелије са синовима, сазидана јоште XIII в. деспотом Драгутином, био је у Сријему (гл. Родословіе сербское у Гласнику V, 56, споредн Рјечник Даничића 1, 508) близу Крушедола и данашњих Карловаца гдје је Стефан Бранковић подигао сјајну цркву у име јеванђелиста Луке, у којој је и погребен. (Mon. Serb. 541 стр.)

2.

Хрисовуља благовјерне госпође Милице са синовима, војводама Стефаном и Марком Јакшићима, којом се, за помен сродника њихових, обећава сваке године прилагати у хиландарски манастир по 130 дуката,

1506 год.

Сестра горе споменутог српскога деспота Стефана Бранковића била је удата за храброга војводу Димитра Јакшића. Рођак тога Јакшића Стеван Јакшић служио је такође као војвода у деспота Стефана. Млађи син Стефана Бранковића, више споменути деспот Јован, био је ожењен ћерком тога Стефана Јакшића, Јеленом. (Родослов српски, Гласник V, 110. 111. Упореди Родослов српских царева Гласник XXI. 261.) Очевидно је, да су Стеван Јакшић и син му Марко имали својих земаља у Сријему. По томе, кад је брат Јованов митрополит Максим наумио саградити Крушедолски манастир, његови рођаци, Стефан и Марко Јакшићи, дадоше цркви земљу и околна мјеста (Родослов српских царева стр. 273, Живот архијепископа Максима Гласник XI, 128.) А они сад по примјеру својих рођака, деспота Бранковића дају у Хиландарски манастир хрисовуљу у којој се ово пише:

Слава тебѣ Боже нашъ, иже въ Троици скатѣи и покланаемѣи слава тебѣ и паки реку слава тебѣ, сыи и прежде сыи, Владыко Господи Боже отче вседержителю

покланаемыи достойно, ако въ истину и праведно и подобно велѣнїю святыни твоеа тебе хвалити, тебе пѣти, тебе благословити, тебе кланатися, тебе благодарити, тебе славити единосущнаго въ истину Бога и тебѣ приносити сердцемъ сокрушеномъ и духомъ смиренномъ словесную сїю службу нашу, ако ты еси даровавыи намъ разумъ твоеа истины. И кто доволемъ изглаголати силы твоа, или исповѣдати чудеса твоа на всако время Владыко? Владыко всаческихъ Господи небесе и земли и всакоа твари видимыа и невидимыа, сѣдаи на престолѣ славы и призираи въ бездны, безначальне, невидиме, непостижиме, неописане, неизмѣнне, Отче Господа нашего Інсуса Христа, великаго Бога и Спаса, упованїа нашего, иже есть образъ твоеа благости, печать равнообразна, въ себѣ показуа тебе отца, слово живо, Богъ истинныи, превѣчнаа премудрость, животъ, освященїе, сила, свѣтъ истинныи, имъже Духъ святыи авися истинныи духъ, сыноположенїа дарованїе, обрученїе будущаго достоанїа и начатокъ вѣчныхъ благъ, животворящаа сила, источникъ святыни, имже вся тварь словесная же и разумная укрѣпляема тебѣ служитъ и тебѣ присносущее всылаетъ славословїе, ако всачьскаа работа тебѣ: Тебе бо хвалатъ ангели, архангели, престоли, господствїа, начала, власти, силы и многоочетаа херувимъ и шестокрилатаа серафимъ. Съ сими блаженными силами Владыко человѣколюбче и мы грѣшнїе вопїемъ и глаголемъ: святъ еси, ако въ истину и пресвятъ и нѣсть мѣры великолѣпїю. святыни твоеа и преподобенъ въ всѣхъ дѣлѣхъ своихъ, ако правдою и судомъ истиннымъ вся наведе на ны. Создавъ бо человѣка персть прїемъ отъ земла и образомъ своимъ Боже почетъ, положи его

въ рай пища безсмертныа жизни и пріатіе вѣчныхъ благъ въ съблюденіи заповѣди твоихъ обѣщавъ ему, но преслушавша тебе истиннаго Бога създавшаго и и прелести змїиной повинувшаса, умерщвлена же своими ему прегрѣшеніи, изгналъ еси его праведнымъ судомъ твоимъ Боже изъ рая въ мїръ сей и возвратилъ еси въ землю, отъ нея же взятъ бысть, устроя ему пакибытїемъ спасеніе, еже самѣмъ Христомъ твоимъ. Не бо отвратиса създаніа своего въ конецъ, еже створи блаже, инже забы дѣла руку своею, но посѣтилъ еси многообразно, за милосердїе милости твоеа пророкы послалъ еси, створилъ еси силы святыми своими въ коиждородѣ и родѣ угожшими ти, глаголя намъ усты рабъ своихъ пророкъ, провозвѣщая намъ хотящая быти спасеніе, законъ далъ еси въ помощь, ангелы приставилъ еси хранителя. Егда же пріиде кончина временемъ глагола намъ самымъ сыномъ своимъ, инже и вѣкы створи, нжъ сын сїаніе славы твоеа и начертаніе състава его, носа же вся глаголомъ силы своеа, не всхищеніемъ вмѣни, еже быти равенъ тебѣ Богу и отцу, но Богъ сын съ человѣки поживе и отъ Дѣвы святыа въплощесь истощи себе зракъ рабїи пріемъ, сообразенъ бывъ тѣлу нашего смиренїа, да насъ съобразны створитъ образу славы своеа. Понежь бо человѣка ради грѣхъ вниде въ мїръ и грѣха ради смерть, благоизволи единородныи твои сынъ, сын въ нѣдрѣхъ тебѣ Богу и Отцу, рожьса отъ святыа Богородицы и приснодѣвы Марїи, бывъ подъ закономъ осуди грѣхъ плотїю своею, яко да иже о Адамѣ умирающеи оживутъ о самѣмъ Христѣ твоемъ, и поживе въ мїрѣ семъ даетъ повелѣнїа спасительнаа, оставивъ насъ отъ льсти идольскыа приведе въ познаніе тебе истиннаго

Бога и Отца, создавъ насъ себѣ люди израдны, царское священїе, азыкъ скатъ и оунщь водою и освативъ Духомъ Святымъ и дасть себе измѣну смерти, въ неже держими бѣхомъ, продани подъ грѣхомъ и сшедъ крестомъ въ адъ, да исполнитъ собою всаческаа, раздрѣть болѣзни смертныа и вскресе третїи день, путь створи всакои плоти еже изъ мертвыхъ вскресенїю, акожъ не бѣ мощно держиму быти тлею Начальнику жизни, бысть начатокъ усопшимъ, первенецъ изъ мертвыхъ, да будетъ самъ вса во всѣхъ первенствуа, и восшедъ на небеса сѣде одесную величествїа твоего на высокыхъ, иже и прїиндеть отдати комуждо по дѣломъ его, и не по многѣхъ днѣхъ посла имъ пресвятыи и срасленыи свои Духъ, иже научи ихъ всакои истинѣ, ако безъ сумнѣнїа вѣровати Божеству Его и сладцѣ Его ради безчестїе и смерть прїимати и многаа дарованїа подасть, даръ слова и премудрости, даръ чудотворенїа и глаголанїа странныхъ азыкъ, ако да аще малы суще и нищыа премудрыа и сильныа побѣдатъ и къ вѣрѣ приведутъ и вса человѣки истинѣ научатъ: тебе бо пророкы проповѣданную и святую Богородицу и присноде́ву вѣдѣти человѣки научиша юже мученицы исповѣдаша и мы вѣровахомъ. Вѣмы бо, вѣмы, ако велико дерзновенїе имаши изъ тебе родшемуса Богу, ако никтожь инъ, вса можеши ако Богу Мати, въ всемъ крѣпка еси, ако всѣмъ съдержительница тварѣмъ, ни едино же тебѣ не неможно, аще въсхощеши тоуїю. Тѣмже и припадаемъ къ крову благости твоеа и молимса и милаи са дѣемъ, да молишиса за насъ грѣшныхъ рабъ своихъ къ изъ тебе родшемуса Сыну твоему и Богу нашему. О владычице мїру, прїими наше сїе малое приношенїе, акъ твоа и отъ твоихъ тебѣ приноси-

мла, да и на насъ исполнитса слово Сына твоего, еже да сторицею вспріимемъ и животъ вѣчныи наслѣдствуемъ. Сего ради и мы въ Христа Бога благовѣрне, госпожа Милиця съ богоданными и възлюбленными сыновы моими воеводою господиномъ Стефаномъ и воеводою господиномъ Маркомъ Акшинкы пріими сїа (чит. пріимисмо),[1] ако да будемъ ктитори и обновители, иже въ святѣи горѣ Афонстѣи царскому великому монастырю Введеніе святаа святыхъ пречистаа Богородиця глаголемому Хиландарю, егожъ святыи Симеонъ новыи мироточецъ и чудотворецъ Сава многими труды и подвиги создаша въ славословіе иже въ Троицѣ славимому Господу Богу и Спасу нашему Інсусу Христу и въ похвалу пречистыа Владычиця нашеа Богородиця и приснодѣвы Маріи и елика ни будеть сила да спомогамо святыи монастырь и да направляемо и да имамы помнинъ акоже и прежніи святые ктиторіе и да са вписшеть въ святую проскомидію и въ святыи помяникъ и намъ да са пое параклисъ съборнои въ среду литоргіа и попъ един ли діаконъ да поютъ литоргію, единъ намъ, кои есма въ живыхъ, а другыи господину Стефану и Димитру преставльшимса,[2] и на обѣдѣ приливокъ братіамъ, такоже и лѣтныа памати да са творатъ усопшему господину Стефану, акоже есть святыи обычаи о святыхъ ктиторѣхъ и царѣхъ творити, и коливомъ съборнымъ и литоргіами

---

[1] Гледај ту исту ријеч у хрисовуљи 3-ој.

[2] Ваља помислити, да се под пошљедњим овдје разуміје горе споменути зет Стефана Бранковића, дједа Стефана Јакшића (који сад даје хрисовуљу) а под првијем другар Димитров при Стефану Бранковићу, може бити брат Димитров Стефан Јакшић, којега спрам предњега Стефана Јакшића можемо назвати старијим.

такоже и обѣдомъ и приливкомъ мѣсаца Генуарїа 28 день, такоже усопшему господину Димитру мѣсаца Марта 12 день, такоже да са творить и намъ всакому памать по преставленїи нашемъ, акоже обнуан есть сватымъ ктиторомъ и коливу и литургїами и приливци. И сего (ради) дари откорихомъ о дому богодарованнаго намъ господства и обѣщахомса сватому монастырю преучистыа Владыуница нашеа Богородица и Приснодѣвы Марїа прилагати на всако лѣто 130 дукатъ[1] въ вса дни живота нашего за душа благовѣрныхъ родителеи нашихъ и братїахъ и за душа наша иже обрѣтаемаа въ живыхъ. И сїе приношаемъ ти малое приношенїе, о обрадованнаа, помощница буди намъ въ житїи семъ, видимыа и невидимыа рати разори и столпъ крѣпокъ и оружїе въ бранѣхъ и съблюденїе и поборница и воевода непобѣдимаа буди намъ недостоинымъ отъ лица врагъ нашихъ и въ день, въ оньже хощеть Сынъ твои прїити судити мїру, тогда ми буди покровъ и предстательница и спасенїе душамъ нашимъ, и да сподобимса еже одесную Сына твоего Господа нашего стоати со всѣми сватыми Богу угодшими, аминь. Писаса сїи хризовулъ отъ созданїа мїру лѣту тогда текущу четвертому и десатому къ седмымъ тысящамъ,[2] индиктїонъ 9, кругъ солнцу 14, луи. 3, мѣсаца Мая 26 день у Надлаку.

Въ Христа Бога благовѣрна господа Милица и господинъ воевода Стефанъ и господинъ воевода Марко Акшинкы.

(Из рукописа Московске Духовне Академије № 514 л. 462 об. — 468).

---

[1] Гл. Рјечник Даничића 1, 317 ријеч: доукать.
[2] Т. ј. 7014 или 1506-од рођ. Христова.

3.

Хрисовуља Молдавскога господара Петра (Рареша) којом на исхрану братије хиландарскога манастира дарује сваке године по 3000 аспара. 1533 г.

Судећи по имену и години (1533) које је писана, ова ће хрисовуља припадати молдавскому господару Петру прозваноме Рарешу који је управљао Молдавијом 1527 — 1538 и опет на ново 1541 — 1546 године. Врховна власт допаде са свим из ненада у његове руке. Кад се смрћу Стефана VI. у 1527 год. прекиде племе основалаца Молдавскога господарства те се заподједе спор око избора новога господара: онда се на скупштини јави жена водећи млада човјека, за којега исприча, да је незаконити син пређашњег молдавског господара Стефана Великог (1458 — 1204) за доказ показујући печат Стефанов приложени повоју младићеву. Бојари га изберу за господара, еда би се само свршила препирка (Палаузова, Румынскія господарства Молдавія и Валахія въ историско-политическомъ отношеніи. Санкт-Петербургъ 1859, стр. 81, 82.) На ту прилику јасно опомињу и прве ријечи саме хрисовуље, гдје се вели: **по неизреченному милосердію и человѣколюбію Владыки моего, сладкаго ми Іисуса Христа — бысть призрѣніе Его на смиреніе мое и постави мя наслѣдника родителемъ моимъ.** Даље се у хрисовуљи господар обећава давати манастиру и више преко тада завјетованих 300

аспара у том случају „аще благоволитъ Господь Богъ нашъ — и сътворитъ съ нами милость, да избавитъ ны отъ руки иноплеменникъ.“ Јер у истину је Молдавија већ одавна стајала под турском влашћу, и сад је Петар Рареш намишљао објавити рат Турцима тражећи за то савезника, а тога ради је опет узбунио на се сплетке бојарске. Петар Рареш колико је био славан политичким радом и заслугама отачаству, толико је чувен и пословима са благочастивости, јер је сазидао многе цркве и манастире (Палаузов, онамо, стр. 82, 83). Ево сад саме хрисовуље.

По неизреченному милосердію и человѣколюбію Владыки моего сладкаго мн Іисуса Христа и по всемилостивомъ Его благоутробіи бысть призрѣніе Его на смиреніе мое и постави ма наслѣдника родителемъ моимъ. Тѣмже и азъ иже во Христа Бога благовѣрніи и христолюбивіи Іѡ Петръ воевода Божію милостію господарь земли Молдавскои пишемъ господство ми,[1] въ свѣденіе всѣмъ, како пріиде къ господству ми отъ пречистыа и святыа Горы отъ честнаго и царскаго и священнаго обители и великіа Лавры Сербскіа глаголема Хиландара, идѣже есть храмъ Введеніе пречистыа Богородицы и присноѣвы Маріа честнѣйшіи въ священноинокѣхъ и намъ о Христѣ възлюбленіи іеромонахъ куръ Макаріе игуменъ и съ братіами мѣста того и вспомаху молебнѣ господству ми, како да будемъ ктитори вышереченому монастырю. Мы же милосердіемъ движими и повелѣніемъ заповѣди водими благоволихомъ (на страни: приимосмо) просимое тому исполнити, да будемъ отъ дне-

[1] Тај обични назив молдавских господара у рукопису овдје и ниже пише се неправилно „гдовомци.“

шнаго дне ктитори вышереченному монастырю, да са ѕоветь отъднѣсь монастырь господства нашего. Тѣже и приложили есма образъ ѕа кормленіе монастырское, да се давати на всакъ годъ по три тысящи аспри,[1] и триста аспри спенѕа посланникомъ,[2] и овоѕи да се давати на всако годище,[3] и да са не отъиметь отъ вышереченнаго монастыра до гдѣ и животъ господства ми.[4] Аще ли благоволитъ Господь Богъ нашъ иже въ Троици славимыи и пречистаа Богомати и сътворить съ нами милость да избавить ны отъ рукы иноплеменникъ, и не сїа тоуїю вышеписанная подати, но и множаншаа. А игуменъ реченныи куръ Макарїе и съ братїами отъ реченнаго монастыра прїимили господства ми,[5] и обѣщалиса да они поютъ въ понедельникъ вечеръ параклисъ пречистои а ѕаутра въ вторникъ святую литургїю и съ коливомъ и съ прилавкомъ и на трапезѣ прилавокъ братїамъ, и по уставу церковному многа лѣта приглашати, донелѣва и они живи и будущїи по нихъ иноци, дондеже будетъ монастырь. Понежъ сїа прїаша и обѣщашась и молнымъ симъ нашимъ хриѕовуломъ егоже Богъ изволитъ

---

[1] Аспра, мален сребрн новац, који је у разно доба имао разну величину и цијену. Гледај о томе примједбе и у Венелина: Влахоболгарскія и Дако-славянскія грамоты Спб. 1840 стр. 96 и даље. По њему у почетку XVI в. њемачки талир износи 36 аспара.

[2] Спенза, од латинскога expensa — трошкови на издржање, расход. Гледај Венелина Влахо-болгарскія грамоты стр. 149, 150, 156, 157. И у пољском је exspens издржање.

[3] Ово — зи што и *ово*, оно т. ј. горе поменуте 3 тисуће аспара. По старој форми к заменици ово додато је јоште *зи*. Гледа. Monumenta Serbica p. 477, 478 спор. Рјечник Даничића 2, 202.

[4] Т. ј. докле ће продуљити Бог живот мој.

[5] Т. ј. примили од мене.

преемнику быти по насъ престолу господства ми или отъ нашихъ дѣтей или кого отъ рода нашего или иного кого сему нашему записанїю не поругаему быти но паче потвержену или пакы елико по силѣ, а паки кто не исполнитъ нашего обѣщанїа отъ сущихъ по насъ, таковїи да имутъ дати отвѣтъ на страшныи день судныи (и будутъ проклати),[1] отъ Господе, а пакы кто тамо имать быть игуменомъ и съ братїами, такоже да не исполнатъ своего обѣщанїе, такоже будутъ (да суть) осужени на страшнѣмъ и нелицемѣрнѣмъ Христовѣмъ судищи. Вѣрою и повелѣнїемъ господства ми утвердивше и записаша се въ лѣто 7041 мѣсяца Марта 13.

(Из рукописа Московске Духовне Академије № 514 л. 468 об. — 470).

Капитон Невострујев.

---

[1] Двије те ријечи намјештене у заградама, ставили смо сличивши така мјеста у другим хрисовуљама и нацртима рукописа. Писац је не разабравши оригинала на сву прилику написао овдје некаку бесмислицу: въ въдаке имати.

ПРОСКОМИДИЈА ИЗ ЗОГРАФСКОГ МАНАСТИРА У СВ. ГОРИ.

ПРИЈЕВОД БУГАРСКО-СЛОВЕНСКИ ПАТРИЈАРХА ЈЕВТИМИЈА.

Руски списатељ г. Севастјанов снимио је фотографијом у зографском манастиру у Св. Гори налазећу се написану на дувару проскомидију, коју је превео са грчког на бугарско-словенски језик Евтимије Трновски, патријарах у времену између 1360 и 1389 године. Тај фотографски снимак он је предао г. А. Хиљфердингу ради печатања у коме од руских археолошких листова. Г. Хиљфердинг, држећи, да би пријевод те проскомидије од знатнога бугарског патријарха Јевтимија, кад би се у Русији напечатао, остао неприступан за Бугаре, којих се више тиче, него Руса, нашао је за боље, да се тај пријевод старинске бугарске књижевности напечата у Србији, јер ће лакше моћи допријети до учевних Бугара. С том намјером он је фотографске снимке од те проскомидије, скупа са пријеписом, послао почасном члану српскога ученога друштва митрополиту српском г. Михаилу, а он одбору реченога друштва. Одбор пак предао је то језикословном одсјеку на преглед. Језикословни одсјек прегледавши те снимке, нашао је, да би требало пријепис од те проскомидије напечатати у Гласнику због важности књижевнога црквеног језика онога времена, када је преваћач те проскомидије живио, и да би за науку о језику најбоља корист била, кад би се то напечатало са свим онакијем правописом и са

они скраћењима, као што је у оригиналу. То мишљење одсјека примио је и одбор, и ево се тај пријевод овдје печата онако, као што је у оригиналу.

Бжтвенаа слꙋба стыхъ

литꙋ-ргеа: діакѡ — нскаа кꙋріеѵѣуміа патріархра трьновскаго: —

Егда хѡщемь їереи бжтъвнаа съ вршати слоужба, дль жень є пръвѣе мирень быти съ всѣми и неимѣти ничто нинакомъ и срце елика сила очищати ѿскврьнныхъ помышленіи, въ здръж... имало ѿвечера и трѣзвити даже доврѣменѣ литоургіи врѣмены же наставшоу, поеже сътворити и обычное настоащемоу метаніе въхѡда въ црковъ. Сщенникъ коупно и діаконъ и твора метаніе прѣдь стыми икѡнами, и нашвѣ странѣ, и тако вьхѡда вь стыи олтарь и твора метаніе прѣстоа трапезоа, и гла молитва сіа Ги бже мои послаи ми — — стыа славы своеа и оукрѣпима надѣло слоуженіа сего, въ еже прѣстати не ожѣнно прѣстомꙋ олтарю и сщенствовати,

сіа ꙗко блень еси въ вѣкы, аминь. и тако възме къ ждо стіхарь свои вьрака свои, и тако творать поклоны три, къ въ стокѡ члаще въ себѣ, вь бцѣстима грѣшнаго и помилоуи ма. таже прѣкланѣетса діакѡнь къ сщеннікоу дръжа въ рацѣ своеи стіхарь съ ѡраремь и глеть блви влко стіхарь съ оураремь и глета сщенника, блвнь въ нашь всегда нынѣ и прно и тако станеть къ ждо на своемь мѣстѣ. облачащеса въ стіхарь, гле къждо къ себѣ сице, давъ зрауетса душа моа ѻ ѻ ѡвлѣче вѡ ма въ риза спсенїа и ѡдеждеа неталѣнїа ѡдѣама ꙗко на жениха вь зложи нама вѣнець ꙗко невѣста оукрасима красотоа, всегда нынѣ и прі.:

потомъ налагаеть епитрахіль гла, блвень въ изливаи вагеть своа на сщеникы своа съходашжа на брада

аарша съходащѧ на ѡметьодеждѫ... всегда ини́нѣ ипри-сно ивъ вѣкы вѣкѡм.

та҃ прѣпоасоуетса гл҃а, бъ прѣпаасаетма силоа и положи непо́рѡчень кѫ҃ мои всегда и нинѣ и при́сно

и́ тако цѣлоуеть діакѡнъ ѡрарь, и́ въ злагаеть его́ на́лѣвое рамѡ̀ гла, ст҃ь, ст҃ь ст҃ъ та҃ въземь десна наракѣвица и налагаеть ѫ надеснѧ рѫка гл҃а десница гн҃ѣ сътво́ри силѫ десница гн҃ѣ възнесе́ма десная ти рака гн҃и съкроуши врачь: имнѡжь славы твоеа сътрыль еси съпостаты. такоже и дроугаа възлагаа нань гл҃еть рѫцѣ вои сътво-ристѣ ма и създастѣма. діакѡ҃ же шедь́ въ проскомидіа и разгыбает ст҃аа и діскось оубо поставлѣеть ѿ лѣвыа страны, потїрь же ѡдеснѧ.

такоже и прѡ́чаа по́чиноу и́ та҃ сщ҃енникоу пришѣ́шоу твора҃ по клѡ́ны трї прѣстоѫ проскомидїа, гл҃аще къ себѣ къѫ́о. Искоупилны е́си ѿ клатвы законныѫ, чьстноѫси кръвїѫ. накр҃тѣ пригвожьса и́копїемь провод́са, всъмрътїе источилъ е́си ча҃кѡмь, сп҃се на҃ сла́ва тебѣ: —

та҃ гл҃е. бл҃вень бъ нашь всегда и́ нинѣ и́ при́сно и вѣкѣ. и така въземь въдеснѣи рѫцѣ копїе вьлѣвѣи҃ же прософѡрѫ. и́знаменавь г҃ просфорѫ гл҃еть. въ въспоминанїе га҃ и ба҃ и сп҃са на́шего їс҃ ха҃. навїе въ нъзи́ть копїе ѿлѣвыа страны въ просфорѫ.

и прѣрѣзаѫ гл҃еть. ꙗ҃ко о҃вча назаколенїе ве́деса. на-деснѣиже странѣ гл҃еть. и҃ꙗко а҃гнець прѣмо стригѫщемоу е́го безгла́сень, тако не ѿвръ́заеть оустъ свои҃, та҃ нагорнеи странѣ гл҃е. въ смѣрени е́го сѫ́дь его въза́тса, надо́ анеиже странѣ гл҃еть, родже его кто и҃сповѣдь;

Діа́кѡни́же дръжа ѡ́рарь въдеснѣи рѫцѣ ѡ́бѣма пры-стома, накото́ роежде рѣзанїе пока́зоуѫ гл҃е ґоу помолиме.

та҃ поси҃ гл҃е҃ діа́конь, възми вл҃ко, та҃ сщ҃енникъ въло́жиь копїе ѡдеснѧ странѫ просфоры: и҃зе́млеть ст҃ыи а҃гнець гл҃а, и҃ко въземлетса ѿземла живѡтъ е҃го, и҃пола́га҃е е́го къ знакъ въ ст҃ѣмь дїе́сокѣ.

ре́кшоу же діакѡноу пожрѝ вл҃ко, прѣрѣ́зоуеть е҃го сщ҃е-ниикь кр҃то о́бразно гл҃а. жре́тса а҃гнець божїи въземлаи грѣхъ

миро҃у замирскыи живѣшть и сп҃сенїе. и прѣвра́щаеть его ни́ць аще и҆ѣто҃плъ и҆ко да́ неи҆споу́щаеть благѫ. та́ водеть ѥ҆го ѿдесныа страны съкопїемь гл҃а. є҆ди́нь ѿвѣшинъ копїемь ребра ѥмоу прсво́де, и҆ а҆́вїе и҆зыде кръвь и вода и҆ ви́дѣ выи свѣдѣтелствова и҆ и҆стинно є҆ свѣтелство ѥ҆го. дїа́кѡнже въливаеть въ ст҃ыи потїрь ви́но и҆водѫ, ре́къ пр҃ъвѣе къ сщ҃енникоу бл҃ви вл҃ко. їерѥ́и же въземь вторѫ́а просфорѫ, гл҃е. въ чь҃ и҆въпама́ т҃ прѣбл҃вены́а вл҃ко. їерѥ́и же въземь вторѫ́а профорѫ гл҃е. въ чь҃ и҆въпама́ т҃ прѣбл҃вены́а вл҃чцѫ на́шѫ вцѫ и҆пр҃но дѣвы марїа, ѥ҆́же ма́тва ми прїими жрътвѫ сїѫ въ ст҃ыи и҆прѣнб҃ныи свои жрътъвник. и҆въземь зр҃ъно съ ст҃ымь копїе́мь, полагаеть ѥ҆ ѿлѣвыа страны ст҃го агньца

натре́тїи просфорѣ гл҃е, чт҃наго славна́ пр҃рка пр҃тча и҆ кр҃тлѣ їѡа́нна. ст҃ы́ сла́вны́ и҆ въсеѡхвалны́ а҆п҃лъ, и҆же въ ст҃ы́ ѿцѣ на́ши́ и҆ їерархъ, василїа великаго. григорїа̀ бг҃ослова и҆ їѡа́нна златоу́стаго: а҆ѳана́сїа кѵрїла нїколаа и҆же въ мѵ҃рѣ мѣ ст҃ѣ ст҃ы́ї їерархъ. ст҃го апл҃а пръвомн҃ка и҆ а́рхїдїа́кѡна стефан҃.

ст҃ы́ великомн҃къ геѡ́ргїа димитрїа ѳеѡ҃ръ. м҃. и҆ въст҃ѣ ст҃ы́ мн҃к. пр҃вны́ ѿцѣ на́ши́ антѡнїа ѵ҆ѳѵ҃мїа са́ввѫ, оноу́фрїа. аданасїа а́дѡнскаго деодѡра отоуди́та, и҆ въ ст҃ѣ пр҃ны́ї, ст҃ы́ и чю҃ тво́рецъ везсре́бръчикъ. ст҃ы́ и҆ пра́ведны́ бг҃о ѿцѣ їѡакїма и҆ а́нны, ст҃го е҆́моуже є҆ дн҃ь, и҆ въст҃ѣ ст҃ы́ и҆же матвами посѣти на́ бг҃е. И тако въземь ча́ полагае т҃ и тѫ ѿлѣвыа страны ст҃го агнъца по́до́лѣ же прочаа поста́вляѣть части, та́ въземь дроугѫа просфорѫ гл҃е. овъсѣкомь епк҃пьствѣ православны́ї аѳхїепк҃пѣ наше́ и҆мѧрек чьст҃ѣ презви́терстѣ ѥ҆же о҆́ѣ дїа́кѡнствѣ, и҆въсѣко́ сщ҃енничьскомь чинѣ ѻ҆ѡ҃ци наше́ їгоу́менѣ обратїа́ и҆съслоужї́теле наши́ презви́терѡ и҆дїа́кѡнѡ. и҆овъсѣ братїа́ наши́. и҆хже призваль еси въ свое о҆́чищенїе своимь благожтробїемь прѣбл҃гыи вл҃ко, та́ поминае т҃ и҆хже хо́щѣ живы́, и такои҆земл҃ечѧ́, надроу́зѣм просфорѣ гл҃е си́це. ѻпа́мати и҆ ѻ҆ставлени грѣхѡ́ блажены́и кти́тѡръ хра́ма сего, та́ поминае т҃ херотѡнисавшаго ѥ҆го архїерева, и҆и҆хже хощїе оумерѡ́ши́ поимени, та́ гл҃е си́це. овъсѣ и҆же вънадежи́ въскрѣ҃нїа и жизни вѣ́чныа и въ твоемь пришѣшенїи оусѡпши́ православны́и ѿць и братїи

наши помѣни чл҃колюбче гн҃. ꙗко ꙗзеле чл҃. И възе метаницѫ
събираеть въса ѧже въ ст҃ѣ дїскосѣ чѧсти пост҃го а҃гнѧца,
ꙗко лежати въсѣмь съвъкоупно и неѡпасти ѡни ничто́же.
Дїаконже въземь кадилницѫ и вълобжь дїмїамъ вънѫ гл҃е къ сщ҃е-
никоу. бл҃ви влкѡ кадило, таже гл҃ет гоу помолимсѧ. Їерѣиже
гл҃е молтва сїѧ.

Кадило тебѣ приносимь х҃е бе нашь въ вона блгоѡханїа,
еже приемь напрѣнебныи свои жрьвникъ, въспосли намь влгть
прѣст҃го твоего дх҃а. Дїаконъ. гоу помолимсѧ. Їереиже покадивь
звѣздѫ полагоеѧ надьстынмь а҃гнѧцемь гла҃, и пришедши
звѣзда ста врьхоу идеже бѣ отроча. Дїакѡ. гоу помоли.

Їереи покаждаетъ пръвое покрывало и покрывае стыи
дїскосъ гл҃а. гь въцрисѧ вълѣпотѫсѧ облѣче облѣчесѧ гь силѫ
и прѣпоасасѧ, дїакѡ гоу помолимсѧ.п окрыи влко. Їереиже по-
кадивь второе покрывало и покрываеть стыи потирь гл҃а. покры
небса добродѣтѣль дїакѡ. гоу помолимсѧ, покрыи влко.

Їерѣиже покаждае лер ѝпокрываеть ѡ воа гл҃а. покрыи
накрово крилоу твоею, таже свазавше ѡбои свои рѫцѣ ипок-
лонишеса гл҃а блвень бъ ѝже тако изволивы всегда и нїнѣ и
прно ѝ въвѣкы вѣкѡ а҃минь. ипото гл҃е дїакѡ. опрѣложени
чьстны даршевъ гоу помолимсѧ, Їереи молитвѫ, вжѣ бе нашь.
ипосемь покажаеть самь Їереи стыа дары, та чьстнѣшѧ
херовы. та бе оущедрины, и посемь творить ѡпь

Та въземь дїакѡ кадилницѫ ѡходить и кадитъ стѫа
трапезѫ окрт҃ъ гла тро съи. въ гровѣ плътъ скы въ адѣже съ
дшеа ꙗко бъ- въ раи же съразвоинико и напрѣстолѣ бѣше
х҃е съ оцемъ и съдхо въсѣ исплънѣѫ неописанне. — И пото
кадить въса церковь. ивъше пакы во стыи олтарь покажаеть
стѫа трапезѫ ѝ Їереа. и поставь кадилницѫ на своемь си
мѣстѣ. самже приходить къ Їереу. и ставше въ коупѣ прѣ
стоѫ трапезоѫ творатъ поклѡны г҃. глаще къ себѣ, цр҃ю
небны, їнм слава въ вышни два. и гн҃ оустнѣ ми ѡтверзеши
еднѫщь, та цѣлоуѫ, Їереи оуво еулїе, дїакѡже стѫа трапезѫ
и посемь прѣклонѣеть дїакѡ своѫ главѫ къ сщ҃еникоу дръжа
и ѡрарь свои трїми пръсты деснѫ рѫкоѫ, гл҃е. врѣма съ
творити гн҃и блви влкѡ. Їереи же блгославлѣеть его гл҃а блвень

бъ на всегда и нинѣ и прно и въ вѣкы вѣ: — та діакш. помолися ѡ мнѣ влко,

Їереи глѣ, дайсправита гь бъ наши стшпы твоа, ипакы діакш глѣ. помѣнима влко стыи. Їерѣи глѣ помѣне тта гь въ цртвиси. и діакшноу рекшоу амин. и поклоншоуся, исходить и стане насвое мѣстѣ обычнѣ прѣстыми двѣрми. и поклонса г. съ благоговѣніе, глѣ къ себѣ, ги оустнѣми Швръзеши моуста моа възвѣста хвалѫ твоѫ, и посе глѣтъ срѣдніимь гласо, бл̑ви влко, Їереи глѣ. блвено цртво оца и сна и стго дха ининѣ и присно и въ вѣкы вѣкш:

и авіе начинае діакш, миршо гоу пом:

ѡ съ вышне миръ и спсени дшь наши, гоу по: —

ѡ мирѣ въсего мира облгостаніи стыи бжіи цркшвь и безъвкоупленіи въ сѣхь гоу помолимса: —

ѡ стѣмь храмѣ семь, и иже съ вѣроѭ ивлгоговѣніемь и страхо бжіемъ въходащіи въ нь гоу помолимса: —

ѡ архіепкпѣ наше имн. чьстнѣ презвитерствѣ еже ѡ хѣ діакшнствѣ ѡвъсемь причьтѣ и блюде гоу помоли: —

о блговѣрнѣ и бгохранимѣ цри нашемь ѡвъсеи полатѣ и вое его гоу п: —

ѡ посшвити и покорити понесѣ его въсѣкого врагъ исъпостата гоу по: —

о градѣ се и въсѣкомь градѣ и странѣ, и вѣроѭ живѫщіи вни, гоу помоли: —

ѡ блгорастворени въздоухъ и ѡ оумноженіи плѫдь земныхь. и ѡврѣменех мирныих, гоу помолимса: —

о плаваѫщих пѫтьшествоуѫщих неджгоуѫщих страѫщіи плѣненыих и ѡспсеніи ихь, гоу помолим: —

ѡ избавитиса намь ш

прстѫ чистѫ прѣблвенѫ влчцѫ нашѫ вцѫ и приснодвы маріа съвъсѣми стыми помѣнѫвшѣ, сами себѣ и дроугь дроуга, и весь живш нашь: хоу боу прѣдадимь: —

Їереи въ згласитъ, ико повает тивъ сѣка слава. Семоуже глемоу Шіерѣа,

Діакш сътворивь поклоненіе прѣстыи жрѣвнико, оустѫпаеть Шсвоего мѣста, ше надеснѫ странѫ стоить прѣ

стыми и҆кѡнами ожидажа́нтїфоноу скончѣнїе, такожѐже дльжень є҆ творити и҆ накоторыижо а҆нтїфонь. Скончаноуже оу҆во вышшоу стомоу антїфоноу, и҆ деть пакы на свое обычное мѣсто, и҆ сътворъ поклонѐнїе, пакы глѣ. Пакы и҆ пакы мирѡ҃ гоу помолимса: — застѫпи спси помилоуи, и҆съхрани на бе твоеа благтїа. —

прѣстѫ чистѫ прѣблаженѫ вачца наша вцѫ и҆прно дѣвы марїа съвасѣми стыми помѣнѫвше, сами себе и дроуг дроуга, и҆ весь живѡ҃ нашь, хоу боу прѣда: —

тѫже, їерен възглашенїе, ꙗко твоа дръжа: — повторѣмже антїфонѣ, дїакѡнь. пакы и҆ пакы мирѡ҃ гоу помолимса: — застѫпи спси помилоуи, и҆съхрани, — прѣстѫ чистѫ прѣблаженѫ вачицѫ: — їерен възглашенїе, ꙗко блгъ и҆чаколю: — Дїакѡ҃же поклоненїе сътворивь ꙗко рѣхѡ҃, възходить въ стыи олтарь, истоить ту пѣваемо блаженаа. Егдаже прїидѫ пожще и дославѫ. приходить їереиже и дїакѡ҃ прѣстѫ трапеза, иткора поклоненїе въкоупѣтл возьмь сщенникь стое еуаїе, даеть дїакѡнꙋ.

и тако и҆шедше Ѡмалыи дверен, твора малыи въхѡ. пришедше и҆ставше на обычнѣ мѣстѣ, прѣклонѣѫ ѡ҃вои главы, и҆ дїакѡноу рекшоу малѣмь гласо гоу помолимса. коупно и҆ ѡ҃рарь свои дръжѫщоу трїми прьсты десноѫ рѫкоѫ

Блви владко въхо стыи: показаѫ коупно и҆къвъстока съѡрарє сице дръжа єго, и сщенникь твора крть десноѫ рѫкоѫ къвъстокѡ҃ глѣть ѡ҃тан, блвень въход стый твои ги всегда нинѣ и҆прно и҆въ вѣкы вѣ. та, дїакѡн Ѡходи кънаставникоу. и цѣлоуе ѻ҃нь стое еуаїе, аще є҆ тоу ѡ҃вѣ ꙗко.

Аще ли нѣ, цѣлоуе то сщенникъ. та глѣ дїакѡн прѣмѫдрѡ҃ прѡ҃сти, въ вигъ мало рѫкама стое еуаїе крьть жеко-творить. та поклонса тъиже и҆сщенни҃ съзади єго, въходѧ въ стыижрѣвникь. и҆ дїакѡ҃ оу҆во полагѧе стое еуаїе на стѫ трапезѫ. пѣвцѝ же пожѫ шбычныа трора и кондака, и҆ егда прїидѫ напослѣднїи кондакъ, глѣ дїакѡн къ сщенникоу прѣклонь главѫ своѫ и҆ ѡ҃рарь свои дръжа ꙗкоже многажди рѣхѡ҃. Блви владкѡ врѣма трїстго и їерен же знаменаѐ єго глѣ. ꙗко сть еси бже нашь и тебѣ славѫ възсилаа оцоу и҆ сноу и҆ стомꙋ дхоу нинѣ и҆ прно: — и кондакю скончавшюса,

пришед діакѡн близь сты̑ двéреи покáзоуѥ исъѡрарѣ сѥонмь къвнѣшнимь гла̑ велегласно. Ивъ вѣкы вѣкѡ̑. пожщимже вънѣшнимь трїстое. діакѡн стоить близоу їереа матѣ̑ глацїоу. скончанѣже бывши мáтвѣ̑, ѥгда оуслышѫ̑ пожщїи сла̑ инни, гла̑ итїтрїстое трїщи творащѣ въ коупѣ и поклоненїа трї прѣ̑ стож трапезож. та̑ гле̑ діакѡн къ їерѥоу, повелай блáко. и ідѫ̑т насѣдалище, и гле̑т сщенник іды, бл̑вень градыи въ има гне, и пакы діакѡн, бл̑ви блáко гóрнее сѣдалище, и сщенникъ. бл̑вéнь ѐси иже напрѣстолѣ̑ славы цр̑твїа своего сѣдай всегда и нинѣ и пр̑но и въ вѣкы вѣ: —

и поскончани трїстго̀ гле̑ діакѡн. възнмѣ̑. сщенни̑. миръ въсѣм. діакѡн, премѫдрѡ̑, и чьтець гле̑т про̑ апл̑оу. діакѡнъ прѣмѫдрѡ̑, чьтецъ. къ еуреѡм, или къ римлѣнѡм. и діáкѡн пакы. възнмѣмь.

Скончану̑ же бывшоу апл̑оу. възглашает їерей: мирти̑, діакѡн гле̑. прѣмѫдрѡ̑ чьтець, аллїлоуїа ѱлѡ̑ два. діакѡнь, възнмѣ̑, та̑ гле̑ сщенни̑ мтѣ̑ сїа пѣваемоу имамѣсто. ащели неимать, станет прѣдстож трапезож трапезож, изра къ запрѣдѡ̑ възгласит. прѣмѫдрѡ̑ прѡсти оуслыши̑ стго еуглїа и діакѡ̑. Ѡ їѡанна стго еуелїа, и діакѡ̑. Ѡїѡáнна стго еуглїа чтенїе.

и сщенникъ пакы. въ нмѣ̑, аще ли же слоужить сънимь дроугы̑ діакѡн възглашает тъ̑ сщеникже млъчит. Скончѣноу же быкшоу еуглїоу, гле̑ть сщенник къдїáкѡноу вышьши̑ гласо̑, миртї, діакѡн оубо пришед до сты̑ двереи, Ѡдает сщенникоу стое еуглїе, та̑ ставь на обычнѣ̑ мѣстѣ, гле̑ сице. ръцѣмь въси, Ѡвъсеѫ дшѫ и Ѡвъсего помышленїа ръцѣ̑ въси. ги̑ въ седръжи̑телю бе Ѡцъ нашихъ, молимтиса

повелицѣи мáти твоеи молимтиса оуслыши и помилоуи на̑, ѥще мóлимса о блговѣрнѣмь и бгохранимѣ̑ цри нашѣ̑ одръжáвѣ ѡ повѣдѣ. ѡ прѣбывани о̑ мирѣ ѡздрáви исспсени ѥмоу. и гоу боу нашемоу наипáче поспѣшити и напрáвити ѥго въвсѣмь. и покорити подниѡѕѣ ѥго въсѣко̑ вра̑, исъпостата: и ѥ̑ще молимса облговѣрнѣ̑ и хр̑толюбивѣмь цри наше̑ имарѣ̑ и оцрици ѥго. ѝ ѥ̑ще молимса ѳархїепископѣ нашѣ̑ имарек: и

є҆ще мо̀лимсѧ ѿставлени грѣхшвъ рабоу вѫ҆їоу и҆ ѻ҆ц҃оу на́шемоу и҆марек ї҆ершмонахꙋ̀ и҆ ѻ҆вѣсеи є҆же о҆х҃ѣ вра́тїи наши̑:

И҆ є҆ще мо́лимсѧ о҆́вѣсѣ̑ слоужѧщи̑ и҆ послоу́жившиѝ въ ст҃ѣи обитѣли сеи: —

и сщенник, възглашенїе. ꙗ҆́ко мл҃стивь и҆ чл҃колюбець бъ є҆сн. и҆ а҆́вїе дїа́кѡ.

помолитеса ѿглаше́нїи къ гдоу, вѣрні́м о ѿглашены̑ помолимса да ї҆ѣ̀ помилоуєть и҆. огласи́ти и҆̑хь словомь истиннымь: — Ѿкры́ти и҆́мь є҆ѵ҆ї҆ѥ̀ праведное. — приєдинити и҆́хь къ ст҃ѣи своеи съборнѣи и҆ а҆пⷭ҇ѣстѣи цр҃кви: — сп҃си. поми́лоуи застѫпи̑, и съхрани̑ и҆хь бе҃ твоеѫ̀ бл҃годѣтїа: —

Ѿглашенїи, главы ваша гв҃и прѣклони́те: — ї҆ереи възглашенїе, даи́те сна́ми слава̑ прѣ. и҆ пакы дїа́кѡ.

Є҆лико ѿглашенїи и҆зыдѣ̀те ѿглашенїи и҆зыдѣ̀те. є҆ліко ѿглашенїи изыдѣте данекто Ѿоглашеныи̑, є҆ї҆ко вѣрни: пакы и пакы мирѡ̀ гдоу помол: —

О҆ съ вышнѣ̑ мирѣ и҆ ѻ҆спсенїи дш҃ь нашихь, гдоу помоли́мсѧ.

О҆ мирѣ въсего мира, бл҃гостоанїи ст҃ыи̑ вѫ҆їи̑ цр҃кѡвь и осъвъкоу плени въ сѣхь гдпомоли́мсѧ: —

О҆ ст҃ѣ̑ храмѣ сѣ̑ и҆ и҆̑же съвѣрѫ̀ и бл҃гоговѣнїемь и страхо̑ бѫ҆їемь въ ходѧщїи̑ вънь, гдоу помолимсѧ; — Ст҃аже гл҃а дїа́кѡ възи́раѥ̑ насщ҃енника. и егда разоумѣѥ̑т ꙗ҆́ко съвръ́ши млтвѫ̀, а҆́вїе гл҃еть, прѣмѫдрѡ̑. сщенни̑ же възглашенїе, ꙗ҆́ко по̀бдѧет ти въ сѣ: —

и пакы начинаѥ̑ дїа́кѡ, пакы и пакы̀ миршмь гдоу помолимсѧ: —

Ѿ а҆рхїеп҃копѣ наше̑. чьстнѣ̑ презвитерствѣ, є҆же о҆х҃ѣ дїакѡнствѣ, и҆ ѻ҆́вѣсемь причьтѣ и҆ блюде̑ гдоу по̑ли̑с: —

Ѿ благѡвѣрнѣ̑ и хрлю́бивѣ̑ цр҃и наше̑ и҆мар. о въсеи полатѣ и всѣ̑ є҆го, гдоу пом̾: —

Опосѡвити и҆ покорити подносѣ є҆го въ сѣ̑кого врага и҆ съпоста́та, гдоу помолимс: —

Ст҃аже гл҃а, възирает на ї҆ереа, и҆є҆гда смотрить то̑ скончавша млитвѫ, а҆́вїе гл҃е̑ сщ҃енникъ сщ҃енныи потїра прѣвы на ст҃ѣи трапезѣ, и посемь възи́маеть и ст҃ыи дїскось Ѿглавы дїа́коновы съ единыѧ страны стожщоу, и полагаеть и҆́того

пôбнѣ на стѣи трапезѣ починоу, приглоуаи тропара, благошвразныи Їωсифъ съдрѣеа сънемь прѣчистое тѣло твое, плащаницеѫ чистоѫ обьвивь и вонѣми въ гровѣ новѣ за положи. таже покрывала зметь самъ Їереи Шстго дїскоса и стыа чашѫ, и поставлѣеть та ихь мѣстѣ аѣрже въ земь Шрамена дїакωноу и покадивь тъ тако дръжѫщоу кадилω дїакωноу, покрываеть съ нимь стаа и посемь възме самь кадилницѫ, кадить стаа гла сице, оублажи гн благоволенїемь твоимь сїωна и дасъзиждь тса стѣны їерлимскыа, тогда благоволиши жрътвѫ правдѣ възношенїа и всѣ сажагаемаа, тогда възложѫ на олтарь твои телца.

та кадилницѫ Шложивъ, станѫть ѿбои прѣстоѫ трапезоѫ молащеса въ себѣ, бе оцѣстима грѣшнаго и твораще и поклоненїа великаа г. и сщенникь оубо низпоущаеть фелωнь и рѫцѣ свои сказавь дроугѫ къ дроузѣ главѫже прѣклонивь прѣ стоѫ трапезоѫ, гле влвите стїи, дїакωнже выѫ прѣклонивь и къ сщенникоу зра гле дхь стыи наиде ната сила вышнѣго осѣнитта.

и пакы гле дїакω їереоу, помѣни ма влко стыи, и сщенникь. помѣнета гь въ въ цртви си. таже дїакωноу рекщоу, амин ипоклоншоуса и врѣма дожавшоу, исходитъ. и ставь на ѡбычнѣ своемь мѣстѣ престыми двери гле

въ стыи олтарь и въземь кадилницѫ с димїамо ипришедъ къ їереоу, и възе ѡбычнѣже окадилѣ влвенїе, кадит стѫѫ трапезѫ крτовразнѣ околω. жрτвникже весь и їерêа и посе стане Шлѣвыа его страны съ въсѣцѣмь благоговѣнїемь. ожидаѫ скончанїе млтвѣ, тоиже скончавшиса, стоать коупно ѡбои молаще хероувїкоглаще късевѣ.и натрое рекше его ипоклоншеса, Шхода въпроскомидїа, прѣдьидѫщоу дїакωноу съ кадилницеѫ. иже ипокадивь стаа, моласа въ себѣ бе оцѣстима. и гле къ їереоу възми влко. и сщенни възем полагаеть его налѣвое рам дїакωноу гла, възмѣтеса рѫкы наша въ стаа. тажь стыи дїскосъ въземь, полагаеть врѫхоу врѫха дїакωноу. дръжѫщоу итомоу тъ състрахо и въсѣцѣмь въ нимантемь и Шчество. Самже сщенникъ възметь стыи

потїрь тъ́кмо, и тако творѧ̑ великыи въхо
дїа́кѡноу дръжѧщоу икадиница съ ст҃ымь дїскосо̑ наединоемь
прѣстѣ десныѧ рѧкы своеѧ. въходѧще въ ст҃ыи олтарь гла̑
къ себѣ. бл҃ѣвень градыи въима гн҃е б҃ъ гь ѩ̑вися намь. таже
полагае̑ сщ҃енникъ сщ҃енныи потїрь прѣчѣе наст҃ѣи трапезѣ,
и посемь възи́маеть и ст҃ыи дїскось ѿ главы дїаконовы съ
единыѧ страны стоѧщоу, и полагаеть ѩ̀ того по̀бнѣ на ст҃ѣи
трапезѣ починоу, при гл҃оуа и тропарь. Бл҃гообразныи
ї҆ѡ̑сифъ съдрѣва сънемь прѣчистое тѣло твое. плащаницеѫ
чистоѫ ѡ̀вьвивъ и̑вонѣми въ гробѣ новѣ за положи.
таже покрываѧ зметь самь їерей ѿ ст҃го дїскоса
истыѧ чашѫ, ипоставлѣеть та на своемь ихь мѣстѣ а̑ерже
въземь ѿрамена дїакѡноу и̑ покадивь тъ̑ тако дръжѧщоу
кадилѡ дїакѡноу, покрываеть съ нимь ст҃аа и посемь възме̑
самь ка̑диницѫ, кадить ст҃аа гла сице, оублажи ги благово-
леніемь твоимь сїѡ̑на и̑ дасъзиждатса стѣны ер҃аимскыѧ.
тогда благово̑лиши жрътвѫ пра̑вдѣ възношенїа и въсѣ съжа-
гаемаа. тогда възложѫ̑ на олтарь твои телца. та̑ кадиница
ѿло̑живь, станѫть ѡбои пр̀ѣ стоѫ трапезоѫ молѧщеса въ себѣ,
б҃е оцѣстима грѣшнаго и̑ тво̑рѧще и̑ поклоне̑нїа великаа, г҃.

И сщ҃енникъ оу̑бо низпоуща̑ѧсь фелѡнь и рѧцѣ свои
сва̑завь дроугѫ къ дроуѕѣ главѫже прѣклонивь пр̀ѣ стоѫ тра-
пезоѫ, гл҃е бл҃ѣвите ст҃ѣи, дїа́конже выѫ прѣклонивь и̑ къ
сщ҃енникоу зрѧ̑ гле̑ дх҃ъ ст҃ыи наиде̑ на та и сила вы̑шнѣго
о̑сѣнитта и пакы гле̑ дїакѡ̑ї҆ їереоу. помѣни ма вл̀ко ст҃ыи. и
сщ҃енникъ. помѣне̑та гь б҃ь въцр҃твиси таже дїакѡноу ре́кшоу.
амѝн ипоклоншоуса и врѣма дожд̀ѧвшоу, исхо́дить. и ста́вь
наѡ̑бычнѣ̑ своемь мѣстѣ пр̀ѣ стыми двери гле̑: —

исплъни́мь мл҃твы наша къ гоу̑: —

о̀пр̀ѣлѡ̑жены̑ чьстный̑ дарѣ̑, гоу по̑: —

о ст҃ѣмь храмѣ се̑, и̑ и̑же съвѣрожь и̑ бл҃гоговѣнїе и̑страхо̑ вѫ̑їемь въ хо́дѧщїихь въ нь, гоу помолимса: —

о и̑зьбавитиса на̑ ѿвъсѣкїа скръби. гнѣва и нѫжда, гоу
помолимса: —

застѫпи̑ сп҃си помими́лоуи, и̑ съхрани на̑ б҃е твоеѫ
бл҃гонѫ: —

Дне всего съвръшеньства мирна. Невзгрѣшна, оуга просимъ: —

Аггела мирна вѣрна наставника и хранителя душамь и тѣлашмь нашимь, ога просимь: —

Мать и Отпоущенїе грѣхо и съ влазнюма нашимь, оуга просимь: —

Дуврый и полезный душамь наши, и миръ въ семоу мироу, оуга просим: —

Прочее лѣто живота нашего въ мирѣ и въ покаани скончати. оуга про: —

Хрїстїанскыа кончины живота нашего вестрдны непостыдны, мирны и дуврыи Отвѣт настрашнѣ сѫдищи хвѣ просимь: —

Прѣстѫа чистѫа прѣблаженѫа вачцѫ нашѫ вцѫ и приснодвы марїа съ всѣми стѣми помѣнѫвше, сами себе и дроугъ дроуга, и веса живот на хоу боу прѣдадимь: —

И сщенникъ възглашенїе, щедротами єдинорудного сна твоего. и пото, миръ всѣм, и дїакон. възлюбимь дроугъ дроуга да єдиномысленемь исповѣмы

молѫса въ себѣ и гла сице, възюблата ги крѣпости моа, гь оутверьжденїе мое и прибѣжище мое и избавитель мои. и обьемь ста такоюкоже сѫ покръвена, пръвѣе цѣлоуе стыи дїскосъ и потомь стыи потїрь, икр трапезы

цѣлоуетже и дїакон ора́рь свои вънѣиде има кта мѣсто. и тако възгласи двери двери мѫдростїѫ вънимѣмь. лютїе вѣроуѫ въединого ва. дїанюже гле. станѣ доврѣ. станѣмь съ страхо. вънимѣмь сто возношенїе съ миромь приносити. Семоже О дїакона глемоу, їерє възимаеть аеръ О сты помалоу_възвышаѫ гла. стыи бе стыи крѣпкїи стыи несъмртие помилоуи на: —

И того оуво цѣловавь Оложи, взгласитже сице благть га нашего їс ха и любы ва: — горѣ имѣимь срца.

благодарим гa. дїакюже въшедъ и ставь Олѣвыа страны їерєа и стыа трапезы, поклонитса трїжи.

таже свивает аеръ и покрывала и полагает дсоуба. Сщенни коуже рекшоу, повѣдиѫ пѣснь пожща. —

възимаеть діакѡ вѣздѫ йоударива помалоу тріщи въ діскосъ, и цѣловавь, полагаеть тѫ съ аерѡ.

и мимоше ста́неть ѿдесныа страны. ащє оубо є рипида, пріиме тѫ въ рѫкоу и стоить и вѣтрить надь стыми съвъсѣщѣ вагоговѣнинство ꙗко да несадє моухѫ или что ѿтаковы живѡтны. аще ли нѣ рипида, вѣтрить съ покрывало. егда же възгласить сщєнникъ, примѣте ꙗдите, є мле діакѡ свои ѡрарь ипоказо, еть на стыи хлѣвъ такожє и настѫа чаша. и єгда възгласихъ твоа ѿ твои, такожє показѫть и ѡвои сщєнникже и діакѡ на стаа егдаже хоще сщєнникъ

сты дары поставлѣеть діакѡ иже има въ рѫкоу рипидѫ или покрывало, и приходи близь сщєнника и поклаиѣѫтса ѡвои прѣ стоѫ трапезоѫ, молащеса въ себѣ, бє оцѣсти ма грѣшнаго и помилоу таже главоу прѣклонь мало діакѡ, и показоуѫ съорарє на стыи діскосъ, гле. влви влко стыи хлѣвь. и сщєнникъ блвѣа настымь хлѣвомь, гле тихо. и сътвори оубо хлѣвъ съ ичьстно тѣло ха твоего. діакѡ гле амин. и пакы гле діакѡ, влви влко стыи потірь. и сщєнникъ блвѣа пакы на стыи имь потіре гле. а єже въчаши сеи чьстнѫа кръвь ха твоего діакѡ гле. амин. и пакы показоуѫсъ своимь брарємь коупно на стаа, гле. влви ѡвоа влко: Сщєнникже блвѣѫ и ѡвоа стыи же хлѣвь истыи потирь гле, прѣлобжы а дхомь твоимь стыи, гле діакѡ, амин амин, амин. и мнѡжаишее и єще главѫ прѣклонь къ сщєнникоу, ирекъ помѣнима влко стыи грѣшнаго. їереи помѣчетта гь бъ въ цртвиси. и сіє ѿ їерва слышавь, прѣиде намѣсто иде прѣ вѣе стоаше. и въземь рипидѫ, пакы творить ꙗко же прѣ вѣе, и егда възгласи сщєнни. Израдно прѣстѣи чистѣи. въземь діакѡнъ кадило кадить стыа дары и весь стыи жрѣвникъ. и пакы стане на мѣстѣ идѣже стоаше и поминає въ себѣ ктітѡры храмоу и ины оумерши ихже

аще слоужи патріархъ, гле єще єлико къждоима въ помышлєніи, овъсѣ изавъса, о дроугомже възглашени єже є въ пръвы помѣни ги. пакы възглашаеть діакѡ имаре.

Єудумїоу прѣосщєнномоу архїепїскѡпоу великаго града трънова. иеъсѣма влгарѡ патріархоу и оприносащємь стыа

дары гѣи вѣу нашемоу иоѣзсемь сщенничьскомь чинѣ, осѣсени одрѣжавѣ, о повѣдѣ о прѣбывани вѣгочьстивомоу и хрстолюбивомоу црю нашемъ іѡаннеу шишманоу и вѣгочьстивѣи црици его маріи о поспѣшени иоукрѣплени хрстолюбивыи ешемъ
оизвавлени плѣнены предьстоѧщи людеи, и о

Аще ли нѣ патріарха, стоить намѣстѣ и деже прѣвѣ рѣхѡ, и поминаеть игоумена и вѣса братіа и иныи живыи и ѩже самь хоще. Егда же возгласи сщенникъ. и даѭь на єдинѣми оусты, бѣвѣеть діакона діакѡ же поклониеса емоу исходи вонѣ и стане прѣстыми дверми инаобычнѣ своемь мѣстѣ посже рѣщи сщенникоу. и даѭть мѣсти великаго ва, аеіе гле діакѡ. вѣса стыа помѣнѫше, пакы и пакы мирѡгоу по: —

о принесены и осщенны чьстныихь даровѣхь гоу помолимса: —

ѩко да чѣколюбецъ бъ нашь, приемьи вѣстыи и прѣнебныи имысаѣныи свои жрѣвникъ вѣвона вѣгоѧханіа, вѣспосаеть намь вѣгть и даръ стго дха, помолимса: —

о избавитиса намь ѿ вѣсѣкоа скрѣби гнѣва и нѫждѣ гоу помолимса. —

застѣпи спси помилоуи исѣхрани на бе твоѧ вѣгодатіѧ:

вѣсего сѣврѣшена. ста. мирна, и безгрѣшна, ога просимь:

Аггла мирна вѣрна наставника и хранитеаѣ дшамь и тѣашмъ нашимь, оуга просимь: —

мать и ѿпоущеніе грѣхѡмь и сѣблазнѡмь нашимь, оуга просимь: —

Дшерыи и полезныи дшамь нашимъ и мира вѣсемоу миру, оуга просимь: —

прочеелѣто живѡта нашего въ мирѣ и скончати оуга просим:

Хрістіанскыа кѡнчины живѡта нашего вестрастны непостыдны мирны, и доврыи ѿвѣть настрашнѣмъ сѧдищи хѣ, просим. —

Єдиненіе вѣры и причастіе стго дха испросивше сами себѣ и дрогь дроугоу, и веса живѡ на хоу вѣу прѣдадимь: —

И сщенникъ возглашеніе, и споби на вѣкѡ, аюіе. бче на ѩже єси на нѣсе. и пакы іерей. Ꙗко твое є цртво и сила.

таже мирь въсѣмь. и ѧвїе дїакѡнь,

главы наша гѣи поклонимь. и серѣ прѣклонѣеть и самь съ ѝными главѫ мало. дондеже сщенникъ възгласить. влготїѫ и щедрѡтами. и стоить дїакѡ въ себѣ моласа изри бчима наїереа ѝегда видить его простерша рѫцѣ, и възвигша стыи хлѣвь, авїе възгасить вънмѣ,

и сщенникъ възнося стыи хлѣвъ, взглашаеть ста стымь. и дїаѡ оубо въше станеть Ѡдесняѫ їерѣа, їерѣиже раздробивь стыи хлѣвь на четыри части

и сѐ внегда раздраблѣти ломитса и раздраблѣетса агнець бжїи ломимыи и нераздраблѣемыи. иже въсегда ѩдомыи и никогда же иживаемыи, и дїакѡ показоуа с шраремь на стыи потирь гле. ѝсплъни влко стѫа чашѫ. и сщенникь горнаа часть въземь, творить сънеѫ кръстъ надъстоѫ чашеѫ гла. ѝсплъненїе стго дха. И тако вълагаеть тѫ, и дїакѡноу рекшоу амин. приносить топлотѫ, ѝпринесь тѫ, гле катїерев. влви влко топлотѫ. и сщенникъ оубо блвлѣеть тѫ. дїакѡнже дръжѫ лѣвоѫ рѫкоѫ стыи потирь, въ ливаеть топлотѫ доволно. їерениж гле излїанїе стго дха. и дїакѡ гле. амин. таже поклонишеса коупно трїщи, помолатса. и дїакѡнъ оубо прѣполасаеса крстовиднѣ ѡраріемь своимь постоить тоу мало.

Сщенникь же съ тебрь къ дїакѡноу поклоненїе и прощенїе испросивь, възме час стго хлѣва и раздѣливь надвое. и единѫ оубо ча самь възме ѝдръжить въ длани десныа рѫкы.

Дроугѫа же ча въ земь трїми пръсты тожже рѫкы гле. тихо къ дїакѡноу, пристѫпи. и дїакѡ оубо пристѫпль, творить поклоненїе съвъсѣцѣмь благоговѣинствомь проса прощенїе ѝтако пристѫпи. Сщенникже давь томоу единѫ ча глеть; чьстное и престое тѣло га и ва ѝсуса нашего їу ха прѣдаетса ѡнсици дїакѡноу въ оставленїе грѣхѡ и въжизнь вѣчнѫа. и дїакѡнь оубо цѣловавь подавшѫ ѐмоу рѫкѫ, и сщенника въ лице, гле хс посрѣдѣ на. сщенникь гле; и е ивѫде. и въземь данов емоу, Ѡходить къ единои странѣ стыа трапезы съзади, и прѣклонь долоу главѫ и помолиса и ре вѣроуѫ ги и ѝсповѣдоуѫ ѩко ты есн хс сн ва живаго. съшедыи Ѡнбсь и въплъщьса Ѡ дха стго въ еже спсти грѣшникы, ѝхже пръвыи

ѣсмь азъ. и, вечери твоеи тайниѣ и, дне сне бжїи причастника
ма прїими, неимамь бо тайны твоѧ врагомъ твоимь проповѣдати,
нилобзанїа ти дамь ꙗко іоуда. нѩ ꙗко разбо́ннику исповѣдоуѧ,
помѣнима ги въ цртвиси. и конечнѣе приреко. еже, даневъсѧ
и осѧжєнїе вадетми причащеніе стыи твои таинъ ги. нѩ вънисцѣ-
леніе души и тѣлоу, и тако причащаетсѧ иже въ рѧцѣ дръжимѧ
ча съ страхомъ и вънѣцѣмь Сщєнникже дръжитъ
аже въземь стѧ ча прѣклаѧнѣеть главѧ прѣ стоѧ трапезоѧ.
и помолиесѧ и рекъ прѣрєнаи тъ, причащаетсѧ трїщи ѿ
него. ипосе, оустны своѧже исщєннаго потїрѣ иже въръкоу
дръжи мы покрывало обрысавь, и ѿвънѣшныѧ страны стыи
потїрь цѣловавь, призывае и пакы дїакѡна гла дїакѡне
пристапи. и приступль ипоклоненїе къ немоу сътворивь, и
прощенїе пакы испросивь, прикасае сѧ и тъ съ нимь сщєнномоу
потїрю коупно и покрывалоу. и причащастсѧ и тъ трїщи сице
глѧщоу сщєнникоу, онесицадїакѡ причащаетсѧ частнѣи и
стѣи кръви га и ба и спса нашего іс ха въ оставленїе грѣхѡ
своимь и вѫжизнь вѣчнѫѧ. таже обрысавь иже въ рѧкоу дръ-
жимы покрывало своѧ оустны же и стго потїрѣ, поставлѣеть
на стѣи трапезѣ цѣловавъ и тъ ѿ вънѣ побнѣ ꙗкоже и сщє-
нникь, и посе. самь оубо дїаконь въ зерѧкама стыи дїскосъ
иметалицѧ и потрѣбле стаа въ стыи потїрь състрахо ивъсѣ-
цѣ опасство, ꙗко ни малоу чьсомоу бстати въ стомъ дїскосѣ
или и ѿпадшоу оставитисѧ. Симже творимо ѿдїакѡна, сщєнн
гле благодарнѫѧ млтвѫ, таже сщєнникь лѫжицѧ въ сщєнныи
потїрь въ ложивь и съединѣ покрывало покрывь самь оубо
дїакѡ възме стыи потїрь и обращсѧ къзападѡ показоуѧ его
къ въ нѣшнимь гле съ страхомь бжїемь и вѣрою пристѫпите
и аще бѫдѫ нѣцїи хотѧще и причаститисѧ, възме сщєнникь
ѿ рѧкы дїакѡна стыи потїрь и причащае ихъ. и сице вѣвить
люди възвратитсѧ. Аще ли же нѣсѫ, вѣвѣеть люди дїакѡнсу
дръжѧщоу стыи потїрь гла: Спси бе люди своѧ и бѣви доѧнїе
твое. Стомоу же потїрю поставленоу на стѣи трапезѣ въземь
сщєнникъ оуготованное ему кадїло и бѣвие ѳїмїамь, кадить
стаа трїщи гла малѣмь гласо. възнесисѧ на нбса бе и повъсеи
земли слава твоа, таже кадилницѧ оубо въда въдесноѧ рѧкѧ

діакѡноу. възлагаетже и сщенныи дїскосъ наглавѣ его имащь звѣздѫ съ покрывалы. Самже сщенникъ въ земь възрѣка стыи потирь глетъ къ севѣ тихо. Блгословенъ бъ нашь. въ зглашаетже въ слоухъ въ сѣмъ, въ сегда нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкѡ. пѣваемоу же, данисплъ натса оуста наша. Ѡносать Ѻбои стаа въ проскомидїа, прѣдьйдѫщоу діакѡноу ꙗвѣ ꙗко. и діакѡ оубо покадивь та икадилницѫ своѭ Ѡложивь, исходить вънѣ, и ставь на обычнѣмь своемь мѣстѣ, глетъ. прѡсти приемше бжтъвныхъ стыхъ прѣчистыхъ бесъмрътныхъ нбныи и живѡтворѧщїихъ хвь таинъ, благодаримъ га.

Засгапи спси помилоуй, и съхрани на бе твоеѭ благодѣтїѭ: —

ПИСМО СВЕТОГА САВЕ ОД 1193 ГОДИНЕ

или

УГОВОР КОЈИМ ЈЕ ОД СВЕТОГОРАЦА КУПИО ЗЕМЉУ ЗА ВИНОГРАД ХИЛАНДАРСКИ.

Пријатељском услугом г. архимандрита Леонида добисмо из Цариграда фотографски снимак горе споменутога писма преко г. митрополита Михаила.

Има доста знака по којима се одмах види, да то није оригинално писмо него копија, преписана послије смрти св. Саве, које је опазио већ и г. архимандрит Леонид. Тако прво, преписалац помиње св. Саву као јеромонаха и архијепископа, а зна се поуздано, да 1193 године, кад је писмо писано, он за цијело није био архијепископ, а врло могућно да није био ни јеромонах. Друго, по самом писању излази, како напомиње г. архим. Леонид, да писмо није писано на крају XIII него прије на крају XIV вијека. Треће у припису на дну писма, гдје се спомиње, како је по смрти св. Саве све учињено како гласи писмо, види се исти рукопис којим је и остало писано, и свједочи колико да је пријепис, толико доба кад је преписиван. Кад је, које управо године, пријепис учињен, не може се знати, али изгледа да није врло на скоро по смрти Савиној, чим се могло убиљежити да је он 1193 године био архијепископ.

По гдјекојим знацима мени се чини да је копију ову с оригинала преписивао какав Бугарин или Рус, а њих је било у Св. Гори. Свједочанство за ову мисао налазим у томе, што често долази ъ које је 14-га вијека најмање по-

знато било у српских писаца. А и осим тога слова долазе неколики русизми, који се никад не налазе у нашим рукописима сувременим овоме. Ево тих русизама: ко (три пут) мјесто кь или ка, полѹденїѹ, костокъ, ѵеткертого, потокноѵть мјесто српскога потькноѵть, ѡгень и оѵткерждаєм. Они су се лако могли омаћи преписаоцу навикнуту на њих, кад је са српскога српски преписивао. Осим тога ми се чини, као и да није писмо читаво, јер ми на садашњем свршетку изгледа да клетвена формула обична у старим нашим писмима и повељама није изведена до краја, а нема назначена ни мјеста гдје је писмо написано.

До сада није ово писмо нигдје штампано. Мислим само да њега спомиње Миклошић у својој књизи Monumenta serbica стр. 2 под VI и ако ово није „actum de silva.“ Добро је дакле, те га можемо објавити макар и по пријепису. Што се тиче писма самог, рукопис је сићан и налик веома тако званом брзописном писму, које се за Душана употребљавало у државним канцеларијама нашим. Осим пошљедњега приписа који почиње ријечима Сїн хрисовьль и т. д. цијело је писмо дугачко (простор заузет рукописом) 25 сантиметара, а широко негдје 11 а негдје $12^1/_2$ сантиметара, јер је најшире на врху, а на ниже се сужава.

Скраћених ријечи има врло мало и то врло обичних, те смо их ми исписали цијеле; гдје на крају ријечи нема на крају послије сугласнога ни ъ ни ь, ту је слово било надметнуто; таких је слова било и у сриједи ријечи, али смо ми све уписали у ред. Осим што смо побиљежили интерпункцију и подвојили ријечи по данашњем обичају, друго ништа ни најмање нијесмо мијењали, и тако се, и што се тиче језика и правописа, сваки може слободно ослонити на вјерност нашега пријеписа.

Ево самога писма.

Више почетка с десне стране при крају има крст на троуглу, оку божијем, као што је и на дну, и око њега у косо из дна као два копља. Око тога су ова скраћења: цр҃ слав҃ Іс. Хс. и҃ї ка҃ м л р кр б, која не умијем сва да разријешим. Писмо гласи:.

Въ име ѡтца и сина и светаго доуха. Азъ смѣреныи їеромонах Сава, милостию божїею архїпископъ срьбскїи иж сьвише крьста назнаменавъ своею роукою и предрекь писанно и подписано, съгласне и исповеданїе творѹ кь вамъ ѹьстнѣишнимъ ѡтцемъ и братиамъ моимь, протѹ и проѹним. Понеже потребавах место насадити вь нем лозне, прїндох кь вамъ ѹьстнѣишним и ѡ Христѣ любови вашеи, тебѣ же искрьнѣишии ѡуе и брате ѡ Христѣ свештеномноуе кѹр Єѹсевие и проте Светые Гори, и проѹнимъ старцем ѹьстнїимъ каѳїс'матаром, и мое прошенїе възвестих и моленїе ѿкрых. Понеже видѣв'ше и ви любовъ мою и прьви обнуан и съвьзрасть и не вьсхотѣсте мое прошенїе прѣзрѣти ни моленїе ѡбесуьстити, сътекосте се на то и ѹрекосте дати ми мѣсто ледниино и ѡбрет'ше више брьда лежещее над монастыремъ Хѹлнарѹ мѣсто ѹестодрев'но, съдрьжен монастир светаго Димитрїа и прѣдасте ми то на местѹ став'ше и оусмотривши изещнѣ ѡ томъ и ѡкроуживше тако. И есть прѣдѣль сице имы. Поуинать ѡдсгор и до кон'ца места великаго потока и кь вьстокоѹ зрит, и разделие ѡбоих лежещих странъ моего лозиа на места показуе кь моеи страие сада иже прежде въсьпрнехь ѡд пред бившег прота їеромонаха кир Ѳеѡктиста и проѹих ѹьстних игѹменъ и дрьжи тое вьстоу'нїе странн и въходить по вѣждн по вѣждн ко полѹденїѹ. И тако пакн. Ѡбтеуе ка

южнен зрѣще стране и съходить къ прилежещемꙋ великомоу потокоу и въсходить тогозн потока ко югоу и доходить даже до трех потоуацъ, и ѡставлѧмо два потоу'ца, своде се мало къ западоу дрьжеще се третїаго потока, и въс'ходить тꙋзн западноу страноу дрьже даж до положен'наго ѿ нас камена съобраз предѣла на неи же крьсть изъвѧсмо на десно предела, и еще того западнаго места се дрьжим страном мало, и преходить до дрꙋгаго камена поставленого ѿ нас втораго прѣдела доходи до великог дела ко въстоу'нон зрещe стране идеже прѣдель ѿ камена постависмо блюдеще на сѣверь и на запад, и тогозн дѣла дела[1] дрьжеще сводн се пакы къ востокꙋ и доходи до ѵетвертого камена, егоже ми въси въдроузис'мо. И ѿ того ѵетвертога камена доспева супротив зрещи въстоуноу странꙋ ѡбразъ вегю нимин идеже и тоузн пети камень въ предель положисмо, и ѿ тоудоу пакы доспева до великаго потока иж разъделѧе въ мале ѡбонхъ странъ лозниѧ ѡного мѣста, ꙗкоже реѵе се, идеже и шесты каменъ въ пределе постависмо и ѿдаеть до великаго потока идеже поуїсмо. И таковꙋ мѣстꙋ ѡпрѣделеноу и преданоу ми ѿ васъ написан'ныхъ ѡтьць и братн прѡт и проуи игоум'ни съгласише . . . . . .[2] къ стране правдител'нон монастира за таковое место благословенїа ради селища ѡного номизме перпер трїи ста. Егдаже насадит се тозн место съ Богомъ нмин и стражꙋ и ѿделисте ми и келию въз'двигнꙋти въ месте томъ идеже ѡбитати стража егда съ Богомь насадит се лозїе. Такожде и азъ съглашам и съ моими, никогда же

---

[1] Хоће ли ове двије ријечи значити једна pars, а друга mons или су грјешком два пут написане?

[2] Двије се ријечи не могу прочитати, јер је био савијутак, па на фотографији ништа није изашло.

сьмоутити се ближ'них или кто вьс'хощет оусещи на потребу дрьва или за огень (и)ли[1] траву сьбрати или кошане[2] близь места иж(е) ми предасте. И токо[3] рѣхом егда лозїе буде боуди владнуьствоуе имъ, и моа страна до живота не потокноуть и безъбед'нѣ, и по кон'цоу живота моего половиноу лозїа оутверждаем келїи моеи светаго Савиі близ Карее лежещаа иже и изь ѳемелиа вьзьдвигохь, дроугоу же половиноу вь сьборьноу црьковь каренскоу вь помень мнѣ. Аще ли кто вьзох'ти прѣложити писание и съгласие да имат клетву . . . . . ґ нї[4] отьць нїкенских и да имать клетвоу и мою грѣшега їеромонаха[5] Савиі и милостїю божїею архїпископа аще кто ѿ ѡбонхъ страні дрьзне.

В лѣтѣ ҂г ҂ а Ноем. а. (6701—1193 године)

† (Око крста који стоји на троуглу, оку божијем, стоје као два копља у косо полазећи из оног истог троугла и на четири стране крста пише Інсоусь Христось царь славі у скраћењима, за тијем у испреплетаном минејском писму ово:)

Всѣхъ правовѣрѣнихъ крьстьіанъ молабъник Сава грѣшьныи

И по сьмрьти кур Савиі арьхепїскопа по негову реуениу одьдаде се половина лозїа въ Кареах а друга поло-

---

[1] Било је само *ли*, па ми се чини по празну мјесту да је *и* изостало или избријеђело те се на фотографији не види.

[2] У Даничића ове ријечи нема. Значи пак кестен, јер ја знам да у Крагујевцу и данас кестен зову: коштањ, 2 п. коштања. У Вука се у рјечнику налази коштан, али је протумачено да је само herbae genus, а има и коштан, али у другом неком значењу.

[3] Ваљада грјешка мјесто „тако.“

[4] Празнина колико за половину ријечи.

[5] У овој ријечи предње *і* има сушти облик наше данашње *јоте*,

вина ѹ Пирьгь ѹ келиоу светаго Савн ѩкоже и опредѣли преподобнѣиши ѡтьць наш. Прѡт кѵр Ѳеѡктисть съ прѣподобными игѹмени.

Један прст ниже тога већ при самоме дну има ово:

Сїи хрисовѹль поѵнне съ горѹ више Хоѵлиѩрина монастира ѿ съборьнога пѹта.

У Београду 8. Септ. 1869.

Исписао
Стојан Новаковић.

СРПСКА САБЉА, КОД КНЕЗА СЕРГИЈЕ ГРИГОРИЈЕВИЧА ГОЛИЦИНА.

(СА СЛИКОМ).

Кнез Сергије Григоријевич Голицин, познати љубитељ старина, који се труди око скупљања старина, не као какав старинар, који сабира сваку стареж за то само, што она није из нашега века, него као просвећени љубитељ вештине, одарен светлим умом и скроз проникнут осећањем за красоту и изредност, има међу другим важним стварима у свом музеју, и једну старинску заврђану сабљу, које судбина покривена је мраком непознатости; он је добавио ту сабљу случајно од неког непознатог човека, који му је умео о њој само толико казати, да је нађена у Лавову у неким развалинама старога гра ића, а да је и њему дошла случајно до руку, како год што је њу и кнез С. Г. Голицин случајно спазио.

Она је дуга од балчака до врха 0,83 метра, а ширина самог ножа има 0,035 метра, облика је кривог, балчак (или држаље) има гвозден, лакиран; ножнице или корице (црном кожом покривене) види се да су исто тако старе као и сама сабља, оковка на њима са свим је проста од старог заврђалог гвожђа; у кратко ни материјал ни израд те сабље не показују ништа особито, него преко свега заслужују пажњу натпис и слика богородице са младенцем на руци, што су на њој.

Натпис је овај: † Кь име ѡца † и сина и свѣтаго дѹха амиинь † семь крьстомь побеждаю врагы наши, који се на

приложеној верној слици сабље видети може. И натпис и слика богородице са цветовима и свећама испод ове, златни су, изрезани на ножу, па попуњени златом.

Постарајмо се, да на основу облика правописа објаснимо подрекло овог знаменитог споменика, и ради тога разберимо сваку реч за себе:

Кь; то што се у овом предлогу употребљава ь у место ъ, већ је знак српског језика; ову замену налазимо постојано у свима словенским рукописима, писаним у Србији. Од конца XII. века, кад се прво листине српске појављују, слово ь постојано се употребљава без разлике и где треба ъ и где има бити ь. Са временом слово то уступило је место народноме изговарању и почело се замењивати са словом а или са о и є, али од ових највише са а, — то особито стоји о концу XV-тог века, када у повељама већ читамо ка имє у место пређашњег кь имє. На новцима цара Стефана Душана Силног (краља од год. 1336 а цара од год. 1347 до 1356) читамо **Стєфан кь ха ба благовѣрни црь**. На новцу Стефана Лазаревића, (деспота од год. 1389 до 1427) **кь ха ба деспоть Стєфань**. (види Гласник друштва србске словесности књ. V.) У одломку еванђелија од год. 1279-те штампаном у XX-тој књизи истог Гласника, као што је прочитао Др. J. Шафарик, у послесловију написано је, **кь имє оца и сина и свєтаго доуха**, у подлинику под титлама.

Држим за сувишно наводити више примера за овај правопис, јер се они за цело налазе у свима рукописима, у свима натписима (српског порекла), а дебелојер ъ находи се у њима само по изузетку. У натпису на сабљи кнеза Голицина слово ъ не налази се ни једанпут, што нас и склања на то да закључимо, да је тај натпис правио

Србин; а није га могао писати ни Рус ни Бугарин, јер би ови писали по древном словенском правопису, нити би их на ту промену могло склонити народно изговарање или обичај; јер у самом делу, у рукописима и натписима словенским, које су правили Руси или Бугари та се промена никако не налази.

Ныє. Други знак српског језика је замена носнога слова **ѧ** словом **є**. Мајков (у историји српског језика на стр. 439) праведно каже, да је ова промена постала пре него што се развила писменост код Срба, и за то кад је у Србији заведен књижевни словенски језик, онда су већ Срби постојано, и без колебања у свом говору, замењивали глас **ѧ** гласом **є**. У српским рукописима постојано налазимо: **ныє, присєзаю, ходє** (у место **ходѧть**) **кнєжє, дєсєть, мѣсєца, єзика, мє, оть зємлє, свєти, свєтославь** и т. д. На том основу закључујем, да је само Србин могао написати и овде **є** у место **ѧ**. У натпису на сабљи кнеза Голицина, већи део слова **ы** истрт је, остала је само задња права црта, коју треба приписати к предидућем **ы** а не к следујућем **є**.

ѡца. Правопис речи **ѡца** у место **ѿца** исто је тако својствен српским рукописима; у снимку приложеном к XX-тој књизи Гласника, а принадлежећем к рукопису од год. 1279-те, исто се тако пише ова реч.

И, не показује никакву својствену особитост, а о акцентима говориће се ниже.

сныа. Трећи знак српског језика у овом натпису је што се слово **ы** замењује са **и**; које не само да није у овом случају никако својствено руском изговарању, него је напротив са свим противно малоруском изговору, који је ту пао у другу крајност, те замењује у врло многим слу-

чајима глас и гласом ы, (као на пример: ходыты, голосыты, пысаты). У српском језику и нема дебелога ы, и за то као што се сад чини, тако се већ и у старим српским рукописима тај глас свагда замењује гласом и. Ово је управо својствено српском говору и служи нам као трећи доказ да је тај потпис на сабљи писао Србин.

и као и горе.

свєтахо. У овој речи наилазимо на три особитости; прво облик слова к, овако □; друго употребљено є у место ѧ; треће слово х у место г. Што се тиче првога, то је слово својствено древним српским, а преимућствено босанским рукописима; али у доцније векове употребљава се и у руским рукописима, па и у самим штампаним књигама. (Види снимке у делу: О времени происхожденія славянскихъ писменъ О. Бодянскаго, Москва 1855.) Али домовина ове слике јесте Босна. Сличност тога □ са глагољским ⊔ само је случајно; облик овога к постао је лаганим преласком из к, о чему нас уверавају и снимци старих споменика. И тако облик к ако и није искључно само српскога писма, ипак и не противослови никако нашем потврђивању том, да је натпис овај писао Србин. — Друго, употребљење слова є у место ѧ јесте чисти србизам, као што је горе показано. Треће, употребљење слова х у место г, само то показује, да тај натпис није саставило какво духовно лице, које не би било такав варваризам никако учинило, него је сачињен каквим мирским невештим лицем, нарочито самим златаром или сабљаром, који је лоше познавао словенски правопис. Исто така погрешка повторава се и у претпоследњој речи врахи. Али таку погрешку не би учинио руски мајстор, за то што оваке погрешке, ако не проистичу из немарљивости и непажње, онда имају

главни свој извор у народном изговарању, а руски изговор не само да не мења глас г (латинско h) на х (то јест на латинско ch) него напротив, одбацује придихање и изговара г (латинско g.) Српском језику никако није својствено ни г (као латинско h) нити х; први глас он свагда изговара као г (латинско g), а други савршено изоставља и каже: ерцеговина, ора, лад, ром (у место: хлад, хром). Али у писму у страним речма латински глас h, који Руси пишу са г, Срби свагда исписују са х; на пример: херцег, Хамбург; таква замена гласа г (латинско h) у речима светахо и крахи, могла је дакле бити учињена само од Србина; а то је с тим већма вероватно, што такове замене каткад налазимо и у српским рукописима, тако на пример у повељи војводе Сандала од год. 1410-те читамо: лахка у место легка.

духа. Облик у у место оу, једнако се употребљава у свима најстаријим рукописима, ма они којој породици принадлежали.

имнь. Ова реч такођер се у свима правописима једнако пише.

семь у место снмь, и то је србизам, јер је творителни падеж у српском: мојим и мојијем, тим и тијем. У садашњем српском говору тога местоименија и нема, оно је било у употреби до конца XIV-тог века; у XV-том веку оно је уступило место облику сан, а најпосле је са свим нестануло. У древним српским рукописима замена слова н словом е, врло се често налази, као на пр. прибѣжеши, прїемь, ематн, неплъните, ме у место ни, амень, — и тако је и овде у речи семь дошло емь у место нмь, и може се узети као србизам.

крстомь по словенски **крьстъмъ**; у овој речи видимо прелазак **ъ** у **о**, које је сад својствено не само српском језику, него се налази у кирилским рукописима свију разреда; али је тај облик у српском језику тако обичан, да се првобитни облик **ъмь** или **ьмь** у најстаријим српским рукописима никако не налази. Народно изговарање преотело је у овом случају са свим мах, (види: Мајков, стр. 589) дакле и у овој речи праведно можемо видети знак србизма. Слово **с** после **р** на сабљи је јако истрто.

побеждаю. Употребљење слова **є** у место **ѣ** показује само то да мајстор није познавао правила старог словенског правописа; а к томе подобна замена слова **ѣ** словом **є** у српским рукописима принадлежи к врло честим погрешкама; тако налазимо у њима: **вєрьнн, хтєнїємь** (**хьтїємїємь**) **ѕдє, дєломь, прєдєлєхь тєлахь; дкєстє**, и стотинама других подобних примера, (види Мајков, стр. 440) **грєховь** (натпис на крсту краља Милутина од 1275 год.) **чловєкоу, видєвь-тє, нєкєста, тєлєсє, нєдєлю** (види: Schaffarik, Serbische Lesekörner. Pesth. 133. стр. 40,) и тако правопис у **побєждаю** опет је доказ српскога подрекла ове сабље.

крахи, у место **врагы**. У тој речи имају две погрешке; прва је, што се употребљава **х** у место **г**, о чему смо већ горе под речи **свєтахо** говорили; а друго што је **и** у место **ы**; но то и јесте један од најважнијих знакова српства, у ком **ы** постојано се замењује и у изговарању и у писму, словом **и**, а правилно окончање винителног падежа множественог броја на **ы** у српским рукописима врло се ретко налази, него се обично замењује гласом **и** а још чешће гласом **є**. Тако у повељи царице **Євдокнє** од год. 1379 налазимо: **дари** и **дарове, враги** и **супостате, винограде.**

То замењивање ы словом и после свију сагласника опет је знак српског језика; — премда је оно после г, к, и х својствено и руском језику.

нашн у место **наша**. Носовни гласи у српском језику не постоје, а нису у њему били ни у најдавније историјски познато време; и ма да се у рукописима и понеґде нађе написано **ѧ**, то се види, да и том Срби нису приписивали значење гласа носовнога, то слово се постојано замењује словом **є**, а ово опет често прелази у **и**; на пр. **стипань, испидиторн, никисцихь** (у место: **никейскихь**). Ма дакле прелазак слова **ѧ** у слово **и** и не спадао у србизме, он је ипак могућан и понекад се налази у рукопису.

Најпосле ово употребљавање **и** у место **ѧ** спада међ највеће неправилности, које се не могу оправдати ни народним изговарањем, али се оно опет каткад налази, та погрешка не говори за то, да је златар или сабљар био родом Србин, али му и не противослови пресудно.

Акценти. У почетку ти знаци имали су своје опредељено значење, особито до XII-тог века, али доцније нарочито у XIV и XV веку почели су их писати без сваког разбора и тамо где су имали место и тамо где су били са свим излишни. Дубровачка и босанска писма и повеље врло ретко имају те знаке и титле, у бугарским писменим споменицима они се употребљавају са знањем и познавањем њиховог опредељеног значења; али у српским споменицима стављају се често без сваке потребе.

Натпис на сабљи кнеза Голицина показује то, да је писац употребљавао знаке без познавања њихове вредности, а и то као да сведочи о том, да је то српски посао. Знаци над **т**, у речи **скетахо**, и над **ѹ** у речи **дѹха** постављени су без сваке цели. Знак ̀ над **и** стављен је или да се

покаже дужина овог самогласног, састављеног од два кратка, или за то, да би читалац могао разликовати два слова која су врло налик једно на друго н и н, и не мешати једно с другим; а у овом натпису на сабљи знаци над н имају само ово последње значење, а и то је преимућствено својствено српским рукописима.

Век сабље. Ни метал, ни израда не могу нам помоћи при опредељењу из ког је века та сабља; само облици језика дозвољавају нам, да можемо приближно рећи, да је тај надпис састављен и написан у XIV-том веку, а вероватно у време дугих ратова против неверних агарјана, јер под знамењем крста могли су бити побјеђивани особито врагови истога крста. Може бити да је ова сабља запамтила бој на Косову и да је рђа на њој постала од турске крви засушивше се на њеном ножу; ваљда је ово само песничко нагађање, али за што да себи не дозволимо овако пријатно сниваше?![1]

У Варшави, у Марту 1868.

Написао
Професор Варшавске главне школе
Иван Паплоњски.

---

[1] У нашем српском народном музеју при министарству просвете и црквених дела налази се сабља овој овде описаној сасвим подобна, по целом облику, по материјалу, по крају како ножница тако и самог ножа; само је на њој натпис други и показује име деспота Ђурђа Бранковића Смедеревског и годину 1428, — а та сабља већ је описана у Србском Летопису; дакле судећи по подобности и ову овде описану можемо ставити у прву половину XV-тог века. Др. Ј. Ш.

ПРЕГЛЕД РАДЊЕ И СТАЊА

„СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА“

У ГОДИНИ 1868.

Прочитао секретар на скупштини Српског ученог друштва 30. Јануара 1869.

Поштовани зборе!

Од како друштво ово ради и скупља се на оваке зборове, да на њима види рачун од своје годишње радње, ниједне му године није било судбина, да то почне споменом тако тужним као што је ове сад. Ви знате, господо да после несрећне и грозне смрти кнеза Михаила није, било ниједног јавног збора српског у свему нашем народу, на ком се није поменуо спомен кнеза родољуба, и знате, да за то ваља тај спомен са стоструким осећањем поменути овде, на огњишту кнежеве домовине, на збору друштва, које свој први почетак води из времена првог младићског пламтања родољубља кнежева. И ми дакле, овако заједнички, чинимо свој део у току туге народне; а ја ћу се пожурити, да у име одбора Српског ученог друштва у прегледности покажем, шта је урадило Српско учено друштво у 1868-ој години.

Како је изненадни несрећни догађај прекинуо готово у средини радњу нашу, и како је она управо таке врсте, да је на њу најнезгоднијим упливом могла порадити узнемиреност, која се на све стране распростла поменутим догађајем, напрегнувши сву снагу народну на једно најпотребније поље — тако је и радња овога друштва за неко време са свим стајала, и прекид јој тај није могао нимало годити. Нема дакле сумње, да је радња наша

испала ове године много слабија него што би испала, да српски народ није снашла поменута несрећа.

Ове године држано је у Српском ученом друштву свега 25 састанака: 12 одборских, 5 историчкога и државничкога, 5 философскога и филолош. и 3 математичарскога и јестественичког одсека. Преглед те радње поделићемо на пет делова, и тако ће се говорити:

I. О чисто књижевном раду друштвеном;

II. О старању за набавку или опис историјских и књижевних или уметничких споменика народних;

III. О осталоме што је рађено ван књижевних посала и о свезама његовим с осталим друштвима;

IV. О стању библијотеке, и

V. О новчаном стању друштвеном.

I.

У течају прошле године добило је друштво које од својих чланова које од других књижевника ове књижевне послове на преглед и издавање. Побрајаће се редом како су прилози један за другим долазили. Тако:

Г. арх. Леонид из Цариграда, руски књижевник, послао је: *а. Стара српска писма* из руског манастира у св. Гори. *б. Типик или устав царске српске лавре Хиландара у Св. Гори*, дела св. Саве, у препису. *в. Опис београдске цркве у Цариграду.*

Секретар *Стојан Новаковић: а. Библијографију српску новијег периода књижевности* од 1741 до краја 1867. *б. Прилога к историји српске књижевности III. чланак, у коме је описан један стари сјетовни зборник ћириловски.*

Г. писац *„Описа Босне и Херцеговине": Мали додатак к својему опису.*

Г. Димитрије Стојановић: а Штурмову теорему, б. Теорију најмањих квадрата.

Г. Стеван Тодоровић: Колико и каквих живописних слика има у народном музеју и у топчидерској збирци.

Г. Чедомиљ Мијатовић: а. Критику А. Васиљевића „Историје образовања код Срба". б. дела *Финансија сри-*

ског краљевства I чланак, који ради о новчаној системи српског краљевства.

Г. протосинђ. *Ил. Руварац*: *а. О каталозима пећских патријараха, б. Писмо последњег српског патријарха Вас. Бркића* (Петровића) о сплеткама грчким против српске патријаршије у Пећи.

Г. Панта С. Срећковић: Записе из кабларских и овчарских манастира у Србији.

Г. Јорд Х. Константинов: *Опис неких старина.*

Г. јер. Богољуб Петрановић: Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине (епске пјесме старијега времена) другу књигу.

Г. Вук Врчевић: *а. Другу књигу своје збирке народних песама, б. Српске народне пословице и друге као оне у обичај узете ријечи*, попуну такога истог Вукова дела.

Г. А. Васиљевић: Поглед на историјски развитак логике.

Г. И. Паплоњски, пољски професор из Варшаве: *Опис једне српске сабље из XIV века.*

Г. А. Хилфердинг преко пријатељских руку: *Приправу за службу* у бугарско-словенском преводу патријарха трновског Јевтимија.

Г. К. Х. Ристић из Сарајева: своју збирку српских народних песама.

Г. др. Милан Јовановић: Бијостатику вароши Београда.

Г. К. Невострујев, руски књижевник: *Писмо Хиландараца московскому патријарху Јоасафу.*

Неименовани из Босне; Статистичке податке извоза из Босне и Херцеговине, године 1867, у производима у аустријске земље.

Г. Паја Поповић учитељ пећски, реферат о једном старом српском летопису.

Г. арх. Н. Дучић: чланак *О српској општини у Трсту.*

Г. Милан А. Петронијевић: *Прву полу оних Душанових диплома, које су писане на грчком језику и налазе се у ман. св. Јована код Сереза.*

Г. Милорад Поповић Шапчанин: Позориште у Срба.

Нешто је од овога већ прегледано и пуштено у свет у двема књигама „Гласника“ за ову годину, нешто није могло бити примљено, а нешто је на прегледу или чека да се наштампа у Гласницима који ће се штампати у овој години.

Што се тиче издања, ове године је друштво било у стању издати на свет ове књиге:

а. Две књиге „*Гласника*“ XXIII и XXIV, у којима има не мало 50 табака разврструка садржаја из круга науке о народу нашем и животу његову.

б. Прву књигу *Гласника* 2-ог одељења, у коме се штампа грађа за новију српску историју, а у коју су ушли *Протоколи шабачког магистрата од 1808—1812.*

в. Српске народне приповијетке понајвише кратке и шаливе. Збирку Вука Врчевића.

г. Српске народне игре које се забаве ради по састанцима играју. Опис Вука Врчевића.

„Гласника 2-ог одељења“ у штампи је друга књига, у којој су „*Споменици о Шћепану малом*“ а примиче се крају и штампање још једног већег дела, које је ове године прегледано и откупљено, а то је Стојана Новаковића „*Библиографија српска*“. Од осталих већих послова одсек је књижевни прегледао и оценио Вука Врчевића „*Збирку народних песама,*“ утврдивши начела, по којима треба штампати и ту и остале збирке народних умотворина које су друштву на издавање послате.

II.

Осим тога књижевног рада, обично се друштво свагда трудило, колико су му кад силе и прилике допустиле, и око прибирања и познавања споменика историјскога живота народнога, и око осталих наших књижевних интереса. У овом одељку стоји на сваки начин на првом месту питање о уређењу *књижарске трговине и књижарскога промета*, о којему се лане у друштву овом започео разговор, и о коме је и лане на овом збору проговорено

нешто опширније. Дужност нам је дакле, наставити лањску реч и у кратко казати овде: докле је на том питању ове године урађено. С једне стране се у штампи све живље признавало, да је уређење књижарске трговине и књижарскога промета, (ако би се само нашао начин, да се према користи и потреби удеси), једно од оних јединих средстава, којима се може подићи и унапредити наша књижевност и којима се могу на њену *корист* употребити све оне привредне стихије и са стране публике и са стране писаца, које већ стоје у народу, и сад се њима игра случај, вијући их као ветар овамо онамо. С друге стране су се јавила два предлога од трговаца, и радило је и наше министарство просвете колико у његов круг иде. Тако се о томе нешто говорило и предлагало и у западној половини нашега народа, у хрватској штампи. А последњих дана читамо у новинама, како „Матица Српска" расписује награду ономе, ко смисли најбољи начин, по којему би се уредила ова ствар. Камо срећа да је могућно (мислимо за обе стране, и за књижевну и за извршну) одредити награду ономе ко би *у живом послу* нашао и подесио најбољи начин. Осим тога је на истинском огледу учињено толико, да је један трговачки предлог послан самоме друштву (види Гласник XXIV стр. 309), који је друштво упутило министарству просвете, а министарству се такође јавио други предлог. Министарство је по томе било саставило комисију, да промисли према оба предлога о условима, који би један пут дали живота нашем књижарском промету, јер је јасно уверење: да наша књижевност сад не стоји за то зло, што књиге наше немају купаца, него што немају вештих издавача и продавача, који би се старали о живом и добром промету. Посао те комисије прекинуо је несрећни догађај од 29-ог Маја. С почетком ове зиме саставио је садањи г. министар просвете нову комисију. Шта је та комисија урадила може се видети у „Србским Новинама" од прошле године бр. 164, 165, и од ове бр. 1. Услед овога је висока влада

наша учинила једну олакшицу, укинувши већ сваку ђумручину на књиге и списе. Ми се уздамо да ће и штампа припомоћи, да се ово питање што боље расветли, и да се у овај мах учини све што је потребно — а потребна је највише личност свесна послу, заузета за њ, личност с добрим капиталом у рукама, а с истинитим патријотством у срцу.

У одсеку историјском поведена је реч и учињен је предлог одбору, да друштво ово почне што радити за описивање и снимање старих српских живописних споменика из манастира старе српске грађевине, као што су Жича, Манасија и Љубостиња. Услед тога одбор је одлучио, да се ове године одреди нека сума, која ће се на то потрошити. Како ће пак према новом уређењу друштвеном, по коме се већ ради, моћи ове нове године започети штогод радити и одсек уметнички, томе ће одсеку моћи бити међу првим бригама, да у овој ствари потпомогне одбор.

Од књижевних послова треба на овом месту да споменемо предлог г. Јована Бошковића о издавању *народне библијотеке српских и хрватских писаца и преводилаца.* Предлог тај постао је овом приликом. Удовица пок. Јов. Стерића Поповића понудила је друштву на издање рукописе поменутог књижевника. Г. Јов. Бошковић је износећи пред књижевни одсек ову понуду предлагао, да би се том приликом, ако би се друштво примило да изда те рукописе, могла показати потреба и начин издавања споменуте библијотеке онако како изискује сувремено стање наше књижевности и критичка изискивања, јер није прилике, да ће то моћи учинити садашњи издавачи наши. Овај предлог је само разматран у књижевном одсеку, и наређено је, да се одлука изрече онда, кад се рукописи Ј. Ст. Поповића добаве на преглед.

Ове године друштво је набавило за свој архив старина споменик, којему ће у потоња времена само расти знатност и занимљивост. Друштво се на име састарало, те се

фотографисала кућа у Београду, која је била Доситијева својина, и у којој је била прва богословија у Србији. Уз, два фотографијска снимка наређено је, те је снимљен и план од куће и опис израђен.

Не могавши доћи до преписа *Живота деспота Стефана* од философа Константина — српског историјског дела из XV века начином предложеним г. В. И. Григоровићу којему се друштво лане тога ради обратило, друштво је на ново замолило истога руског књижевника, да му помогне не би ли дошло до тога дела.

Од бијографија својих чланова добило је друштво ове године две.

III.

Од послова ван књижевности, ове године на прво место долази радња око новог уређења друштвенога. На ланскоме главном скупу сам је одбор имао запитати друштво за измену једнога чланка из уређења, који је сметао развијању радње друштвене. На то је један редовни члан предложио још гдекоје измене, и услед тога је скуп одабрао између себе комисију од шесторице, којој је наложио, да претресе и на скупу предложене измене и у једно цело остало уређење, заједно са пословником. Даље је наређено на скупу, да ће на састанке те комисије моћи долазити сваки други од редовних чланова, и препоручено је комисији, да израд свој поднесе скупу на претрес. По што је комисија свршила свој задатак, одбор је наштампавши предлог, и пославши га у напред на промишљење свакоме редовном члану, сазвао опет скуп, који је на два састанка претрêсао уређење друштвено, оставивши да израд пословника претресе пошто врховна државна власт одобри уређење. Уређење је високо наместништво кнежевског достојанства у Србији 3. Јануара ове године узаконило, и по њему се ове године већ ради у друштву овом. Тим се новим уређењем круг радњи друштвеној знаменито рашириује, и у много прилика олакшава — те се надамо, да то не ће

остати без утицаја на пословање друштвено. Још је остало, да се на друштвеноме скупу према новом уређењу прегледа и спремљени већ предлог пословника, које ће доћи на ред још на данашњем скупу.

Што се тиче откупа чланака, одбор је смислио неко мерило, да би се правде ради одвојили особитији послови, и да би се на мање вредним пословима уштедело што за одлична дела која друштво може добити на издавање. Наређено је на име: да се при оцењивању одређује откуп по табацима само за чисто оригинална дела за која се зна да треба више трошкова и труда, дакле само за праве научне расправе, а за остало да се одређује откуп одсечном сумом, као што се и пређе радило. У историчном одсеку донесена је о томе и така одлука да се *за критике примљене у Гласник не дају награде.* Одбор није могао ову ствар узети као одлучену, него мисли, да треба да је одлучи скуп. Тако је поднео то питање и другим одсецима на претрес, и одсек филолошки и јестественички изјавили су, да се критика не може никако избацити између књижевних послова који се плаћају у овом друштву.

Од свезе с осталим Словенима ове године је српско учено друштво имало прилику, да се одзове браћи Чесима. Кад су браћа Чеси ове године правили велику светковину, полажући темељ своме народном позоришту у Прагу и наше се друштво одазвало позиву њихову, и послало на светковину свога редовног члана г. Милана Кујунџића као заступника. Другом приликом одбор је у име друштва честитао славноме чешком јестаственику дру Јану Пуркињи његову славу, што ју је не давно славио након педесет година како је доктор медицине, управо како је пошао на пут научнички. Поздрави браће Чеха залога су нам за топлу љубав, с којом су тамо примљени наши одзиви.

Од чланова које смо лане изабрали, смрт нам је уграбила славнога Немца словенисту и филолога дра Августа

Шлајхера, човека који је врло много заслужан за науку о језицима словенским. Нека му је вечан спомен! Од пређашњих чланова премпнули су ове године још почасни чланови Ђорђе Ћирић директор гимназије крагујевачке и Лазар Арсенијевић Баталака.

Од забаве би било да се спомене овде и куда се од стране друштва разашиљу књиге које издаје ово друштво, јер би се одатле видело, на које се стране разплазе књиге наше; али како се спремамо, да то на згодном месту у Гласнику наштампамо, споменућемо само оне дружине и заводе, за које је ове године наређено, да им се друштвене књиге шаљу, те је свуда већ и послано, тако: Читаоницама: у Неготину, у Сенти, у Лозници („Подринској слози") и у Алексинцу, за тим: српској омладинској дружини у Загребу, Русинскоме читаоничком друштву у Лавову, неколиким школама у Старој Србији, нешто школама у Босни, српској школи у Карловцу у у Хрватској, реалци у Алексинцу, и „Побратимству" дружини у нашој великој школи.

Од свезе са страним друштвима прихватило је понуђену свезу Чешко учено друштво у Прагу, која је још лане на скупу одобрена, и одбор је и од њих примио њихове и њима послао друштвене књиге. Ове године одбор је понудио свезом Друштво Матице Словенске и Друштво св. Мохора у Целовцу и Друштво љубитељеј јестествознанија у Москви. Од Матице Словенске одбор је и примио књиге и послао јој друштвене, од друштва љубитељеј јестествознанија добио је повољан одговор, а друштво св. Мохора још се није јавило. Све три те свезе поднеће се данас скупу на потврду.

IV.

Сваке године се обично с овога места објављује, који су родољуби поклонима својим умножили збирке друштвене. Ове године ћемо набрајање имена књига изоставити, будући се обично то само штампало, и будући

се имена даровалаца књига свагда у новинама и у Гласнику штампају у протоколима оних састанака на којима су пријављени одбору.

Међу добротворе своје друштво је срећно да ове године може уписати и владику ђаковачког, врсног југословенског мецената Ђурђа Јосипа Штросмајера, који је друштву поклонио 100 дук. ћес. За тај је поклон у одбору одлучено, да се овде на скупу сврши, на што ће се употребити, да ли ће се т. ј. у обични доходак уврстити, или ће се на какву особиту задаћу књижевну употребити.

Од својега дојакошњега председника г. намесника Ј. Гавриловића, свагдашњега пријатеља и врсногa потпомагаоца овога друштва, добило је друштво осим одличнога поклона у књигама који ће се ниже споменути, још собни намештај, који до сад није имало. Од гг. тутора његове светлости кнеза Милана, добило је 60 ком. књиге „Богомили" да их на своју корист метне међу остала издања своја што су за продају.

Од историјских споменика друштво је ове године добило само два писма из времена првог српског рата на Турке и то од г. Ант. Алексића и г. мајора В. Стефановића.

Од г. Милоша Поповића уредника „Видова дана" добило је друштво у рукопису пет философских дела Аврама Мразовића.

У књигама умножена је поклоном друштвена библиотека са 607 свезака, међу којима сам поклон г. намесника Ј. Гавриловића износи 343 свеске.

Даље су послала друштву своје књиге и ова друштва или корпорације: Матица Српска, Царско мин. просвете, Југословенска академија знаности и уметности, Норвешки университет у Христијанији, Млетачки краљевски институт, Берлинска академија наука, Бечка академија, Лужичко-српска матица, Царска руска академија, Краљ, чешко учено друштво, Руско географско общество. Пољско учено друштво из Кракова, Панчевачка реалка,

Новосадска гимназија, Словенска љубљанска Матица, Царско бечко географско друштво, и Хрватско-словенско господарско друштво. И њих смо побројали редом, како су нам од којега прилози стизали.

V.

Што се тиче новчаног стања у прошлој години стајало је Српско учено друштво овако:

А.

Прихода било је:

1. Готовине од прошле године . . .	6935 —	$21^2/_3$
2. Од књижарнице В. Валожића за продају Српских народних песама	2849 —	20
3. Државне помоћи на вршење друштвенога задатка	30000 —	„
4. Државне помоћи на плату секретару	3080 —	„
5. Прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера	6000 —	„
6. Прилог А. В. Богића на споменик Ф. Вишњића. (остављен на чување)	60 —	„
7. Од продаје друштвених књига у књижари В. Валожића од Митрова-дне 1867 до Митрова-дне 1868	4043 —	„
8. Од непосредно продатих књига . .	79 —	„
Свега	53047 гр.	$37^2/_3$

Б.

Расхода било је:

1. На откуп дела и чланака и попутнину	19098 —	30
2. На штампу	11294 —	20
3. На набавку књига, намештаја и других потреба	2820 —	10
4. На повез књига	3871 —	30

5. На препис историјских писама, протокола, помоћ секретару и уређивање библиотеке	771	—	„
6. На плату секретару	3072	—	„
7. На плату момку	2484	—	„
8. На експедицију, пошту и телеграме	1829	—	31
Свега	45242	—	1
Кад се од суме прихода у	53047	гр. 37 ⅔	п. ч.
одбије расход у суми . . .	45242	„ 1	„ „ „
претиче у готовини за 1869	7805	„ 36⅔	п. ч.

РАДЊА СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

Девети састанак одбора.

23. Октобра 1868.

Били су: члан г. архимандрит Сава као заменик председников, г. М. Рашковић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 110.

Секретар подноси дело: „*Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*“ које је покупио као попуну истога таког Вуковог дела и друштву на издање и откуп понудио г. В. Врчевић. Одлучено је, да се дело пошље на преглед и оцену одсеку за науке књижевне.

Бр. 111.

Секретар подноси као наставак пређашњих чланака свој прилог за Гласник „*Прилози к историји српске књижевности III. Један стари сљетовни зборник ћириловски.* По рукопису 17-ог в. из библиотеке Срп. уч. друштва.“ Упућује се на преглед и оцену одсеку за науке књижевне.

Бр. 112.

Секретар подноси од ред. члана Чед. Мијатовића прилог за Гласник „*Финансије српскога краљевства.*“ од којих је овде прва студија „*О новчаној системи српскога краљевства.* Одбор наређује да се то упути историјском одсеку на оцену.

Бр. 113.

Српски учитељ пећски г. Пајо Поповић шаље исписан садржај једнога старога српског летописа који се налази у Пећи у приватним рукама. Упућује се на преглед и оцену историјском одсеку.

Бр. 114.

Секретар подноси од г. архим. Н. Дучића као прилог за Гласник саставак „О српској општини у Трсту“ који се на преглед и оцену упућује одсеку историјском.

Бр. 115.

На писмо проте карловачког г. Николе Беговића одлучи се, да се библијотеци српске школе у Карловцу пошљу и сва досадашња издања овог друштва, и да им се од сад редовно шаљу.

Бр. 116.

Секретар јави, да се у друштвеноме складишту књига налази на стотине слика свију југословенских грбова, која је дата у прилог једној књизи Гласника, него да би требало одредити цену па пустити у продају, јербо би се веома куповало. На то буде одлучено, да тим грбовима буде цена 4. гр. чарш-

Бр. 117.

Нареди се, да се познатоме лицу у Босну за потребу тамошњега народа пошље на поклон по 10 комада Српских народних приповиједака и игара.

Бр. 118.

Нареди се, да се од оно мало ексемплара „Српских народних песама из Босне и Херцеговине Б. Петрановића“ један комад пошље као поздрав на поклон г. Сигфриду Каперу преводнику наших народних песама на чешки и немачки, јер је одбор разумео, да г. Капер ове збирке нема.

Бр. 119.

Г. председник Ј. Гавриловић јавља друштву да су г.г. тутори његове светлости кнеза Милана М. Обреновића IV. одредили, да се 60 комада књиге дра Б. Петрановића о Богомилима предаду Српском ученом друштву. Одбор примајући тај дар са захвалношћу нареди, да се књиге ставе међу друштвена издања која су за продају и да је цена комаду 8 гр. чарш.

Брј 120.

Управа државне штампарије шаље рачун за штампање Српских народних приповиједака и игара В. Врчевића који износи

5164 гр. 5 п. пор. Наређује се да се исплати приходом од продаје тих књига.

Бр. 121.

Будући је омладина из Руме давши беседу с игранком на корист српског народног позоришта, послала друштву програм и позив, то се бележи у протокол.

Бр. 122.

Управа реалке из Алексинца моли друштво да јој своја издања шиље. Одлучи се, да се то учини, али да се почне Гласником новога реда.

Бр. 123.

За регистрирање протокола Српског ученог друштва од почетка новог реда 1864 до 1868 године одлучено је, да се може издати 180 гр. чарш.

Бр. 124.

Секретар јави да ваља одредити цену Гласнику XXIV. који ће скоро готов бити, и одреди се да остане пређашња цена од 6 гр. чарш.

Бр. 125.

Секретар прочита писмо председника г. J. Гавриловића којим друштву на поклон шаље намештај и то:

једно канапе,
два фотеља и
шест столица тапецираних
и уз то један портфељ за потребу секретарску.

Одбор примајући поклон са захвалношћу нареди, да се ствари у инвентар друштвени заведу, а да се г. председнику пошље писмена захвалност на овом поклону.

Бр. 126.

На предлог секретарев одлучи се, да одбор угоди свезу измене књижевне са

Матицом словенском у Љубљани,
Друштвом св. Мохора у Љубљани и
Руским обществом јестествозванија у Москви,

и да се то после предложи на потврду скупу друштвеном.

Бр. 127.

Како председник одсека за науке историјске није могао доћи на састанак, то секретар из протокола прочита шта је рађено на последњем састанку тога одсека. Тако одбор одобри, што је у одсеку одлучено, да се чланак П. Срећковића „*Записи из монастира Кабларских и Овчарских*“ наштампа у Гласнику и да се за њ да г. писцу 3 дук. цес. од штампана табака.

Бр. 128.

Исто тако се одобрава, што је у одсеку одлучено, да се наштампа чланак г. И. Паплоњскога о српској сабљи из XIV в. и да се та сабља по посланом снимку литографише.

Бр. 129.

С учешћем одбор прихвата бригу одсека за описивање и снимање старих српских живописачких споменика из манастира старе српске грађевине као што су Жича, Манасија и Љубостиња. С тога се остави да се о томе на коме од будућих састанака одлучи што стално, јер и тако ствар није за хитњу.

Бр. 130.

Одбор одобрава одлуку одсека о рукопису Паука Јанковића Баће, и секретар јави да је ималац узео рукопис натраг.

Бр. 131.

Председник одсека за науке литерарне јавља да је одсек одлучио да се нови препис „Хиландарског типика св. Саве“ који је друштву послао г. архимандрит Леонид наштампа у Гласнику, које одбор одобри, наредивши да се г. писцу у име награде посебице отштампа 100 комада.

Бр. 132.

Одбор одобри што је у одсеку књижевном одлучено, да се песме народне г. К. Х. Ристића даду преписати на посебне листиће и да се посао повери преписивачу који би знао пазити све што треба редакцији и могао поредити ову збирку с осталима.

Пристајући на ово одбор одобрава, да се може из касе издати на то потребни трошак.

Бр. 13.

Секретар подноси књиге које су друштву дошле на поклон или у замену:

1. Од председника г. намесника Ј. Гавриловића:

а. Д. Ђ. Јовановића Административне и судске власти. Неколико црта из путних бележака по Немачкој и Швајцарској.

б. Le système fédératif dans l' empire ottoman. Par J.-B. Paris 1868.

в. Југословенско помрачење или смрт кнеза Михаила. Написао Љубомир Даниловић. I. Београд 1858.

2. Од г. Благоја Стојадиновића правника „Пѣванію црногорску и херцеговачку, сабрану Чубромъ Чойковићемъ црногорцемъ. Лајпциг 1837.“

3. Од крал. пруске академије наука Monatsbericht. За Мај, Јун, Јул 1868.

4. Од г. Анатолија Богданова члена общества любителей естествознанія његово дело Матеріялы для антропологіи курганнаго періода въ Московской губерніи. Москва 1867.

5. Из Панчева од реалке Fünfter Jahresbericht über die kais. königl. Oberrealschule in der Militärgrenz-Communität Pančowa für das Studien-jahr 1868. Wien.

6. Од гимназије новосадске њезин први програм 186$^{7}/_{8}$ школску годину.

7. Од издаваоца г. Андрије Станковића: Беседе светога Василија на шестоднев. Превео епископ Гаврило. Београд 1868.

Прочитано и потписано на десетом састанку одбора 27. Новембра 1868.

Седница одсека природословно-математичног.

Држана 7. Новембра 1868.

Били су: председник М. Рашковић; чланови: др. Медовић, Јосимовић, Ј. Панчић, М. Ґ. Паниħ, др. Ј. Валента.

1. Г.Г. чланови Јосимовић и Паниħ подносе извештај и мњење о спису г. Д. Стојановића! „Штурмова теорема“ с том препоруком, да друштво прими исти у свој Гласник и награди

писца са највишом наградом која постоји за оригинална дела почем је састав такови кога до данас нема ни у туђој а камоли у нашој литератури тако потпуно, коректно, и савесно поцрпљена, па да је доиста знатни добитак за нашу литературу. Решење: одсек усваја у свему мњење речени референта.

2. Члан г. Јосимовић подноси састав г. Д. Стојановића: „Теорија најмањих квадрата, коју је он већ прегледао и о њему своје мњење писмено прилаже. Решено: да се преда г, члану Паннћу на преглед и мњење које по том да он одсеку поднесе.

Седница IV одсека за науке историјске и државне.

Држана 13. Новембра 1868. год. у Београду.

Били су: председник др. М. Спасић, члан и деловођ М. Ђ. Миличевић, и чланови: др. Н. Крстић, др. Јан. Шафарик, Јован Мариновић, М. А. Петронијевић, Рајко Лешјанин и Пантелије Срећковић.

Бр. 20.

За чланак г. Чедомиља Мијатовића: „Финанције српског краљевства. Политично-економни огледи,“ — би наређено да га прегледају и одсеку свој суд о њему јаве редовни чланови: г.г. Јован Мариновић и др. Јан. Шафарик.

Бр. 21.

Учитељ из Пећи г. Пајо Поповић јавља да има тамо у неког човека нека рукописна књига, о којој нешто има и о српској прошлости и шиље кратке исписе из тога. Наређено је да се секретар друштва пусти у договор с тим учитељем о тој ствари.

Бр. 22.

Одбор шиље састав г. архимандрита Н. Дучића „С српској општини у Трсту.“ Наређено би, да се састав тај прочита и одсеку свој суд каже редовни члан, др. Никола Крстић.

Бр. 23.

Редовни члан, др. Јанко Шафарик, јавља да је прегледао онај састав о Босни, који је преведен из франц. Монитера

(№ 13 одсека) и изјављује, да нема у њему ништа ново, непознато, те да би вредно било штампати га у Гласнику.

На то би одлучено да се тај извештај и не штампа.

Бр. 24.

Председник др. М. Спасић јавља, да је оне податке о трговини у Босни и Херцеговини с Аустријом предао статистичком одељењу, а за Гласник нису никако. Узето на знање.

Бр. 25.

Редовни члан, г. М. Ђ. Милићевић јавља, да је прочитао „писмо инока хиландарских Рускому патријарху Јосифу 1669. године“, и налази да се оно може чувати у архиву друштвеноме, али не мисли да је вредно штампати га у Гласнику.

Усвоји се суд члана референта.

Бр. 26.

Редовни члан г. Милан А. Петронијевић јавља, да је превео прву полу оних Душанових диплома, које су писане на грчкоме језику, а находе се у манастиру св. Јов. код Сереза у планини Менакеју, на што би одлучено, да се и превод и оригинал тих докумената штампа у Гласнику; редовноме члану г. М. А. Петронијевићу пак који је овај превод учинио без икакве накнаде, одсек се осећа јако захвалан.

IV састанак одсека за науке моралне, језикословне и литерарне.

15. Новембра 1868.

Били су: председник одсека г. архим. Сава; чланови: г.г. С. Сретеновић, Јован Бошковић, Милан Кујунџић и Стојан Новаковић, и деловођ г. Милорад Поповић Шапчанин.

Бр. 13.

Предузме се саслушавање реферата о В. Врчевића збирци „Српских народних песама.“ Г. М. Бан је, не дошавши на састанак, послао свој суд на писмено; г.г. Јован Бошковић и С. Сретеновић кажу усмено шта су имали. а г. Милорад П. Шап-

чанин прочита што је нашао. У главноме се слажу сва четири референта, а то је ово. У збирци је заступљено последње доба, управо распадање наше јуначке поезије. То се види често и по материјалу а свуда по схватању и погледу постском који се исказује у овој збирци. С тога има врло много песама које се не могу штампати. Осим тога налази се много песама које су с незнатним променама већ штампане у досадашњим збиркама наших народних умотворина. У гдекојима опет рецитује се у стиховима какав догађај помесни, где се као у добро познати калуп пређашњих песама само мењу нова имена и дела. Тако су у знатном делу тих песама заступљене већином слабе стране, као што је и природно да оне изнђу на светлост у време распадања, Али сва четири референта слажу се у томе, да има у све четири књиге по неколико песама које би се могле пажљивом руком штампати, и да би с тога вредно било одабрати из све четири књиге у једну оно што ваља. Одсек на то пристане, и како ће скорим приспети приређивање и збирке народних песама К. Х. Ристића; то се одлучи, да се онда поведе реч о издавању те обадве збирке и да се изабере члан коме ће се тај посао поверити.

Што се тиче откупа, како је једну књигу г. В. Врчевић друштву поклонио, одреди се за остале 30 дук. ћес.

Бр. 14.

Збирка народних песама г. Б. Петрановића буде предата на преглед редовном члану г. Милораду Поповићу Шапчанину.

Бр. 15.

В. Врчевића дело: „*Српске народне пословице и друге у обичај узете ријечи*“ предају се на преглед редовном члану г. Милану Кујунџићу.

Бр. 16.

Чланак Ст. Новаковића „Прилози к историји српске књижевности. III. Један стари свјетовни зборник ћириловски. По рукопису XVII в. из библ. срп. ученог друштва“ предаје се на преглед г. Сави Сретеновићу.

Бр. 17.

За препис А. Хиљфердинга старог бугарског рукописа „проскомидије“ у преводу патријарха трновског Јевтимија, који је сад редовни члан С. Сретеновић пропратио записком одлучено буде, да се у Гласнику наштампа (види 63 број овогодишњег одбора.)

Бр. 18.

Прочита се и узе у претрес предлог редовног члана г. Ј. Бошковића *о критичком издању дела Јована Ст. Поповића.* После дужег разговора о народној библиотеци наших писаца за коју би тим издањем требало дати углед, о начину бирања писаца и одбирања дела њихових, о начину издавања и т. д. одлучи се што се тиче Јов. Ст. Поповића, да се прво пише г-ђи Јелени Поповићки, да она друштву рукописе на преглед пошље, па да после изрече коначна одлука о тој ствари.

Десети састанак одбора

27. Новембра 1868.

Били су: арх. Сава, као заступник председника, г.г. чланови: М. Спасић и М. Рашковић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 134,

Председник одсека за науке природословне и математичне јавља, да је у одсеку прегледан г. Дим. Стојановића чланак „Штурмова теорема“ и да је по веома похвалном одзиву г.г. референата одлучено: да се г. писцу чланак у Гласник прими и са 10 дук. ћес. од табака награди.

Бр. 135.

Исти председник јавља да је на састанку предан одсеку други чланак г. Д. Стојановића, којему је наслов „Теорија најмањих квадрата,“ и да су му одређени референти.

Број 136.

Исти председник јавља за додатак к опису Босне да је нађено да није вредно да се у Гласнику штампа, јер све што се казује добивено је из друге руке и по казивању.

Бр. 137.

Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је прегледан у одсеку из „Монитера“ преведени чланак о Босни и да је одлучено да није за штампу.

Бр. 138.

Исти председник јавља, да су прегледани статистични подаци о трговини у Босни прошле године, па да је за њих одлучено, да нису за „Гласник.“

Бр. 139.

Исти председник јавља за „Писмо инока хиландарских патријарху Јосифу“ да је одлучено да се не штампа у Гласнику него да се стави у архив друштвени.

Бр, 140.

Исти председник јавља, да је у одсеку редовни чл. г. Мил. А. Петронијевић поднео преведену с оригинала прву полу оних Душанових диплома које су писане на грчком језику и налазе се у манастиру св. Јована код Сереза. Одсек је на то одлучио, да се превод заједно с оригиналом штампа у Гласнику, и одбор то одобрава.

Бр. 141.

Исти председник јавља, како је у одсеку у начелу одлучено, да се за критике које би биле примљене у Гласник не даје никаква награда. Како би требало да у томе и остали одсеци на исти начин поступају, одбор нареди да се то њима прво на претрес поднесе, па да се после може цела ствар пред скуп изнети, јер одбор није властан за читаву врсту умних умотворина одлучити да им се одузме што се свима осталима даје.

Бр. 142.

Председник одсека за науке језикословне и философске јавља, да је у одсеку прегледана збирка песама г. В. Врчевића, која износи четири књиге и да је по извештају 4 референта одлу-

чено, како да се та збирка изда и да се откупи са 30 дук. ћес. Одбор у свему одобри што је у одсеку наређено.

Бр. 143.

Исти председник јавља, да је у одсеку одлучено, да се у Гласнику штампа препис старог бугарског рукописа о проскомидији који г. А. Хиљфердинг послао, које и одбор усвоји.

Бр. 144.

За предлог г. Ј. Бошковића *о критичком издању дела Јов. Ст. Поповића*, којим би се поглавито ишло на то да се покаже углед издавања народне библиотеке српских и хрватских писаца, одлучено је у одсеку да ће се о њему већање наставити и крајња одлука изрећи онда, кад се нештампани рукописи добаве и прегледају. Одбор одлучи, да се то учини.

Бр. 145.

Прочита се писмо г. министра просвете и црквених дела од 14. овог месеца № 4476 којим шаље буџет Српског ученог друштва за 1868 годину, за коју је код мин. финанције кредит отворен. Наређује се касиру да новце из касе дигне и заведе их у друштвени доходак од 1869-те године. Сума буџета износи 15.440 гр. пор.

Бр. 146.

Прочита се писмо г. министра просвете и црквених дела од 12. Новембра № 4455 с којим шаље друштву поклон владике Ђ. Ј. Штросмајера у 100 дук. ћес. намењених Српском ученом друштву, за које племенити даровалац вели: „да је радом својим пуним правом стекло велико признање у народу нашим, тако да нам је, вели, овдје мило звати га старијим братом посестриме академије, коју у Загребу отворисмо.“ Одбор прими поклон великога југославенског добротвора с особитом захвалношћу, наредивши да се г. дароваоцу пошље особита захвалница, новци да се ставе у приход а скупу да се изнесе предлог, да одлучи, хоће ли се они уврстити у обичан доходак или ће се употребити на какву особену литерарну сврху, на које је одсек књижевни већ помишљао.

Бр. 147.

Секретар подноси од ред. члана г. Милорада Поповића Шапчанина „*Позориште у Срба и Хрвата*“ као прилог за Гласник. Упућује се на преглед и оцену одсеку за науке књижевне.

Бр. 148.

Секретар који уједно врши и касирске послове подноси рачун друштвене књижарнице Велимира Валожића о продаји друштвених књига. По одбитку канцеларијског и осталог трошка на куповину која је за потребу друштвену чињена у књижари и износи 223 гр. 10 пара, цео доходак износи 2043 г. 6 п. чар. Наређује се да се у доходак заведе и употреби на друштвене трошкове.

Бр. 149.

Секретар за тим показује стање друштвене касе. Из тога се види да је дохотка свега било 46987 гр. 37$^{2}/_{3}$ п. а издатака 44233 гр. 11 п. да има на расположењу за 1868 годину још 2754 гр. 26$^{2}/_{3}$ п. у чаршијском течају.

Бр. 150.

Поведе се реч о набавци завеса врло потребних за друштвени стан. Како од старања друштвеног преко министарства да се завесе које је имала пређашња реалка у овом стану врате у стан као део зграде државне (види бр. 72 овогод. одборске радње) није могло бити ништа, јер је из министарства приватним путем јављено, да друштво себи набави те завесе обичним путем, нареди се сад да се од управе реалке откупе за друштво те завесе. Секретару буде наложено, да он тај посао изврши обзирући се, да се то учини што јевтиније, не по правом коштању, и на корист друштвену.

Бр. 151.

Одреди се да се сутра дан 28. Нов. на славу дра J. Пуркиње у Прагу знаменитога трудбеника око напретка природних наука нарочито за физиологију пошље телеграм од стране друштва и да му се честита светковање педесете године од

како је др. медецине које ће сутра бити. Секретару се наређује, да то изврши, а трошак се из касе одобрава.

Бр. 152.

На молбу читаонице алексиначке одређује се, да јој се пошљу друштвене књиге и да се почне Гласником новога реда.

Бр. 153.

На молбу омладинске дружине „Побратимства“ из овдашње велике школе, нареди се, да јој се од сад дају друштвене књиге, а од досадашњега да јој се да од чега год има више ексемплара.

Бр. 154.

На позив друштва овога ради књижевне узајмице одазвала се „Матица словенска“ из Љубљане а послала је ове књиге:

1. Narodni koledar im letopis za 1867, 1868 i 1869 (3 књ.)
2. Vojvodstvo kranjsko.
3. „ „ koruško.
4 Slovenski Štajer.
5. Štirje letni časi po Rosmaeslerji.
6- Rudninoslovje.
7. Olikani Slovenec.
8. Zgodovina slov. národa.

На ову свезу одзиваше се одбор с хвалом и наређује да се и Матици пошљу друштвене књиге.

Бр. 155.

Одбор одлучи замолити министарство просвете да поради како би што скорије били потврђени и у живот ступили прерађени друштвени штатути.

Бр. 155.

Примају се с хвалом на поклон или у замену ове књиге:

а. Од г. арх. Теофила Живковића брошуру „Српска црква на каноничко-историчном темељу. Темишвар 1868.“

б. Од г. Димитрија Поповића проф. преп. из Сомбора његово дело „Ракијнска куга. Превод из Чока. Сомбор 1868.“

в. Од бечкога царског географског друштва Mittheilungen за 1868. годину.

Прочитано и потписано на једанаестом састанку одбора 9. Јануара 1869.

Седница одсека за математичне и природословне науке.

Били су: г.г. Јосимовић, Рашковић, Валента, Машин, Панчић и Панић.

Прочита се реферат чланова г.г. Јосимовића и Панића о „Теорији најмањих квадрата“ од г. Стојановића; реферат препоручује исти састав да се у Гласник прими са истом наградом као и састав „Штурмова теорема“ почем је тај састав онако исто ваљан и важан као и први.

Решено једногласно да одсек усваја предлог реферирајући чланова, о чему да се одбор извести.

Једанаести састанак одбора.

9. Јануара 1869.

Били су: арх. Сава, као заступник председника, г. г. чланови: М. Спасић и М. Рашковић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 157.

Министар просвете и црквених дела с писмом својим од 3. ов. мес. шаље друштву ново уређење српскога ученога друштва које је висока влада потврдила. Одбор узимајући на знање, да сад друштвени рад ваља да се води по томе уређењу, наређује, да се сад одмах ново уређење у 200 комада у књижицу истиска од слога који ће изаћи у „Српским Новинама“, и да се после у првом Гласнику на првом месту наштампа.

Бр. 158.

Секретар предлаже за рачун са Сопроном, да би требало на ново штогод наредити, јер члан којему је одбор (в. бр. 62. ове године) мислио предати ту ствар није могао примити се. Како сад време није погодно за што друго, одлучено буде, да се Сопрону још један пут пише, не би ли ту ствар мирним начином наравнао.

Бр. 159.

Секретар поднесе извештај о куповини завеса за стан државни од управе реалке и покаже одбору, како је куповина свршена на корист друштвену. На то се одобри издатак на куповину у 843 гр. чар. и издатак на намештање у 28 гр. чар.

Бр. 160.

Секретар јави одбору, да је од књига стављених му на ту цел на расположење и опет издао на реверс г. М. Милојевићу неколико за неке школе у Старој Србији.

Бр. 161.

Прочитају се два писма г. Б. Петрановића из Сарајева једно од 8. Новембра које је стигло у Београд тек 6. Децембра, а друго тек 15. Дек. пр. год., од којих се у једноме жали што се не издаје друга књига његове збирке Српских народних песама, а у другоме јавља за неваче, од којих је преписао прву књигу и понавља прво питање. Одлучи се одговорити: да се друштво у својој радњи држи реда, те да предузима прегледање и штампање чланака оним редом којим се примају, т. ј. што је пре дошло; оно се пре и прегледа и штампа.

Бр. 162.

Прочита се писмо г. В. Врчевића од 8. Дек. пр. год. у коме јавља да пристаје на одлуку изречену у друштву што се тиче његових народних песама, и жели само да би му се и од те књиге кад се наштампа дало 100 комада, као што је и с пређашњим издањем његове збирке приповедака и игара учињено, па да се то сматра као погодба и за друго што би друштво од њега откупило. Одбор одлучи да се учини по жељи г. В. Врчевића.

Бр. 163.

Царско руско друштво пријатеља јестаственице из Москве одговара, да с радошћу прима понуђену од друштва књижевну свезу и измену и јавља да ће послати своје књиге. Одбор одлучи, да се и њему пошљу друштвене књиге.

Бр. 164.

Председник одсека јестественичког и математичарског јавља да је одсек одлучио да се прими у Гласник г. Д. Стојановића чланак „Теорија најмањих квадрата“ и да се откупи са 10 д. ћ. од табака које и одбор усваја.

Бр. 165.

Накнадно се одобрава издатак из касе у 417 гр. чар. издатих преписнику на помоћ секретару за преписивање, уређивање библиотеке и увођење књига у спискове и каталоге преко прошле године.

Бр. 166.

У свези с лањском одлуком бр. 189. (год. радње 1867.) одобрава се издатак од 354 гр. чар. на преписивање старих писама за штампу, почето у 1867-ој години и на преписивање мемоара г. Анте Протића приправљаног такође за штампу за друго одељење Гласника, који су издаци прешли у годину 1868-

Бр. 167.

Секретар подноси списак неколико важних хрватско-српских дела од прошле године и предлаже, да се набаве за библиотеку друштвену. Одбор прегледа списак и избере из њега шта ће се набавити, одлучивши да се то набави, а после да се поднесе одбору рачун о исплати.

Бр. 168.

На молбу послужника друштвенога, одобри се да му се плата повиси једним талиром месечно, те да буде девет талира.

Бр. 169.

Учини се наредба, да се према новом уређењу приправи што треба за скуп друштвени и тога ради да сви одсеци још по један пут држе састанке и да секретар спреми преглед радње и стања друштвенога у овој години, који да се у одбору прегледа. По томе да се удеси да се скуп држи 26. Јануара у недељу ако се узможе.

Бр. 170.

Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену и то:

а. Од Ђ. Јакшића његову драму: Јелисавета кнегиња црногорски. Београд 1868.

б. Од Л. А. Томановића: О крсном имену, предавање отштампано из српско-далматинског магазина.

в. Од Л. Лежера: Revue des cours littéraires de la France et de l' étranger nr. 4 у којем је његов састав о Бановој драми Мејрими по предавању А. Хоћка.

г. Од царске руске академије Записки том. XIII.

д. Од секретара „Вилу“ 1868. године, IV течај.

е. Од краљевске академије наука из Берлина Monatsbericht за Август, Септембар и Октобар.

Прочитано и потписано на дванаестом састанку одбора 20. Јануара 1869. године.

Седница 5-та одсека историјског и државословног

држана 13. Јануара 1869 год.

Били су г.г. Спасић, Мариновић, Лешјанин, Петронијевић, Мијатовић, Шафарик.

1.

Читано је мишљење г.г. чланова Мариновића и Шафарика о расправи чл. Ч. Мијатовића, по ком она заслужује потпуно да се у Гласнику напечата и да се као изворни саставак, којим се нашој књижевности знатна услуга чини, награди наградом прве врсте, на које би једногласно закључено, да се расправа та у Гласнику напечата и г. писцу да се да награда од 8 дуката за печатани табак.

2.

Одсек предлаже да се дојакошњи дописни члан г. Стојан Бошковић по §. 8 устројства призна за редовног члана овога друштва. — Би закључено, да се то одбору достави, да даље по пословном реду поступи.

3.

По предлогу чланова одсека да се предложе за идући скуп да буду избрани за чланове овога друштва, би закључено да се од овога одсека предложи:

а.) Да се сви они почасни чланови садањи, који су пре били редовни, одбором упитају да ли желе бити опет редовни чланови, па који желе, да се као редовни у напред сматрају, а остали који то не би желели, да се примени на њих б.) §. 15.

б.) За дописног члана: ГГ. Фрањо Маклошић.

в.) За редовне чланове: ГГ. Ђорђе Павловић, проф. вел. шк. писац дела о хипотекарном праву у Србији, и Алекса Спасић регистр. минист. финанс. — који је писао: Државу и финансије. Установе и народно благо.

г.) За дописне чланове: ГГ. Бурмов, уредник бугарских књижица у Цариграду. и Епископ шабачки Мојсило, писац историјске расправе о српској цркви, печатане у журналу Белозерскога.

Пета седница одсека филолошког и философског

15. Јануара 1869.

Били су: председник г. арх. Сава; чланови: г.г. Ј. Бошковић, С. Сретеновић, Стојан Новаковић, Милан Кујунџић и Милорад Поповић.

Бр. 19.

По препоруци одборској узме се у разматрање одлука историчког одсека у питању: хоће ли се критика која се у „Гласник“ прими, награђивати или не ће. Одсек једногласно одлучи да нема никаква разлога изузимати критику из осталих послова који се плаћају, јер она управа припада међу нарочити и поглавити рад учених друштава и свуда јој се у њиховим органима даје одлично место. Даље одсек држи, да ће се у друштву самом свагда боље назити, шта се прима у одељак критички у „Гласнику“, кад се за критику плаћа, и било би врло недоследно не награђивати критику у друштву које је у свој орган и преводе примало и

награђивало. Изводећи на овим разлозима своју одлуку, одсек инак поставља за критику као главно правило, на које се треба свуд обзирати: *да критика буде потпуно објективна.*

Бр. 20.

Приступи се бирању новога председника одсеку, јер досадашњему истиче време, и буде изабран г. Сава Срстеновић I. секретар мин. просвете.

Бр. 21.

Одлучи се предложити скупу, да се досадашњи дописни члан г. Јован Ђорђевић управитељ народног позоришта, који се настанио у Београду, према чл. 8 уређења друштвеног прогласи за редовнога.

Бр. 22.

Што се тиче некадашњих редовних а садашњих почасних чланова друштвених, за које је исторички и државнички одсек одлучио да их одбор уврсти, желе ли опет бити редовни, а који се не пријаве, да се сматра да излазе из друштва по тачки б. чланка 15., одсек овај мисли, да је место тога боље, да се између тих чланова у друштву самом изберу за редовне људи који су књижевници те и сад раде и могли би у напредак потпомоћи друштво књижевним радом у вршењу задатка. Према томе одсек мисли да би се од тих почасних чланова могли па ново прогласити за редовне по азбучном реду ови: Алимпије Васиљевић, др. Стој. Ј. Вељковић, владика Гаврило, Јован Драгашевић, Милован Јанковић, Владимир Јовановић, Димитрије Матић и Коста Николајевић, а остали да остану и од сад почасни.

Бр. 23.

Приступи се бирању нових кандидата за чланове друштву, и тако буде закључено, да се предложе скупу ови кандидати и то:

1. За почасне чланове: владика Ђурађ Јосип Штросмајер, Фр. Палацки, Ригер, Тот Паулинија председник Матице словачке и Јован Сундечић.

2. За редовне: секретар југословенске академије г. Ђуро Даничић и ови (азбучним редом):

г. Алекс. Бугарски (архитекта) за одсек уметнички, г. Г. Гершић, г. арх. Н. Дучић, г. др. Владан Ђорђевић, г. Даворин Јенко родом Словенац (музичар) за одсек уметнички, г. др. М. Јовановић, г. Ил. Руварац, г. Ст. Тодоровић за одсек уметнички, г. Антоније Хаџић из Новог Сада.

3. За дописне,

а. Од Срба и Хрвата: г. Иван Брчић професор задарске семинарије који је учинио много да се у ученом свету позна старинска српско-хрватска глагољска књижевност из Горње Далмације издавши неколике књиге тих споменика, г. Сима Љубић историк и археолог хрватски, г. Мих. Десанч. Полит, г. Јосип Торбар јестаственик хрватски и г. Ив. Филиповић књижевник.

б. Од осталих Словена: г. Јован Ернест Смолар лужички Србин, г. Пфул филолог, Србин Лужичанин, г. Ант. Малецки Пољак филолог и критик, професор филологије и историје књижевности на университету у Лавову, г. Жигм. Милковски, Пољак, књижевник који је, чувен и иначе у свом народу, писао неколике чланке о српској историји и књижевности, рад упознати своје земљаке с нама, г. Н. И. Костомаров и г. П. Кулиш, Русини, од којих је онај први знатан историк руски, а овај други је готово основалац русинске књижевности, г. А. Н. Пипин писац „Обзора историје словенских литература" и других дела, г. Викт. Ив. Григоровић и г. Т. Буслајев, филолози.

в. Од странаца: г. Феликс Каниц и г. Луј Лежер доценат словенских књижевности на Сорбони у Паризу.

г. За одсек уметнички живописци: г. Михаил Осиповић Микешин, Рус, који је познат и нашима, г. Јан Матејко Пољак, г. Чермак и П. Мајкснер Чеси.

Седница мат. природословног одсека

држана 16. Јануара 1869-те год.

Били су г. председник г. М. Рашковић; чланове, г.г.: др. Ј. Панчић, М. Г. Панић, Јосимовић. др. Ј. Валента и др. А. Медовић.

Председник прочита саопштење одбора у 2 тачке.

1. Да се одсек изјасни шта мисли о овом питању, да ли ће се награђивати критике које се у Гласнику наштампају,

2. Да одсек изабере себи председника по чл. 26.

3. Да одсек по 8 члану новог уређења може дописног члана г. Натошевића који се овде настанио изабрати за редовног члана.

Решено:

за 1, одсек је овог мишлења: Што год вреди да се у Гласнику напечата, заслужује већ по томе награду што је нађено да заслужује да у Гласник уђе, па дакле ваља га наградити била то ма каква расправа па и критика, осим ако сам писац не закте награде за то.

За 2. Одсек изабра свог члана г. Др. Медовића

За 3. Одсек предлаже: да дописни члан г. Др. Натошевић постане редовни овог одсека

К томе предлаже г. Јована Драгашевића бившег члана а познатог српског литерата за редовног и г. Димитрија Стојановића инжињера у Крагујевцу, кога су два ваљана чланка у Гласник примљена за дописног и г. Др. Саву Петровића војеног лекара у Београду за редовног а др. Лазу Стефановића физик. у Алексинцу за дописног обоје по томе што као доктори, показаше књижевни рад својим дизертацијама а последњи је и у српској литератури радио.

Дванаести састанак одбора.

20. Јануара 1869.

Били су: г. др. Јанко Шафарик, чланови: г.г. Милован Спасић, др. А. Медовић, С. Сретеновић; секретар Ст. Новаковић.

Бр. 171.

По акту мин. просвете од 9. Јан. бр. 109 одбор бележи да је висока влада поставила српском ученом друштву за председника у години 1869. г. Дра Јанка Шафарика. Одлучи се, да се то и скупу обзнани.

Бр. 172.

Председник одсека историјског и државничког јавља да је одсек одредио, да се чланак г. Чед. Мијатовића „О старим српским новцима“ штампа, и да се откупи са *осам* дуката од табака, које одбор одобрава.

Бр. 173.

Одбор прима на знање, да је у одсеку филолошком и философском изабран за председника г. Сава Сретеновић секретар мин. просвете и црк. дела а у одсеку математичарском и јестественичком г. др. А. Медовић, која господа већ заступају у одбору своје одсеке.

Бр. 174.

Одлучи се, да се годишњи скуп Српског ученог друштва сазове на дан 30. ов. м. на три Јерарха у 2 сах. пре по дне, у велику школу, где се држала овогодишња светосавска слава, и да се секретар постара о позивницама, на којима ће се изложити програм рада и чланци новога уређења о скупу. У програм да дође најпре обзнањивање промена у одбору, за тим преглед радње и стања у прошлој години, за тим предлози, расположење прилога владике Ђ. Ј. Штросмајера, веза са страним друштвима, избор нових чланова и прегледање новог пословног реда.

Бр. 175.

Приступи се к читању прегледа радње и стања у прошлој години који је секретар спремио и одобри се како је спремљено с малим примедбама.

Бр. 176.

Према чланку 8 новога уређења одсеци су предложили да да се на скупу прогласе за редовне ови дописни чланови што су се настанили у Београду г.г. Стојан Бошковић уредник „Јединства“, др. Ђорђе Натошевић и Јован Ђорђевић управитељ народног позоришта. Нареди се да се тај предлог изнесе скупу.

Бр. 177.

Приберу се из предлога сва три одсека кандидати који да се предложе скупу на избор у чланове друштвене и то:

а. За почасне:

Г.Г. владика Ђурај Јосип Штросмајер, Фр. Палацки, Ригер, Тот Паулинија председник Матице Словачке и Јован Сундечић.

б. За редовне предлажу одсеци:

г. Ђуру Даничића секретара југословенске академије у Загребу и ову господу (азбучним редом):

г. Александра Бугарског (архитекту) за одсек уметнички.

г. Глишу Гершића проф. вел. школе.

г. арх. Н. Дучића.

г. др. Владана Ђорђевића:

г. Даворина Јенка редов. Словенца, музичара за одсек уметнички.

г. дра Милана Јовановића професора.

г. Ђорђа Павловића професора.

г. дра Саву Петровића.

г. Ил. Руварца.

г. Алексу Спасића, чиновника мин. фин.

г. Димитрија Стојановића инжинира.

г. Стевана Тодоровића (за одсек уметнички.)

г. Ант. Хаџића.

в. За дописне од Срба и Хрвата:

г. Ивана Брчића професора задарске семинарије.

г. Симу Љубића историка и филолога хрватског.

г. епископа Шабачког Мојсија.

г. Мих. Десанчића Полита.

г. дра Лазара Стефановића.

г. Јосипа Торбара јестаственика хрватског.

г. Ивана Филиповића књижевника.

в. Од осталих Словена.

г. дра Фрању Миклошића.

г. Бурмова, Бугарина.

г. Јована Ернеста Смољара Лужичанина.

г. Пфула филолога, Лужичанина.

г. Ант. Малецког, Пољака, професора лавовског университ.

г. Жигм. Милковског, Пољака.

г. Н. И. Костомарова, Русина,

г. П. Кулиша, Русина.

г. Ал. Пипина, Руса.

г. Викт. Ив. Григоровића Руса и

г. Т. Буслајева Руса.

г. Од странаца:

г. Феликса Каница и г. Луја Лежера доцента слов. књижевности у Паризу.

д. За одсек уметнички:

г. Мих. Осиповића Микешина Руса,

г. Јана Матејка Пољака.

гг. Чермака и П. Мајкснера Чехе.

Бр. 178.

Што се тиче пређашњих редовних чланова друштва Српске Словесности, које су после при састављању Српског ученог друштва после познате суспензије постали почаснима, два су одсека предложила два разна начина како би они између њих на ново могли постати редовнима који би имали воље да раде на задатку друштвеном. Одсек исторички предложио је у тој намери, да се сви упитају још један пут, желе ли бити редовнима, па који желе, да тиме и постану, а који не би желели. да се сматра по тачки б. чланку 15. новог уређења да излазе из друштва. Одсек филолошки напротив одлучно је, да само друштво између тих почасних чланова избере на ново за редовне чланове људе који су књижевници, те и сад раде, и могли би и у напредак потпомоћи друштво књижевним радом у вршењу задатка његова. Одбор одлучи изнети оба предлога скупу на одлуку, заједно с кандидатима филолошког и философског одсека, које су ови: г. г. Алимпије Васиљевић, др. Стој. Вељковић, владика Гаврило, Јован Драгашевић, кога је и одсек математичарски предложио за редовнога члана, Милован Јанковић, Владимир Јовановић, Димитрије Матић и Коста Николајевић. За остале одсек је у свом предлогу одлучио да остану и од сад почасни.

Бр. 179.

У питању: хоће ли се критика примљена у Гласник награђивати или не ће, о чему је у одсеку историчком одлучено да се не награђује, одбор је упитао и друге одсеке и обадва су изјавила, да треба да се награђује. Одлучи се изнети и то на одлуку скупу заједно с разлозима које су одсеци навели.

Бр. 170.

Секретар јавља за књиге које су дошле на поклон или у замену:

а. Од Матице далматинске

1. Vienac uzdarja narodnoga o. Andriji Kačiću.

2. Koledar god. 1863. 1864. 1865. 1866, 1867. 1868. i 1869.

3. Narodne pjesme.

4. Ručnu knjigu.

5. Gorski vienac P. Petrovića.

6. Viški boj S. Martinovića

б. Од г. намесника Јована Гавриловића:

1. Српске новине.

2. Пастир.

3. Школа.

4. Напредак.

5. Застава (од кад прелази у Србију.)

6. Зем. Гласник.

7. Србија.

8. Задруга.

9. Видов дан; све за 1868 годину.

в. Од г. Стојана Бошковића лист „Јединство.“

г. Од секретара листове од прошле године у мање више потпуним ексемплариима.

1: Novi Poror.

2. Сељак.

3. Вршачка кула.

4. Световид.

5. Зимзелен (обоје у првој поли године.)

6. Сјеѓ

7. Il Nazionale.

8. Narodni list.

9. Pučki prijatelj.

10. Osservatore dalmato.

г. Од Матице илирске Gospodarski list.

д. Од г. Луја Лежера Revue critique de l'historie et de littérature.

е. Од уредништва „Москве“ тај лист док је излазио

ж. Од уредништва „Лужичанина“ тај лист.

Сви ти поклони примају се с хвалом.

Прочитано и потписано на првом састанку одборском године 1869.

Скуп српског ученог друштва

I.

30. Јануара 1869.

Бр. 1.

Председник др. J. Шафарик отвори скуп објавивши промену у одбору друштвеном и захваливши се досадањем председнику г. J. Гавриловићу, који је не само до сад показивао друштву толико љубави и заузимања, него му и од сад остаје досадашњи пријатељ и потпомагалац. Осим председника објави се, да је одсек филолошки и философски изабрао г. Саву Сретеновића, а одсек јестественички и математичарски г. дра А. Медовића.

Бр. 2.

Секретар прочита преглед радње и стања Српског ученог друштва у прошлој години. За тим г.г. др. J. Панчић, М. Ђ. Миличевић и J. Бошковић објаве, да су они прегледали рачуне за 1867, и да су тачни. На то скуп овласти њих тројицу на ново, да потпишу протокол овога скупа и прегледају рачуне за 1868.

Бр. 3.

Узме се у претрес предлог: хоће ли се плаћати у Гласник примљена критика или не ће, о чему се изнесе скупу мишљење сва три одсека друштвена. На то је говорило неколико чланова највише против предлога историчкога одсека, после се предмет да на гласање и са 17 гласова противу 12 буде одлучено, да се критика примљена у Гласник плаћа као и сви остали чланци.

Бр. 4.

Узме се у претрес други предлог: шта ће се учинити с пређашњим Друштва Српске Словесности редовним а сад почасним

члановима и изнесе се предлог филолошког и философског одсека, да се између њих обичним начином могу изабрати за редовне послени и књижевни људи, а други да постану почасни као што су, и предлог историчког и државничког одсека: да се позову на ново, па да они који се одзову да хоће да ступе у друштво, постану редовни као што су и били, а који се не одзову, да се сматра као да излазе из друштва. И у овој је ствари говорило неколико чланова и реч дође на то: има ли уређење друштвено од 1864 законитог темеља. Више је говорника потврђивало, да оно уређење као октројисано и састављено без питања друштва и не обарајући једнаке снаге законитом формом оно пређашње, јер није законодавни чин као оно, нема закони тог темеља, и да је законит темељ добивен друштвеном опстанку сад, новим уређењем од 3. Јануара 1869, које је друштво само себи израдило, по што је на оно од 1864 знатан део чланова пристао био. То је изреком одрицао само један члан. За тим се пређе на ствар, и одлучи се, да пређашњи друштва Српске Словесности редовни а сад почасни чланови могу постати редовними обичним начином избора; иначе да остају почасни.

Бр. 5.

За прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера одлучи се да се употреби на какву посебну књижевну задаћу, о чему да се упитају сви одсеци, па да се поднесе скупу на одлуку.

Бр. 6.

Прошле године одбором уговорена свеза са Матицом словенском у Љубљани, Друштвом св. Мохора у Љубљани и друштвом љубитеља јестествознанија у Москви одобрава се.

Бр. 7.

Приступи се к избору чланова и једногласним одобравањем изберу се за почасне чланове г.г. Ђурађ Јосип Штросмајер, др. Фр. Палацки, др. Л. Ригер, Тот Паулинија председник Матице Словачке и Јован Сундечић; — а за редовног члана г. Ђ. Даничић.

За тим се седница одгоди за дан 6. Фебруара.

II.

6. Фебруара 1869.

Бр. 8.

Приступило се бирању редовних и дописних чланова. Избори редовних чланова учињени су гласањем, и тако су примљени у редовне чланове сви предложеници, који с мањом који с већом већином гласова. Дописни чланови били су примљени сви заједничким пристанком скупа друштвенога, а поименце су ови:

а. редовни:

г. Александар Бугарски.
г. Глиша Гершић.
г, арх. Нићифор Дучић.
г. др. Владан Ђорђевић.
г. Даворин Јенко.
г. др. Милан Јовановић.
г. Ђорђе Павловић.
г. др. Сава Петровић.
г. Иларијон Руварац.
г. Алекса Н. Спасић.
г. Димитрије Стојановић.
г. Стеван Тодоровић.
г. Ант. Хаџић.

б. дописни:

1. Од Срба и Хрвата:

г. Иван Брчић.
г. Сима Љубић.
г. епископ шабачки Мојсије.
г. Михаило Десанчић Полит.
г. др. Лазар Стефановић.
г. Јосип Торбар.
г. Иван Филиповић.

2. Од осталих Словена:

г. др. Фрањо Миклошић.
г. Бурмов.
г. Јован Ернест Смолар.

г. Пфул.
г. др. Антон Малецки.
г. Жигм. Милковски.
г. Н. И. Костомаров.
г. П. Кулиш.
г. А. Н. Пипин.
п. Викт. Ив. Григоровић.
г. Т. Буслајев.
г. Мих. Осиповић Микешин.
г. Јан Матејко.
г. Чермак.
г. П. Мајкснер.

3. Од странаца:

г. Феликс Каниц.
г. Луј Лежер.

За тим се по предлогу одсека филолошког и философског изберу за редовне између пређашњих почасних г.г. Алимпије Васиљевић, др. Стој. Ј. Вељковић, владика Гаврило, Јован Драгашевић, Милован Т. Јанковић, Владимир Јовановић, Димитрије Матић и К. Николајевић, и прогласе се по уређењу друштвеном за редовне они дописни чланови који су се настанили у Београду, по имену г.г. Стојан Бошковић, др. Ђ. Натошевић и Јован Ђорђевић.

Почем је та радња заузела цело време састанка, одлучи се ла се на трећем прегледа пословник, а дан да закаже председник.

Прва седница одсека за науке историјске и државне.

СРПСКОГА УЧЕНОГА ДРУШТВА

Држана 3. Марта 1869.

Били су: председник др. М. Спасић, Јов. Мариновић, Алекса Спасић, Глиша Гершић, Панта Срећковић, др. Шафарик, М. Ђ. Миличевић, М. Миловук и Н. Дучић.

№ 1.

На овоме састанку одсек се договарао о том: на што да се употребе 100 дук. цес., које је даровао Српском ученом друштву

преузвишени владика ђаковачки, чувени добротвор југословенски, Ђурађ Јосип Штросмајер.

После дужега саветовања би одлучено да се од стране овога одсека предложи скупу за награду ова тема:

„Политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака, и историјски значај њихове борбе“.

I. састанак одсека философског и филолошког

5. Марта 1869.

Били су: председник С. Сретеновић; чланови: А. Васиљевић, М. Кујунџић, Милорад Поповић и Стојан Новаковић.

Бр. 1.

Предузме се питање одређено да се најпре по одсецима претресе, а то: како да се употреби поклон преузв. владике ђаковачког Ђ. Ј. Штросмајера, и после дужег разговора буде у одсеку одлучено, да се сума подели на два задатка. Први задатак да буде *испитивање народног лекарства и стања здравља у народу*, а други: *шта је човек у породици, друштву и држави?* То да се предложи скупу.

Бр. 2.

Одлучи се, да се преко одбора поднесу скупу још и ови кандидати за чланове у друштву, који су пређе нешто непажњом нешто случајно изостали из кандидата. Тако од пређашњих редовних, садашњих почасних да се прогласи за редовнога г. Јеврем Грујић сад капућехаја српски у Цариграду, а да се изберу: за редовнога члана г. Љубомир Каљевић уредник „Србије“ за дописне пак г.г. арх. Леонид руски архимандрит из Цариграда. и г. Нил Попов руски књижевник из Москве.

Бр. 3.

На реферат г. С. Сретеновића о прилогу Ст. Новаковића у коме је за Гласник описан један световни зборник ћириловски из библиотеке друштвене, одлучи се, да се тај чланак у Гласник прими и да се за њ одсеком да откупа 10 дук. ћес.

Први састанак одсека јестаственичког и математичког.

Чланови одсека јестаственичког и математичарског у српском ученом друштву, позвани да спреме предлог за скуп о

томе: *на што ће се употребити поклон владике Штросмајера,* састали су се 6-ог и 8-ог овог мес. у друштвеном стану да се о тој ствари посаветују.

Пошто је одсек претресао прво питање председниково: *треба ли поклоњену суму капиталисати,* одлучено је већином гласова, да се владичин поклон за то што је малена свота, не може капиталисати; него да се новац употреби за какву особену научну циљ.

Прешав на друго питање председниково: *за какву би се циљ могао употребити новчани поклон владичин* а да друштво одговори и нашим савременим потребама и да се достојно одзове родољубивом давцу поменуте своте, — чланови одсека после дужег саветовања одлучише једногласно предложити скупу:

Да се новчани поклон бискупа Штросмајера одреди на особену до сад још не преузету научну циљ, на име да се тим новцем започне свестрано испитивање наше земље и нашег народа.

Испитивање то имала би предузети нарочита дружина изабрана из свију одсека српског ученог друштва, и то у екскурзијама, које би се почињући од ове године предузимале сваке године у колико би то допуштала радна снага друштвена и његова материјална средства.

Циљ поменутим екскурзијама била би најпре та, да се појединим члановима даде прилика проучити земљу с *историјске, физикалне, археолошке и културне стране*, а за тим у заједници слагати и преређивати белешке својих испитивања, која би за дуже време постала *драгоцен материјал* за даља научна предузећа српског ученог друштва.

Скупне белешке екскурзионе дружине имале би се штампати о друштвеном трошку у оделитим свескама као „*годишњи извештаји.*“

Одсек јестественички и математичарски поткрепљује овај свој предлог следећим разлозима:

1. Што су поједине научне струке, а на име *природњачка* заостале иза других, да речемо историјских и језикословних у досадањем друштвеном раду.

2. Што учено друштво, имајући главну задаћу, да гаји знаачке интересе у Србији, ваља пре свега да положи основ *из-*

ворном раду, а то ће моћи постићи само очигледним и тачним испитивањем *земље и народа.*

3. Што друштво, располажући с годишњим сувишцима свога фонда, има у руци и средства *за продужење* овде предложених повремених ексекурзија.

4. Што је до сад по све непознат и *физикалан облик и геолошки строј* наше земље, а с тога оскудева сваком *државно-економном предузећу* стална основа.

5. Што су древни споменици који се находе у Србији, већином не испитани те се још не зна који су римског који ли *словенског потоњег историјског рада.*

6. Што још није позната међа докле се простиру поједини идиоми нашег језика у Србији, као што нису позната поједина наречија, која су постала из смесе разних тих идиома, те се до данас не зна која места заузимају *староседеоци* која ли *насељеници.*

7, Што још нису потпуно побележени народни обичаји, приче и предања, нису покупљене све народне песме, а то скупа чини те недостаје главни маге ријал за *нашу историју образованости.*

8. Што још није испитано од које су вредности поједини крајеви земље за земљоводство, и у колико данашње земљоводство стоји у природној свези са хемијским стројем земљишта и с његовим топографским положајем и климатским особинама порекла, и што се већина од тих споменика, будући непознате вредности по мало губи и потире на штету.

9. Што су по све непознати етнолошки моменти који проузрокују годишње редње у народу, као и начини којима се народ спасава од ње, и како се лечи; и на послетку

10, Што се за то не зна јесу ли *узроци природни или социјални,* са којих народна целина свестрано слаби, те с тога отвара пут странским населбинама а тиме полаже основ *индивидуалној политичкој пропасти* нашег народа.

Имајући све ове набројене потребе у виду одсек јестественички и математичарски мисли, да би се оне најбоље и нај-

преће могле подмирити настајањем српског ученог друштва, у коме се прикупљају и материјална средства и умне моћи. С тога би желео одсек да се поднешен предлог његов усвоји додајући, да ако би садашње околности или каква год призрења стала на пут овом предложеном предузећу и спречила да се помоћу владичина поклона започне испитивање наше земље и нашег народа, то да се предлог овај као не решен одржи донде, док друштво за његово извршење не нађе друге начике и друга средства —

Начин како би се овај предлог имао извршити, није могао јестаственички одсек претресати; за то оставља скупу да се о томе усаветује.

Први састанак одбора.

11. Марта 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик; чланови: г.г. др. А Медовић и С. Сретеновић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 1.

Председник јави одбору, да треба новим члановима овога друштва наштампати и разаслати дипломе, и редовне позвати да се у одсеке упишу, с тим додатком, да је овдашњим редовним члановима већ јављено и да им је тај позив учињен. Одлучи се да се тако и уради, и одобрава се трошак око штампања и разашиљања диплома.

Бр. 2.

Одобри се што је председник у договору са двојицом чланова одбора уступио јевтином ценом министарству просвете књиге популарно-поучног садржаја издане још друштвом Српске словесности (и то: В. Радишића Ксенофонтове знаменитости 150 ком. по 1. грош; арх. Гаврила Часове Благоговјенија 400 комада по $1\frac{1}{2}$ гр.; истога Забаве за децу 800 ком. по 15 пара; Ј. Стејића антропологију 500 ком. по 15 пара; Астрономију 400 ком. по 15 пара; М. Спасића јестаств. Земљописа 500 ком. по 15 пара; К. Бранковића придословља 40 ком. по 15 пара; М.

Т. Цицерона о дужностима 200 ком. по $1\frac{1}{2}$ гр.) За примљену суму у 1890 гр. чарш. нареди се да се остави у касу међу доходак друштвени.

Бр. 3.

Секретар јави, да је по одборској наредби прегледао списак старијих књига и новина српских које је овдашњи антиквар понудио друштву на откуп и да мисли да би потребно било да се осим четири пет све остало откупи за библиотеку. На то се одлучи, да се књиге откупе и да се на то потроши 550 гр. чар.

Бр. 4.

Прочита се писмо државне штампарије од 2. Дек. прошле год. Вр. 5,123. којим тражи наплату за штампање „Протокола магистрата шабачког.“ Како то није штампано као посебна књига него као једна књига „Гласника“ за који је познато да се штампа бесплатно, то се одлучи да се тиме одговори на ту тражбину.

Бр. 5,

Из протокола одсечких чита се, шта је у ком одсеку предложено за прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера. Тако је одсек исторички и државнички предложио за задатак: „*Политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака и историјски значај њихове борбе.*“ Одсек философски и филолошки предложио је, да се сума та подели на двоје, па један задатак да буде „*Испитивање народног лекарства и стање здравља у народу*“ а други: „*Шта је човек у породици, друштву и држави*“. На послетку одсек јестественички и математичарски у читавом је мемоару предложио као задатак: „*да се новчани поклон бискупа Штросмајера, одреди на особену, до сад још не предузету научну циљ, на име, да се тим новцем започне свестрано испитирање земље и нашег народа.*“

Одбор одлучи да се све те теме изнесу пред скуп као што је наређено, а што се тиче предлога одсека јестественичког, да се њему од сад поклони особита брига у друштву овом. Како је то посао који треба да траје годинама, он би се овим прилогом (ако би се прилог на њ употребио) само могао ночети, и за то

да се у друштву од сад више промисли и о начину и о средствима потребним за овај научни посао.

Бр. 6.

Председник одсека философског и филолошког јави, да је одсек предложио као кандидате још четворицу, који су пре случајно изостављени били, и то: од пређашњих почасних да се изабере за редовнога г. Јеврем Грујић, и као нов г. Љубомир Каљевић уредник „Србије", а за дописне г.г. арх. Леонид и г. Нил Попов. Одбор одлучи, да се кандидати предложе скупу на избор.

Бр. 7.

Исти председник јавља, да је у одсеку одлучено, да се у Гласнику штампа прилог Ст. Новаковића, у коме је описан један световни зборник ћириловски из библиотеке друштвене, и да се откупи са 10 дук. ћес., које одбор одобрава.

Бр. 8.

Председник јави, да је телеграмом у име друштва честитао у Ст. Петербург универзитету тамошњем славу педесетогодишњице, које одбор одобрава као и трошак на телеграм по признаници.

Бр. 9.

Секретар саопшти писмо академичке читаонице из Прага у коме иште за своју библиотеку издања друштвена и уједно јави, да је то још 1867 одобрено, па да је већ све послано за 1867 и 1868. јавивши уједно и то, да је питао управу читаоничку како је могло бити да ништа до сад нису примили.

Бр. 10.

Одобрава се да се друштвена издања могу уступити библиотеци московског друштва за потпомагање Словена.

Бр. 11.

На поновљено искање управе реалке из Крушевца одлучи се, да јој се пошљу друштвене књиге којих још више има и за давање су, и да јој се и од сад шаљу.

Бр. 12.

Још пре годину и по поискана су на поклон од министарства просвете издања државна, школска и остала. Како још ништа није дошло, одлучи се поновити ово искање, види Гласник XXI. 411 стр. бр. 80.

Бр. 13.

Један члан одбора јави, да су у државној штампарији избачене из инвентара две књиге Д. Аврамовића 1. Света Гора са стране вере, художества и повеснице. Београд 1848 и „Описаніе древностій србски у светој Атонској гори. Београд 1847.“ а избачене су што их нико не купује, с тога се по томе одлучи, да се те књиге од министарства просвете поште за друштво кад се већ избацују из капитала државне штампарије.

Бр. 14.

Секретар јави да су послани друштву на преглед *„Музикални рукописи пок. Калауза“*, у којима су пописивани наши народни напеви. Одлучи се, послати то на преглед одсеку уметничком чим се састави.

Бр. 15.

Секретар подноси прилог почасног члана Вука Врчевића *„Обичне народне болести и како се лијече“* што их је он покупио по Боци Которској, Црној Гори, Далмацији и по Херцеговини, Упућује се на преглед и оцену одсеку јестаственичком и математичарском. Имају описане 104 болести по простом народном схватању и лечењу.

Бр. 16.

Секретар подноси од истога дело: *„Јуначке пјесме које само Срби турскога закона пјевају.“* Упућују се на преглед и оцену одсеку филолошком и философском.

Бр. 17.

Секретар јавља да су преко г. митрополита дошле друштву за Гласник од г. К. Невострујева из Москве *„Три старе србске хрисовуље“* из светогорских манастира. Упућују се на преглед одсеку књижевном.

Бр, 18.

Секретар јавља да је такође преко г. митрополита дошла за Гласник од неименованог писца карта трију самосталних и самодржавних словенских цркава на југу: трновске, пећске и охридске на којој се види, колико је која захватала, докле их све три није прогутала цариградска патријаршија. Карта је пропраћена чланком, и с тога се обоје упућује на преглед одсеку историчком и државничком.

Бр. 19.

Секретар подноси чланак послан друштву да га изда од г. К. Х. Ристића из Сарајева под насловом „Из босанске прошлости.“ Упућује се на преглед одсеку историчком и државничком.

Бр. 20.

Одлучи се да се 20. Марта у четвртак у 4 сахата по по дне сазове скуп Српскога ученога друштва. За дневни ред да се стави: 1 претрес пословника. 2. бирање чланова који су пређе били пропуштени и 3. предлози о прилогу владике Штросмајера. Секретар да се постара о позивницама.

Ар. 21.

Секретар предаје одбору рукописе пок. Ђорђа Протића министра кнеза Михаила из времена пре 1842. које је друштву послао син његов г. Светозар Ђ. Протић. Ти су рукописи ово:

1. Образ књаза Милоша и његова владања.

2. Историческо описаније најновијих у Србији догађаја, после 1842. писано.

3. Писмо кнезу Михаилу писано 19-ог Октобра 1851. год. о гласовима да се Србија од Турске новцем са свим откупи.

4. Писмо кнезу Михаилу 21. Новемра 1851 у Земуну о женидби кнежевој.

5. Представка државноме савету кнежевине Србије писана 6. Декембра 1853. у којој се излаже готово сав јавни рад и живот пок. Ђорђа Протића, и у којој се он моли савету да би му израдио повратак у Србију.

6. Мемоар писан у Земуну на 40 мученика 1854. руском неком конзулу (нема по имену коме) у ком се говори о незаконитом и властољубном постанку владе од 1842 год. са додатим списком чиновника и других лица отпуштених, злостављених и поубијаних у преврату 1842 год.

7. Расправа „Поњатија о Богу и сазданију и о бесмртнију душе.“ Поклон овај прима се с особитом захвалношћу.

Бр. 22.

Секретар подноси књиге, што су дошле на поклон или у замену и то:

1. Од руског географичког друштва у Ст. Петербургу: Извѣстія Томъ III. 4, 5, 6, 7, 8 Томъ IV. 1, 2, 3, и Отчетъ императорскаго русскаго географическаго общества за 1866 и 1867 годину.

2. Од краљевске пруске академије наука у Берлину Monatsbericht за Новембар 1868.

3. Од общества любителей естествознанія при императорском моск. университетѣ.

а. Протоколы Засѣданій общ. люб. естествознанія 1866.

б. Исторія геологіи Московскаго бассейна Г. Щуровскаго выпускъ 1 и 2.

в. Сборник антропологическихъ и етнографических статей о Россіи и странахъ ей приложащихъ, издаваемый Д. А. Дашковымъ.

4. Од проф. дра Ј. Панчића његова дела.

а. Ботаника по Шлајдену (Јестаственица део други.)

б. Конаоник и његово подгорије. Гсворено на св. Саву у вел. школи.

в. Zur Flora dos Banates.

5. Од г. Јеврема Грујића његово дело: Живот Андрије Стаменковића.

6. Од г. Стевана Д. Поповића његово дело: Школа и живот. Свеске за педагогију. Књ. I. св. I.

7. Од неименованога:

а. Klosy, пољски илустрован, књижевни, недељни лист који излази у Варшави.

б, Ostap Bondarczuk. Powieść. J. I. Kraszewskiego.

в. Kordjan Juljusza Slowackiego.

г. Swiat i ziemja J. I. Kraszewskiego.

д. O pracy J. I. Kraszewskiego.

ђ. Spiewy historyczne J. U. Niemcewicza, I IV. св. издање кн. Луксембуршке у Паризу.

8. Од г. Благоја Стојадиновића: Српске народне пјесме епске I. Београд 1869.

9. Од г. Љубомира J. Клерића Abhandlung über genauere Berechnung und Construction einiger Träger von gleichem Widerstande. Freiberg 1869.

10. Од г. митрополита:

а. Описаніе быта Болгар населяющихъ Македонію. Сочиненіе Стевана Верковича. Москва 1868.

б. Извѣстіе славянскаго благотворителнаго комитета въ Москвѣ.

в. Славянскій съѣздъ въ Прагѣ и годовщина съѣзда въ Москвѣ. Москва 1868.

11. Од г. Капитона Невострујева његово дело.

а. Слово святаго Иполита объ Антикристѣ въ славянскомъ переводѣ по списку XII. вѣка. Москва 1868.

б. Spicilegium observationum historico-geographicarum dea Bosnae regno Lugduni Batavorum impentis Buartsi 1737.

12. Од друштва Verein für Erskunde zu Dresden.

IV. и V. Jahresbericht. Dresden 1868.

13. Од г. Велимира Гаја из Загреба његово дело:

а. Književnu zabavu hrvatsko-srbsku, svezak 1 — 4. 1868. Zagreb.

б. Vazetje Sigeta grada. Složeno po Barni Karnarutién Zadr ninu. Zagreb 1866.

14. Од г. намесника Јована Гавриловића: Криминалне библиотеке свеску V и VI.

15. Од г. Н. И. Прванова: Белѣшки връхъ блъгарска граматика, Рушчукъ 1868.

Прочитано и потписано на другом састанку одборском 1. Априла 1869 године.

III.

Скуп Српског ученог друштва.

20. Марта 1869.

Бр. 9.

Пошто седница буде отворена, приступи се прегледању пословника, и предлог буде усвојен с овим променама и додатцима:

а.

Чланци 1, 2, 3 и 4 примају се како су предложени без промене.

б.

Чланак 5. прима се, али да му се дода: „и ако већина не би томе противна била.“

в.

Чланак 6. прима се како је предложен.

г.

Чланак 7. прима се како је предложен, само да се из друге врсте избаци реч „краћу.“

д.

Чланак 8. прима се како је предложен, само да се тачци б. дода: „ако писац није изјавио да не жели накнаду. “

е.

Чланак 9. прима се по предлогу, само да се у четвртој врсти избрише реч „једнога“.

ж.

Чланак 10. прима се по предлогу, само да се у тачци б. избаце речи: „краћи па се“.

з.

Чланак 11. прима се како је предложен.

и.

Чланци 12. и 13. избацују се са свим.

ј.

Чланак 14. прима се како је предложен,

к.

Чланак 15. прима се, али да се из првог одељка избришу речи: „т. ј. половина и бар један више“, а у другом одељку да се речи „онда председников глас претеже“ замене речима „остаје за прву будућу седницу“.

л.

Чланци 16. и 17. примају се како су предложени.

м.

Чланак 18. прима се по предлогу, само да се у последњем одељку речи: „сви чланови који су на збору“ замене речима „председник и пословач по што се прочита на другој седници“.

н.

Чланци 19, 20, 21 и 22 примају се предлогу, само да у 20 у трећој врсти место речце „и“ стави „ли“.

њ.

Чланак 23 прима се како је предложен, само да у првој врсти место речи „старешина“ буде реч „председник“, и да се у другом одељку речи: „и позива одборнике да о ономе што је у тим писмима већају и одлучују“ измене речима: „ради већања и одлучивања.“

о.

Чланак 24. усваја се по предлогу, само што му се друга пола брише.

п.

Чланци 25. 26. и 27. примају се како су предложени.

р.

Чланак 28. прима се, само да му се последња врста избаци, а у трећој да се избришу речи: „по избору најстарији“, па да се на крају четврте дода: „којега одсек избере.“

т.

Чланак 33. избацује се са свим. У томе се чланку говори о оснивању друштвенога заклада, и скуп га не избацује што је против заклада, него што тој ствари није место у пословнику. А припомиње се, да о томе ваља посебице већати други пут.

у.

Чланци 34, 35, 36, 37, 38 и 39 примају се по предлогу, само што се на три места реч „старешина“ мења речју „председник.“

ф.

Чланак 40 прима се, само што се не почиње речима: „Скуп саслушава“, него речима: „На скупу се чита.“

х.

Чланци 41, 42, 43, 44, 45 и 46 примају се како су предложени, само што се место речи „старешина“ у чланку 44. меће реч „председник.“

Бр. 10.

За тим се приступи бирању четири нова члана, који су при бирању на првој седници овога скупа били случајно изостали. Тако буду заједничким пристанком изабрани за редовне чланове г.г. Јеврем Грујић садашњи заступник у Цариграду и г. Љубомир Каљевић уредник „Србије“ а за дописне г. архим. Леонид књижевник из Цариграда и г. Нил Попов руски књижевник из Москве.

Бр. 11.

На послетку се приступи одлучивању: „на што ће се употребити прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера, и изнета су сва четири предлога одсечка. Говорило је више говорника из сва три одсека друштвена, понајвише у обрану или ново разлагање предмета одсека својега, а редом: г. г. др. Ј. Шафарик председник, М. Кујунџић, Драгашевић, др. Ј. Валента, Ј. Бошковић, А. Васиљевић, др. М. Јовановић, Г. Гершић, др. А. Медовић и П. Срећковић, гдекоји и по два три пут. За тим је по довољној научној препирци ствар одлучена гласањем и са десет гласова против пет одлучи се, да се Штросмајеров поклон употреби на задатак предложен одсеком историчким и државничким, на тему „политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака и историјски значај њихове борбе против Турака.“ Чланови јестаственичког и математичарског одсека осим једног нису ни гласали.

Бр. 12.

Што се тиче предлога математичарског и јестественичког одсека: *„да се предузме свестрано испитивање наше земље и нашег народа“* које је цео скуп с радошћу поздравио, буде одлучено, да се забележи, да он није забачен што га скуп одбија, него што скуп није хтео да се поклон владичин употреби на посао који се њим не може и свршити. С тога скуп, поздравивши тај предлог као прву научну потребу нашу, одлучи: да се за њ изиште од владе особита стална сума, која би се редовно кроз више година употребљавала на научна путовања и истраживања у отачаству нашем, јер то колико је у интересу друштвеном и научном, толико је и у државном и политичком.

Други састанак одбора.

1. Априла 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик; чланови г.г. М. Спасић и С. Срегеновић и секретар Ст. Новаковић.

Бр. 23

Нареди се, да се пословник прегледан на последњем састанку друштвенога скупа, по исправцима учињеним на скупу штампа у Гласнику иза уређења друштвеног на другом месту, и да га се 100 комада и посебице наштампа.

Бр. 24.

Нареди се да се четворици чланова изабраних такође на последњем састанку друштвенога скупа издаду дипломе по уређењу друштвеноме.

Бр. 25.

Према одлуци скупа да се прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера употреби на задатак предложени историчким и државничким одсеком, нареди се, да се новци сад предаду у штедионицу, а историчком одсеку да се предложи да изради задатак за награду који да се огласи у новинама.

Бр. 26.

Према одлуци скупа, да се за предлог јестественичког и математичарског одсека за научно испитивање наше земље

потражи од владе нарочита сума само на то, одлучује се, да се тога ради сазове одсек, да од стране друштва изради о тој ствари пространи мемоар влади, у коме ће се потреба ова показати и разложити влади.

Бр. 27.

Секретар подноси чланак г. арх. Леонида под насловом „Стара српска штампарска издања војводе Божидара Вуковића“ који је дошао преко г. митрополита. Нареди се, да се пошље на преглед и оцену.

Бр. 28.

Министар просвете (писмом 21. Марта, бр. 1.136) на потраживање друштвено шаље 200 комада „Описаније древности српских у Светој Гори“ и 100 комада дела „Света Гора са стране вере, художества и повеснице.“ Нареди се да се министру захвали, да се књиге метну у издања друштвена, и да је обадвема продајна цена по 4 гроша чаршијска.

Бр. 29.

Управа државне штампарије подноси два рачуна о штампању диплома и позивних билета, један с писмом од 11. пр. м. № 1.514, а други с писмом од 8. ист. м. 1.228 и тражи наплату свега у 189 гр. 18 пр. пор. Наређује се да се то исплати.

Бр. 30.

Прочита се писмо редовног члана г. Чедомиља Мијатовића којим тражи да му се сад одреди и исплати хонорар који му по одлуци последњег скупног састанка припада за његову критику у Гласнику XXIII. јер одлука којом је њему одречен хонорар није учињена на основима друштвеног уређења, а није оно начело ни скуп примио. Будући да одбор није властан одређивати откупе, упућује се ово писмо одсеку историчком и државничком.

Бр. 31.

Председник саопштава писма којима су се нови чланови јављали и уписивали у одсеке. Тако су се јавили: за одсек филолошки и философски г.г. Д. Матић, Ал. Васиљевић, Ј.

Ђорђевић и др. Вл. Ђорђевић; за одсек исторички и државнички г.г. др. Ст. Ј. Вељковић, арх. Н. Дучић, Ђорђе Павловић, Ал. Н. Спасић, владика Гаврило, Гл. Гершић; за одсек јестаств. и математичарски др. Сава Петровић, др. Милан Јовановић, Ј. Драгашевић, и др. Вл. Ђорђевић; и за одсек уметнички г.г. Стеван Тодоровић, Д. Јенко, др. М. Јовановић.

Од страних чланова одазвали су се г.г. владика шабачки Мојсије, Јосип Торбар, Мих. Полит Десанчић, др. А. Малецки и П. Кулиш.

Бр. 32.

Секретар јавља за књиге које су друштву дошле на поклон или у замену, и то:

а Од светлога кнеза Милана „Путовање по словенским земљама Турске у Европи, од г-ђа М. Макензијеве и Ирбијеве. Превод Ч. Мијатовића. Београд. 1868.“

б. Од царске академије у Бечу Sitzungsberichte philos-histor. Classe 59. B. H. 1. 2. 3. 4. math. naturw. 1868 I Abth. № 4. 5., II. Abth. № 4. 5. 7.

в. Од југослов. академије из Загреба: Rada VI. knjiga.

г. Од В. Валожића најновији списак књига његове књижарнице.

д. Од г. Ј. Бадовскога:

а. Историјска расматрања о Бугарској Адолфа д' Аврила.

б. Le système fedérative dans l' empire ottoman. Par J. — B. Paris 1868.

Прочитано и потписано на трећем одборском састанку, 5. Маја 1869. год.

Протокол седнице одсека јестаственичког.

Држане на дан 17. Априла 1869.

Били су: председник др. Медовић; чланови М. Рашковић, М. Г. Паниħ, др. М. Јовановић.

Предмет договора је био:

1. Мемоар влади да се поднесе о испитивању нашег отачаства.

На то реши одсек: да се председник одбора са председником друштва договори о начину како да и други одсеци у томе важном израду учествују.

2. Изнео и предао одсеку председник дело г. др. профес. Панчића „Фауна кнежев. Србије“ ради оцене и прегледа.

Одсек реши: да чланови др. Јован Валента и др. Сава Петровић прегледају дело и поднесу известије.

3. Изнето и предато одсеку дело од г. Вука Врчевића „Обичне народне болести и како се лече.“

Одсек реши: да чланови др. Ј. Машин и др. Милан Јовановић прегледају и оцене и поднесу известије.

Трећи састанак одборски.

5. Маја 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик, чланови: г. г. М. Спасић, С. Сретеновић и др. А. Медовић; секретар Ст. Новаковић.

Бр. 33.

Председник одсека историчког и државничког јавља, како се у два маха није могао у историчком одсеку скупити најмањи потребан број чланова да би се могао држати састанак. Одбор с тугом саслуша овај глас и договори се: да се члановима пошље отворено једно писмо, у ком ће им се проговорити пријатељска реч о овом жалосном појаву.

Бр. 34.

Прочита се одлука одсека јестаственичког и математичарског, у коме изјављује, да се не може примити да мемоар влади израђује сам, него да се то у заједници с осталим одсецима учини, будући одсек јестаственички нема шта од своје стране к својим разлозима додавати поврх онога што је у његову претоколу казано. Одбор на то закључи састарати се сам о израду тога мемоара, да се не би ствар дугачким путем преко свију одсека сувише развлачила, и председник и секретар примише се, да за први састанак донесу одбору израђену основу за тај мемоар.

Бр. 35.

Исти председник јавља, да је одсеку предат на преглед и оцену састав г. дра J. Панчића „Фауна кнежевине Србије.“

Бр. 36.

Секретар јавља, да ће на скоро, а свакако пре новога састанка одборскога, бити готово дело „Српска библиографија“ које се издаје друштвеним трошком, него да би му требало одредити цену. Одбор одреди да томе делу буде продајна цена 20 гр. чарш., у Аустрији 2 фор. Што се тиче продаје да се овако уступи друштвеној књижарници како су јој уступљене „Приповетке и игре В. Врчевића.“

Бр. 37.

Секретар јавља, како су се још неки чланови одазвали друштву на избору у чланство и износи писма њихова; тако од редовних јавили су се и уписали: у одсек филолошки и философски г. Ђуро Даничић, у одсек исторички и државнички г. г. Стојан Бошковић, Иларијон Руварац, Јеврем Грујић и Владимир Јовановић, и у одсек јестественички и математичарски г. Димитрије Стојановић. Од осталих чланова са стране одазвали су се избору друштвеном г. г. др. Лаза Стефановић, J. Сундедечић, Александар Пипин, проф. Сима Љубић, Иван Филиповић, Луи Леже, Ф. Каниц, и Нил Попов.

Бр. 38.

Прочита се позивница вршачког певачког друштва, којом позива друштво да учествује на светковини освештавања заставе истог певачког друштва која ће бити о Духовима ове године. Одлучи се, да се распита, хоће ли ко од г. г. чланова ићи на ову светковину, па да се један замоли да заступа друштво на светковини.

Бр. 39.

Прочита се одговор „Славјанског благотворителног комитета“ из Москве на књигама које је друштво послало томе комитету.

Бр. 40.

Секретар јавља за књиге које су дошле на поклон или у замену, тако:

а. Од министарства народне просвете у Русији његов „Журнал“ за месец Мај, Јун и т. д. пр. год. до краја, и Јануар и Фебруар ове године.

б. Од југославенске академије наука из Загреба 1. Lustine o odnošajih južnoga Slovenstva i mletačke republike покупљене у млетачком архиву проф. Симом Љубићем, 2. Pjesme Marka Marulića. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski.

в. Од г. Ђорђа Поповића из Н. Сада Bunjevački kalendar za prostu 1869. U Subotici.

г. Из Москве три брошире о питањима која су била задата за расправљање на прошастом 16. Марта држаном археологичком збору у Москви.

д. Од г. Андрије Стаменковића „Беседу светога Василија у спомен 40 мученицима. Спремио за штампу су два прилога владика Гаврило.“

е. Од неименованога:

1. Pisma Juljusza Slovackiego, wydanie lwowskie, tom II. III.

2. Dziewica orleanska. Ustenp z dzieòw Francyi. Poznanj 1847.

3. Teodora Wagi historya krolòw i ksionžont polskich. Poznanj 1857.

4. Juliana Urzyna Niemcewicza podròže hystorično po ziemiach polskich. Parič 1858.

ж. Од царске руске академије из Петербурга Записки том. XIII, 2 XIV 1 2 XV 1.

3. Од института млетачког за књижевност и уметности Atti tomo XIII. serie terzo 9 и 10, XIV. 1 и 3.

Прочитано и потписано на четвртом одборском састанку 2. Јуна 1869.

Други састанак одсека филолошког и философског

9. Маја 1869.

Били су: председник г. С. Срећновић: чланови г.г. А. Васиљевић, М. Кујунџић и Стојан Новаковић,

Бр. 4.

Редовни члан г. А. Васиљевић прочита свој саставак „О психолошкој методи у Инглеској, Француској и Германији.“ Буде одлучено, да се прими и да се у „Гласнику“ штампа, а писцу да се у име откупа исплати 15 дук. ћесарских.

Бр. 5.

Прочита се писмо државног питомца г. Мите Ракића, у коме нуди друштво да само откупи или да препоручи да школска комисија прими српски превод чувенога дела Џона Уиљма Дрепера „History of the intellectual development of Europe,“ позивајући се ради каквоће превода на комад штампан у „Вили“ 1868 године г. М. Ракић се нуди да преведе цо $2^1/_2$ дук. ћес. на табак. Одсек с радошћу прими ову понуду, обрадовавши се што се тог посла хоће да прими писац тако вешт и нашему језику, одреди према величини дела и према одређеној цени од писца, да би било право да се за тај превод плати одсеком 120 ₩ ћес. и одлучи умолити одбор, да се с тим ово дело од стране Српског ученог друштва препоручи министарству просвете, јер предмет иде у круг научних књига за образовање, о којима се министарство стара.

Бр. 6.

За чланак архим. Леонида „О старим српским штампарским издањима“ би одлучено, да га прегледа редовни члан Стојан Новаковић.

Бр. 7.

За г. В. Врчевића „Јуначке песме Херцеговаца Срба турскога закона“ одлучи се, да се сад не дају на преглед, док се с онима од пређе не буде свршило штогод.

Бр. 8.

Поведе се разговор о томе, како би се у „Гласнику“ критика удесила, да увек редовно излази барем о свима важнијим

српским делима. После дужега разговора, којим се чланови договараху и тражаху начина како би се ово могло извршити, најпосле се одлучи, да се овај одсек од сад стара, да се о свима важнијим делима, која се у овој струци у књижевности нашој јаве, напише за Гласник критика, и да се одсек колико му је за сад могућно постара, да у Гласник почну улазити научни прегледи најновијега развитка наука по струкама, ако се само нађе људи који би се у овом послу одазвали и потпомогли друштво.

Друга седница одсека историчког и државничког Српског ученог друштва

16. Маја 1869 у Београду.

Били су: председник др. М. Спасић, и чланови: г.г. Јован Маринковић, Милан А. Петронијевић, др Јанко Шафарик, Ђока Павловић, Владимир Јакшић, Алек. Спасић, Никифор Дучић, Панта Срећковић и М. Ђ. Милићевић.

Бр. 2.

Г. Коста Х. Ристић, из Сарајева, послао је друштву „Нешто из босанске прошлости“, чланак у коме има доста занимљивих цртица из живота тамошњега нашег народа и његовога стања. Но како програм Гласника не би могао обухватити и таке саставе, тако је одлучено, да се чланак тај по жељи самог писца достави уредништву „Данице“ у Н. Саду.

Међу тим, да се г. Х. Ристићу пише и он се умоли, да продужи сабирање свију оних народних умотворина, о којима говори у својему писму, а тако исто да не изоставі бележити имена биљкама лековитима, о чему такође јавља. За ову последњу ствар ваља јавити и дру J. Панчићу.

Бр. 3.

Пријатељ један из Цариграда послао је друштву карту трију независних самоглавних (автокефалних) словенских цркава, на име: бугарскога трновскога патријаршества, српскога пећскога патријаршества, и бугарско-српске охридске архијепископије (Прве Јустинијане) докле нису спојене с грчком цариградском патри-

јаршијом, и то: трновска 1463, а две последње 1765—1767. године.

За карту ову би одлучено, да се наштампа у првом идућем Гласнику под надгледањем председника дра Јанка Шафарика, а објашњења приложена уз карту, да преведе члан М. Ђ. Милићевић.

Бр. 4.

Г. К. Невострујев, из Москве, послао је друштву три хрисовуље, које се находе у манастиру Хиландару, у Св. Гори. Документе ове разгледа члан др. Шафарик ту, и би одлучено одмах да се штампају у Гласнику, по што се објашњавања текста преведу на српски.

Бр. 5.

Услед писма г. Чедомиља Мијатовића, сагласно с решењем скупа, по коме ће се давати награда и за критике, које уђу у Гласник, би одлучено, већином гласова, да се г. Чедомиљу Мијатовићу за његову критику дела г. А. Васиљевића „Историја народног образовања код Срба“, штампану у XXIII. књизи Гласника, изда у име награде 15 дук. ћес.

Бр. 6.

Чланак г. архим. Дучића о српској општини у Трсту, одлучено би да прочита још један референат. Тај посао узе на се редовни члан г. Милан А. Петронијевић.

Бр. 7.

Би одлучено, да председник др. Шафарик и члан Глиша Гершић, спреме и одсеку представе: како ће се расписати стечај на награду од 100 дук. за израд питања: „Политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака, и историјски значај њихове борбе.“

Бр. 8.

Г. Ж. Жујовић је послао за Гласник критику на књигу „Кратка наука о државном газдинству, или наука о финанцији. За шири читалачки круг написао Чедомиљ Мијатовић.“ Наре-

ђено би, да састав овај прегледе и одсеку свој суд јаве члави В. Јакшић и Ал. Спасић.

Бр. 9.

Исти г. Ж. Жујовић послао је и други свој састав под именом: „Стара питања према новим начелима. Политичко економне штудије.“

За ово би одлучено, да га прегледе и свој суд јаве одсеку: чланови Коста Јовановић и Гл. Гершић.

Бр. 10.

Редовни члан М. Ђ. Милићевић, који је скоро пет година у одсеку вршио дужност деловоћа, изјављује да је пословима оптерећен, те му се не може да и даље ту дужност врши, него нека се избере други. Уважавајући ове разлоге одсек изабра г. Алексу Спасића својега редовнога члана, да прими дужност деловоћа.

Седница одсека математичног и јестественичког

Држана 30. Маја 1869.

Председник одсека јавља, да је одбор узео на се, да изради посебни предлог за свестрано испитивање земље, које је донео јестественички одсек и да га поднесе г. министру просвете.

Чланови одсека г. г. др. Валента и др. Петровић враћају чланак г. дра Панчића „Грађа за фауну кнез. Србије“ који су прегледали и предлажу, да се за тај рад изда писцу највећа награда од 10 дук. цес. за печатани табак. Одсек усваја предлог и враћа чланак одбору.

Четврти састанак одбора.

2. Јуна 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик; чланови: г.г. М. Спасић, Сава Срегеновић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 41.

По што се прочита протокол пређашњега састанка, секретар прочита састав представке коју ваља поднети високој влади поради суме новаца за научно испитивање Србије, и

коју је према пређашњој одлуци одборској израдио секретар у договору са г. председником. Одбор одобри састав, одлучивши само то, да се сума поименце назначи и бројем, и у том смислу одреди да се ште 300 дуката на годину.

Бр. 42.

Секретар који уједно врши и касирске послове јави, да је о Ђурђеву дне књижарница Велимира Валожића поднела рачун од продатих друштвених књига за пређашње пола године. Примање по том рачуну износи 2478 гр. 10 пара чарш. За ту суму одлучи се да се у друштвене дохотке уврсти и уједно се одобри издатак од 138 гр. 10 пара чарш. учињен тој књижари за књиге и канцеларијске потребе набављане друштву.

Бр. 43.

Секретар показује стање касе друштвене. Било је издатка у новцу од 1. Јануара до краја Маја 11.106 гр. 35 пара. 6000 гроша дато је на руковање управи фондова, и по томе има на расположењу у готовини још 28.302 гр. 35 пара чарш.

Бр. 44.

Одлучи се, да се државној штампарији јави, да све рачуне које има за ово друштво сведе на једну партију и да рачун један пут у години предаје друштву.

Бр. 45.

Што се тиче рачуна за преписку о унији који је заостао неплаћен још од 1863 године иза „Друштва Српске Словесности“ секретар јави, да је пажљиво прегледао акте и протокол, те да је нашао да је тај рачун заиста остао неплаћен. Због тога се нареди да се 360 гр. пор. који се тим рачуном траже из касе друштвене исплате.

Бр. 46.

Председник одсека историчког јавља, да је за чланак К. Х. Ристића „Нешто из босанске прошлости“ одлучено, да се у Гласнику не може штампати. С тога одбор нареди да се с тим чланком поступи по жељи г. писца.

Бр. 47.

Исти председник јавља, да су прегледане у одсеку „Три хрисовуље", прилог г. К. Невострујева и да је одлучено да се у Гласнику штампају. Препоручује се секретару да то изврши.

Бр. 48.

Исти председник јавља, да је услед писма г. Ч. Мијатовића посланога из одбора, одлучено, да се за критику његову у Гласнику XXIII плати 15 дук. ћес. На то се прочита писмо г. Ч. Мијатовића писано након тога г. председнику друштвеном у коме јавља, да тих 15 дук. уступа друштву на његове потребе. Одбор прима овај поклон с хвалом.

Бр. 49.

Исти председник јави, да су у одсеку примљена на преглед два саставка г. Ж. Жујевића, један: „Стара питања према новим начелима. Политичко-економне штудије", други: „рецензија на књигу Ч. Мијатовића „Кратка наука о државноме газдинству."

Бр. 50.

Исти председник јави, да је у одсеку историчком и државничком изабран за деловођа редовни члан г. А. Н. Спасић, јер је досадашњи деловођ г. М. Ђ. Милићевић захвалио.

Бр. 51.

Председник одсека јестаственичког и математичарског јавља, да је у том одсеку примљен у Гласник саставак г. дра Ј. Панчића „Грађа за фауну кнежевине Србије" и да је одлучено да се откупи са 10 дук. ћес. од табака штампана, што одбор и усвоји.

Бр. 52.

Председник одсека философског и филолошког јавља, да је у одсеку прегледан и за Гласник примљен чланак г. А. Васиљевића „О психолошкој методи у Инглеској, Француској и Германији" и да је одлучено, да се откупи са 15 дук. ћес., што одбор одобрава.

Бр. 53.

За одлуку истога одсека о преводу Дреперове „Историје умнога развитка у Европи“ одлучи се, да из неких узрока остане за другу седницу.

Бр. 54.

На молбу српске омладинске дружине „Цвета“ из Арада одлучи се, да јој се шаљу друштвене књиге и да се дâ од досадашњих којих више има.

Бр. 55.

Прима се од управе фондова признаница послана на 6000 гр. чарш. предатих јој од друштва на руковање.

Бр. 56.

Од дописног члана г. Николе Бојевића с Ријеке примају се с хвалом белешке за бијографију његову.

Бр. 57.

Прочита се писмо г. министра просвете од 12. пр. м. № 1942 којим шаље друштву рукопис г. Ог. Утјешеновића Острожинског „Мисли о унапређењу књижевности српско-хрватске“ који је пређе по жељи г. министра у одбору прегледан и за који је нађено да га је вредно примити. Према томе нареди се да се рукопис наштампа као особена брошира, на којој ће се написати да се „продаје на корист Српског ученог друштва“ и да се после по обичним условима преда друштвеној књижарници.

Бр. 58.

Нареди се, да се за експедицију друштвених књига начини један чамов сто од хвата и да се после по коштању исплати.

Бр. 58.

За заступнике друштвене на вршачкој светковини буду изабрани г. г. Јован Бошковић, Милан Кујунџић и др. Милан Јовановић.

Бр. 60.

Компониста Фр. Кс. Кох из Осека подноси друштву на оцену своја музикална дела. Одлучи се, да се предаду одсеку уметничком.

Бр. 61.

Будући се за одсек уметнички јавила већ четири члана, а не би тешко било наћи и петога, одбор нареди замолити г. Миловука као најстаријега члана, да изволи сазвати чланове и постарати се: и да се број попуни и да се одсек уметнички конституише те радити почне.

Бр. 62.

Секретар јавља за књиге које су дошле друштву на поклон и у замену и то:

а Од академије југославенске: Lj. Vukotinovića i Šlosera Flora croatica i Rad VII. књ.

б. Преко г. митрополита из Русије:

1. Вѣстникъ Европы 1868. 12 свезака.

2. Крестный календаръ за 1859. у 5 комада.

3. Известія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ IV. 1—5.

4. Очерки изъ исторіи россійской церковной іерархіи. Сочиненіе Геннадія Карпова. Москва 1865.

5. Буквар для обученія юношества церковному и гражданскому чтенію. С. Петрб. 1866.

6. Годичное засѣданіе императорскаго общества любителей естествознанія, антропологіи и етнографіи 15. Октобря 1868. года. Москва 1869. у 2 комада.

7. Опытъ исторической граматики рускаго языка отъ Буслајева. Критика К. Аксакова.

8. О рускихъ глаголахъ Константина Аксакова. Москва 1848. год.

9. Освобожденіе Москвы въ 1812 году. Драма К. Аксакова. Москва 1848.

10. Чтенія въ московском обществѣ любителей духовнаго просвѣщенія, I II. III. IV. V. Москва.

11. Сборникъ статей для народнаго чтенія. Випускъ второй. Кіевъ 1868.

12. Дѣтскіе годы Багрова внука. С. Аксакова. Москва 1858.

13. Жизнь новоявленнаго угодника Божія Тихона. Изданіе 2-го. Москва .1868.

14. Стихотворенія К. Павловой. Москва 1863.

15. Записки бесарабскаго статистическаго комитета. Томъ третій. Кишинев. 1868.

16. Учебник руской и церквенославянской етимологіи для среднихъ учебных заведеніи. Составил Лев Поливанов. Москва 1867. год.

17. Разныя сочиненія С. Аксакова. Москва 1858.

18. Разбор римскаго ученія о видимом главенствѣ въ церкви. Сочиненіе баккалавра санктпетербурской духовной академіи соборнаго іеромонаха Никанора. Выпускъ I. и II. С. Петрбург 1856. год.

19. Мадьярскій историкъ Владислав Салай и исторія Венгріи отъ Арпада до прагматической санкціи. Составилъ Нилъ Поповъ. С. Петрбург 1868. у 3 комада.

Прилог Гласнику XXV.

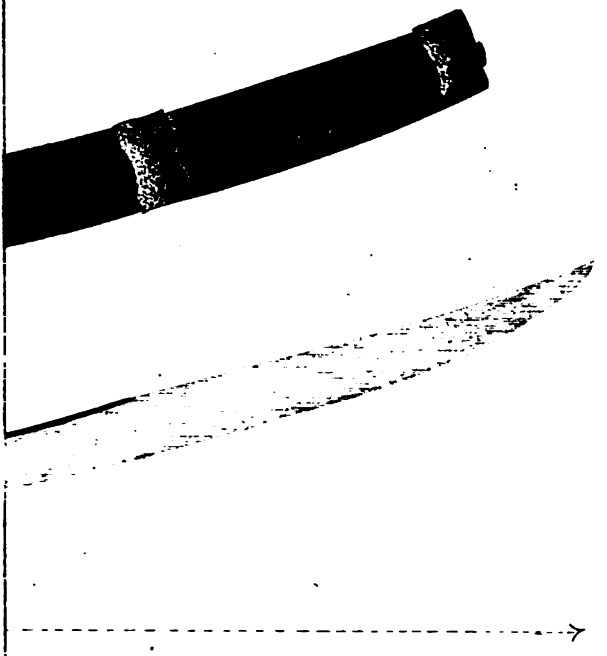

ѢКЪЬТОМЬ ПОБѢЖДАЮ ВРАХЇ НАШЇ

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.